

AZ 1848—49-iki

MAGYAR SZABADSÁGHARCZ TÖRTÉNETE.

ÍRTA:

GRACZA GYÖRGY.

I. KÖTET.

A KÉPEK LEGNAGYOBB RÉSZE GRÓF KREITH BÉLA 1848-49-IKI ORSZ. EREKLYE-
MÚZEUMÁBÓL VALÓ.

BUDAPEST.
LAMPEE RÓBERT (WODIANER K. ES FIAI) KIADÁSA.

A KÉPEK JEGYZÉKE.

	Lap		Lap
1. Petőfi a Pilvax-kávéházban bemutatja a Nemzeti dalt	3	26. Táncsics Mihály. (Barabás rajza)	47
2. Kossuth Lajos (Barabás rajza 1847-ből)	5	27. Kard és czopf. (Gúnykép 1848 elejéről)	49
3. V. Ferdinánd 1848-iki arcképe	7	28. A Talpra magyar hatása. Allegorikus kép. Rajzolta Kollarz	51
4. A kamarilla Kossuth lábainál. A harcz megindítása a kamarilla ellen (1848 elején megjelent allegorikus kép)	9	29. A helytartósági épület 1848-ban	53
5. Pest látképe 1848-ban	11	30. Státusfogyók kiszabadítása. (Egykorú eredetije az 1848—49-iki ereklyemuzeumban)	55
6. Buda látképe 1848-ban.	11	31. Táncsics diadalútja 1848 márczius 15-én	57
7. A Pilvax-kávéház külseje 1848-ban	13	32. A pesti városháza 1848-ban	59
8. A Pilvax-kávéház belseje 1848-ban	13	33. Hajnik Pál	61
9. Rottenbiller Lipót, Pest város 1848-iki polgármestere	15	34. V. Ferdinánd álma. (Gúnykép)	63
10. A márcziusi ifjúság vezetői (Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasváry Pál, Irányi Dániel, Irinyi József, Vajda János, Bulyovszky Gyula, Dégré Alajos, Vidacs János)	17	35. Pálffy Albert. (Torzkép)	65
11. Petőfi Sándor, mint nemzetőr	19	36. Klauzál Gábor	67
12. A nemzeti dal Petőfi kézírásában	21	37. A pesti nemzetőrség 1848 márcziusban	71
13. A bécsi forradalom kitörése 1848 márczius 13-án	23	38. A nemzetőr bucsúja. (1848 elején megjelent kép)	73
14. Nyáry Pál (Barabás 1848-iki rajza)	25	39. Kossuth és Apponyi György. (A bécsi forradalom idején készült allegorikus kép)	75
15. Metternich és az ördög. (A birodalmi kancellár bukásakor Bécsben megjelent gúnykép)	27	40. Az 1848—49-iki honvéd gyalogság fegyverzete és felszerelése	77
16. A bécsi márcziusi forradalomból. (Pallet J. tűzmester nem akar lőni a népre)	29	41. István főherczeg országos körútjából	81
17. Vasvári Pál. (Arczképe)	31	42. Széchenyi István gróf. (A 60-as években megjelent kép után)	83
18. Jókai Mór. (Arczképe)	33	43. A legnagyobb és a legkisebb ember. (A bécsi forradalom idején megjelent allegorikus kép)	85
19. Vachot Imre	34	44. Kossuth Lajos szülőháza Monokon	87
20. A Landerer és Heckenast-czég nyomdája 1848-ban	35	45. A tállyai ág. ev. templom. Kossuth megkeresztelésének helye	90
21. A pesti nemzeti színház 1848-ban	37	46. Kossuth Lajos neje. 1848-iki festmény után	93
22. Egressi Gábor	39	47. Kossuth gyermekei. Az ötvenes években készült festmény után	95
23. A Talpra magyar dallama	40—41	48. Az ellenzék vezérei. Batthyány és Kossuth. (Egykori rajz)	99
24. A szabadságtó első példánya	43	49. József főherczeg nádor	101
25. Az első népgyűlés a nemzeti muzeum előtt (a Kálozdi János által 1848-ban kiadott zenemű címlapjáról)	45	50. A kik megtörték az egyetértést. (Gróf Andrássy Manó 1848-iki humorisztikus rajzaiból)	103
		51. Apponyi György gróf	105

52. A pozsonyi primási palota. Az 1848-iki rendi országgyűlés székhelye	107	77. A szabadságharcz írói. (Hunfalvy Pál, Csengeri Antal, Fényes Elek, Szilágyi Sándor, Királyi Pál, Kemény Zsigmond báró, Szalay László, Pálffy Albert, Kovács Pál, Csernátony Lajos.)	171
53. Szógyény-Marich László	109	78. Az 1848—49-ki honvédség fegyvergyakorlatai. Az 1848-iki honvédtoktató könyvből	173
54. Jelenetek Kossuth Lajos életéből	111	79. Az 1848—49-iki magyar honvédség fegyvergyakorlatai. Az 1848-iki honvédtoktató könyvből	175
55. Az ország területén osztozkodó nemzeti-ségek. (A Charivári 1848-iki magyar éczlap képe)	113	80. Jelenet a bécsi forradalomból. A Jägerbarrikád ostroma	179
56. Az 1848—49-iki magyar honvéd lovasság felszerelése és fegyverzete	115	81. Jósika Samu báró	181
57. A szövettek. (Nyáry Pál és Pálffy Albert, Telek László és Csernátony Lajos.) Gróf Andrássy Manó humorisztikus rajzaiból	119	82. Kaszás nemzetőrök. (Pettenkofen rajza)	183
58. 1848—49-iki magyar guerilla csapatok felszerelése és fegyverzete	121	83. A miniszterium kinevezéséről szóló királyi kézirat felolvasása a múzeum előtt	185
59. Az országos küldöttség fogadtatása V. Ferdinánd által	125	84. Wesselényi Miklós báró	187
60. A bécsi kamarilla. (Kolowrát Lajos főherczeg, Latour, Ferencz-Károly főherczeg, Zsófia főherczegnő, Metternich, Windischgrätz, Albrecht főherczeg, Fiquelmont, János főherczeg, Grünne gróf.)	127	85. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői. (Ghyczy Kálmán, Lonovics József, Zsedényi Eduárd, Gorove István, Danielik János, Vay Miklós báró, Pulszky Ferencz, Bartal György, Besze János, Szentkirályi Mór).	191
61. A pozsonyi országgyűlés küldöttsége. Fogadtatott V. Ferdinánd által 1849 márczius 16-án	131	86. 1848—49-iki honvédek és nemzetőrök. (Egykorú rajz)	197
62. Részlet a prágai márcziusi forradalomból. A diákok fegyverkezése	133	87. Az első független magyar felelős miniszterium	199
63. Az országos küldöttség elindulása Pozsonyból Bécsbe 1848 márczius 14-én	135	88. A szabadságharcz hírlapjai	203
64. Jelenetek az 1848-iki bécsi forradalomból	139	89. Mészáros Lázár 1848-iki hadügyminiszter	205
65. Metternich bukása 1848 márczius 13-án	141	90. A pesti rendőrség jelvénye 1848-ban	206
66. Metternich futása. (Gúnykép a bécsi márcziusi forradalom idejéből)	143	91. Honvéd-zászlószentelés	207
67. Az 1848-iki bécsi barrikádok térképe	145	92. Kossuth-bankó	209
68. A magyar küldöttség bevonulása Bécsbe 1848 márczius 15-én	147	93. Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben (Három kép)	212—213
69. Részlet a magyarok bécsi fogadtatásából 1848 márczius 15-én	149	94. Windischgrätz felfalja a szabadság bajnokait. (Bécsben megjelent gúnykép)	215
70. A pozsonyi jurátusok Bécsbe érkezése 1848 márczius 16-án	151	95. A Zichy-uradalom szükségpénze 1849-ben	217
71. Kossuth egy gyermekkel ölében beszédet intéz a bécsi néphez 1848 márczius 15-én	155	96. Ung- és beregmegeyi sóbankó 1849-ben.	217
72. A szabadságharcz költői. (Arany János, Garay János, Petőfi Sándor, Vajda János, Lisznyai Kálmán, Vörösmarty Mihály, Czuczor Gergely, Sárossy Gyula, Erdélyi János)	157	97. A zemplénmegeyi Hegyalja szükségpénze 1849-ben	219
73. A magyarok küldöttsége a bécsi egyetemen megköszöni a fogadtatást	159	98. Andrássy Gyula gróf 1848-ban	221
74. Az első magyar miniszterelnök. Batthyány Lajos gróf	163	99. A zemplénmegeyi Hegyalja szükségpénze 1849-ben	223
75. Batthyány Lajos grófné szül. Zichy Antónia. (Barabás rajza)	165	100. Losonc város szükségpénze 1849-ben	223
76. Az osztrák lovasság fegyverzete és felszerelése 1848—49-ben	167	101. Csányi László	227
		102. Kossuth és a honvédsereg vezérei. (Berlinben rajzolt egykoru kép)	229
		103. Magyar tábor a szabadságharcz alatt	231
		104. Perczel Mór. (A tábornok 1848-iki arczképe)	235
		105. Karlócza város pénztalványa 1849-ben	237
		106. Teleki László gróf. (1861-iki arczkép)	239
		107. Osztrák lovasság 1848—49-ben. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban)	243
		108. Az 1848-iki törvények ünnepélyes szentesítése	245

	Lap		Lap
109. Kossuth megérkezése Pestre 1848. április 14-én	247	148. A Földváry testvérek. (Földváry Károly ezredes, a váci hős, Földváry Lajos, Eszék parancsnoka, Földváry Sándor ezredes, a szent-tamási hős.)	323
110. Az első honvédtoborzás Pesten	251	149. A szabadságharcz nevezetesebb szereplőinek kézírása	325
111. Zsidóüldözés Pozsonyban	253	150. Jósika Miklós báró. 1848-iki arckép.	327
112. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői. (Kazinczy Gábor, Rónai Jácint, Ludvig János, Trefort Ágoston, Bónis Soma, Balog János.)	255	151. A szabadságharcz nevezetesebb szereplőinek kézírása	329
113. A kikre a harc minden körülmények közt számíthat. (Gúnykép a Charivariból.)	257	152. Gróf Guyon Richárd honvédtábornok	331
114. Gáj Lajos. (Arckép.)	259	153. 1848—49-iki honvéd érdemjelek	333
115. Báró Jellasic József	261	154. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből. (Bátori Schult Bódog, Antos János, Gaál László, Kiss Pál.)	335
116. A horvát küldöttség Bécsben	263	155. Osztrák táborigazgatás megátadása. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)	337
117. Horvát tábor 1848-ban	265	156. Aulich Lajos honvédtábornok 1848-iki arcképe	339
118. Sztratimirovics György	265	157. Részlet a bécsi forradalomból. A Zeughaus megostromlása	341
119. A karlóczai szerb nemzetgyűlés 1848. május 13. (Zágrábban készült kép.)	267	158. Jellasic táborából. Illyr önkéntesek	345
120. Rajasich, karlóczai szerb érsek	268	159. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből. (Asbóth Lajos, Czecz, Gelich Richárd, Perczel Miklós, Inczedy Sámuel, Lukács Dénes, Csapó Vilmos.)	347
121. Knizsanin István, szerb felkelő vezér	269	160. Knezich Károly honvédtábornok	349
122. Kiss Ernő honvédtábornok	271	161. Károly Lajos főherceg. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)	351
123. Csernovics Péter. (Barabás rajza.)	273	162. Jellasic táborából: Előőrsi szolgálat a Drávánál	353
124. Jellasic torzképe. (Megjelent a bécsi októberi forradalom idején.)	275	163. Kincstári kamatos utalvány	355
125. Damjanich János honvéd tábornok. (1848-iki arckép után.)	277	164. Kincstári kamatos utalvány szelvénye	357
126. 1848—49-iki rézpénz	279	165. 1848-iki magyar arany	357
127. 1848-iki ezüstpénz	279	166. Csikós guerrillák	359
128. Hurbán M. János. (A pánszláv agitátor fiatalkori arcképe.)	281	167. Gróf Károlyi István 1848-iki arcképe	361
129. Tót küldöttség Ferencz József főhercegnél. (Prágában készült egykorú kép.)	283	168. 1848-iki százforintos magyar bankjegy	363
130. Gróf Batthyány Kázmér	285	169. Lahner György honvédtábornok	365
131. Osztrák sebesültek szállítása. (Eredetije a bécsi csász. udv. muzeumban.)	287	170. Honvéd előőrs	367
132. Báró Hrabovszky János	289	171. A Württemberg-huszárok hazaszökése Gácsországból	369
133. I. Ferencz József	291	172. Gaál Sándor, a székely honvédség szervezője	371
134. Honvédtoborzás	293	173. Gróf Bethlen Gergely	373
135. Saguna András püspök. (Az erdélyrészi oláh mozgalom vezetője.)	297	174. Határőrvideki katona. (Zágrábban készült 1848-iki rajz.)	375
136. Janku Ábrahám	299	175. Gróf Vécsey Károly honvédtábornok. (Egykoru aquarell után)	377
137. Honvédtábor	301	176. Gábor Áron honvédek toborz Kézdivásárhelyen. (Nagy Lázár olajfestménye után.)	379
138. Jeszenák János báró. (1848-iki arckép.)	303	177. Az osztrák hadsereg főbb szereplői. Egykoru arcképek után. (Augusz György, Götz Keresztély, Alnoch Lajos, Báró Rukowina György.)	381
139. 1848—49-iki pecsétek	305		
140. Lemény János, erdélyi gör. kel. püspök 1848-ban	307		
141. Orosz gyalogság 1849-ben. (Eredetije a bécsi csász. udv. könyvtárban.)	309		
142. Kossuth a nép közt	311		
143. Illyr izgatás Horvátországban	313		
144. Lenkey János honvédtábornok	315		
145. Orosz lovasság. (Eredetije a bécsi csász. udv. levéltárban.)	317		
146. Görgei Arthur. (1848-iki arckép.)	319		
147. Klapka György 1848-iki arcképe	321		

	Lap		Lap
178. Bónis Samu kormánybiztos	383	191. Haynau Gyula ./.	409
179. A bécsi forradalmak idején megjelent gúnykép	385	192. Maderspach Ferencz honvédőrnagy	411
180. Elsőrendű vitézségi honvéd érdemrend	387	193. Az alibunári útközet Damjanich győzelme a szerbek felett	413
181. Gáspár András honvédtábornok. (Egykoru olajfestmény után)	389	194. Schweidel József honvédtábornok	417
182. Dessewffy Arisztid honvédtábornok. (1848-iki arckép)	391	195. Eszék város pénztulványa 1849-ben	419
183. Gróf Károlyi György	393	196. Kmetty György honvédtábornok	421
184. Beniczky Lajos honvédezeredes. (Egykoru aquarell után)	395	197. Hauslab Ferencz osztrák altábornagy	423
185. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből. (Latinovics György, Sztányi Stoikovics Péter, Virágh Gedeon, Asztalos Sándor, Rohonczy Gedeon, Fack Oszkár)	397	198. Pölsenberg Ernő honvédtábornok	425
186. A bátor nemzetőrök. (Gúnykép a bécsi forradalmak idejéből)	399	199. A Charivariból	429
187. Lázár Vilmos honvédezeredes	401	200. Aradi fogoly faragványa. (Eredetije az ereklye-muzeumban)	431
188. Rajasich érsek a szerbek közt	403	201. Gróf Zichy Jenő elfogatása. (Eredetije az 1848—49-iki orsz. ereklye-muzeumban	433
189. Nagy Sándor honvédtábornok	405	202. Kossuth a táborban	437
190. Boczkó Dániel aradi kormánybiztos (Egykoru arckép)	407	203. A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből. (Pongrácz István, Kovács Ernő, László Károly, Fornszeck Sándor, Forró Elek, Hertelendy Miklós)	439
		204. Bayer József tábornoki főnök	441
		205. A szerb tábor Szent-Tamásnál. (Térkép)	445
		206. Gróf Dembinszky Henrik	447
		207. Vitézségi honvédérem	449

I. KÖTET.

A SZABADSÁGHARCZ OKAI.

Előszó

Hazánk történetének alig van kimagasló eseménye, amely oly élénken és oly hosszasan foglalkoztatta volna a kedélyeket, mint éppen az 1848—49-iki magyar szabadságharca. Egy egész külön irodalom támadt már eddig is erről az emlékezetes két esztendőről.

S még most is, egy félszázad múltán, szívesen elmerengünk e csodás napok történetén! Úgy vagyunk vele, mint a festőművészet az őskereszténység legendáival. nagy Rafaeltól kezdve az ismeretlen falusi piktorig mennyfen, s hány különféle alakban tették vászonra a hitalapítók mártíriumát, s a magasztos tárgy még sem vesztett erejéből; mindig akad újabb, meg újabb festő, ki alkotásához e szent hagyományokból merít ihletet.

48-iki korszaknak csaknem hasonlós a hatása, nemcsak a magyar közönségre, de a magyar írókra is. Ez a mély hatás késztetett engem is, hogy gyöngye tollammal könyvbe próbáljam foglalni a szabadságharc történetét.

Tudom, hogy előttem már avatottabb kezek dolgozták fel e tárgyat s bizonyára utánam is lesznek, akik újra megírják azt, sokkal jobban és sokkal alaposabban. De azt hiszem, hogy talán még sem végeztem egészen fölösleges dolgot; azt hiszen, hogy némi tekintetben ez a munka is hozzá fog járulni a 48-iki hagyományok föntartásához.

Könyvem két főrésze oszlik, az első kötet a szabadságharc indító okaival foglalkozik, a másik kötet a megrázó dráma lefolyását mondja el. Az első részt szélesebb alapokra fektettem, nemcsak azért, mert történetíróink a szabadságharc keletkezésével kevésbé foglalkoztak, hanem azért is, mert csak ez előzmények ismerete mellett látja majd az újabb nemzedék is, hogy küzdelmünk jogszerű önvédelemmel nem vala egyéb.

Talán fölösleges említenem, hogy könyvem megírásához a rendelkezésemre álló összes írott forrásokat felhasználtam; de nem hagytam figyelmen kívül a szabadságharcban részes szavahihető egyének magánfeljegyzéseit sem.

Magam érzem leginkább, hogy munkámnak sok a fogyatkozása. de ezeket némi csekély részben talán mégis ellensúlyozni fogja annak tárgyilagos volta. Mindvégig arra törekedtem, hogy ne a saját egyéni nézeteimet erőszakoljam az olvasóra, hanem a történeti események hű és tiszta képe táruljon szemei elé.

Ez a tárgyias szempont vezetett a képek megválasztásánál is. Kreith Béla gróffal, — ki gazdag ereklyemúzeumát bocsájtotta rendelkezésemre, — azon voltunk, hogy lehetőleg csakis egykorú illusztrációk kerüljenek a könyvbe. S ez az oka, hogy egyik-másik kép talán gyarlóbb kivitelű ugyan, de viszont érdekessé teszi jellegzetes korhűsége.

A történet a népek oktatója, — úgy mondják — legyen szabad remélnem, hogy igénytelen művem ez irányban is teszen valamicske szolgálatot. Talán erősíteni fogja a nagy idők nagy alakjai iránti kegyeletet, talán hozzájárul a szabadságszeretet és a nemzeti öntudat emeléséhez. Vajha úgy lenne!

Isten áldása legyen a hazán.

Budapest, 1894 december 1.

Gracza György.

A SZÖVEG TARTALMA.

	Lapszám
Előszó	3
I. FEJEZET: <i>Az ébredés napjai.</i> Az európai forradalmak. — A pozsonyi országgyűlés reform-törekvései. — A liberális-párt felirata. — A reform-mozgalom hatása az országban és Budapesten. — A márcziusi ifjúság. — A márczius 15-iki események: A 12 pont. — Petőfi nemzeti dala, — Táncsics kiszabadítása. — Szabadsajtó. — A márczius 16-iki események: Az őrsereg megalakítása. — Kivilágítás. — A márczius 17-iki események: A tanszabadság. — Az ország csatlakozása a márcziusi eseményekhez.....	3-80 81-124
II. FEJEZET: <i>4 pozsonyi országgyűlés.</i> Átpillantás a nemzet háromszázéves történetén. — Az 1890. X-ik törvénycikk. — V. Ferdinánd trónfoglalása, élete és jellemrajza. — Kossuth Lajos feltűnése, életrajzi adatai 1848-ig. — A konzervatív és liberális-párt küzdelme. — Gróf Apponyi György. — István nádor, élete és jellemrajza. — A párisi forradalom híre. — Kossuth 1843. márcz. 3-iki beszéde és annak hatása.	
III. FEJEZET: <i>A népakarat diádat a.</i> A kamarilla. — A bécsi márcz. 13-iki forradalom. — A császári várak ostroma. — Metternich bukása. — A magyar országgyűlés tagú küldöttsége Bécsben. — Kossuth és a bécsi nép. — A küldöttség a királynál. — A reformok megadása. — Batthyány gróf kinevezése miniszterelnökké. — Visszatérés. — Az ünneplő' Pozsony.....	125-184
IV. FEJEZET: <i>Az első független magyar minisztérium.</i> A pesti polgárok küldöttsége a rendek tábláján. — A reform-országgyűlés működése. — Az 1848-iki törvények. — Az első független felelős magyar minisztérium. — Batthyány Lajos gróf, Szemere Bertalan, gr. Széchenyi István, Eötvös József báró, Klauzál Gábor, Deák Ferenc, Mészáros Lázár és Eszterházy Pál herceg élet- és jellemrajza. — A szabadsajtó 1848—49-iki termékei. — A reform-törvények szentesítésének akadályai. — Vihar az országgyűlésen. — Forradalmi hangulat Pesten. — A király végre szentesíti a törvényeket. — A pozsonyi országgyűlés berekesztése. — A miniszterek megérkezése Budapestre.....	185 -250
V. FEJEZET: <i>A felgyújtott ország.</i> Az új törvények életbeléptetése — A kamarilla megkezdő aknamunkáját. — Zendülések az országban. — Zsidóüldözés. — A horvát párttűtés kezdete. — Jellasics. — A szerb mozgalom. — Az első polgárvér. — Kiss Ernő élet- és jellemrajza. A karlóczai gyűlés. — Rajasích érsek. — A felvidéki pánszláv mozgalom. — Hurbán. — A szászok. — Az erdélyrészi oláhok felbujtása. — A balázsfalvi oláh gyűlés. — Saguna András. Janku Ábrahám. — Wesselényi Miklós pohárköszöntője. — A „Radikál kör“ felirata honvédcsepapok szervezése végett. — Toborzás. — Az első honvédek	251—312

VI. FEJEZET: <i>Az árnyék- király.</i> Jellasics pártütése. — Királyi biztos Horvátországban. — Hrabovszky János báró. — Jellasics letétele a báni méltóságról. — A bécsi minisztérium akadékoskodása. — A sorkatonaság és a magyar hadügyminisztérium.	
— Vérengzés a budai főhadparancsnokság előtt. — A vizsgálat. — A Károly- kaszárnyai összeütközés a rendes katonaság és a nemzetőrök közt. — Bécsben máj. 15-én újabb forradalom. — A király menekülése Insbruckba. — A magyar nemzeti bank megalapítása. — A nemzet csodás áldozatkészsége. — A király Magyarországra való jövetelét súlyos feltételekhez kötik.....	313—368
VII. FEJEZET: <i>Az első ágyulövések.</i> Az erdélyi unió. — Az utolsó erdélyi országgyűlés.	
— Küldöttségek. — Jellasics beiktatása a báni méltóságba. — A király szózata a horvátokhoz és a határőrökhöz. — Jellasics és Rajasics Insbruckban. — A szerb lázadás kezdete. — A nádor- és Württemberg-huszárok hazatérése. — Görgei Arthur és Klapka György élete és jellemrajza. — A karlóczai ütközet. — A szerb háború megkezdése	369—451

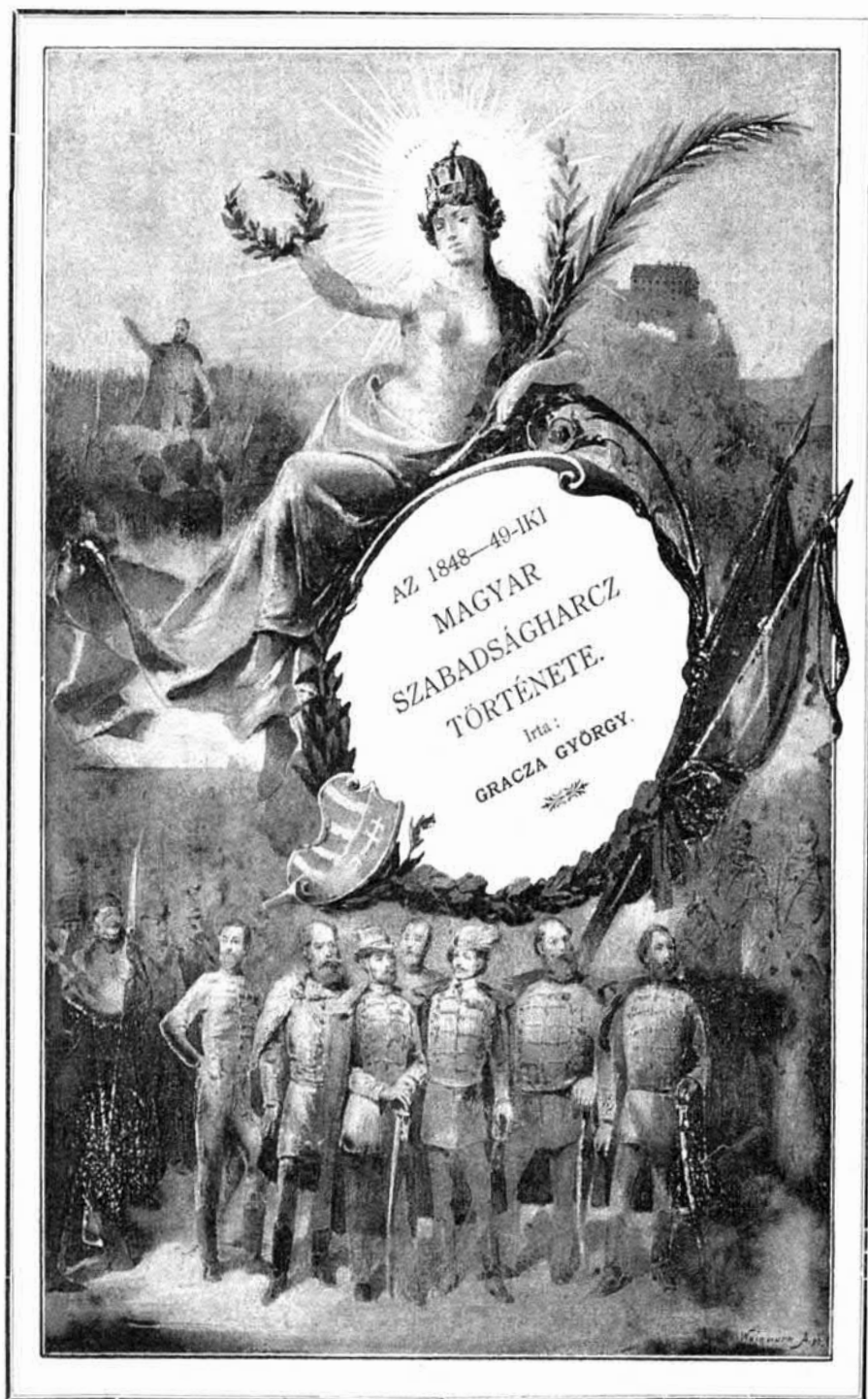
TÁJÉKOZTATÁSUL.

Néhány füzetbe, — ami ily sok ezer példányban megjelenő munkánál a legéberebb vigyázat mellett sem kerülhető el, — egy-két értelemzavaró nyomdahiba csúszott. Nehogy e hibák zavarólag hassanak a mű összhangjára, a következőkben javítjuk ki azokat:

18-ik lapon:	„Nyírvasváriban“ helyett <i>Tisza-Büdön</i> olvasandó.	
86-ik „	„1893“	<i>1793</i> »
100 és 102-ik „	„november 17-én“,	<i>november 7-én</i> »
208-ik „	„nagyszombati“	<i>nagyczenki</i> »
258-ik „	„sorban“	<i>sokan</i> »
360-ik „	„30 frt“	<i>60 frt</i> »
411-ik „	„Maderspach Sándor“ „	<i>Maderspach Fercencz</i> „

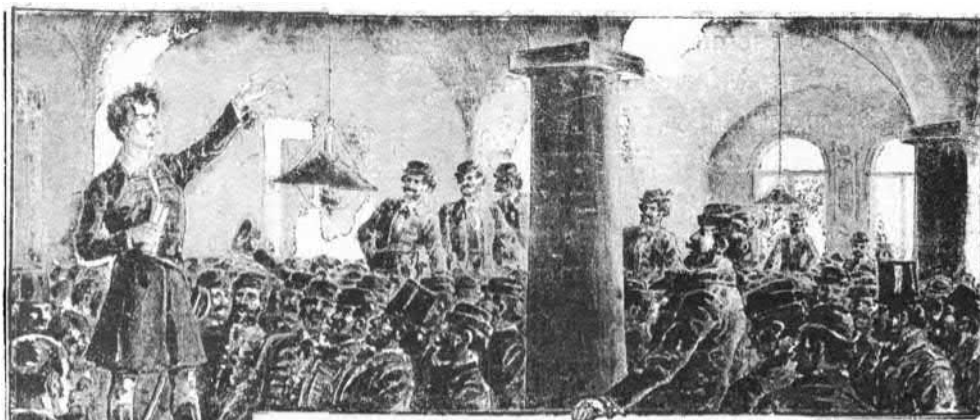
E helyütt jegyezzük meg, hogy a bécsi csász. udvari levéltár az 1848—49-iki szabadságharcra vonatkozó illusztrációit szintén átengedte e munka részére. E képek közül, melyek eddig még sehol sem jelentek meg, többet közlünk is.

Januar.	Február.	Martius.	Aprilis.	Majus.	Junius.
1 S. Új Eszt.	1 K. Ignác.	1 S. Albínus.	1 S. Hago P.	1 H. Filip Jak.	1 C. Aldo
2 V. B. Ujész. e	2 S. Gy. sz. RA	2 C. Simplic.	2 V. A 4 Bójt	2 K. Zsigmon	2 P. Rézmán
3 H. Geneveva	3 C. Balás piest	3 P. Kinga	3 H. Rikárd	3 S. Kere. f.	3 S. Klótdia
4 K. Titus P.	4 P. Vegonika	4 S. Adorj	4 K. Isidor.	4 C. Florián	4 V. ACH. v. u
5 S. Simeon	5 S. Agota	5 V. B. Quinq.	5 S. Vincez	5 P. Góthárd	5 H. Bonifác.
6 C. JKirái	6 V. Bósz3ki. u	6 H. Fridolin	6 C. Sixtus p.	6 S. Sz. Ján. el	6 K. Norbert
7 P. Nikita	7 H. Romuáld	7 K. Húshagyó	7 P. Herman	7 V. A21lv. v. u	7 S. Róbert
8 S. Szüreeny	8 K. M. János	8 S. Hamfuz	8 S. Dienes	8 H. Mihály	8 C. Medárd
9 V. B1sz3ki. u	9 S. Apollonia	9 C. Cyr. Met.	9 V. A 5 Bójt	9 K. N. Gergel	9 P. Felicia. ⑤
10 H. Rem. Pál	10 C. Skolást.	10 P. Attala	10 H. Rzekiel	10 S. Antal r	10 S. Margita
11 K. Hygin p	11 P. Frusina	11 S. Koszta	11 K. Leo Pápa	11 C. Beatrix	11 V. Apinkvas
12 S. Eirno	12 S. Eulalia	12 V. A1 Bójt	12 S. Gyul. p.	12 P. Pongrácz	12 H. Pünk. más
13 C. Vidor	13 V. Bósz3ki. u	13 H. Rosina	13 C. Jusztinus	13 S. Servác.	13 K. Pád. Antal
14 P. Bódog p.	14 I. Bólint	14 K. Mathilda	14 P. Már. 7f.	14 V. A31lv. v. u	14 S. Kástor
15 S. Gál rem.	15 K. Fauszt.	15 S. Kántor	15 S. Charisi.	15 H. Zsófia	15 C. Vida
16 V. B 2 J. N.	16 S. Heribert	16 C. Heribert	16 V. A6 Vir. V.	16 K. N. János	16 P. Ferencz
17 H. Rem. Ant.	17 C. Gertrud	17 P. Gertrud	17 H. Rudolf	17 S. Brúno	17 S. Gund. ①
18 K. Geiza	18 P. Simeon	18 S. Eduard	18 K. Apollo. ①	18 C. Bódog	18 V. A1sz. II. v
19 S. Marus	19 S. Gabin. ②	19 V. A2 Bójt	19 S. Antonia	19 P. Ivó pápa	19 H. Gyárfás
20 C. Fab. S. ①	20 V. B. Sopt.	20 H. Joachím	20 C. N. Csót.	20 S. Bernárdin	20 K. Silverjus
21 P. Agnes	21 H. Eleonore	21 K. Beledé	21 P. N. Pént.	21 V. A41lv. v. u	21 S. Anjap
22 S. Vincez	22 K. Péter	22 S. Octav. k	22 S. N. Szom.	22 H. Júlia	22 C. Úrnappa
23 V. B. sz3ki. u	23 S. Sireu.	23 C. Viktorin	23 V. A Hét. V.	23 K. Dezsó	23 P. Agrippina
24 H. T. móh.	24 C. Székőnap	24 P. Gábor	24 H. Husv. n.	24 S. Johanna	24 S. Ker. Ján.
25 K. Pál fordul.	25 P. Mátyás A.	25 S. Gy. ó. B	25 K. Márkus E.	25 C. Orbán	25 V. A2 Pün. u.
26 S. Polykarp.	26 S. Valburga	26 V. A 3 Bójt.	26 S. Kilit.	26 P. Nól Filip	26 H. Ján. es Pál
27 C. A sz. Ján	27 V. B. Sev. ①	27 H. Rupert	27 C. Peregrin	27 S. Már. Mag.	27 K. Laszlo
28 P. N. Kár. ①	28 H. Beander	28 K. Ensták. ①	28 P. Vitályos	28 V. A31lv. v. u	28 S. Atszl. ①
29 S. S. Feren.	29 K. Rénáta	29 S. Kvirin	29 S. Peter vér.	29 H. Max	29 C. Peter Pál
30 V. B4sz. 3k. u		30 C. Guido	30 V. A1lv. v. u	30 K. Ferd	30 P. Pál eml
31 H. Nól. Péter		31 P. Benjámn.		31 S. Petr	

Julius.	Augustus.	September.	October.	November.	December.
1 S. Ty. ad	1 K. A. as. sz. P.	1 P. Egyed ap	1 V. A160lv. u.	1 S. Mátuzen	1 P. Kligus p.
2 V. A3 P. ut	2 S. Portiunk.	2 S. Zeno	2 H. Leodegar	2 C. Hal. enl.	2 S. Bibiana
3 H. Eulógius	3 C. István v.	3 V. A120lv. u.	3 K. Caudid	3 P. Hábér	3 V. A1 Adv
4 K. Udalrik	4 P. Domok.	4 H. Rozália	4 S. Ser. Fer.	4 S. B. Kár. ②	4 H. Pál. bála
5 S. Domitius	5 S. Hv. B. Asz.	5 K. Viktor	5 C. Placidu	5 V. A21 P. u. ut	5 K. Szabas
6 C. Ezsaiás	6 V. A3 P. u. ut	6 S. Zakariás	6 P. Bruno	6 H. Lénárt	6 S. Miklós
7 P. Vilibald	7 H. Kajetán	7 C. Regina sz.	7 S. Jusztina	7 K. Engelbert	7 C. Ambrus
8 S. Kiljen	8 K. Czirjak	8 P. Kiszasz.	8 V. A17 P. u. ut	8 S. Gottfried.	8 P. B. asz. f.
9 V. A1 P. u. ①	9 S. Román	9 S. Gorgoni.	9 H. Dienes	9 C. Tivadar	9 S. István. d.
10 H. Amália	10 C. Lóricuz.	10 V. A13 M. N	10 K. Bor. Fere.	10 P. Már. p. ①	10 V. A2 Adv. ①
11 K. Pius pápa	11 P. Sztána	11 H. Protus	11 S. Nikas	11 S. Már. p. ②	11 K. Dunasus
12 S. Henrik	12 S. Klara	12 K. Tobias	12 C. Miksa	12 V. A22 P. u. ut	12 K. Maxent.
13 C. Margit	13 V. A9 P. u. ut	13 S. Matern	13 P. Kálmán	13 H. Szan szló	13 S. Juc a
14 P. Benavent	14 H. Öséb	14 C. f. feleml.	14 S. Kallias páp	14 K. Szerafin	14 C. Nikázius
15 S. Apst. elosz	15 K. N. B. Asz.	15 P. Nikita	15 V. A18 P. u. ut	15 S. Leopold	15 P. Valentin
16 V. A5 S. u	16 S. Rókus	16 S. Ladmilla	16 H. Gál apát	16 C. Edmund	16 S. Eusebius
17 H. Elek	17 C. Liberatus	17 V. A11 P. u. u.	17 K. Hedvig	17 P. Gergely	17 V. A3 Adv.
18 K. Arnold	18 P. Iona	18 H. Tamás	18 S. Lukács E.	18 S. Odún	18 H. Karác. ①
19 S. Vincez	19 S. Joakim	19 R. K. ghsant	19 C. Ferdin. ①	19 V. A23 P. u. ut	19 K. Nemesius
20 C. Hlyés pr.	20 V. A10 Ist. ki.	20 S. Kánt. ①	20 P. Vendel	20 H. Eódoghit	20 S. Wástor
21 P. Dániel	21 H. Bernát	21 C. Máté sz. k.	21 S. Orsolya	21 K. B. A. be.	21 C. Tamás
22 S. Már. Mag	22 K. Timothe.	22 P. Móricz	22 V. A19 P. u. ut	22 S. Cziczela.	22 P. Beata
23 V. A6 P. u. ①	23 S. Behiczin.	23 S. T. kla	23 H. Kap. Ján.	23 D. Kelemen	23 S. Viktor
24 H. Krisztina	24 C. Bertalan	24 V. A15 P. u. ut	24 K. Rafael	24 P. Flóra	24 V. A4 Adv.
25 K. Jakab Ap.	25 P. I. ajos kir	25 H. Kleofás	25 S. Krispin	25 S. Katalin	25 H. N. Karác.
26 S. Anna	26 S. Sámuel	26 K. Justina	26 C. Demeter	26 V. A24 P. u. u.	26 K. István vé.
27 C. Pantál.	27 V. A11 P. u. ut	27 S. Cos. D.	27 P. Szabin	27 H. Virgil us	27 S. Jan. E.
28 P. Inceze	28 H. Agosto.	28 C. Venczel	28 S. Sim. Jula	28 K. Sosthenis	28 C. Apó Sz.
29 S. Mátha	29 K. János fejr.	29 P. Mihály fő.	29 V. A20 P. u. ut	29 S. Saturnin	29 P. Tamás
30 V. A7 P. u. ①	30 S. Róza	30 S. Jerom.	30 H. Kolos	30 C. András A.	30 S. Dávid kir.
31 H. Ignác.	31 C. Rajmond		31 K. Farkas		31 V. A Serest

Petőfi a Pilvax-kávéházban bemutatja a Nemzeti dalt.
(Egykoru rajz után.)

I.

Az ébredés napjai.

AZ

1848-iki esztendő mindenkor emlékezetes mara
Európa szabadságszerető népeinek történetében

A népjogokért vívott küzdelmek dicsőséges éve volt ez.

A francia nagyforradalom maradandó és mély hatása egészei átalakította az egyeduralom önkénye alatt senyvedő népek gondolkozás módját. Új eszmék, új irányok keletkeztek. A „szabadság, testvériség egyenlőség“ jelszavának gyakorlati megvalósításáért sóvárogtak a nemzetek. A lánczok megcsörrentek, a szívekben a szabadság vágya lobban lánggra. Előbb csak titokban, konspirálva, később azonban már égés; nyíltan eltiprott jogaik visszavívásáról kezdtek beszélni az emberek S alig köszöntött be az 1848-iki újév: a forradalom szélvésze süvítet' végig a megvéhdedt Európán.

A vihar 1848. február 22-én Párisban tört ki legelőször. A nép a köztársaságot éltetve, torlaszokat emelt. Majd, véres utczaí harc után megostromolván a Tuilleriákat, elűzte Lajos Fülöp királyt. A győzelem-ittas tömeg, hogy a gyűlölt rendszernek még a jelképeit is megsemmisítse, a királyi-trónust a Bastille-téren gúnykaczaj közt megégette; a hermelines bíborpalástot pedig, — a melyben annyit kevélykedtek az elűzött Bourbonok,— darabokra tépte és bohóc-sipkákat csinált belőle. Nem áldozott le kétszer a nap és a monarchikus Franciaországból köztársaság lón.

A párisi események híre és sikere gyors cselekvésre serkenté a forrongó népeket. A forradalom vihara Zürichtól kezdve Olaszországon, Berlinen, Brüsszelen, Prágán, Bécsen, Pesten át egész Lembergig csakhamar végigzúgott egész Európán. A tavaszi fuvalom mindenfelé a szabadság zászlóit lengette. A nép jogait követelve, szétzúzott lánczaiból kardokat kezdett kovácsolni. Sok helyütt vér folyt, A trónok inogtak.

Hazánkba márczius elején jutott el a párisi forradalom híre. A kedélyek nálunk is lázban égtek. Hiszen az új eszmék, melyek egész Európát forrongásba tartották, Magyarországon már jóval előbb termő talajra letek. Martinovics és társai már ez új szabad eszmék terjesztéséért hurczoltattak vérpadra. A pozsonyi diéták országgyűlési ifjúsága az új eszmékért rajongott. Lovassy László, „a szabad szó vértanúja“ ezek miatt került a spielbergi várba, a hol a hosszú börtönélet örökre kioltá lelkevilágát.

E reformvág még erőteljesebben buzgott, a mint Kossuth Lajos tüneményes alakja feltűnt a közélet terén. Mintha kicserélték volna a magyart: százados aléltságából egyszerre fölriadt. Szíve öntudatra dobbant, régi akaraterje visszatért. Allaméletét törvényadta függetlenségének és a haladó kor szellemének megfelelően akarta berendezni. Kossuth, ki merész hangon, ékes szóval hirdette az alkotmányos szabadság igéit, a legnépszerűbb ember volt az országban. Az országgyűlés liberális ellenzéke őt ismerte el vezérének. Az ifjúság bálványozta. A középoszály köréje csoportosult. A jobbágység vasvesszeje alatt görnyedő pór nép pedig már is úgy tekintett reá, mint várva várt szabadtíjára.

A pozsonyi országgyűlést, — melyet 1847. november 7-én mnga V. Ferdinánd király nyitott meg, — erős küzdelmek közepette érte a párisi forradalom híre. Az alsótáblán épp a nemzeti sérelmek képezték a heves viták tárgyát és központját. A liberális-párt, élén Kossuth Lajossal, elkeseredett harezokat vívott Apponyi György gr. kancellár és szövetségesei: a konzervatívek ellen, a kik főkép a felsőtáblán jól szervezett többséget képeztek. S már-már úgy volt, hogy az ellenzék vereséget szenved, midőn a francia forradalom híre újabb hatalmas lendületet adott az ébredő közszellemnek, s friss erőt csöpögtetett a csüggedni kezdő ellenzék szívébe.

Kossuth már az országgyűlés elején, a felirati vitánál szóba hozta a parlamentális kormányrendszert; hatalmas beszéd keretében kifejtvén, hogy az leend az uralkodóház második megalapítója, ki a birodalom

kormányrendszerét alkotmányos irányban reformálja és ez által a trónt a népek szabadságára fekteti.

Kossuth Lajos. (Barabás rajza 1847-ből.)

Midőn Kossuth látta azt az átalakító csodálatos hatást, a melyet a párisi forradalom sikere a magyar közvéleményre tett; midőn észre vette, hogy a reformvágy most még erősebben buzog a nemzetben:

megérlelődött lelkében a gondolat, hogy az alkotmányos reformra vonatkozó tervét, a közhangulat kedvező hatása alatt, most már minden áron a megvalósulás elé viszi.

De a politikai helyzet más tekintetben is kedvezni látszott terve kivitelének. Ausztria népei sem maradtak érintetlenül a párisi forradalom hatása alól. Bécs lakossága hovatovább nagyobb gyűlölettel fordult Metternich kancellár bürokratikus kormányzata ellen. Az uralkodó-ház hatalmi erejét lenyűgözve tartották az olasz háborúk. Hozzájárult mindezekhez a pénzügyi zavar, mely a párisi forradalom hírére támadt. A bécsi bank pénzjegyei iránt a régi bizalom hirtelen megingott. Köztudomású volt ugyanis, hogy a bank az osztrák kormány szükségleteinek pótlása miatt hat milliónyi ércalapjára kétszáz millió forintnál is több papírpénzt bocsájtott ki. A közönség, mely e körülményt ismerte, attól tartott, hogy a külföldi zavaros események folytán a bank közforgalomban levő papírpénze csakhamar értékét veszti. Hogy tehát vagyont a vélt bukás elől megmentse, megrohanta az állampénztárakat és bankjegyeit arany- és ezüstpénzre váltotta be.

Balogh Kornél, Győr vármegye követe, az alsótábla márcz. 3-iki ülésén e tárgyban fel is szólalt, azt indítványozván: „Kéressék fel ő Felsége, hogy a bank állása, különösen a forgalomban lévő bankjegyek mikénti fedezettsége iránt a nemzetet felvilágosítani és megnyugtani méltóztassék.“

Kossuth, Balogh Kornél ez indítványát használta fel [várt alkalmat], hogy az alkotmányos reformok keresztülvitelére az akciózt megindítsa. Balogh után nyomban felállott Kossuth és ekkor tartotta ama híres beszédjét, a mely mintegy prologját képezi a szabadságharcz nagy drámájának, s a mely a bécsi nép elégedetlenségét nyílt forradalomná fokozta.

... „Mi rajtunk egy fojtó gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából sorvasztó szél fű ránk, mely idegeinket megmervíti s lelkünk röptére zsibbasztólag hat“ . . . Így jellemezte Kossuth e nevezetes beszédjében a bécsi politikát és szabadelvű reformokat követelt a nemzet számára.

De alkotmányt követelt az osztrák örökös tartományok részére is, mert „bűró és bajonet — úgymond — nyomom kapocs.“

Kossuth e nagyhatású s a lelkesedés hevéből izzó beszédje végén azt indítványozta, hogy az alkotmányos reformok megvalósítása tárgya-

bán felirat intéztessék a királyhoz. E felirat, — mely tömör vonásokban ecseteli a nemzet sérelmeit a múltban és óhajtásait a jövőre nézve, — szószerinti szövegében a következőleg hangzik:

„Fölséges Úr! A legújabb időkben kifejtett események elmulaszthatlan köte-

V. Ferdinánd 1848-iki arczképe.

(Eredetije a bécsi császári udvari múzeumban.)

lességül teszik, figyelmünket azokra fordítani, miket Fölséged uralkodó-háza iránti hűségünk, az összes birodalom iránti törvényes viszonyaink és hazánk iránti kötelességünk megkíván.

Históriánkra visszatekintve, előttünk áll annak emlékezete, hogy három század óta alkotmányos életünket a kor igényeihez képest nemcsak ki nem fejthettük, de sőt leginkább fentartására kellett minden gondjainkat fordítanunk.

Ennek oka, hogy Fölséged birodalmi kormánya nem lévén alkotmányos irányú, úgy kormányunk önállásával, mint alkotmányos életünkkel összhangzásban nem lehetett.

Eddig ezen irány csak alkotmányosságunk kifejlődését hátráltatta: most úgy látjuk, hogy az, ha tovább is így folytatatik és a birodalmi kormány az alkotmányossággal összhangba nem hozatik, Fölséged trónját és a pragmática sanctionál fogva kedvelt kapcsolatokhoz kötött birodalmat ellenállhatatlan következményekre bonyolíthatja, hazánkra pedig kimondhatlan kárt árasztthat.

Fölséged minket reformokra hívott össze: mi régi óhajlásunkat láttuk ez által teljesebben és buzgó készséggel fogtuk a munkához.

Elhatároztuk, hogy a közös teherviselés alapján a nép közterheiben, melyekkel a megyei közigazgatást eddig egyedül fejezi, osztozni fogunk és az ország új szükségleteinek pótlásáról is hasonló alapon gondoskodandunk.

Elhatároztuk, hogy az úrbéri viszonyokból kibontakozást kármentesítéssel összekötve eszközöljük, s ez által a nép és a nemesség közti érdekeket kiegyenlítve, hazánk boldogságának gyarapításával Fölséged trónját megszilárdítjuk.

A katonai élelmezés és szállásolás terheinek megkönnyebbítése gondjaink főbbjei közé tartozik.

A királyi városok és szabad kerületek közigazgatási és politikai rendezését halaszthatlan tárgynak tekintjük és a népnek is politikai jogokban illő részesítésére az időt elérkezettnek véljük.

Hogy földművelésünk, műiparunk, kereskedésünk felvirágzására sikeres lépések tétessenek, hazánk méltán várja.

De alkotmányos életünk is valódi képviselői irányban igényel fejlődést; szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek.

Honvédelmi rendszerünk nemzeti jellemünknek s a honlakosok különböző osztályai érdekegyességének alapján gyökeres átalakítást kíván; ez pedig úgy Fölséged királyi széke, mint hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedés tesz szükségessé.

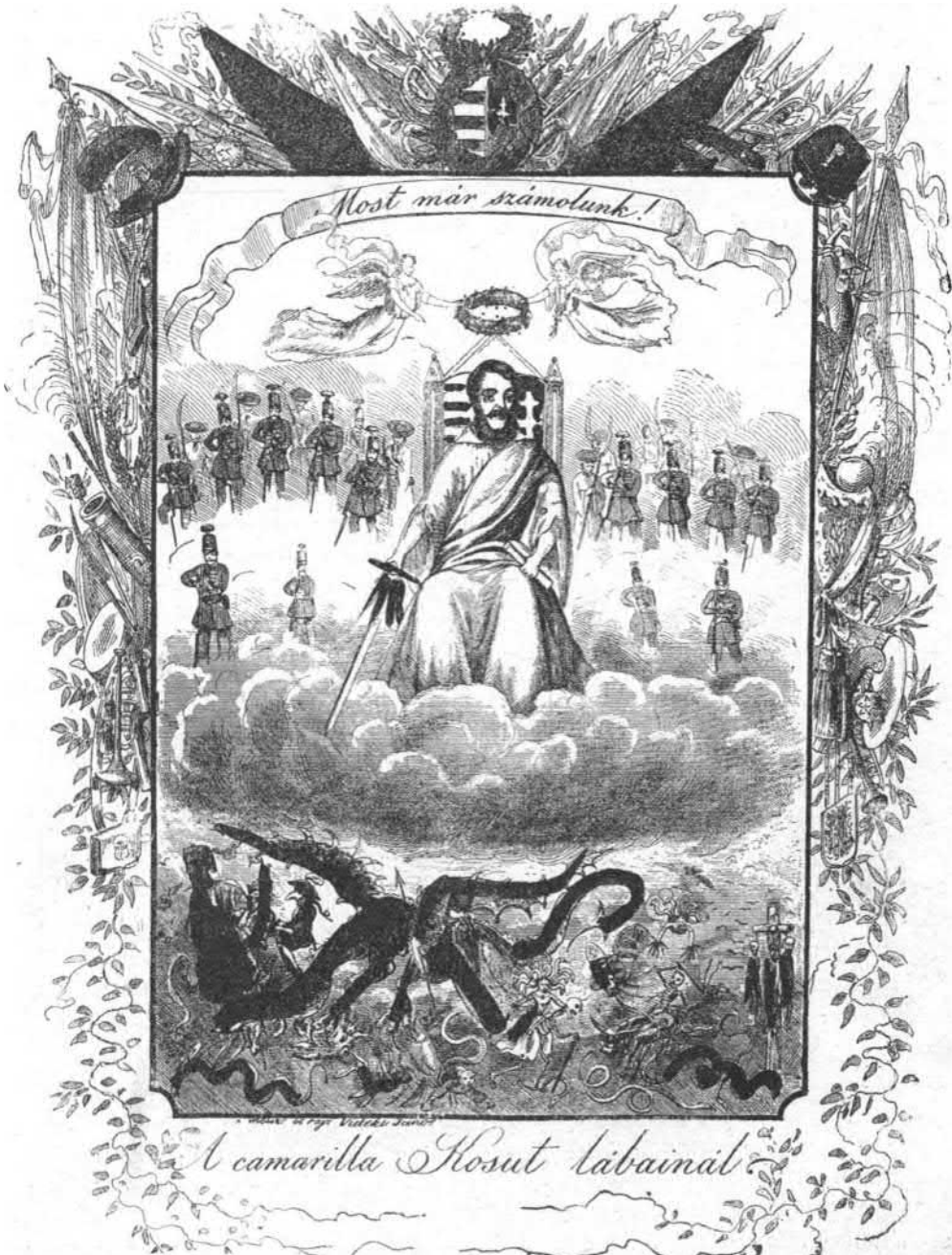
A magyar közállomány jövedelmeinek és szükségének számbavételét és felelős kezelés alá vételét tovább nem halaszthatjuk; mert csak így teljesíthetjük azon

alkotmányos tisztünket, hogy Fölséged királyi székének díszéről, mint hazánk közszükségeinek és minden jogszerű kötelezettségeknek fedezéséről sikerrel intézkedhessünk.

Sokban e kérdések közül az örökös tartományokkal érdektalálkozás kiegyenlítésének szüksége forog fenn, mire önálló nemzeti jogaink és érdekeink megóvása mellett örömet nyújtunk ségédkezet.

De arról is meg vagyunk győződve, hogy alkotmányos életünk kifejtésére s nemzetünk szellemi és anyagi javára hozandó törvényeink csak az által nyerhetnek életet és valóságot, ha *végrehajtásukkal minden más befolyástól független nemzeti kormány lesz megbízva, mely a többség alkotmányos elvének legyen felelős*

kifolyása; ezért collegialis kormányrendszerünknek magyar felelős minisztériummá alakítását minden reformjaink alapfeltételének és lényeges biztosítékának tekintjük.

A harcz megindítása a kamarilla ellen. (1848 elején megjelent allegorikus kép.)

Ekként fogtuk fel hivatásunkat. Ezeket Fölségeddel egyetértve, az országgyűlésen szerencsésen megoldani elhatározott, komoly szándékunk,

Ezt várja tőlünk a haza, ezt várják a nép milliói, ezt sugallja a hűség és ragaszkodás ösztöne, melylyel Fölséged uralkodó-háza. iránt tántoríthatlanul viseltetünk; mert meg vagyunk győződve, hogy csak ezek által fektethetjük hazánkban a békét, nyugalmat és bizalmas egyetértést oly szilárd alapra, miszerint azt váratlan eseményviharok meg ne ingassák; s a békének és elégedésnek ily biztosításával szerezhetjük csak meg az erők azon lelkesült összhangzását és gyarapodását, melyre Fölséged uralkodó-háza minden viszonyok között nyugodtan támaszkodhassék.

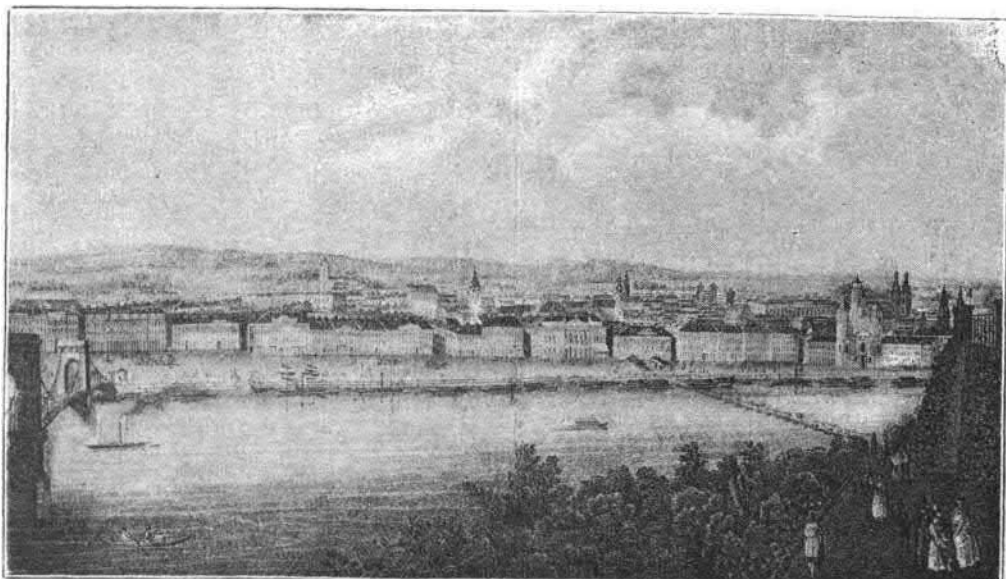
Ámde, Fölséged velünk együtt érezni fogja, miként ezeknek eszközlésére béke kell és kellenek zavartalan, nyugodt viszonyok.

És e tekintetben lehetetlen aggodalommal nem tapasztalnunk a nyugalom bomladozásának azon jeleit, melyek a pragmatica sanctiónál fogva velünk egyesült birodalom némely részeiben mutatkoznak, s melyeknek súlyát a legújabb külső események előreláthatlan fejleményei sokszerűen növelhetik.

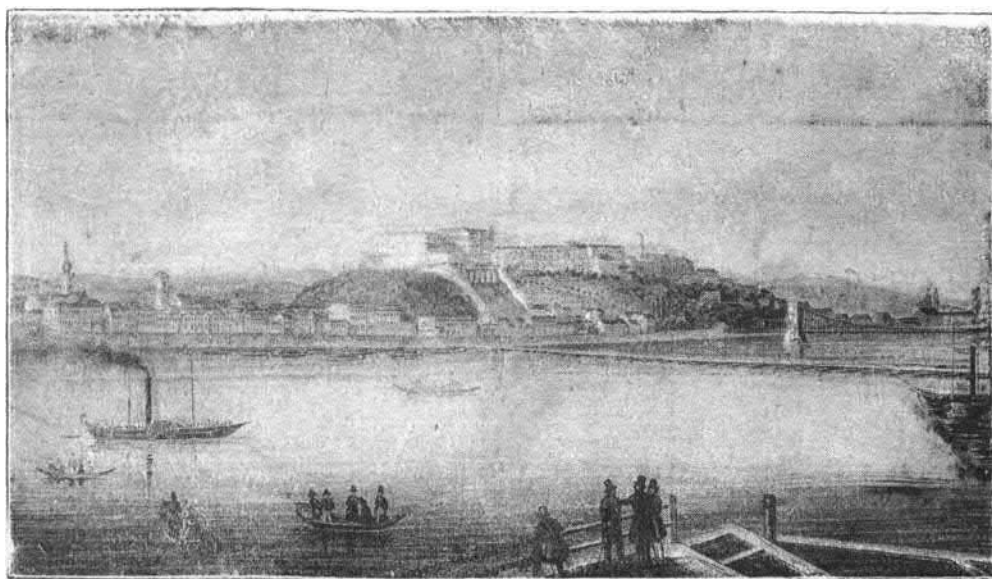
Nem akarjuk Fölséged atyai szívét a bomladozás ama jeleinek részletes fel-emeletésével szomorítani; nem a pénzviszonyok tekintetében már is érezhető hatást fejtegetni; de a hűség ösztöne s a rajtunk fekvő felelősség kényszerít kimondanunk: hogy mi, valamint a jelentkező bajok valódi kútfejét és saját elmaradásunk egyik főokát is a birodalmi kormányrendszer természetében találjuk: úgy erősen meg vagyunk győződve, hogy Fölséged az elkövetkezendő balesemények legbiztosabb óvszerét, hű népeinek legbarátságosabb egyetértését, a monarchia különböző tartományainak legerősebb forrasztékát s mindezek által felséges trónjának s az uralkodóháznak legrendíthetlenebb támaszát abban találandja fel, ha fejedelmi székét minden uralkodói viszonyaiban, a kor szükségei által múlthatatlanul igényelt alkotmányos intézményekkel környezendi.

Azonban, Fölséges úr, az események isten kezében vannak. Mi bizunk a gondviselés oltalmában; de érezzük a kötelességet, gondoskodni, hogy P'ölséged hű Magyarországot a bizonytalan jövőndő ne lepje meg készületlenül. E gondoskodás halaszthatlan kellékeihez számítjuk mi a fennemlített átalakulási kérdéseknek még ez országgyűlésen alkotmányos iránybani megoldását; és aggódunk, hogy a szokásos országgyűlési alkudozások és kormányszéki tárgyalások collegialis rendszer-szülte hosszadalmissága a Fölséged atyai szándokának s hazánk méltó várakozásának megfelelő sükkért veszélyesen késleltetheti.

És ezért a királyi szék iránti tántoríthatlan hűségünk szilárd bizalmával esedezünk Fölséged előtt: méltóztassék, a fenforgó rendkívüli körülmények tekintetbe vételével, legkegyelmesebb királyi akaratának teljhatalmú orgánumai, egyszersmind, a fennálló törvények szerint, hazánk legfőbb kormányzékének, a magyar helytartótanács tagjai gyanánt, a közigazgatás külön ágainak megfelelő számban, oly egyéneket az országgyűlésre utasítani; kik, mint a végrehajtó hatalomnak a hozandó törvények szerinti alakban gyakorlatára, Fölséged kegyelmes bizalmával elqlegesen kijelölt alkotmányos orgánumok, — és kiknek, mint ilyeneknek személyes felelősségük alá leszen a hozandó törvények végrehajtása is helyezendő, — országgyűlési tárgyalásainkban közvetlen részt vegyenek; s Fölséged királyi szándoka iránt az ország rendéit tájékozva, s a kellő felvilágosításokat és kimutatásokat a kormány részéről különösen a pénzviszonyok tekintetében is megadva, a fenforgó fontos kérdések

Pest látképe 1848-ban.

Buda látképe 1848-ban.

megoldását oly sikerrel mozdítsák elő: miszerint a hozandó üdvös törvények mihamarabb Fölséged kegyelmes helybenhagyása alá terjesztessenek s általuk a jelen körülmények bármi váratlan fordulatának esetére is, biztosítva legyen hazánkban a béke, megszilárdítva a bizalmas nyugalom, s ezeknek alapján kifejthető legyen azon

szellemi erő és anyagi tehetség, melyben Fölséged tántoíthatlan hűségünk mellett a bizonytalan jövőndő minden eseményei közt királyi székének legrendíthetlenebb támaszát fogja feltalálhatni.“

Kossuth páratlan szónoklatának ereje, de maguk a rohamosan fejlődő események is, oly nagy hatással voltak még az akadékoskodó konzervatívokra is, hogy az alsótábla a feliratot minden ellenvetés nélkül, egyhangúlag elfogadta.

Nem így történt a főrendeknél. A liberális-párt, melynek élén Batthyány Lajos gróf állott, itt is lelkesedéssel fogadta a feliratot; az óvatos konzervatív többség azonban nem akart addig annak tárgyalásába belebocsájtkozni, míg a bécsi udvar szándékai felől biztos értesülést nem szerez. Megkérték tehát a nádort: István főherceget, hogy menjen Bécsbe és kérjen útbaigazítást a főrendek további magatartására nézve. A nádor Apponyival együtt menten útra kelt, s visszatéréséig a felirat tárgyalása elhalasztatott.

A főrendek e viselkedése roppant elkeseredést szült Pozsony város hazafias közönségénél. Az országgyűlési ifjúság zajos értekezletet tartott, a melyen rosszalását fejezte ki a huzavona fölött.

De az izgalom még nagyobb lett Pesten, a hol lázas érdeklődéssel kísérték a pozsonyi diéta működését.

Pest ez időtájt kezdett kibontakozni százados elhagyatottságából. Széchenyi István gróf nagy alkotásai új, pezsgő életet leheltek a gyors fejlődésnek induló város falai közzé.

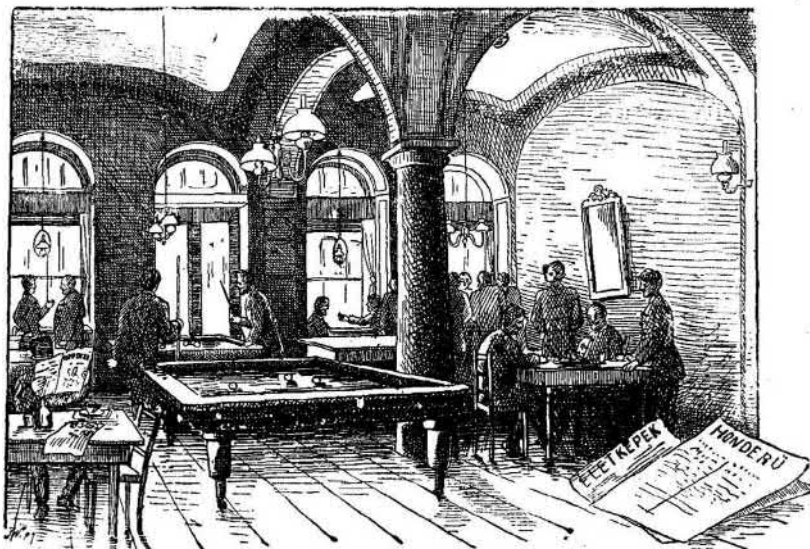
A Dunagőzhajózás tetemesen megnövelte a személyforgalmat, a pangó ipar és kereskedelem felélénkült. A Magyar Akadémia alapítása idevonzotta a tudomány jeleseit. A hírlapírás, Kossuth mesteri útmutatása nyomán, élénk lendületet vett. A szépirodalom virágzásnak indult. Kitűnő veteránok és jeles ifjak vetélkedtek egymással nyelvünk művelésében.

S noha Pozsonyban tartatott a diéta: az ország központja, a honnan a szellemi élet fénye szétsugárzott a haza minden részébe, mégis csak Pest vala. Ide zarándokoltak a fiatal írók, hogy nevet és dicsőséget szerezzenek; ide tódult a jogvégzett ifjúság, hogy a kellő gyakorlat után ügyvédi oklevelét megszerezze.

A fiatalság, — mely nemcsak hajlamainál, de apaitól öröklött szokásainál fogva is, mindig élénk részt vett a közélet mozgalmaiban,— természetesen lángoló lelkesedéssel kísérte a reform-mozgalmakat. Összejöveteleket tartott, vitázott a népszabadság kérdései fölött és kedélyének

A Pilvax-kávéház külseje 1848-ban.

A Pilvax-kávéház belseje 1848-ban.

fogékonyságával, lelkesedésének hevével s az ifjúkor bátorságával érlelte a reform-eszmék megvalósítását.

S hogy ez összejövetelek necsak esetlegesek legyenek, mindjárt az 1847-iki országgyűlés megnyitása után, Gál Ernő elnöksége alatt, alapszabályokkal ellátott kört alapított, amely a „Jelenkor“ című lap kiadóhivatalának egyik szobájában tartotta hetenként kétszer: kedden és pénteken üléseit.

A kormány, mely a szabad szellem minden nyilvánulását már csirájában szerette volna elfojtani, nesztét vevén az ifjúság ez összejöveteleinek, feloszlatta a kört. Az ifjúság azonban nem engedett. Sőt, hogy szabadelvű törekvéseinek még erőteljesebb kifejezést adjon: összejöveteleit a „Jelenkor“ szűk helyiségéből a Pilvax nevű kávéház tágas helyiségébe tette át.

S ez volt a forradalom legelső lépése. Az ifjúság most már egész nyíltan szállott síkra az alkotmányos reformokért. A Pilvax esténként valóságos parlamenti vitatkozásoknak lett a színhelye. „A kávéház, — jegyzi meg egy kortárs, — a szabadság templomává vált, a melybe a lelkes ifjúság a szabadság Istenének járt áldozni.“

A Pilvax-kávéház, — a melyet még a harminczas évek végén Privorszky nyitott meg, s a mely később Pilvax J., majd Fillinger tulajdonába ment át, — egyáltalán nevezetes szerepet játszott a márcziusi események történetében. A kávéház a belvárosban az úri-utezai (most koronaherczeg-utca 7. sz.), Libasinszky-féle átjáróháznak az úri-utczára néző földszintjét foglalta el. A kávéház berendezése csinos és az akkori kor igényeinek megfelelő volt. Egy nagy tágas négyszögű teremből és egy kisebb mellékhelyiségből állott. A nagyterem boltíves mennyezetét két márványozott oszlop tartotta. Az előtérben tekeasztal állott, a fal mentén és az oszlopok körül pedig apróbb asztalok voltak elhelyezve a vendégek számára.

A kávéház sötétes háttérben jobbra, közel a szögletfalhoz, egy nagyobb négyszögű faasztal állott, körülötte 8 — 10 székkal. Ez az asztal képezte központját a Pilvax-beli történeti emlékü összejöveteleknek. Különösen a fiatal írói nemzedék kereste fel már- régibb idő óta előszeretettel e barátságos helyet. A „tizek“ társaságának, — mely társaság fiatal Írókból tudvalevőleg azért alakult, hogy „a magyar nép nyelvét irodalmi értékre emeljék“, — úgyszólván ez az asztal volt a tanácskozóhelye. A „tizek“ társaságát a következők képezték: Petőfi Sándor, Jókai Mór, Tompa Mihály, Kerényi Frigyes, Pálffy Albert, Lisznyay Kálmán,

Pákh Albert, Obernyik Károly, Bérczy Károly és Degré Alajos. De a többi író is: mint Vachott Imre, Berecz Károly, Sükey Károly, Irinyi József, Oroszhegyi Józsa, Kuthy Lajos stb. szintén idejárt. A nemzeti színház tagjai közül is Egressy Gábor, Füredi Mihály, Szentpéteri stb. sokszor ellátogattak ide egy-egy feketekávéra, meg egy kis eszme-cserére. A jurista-ifjúság soraiból Vasvári Pál, Gál Ernő, Magos, Sebő Antal voltak az asztal gyakori vendégei. De a közélet más kitűnőségei is

Rottenbiller Lipót, Pest város 1848-iki polgármestere.

szívesen be-benéztek a Pilvax-ba, hogy felmelegedjenek az ifjúság hevén, s meghallgassák tanulságos vitáit. Nem egy eszme, nem egy reformjavaslat, mely később, a mozgalmas időkben testté vált, e kávéházban: a négyszögű asztalnál született. Mint szívből a vérkeringés, innen indult ki akkoron minden hazafias mozgalom. Ez volt a „közvélemény asztala“, a mint találóan nevezték. Sőt a társaság valamelyik tagja az asztal deszkájába bele is véste ez önérzetes szavakat.

A reform-mozgalmiak egy másik központját az úri- és a zsibárus-utcák szögletén levő házban: az „Ellenzéki kör“ képezte. E kör az

1847-iki követválasztások után alakult s az volt a célja, hogy az elvtársak tömörítésével a liberális szellemet ébrentartsa és az ellenzékot országosan szervezze. A kör, — melynek első elnöke Battyhány Lajos gróf volt, — a pesti művelt középosztálynak szolgált találkozási-helyül. Ide járt a többi közt *Klauzál* Gábor, az ellenzék egyik vezérférfia, ki a követválasztásoknál Csongrád megyében a kormány vesztegetései miatt megbukván, kimaradt a diétából; idejárt továbbá *Nyáry* Pál, Pest megye híres másod-alispánja is, ki nemcsak megyéjében, de a fővárosban is nagy népszerűségnek örvendett. Az „Ellenzéki kör“-t azonban az ifjúság is sűrűn látogatta.

A gőzhajók, melyek Pest, Pozsony és Bécs közt közlekedtek, naponként meghozták részint magánlevelek, részint hirlaptudósítások közvetítésével a pozsonyi híreket. Az ifjúság pontosan értesült az országgyűlés működésének minden legkisebb mozzanatáról. Értesült tehát Kossuth feliratának sorsáról is. S a mily lelkesedéssel fogadta az alsó-tábla egyhangú határozatát a felirat elfogadására nézve: épp oly haraggal fordult az aulikus főrendek ellen, a kik késedelmeskedésükkel akadályt gördítettek az alkotmányos reformok elé.

Az ifjúság lelkesedése és haragja csakhamar átragadt a csendesebb vérű közönségre is. Egész Pest forrongásba jött. Magánkörben, közhelyeken, utczákon mindenütt csak a Pozsonyban történekről beszéltek. Mohó érdeklődéssel várták a további fejleményeket. A Pilvax délutánonként zsúfolásig megtelt közönséggel. A lapok szerkesztősegeit ostrom alá fogták. A pozsonyi gőzhajó érkezését naponként nagy tömeg leste. Mindenki híreket várt és híreket hozott.

A forradalom láza fogta el egyszerre a szíveket és az elméket. Az emberek a jövő nagy események sejtésétől megkapatva, abban hagyták csöndes napifoglalatosságaikat és csoportokká verődtek az utcákon. Szinte érezte mindenki, hogy valami nagy, szokatlan, rendkívüli dolognak kell történnie.

A közönség e hirtelen felbuzdulását az ifjúság sietett felhasználni. A háborgó közvélemény erejével akart nyomást gyakorolni a tétovázó országgyűlésre. Elhatározta tehát, hogy a párisi úgynevezett „reform-bankettek“ mintájára a Rákoson egy nagyarányú lakomát rendez, a melyre a polgárságot is meghívja; e lakomát megelőzőleg pedig népgyűlést tart, a melyen petícióba foglalja a nemzet kívánságait.

Az „Ellenzéki kör“ látván, hogy e békés tüntetéssel csak hasznára lehet az ügynek, készséggel csatlakozott az ifjúság mozgalmához. Menten

Jókai Mór.

Petőfi Sándor.

Vasvári Pál.

Irinyi József.

Irányi Dániel.

Vajda János.

Degré Alajos.

Bulyovszky Gyula.

Vidács János.

1848.

Bellany

megettették az előkészületeket úgy a lakoma, rpint a népgyűlés megtartására. A népgyűlést márczius 14-ikére hívták össze az „Ellenzéki kör“ helyiségébe, a lakoma pedig márczius 19-ikére tüzetett ki. Bizottság alakult, aláírási ívek bocsájtattak ki; szóval, minden előleges intézkedés megtörtént, hogy a nép ez első nagyobb szabású tüntetése fényes sikert arasson.

S e mozgalmak közepette mindinkább előtérbe léptek azok a lelkes ifjak, a kik vezetői lettek az átalakulás nagy reformjának és a kiknek nevéhez elválaszthatlanul fűződik e korszakalkotó események felejthetlen emléke.

Ezek között a legelső helyet foglalja el *Petőfi* Sándor, a szabadságharcz e lánglelkű Tyrtaeusa. Petőfi (szül. 1823. január 1-én Kis-Kőrösön) homlokát ekkor már hírnév koszorúzta. Költeményeit szélűben olvasták, munkásságáért vetélkedtek a kiadók. Szíve választottját: Szendrey Júliát már egészen magáénak mondhatta.. Épp ez időtájt jöttek fel Kohóról, hogy itt a fővárosban, az irodalmi központon rakjanak csöndes családi fészket. A legboldogabb férj, ünnepelt költő. Petőfi hányatott életében ez volt talán a legderűsebb, a legszebb és a legdicsőségesebb időszak.

A márcziusi mozgalmakban Petőfinek legmúltóbb társa és osztályosa volt *Jókai* Mór (szül. 1825. febr. 19-én Komáromban), a ki nemcsak mint beszélyíró, hanem mint az „Életképek“ szerkesztője is, 1848-ban már előkelő állást foglalt el a közéletben. Petőfihez, kinek iskola-társa is volt, a legbensőbb barátság fűzte. Mindkettő teli eszményi vágyakkal. Éltek tavaszán levő ifjak, a kik egyformán rajongnak a szabad eszmékért. De Petőfi temperamentuma szenvedélyesebb, jelleme erősebb, határozottabb, mint a Jókaié. Petőfi elhagyva családját, mindenét: belédobja magát a harc forogtatójába és véres tusa között, mint egy üstökös tűnik el a segesvári csatásíkon; Jókai ellenben nem keresi a harcmező, sőt megrettenve a forradalom fejleményeitől, a *béke-párt* közlönyének: az „Esti Lapok“-nak lesz a szerkesztője. De bármennyire eltérő volt is e két lánglelkű ifjú további működése: a márcziusi napokban egygyek voltak, együtt éreztek, s a vívmányokért egyformán illeti őket a dicsőség.

A „márcziusi ifjúság“ e két vezéralakja köré csoportosultak aztán a többiek; u. m.:

Vasvári Pál, a márcziusi napok kedvelt szónoka. Vasvári, családi nevén *Fejér*, egy szatmármegyei görög-katholikus papnak volt a fia. Született Tisza-Búdon 1828-ban. Noha a szegényes

Petőfi Sándor, mint nemzetőr.

parochia jövedelméből nem igen futotta, az apa mégis minden lehető megtett, hogy élénk és eszes fiából embert neveljen. Midőn a fiú az ott-honi falusi iskolából kinőtt, atyja Nagy-Károlyba vitte, a hol a piarista-atyák gondos és hazafias vezetése mellett kitűnő eredménynyel végezte el a középiskolákat. Innen 1843-ban Pestre jött az egyetemre, a hol csakhamar vezérszerepet vilt. Horváth István, a híres egyetemi professzor temetésén 1846. június 15-én már Vasvári tartotta a gyászbeszédet, mint az ifjúság választott szónoka. Vasvári már ekkor kezdett foglalkozni az irodalommal, s főképp alapos történelmi tanulmányai szélesebb körökben keltettek méltó figyelmet. A „Honderú“, a „Pesti Divatlap“, az „Életképek“ több enemű dolgozatát közölték. 1847-ben „Zrínyi, a költő életrajza“ című magvas tanulmányával a Kisfaludy-társaság egyik pályadíját is elnyerte. 1847-ben a gróf Teleki Blanka és Lövey Klára által alapított nevelő-intézetben az irodalom és a magyar nyelv tanára lett. A magyar népnevelés ez úttörő munkájában derekas rész jutott Vasvárinak is, a ki nemes hivatással, s igazi ügyszeretettel oktatta kis tanítványait a magyar nyelv és a magyar haza szeretetére.

Vasvári e minőségében is megtartotta összeköttetését az ifjúsággal, a mely szeretetével környezte a nagy képzettségű, lovagias jellemű pályatársat. De szívesen látták az írók is körükben, a kik közül a legtöbbel meghitt baráti viszonyban állott. Népszerű lévén itt is, ott is, a márcziusi napok előzményeiben aztán Vasvári lett az összekötő kapocs az írók és az egyetemi ifjúság között.

Vasvári, mint a „*márcziusi ifjak*“ közül valamennyi, tevékeny résztvett a szabadságharcz további eseményeiben is. 1848. júliusban titkár lett a pénzügyminisztériumban, majd mint futár végzett fontos szolgálatokat Kossuthnak, kinek kedveltje volt. 1849-ben szabad csapatot alakított, a melylyel Erdélybe ment, hogy a lázadó havasi móczok ellen harcoljon. E vakmerő vállalkozása közben 1849. július 6-án a fontineli fensíkon kis csapatját az oláhok orvul megtámadják, bajtársainak legnagyobb részét lekonzolják és magát Vasvárit, kit előbb golyó ér, hősiecs védekezése után megölik. Állítólag egy Togyer Gavrilla nevű vad mócz hitvány dárdája oltotta ki a nagy reményű ifjú életét.

Iryni József hírlapíró, a 12 pont egyik szerzője. Született a biharmegyei Albison 1822-ben. Jogi tanulmányai befejeztével hosszabb utazást tett a külföldön, a honnan visszatérve, mint író kezdett működni. A szabad eszméket merész hangú czikkeken hirdette, úgy, hogy 1843-ban sajtóvétségért fogságba is került. Kiszabadulása után a „Pesti Hírlap“ dől-

Nemzeti dal.

Calpre, magyar, ^{hig u. harg!} ~~szépség!~~
Ez az én, most vagy jóka!
Rabok legyint vagy szabadok?
Er a kényszer, választás! -
A magyarok ifjú ére
Efrülünk,
Efrülünk, hogy rabok tovább
Nem tessük.

Rabok a kényszerben tanítják
Késztetik az igazságot,
Félre adom őket kettőre,
Sokszor kényszer meggyűlölet.
A magyarok! /:

Szomorú bitang ember,
Ki most, ha kell, halni is emmes,
Kimerül a jéggel rongy illete,
Kéret a kora kérésen em.
/:

Fingerebb a linnénál a kard,
Lobbann illete a kard,
Ei mi meg is kényszer kényszer!
Ide vedd, régi kardunk!
:/:

A magyar név megint név tess.
Méltsi régi nagy híveik,
Kéret is kényszer éprásatok,
Kényszer, szelídítés.

Hol fogunk domborítani,
Munkánk liborítani,
Ei áldi ináttag melless
Kényszer el jelent nevünk.
/:

Petőfi

gozó társa lett. 1848-ban, mint a nemzetgyűlés választott tagja, szolgálta a hazát. Midőn Teleki László gróf a magyar ügy érdekében Párisba utazott, Irinyi vele ment. A szabadságharcz lezajlása után ő is menekülni volt kénytelen, de bujdosása közben elfogatván, halálra ítéltetett; azonban kegyelmet nyert s verpad helyett börtönbe hurczolták. A hosszú fogság, mint annyi másnak, Irinyinek is megtörte életerejét, úgy'hogya az élete delén levő férfiú 1859. február 20-án, 37 éves korában elhunyt. A „Tamás bátya kunyhója“, Beecher Stowe ma is népszerű ifjúsági munkáját Irinyi fordította először nyelvünkre.

Irányi Dániel ügyvéd (családi nevén: Halbschuh). Szül. 1822. febr. 24-én Toporczon, Szepesmegyében. Középiskoláit Eperjesen, a jogot pedig a pesti egyetemen végezte. 1842-ben megszerezvén a diplomát, továbbra is Pesten maradt és ügyvédeskedni kezdett; e mellett azonban sűrűn írogatott a lapokba is. A szabadságharcz elején képviselő lett, majd kormánybiztosi minőségben működött a felvidéken, 1849-ben tagja volt a debreczeni gyűlésnek is, s az ápril 14-iki határozat alkalmazásával Irányi vezette a jegyzőkönyvet. 1849. ápril 25-én ismét kormánybiztossá neveztetett ki, mégpedig ezúttal a fővárosba, a hol Budavár ostroma alatt nagy erélyvel töltötte be fontos állását. A világosi gyásznapi után a külföldre menekült, a honnan sok hányattatás után 1868-ban került vissza a rég nem látott hazába. Visszatérése után előbb Pécs, később pedig mint Békés város orsz. képviselője „buzgó tevékenységet fejtett ki“ a parlamentben, a melynek, puritán jelleme s rendíthetlen elv-hysége miatt mindvégig közbecsülésben álló tagja maradt. Meghalt 1892. november 2-án; meggyászolva, nemcsak a közjogi ellenzék által, melynek kitűnő vezérférfia volt, hanem az egész nemzet által, mely egyik leghűbb és legodaadóbb fiát veszté Irányiban.

Degré Alajos író. Született Lippán, Temesmegyében 1820-ban. Már 1841-ben kezdett az irodalommal foglalkozni, s mint beszélyíró csakhamar szép nevet vívott ki. Írt több regényt s néhány színdarabot is. Eleven kedélye és eleven tolla igen kedvelté tették a 40-es évek társaséletében. Degré a szabadságharczot mint huszárszázados küzdötte végig. Az alkotmányos élet visszaállítása után több ízben orsz. képviselő volt, majd visszavonulván az izgalmas politikai élettől, mint az „1848—49-iki országos honvédegyesület“ elnöke gondozta egykori bajtársai érdekeit.

Bulyovszky Gyula író. Született 1823. szept. 10-én Rákoskeresztúron, Pestmegyében. Középiskolái befejezésével a jogi pályára lépett

s 1847-ben megszerezte az ügyvédi oklevelet, melynek azonban kevés hasznát vette, mert tehetsége és hajlama az irodalmi pályára terelte. Előbb a „Honderű“ és a „Divatlap“, később pedig az „Életképek“ munkatársa lett, s e minőségében érte a szabadságharcz, a melyben mint honvéd vett részt. Az alkotmányos élet visszaállítása után ismét a szép-irodalommal foglalkozott. Meghalt 1883. april 17-én Budapesten.

Vidacs János, jogász, született 1826-ban B.-Komlóson, Torontál-megyében. Fia volt Vidacs Istvánnak, a magyar vasgár-ipar ez érde-

A bécsi forradalom kitörése 1848 márczius 13-án.

mes megalapítójának. Vidacs Jánost jómódú szülei igen gondos nevelésben részesítették, úgy hogy nemcsak a jogi, hanem a bölcsészeti tanfolyamot is elvégezhetette. A márcziusi mozgalmakban mint harmadéves jogász vett részt; aztán, midőn a vívmányokat karddal kellett megvédelmezni, ő is felcsapott a honvédek közzé, a hol századossággal vitte. Világos után külföldre menekült, de a szász határon elfogták, s börtönbe vetették. Kiszabadulván, atyja gyárának vezetését vette át. Az 1867-iki kiegyezés után azonban ismét a közélet terére lépett, s becsült

tagja lett a képviselőháznak. Egy pénzüzetet bukása, a melynek elnöke volt, azonban magával sodorta a derék férfiút. Az élet terhei által megtörve, lelkében elcsüggedve: 1873. november 10-én öngyilkos lett.

Vajda János író; született 1827. május 27-én Pesten, a hol iskoláit is végezte. Alig rázta le az iskolaport, a művészet által vonzatva, felcsapott színésznek. Azonban csakhamar meguntván e szép, de viszontagságos pályát, ott hagyta a színpadot és mint nevelő folytatta félbeszakadt tanulmányait. Ez időben kezdett irogatni s hazafias költeményeivel rövid idő alatt jó nevet vívott ki magának. Vajdát nevelői minőségében érte a szabadságharcz, melyet mint honvéd szintén végig küzdött. A szabadságharcz leveretése után besoroztatott; a katonaságtól megszabadulván, ismét Pestre jött és visszavonultan egészen költészetének élt. Vajda azon kevesek közzé tartozott, a kik az elnyomatás alatt a dal édes szavával ébresztgették az ezernyi sebtől vérző nemzetet. Ekkor írta „*A virrasztók*“ című versét, ezt a komor hangú, de a remény csillámával megaranyozott hatalmas költeményét, a mely az elnyomatás költészetének mindenha egyik legbecsesebb gyöngye marad. Vajda, ki azóta több kötettel gazdagította irodalmunkat, élő költőink között méltán a legelső helyek egyikét foglalja el.

Noha korára nézve talán nem is igen illett már a „márctziusi ifjak“ csoportjába, mindazonáltal e helyütt kell felemlítenünk *Egressi* Gábort, a budapesti nemzeti színház felejthetlen művészt, ki fiatalos tüzzel, igaz lelkesedéssel vett részt az ifjúság mozgalmaiban. *Egressi* Gábor (családi nevén: Galambos) született 1808-ban Lászlófalván, Borsodmegyében, hol atyja ref. lelkész volt. *Egressi* Kassán kezdte meg színi-pályáját mint tógátus diák. 1835-ben a budai színtársulathoz szegődött, 1837-ben pedig a nemzeti színházhoz szerződötték. Mint ez intézet immár hírneves művészt érte a szabadságharcz, melyet mint honvéd, majd mint kormánybiztos szolgált végig hű önfeláldozással. A forradalom után Törökországba menekült, s csak 1854-ben foglalhatta el régi helyét a nemzeti színháznál. Meghalt 1866-ban július 30-án. Épp előadás közben, Midőn „*Brankovics György*“ című szerepét játszotta, érte a halál.

Tehát *Petőfi* Sándor, *Jókai* Mór, *Vasvári* Pál, *Irinyi* József *Irányi* Dániel, *Degré* Alajos, *Vajda* János *Bulyovszky* Gyula és *Vidacs* János képezték a „márctziusi ifjak“ vezérkarát. Ezek közé csoportosult aztán a jurátusi-kar, élükön *Sebő* Antallal, *Gál* Ernővel, továbbá az egyetemi hallgatóság, s a polgári osztály ama része, a mely a szabad-
elví haladás feltétlen híve volt.

A bizottság, a mely a lakoma és a népgyűlés rendezésére alakult, az „Ellenzéki kör“-ben nap nap mellett értekezletet tartott. A márczius 11-iki ülésen Irinyi József azt az indítványt tette, hogy az alkotmányos reformokra vonatkozó kívánságait rövid, velős pontokba foglalják és

Nyáry Pál. (Barabás 1848-iki rajza.)

ezt terjesszék elfogadás végett a népgyűlés elé. Irinyi indítványa elfogadtatván, a pontok megszerkesztésére egy öttagú szűkebb bizottság küldetett ki, a melynek tagjai lettek: Irinyi József, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál és Bulyovszky Gyula.

E szűkebb bizottság még aznap este beható eszmecsere után formába öntötte a népgyűlés elé terjesztendő határozati javaslatot, a következő 12 pontban foglalván össze a nép kívánságait:

Mit kíván a magyar nemzet?

1. Kívánjuk a cenzura eltörlését.
2. Felelős minisztériumot.
3. Évenkénti országgyűlést.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Az úrbéri terhek megszüntetését.
8. Esküdszéket.
9. Képviseletet egyenlőség alapján.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra.
11. Magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
12. Az uniót Erdélylyel.

Márczius 12-én az „Ellenzéki kör“-ben a népgyűlésen teendő indítványok megbeszélése végett nyilvános előértekezlet tartatott. Irinyi a bizottság nevében itt mutatta be először a 12 pont szövegezését, s egyúttal azt az indítványt tette, hogy e kívánságok petíció alakjában terjesztessenek az országgyűlés elé.

Az értekezlet élénk eszmecsere után elfogadta Irinyi indítványát. Csupán a 12 pont szövegezésén történt az a módosítás, hogy a 9-ik pontba a „képviselet egyenlőség alapján“ helyett a „nemzeti bank“ kívánsága vétetett fel.

Márczius 14-én délután 2 órakor csakugyan megtartatott a tervezett népgyűlés. Az „Ellenzéki kör“ nagyterme, mely nemzetiszínű zászlókkal volt feldíszítve, már kora délután megtelt válogatott közönséggel. Az elnöki emelvényen Klauzál Gábort, Nyáry Pált, Fényes Eleket, Irányit, Petőfit, Jókait, Egressy Gábort, Bulyovszky Gyulát, Irinyi Józsefet, Vasvári Pált, Oroszhegyi Józst, Vachott Imrét stb. lehetett látni. Köréjük a jurátusok lelkes csoportja sorakozott.

S míg benne a teremben látható izgalommal várta a közönség a gyűlés megnyitását; azalatt lennt az utcán több ezernyi tömeg verődött össze, lesve az eredményre. A kapualja, a lépcsőház, a folyosó telve volt szorongó, nyüzsgő embersokasággal.

Századok óta ez volt az első nyilvános *népgyűlés*, a széttagolt magyar társadalom legelső összeforrása, szabad polgárok szabad gyülekezete.

Metternich és az ördög.

(A birodalmi kancellár bukásakor Bécsben megjelent gúnykép.)

Végre három óra után *Fényes Elek*, a kör alelnöke rövid üdvözléssel megnyitotta a gyűlést.

Az első szónok Irinyi volt. Az elnöki szék előtti asztalra állva, tömör előadásban tárta fel a válságos politikai helyzetet. Majd ráutalva a külföld reform-mozgalmaira, indítványt tett, hogy a magyar nemzet is határozottan kifejezett pontokban fejezze ki kívánságát, s e kívánságok petíció alakjában terjesztessenek az országgyűlés elé. A népgyűlés percekig tartó éljenzéssel fogadta az indítványt. Erre Irinyi felolvasta a petíciót, mely következőleg hangzott:

„Tekintetes Karok és Rendek!

Egész Európa mozog. Az idő félszázaddal előbbre rúgott. Egy gondolat rezgi át egész Európát, hogy a létező állapot tovább nem maradhat.

Nincs többé idő hosszas tanácskozásra, avagy éppen hallgatásra. Az eszmék meg vannak érve, az élet szüksége követeli azokat.

Magyarország pillanatai drágák. Mi máskor hosszú időszak alatt fejlődhetett ki, most rövid úton s haladék nélkül törvénybe foglalandó.

A nemzet nem elégszik meg többé egyes engedményekkel. Egész alkotmányunkat kívánjuk ezúttal tisztába hozatni. *(Következik a 12pont.)*

Mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy ezekben az alkotmányosság — a haza és dynastia minden barátainak kívánságát fejezzük ki. Mi ezekért mindent készek vagyunk áldozni.

Kérjük önöket, hogy ezen pontokat hazánk jóléte és dicsősége végett, még ez országgyűlés alatt kieszközölni méltóztassanak.

Kelt Pesten, márczius hó 14-én tartott népgyűlésen.“

Irinyi csak szakadozva olvashatta fel a kérvényt, mert minden mondatnál megújult az éljenzés. Különösen a 12 pontot fogadta tomboló lelkesedéssel az egybegyűlt közönség.

Erre az elnök határozatilag kimondta, hogy az Irinyi által felolvasott 12 pont a nemzet elodázhatlan kívánságait tartalmazza.

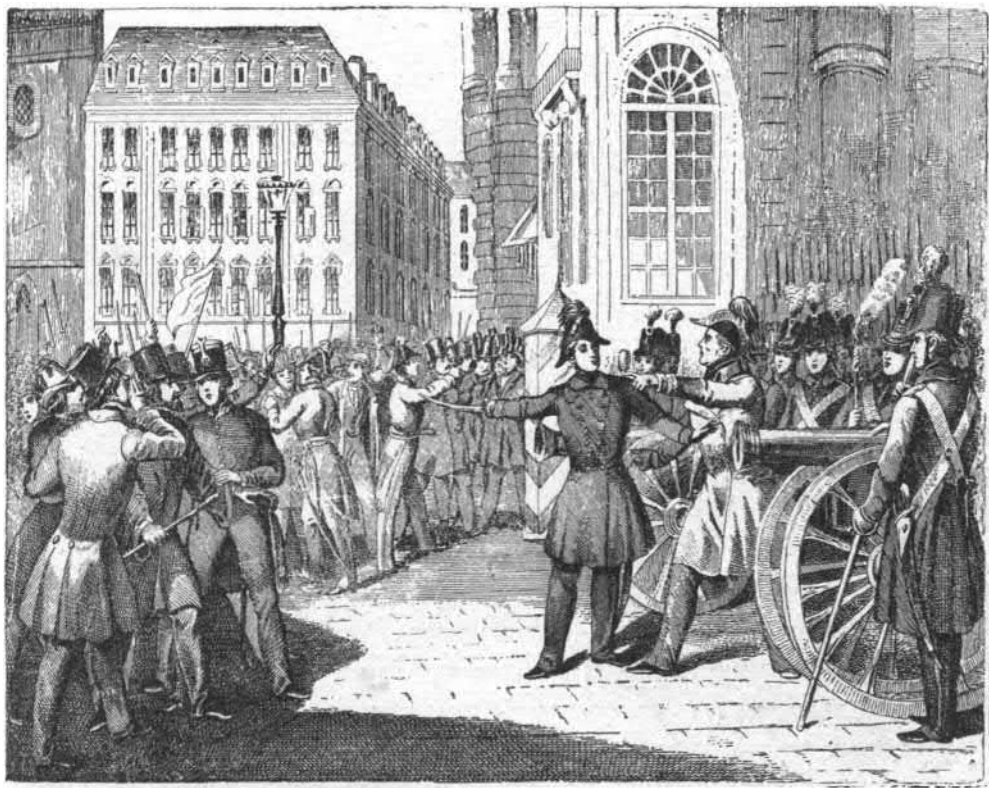
Ezután az ifjúság nevében Vasvári Pál kért szót. Harsány hangon, folyékony lelkes beszédben pártolta az Irinyi indítványát, a melyet még azzal toldott meg, hogy a petíciót lehető sok aláírással ellátva külön deputáció vigye Pozsonyba, sőt ha kell, menjen el a küldöttség egyenesen Bécsbe a királyhoz.

Az indítványnak különben az utolsó részét roppant tetszéssel fogadta a közönség.

— Úgy van! — kiáltották többen. Menjünk Bécsbe! Forduljunk egyenesen a királyhoz!

Vasvári, a huszonegy esztendős magas termetű, széleshomlokú, tüzesszemű ifjú, —mint egy szemtanú jegyezte fel — ez első fellépésével azonnal megnyerte az egész jelenlevő közönség rokonszenvét.

Klauzál Gábor, ki tekintélyével, tudásával és szónoki erejével egyaránt uralkodott úgy a forróvérű ifjúság, mint a higgadtabb közönség fölött, bajt sejdített. Attól tartott ugyanis, hogy ha a küldöttség megbízásában nem jár el a kívánt sikerrel: a mozgalomnak vagy kudarcz

A bécsi márcziusi forradalomból. (Pallet J. tűzmester nem akar lőni a népre.)

leszen a vége, vagy pedig a visszautasított nép ingerültsége, ép úgy mint Párisban, zendülésben tör ki. Vasvári után felállott tehát, s az ő higgadt, inkább az elmére, mint a szívre appelláló szónoki modorával kijelentette, hogy helyesli ugyan a petíció minden pontját, de sokkal célravezetőbbnek tartaná, ha az előzetesen Batthyány Lajosnak, az orsz. ellenzéki kör elnökének küldetnék fel, még pedig olyan kérelemmel, hogy terjessze a kérvényt az országgyűlési ellenzék értekezlete elé, s ha az értekezlet, — a miben nincsen kétség — elfogadja: köröztessék a petíció az egész

országban aláírások gyűjtése végett. S csak így, százezrek aláírásával adassák az országgyűléshez, hogy azt lehessen azután reá mondani: íme ez a nemzet kívánsága!

Noha Klauzál közvetítő javaslata sokaknak éppen nem tetszett, a többség mégis elfogadta azt. Csak az ifjúság, mely nem akart többé várni, opponált erősen ellene. Soraikból rögtön fel is pattant Irányi Dániel, hogy a gyűlést Vasvári indítványa értelmében hozandó határozatra bírja, de szavai elvesztek a zajban. Ezzel a népgyűlés este fél hétkor véget ért. A közönség zajongva oszlott szét.

Az ifjúság rendes gyűlhelyére: a Pilvax-kávéházba vonult, hogy megbeszélje a további teendőket. Ott beszélgettek, vitatkoztak kisebb-nagyobb csoportokba verődve, a mint egyszerre egy 17—18 éves fiatal ember rohan a kávéházba, minden köszönés nélkül felugrik a billiard-asztalra és harsány hangon kiáltja:

— Uraim! Most jöttem a hajóval. A pozsonyi ifjúság küldöttje vagyok. Nagy hírt hozok. Bécsben tegnap kitört a forradalom. Metternich megbukott. A nép barrikádokat emel és fegyverkezik!

Villámcsapásként hat e riasztó hír a jelenlevőkre. Egy pillanatra mély csönd áll be. Az arczokon a meglepetés. Mindenre készen voltak, csak arra nem, hogy még Bécs is megelőzze őket.

A pillanatnyi csöndet csengő, érczes hang töri meg:

— íme a forradalom fürgetege már itt zúg a közeli szomszédban. És mi tétovázzunk?! Nem! Cselekedni fogunk!

Mindenki odatekint, a honnan a hang jön. És ott állott egy asztal tetején Petőfi Sándor, mellén összefont karokkal. Nyakig gombolt egyszerű fekete atilla símúlt hajlékony termetére. Beesett halvány arcát pirosra füsté az izgalom, mélytűzű fekete szemeiben szokatlan láng gyúlt ki. Egész valóján, — mint egy szemtanú beszéli — csodálatos, megdöbbentő vonás ömlött el. Olyan volt e perczen, mint a közeledő forradalom démona.

— Igaz! Úgy van! cselekedni fogunk! — zúgtak Petőfi után az ifjak.

E közben más oldalról is megerősítést nyert a bécsi forradalom kitörésének híre. A lapok is kaptak róla megbízható hiteles tudósítást.

A hír futó tűzként terjedt el az egész városban, mindenütt a legnagyobb izgalmat okozva.

A Pilvax csakhamar megtelt közönséggel. Az úri-utcát a járókelők sokasága lepte el.

Vasvári Pál.

Az óriási tetszészaj után, mely Petőfi szavait követte, Irinyi szólalt fel:

— Polgártársak! Petőfinek igaza van. Mi nem érünk rá várni. Ne hagyjuk tehát magunkat a formák életlő korlátai közé szoríttatni. Miután a helyzet egész váratlanul megváltozott, a délutáni népgyűlés határozata is fölöslegessé vált. Semmi bankettezés, semmi peticzionálás többé. Mondjuk ki, hogy mi a 12 pontnak, mint a nemzet kívánságainak azonnali életbeléptetését követeljük.

Erre hosszabb, izgatott vita indult meg. Voltak többen, kivált a korosabbak közül, a kik nem tartották ildomosnak, hogy a népgyűlés elfogadott határozatát az ifjúság ilyen rövidesen megváltoztassa. Ebben az értelemben szólalt fel Klauzál is, a ki értesülvén a történekről, a Pilvaxba sietett, nehogy valami meggondolatlan lépésre ragadtassa magát az ifjúság.

Erre Síikéi Károly, egy jónevű író, a ki azonban abban a szervi hibában leledzett, hogy hebegve beszélt, odaüt az asztalra:

— Nagyon szépen, nagyon okosan beszélt Klauzál polgártárs, de most olyan időket élünk, hogy nem kell az okos emberek tanácsára hallgatni.

Kaczagás támadt e tréfás, de az akkori viszonyokat találóan jellemző közbeszólásra.

Klauzál látván, hogy minden komoly intelem, most a bécsi izgalmas hírek első hatása alatt, úgysis hiábavaló, elhagyta a kávéházat.

Az ifjúság magára maradt és tovább tanácskozott. Végleges megállapodásra azonban sehogy sem tudtak jutni, pedig már éjfélre járt az idő. Sokan türelmüket veszelve, távozni készülnek. Ekkor Vajda János kibontakozik a tömegeből, az ajtóhoz rohan és azt becsukja:

— Uraim! — kiáltja — addig önök innen ki nem mennek, míg nem határoznak.

Ez hatott. Az ifjúság vezetői most már egyetértőleg gyorsan határoztak. Abban történt a megállapodás, hogy holnap az egyetemi hallgatóság bevonásával tüntetést rendeznek. A nemzet kívánságait tartalmazó 12 pontot, a mennyire lehetséges, azonnal életbeléptetik. Semmi körülmények közt sem tágítanak. Sőt, ha kell, szembeszállnak a szuronyokkal is.

Most elővették még egyszer a 12 pontot, hogy azt a változott viszonyokhoz mérten kellő formába öntsék.

Az átnézés közben Vachott Imre, a „Pesti Divatlap“ szerkesztője arra figyelmeztette Irinyit, hogy a politikai foglyokról egészen megfeledkeztek, pedig különösen egyik íróársuk: Stancsics Mihály, ki tudva-

Jókai Mór.

levőleg szabadszellemű működése miatt most is fogságban ül, megérdemelné, hogy róla sem feledkezzenek meg. Vachott e felszólalására csakugyan elhatározták, hogy a státusfoglyok szabadon bocsájtását

szintén beveszik a nemzet kívánságai közé. A katonaságról szóló 10-ik és 11-ik pontot összevonták tehát, s 11-ik pontnak az államfogyokról szóló kívánságot tették. A 12 pont végleges szövegezésében aztán a következőleg hangzott:

Mit kíván a magyar nemzet?

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1. Kívánjuk a sajtó szabadságát, a cenzura eltörlését.
2. Felelős minisztériumot Buda-Pesten.
3. Évenkénti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget, polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereget.
6. Közös teherviselést.
7. Az úrbéri terhek megszüntetését.
8. Esküdtszékeket, képviselőket egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bankot.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre; a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai statusfogyok bocsájtassanak szabadon.
12. Kívánjuk az uniót Erdélylyel.

Egyenlőség, szabadság, testvériség.

Midőn a teendőiben legnagyobbbrészt már megállapodtak, Petőfi felszólal és azt mondja, hogy a holnapi nagy napra neki is van valamije,

Vachott Imre.

a mi bizonyára lelkesítő hatást fog kelteni; s ezzel egy összehajtogatott iratot vett ki zsebéből, a melyen az ő szép, szabályos betűivel egy vers volt írva. Kérték, hogy olvassa fel, de nem akarta. „Majd holnap.“

A költő egyik barátja: Szikra Ferencz jurátus azonban véletlenül megpillantja a költemény kezdő sorát, mely így hangzott:

„Rajta magyar, most vagy soha!“

— Barátom — szól a költőhöz Szikra — előbb talpra kell állítani a magyart, aztán: rajta!

Petőfi, a ki máskor éppenséggel nem szívesen fogadta az avataltanok efféle megjegyzéseit, most nem vette zokon a jóakarató kritikát, hanem mosolyogva fordult Szikrához:

— Igazad van. A verset még az éjjel útmutatásod szerint kikkorrigálom.

Éjfél elmúlt, mire mindennel rendbejöttek. A szerepeket kiosztották. figyelmeztetvén mindenkit, hogy korán reggel itt legyen a Pilvaxban. A kávéház erre lassanként kiürült. Az ifjak, mint a kik merész, sőt talán végzetes dologra készülnek, halk beszélgetés között hazaszéledtek.

A „Landerer és Heckenast“ cég nyomdája 1848-ban.

Másnap, 1848. márczius hó 15-én (szerda nap volt) reggel, még alig pittymallott, az ifjúság a Pilvaxba máris gyülekezni kezdett.

Komor, nyirkos, hideg idő volt. A látóhatárt szürke föllegek borították. A lombfakasztó tavasznak még sehol semmi nyoma. Havas eső esett, mely nyomban locspocsá olvad.

De az ifjakat e rossz időjárás nem tartotta vissza a cselekvésben. Egymásután érkeztek meg Vasvári, Jókai, Bulyovszky, Irinyi, Petőfi, Irányi Dániel, Vajda János, Nyári Albert báró, Vidacs, Sükei Károly, Gál Ernő, Oroszhegyi Józsa st'o. Degré Alajos vidéki tartózkodásából

épp márczius 15-én reggel érkezett vissza a fővárosba; s meghallván mi történik, egyenesen idesietett.

Reggel hat órakor a vezetők legnagyobb része már mind együtt van. Bulyovszky, Jókai, Petőfi és Vasvári még egyszer átnézik a 12 pontot, aztán egy másolatát az úri- és a kígyó-utca sarkára kifüggesztik. A forradalomnak az első plakátja írott volt. Nagy, gömbölyű, olvasható betűkkel állítólag Oroszhegyi Józsa írta.

A mint az utca élénkülni kezdett, a járókelők kíváncsian álltak meg a plakát előtt: olvasni kezdték. Sükei Károly odamegy és hangos szóval magyarázza az egyes pontokat. Egy titkos rendőr, a dadogva kiabáló Sükeit eszelősnek tartván, be akarja őt kísérni; a közönség azonban, mely egyre nő, elűzi a detektívet. Számosán elmulasztják teendőiket és a tömeghez csatlakoznak, mert híre fut, hogy az ifjúság, mely a Pilvaxban már gyülekezik, készül valami nagy dologra. Ezalatt bent a kávéházban mozgalmas élet támad. A kíváncsi közönség csakhamar megtölti az egész helyiséget. Az épület előtt is csoportosulás támad.

Jókai Mór most feláll egy asztalra és lelkesítő beszéd kíséretében bemutatja a kiáltvány alakjában szerkesztett 12 pontot.

— Testvéreim, — így szólt a többi közt, — a pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul, haladunk és boldogulunk kell nekünk is.

Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat, melyeket tőlünk eddig elvontak s kívánjuk, hogy legyenek azok közösek mindenkivel. Majd felolvassván a 12 pontot, e szavakkal végzi beszédjét:

— És ezen jogokat követelni tartozik a nemzet, bízva önerejében és az igaz ügy istenében.

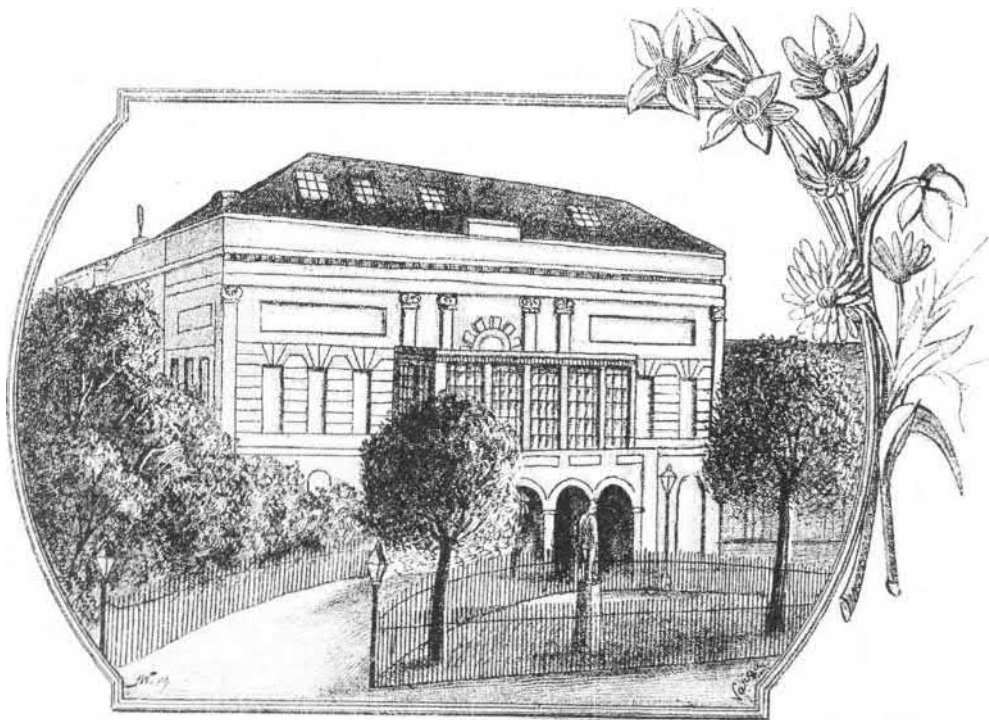
Viharos éljenzés fogadta Jókai beszédjét. Erre felemelkedik Petőfi, s bemutatja a következő legújabb költeményét:

NEMZETI DAL.

<p>1. <i>Talpra magyar, hí a haza!</i>
 <i>Itt az idő, most vagy soha!</i>
 <i>Rabok legyünk, vagy</i>
 <i>szabadok?</i>
 <i>Ez a kérdés, válaszokat! —</i>
 <i>A magyarok istenére</i>
 <i>Esküszünk,</i>
 <i>Esküszünk, hogy rabok tovább</i>
 <i>Nem leszünk.</i></p> | <p>2. <i>Rabok voltunk mostanáig,</i>
 <i>Kárhoztattak ősapáink,</i>
 <i>Kik szabadon éltek-haltak,</i>
 <i>Szolgaföldön nem nyughatnak.</i>
 <i>A magyarok istenére</i>
 <i>Esküszünk,</i>
 <i>Esküszünk, hogy rabok tovább</i>
 <i>Nem leszünk.</i></p> |
|--|---|

3. *Sehomiai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni nem mer,
Kinek drágább rongy élete,
Mint a haza becsülete.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.*

4. *Fényesebb a láncznál a kard.
Jobban ékesíti a kart,
És mi mégis lánczot hordtunk:
Ide veled régi kardunk!
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.*

A pesti nemzeti színház 1848-ban.

5. *A magyar név megint szép lesz,
Mélto régi nagy híréhez,
Mit rákentek a századok,
Lemossuk a gyalázatot.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.*

6. *Hol sírjaink domborodnak,
Unokáink leborúlnak,
És áldó imádság mellett
Mondják el szent neveinket.
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.*

A hatás leírhatatlan. A költemény, melynek minden szava láng, minden betűje tűz, valóságos extázisba hozza az amúgy is lázas kedélyeket. Az ifjúság elragadtatásában vállaira kapja a költőt s körülhordozza a teremben.

— Most menjünk az egyetemre, hívjuk csatlakozásra a hallgató-ságot! — kiáltja Vasvári.

Az ifjúság a felhívásra zibongva indul meg a kávéházból. Elöl Petőfi, Vasvári, Jókai és Irinyi. Mellükön kokárda. Előttük egy jurista nemzeti szín zászlót visz.

Eleinte kicsiny volt a csoport, de az útczai közönség csatlakozásával csakhamar hatalmas tömeggé nőtt a tüntetők száma.

— Éljen a szabadság! Éljen az egyenlőség! Éljen Kossuth! — zúgott fel minduntalan.

A menet az orvosegyetemre tartott. Az orvosi fakultás a hatvani és újvilág-utczák sarkán levő kétemeletes ódon épületben, — a hol most a felső leányiskola van, — volt elhelyezve. Az előadások épp megkezdődtek, midőn a tüntető menet odaért. A tömeg ellepte a folyosókat és az udvart. Az ifjúság vezetői, legelői Vasvári „Éljen a szabadság!” — köszöntéssel nyitottak a tantermekbe, felszólítván a hallgató-ságot, hogy csatlakozzék a tüntetőkhöz.

Az orvosnövendékek dörgő éljenzéssel fogadták a felhívást. A professzorok természetesen ellenkeztek és azzal a kifogással álltak elő, hogy a tanuló-ifjúságnak nem szabad a politikába avatkozni.

— Testvérek! — hangzott be a folyosóról. — Ne hallgassatok most a professzorokra, mikor a haza tette szólít. Le a tanítói zsarnoksággal! Jöjjetek az udvarra!

— Az udvarra! Az udvarra! — ismételte száz torok.

A tantermek egy perez alatt teljesen kiürültek. A medikusok ott-hagyván álmélgodó tanáraikat, tömegesen rohantak az udvarra, hogy a tüntetőkhöz csatlakozzanak. Itt Jókai felolvassa a 12 pontot; Petőfi pedig: elszavalván költeményét, mindnyájokát megesketi.

Innét a menet az orvosnövendékekkel megszorodva a Feren-cziek-terére indult, a hol a mostani bazár-épület helyén a mérnök-iskola volt. Hasonló lelkes jelenetek közt a mérnök-hallgatók is csatlakoznak. Most a tömeg folyton szaporodva, a papnövelde-utczába: a központi egyetemhez vonult, hol a jogászokat és bölcsészeket vonta magához. A jogi fakultáson épp egy öreg professzor: Tipula tartott előadást. A mint Vasvári az ifjúság élén beront a terembe, a tanár ijedten kiáltja el magát:

„Jeszus! Kiütött a forradalom!“ S ezzel régimódi nagy czilinderét fejére csapja és elrohan.

Ekkor már az egész főváros talpon állott. A tüntetés híre gyorsan eljutott mindenfelé. A tömeg, mint a hólavina, rohamosan nőtt. Nem telt bele egy óra és a szakadó havaseső daczára, az egész egyetem-tér, egyetem-utcza, papnövelde utcza, kecskeméti-utcza zsúfolásig megtelt éljenző, rivalgó lelkes közönséggel.

Ekkor csatlakozott a menethez több színész-társával Egressi Gá-

Egressi Gábor.

bor, a ki az „Életképek“-ben azon frissen így írja le benyomásait:

. . . „A márczius 15-iki téren nagyszámú rivalgó sokaságot találok, mely mindig növekszik; kérdezem: mi történik itt? Azt felelik, hogy az ifjúságot szabadítják iskoláikból, hol tanítóik bebörtönözve tartják, megtiltván nekik kicsapási büntetés terhe alatt csoportosulni és politizálni.“

Néhány perez múlva Jókai az ifjak vállain kiemelkedik a sokaságból, a programot felolvassa, mely a nemzet kívánatait adja elő, reámutat az Isten szabadító

PETŐFI NEMZETI DALA.

ÉNEK.

Klénken.

Talp-ra, magyar, hős a há-zá! ill az i-dő most vagy so ha! ra-bék le-gyánk.

ZONGORA.

nyg szába-dok? és a hős-dés, vá-lasztá-tok! a magyarok is-le-né-re es-kü--szünk,

es-kü-szünk, hogy ra-bók tu-vább nem le---szünk, nem le---szünk.

En

ÉNEK. VOCAL-NÉGYES.

magas.

HANG.

mély.

Talp-ra, magyar, hi a' ha-so! itt az i-dő, most nagy es-ha!

Ra-bok legyünk nagy szá-ha-dok! ez a' hír-dés, sa-lasz-sa-tok! ti ma-gya-rok

A „Talpra magyar“ dallama.

Énekhangra és zongorára 1848. márczius 15-én szerzette Káozdi János.

GRACZÁNY.: A magyar szabadságharoz története.

is-to-né-re es-hü-szünk, es-hü-szünk, hogy Ra-bok to-vább ne-hi-le-szünk,

kezére, mely a népek felett szemlátomást kiterjeszkedik, tolmácsolja szózatát az időnek. A lelkesedés rémítő rivalgással visszhangoztatik a sokaság részéről.

Ekkor Petőfi fölemelkedik, mint egy túlvilági alak, mint megtestesült népszenevedés, mint Ítélet halálangyala. Elűvölti nemzeti dalát! E hangok leírhatatlanok. Most is látom és hallok azokat. És örökké fogom látni és hallani, mert a kép és a hang elválaszthatók. Leírhatlan e dalnak hatása a népre, mely nőttön nőtt s megesküvék Isten szabad ege alatt. Hangosan dobogott minden kebel, dobogá az érzelmet: „most vagy soha!“

A helytartó tanács ideiglenes elnöke: Zichy Ferencz gróf, hírét vevén a tüntetéseknek, tanácstalanul állott e nagyarányú mozgalommal szemben. Nem mert tettelesen beleavatkozni, mert attól félt, hogy a megbántott nép haragja, miként Párisban és Bécsben, itt is nyílt zendülésben fog kitörni.

A városi hatóság sem elegendett a dologba. Sőt a tanácsbéli urak közül többek még örültek a hazafias mozgalomnak. Maga a polgármester: Rottenbiller Lipót, ki német hangzású neve daczára, példás jó hazafi volt, több ízben egész nyíltan fejezte ki rokonszenvét a célbavett alkotmányos reformok iránt.

A katonai helyőrség azonban megrettenve, a legvégsőre készült. A kaszárnyákban fegyverbe állították a legénységet. A budai vár tüzérsége parancsot kapott, hogy a Pestre irányzott ágyúknál égő kanócczal kezében várja a további parancsot.

De az ifjúság nem rettent vissza a katonaság ez előkészületeitől. Pedig összes fegyvere a 12 pontból és Petőfi költeményéből állott. Ezzel a 30—40 soros proklamációval és ezzel a hat strófás verssel indult útnak, hogy felrzza alélságából a magyar népet és kivívja a nemzet alkotmányos jogait.

És e proklamáció és e költemény megtette csodálatos hatását. Az ifjúság háta mögött immár tízezernyi fanatizált tömeg állott, mely zúgó áradatként kész volt elsöpörni maga előtt minden akadályt.

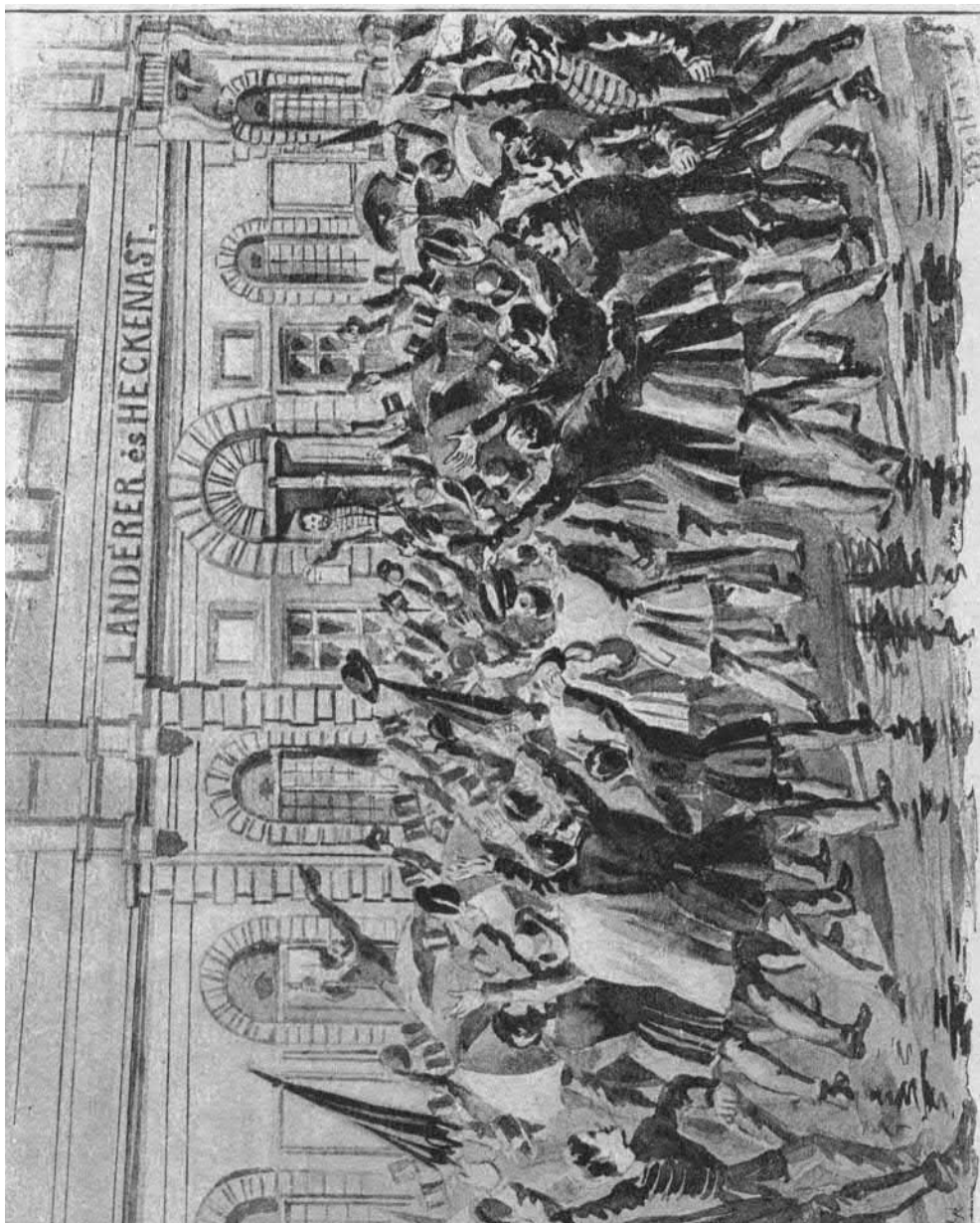
Petőfi elszavalván nemzeti dalát, így szólott:

— Most a programot a nyomdába fogjuk vinni és ki fogjuk nyomtatni.

— Budára kell menni — kiáltotta egy hang a tömegeből, — s a cenzort aláírásra kényszeríteni.

— Cenzorhoz nem megyünk! — kiáltotta vissza Petőfi. Nem ismerjük el többé. Tehát fel a nyomdába!

A tömeg erre az egyetem-térről megindult a hatvani-uteza felé. A hatvani-és szép-utcák sarkán, a mostani gr. Pálffy-házban, a föld-

A szabadsajtó első példánya (Egykorú rajz nyomán)

szinten, a hol ez időszert a Mérai-kávéház van, volt a „Landerer és Heckenast“ cég nyomdahelyisége. Abban az időben a főváros hat nyomdája közt ez volt a legjobban berendezve. E mellett a cégtársak: művelt, felvilágosodott emberek.

A mint a nép a hatvani-utczába ért, a bavaseső, mely egy kissé szünetelt, újból megeredt. Metsző, hideg szél süvített végig az utcán. De a tömeg sűrű, zárt sorokban, mint a sziklafal állt meg a nyomda előtt. Senki sem törődött most a zordon időjárással. Petőfi feláll a kapu szögletkövére és harsány hangon kiáltja:

— Most egy bizottmány bemegy a műhelybe s a programot kinyomatja. Mindjárt visszatérünk az eredménynyel. Addig itt kint legyünk békével.

— A „Nemzeti dal“ kinyomatását is követeljük! — kiáltották többen a sokaságból.

— Az is meglesz! — felelte Petőfi. Csak legyünk egy kis türelemmel.

Erre Petőfi vezetése alatt Jókai, Vasvári, Degré és Irinyi a nyomdába mentek. Landerer Lajos, az egyik cégtárs, a nyomdahelyiség ajtajában már várta a küldöttséget.

— Azért jöttünk, — fordult Petőfi Landererhez, — hogy a két kéziratot, —s erre a költő előmutatta a 12 pontot és a „Nemzeti dal“-t, — kinyomassuk.

— Lehetetlen uraim, nincs rajta a cenzor engedélye, — felelte Landerer szárazon.

A küldöttség tagjai zavartan összenéznek. Hirtelenében nem tudják, mitévők legyenek most.

Ekkor Landerer odasúgja Irinyi Józsefnek:

— Foglaljanak le egy sajtó-gépet.

E jóakarató figyelmeztetésre Irinyi odamegy a legnagyobb géphez és ezen szavakkal teszi rá a kezét:

— E sajtót a nép nevében ezennel lefoglaljuk, követelve kéziratunk kinyomatását.

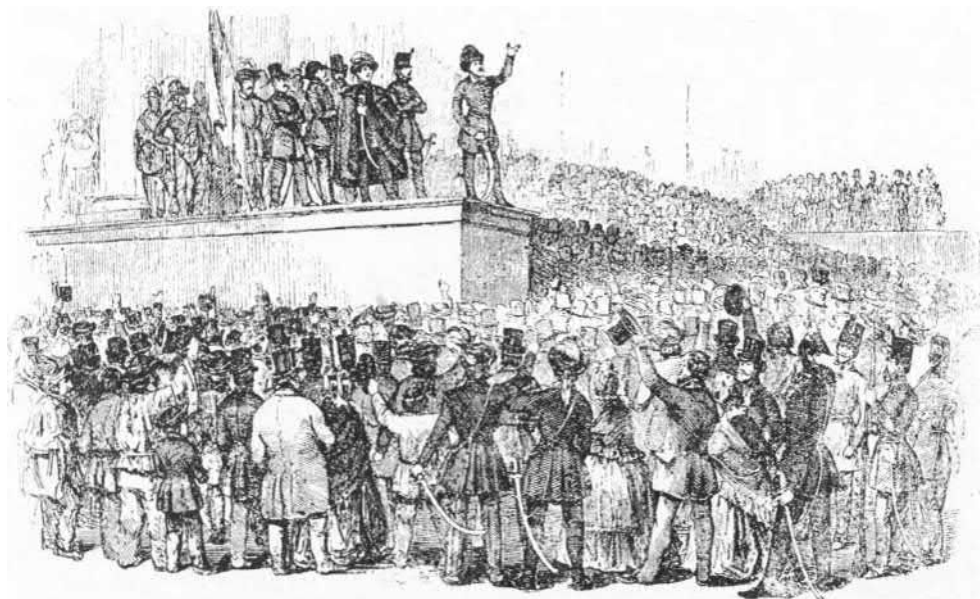
— Az erőszaknak nem állhatok ellent, — felelt meghajtva magát Landerer és nyomban kiadta személyzetének az utasítást, hogy fogjanak haladéktalanul munkába.

— Éljen a sajtószabadság! Éljen a nép! — kiáltással fogadta a nyomdászemélyzet az utasítást.

A két kéziratot tüstént szétvagdalták és a tíz legügyesebb munkás lázas sietséggel fogott a szedéshez.

Ez alatt odakint a közönséghez Vasvári, Degré, Irányi, Jókai, Egressi Gábor és egy izraelita vallású fiatal orvos, kinek nevét azonban nem jegyezte fel a krónika, tartottak gyűjtő beszédeket. Irányi Dániel az első emeleten levő „Nemzeti kör“ erkélyéről német nyelven is szólt a néphez, megmagyarázván a 12 pont értelmét is.

Mintegy háromnegyed óra múlva, *délelőtt féltizenkettőkor*, a zakatoló nyomdagép alól végre kikerült a szabad sajtó legelső szülöttje: a 12 pont első példánya.

Az első népgyűlés a nemzeti múzeum előtt.
(A Kálozdi János által 1848-ban kiadott zenemű czimlapjáról)

Irinyi, ki Petőfivel együtt ott őrködött a nyomdában, még azon nedvesen kikapta a gép hengerei közül a nyomtatványt és rohant vele az utcára, hogy bemutassa a népnek. Mint valami diadaljelvényt meglobogtatta feje fölött és messze dörgő hangon kiáltá:

— Márczius tizenötödike délelőtt féltizenkettőre nagy időszak a magyarok történetében. Íme! Itt van a sajtószabadságnak az első példánya, a nép hatalmának első műve. Akármilyen szabadsága fog is lenni egykor a magyarnak, azon dicsőség mindig megmarad, hogy a legnevezetesebbet: a sajtószabadságot magunk vívtuk ki.

Még le sem csillapult az éljenriadal, mely Irinyi szavait követte, midőn örömtől felmagasztosult arczczal Petőfi jelent meg a nyomdaajtóban. Magasra emelt kezében nyomtatványt tartott: forradalmi dalának legelső példányát. A közönség minden magyarázat nélkül megértette a költő örömteljes felindulását.

— Itt a szabad sajtó második szülöttje! — kiáltották a közelállók. Éljen Petőfi Sándor! Halljuk még egyszer a nemzeti dalt!

— Halljuk! Halljuk! — zúgta rá ezernyi torok.

Petőfi előlépett és szavalni kezdett. A hatás talán még nagyobb volt, mint az egyetem-téren. A kiknek alkalmuk nyílt e fenséges jelenetet látni, soha sem felejtették el. A költő érczes szava, mint égzengés hangzott végig a megilletődött tömegen; megremegetve, lázba ejtve a szíveket.

Degré Alajos, ki közvetlen szemtanúja volt e jelenetnek, emlékirataiban ekként írja le a páratlan hatást:

. . . „Életemben se láttam soha ily gyűjtő hatást. Mintha a felhők nem is havat, de villany-szikrákat szórának, s az emberekben az agyvelő, a kebel mint gyúanyag egyszerre lángba csapott volna fel.

A második versszak után a refrain:

A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk.

A sokaság mint vihar után dörgé.

Nem gondolt többé senki hóval, esővel: esernyőjét mindenki összevonta, s mintha fegyverre alakult volna át, fenyegetőleg- emelte magasra.

Mikor elvégezte Petőfi, darabig még helyén maradt és élvezte a leírhatatlan hatást.“

Az elragadtatás hasonló hangján szólnak e jelenetről az akkori összes laptudósítások is.

A „Talpra magyar“ keletkezéséről maga Petőfi „Lapok P. S. naplójából“ című töredékes feljegyzéseiben a következőket írja:

. . . „A nemzeti dalt két nappal előbb, márczius 13-án írtam, azon lakomára, melyet az ifjúság márczius 19-én akart adni, mely azonban szükségtelenné válván, elmaradt. Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál nemzeti fejkötőt varrt magának“

A nyomdában egész délig szakadatlanul működtek a gépek, ezernyi példányban szórva a két nevezetes nyomtatványt. De ez mind

Táncsics Mihály. (Barabás 1848-iki rajza.)

kevés volt. Mindenki akart belőlük kapni, de a jelenlevők tizedrészének sem jutott. „Midőn az első nyomtatott példányok a közönség közt szétosztattak, — írja a nép hangulatát festve egy szemtanú, — nem lehet állítani, hogy nedvesek voltak-e már a sajtótól, vagy az olvasók örömkönnyei által áztattak meg, mert leírhatlan azon lelkesedés, melylyel mindenki kebléhez, ajkához szorítá a hatalom legnagyobb tényezőjét, a szabad sajtó első szülöttjét! Mintha a közönség minden tagja egy-egy imádott kedvesét szabadította volna meg sötét börtönéből, oly elragadtatással örvendett a bilincseiből kiszabadított gondolatnak, azon egyetlen kincsnek, mely az embert a teremtés koronájává magasztosig a“

A Ferencziek templomában delet harangoztak, a kék blúzos munkások haza indultak ebédelni. A közönség azonban nem tágitott, zajongva követelt példányokat a szabad sajtó ez első termékeiből. Végre is Irinyi, hogy megnyugtassa a békétlenkedő népet, szót emelt:

—• Polgártársak! Dél van, a nyomda fáradt munkásai hazamennek ebédelni. De mindjárt ebéd után, már egy órakor megint hozzáfognak a nyomtatáshoz; s a gépek addig meg nem állanak, míg annyi példány el nem készül, hogy mindenkinek jusson úgy a programmból, mint a versből. Délután három órakor a nemzeti múzeumnál lesz a kiosztás. Ott legyen mindenki, a ki hazáját szereti, mert egyéb fontos tennivalónk is lesz még. A városházára megyünk és fel fogjuk kérni Pest város nemes tanácsát, hogy velünk érzelemben és kívánatokban egyesüljön és lépéseinkben segeljen. Most térjenek haza békességgel!

A nép hazafias dalok éneklése közben megnyugodva oszlott szét.

Délben az ifjúság küldöttségileg a nemzeti színház igazgatóját: Bajza Józsefet kereste fel, hogy estére ingyenes előadásban, a nap örömére Katona József „Bánk-bán“ című drámáját adassa elő. Bajza igen szívesen fogadta a küldöttséget, megígérve, hogy a nép óhajtságának eleget tesz.

Három óra elérkezett. A közönség a város minden részéből nagy tömegekben tódult a múzeum előtti térre.

A Nemzeti Múzeum impozáns palotáját akkoron még nem körítetté vasrács. Lépcsőzetes főbejárata előtt, hol most az Arany-szobor áll, hepehupás térség terült el, várva a rendezésre és a befásításra. A közönség ezt a térséget özönlötte el, az ifjúság pedig a múzeum széles lépcsőzetén foglalt helyet.

A nyomda ekkor már ismét erős működésben volt. Mihelyest egy-kétszáz példány elkészült, Landerer fűrgé szedőfiúk által azonnal

elküldte a nyomtatványokat az ifjúság vezetőinek, a kik szétszótatták azokat a nép között. A 12 pontból német nyelvű példányokat is lehetett immár látni. Az ifjúság vezetői ugyanis a programot németül is kinyomatták, — a fordítást Irányi eszközölte, — hogy a polgárság ama részét, mely nem értett magyarul, szintén megnyerjék a mozgalomnak.

A múzeum előtt összesereglett roppant sokaságot Vasvári üdvözölte, örömeinek adván kifejezést, hogy a magyar nép is megértette végre a kor intó szavát. Ezután Irinyi a 12 pont jelentőségét magyarázta meg, indítványozván, hogy a szabad sajtó két legelső terméke, a mai nap örök emlékére a múzeum levéltárában helyeztessék el.

Kard és ezopf. (Gúnykép 1848. év elejétől.)

Úgy történt. Kubinyi múzeumi igazgató a nép óhajtásához képest azonnal levéltárba helyezte a két történelmi emlékü nyomtatványt. Petőfi a saját költeményének szélére a következő sorokat vezette:

„Az 1848-iki márczius 15-én kivívott sajtószabadság után legegylegelsőször nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélegzete. Petőfi Sándor.“

Alig helyeztetett el a két nyomtatvány a múzeumban, midőn a közönség Petőfi éltetésével ismét a „Talpra magyar“-t kívánta hallani. A nép nem tudott betelni a hatalmas riadó szépségeivel. Sokan már majdnem kívül tudták, a refrénjét pedig az egész tömeg mindig utána dörögte a költőnek..

Petőfi a lépcsőzet baloldali oldalpárkányáról szavalta el immár ötödször forradalmi dalát. Perczekig tartott az éljenzés, a mint a költő szavalását bevégezte. A nép tombolt, ujjongott elragadtatásában. Őszbe-vegyült, komoly férfiak szemében megcsillant a lelkesedés könnye. A nők kendőiket lobogtatták.

Irinyi most arra kérte a közönséget, hogy küldöttséget válasszon, a mely felhívja a városi tanácsot a csatlakozásra. Irinyi szavait azonban, mint gyermekszót a menydörgés, elnyelte a meg-megújuló „éljen“-rivalgás, mely még mindig Petőfinek szólt. Ismételnie kellett kérelmét.

A küldöttséget kikiáltással végre megválaszthatták. Tagjai lettek: Petőfi, Jókai, Irinyi, Vasvári, Irányi és Egressi Gábor.

A küldöttség azonnal elindult a városházára. A nép, a hatvani-utcán, kígyó-utcán át, mint a tengeráradat hömpölygőit a küldöttség után, s ellepte a városház-tért.

A városi tanács, több polgár felszólítására, éppen rendkívüli ülést tartott, megbeszélendő a mozgalommal szemben a teendőket. Résztvettek a tanácsülésen: Szepessy Ferencz polgármester, Rottenbiller Lipót alpolgármester, Kacskovics Lajos főjegyző, Holovics Boldizsár tanácsnok, Staffenberger István szószóló stb.

A küldöttség, melyhez útközben Nyáry Pál és Klauzál Gábor is csatlakozott, egyenesen a tanácsterembe nyitott. Irányi Dániel röviden tolmácsolta a nép kívánságát, s arra kérte a tanácsot: hogy ezúttal kivételesen nyílt közgyűlés tartassák, a melyen ők is, mint a nép küldöttjei, résztvehessenek.

A magisztrátus részéről *Kacskovics* Lajos főjegyző válaszolt, kijelentve, hogy a tanács a nép program-pontjait, kevés különbséggel, magáévá teszi. Majd *Rottenbiller* alpolgármester szólalt fel:

— Üdvözlöm önöket, — mondá, — mint a tavasz első fecskéit. Önök hozzák a teljes szabadság reményeit, önök verték le a sajtóról a bilincseket, s bizton hiszem, hogy az önök oltalma alatt városunk meg lesz óva a rendzavarásoktól.

Harsány üdvözléssel fogadta a küldöttség a polgármester lelkes üdvözlését.

A „Talpra magyar“ hatása. Allegorikus kép. Rajzolla Kollarz.

Most azonban feláll *Holovics* tanácsnok és kijelenti, hogy ő a közjót szíven viseli, de elvek elfogadására nem engedi magát kényszeríteni. Azt kívánja tehát, hogy a nép előterjesztését a tanács előbb zárt ülésben vitassa meg, s csak azután adja tudtára a népnek határozatát.

A lelkesedés hevét *Holovics* rideg és visszautasító kijelentése egy perez alatt kioltotta. A méltatlankodás moraja zúgott végig a küldöttség tagjai közt. A tanácsurak zavartan összenéznek. *Rottenbiller* próbálja meggyőzni *Holovics*ot, ki azonban makacsul ragaszkodik nézetéhez.

Eközben a nyitva hagyott terem ajtaján a folyosóról betódul a közönség. Az izgatottság perczről-perczre nő. Ekkor *Irányi*, ki a hosszú zöld asztal felső végén ülő *Szepessy* polgármesterhez sehogy sem tud férközni, felugrik az asztalra, miközben egy kalamárist feldönt, s három lépéssel ott terem az álmélkodó polgármester előtt.

— Mi nem érünk rá addig várakozni, — kiáltja ingerülten, — míg a tanácsuraknak tetszik. Kívánjuk a 12 pont azonnali aláíratását.

Ha *Nyáry Pál* higgadt, tapintatos modorával közbe nem lép: baj lett volna a dologból, mert *Holovics* magatartása már az alatt váró tizenkét ezernyi tömegnek is tudomására jutott. *Szepessy Ferencz* polgármester megértvén a helyzet válságát, tollat ragadott és minden habozás nélkül gyorsan aláírta az eléje tett program-pontokat, azután épp oly gyorsan ráütötte a város pecsétjét.

Irányi az aláírt okmánynyal a tanácsterem nyitott ablakához rohan és tudtára adja a népnek, hogy a városi tanács épp e perezben magáévá tette kívánságait. Egetrázó éljenzés támad ez örömhírré.

— Hadd lássunk valakit a tanácsurak közül is! — ordítja valamelyik kételkedő. Halljuk *Rottenbillert*!

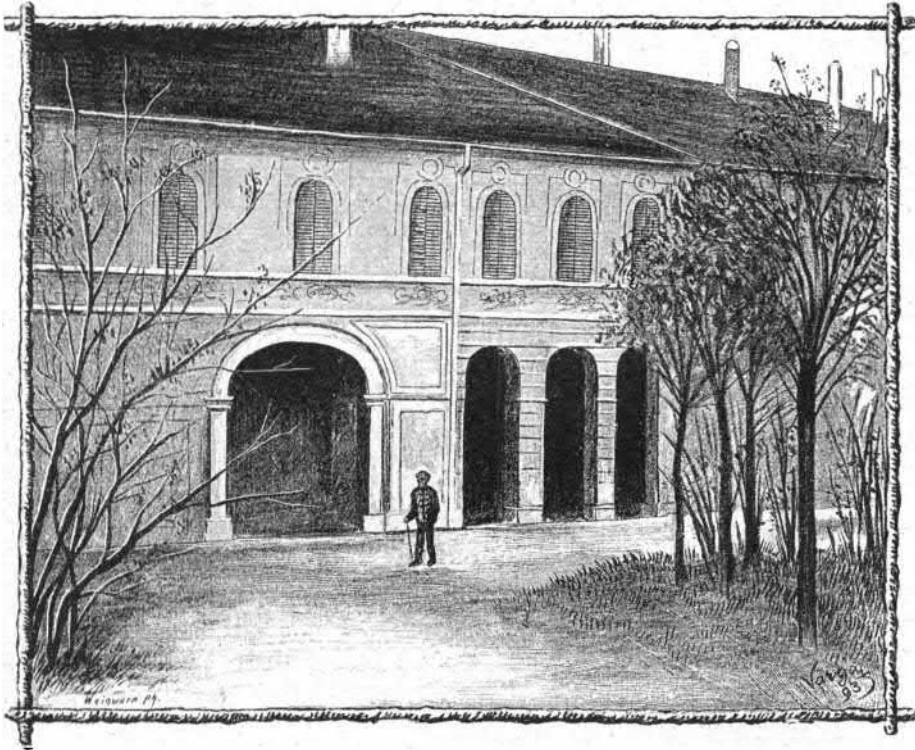
A polgármester enged a hívásnak és a városház erkélyéről lelkesítő beszédet intéz a néphez, maga is megerősítvén *Irányi* kijelentését.

Most *Nyáryt*, majd *Klauzált* akarja hallani a tömeg. Mindkettő gyönyörű beszédben emlékezik meg a mai szép napról, a melynek korszakos jelentősége csak emelkedni fog, ha a nép eddigi rendszeretét megőrizve, szenvedélyes kitörésekre ragadtatni nem engedi magát.

Egyáltalán e két kiváló férfiúnak szintén elévülhetlen érdeme van a márcziusi napok fényes sikerében. Mert míg egyrészt nem zárkóztak el e hővérű ifjúság merész törekvései elől, sőt tekintélyük súlyával még elősegítették azok megvalósítását; másrészt a mozgalom vezetését kellő időben kezükhöz ragadván, mindent elkövettek, hogy a hazafias tüntetés mindvégig megtartsa komoly méltóságát.

Nyáry és Klauzál után még Jókai és Vasvári szóltak a néphez; Petőfi ismételen elszavalta költeményét, Irinyi pedig felolvasta a tanács által elfogadott 12 pontot.

Ezalatt fontos megállapodások történtek a tanácsülésen. Elhatározták, hogy a 12 pontot petíció alakjában külön küldöttség viszi Pozsonyba az országgyűlésnek. A küldöttség, mely a nép választottjainból és a város tisztviselő-karából elegendesen állítatik össze, egyúttal a trónhoz is járul, megkérendő ő Felségét, hogy népképviselet alapján új

A helytartósági épület 1848-ban.

országgyűlést hívjon össze Pestre. Megkeresik István nádort is, hogy kérelmüket hathatós befolyásával a koronás királynál támogassa.

Elhatározták továbbá, hogy a rend és közbiztonság fentartására külön bizottságot alakítanak, s a polgárságból önkénytes jelentkezéssel e célra külön nemzeti őrséget szerveznek. A „közcsendi bizottmány“ 14 taggal nyomban meg is alakult és tagjai lettek: Rottenbiller Lipót alpolgármester, Kacs Kovics Lajos főjegyző, Staffenberger István szónok, Molnár György szónok-segéd, továbbá: Nyáry Pál, Klauzál Gábor, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté, Irinyi József, Petőfi Sándor,

Vasvári Pál, Irányi Dániel, Hengel Alajos és Egressy Sámuel. A bizottmány elnökségét Rottenbiller vállalta magára, a jegyzői tiszt vitelére pedig Irányi Dániel kéretett fel.

De volt ennél még közelebbi teendő is. A helytartó-tanácsot kellett rászorítani, hogy a nemzet kívánságait a cenzura eltörlésével és Stancsics státus-fogoly szabadon-bocsájtásával mielőbb elismerje. Legalább részben bevégzett tényeket akartak teremteni, nehogy a hatalom időt nyerve, kijátszhassa a népet. Egyben arra is fel akarták hívni Zichy Ferencz grófot: hasson oda, hogy a sorkatonaság ne avatkozzék a mozgalomba, rhiután a rend fentartását külön e célra alakítandó őrség szervezésével maga a polgárság veszi át.

A küldöttség, mely legnagyobbbrészt a „közcsendi bizottmány“ tagjaiból állott, Nyáry Pál vezetése alatt egyenesen a tanácsulésból indult Budára, kísérve a nép ezreitől. A helytartótanács az országház-utczában, amaz épületben székelt, ahol most a belügyminisztérium rendőri osztálya van.

„. . . Határtalan lelkesedés közt vonultunk fel a várba — írja Degré „Visszaemlékezéseim“-ben, — hol a tüzéséget égő kanócokkal ágyúik mellett láttuk állani. „Éljen a szabadság! éljen az egyenlőség!“ kiáltással vonult el előttük a tömeg.

A helytartótanács éppen ülésezett. Nehányan bementünk a terembe, a sokaság az udvart, lépcsőket és folyosókat foglalta el.

A nagyságos, urak helyet kínáltak a zöld asztal körül. Elfoglaltuk.

Bemutattuk a 12 pontot, melyek kívánságainkat tartalmazzák. Semmi kifogást sem tettek. Kívántuk, hogy a sajtó felszabadulását a helytartótanács azonnal mondja ki és a cenzorokat mozdítsa el. Ellenvetés nélkül megtették.

... Az államfogyok azonnali szabadonbocsájtását kértük. Azonnal kiadatott a rendelet, hogy az illetők börtönajtajai megnyitassanak.

Soha életemben oly rémült arcokat nem láttam, — mondja tovább Degré, — mint ezeké a nagyságos kir. tanácsos uraké volt. Odryé csak úgy játszott a zöldbe és a sárgába, Nyéky (a cenzor) meg oly szeretetreméltóan mosolygott, mintha sikerült volna egy shakespearei darabot leszorítani a játékrendről; de hogy az a nyájasság nem szívből jött, mutatta homlokának verejtéke, melyet nem győzött eléggé törölgetni. Pedig csak a kaput kellett volna bezárniok, hát el van fogva az egész forradalom minden vezetőivel és kezdeményezőivel együtt. Szerencse,

hogy nekik velünk, nekünk meg velük volt dolgunk. Csaknem kedélyes társalgás folyt.

Kívülről győzelmi zaj hangzott fel. A foglyok kiszabadítvák. Barátságos kézzszorítással búcsúztunk el a helytartótanács uraitól, mintha csak látogatáson lettünk volna . .

Így ír a küldöttség eljárásáról Degré, mint egyik szemtanú. Tény, hogy a helytartótanács csak, a rémület hatása alatt adta meg a kért

Statusfoglyok kiszabadítása.
(Egykorú eredetije az 1848—49-iki országos ereklye múzeumban.)

engedményeket. Attól tartott, hogy vonakodása esetén véres zendülés üt ki, a melynek dühe legelső sorban a kormányzék tagjai ellen fog irányulni. Zichy Ferencz gr., a kormányzék ideiglenes elnöke tehát, a veszélyes játékhoz jó arczot vágván, még azon hevenyébe?! maga fogalmazta meg az engedmények megadásáról szóló határozatot, mely a városi tanácshoz intézett átirat formájába öntetett. Ez az átirat, melyet a küldöttség tagjai nyomban ott átvettek, a következőleg hangzik:

„Pest Szabad Királyi Város becsülendő értelmes és gondos N. N. Fő-Birája, Polgármestere s többi Tanácsnokai, hites Polgárai és egész Községének

Pesten.

Nemes Városi Tanács!

E város polgárságának közgyűléséből rendelt választmány oly kérelemmel járulván e kir. Helytartó-tanácshoz, miként e városban mutatkozott ingerültség lecsillapíthatása tekintetéből

1- ször Sztancsics Mihály, ki egy általa közrebocsátott könyv miatt bebörtönözött, az ellene indított perbeli eljárás befejezéséig Nyáry Pál Pestmegyei másodalispán kezessége mellett, fogságából azonnal szabadon bocsáttassák.

2- szor. Hogy a' megelőző könyvbírálat tüstént megszüntetvén, tökéletes sajtószabadság létesíttessék, az utólagos vagy is repressiv könyvbírálat azonban a' fennálló Törvények szerint egy, az eddig működött könyvbírálok kizárásával olly egyénekből alakítandó testület által gyakoroltassák, melyek a' közönség bizodal-mával bírnak.

3-szor. Hogy a' katonaságnak beavatkozása mellőztessék — miután az említettelnél fogva különben is a' két helybeli hatóság a személy és vagyonbátorság fön-tartásáról kezeskedik — ugyan e királyi kormányshék e' városi Tanácsnak ezennel tudtul adni kívánta:

az elsőre, hogy Sztancsics Mihály, noha rendelkezése alá nem tartozik e' királyi Helytartótanácsnak, még is közbenvetése folytán valósággal szabadon elbocsáttatott.

a 2-ra, hogy kebelbeli könyvbírálati főhivatal Elnöke az iránt gondoskodni fog, miszerint az eddig divatozott előzetes könyvbírálat addig, míg e' részben a törvényhozás határozottan nem rendelkezik, helyt ne fogjon, az utólagos könyvbírálat pedig nem az eddig működött könyvbírálok, hanem egy közbizodalommal felruházott egyénekből álló testület által élő törvényeink szerint gyakoroltassék.

a 3-ra, hogy törvényeink értelmében különben is a' közcsend, bátorság és rend fentartása a' helybeli hatóságokat illetvén, azon esetre pedig, ha erre önerejüket elégtelennek látnák, szabadságukban, sőt tisztükben állván, az e végre rendelt katonai erő segedelméhez folyamodni, miután a' helybeli két hatóság az ikervárosokban fentartandó közrend és bátorság iránt e királyi kormányshéket biztosítja, a' katonaság közbenjárásának szüksége önkénynt megszünik.

Minek tudatása mellett-nem kételkedik a k. Helytartótanács, miként e Városi tanács törvényes hatóságához képest nem csak az ideiglen felzavart csend helyreállítása, hanem annak, valamint a közcsend és bátorság folytonos fentartása felett is éber figyelemmel örködendik.

Kelt Budán a' magyar királyi Helytartótanácsnak ezernyolczszáz negyvennyolczadik évi Bőjtmás hó tizenötödikén tartott Üléséből.

Ezen városi Tanácsnak

Jóakarói

Gróf Zichy Ferencz s. k.

Nyéký Mihály s. k.“

Azalatt, míg a helytartótanács az átirat megszerkesztésével foglalkozott: az örömittas tömeg a fejevári kapunál levő kazamata-börtön elé vonult, ahol a népjogok egyik legbátrabb hirdetője, Stancsics Mihály író ült fogságban. Legelső sorban ennek a szabadonbocsájtását követelte a nép.

Stancsics Mihály, kinek neve szintén elválaszthatatlanul fűződik a márcziusi eseményekhez, a veszprémmegyei Ács-Teszéren 1799-ben született, egyszerű földműves szülőktől. Atyjának kora halála után iparpályára lépett: előbb takácsinas lett, majd egy szabóműhelybe került.

Táncsics diadalútja 1848. márczius 15 én.

(Egykorú rajz. Eredetije

országos 48—4.9-iki ereklyemúzeumban

az

De az eszes fiú lelkében oly élénken lobogott az önművelődés vágya, hogy örömebb forgatta a könyveket az iparosszerszáznál. Otthagytá tehát a szabómesterséget is, s kisebb gyermekek oktatásával foglalkozva, egész erejével neki feküdt a tanulásnak. Csakhamar annyira vitte, hogy módos uriházaknál is szívesen fogadták nevelőül.

Stancsicsban művelt elme eszményies lélekkel párosult. Maga is a nép gyermeke: rajongott sorsosai jogaiért és művelődéséért. Midőn 1825-ben Pestre került, maga köré gyűjté az egyszerű, elhagyatott inasgyerekeket és ingyen tanította őket.

Később tevékeny munkása lett az irodalomnak is. Esméi terjesztésére több könyvet írt. Ezek közül főképp kettő: a „*Nép könyve*“ és a „*Józan ész*“ keltett szélesebb körökben feltűnést. Merész hangon fejtegeti ezekben az elnyomott nép jogait az államban és a társadalomban, rámutatván a nép szunnyadó, roppant erejére, melylyel akkor törheti szét bilincsed, amikor akarja.

Stancsics, vagy *Táncsics*, (mert kis fia kedvéért, ki nem tudta a nehézkes két mássalhangzót kiejteni, vezetékeve elől később elhagyta az S betűt) e két könyve miatt 1847-ben porbe fogatván, elzárattott.

Tancsicsot fogságában érte a forradalom. A történekről sejtelve sem volt. Képzeltetni tehát a rab-író mély megilletődését, amint gr. Almássy Mór és gr. Török Bálint kormányiszéki tagok közbelépésére börtönének vasajtaja váratlanul kinyílt és az utcára lépve, tízezernyi rivalgó tömeg élén az ünnepelet alispánt: Nyáry Pált látta maga előtt, ki őt, mint „a békés forradalom legelső tavaszvirágát“ megkapó szavakkal üdvözölte.

Már beesteledett, mikor az emlékezetes jelenet történt. Az utca-lámpák kigyuladtak, halvány világosságot szórva a ködös, nedves időben.

A fiatalság kocsiba ültette a kiszabadított írókat és lobogó fáklya-fénynél valóságos diadalmenetben vitte át Pestre. A pesti oldalon a lovakat kifogta a nép s maga húzta a kocsit egész a Kerepesi-út torkolatáig.

A nemzeti színházban az előadás már ekkor megkezdődött. A nézőtér egészen megtelt. Hanem a lelkesült közönség ezúttal maga csinálta a műsort. Nem volt türelme végighallgatni a Bánk-bánt. Más repertoárt csinált. Azt kívánta, hogy mindenekelőtt Egressi Gábor szavalja el Petőfi „Nemzeti dal“-át; aztán énekeltessék el „Hunyady Lászlódból: „Meghalt a cselszövő . . . rész. Ennek befejeztével a zenekar játszsza el a Hymnust, a Hattyúdalt és a Szózatot. Végezetül pedig a színház karszemélyzete dalolja el a „Talpra magyar“-t, amelynek szép zenéjét Egressi Béni, de egy másik zeneszerző is: Kálozdi, a lelkesedés hevéből megkapatva, még az nap megcsinálta.

Minden úgy történt, ahogy a közönség kívánta. Egressi Gábor nemzeti szinti kokárdával a mellén jelent meg a színpadon és roppant hatással szavalta el a költeményt. Az „esküszünk“ refrént mindig utána dörögte a közönség. A második szám: „Meghalt a cselszövő .“ dal hasonló frenetikus tetszést keltett. A közönség együtt énekelt a karszemélyzettel.

Ily kitörő lelkesedés közt folyt tovább az előadás, midőn az előcsarnokban egyszerre roppant zaj, lárma támad. Mindenki a kijáratok felé tekint. Az ajtók feltáruznak és új tömegek iparkodnak behatolni a színházba.

— Itt van Stancsics! Az ifjúság kiszabadította a rab-író! — hangzik egyszerre a színpadról.

— Hol van? Hol van? Látni akarjuk! — kiáltják mindenfelől.

A pesti városháza 1848-ban.

Tancsicsot azonban ezúttal nem láthatják, mert az író betegen fekvő nejéhez sietett.

Az előadásnak azonban egyszerre vége szakad. Minden rend felbomlik. A betóduló nép elfoglal minden zugot. Egy-egy páholyban 15—20 ember szorong. A karzat szakadásig tömve. A közönség, megpillantván a vezetőket, most tudni akarja a történeteket.

— Halljuk a legújabb eseményeket! Mi történt Budán? —hangzik mind sűrűbben.

A közönség sürgető kívánságának Degré Alajos tesz eleget, ki az egyik földszinti páholyból röviden elmondja küldetésük fényes eredményét. A siker még nagyobb lelkesedésre ragadja a közönséget. A zenekar, Degré jelentése után, rázendít a Rákóczy-indulóra, majd közkivánatra a „Marseilles“-t játszsza el.

S a közönség féltizkor a francia forradalom e vérpezsdítő indulója mellett hagyja el a színházat, hogy megszállja a vendéglőket és kávéházakat, ahol boldog meglelégedéssel és csapongó kedvvel késő éjjelig örvendez a nap káprázatos eseményeinek.

Az érkező legújabb hírek, — hogy a főrendiház az alsó tábla feliratát végre elfogadta, hogy a bécsi nép barrikádokról fegyverrel védi jogait, hogy Metternich Apponyival együtt megbukott, — csak fokozták a közönség örömmámorát.

Az ifjúság pedig, őriáratokra oszolva, bejárta a várost. Egész éjjel résen állott és vigyázott, nehogy rendzavarás szentségtelenítse meg e dicsőséges napot.

így zajlott le 1848. márczius 15-ike, a melynek évfordulóját bizonyára mindig ünnepnap gyanánt fogja megülni a magyar nemzet.

Másnap, *márczius tizenhatodikán* az egész főváros szokatlan díszet öltött. A *sajtószabadság ünnepét* ülte meg a közönség.

A boltok legnagyobbbészze zárva maradt, a házakat dúsan fellobogózták. Az „Ellenzéki kör“ ablakaiból nem kevesebb, mint 150 zászló hirdette a sajtószabadság diadalát. Még a konzervatív-párt klubbja: a „Gyűlde“ is kénytelen volt trikolorot kitűzni.

Az emberek, mintha sátoros ünnep lett volna: a legszebb ruháikba öltöztek; s kabátjukra, fővegük mellé kokárdákat tűzve, örömsugárzó arczczal, boldogan, vidáman köszöntötték egymást: „Jó reggelt, jó napot, polgártárs!“

A társadalmi válaszfalak, melyek hosszú századok óta részekre tagolták a nemzetet, im’ egyszerre, váratlanul összeomlottak. Egyenlő lett mindenki: „polgártárs“ csupán és semmi több.

A „márcziusi ifjúság“, hogy ebben is jó példával járjon elől, elhatározta, hogy czimzését, nemesi predikátumát leteszi s vezetéknévében a kiváltságos „y“ helyett ezentúl a demokratikus „i“-t használja. Jókai volt az első, ki az „y“-t elhagyta és azt, noha régi nemes család sarja, még a későbbi változott időkben sem használta többé. Pestmegye még tovább ment. Saját hatáskörében rövid utón eltörülte a polgári és hivatali

czímzéseket és kimondta, hogy hivatalos használatban a „tekintetes“, „nagyságos“ stb. mellőzésével az egyszerű „úr“ megszólítás használtassák. Már a kora reggeli órákban két hirdetmény vonta magára a járókelők figyelmét. Az egyik proklamáció — a melyben a „közcsendi bizottmány“ a tegnapi nap vívmányait adja tudtul a közönségnek, — a következőleg hangzik:

Hajnik Pál. (Egykorú olajfestmény után.)

Polgártársak!

Pest város közönsége nevében alólírottak szerencsések hivatalosan értesíteni a magyar nemzetet, hogy ami más országokban polgárvérbe került, — a reformot, — Budapesten 24 óra alatt békés és törvényes úton kivívta a törvényes egyetértés. A városi tanács ugyanis a választó polgársággal értesülvén arról, mikép a város polgárai és lakosai vele együtt akarnak értekezni az idő komoly fejleményei felett, a tanácskozási teremnek századokon át zárva volt ajtajait 1848-dik évi márczius 15-kén délután 3 órakor a népnek megnyitá, s miután megértette annak törvényes kívánatait, azokat mint nagyobbbrészt már eddigelé is kebelében ápolt hazafiui óhajtásokat, egy szívvel egy akarattal elfogadta, magáévá tette; sőt azon tizenkét pontot, mellyeket nagy részben a nemzet 1790-dik év óta törvény-

hozás útján is sürgetett, ezen közgyűlésben az országgyűléshez intézendő kérelmezésként aláírta.

A nemzet óhajtásának említett pontjai következők:

1. Sajtószabadság a cenzura eltörlésével.
2. Felelős minisztérium Buda-Pesten.
3. Évenkénti országgyűlés Pesten.
4. Törvényelőtti egyenlőség polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Esküdtszék, képviselet, egyenlőség alapján.
9. Nemzeti bank.
10. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra; magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A politikai statusfogyók szabadon bocsáttassanak.
12. Unió Erdélylyel.

Melleyeknek teljesítéséül alólirt választmány küldetéséhez képest :

a) Tüstént átmene Budára a Nagyméltóságú magyar királyi helytartótanácshoz, s ugyanott azon kormányzékí határozatot nyerte, melly szerint a cenzura nyomban megszüntetett, a sajtó annyi százados bilincsei alól felszabadult; s addig is, míg sajtótörvények hozatandnak, a sajtókihágások felett a nemzet bizodalmtát bíró s a Nagyméltóságú helytartótanács által a hozandó törvényig ideiglenesen kinevezendő egyének fognak a fennálló törvények szerint örködni. íme e' lapok is tanusítják a határozat foganatát.

b) Kieszközöltetett, hogy a sorkatonaság nem fog a rend fenntartásába elegendni, mellynek biztosításául alólirt választmány intézkedett, hogy a pesti polgári őrsereg eddigi száma jelenleg 1500-ra szaporíttassék s mint nemzeti őrsereg nemzeti színekkel ékesíttessék.

c) Kieszközölte, hogy Stancsics Mihály hazánkfia, ki azért, mert szabadon irt, mint államfogyol Budán le vala tartóztatva, bírói Ítéletig nyomban szabadon bocsáttatott, s a' nép kíséretében családjának adatott vissza.

Illy békés és törvényes úton minden vérontás és csendzavar nélkül kiví-
vott nagyszerű reform-diadal megünnepléséül holnap Budapest ki leszen világítva,
s inntúl Pest város, mint a haza szíve törvényházának tornyán nemzeti zászló
lobogand.

Buda-Pest a törvény és béke korlátait nem sérté meg s miután a rend
fenntartása hazafliuí érzelmű lakosainak kezébe tétetett, reményű: hogy az egész
haza ebbenUs' követni' fogja példáját;..

Költ Pesten, 1848-dik évi márczius 15-én.

Rottenbiller Lcopold s. k.

választmányi elnök.

Klauzál Gábor s. k.

Nyáry Pál s. k.

Egressy Sámuel s. k.

> *Stauffenberg István s. k.*

Molnár György s. k.

Irányi Dániel s. k.

Vasváry Pál s. k.

Petőfi Sándor s. k.

Tóth Gáspár s. k.

Gyurkovics Máté s. k.

Kacs Kovics L

s. k.

A másik hirdetmény őrsereg alakítására vonatkozott és imígyen szólt:

V. Ferdinand álma. (A bécsi marciusi forradalom idejében megjelent gúnykép.)

Hazafiak!

Pest város közönsége alólirt napon a hozott s más hirdetményben közzéteendő határozatok végrehajtására s a rend fenntartására az alólirt bizottmányt közértelemmel választván, ez ugyancsak mai napon összeülvén, következőket határozott:

1. A létező polgári őrsereg jelenleg 1500 taggal fog szaporíttatni. E végett
2. Minden becsületes ember magát mától kezdve a városházán a bizottmány előtt jelentheti s ennek bírálata után fegyvert és ösmertető jelt ingyen fog kapni.
3. A most létező polgárőrsereg ugyanazon ösmertető jelt veszi fel, melly lesz egy nemzeti szallag a balkaron s nemzeti színű rózsza a fővegen.
4. Az újonnan felveendő polgár-őr a létező osztályok bármelyikébe állhat be.
5. A bizottmány, ha szükségét látandja, ezen nemzetőrséget még szaporíttandja.

6. A bizottmány teljes bizalommal várja minden becsületes hazafitól, hogy a személy- és vagyónbiztonságot nem fogja megsérteni, sem a közbékét és rendet megháborítani.

7. A bizottmány minden becsületes hazafitól megvárja, hogy ennek és az őrsereg tisztjeinek minden egyes intését szívesen követni és teljesíteni fogja.

Polgártársak! jelszavaink: éljen a király! alkotmányos reform, szabadság, egyenlőség, béke és rend.

Kelt Pesten, márczius 15. 1848.

Rottenbiller Leopold, s. k.
választmányi elnök.

Klauzál Gábor, s. k.

Nyáry Pál, s. k.

Egressy Sámuel, s. k.

Staffenberger István, s. k.

Kacs Kovics Lajos, s. k.

A rendre ügyelő bizottmány elnöke és
többi tagjai:

Molnár György, s. k.

Irányi Dániel, s. k.

Vasváry Pál, s. k.

Petőfi Sándor, s. k.

Tóth Gáspár, s. k.

Gynrkovics Máté, s. k.

E felhívásnak hamarosan meglelt a kívánt sikere. A fiatalság, élén Petőfivel, Vasvárral, Jókával, Degrével stb., tömegestül kereste fel a városházát, hogy felvétesse magát az őrsereg tagjai közé.

A főváros közbiztonságára azon időben az úgynevezett „polgári őrség“ ügyelt fel. A hatóság által alkalmazott egyszerű emberek voltak ezek, kik részint dárdával, részint bőrhüvelyes kardokkal felszerelve, éjjelenként becirkálták a város egész területét, hogy őrködjenek a rend, nyugalom és a vagyon fölött. E polgárőrség, — mely nagyrészt már kipróbált és a főváros közbiztonsági viszonyait alaposan ismerő egyénekből állott, — szolgált keretétül az 1500 főből alakítandó nemzetőrségnek.

A katonai hatóság, a helytartótanács megkeresése folytán, a budai katonai lőszertárból azonnal 500 darab puskát bocsájtott az alakuló polgárőrség rendelkezésére. Állítólag több heverő fegyver nem volt raktáron, mert a készletet már előzőleg Komáromba vitték. Néhány nap múlva azonban még a szükséges többi 1000 darab puskát is kiszolgáltatta a katonai kincstár Rottenbiller kezéhez.

Délben a Nemzeti Múzeum tágas udvarán már megtörtént a nemzetőrség első alakulása és csapatokba osztása. Rottenbiller Lipót, az őrsereg ideiglenes parancsnoka, rövid, lelkesítő beszéd kíséretében mindenekelőtt feleskette a csapatokat. Az esküfonna a következő volt:

„Én, mint a pesti polgári őrsereg tagja, esküszöm az egy élő istenre, hogy hazának, királynak és az alkotmánynak tántoríthatlan híve leszek s a törvényeknek és törvényes hatóságoknak, ideértve polgári fő- és altiszteimet, mindig

Pálffy Albert.
A pesti márcziusi mozgalmak alatt megjelent torzkép.

engedelmes leszek, azokat tisztelni s törvényszerű parancsaikat teljesíteni fogom; zászlómat a haza és városom szolgálatában semmi esetben el nem hagyom; őrhadi szolgálatomban nappal és éjjel férfiasán viselendem magamat és a rend fenntartásában munkás leszek; általában őrhadi szabályainkat törvénykép tisztelve, azoknak minden pontjait teljesítendem s ellenök véteni nem fogok. Isten engem úgy segítjen. Ámen.“

Az eskületétel után a tisztek és a kerületi parancsnokok kinevezése következett, végül pedig felolvasta a főparancsnok a rend fenntartására alkotott következő szabályzatot:

1. A rendes polgárőrsereg a város öt részéhez képest öt őrtanyára oszlik.
2. Minden jó hazafi felszólítatik, hogy a rend fenntartásához teljes részvétellel járuljon s e végre magukat lakásaik közelsége szerint bejelentsék.
3. Az őrtanyákon kiosztás végett száz-száz puská fog készen tartatni, melyek a megtett szolgálat után ott ismét lerakandók.
4. Az ekkép fölfegyverzett hazafiak rendtartás okáért a közcsendi bizottmány tagjainak és a polgárőrség tisztjeinek rendelete alatt állanak.
5. A házbirtokosok felszólítatnak, hogy éjjeken át a rendre és csendre őrködjenek.

Ezzel a megalakulás véget ért. Nemzeti zászlók alatt, dobpergés között, katonás tartással, kísérve az ujjongó nép ezreitől, indultak meg az egyes csapatok a kerületi Őrtanyák felé, hogy ott nyomban átvegyék a szolgálatot.

Ez őrsereg, mely mintegy magvát, mondhatnók legelső kifejezett gondolatát képezte a későbbi vitéz honvédségnek, csakhamar háromezer főre szaporodott. Mindenféle csapatok alakultak. Az egyetemi ifjúság saját zászlója alatt külön csapattevé szervezkedett. Külön alakultak a „fekete sereg“ hangzatos elnevezése alatt a főváros ifjú gavallérai. Keletkezett egy „halálfő-csapat“ is. Fekete Antal nevű orvos pedig az izraelita ifjúságból toborzott össze egy külön zászlóaljzat.

Nemzeti színű karszalag, a város czimerével ellátott kokárda, — ebből állott az őrcsapatok közös ismertető jele. De az egyes csoportok elnevezésükhöz képest, külön jelvényeket is használtak; így például: a „halálfő-csapat“ pléhből készült halálfőt viselt fekete fövegén. Fegyverzetük a legkülönbözőbb volt. A kinek nem jutott fegyver a közös raktárból: az elővette díszkardját, vagy kerített magának puskát, pisztolyt, a kinek, hogy telt. Az Új-téren, a József-téren s más nyilvános tereken naponkint lehetett látni egy-egy ilyen felszerelésű csapatot, amint gyakorlatait végezte.

De azért e csapatok, minden különlegességük daczára is, híven és önfeláldozóan teljesítették feladatukat: éjjel-nappal őrzőjáratokat tartottak s felügyeltek mindenütt a rendre.

Az őrsereg megalakításával a „közcsendi bizottmány“ teendői is megszaporodván, kiegészítő magát, még pedig a következő újabb tagokkal:

Nádossy István, Gross Ferencz, Borsody Endre, Emmerling Károly, Burgmann Károly, Giessriegl József, Beliczay Imre, Müller József, Vécsey Sándor, Aul József, Ilkey Sándor, Emődi Dániel, Csány László, Kendelényi Károly, Székely Gábor, Bulyovszky Gyula, Oroszhegyi Józsa,

Klauzál Gábor.

Sükey Károly, Sebő Antal, Vidacs János, Degré Alajos, Szegfi Mór, Magyar Mihály, Egressy Gábor, Keleti Zsigmond, Mocsári János, Justh Manó, Számwald Gyula, Sauer Ignác, Bugát Pál, Csauz Márton, Balassa János, Halász Géza, Flór Ferencz, Pólya József, Székács József, Peczelt Ottó, Vörösmarty Mihály, Eötvös József, Kunewalder János, Török Pál, Szántófi Antal, Margó György, Mávromaty Józsa, Hajnik Pál, Aigner Ferencz, Landerer Lajos és Kasselik Endre. A márczius 15-ikén válas-

tottakkal együtt mindössze 64-en. Az így kiegészített bizottság elnökéül újlag Rottenbiller Lipót kiáltatott ki. Irányi mellé pedig még egy jegyzőt választottak: Degré Alajost.

E „forradalmi bizottság“, amint a közönség nevezte, csak akkor oszlott fel, midőn a minisztérium Pestre költözött; s ezen idő alatt, tehát egész április 11-ig valóban nagy és dicséretes munkát végzett. Úgyszólván állandó permanenciában működött, — szervezve az őrcsapatokat, vezetvén a népgyűléseket, végrehajtván a városi hatóság intézkedéseit, életbeléptetve a helytartótanács újabb meg újabb engedményeit; egyszóval intézkedve mindenütt, a hol a szabadság és a rend érdeke úgy kívánta.

A márczius 16-iki „szabadsajtó ünnep“ befejezését és koronáját a kivilágítás képezte. Alig alkonyodott: itt is, ott is, mindenfelé ezerszámra gyűltak ki a gyertyák és a mécsek a feldíszített ablakokban. Csakhamar tündéries fényözön árasztotta el az utcákat, a melyekben sűrű csoportokban nyüzsgött az örvendező közönség. Az összes városi és állami középületek mind ki voltak világítva, — *még a kaszárnyák is*. De a budai nádor-palota, sőt maga a királyi várak is fényárban úszott. Az egyes épületek homlokzatán alkalmoszerű felírásokkal színes transparentek ragyogtak. Sok helyütt a transparent központját a Kossuth és Petőfi arcképe képezte, körülövezve nemzetiszínű lángkoszorúval. A Landerer és Heckenast-nyomda személyzete lampionos menetet rendezett.

Egy szemtanú: *Kléh* István még akkor hevenyében kiadott röpiratában a következőkép emlékszik meg a kivilágításról:

„ . . . Este az egész Budapest kivilágítási fényben úszott, hű képét tükrözvén vissza felvilágosult korunknak. Nagyobb vendég tiszteletére ez még nem történt soha. A nádori lak, Mátyás palotája is ki volt világítva, mi máskor nem szokott történni. A katonai laktanyák is fényözönben úsztak. Minden ember elhagyá lakát s szakadatlanul éljenző csapatok jártak az utcákon nemzeti zászlókkal. A pompásan kivilágított s talpraesett felírással ellátott ellenzéki kör előtt a csapatok üdvözlőleg álltak meg, az ablakokból a néphez szónoklatok tartattak. Kitűnő volt még a színházakon s városházán kívül a Pesti Hírlap kiadóinak laka, hol 20 nemzeti lobogó nagy betűkkel hirdeté a magyar sajtó szabadságát. Landerer és Heckenast magyar ruhába öltözve, kokárdákkal díszítve vezetik nyomdájuk 100-at meghaladó személyzetét, a magyar sajtónak tiszteletreméltó munkáisait, kik mindnyájan kék vászon egyenruhát és fejükön sajtóságos alakú fehér papírfőveget viseltek s kezükben lampionos nemzeti zászlókat tartának. Megszámálhatlan néptömeg állt meg e lak előtt. „Uraim — mondá főnökük — szent e hely. Itt kezdé a magyar sajtó első működését s amott (az átellenes ablakban kített Kossuth arcképe mutatva) amott van a magyar sajtónak egyik nevezetes bajnoka.“ — Majd minden utcában tartattak üdvözlő szónoklatok. Az úri-utcában mondá egy szónok: „misperint neki úgy tetszik, mintha a kövek, melyeket

ma tapodunk, — a megbukott kormány zsarnokságának omladékai volnának.“ — „Dunába velük!“ — rivalgá a néptömeg. — Emich Gusztáv könyvkereskedése előtt Petőfi arcképe állt életnagyságban, kivilágítva; alatta egy sajtó képe e felirattal: „Szabadság, béke, egyetértés!“ Legkülönösebb az volt, hogy a magyar tudós társaság lakásán, hol eddig minden más kivilágítás alkalmával feliratok s transparentek valának láthatók, most, midőn a sajtószabadság ünnepeltetett, semmi sem vala látható. A rend és közbiztonság fenntartására a polgári őrség vigyázott fel. Semmi botrány, semmi rendetlenség nem történt . . .“

A kivilágítás öröme közben, este 9 órakor érkezett Pozsonyból az a meglepő újabb hír, hogy a feliratot, a nádor vezetése alatt az országgyűlés külön küldöttsége vitte fel Bécsbe a királyhoz, s alapos remény van reá, hogy V. Ferdinánd, teljesítendő a nemzet óhajait, már ma, vagy holnap kinevezi az önálló magyar minisztériumot.

E hír, mely szájról-szájra adva, néhány perez alatt szétterjedt az egész városban, a legnagyobb fokig növelte az örömmámort. Kossuth, Batthyány, Teleki László, Deák Ferencz szakadatlan éljenzésétől visszhangzottak az utcák. Nem telt bele egy félóra, s az „Ellenzéki kör“ ablakaiból a következő tartalmú, apró, nyomtatott ezédulák szórattak az odaözönlő nép közé:

Kiket kíván a nemzet felelős minisztereknek?

Batthyány Lajos legyen külügyminiszter, *Deák* Ferencz belügy-,
Kossuth Lajos ipar és közlekedés-, *Pulszky* Ferencz pénzügy-,
Szentkirályi Mór cultus-, *Szemeré* Bertalan növelési-, *Perényi*
Zsigmond igazság-, *Nyáry* Pál rendőri-, *Teleki* László hadügy-
 miniszter, *Eötvös* József pecsétőr (kancellár).

Éjfél rég elmúlt, midőn a kivilágított ablakok tündéres fénye lassanként kialudt, az utcák elcsöndesedtek és a lakosság boldogan hazatért, hogy álmódják a szabad, független hazáról.

A következő napon, *márczius 17-én* délelőtt az egyetemi ifjúság tartott népes értekezletet, amelyen a tanszabadság mellett foglalva állást, az egyetem korszerű reformját követelte. Kívánságaikat a következő kilencz pontba foglalták:

1. A magyar egyetem emancipációja a bécsi kormány és egyetem gyám-sága alóli s törvény általi biztosítása.
2. Az egyetem kormányának szabadelvű elrendezése, országgyűlési képviseltetése.
3. Az egyetemi jószágok felszabadítása a kollegiális rendszer kezelése alól, s nyilvános, felelősséggel járó kezelése.
4. Tökéletes tanítási' s tanulási szabadság.

5. A tanszékek ne kegyelem után, hanem érdem és nyilvános csődület által töltsenek be.

6. Testgyakorlati intézetek felállítása.

7. A tudományban elmaradt, vagy elaggott tanárok elmozdítása, nyugdíjaztatása.

8. Évenkénti próbatételek megszüntetése s nyilvános, díjnélküli vizsgálatok behozatala.

9. A tudomány jelen igényeinek megfelelő s a nemzethez illő tantervek felállítása.

Az ifjúság e pontokat kinyomatta s a közönség közt szétesztá; egyúttal pedig küldöttséget menesztett a tanári karhoz, hogy kikérje támogatását. A tanári kar kijelenté, hogy kész örömmel járul e pontokhoz s megígért mindent; ámbátor volt e kívánságok közt egy-két pont, ilyen különösen a nyugdíjaztatásra vonatkozó, amely a professor urak közül bizony többnek éppenséggel nem tetszett. De az ifjúság csak támogatást kért, mert ügyét feljebb: egyenesen az országgyűléshez akarta vinni, azt határozván, hogy kérvényével külön deputációt küld Pozsonyba, mely a főváros küldöttségéhez csatlakozzék.

Ugyancsak márczius 17-én délelőtt adta ki a helytartótanács a sajtóügy rendezésére vonatkozó következő rendeletét:

1. A sajtó minden megelőző cenzúra nélkül szabadon működik.

2. Minden könyv, vagy könyomás által kiadott irat, vagy rajz szerzője, az ezekben foglaltakért felelős.

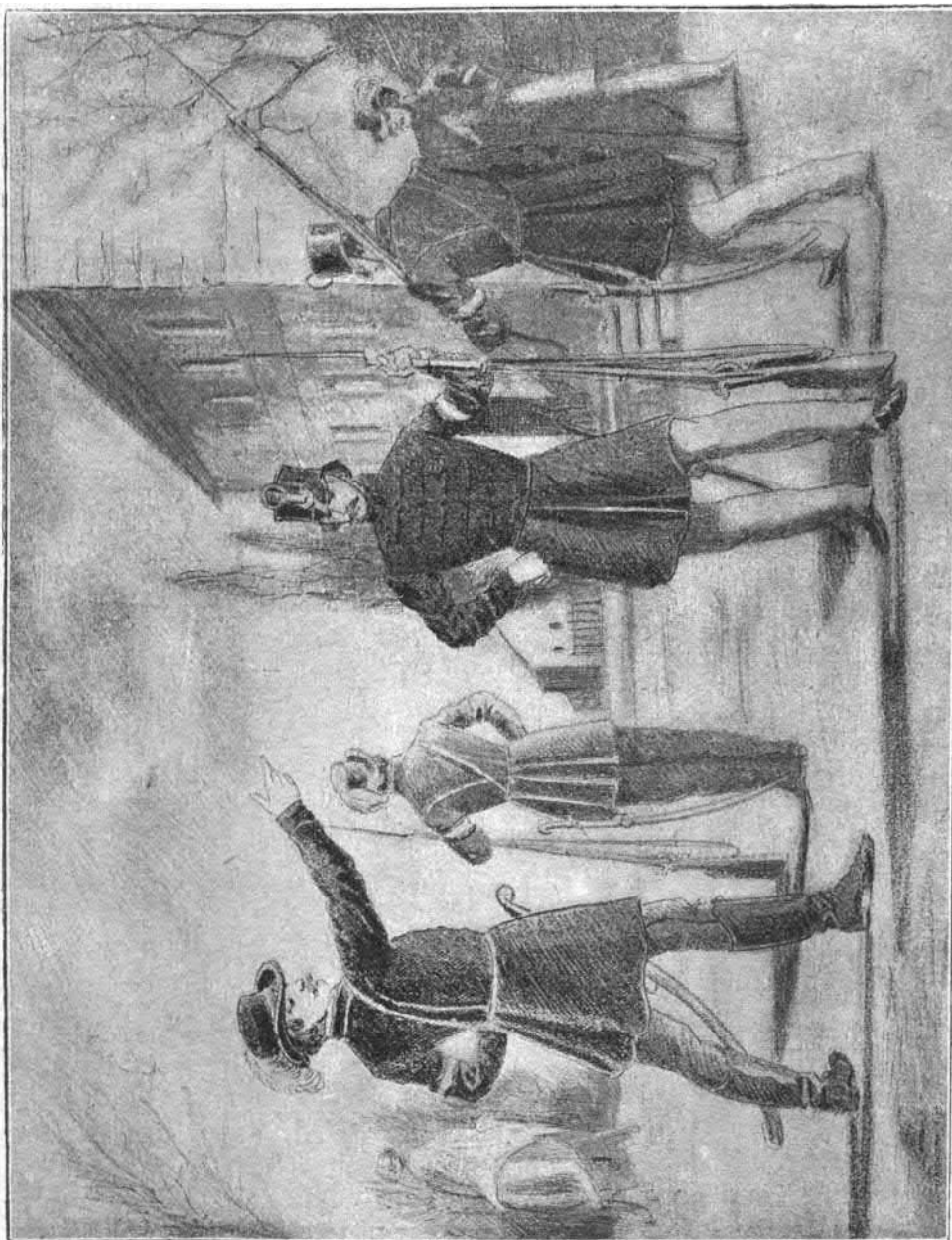
3. Minden könyv- és könyomó az illető irat, vagy rajz kinyomása s a szerzőnek átadása után, tartozik azonnal a nyomásnak egy példányát az illető hatóság elnökének átadni; ki

4. Köteles azon példányt a kinevezett bizottság elnökének haladék nélkül felelősség terhe alatt azonnal átküldeni.

5. A sajtó útján elkövetendő visszaélések s kihágások megbírálása végett rendelt ideiglenes bizottság következő: Nyáry Pál, Klauzál Gábor, Deák P'erenz, Patay József, Fáy András, báró Eötvös József, Trefort Ágoston, Vörösmarty Mihály, Bajza József, Fényes Elek, Szalay László, Bállá Endre, Rottenbiller Lipót, b. Kemény Zsigmond, Lukács Móricz, Valero Antal gyáros, Szilágyi István gombkötő, Kappel Frigyes nagykereskedő, Tóth Gáspár szabó, Frölich Frigyes kereskedő, Burgmann Keresztély, Irinyi József, Egressy Samu, Zlinczky János megyei főbíró, Belaag Antal, esküdt.

6. Ezen bizottság a nyomatat megvizsgálva, a benne talált vétség iránt véleményét kimondja és az esetet a vétkes illető bíróságához további elítélés végett átküldi.

7. Ki valamely iratot, vagy rajzot ki akar adni, köteles azt önkezével aláírni és ha a nyomdatulajdonos előtt személye ösmeretes nem volna, köteles ugyanazonosságát a nyomdatulajdonos előtt ösmeretes két tanú által bizonyítani.

A pesti nemzetőrség 1848. márcziusban.

8. A nyomdász tartozik minden nyomatra nevét vagy műhelye czimét kinyomni, ha azt, vagy a 3., 4. és 7. pontban foglalt kötelességet elmulasztaná, a kiadott irat vagy rajz tartalmáért szintűgy felelőssé válik, mint maga a szerző.

9. E felelet terhe alá esik azon hatóság elnöke is, ki a nyomdász által nekie átadott nyomtatványt a bizottság elnökének azonnal meg nem küldi.

10. Míg a törvényhozás más intézkedést nem teend, e szabályok állni fognak.

E rendeletet a „közcsendi bizottmány“ miheztartás végett azonnal közölte az összes nyomdatulajdonosokkal, u. m. a Beimel-féle könyvnyomdával, a Trattner és Károlyi-féle könyvnyomtató intézet igazgatóságával, a Landerer és Heckenast-czéggel, Walzel Ágoston, Mandelló J., Frank József és Szerelmey Miklós nyomdászokkal, továbbá Lorber György, Steger Tamás és Katina Antal réznyomókkal.

E rendelet kibocsájtása után indította meg Pálffy Albert „*Márctzius tizenötödike*“ című lapját. Hírlapirodalmunkban ez az újság volta szabadsajtó legelső fecskéje. Érdekes és jellemző az akkori demokratikus hangulatra nézve, amely még a hatóságokhoz intézett beadványok fogalmazásában is megnyilatkozott, az a kérvény, amelyet Pálffy, lapjának postai szállítása végett, a helytartótanács elnökségéhez intézett. Kérvénye így szólt:

Zicsi Ferencznek, Pesten.

Polgár, al-elölülő!

Miután szerkesztésem alatt megjelenő lapot a postán is szétküldeni akarom, s miután \ postai szétküldetés elrendelése rövid ideig még a helytartótanács intézkedése alá esik:

Megkérem önt, hogy ezen ügyre vonatkozó rendeletét kiadja és így alkalmat nyerjen arra, hogy hivatalos kötelességének egyik ágát teljesítse.

Pálfi Albert,

a „Márctzius 15-ike“ szerkesztője.

Délután két órakor a múzeum előtti téren ismét népgyűlés tartott. Egyáltalán e mozgalmas időkben alig volt nap, hogy egyik, vagy másik helyütt összejövétel ne lett volna. A nép, élve jogával, gyülekezetekben szeretett adni kifejezést nézeteinek, kívánságainak.

A márczius 17-iki népgyűlés, mintegy betetőzendő az eddigi vívmányokat, mindenekelőtt azon kívánságának adott kifejezést, hogy a közélet külső nyilvánulásaiban is magyar nemzeti legyen. Azt követelte tehát, hogy a középületeken a kétfejű sasok helyett ezentúl az ország czimere, a sárga-fekete helyett a nemzeti szín használtassák; a királyi kincstár hivatalos nyelve pedig ne az ósdi latin, hanem a magyar legyen.

A bécsi kormánynak különösen két intézménye: a lutri és a trafik ellen fordult a nép haragja kitörő szenvedélyvel. Több szónok és kifakadása után a népgyűlés egyhangúlag kimondta, hogy a trafikok azonnali bezáratását, a lutrinak pedig végleges eltörlését kívánja. A nép ez újabb óhajtásait is küldöttség vitte meg a helytartótanácsnak.

E népgyűlésen indítványozta Petőfi, hogy a márczius 15-iki vívmányok emlékére a hatvani-uteza, hol a sajtó elfoglaltatott, „*Szabadsajtó-utcza*“, az egyetemtér, hol a forradalom kikiáltott, „*Márczius 15-ike*

A nemzetőr búcsúja. (1848. elején megjelent kép.)

tér“, a városháztér pedig, hol a 12 pont proklamáltatott, „*Szabadság-tér*“ nevet nyerjen.

Még aznap megtörtént az utcajelző táblák megfelelő kicserélése. De még a Pilvax, a fiatalság e kedvelt tanyája sem maradt érintetlen a forradalmi reformoktól. Új nevet kapott: „*Szabadságcsarnok*“ lett belőle. S a jó öreg kávé, ki alig törte ugyan nyelvünket, de azért érzelmeire nézve derék hazafi volt, kész örömmel tett eleget a fiatalság

e téren is nyilatkozó reformvágyának s már másnap ékes czégtábla hirdette a kávéház új s büszke elnevezését.

Márczius 17-ikének még egy nevezetes momentuma volt: Buda város hatóságának hivatalos csatlakozása a mozgalmakhoz. Buda abban az időben tudvalevőleg saját municipiummal bíró külön város volt még. Részint szőlőműveléssel, másrészt iparúzéssel foglalkozó német és szerb polgárság lakta, a melyet a politikai élet hullámverése nem igen érintett. A márcziusi mozgalmakban is vajmi kevés részük volt. Átjártak ugyan tömegestől Pestre, rokonszenveztek is a reformtörekvésekkel, de az eseményeknél inkább csak a szemlélő szerepét vitték.

Az ifjúság, melynek minden perczét a mozgalom vezetése tartotta lekötve, a lázas tevékenység első napjaiban úgyszólván megfeledkezett a testvér-városról. Csak a márczius 17-iki bizottsági ülésen vetette fel Vasvári, hogy a budai hatóságot is csatlakozásra kellene felhívni. A „közcsendi bizottmány“ Irányi Dánielt bízta meg, hogy menjen át Budára s hozza rendbe a dolgot az ottani municipiummal.

Irányi, megbízatásához képezt, azonnal útnak indult. Lóra ült, s egy nagy nemzeti lobogóval kezében, kísérve az éljenző fiatalság által, ment át a hajóhídon Budára, majd fel a várba, a Szentháromság-utczában levő ódon városháza elé. Itt leszállt a lóról, s néhányadmagával bement a tanácsterembe, hogy előadja küldetését. A tanácsbeli urak azonban, a kik éppen üléseztek, azzal fogadták, hogy a peticzióhoz való csatlakozásukat ők már tegnap önkényt kijelentették.

Érdekesen beszéli el magairányi ez útját egyik emlékjegyzetében:

„ . . . Márczius 17-én — úgymond Irányi — a „közbátorsági bizottmány“ egy tagja azt indítványozta, hogy szólíttassék fel Buda városa a 12 pont elfogadására, a válaszmány engem tisztelt meg e feladattal.

Az ülésen jelenlevő ifjak hozzám csatlakozván, lóra ültem s nemzeti zászlóval kezemben indultam a testvérváros felé.

Mire a hajóhídhöz értünk, a kísérők száma pár ezerre növekedett, ott azonban sokan elmaradván, vagy öt-hatszáz ember, többnyire ifjú követett a várkapun át fel a várba.

Amint a György-térre értünk, a Teleki-ház (most honvédfőparancsnoksági palota) előtt egy csapat gránátost pillanték meg fegyverben felállítva. Az a vakhír terjedt ugyanis el Budán, hogy a pesti nép a fegyvertárt akarja megtámadni. Ezért állíttatott fel a katonaság a fegyvertár szomszédságában.

Noha váratlan volt előttem a katonaság látása, annyival inkább, mert Pesten az említett hírről nem volt tudomásunk, mégis feltalálván magamat, mikor a sorhad elé értem, a zászlót lobogtatva, elkiáltám magamat: „éljen a király, éljen a szabadság, éljen a katonaság!“ A gránátosok némán és mozdulatlanul nézték a nép elvonulását.

A díszterén új meglepetés várt reánk. Míg ugyanis annak közepén mintegy ezer főnyi gyalogság látszott, a tér innenső végén, a főors előtt néhány ágyú állott s mögötte tüzérek, mint kísérőim egyike-másika állítá, égő kanócczal kezükben. E fenyegető magatartás felbőszítő a tüzezebb vérű ifjakat, amiért is mellém sietve azt kívánták, hogy rohanjuk meg az ágyúkat.

„Ugyan, ugyan! hisz ez a küldöttség tiszteletére történik“, — csendesítém őket, s úgy az ágyútelep, mint tovább a gyalogság előtt elhaladva s az előbbi kiáltásokat hallatva, akadály nélkül értem, illetőleg értünk a városháza elé.

Itt leszállván a lóról, ötöd, vagy hatodmagammal a terembe mentem, ahol a tanács éppen együtt volt.

Kossuth és Apponyi György.
A bécsi forradalom idején készült allegorikus kép.

Megjelenésünkre a tanácsbeliek felállván, majd a polgármester intésére meg leülvén, néhány szóval előadtam küldetésünk célját, mire az elnök szárazon azt válaszolá, hogy a tanács már előtte való nap magáévá tette a tizenkét pontot.

Erre „éljen a tanács, éljenek a budaiak!“ kiáltással visszatértünk Pestre, ugyanazon az úton, a melyen jöttünk, s ugyanazon csapatok előtt elvonúlva, a melyeket jövet látni alkalmunk volt.“

A küldöttek távozása után a tanács nyomban külön megkeresésben is értesítő a közcsendi bizottmányt a csatlakozásról; úgy, hogy irányi visszatéréseivel, majdnem egy időben érkezett meg a budai magistratus átírata is.

Márczius 18-án, szombaton kora reggel indult el a főváros küldöttsége — mely a társadalom minden osztályát egyesítve, nyolczvanhét tagból állott,. — Pozsonyba, hogy az országgyűlésnek megvigye a nemzet kívánságait. A küldöttség vezetője Hajnik Pál ügyvéd volt, egy köztiszteletben álló, nagy műveltségű férfiú, ki, noha a zajos szereplést kerülte, de szívvel-lélekkel munkált a reformok keresztülvitelén. E küldöttséghez csatlakozott Szabó János és Balassa János vezetése alatt az egyetemi hallgatóság deputációja is.

A küldöttséget nagy néptömeg kísérte a hajóállomáshoz, hol a polgárőrség két szakasza díszőrségül volt felállítva. Éljenzés, kendőlobogtatás közt indult a fellobogózott hajó.

Ugyancsak e nap délelőttjén számolt be a „közcsendi bizottmány“ előtt Nyáry Pál, mint a márcz. 17-iki nepgyűlés küldöttségének vezetője, eljárásáról a helytartótanácsnál.

Zichy gróf, a kormányszék elnöke, kénytelen-kelletlen bár, de a nép ez újabb kívánságát is teljesítő.

És megkezdődött a kétfejű sasok repülése a sóhivatalról, a harminczad-épületről, a postáról, a zálogházzal és valamennyi egyéb középületről. A kétfejű sasok helyét természetesen Magyarország háromhalmos, négyfolyós czimere foglalta el. De a sárga-fekete színnek sem volt kegyelem. Az összes kincstári épületek kapuit, ablakait s őrhelyiségeit rövid huszonnég óra alatt nemzetiszínűre mázolták.

A trafikokat becsukták. A dohány-egyedárúság megszűnt. Dohányt, szivart szabad volt elárúsítani ezután bárkinek.

A lottót egyszerűen beszüntette a helytartótanács. Ez intézkedést az akkori lapok a következő lakonikus rövideggel adták hírül~a közönségnek: „*A népcsalásnak vége — a lottériát el tör ülték.*“

A délután folyamán érkezett meg a nagyfontosságú hír, hogy a király, a nemzet kívánságai előtt meghajolván, Batthyány Lajos gróft a magyar minisztérium alakításával bízta meg.

A központi bizottmány e hírt a következő plakáttal adta tudtára a közönségnek:

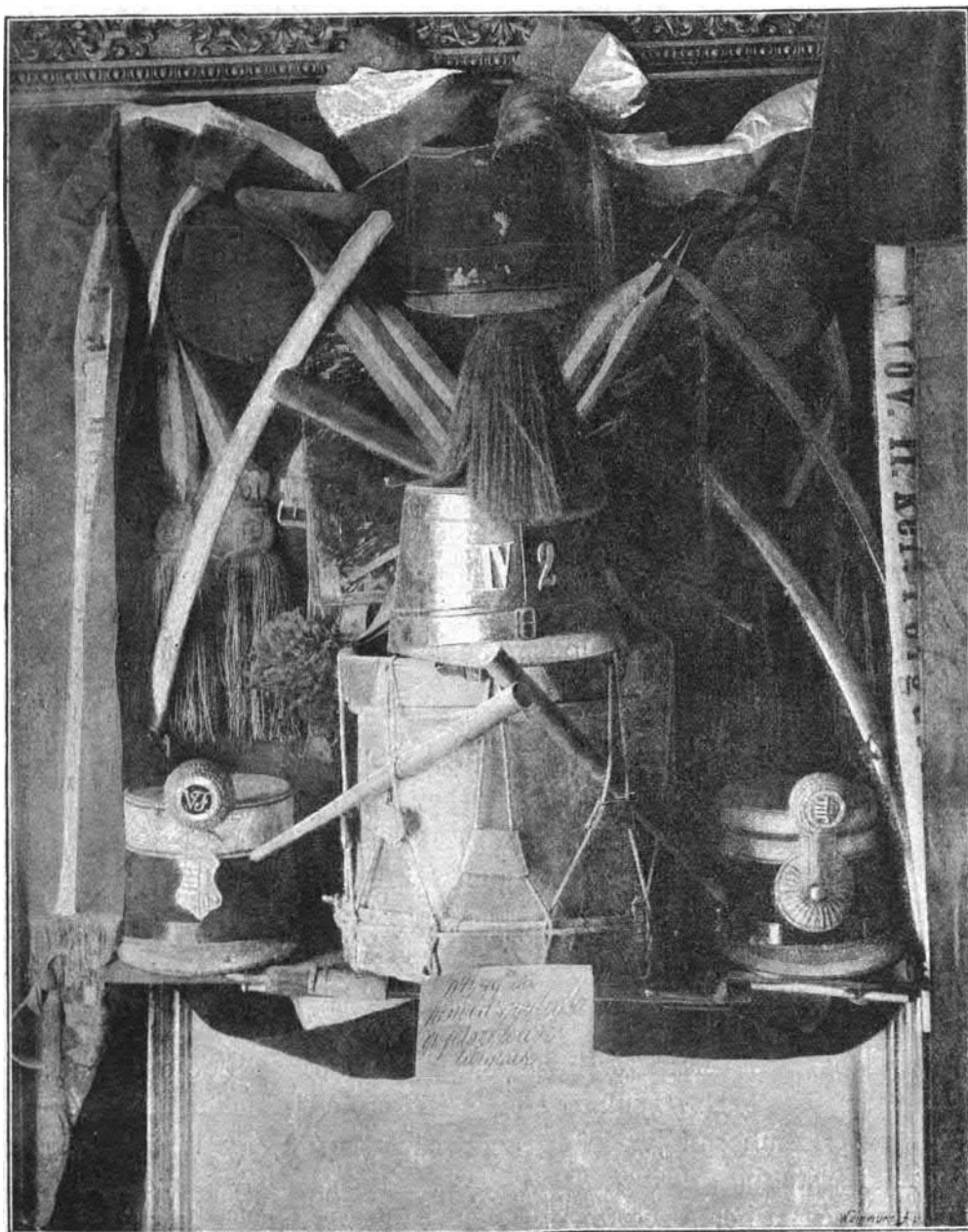
A magyar király ar ország minden kívánatait megadta.

István főherczeg, országunk nádora az alábbi levelet intézte Batthyány Lajoshoz:

„Kedves gróf Batthyány!

Ezennel tudósítom önt, hogy ő Felsege, meglevén győződve, miként a fenforgó körülmények sürgetőleg megkívánják, hogy azon felelős magyar minisz-

terium, melynek alakításába ő Felsége mai napon kelt k. k. leirata által beleegyezett, haladéktalanul üsszeszerkesztessék s activitásba lépjen, engem felhatal-

Az 1848—49-iki honvédgyalogság fegyverzete és felszerelése.
(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemúzeumban őrzött eredetiek fényképfelvétele.)

mazni méltóztatott, hogy önt a törvények értelmében *független magyar minisztérium* elnökévé kinevezvén, ön minisztertársait belátása szerint akként és oly

számban tegye legfelsőbb királyi megerősítés végett javaslatba, amint azt a minisztérium feladatához a minisztériumi törvények útján meghatározandó hatásköréhez és saját felelősségéhez képest szükségesnek ítéli. Egyébiránt legnagyobb hajlandósággal maradok Méltóságodnak legszívesebb jóakarója

István,
ni. k. nádor.

Éljen a király!

Éljen a független felelős magyar minisztérium!

Éljen gr. Batthyány Lajos elnökminiszter!

Pest, 1848. márczius 18.

A közcsendi bizottmány.

Soha sem volt népszerűbb az uralkodóház, mint e napon. Ajkrol-ajkra, utczaról-utczára szállt a szívből fakadó kiáltás: „Éljen a király!“ A múlt minden sérelme, összes bújja egyszerre feledve lőn. Az örömittas nép nem látta többé a rossz tanácsadókat, csak magát a jóságos királyt, aki, ime, minden ármány daczára, mégis csak teljesítő hű magyar nemzete kívánságait.

E közöröm hatása alatt másnap, *márczius 19-én*, vasárnap, délelőtt az összes fővárosi templomokban vallásfelekezeti különbség nélkül istentiszteletek, „Te deum“-ok tartattak. A közönség tömegesen kereste föl az Úr e megszentelt hajlékait, hogy imádkozzék a koronás magyar királyért és hálát adjon a Mindenhatónak, amiért a haza alkotmányos szabadságának békés kiküzdését megérnie engedte.

De a fővárossal együtt örült, együtt ünnepelt az egész nemzet. A pesti és a pozsonyi események hire villámszárnyakon repült szét az ország minden zugolyába. A 12 pontból és Petőfi riadójából ezer meg ezer példány került a vidékre. Olvasták, szavalták mindenütt és szerte az országban fellobogott a lelkesedés tüze. Szabadságfák felállításával, zenés körmenetekkel, harangzúgással, hála-istentiszteletekkel ünnepelték mindenfelé a márczius 15-iki vívmányokat. Kolozsvár, Szeged, Debreczen, Székesfehérvár, Pozsony, Pécs, Komárom stb. Pest példájára, fényes kivilágítást rendeztek. Sőt még a nemzetiséglakta vidékek is velünk örvendeztek. A felvidéken: Lőcse, Trencsén, Eperjes, Erdélyben: Gyulafehérvár és Nagy-Szeben, a délvídéken: Temesvár, Zombor, Újvidék épp oly szépen megünnepelték a nemzet újjáalakítását, mint a legmagyarabb alföldi város. A temesvári Te-deumon még a helyőrség törzstisztjei is résztvettek. Akkor még nem dobták az izgatás üszkét nemzetiségeink közé; akkor még a tót, szerb, oláh nép is méltányolni tudta a kivívott alkotmányos szabadságot, melynek áldásaiban az ország minden lakója egyaránt részesülendő vala.

Kossuth, Batthyány, Petőfi nevének éltetésétől visszhangzott hegy és völgy. A megyék és a városok mindenfelől hála-feliratokat intéztek V. Ferdinánd királyhoz, akit Kossuth szavai nyomán, az uralkodóház második megalapítójának neveztek; István nádorhoz, aki kényes állásában ismét annyi jelét tanúsította a magyarok iránti rokonszenvének. Üdvözölték Kossuthot, mint a korszakalkotó reformok megteremtőjét, Petőfit, mint a békés forradalom lángszavu dalosát; Batthány Lajos grófot, mint a legelső alkotmányos miniszterelnököt.

A lelkesedés annyira ment, hogy Hontmegye törvényhatósága, a híres Hontmegye, mely Luka Sándor adminisztrátor befolyásolása által néhány hó előtt egészen pecsovics tisztikart választott, most azt indítványozta, hogy az uralkodó Kossuthot érdemeinek elismeréséül egy uradalommal ajándékozza meg. Monok, a zemplénmegyei kicsiny község pedig saját erejéből emlékszobrot akart emelni nagy szülöttjének.

Számos megye feliratilag sürgette a 12 pont mielőbbi életbe-léptetését. Zemplénmegye a munkácsi várban sínylődő lengyel politikai foglyok amnesztiája mellett írt fel; Beregmegye pedig a szegedi várban elzárt olaszok szabadonbocsájtását követelte.

Legtöbb helyütt, Pest példájára, nemzetőrségi csapatok szerveztek. A hol még hiányzott a fegyver, fakardokkal gyakorolták magukat a katonai mozdulatokra.

A honi divat visszanyerte ismét régi uralmát. A férfiak kardosán, kokárdás kalppal jelentek meg. Az asszonyok nemzetiszin-szallagos főkööt kezdtek viselni, a hajadonok báját a gyöngyös párta emelte.

Mintha valami csodálatos varázslat történt volna, az egész társadalom: nyelvében, viseletében, szokásaiban, minden Ízületében egyszerre magyarrá lett. A politikai átalakulás hirtelen s váratlanul átalakította az embereket is. Öntudatra ébredtek, kevély büszkeség dobogtatta meg sziveiket, hogy magyarnak születtek, s hogy magyar-voltukat külsőleg is nyilváníthatják. De e büszkeség nem fajult dolyffé. Igaz szeretettel ölelte keblére a honfentartó magyar elem az összes nemzetiségeket, mint édes testvéreit a szabadságban.

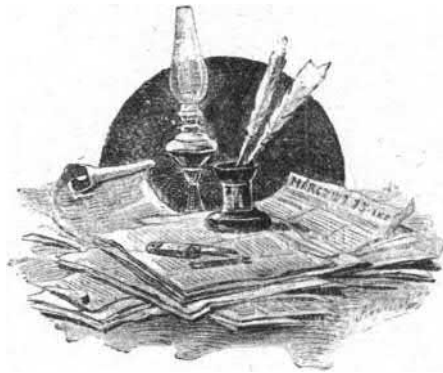
De az öröm árja még a külföldön élő hazánkfiai szíveihez is eljutott. A Lembergben fekvő magyar huszárok lélekemelő ünnepséget rendeztek a márcziusi vívmányok hírére. A párisi magyarok, számra mintegy háromszázan, azzal adtak örömüknek kifejezést, hogy

a francia köztársaságot, mely előmozdítója lőn a magyarországi reformoknak, testületileg üdvözölje. Nemzetiszín zászló alatt Páris utczáin felvonulást rendeztek, s felkeresték az ideiglenes kormányt, hogy átadják hódolatukat. A kormány nevében Lamartine, a hírneves író és nagy államférfiú fogadta a magyarokat, kiknek üdvözetére lelkes, szép beszéddel válaszolt:

„ ... Ha önök — így szólt Lamartine a többi közt, — szives kívánatokat hoznak nekünk hazánk új szabadságához: mi önöknek tiszteletünket nyilvánítjuk azon régi szabadság iránt, melyet bölcsen és dicsőségesen fentartottak hazájokban. Ezen testvérisége a két szabadságnak, a két népnek, még inkább növekedik azon rokonszenv által, melyet önök tanúsítanak. Ha visszatérnek önök szép hazájukba, mondják annak, hogy annyi barátot számlál Franciaországban, a hány francia polgár van . .

Úgy küntt, mint bennt a hazában, — mindenütt, a hol csak magyar lakott, általános volt az öröm. A hálás szeretet koszorújával övezték a királyt, rendületlen hűséget fogadva személyének és házának.

Ha Bécsben akkor megértették volna a magyar nemzet e loyális örömét, mennyi keserv, mennyi gyász, mennyi köny marad el. Ha megértették volna! . . .

Pozsonyi országgyűlés.

em kegy, nem ajándék volt az, amit az ébredő nemzet a 12 pontban kívánt, hanem királyi esküvel szentesített kötések alapuló jogok folyománya.

A szerencsétlen mohácsi vész óta, a midőn a pártos főurak egyrésze a habsburgi I. Ferdinándot ültette a trónra, a nemzet élete alig állott egyébből, mint szakadatlan küzdelemből a beolvasztási törekvések ellen. A török iga helyett német járom alá került. Nemcsak alkotmányos jogait csorbították untalan, de még faji fennmaradása ellen is törtek. Megfosztották nyelvétől, kivetkőztették ősi jellegéből, hogy így elkorcsosítva, aztán annál könnyebben beolvaszthassák az örökös tartományok keretébe.

A nemzet, melynek erejét a százados harcok elzsibbasztották, nem volt képes kellő erélyt kifejteni e törekvésekkel szemben. Egyszer-egyszer feljajdult, kardjára ütött; de jöttek a hóhérok s a porkolábok és ismét csendes lett minden. A nemzet legjobbjai kerültek vérpadra, hurczoltattak börtönbe. Básta, Caraffa valósággal tobzódnak a magyarok vérében. Zrínyi és Frangepán életét hóhérpallas oltja ki. Bocskayt megmérgezik; Thököly és Rákóczy, — dús vagyonuktól kifosztva, a hazából száműzve, — idegen földön halnak

el. A Márvány-tenger partja a magyar bujdosók siralmától viszhangzik. Csupa gyász, csupa martyromság hazánk történetének ez a két százada.

De a beolvasztás aknamunkája nem pihent. Midőn azt hitték, hogy a nemzet életerege alapján megrendített és önérzete már-már kihalt: következett a csábítás korszaka. A magyar urakat Bécsbe édesgették és hízeltető szóval, az udvar fényének káprázatával igyekeztek belőlük hontagadókat formálni.

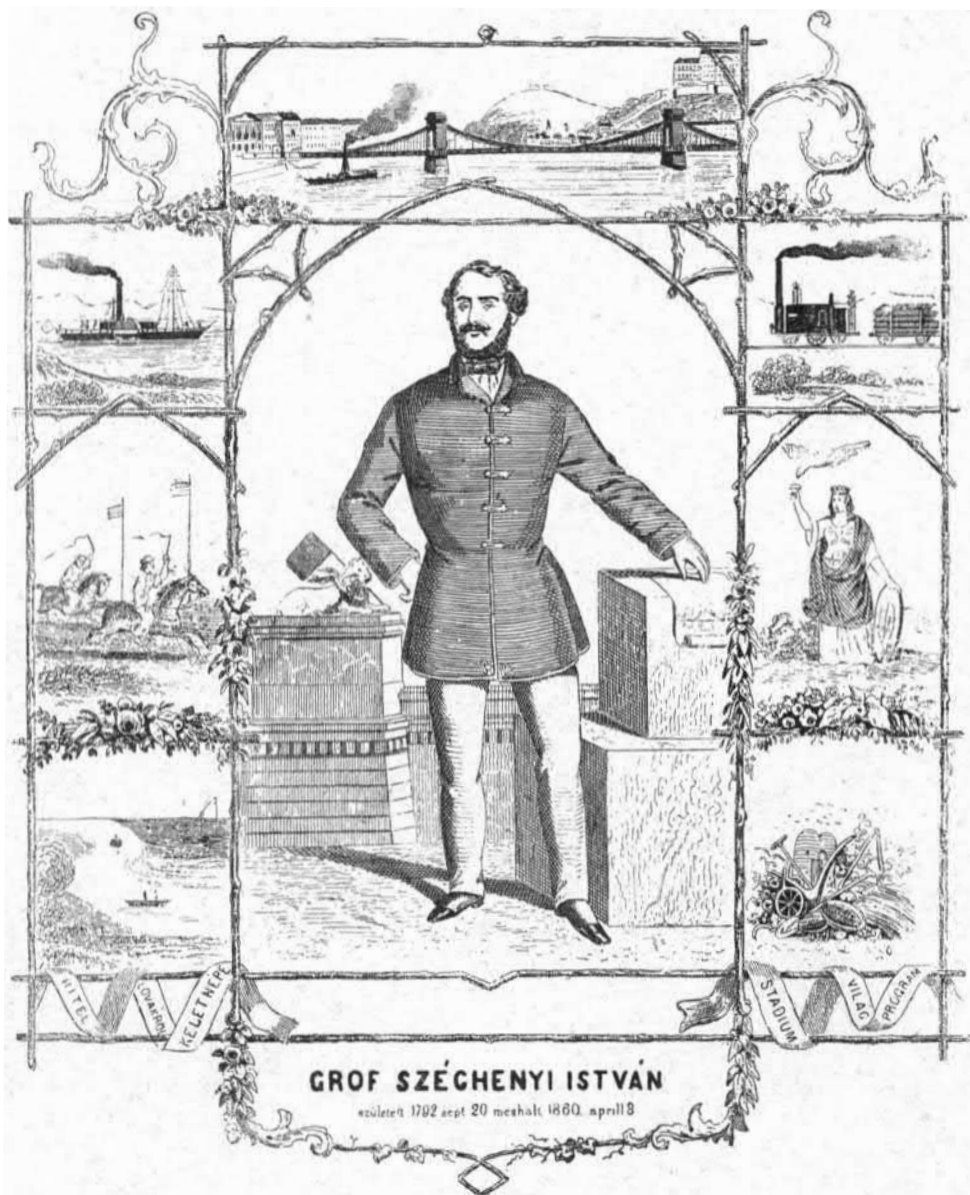
II. József császár végre elérkezettnek látta az időt, hogy Magyarországot végkép kitörölje az élő nemzetek sorából. Egy tollvonással felfüggeszti az alkotmányt, s a megyei önkormányzat felforgatásával új beosztást ad az országnak. Tíz részre tagolja, s a kerületek élére idegenből plántált komisszáriusokat állít. Magyar szónak nem szabad többé sehol hangzania. Hivatalokban, iskolákban, sőt még a templomokban is a német nyelv használatát teszi kötelezővé. Az országot, — teljesen megfosztván azt úgy politikai, mint gazdasági önállóságától, — Ausztria alárendelt gyarmatává süllyeszti. Bécsbe viszi még a szentséges koronát is, amelyre, szerinte, úgy sem leszen többé szükség.

A nemzet, — melyről azt hitték, hogy a legkisebb ellentállás nélkül viseli el a beolvasztást, — e szörnyű ütésre váratlanul felocsúdott végzetes aléltságából. Talpra ugrott, s a törvénykönyvvel kezében oly elszántan védte igazát, hogy József császár élte végalkonyán kénytelen volt visszavonni összes jogtipró rendeleteit. S a nemzet SZÍVÓS ellentállásának e fényes győzelmével, a százados éjszaka után, végre beköszöntött az ébredés hajnala.

II. Lipót már simulékonyabb politikát követ: összehívja az országgyűlést s apróbb engedményekkel igyekszik a magyarokat kiengesztelni. Utódja: I. Ferencz, Martinovics apátnak s hat társának, kivégeztetésével az önállási törekvéseket uralkodása elején igyekszik ugyan szintén vérbefojtani, de utóbb mégis kénytelen számotvetni a jogaihoz ragaszkodó nemzet törekvéseivel.

Egyáltalán nagy és elévülhetlen érdeme eleinknek, hogy a nemzet szabadságának jogáról a legrettenetesebb szorongatások közepette sem mondtak le soha. Igaz, hogy e jog legtöbbször alig vala egyéb Írott malasztnál, — de nem mondtak le róla. Sőt mindig arra törekedtek, hogy e szabadságjogok koronázási hitlevelekkel és külön törvénycikkelyekkel még megerősítsenek.

Midőn I. Ferdinánd elfoglalja a magyar trónust: kikötik a rendek, hogy csak abban az esetben ismerik el királyuknak, ha az

Széchenyi István gróf. (A 60-as években megjelent kép után.)

ország ősi jogait tiszteletben tartja. Midőn I. Lipót megállapítja a Habsburg-ház örökösödési rendjét és azt Magyarországra is kiterjeszteni akarja: a nemzet csak azon kikötött föltétel alatt mond le

szabad királyválasztási jogáról, ha a Habsburg-házból származó minden uralkodó a koronázás alkalmával ünnepélyes eskü, s hitlevél által kötelezi magát az ország szabadságának és törvényeinek sértetlen megtartására. Ugyanez történik, midőn III. Károly a trónöröklést a leány-ágra is kiterjeszti. De 1790-ben a X-ik törvénycikkkel a rendek még külön is biztosítják a nemzet önállását és függetlenségét. Ez a fontos alaptörvény, — amely az 1848-iki nemzeti törekvéseknek is a fundamentumát képezte, s amely teljes hatályában ma is fennáll, — a következőleg hangzik:

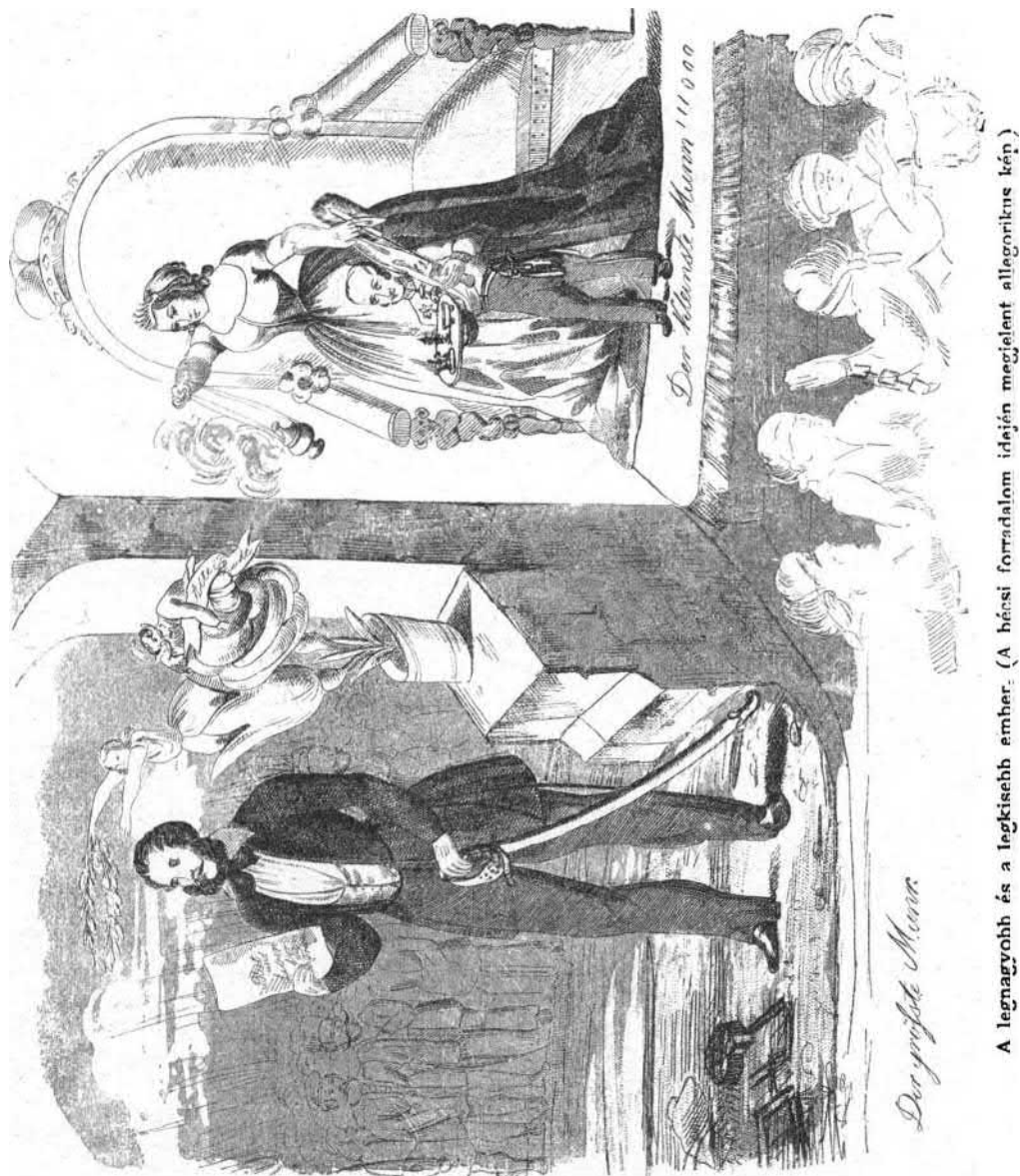
„Ámbár a felséges ausztriai ház női-ágának Magyarországra s kapcsolt részeire az 1723-iki I. és II. törvénycikkkel megállapított örökösödése ugyanazon fejedelmet illeti, akit, a többi, úgy Németországban, mint azonkívül fekvő s a megállapított öröklési rend szerint elválaszthatlanul birtoklandó többi országokban és tartományokban illet: — *Magyarország mindazonáltal kapcsolt részeivel egyetemben szabad és egész kormányzati alakzatára nézve* (minden kormányzékét is beleértve) *független ország*, azaz semmi más nemzetnek, vagy országnak lekötve nincs, hanem saját önálló léttel és alkotmánnyal bír; következésképen, úgy öfelsége, mint örökösei által saját törvényeivel és szokásaival, nem pedig a többi tartományok módja szerint országlandó és kormányozandó.“

A nemzet szabadsága és függetlensége tehát jogilag mindenkor biztosítva volt; de csakis *jogilag*, mert a bécsi udvar, hol szép szerivel, hol erőszakkal, — legtöbbször: véres erőszakkal, — kijátszotta e szerződéseket. A nemzet pedig, melynek erejét az örökös harczok lenyűgözve tartották, nem volt képes e szabadságbiztosító törvényeket gyakorlatilag megvalósítani. Maradtak egyszerű holt törvények, minden eleven élet és külső tartalom nélkül.

I. Ferencz uralkodása alatt azonban a honfentartó magyar-
elem végre mégis öntudatra kezd ébredni. Lassan, de ébredez. Belátja, hogy államéletét csak úgy biztosíthatja a szakadatlan külső támadások ellenében, ha anyanyelvének istápolásával és művelődésének előmozdításával petyhüdt erejét fölfrissíti. És támadnak férfiak, kik csodás példaadással áldoznak a haza oltárán. Festetich György gróf felállítja a keszthelyi gazdasági intézetet, Széchenyi gróf megveti alapját a nemzeti múzeumnak. Egyes főurak és több vármegye áldozatkészségével létesül a Ludovica Akadémia.

Majd jön Kazinczy Ferencz: s munkál, lelkesít, hogy nyelvünket irodalmi polczra emelje. És megzendül, mint pirkadó hajnalon a pacsirta-dal, a Kisfaludyak édes szavú kobza. Aztán előáll

Berzsenyi és hatalmas ódáival segíti felrázni keleti közönyéből a magyart. Élet, pezsgés támad minden téren.

A legnagyobb és a legkisebb ember. (A bécsi forradalom idején megjelent allegorikus kép)

S midőn a nemzet növekvő életerejé immár munkakedvtől

kezd duzzadni: megjelenik, mint egy ragyogó üstökös, gróf Széchenyi István. És elhangzik ajkairól a jóslatszerű ige: „Magyarország nem volt, hanem lesz.”

Széchenyi, a „Magyar Tudományos Akadémia“ létesítésével mindenekelőtt templomot emel a magyar közművelődésnek, aztán lángeszének minden tudásával közgazdasági erőink kifejlesztésére fordítja tevékenységét. Bámulatos az a munkásság, amit kifejt. Mozgalmat indít a dunai gőzhajózás megkezdésére, a testvér fővárost lánczhiddal kapcsolja össze, országos gazdasági egyesületet alakít, a lótenyésztés emelésére meghonosítja a futtatásokat, megkezd a Tisza-szabályozást, hozzáfog a Vaskapu szintjeinek a szétrobbantásához, vasutakat tervez. S hogy a magyar társaséletet is élénkítse: megalapítja a pesti nemzeti kaszinót, melynek mintájára csakhamar a vidéken is alakulnak hasonló társaskörök. De a „legnagyobb magyar“ nem elégszik meg csupán e lázas munkával, hanem tollat ragad és cikkekkel, röpiratokkal még erősebb tevékenységre serkenti nemzetét.

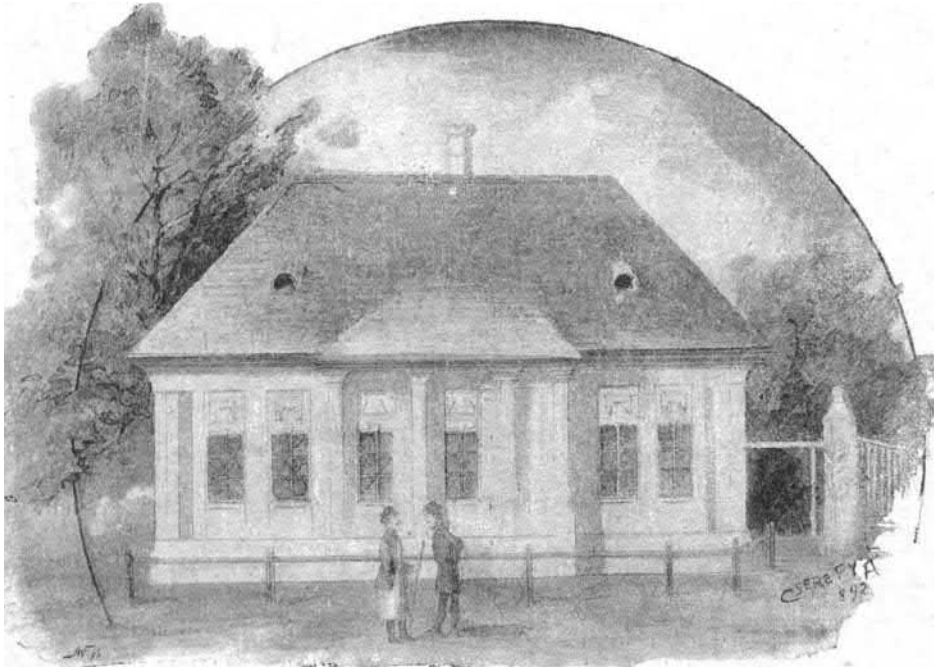
A magyar nemzeti élet ilyenén örvendetes felpezsdülése között lépett 1835-ben a trónra V, Ferdinánd, kinek uralkodása alatt 1848—49-ben oly rettenetes bonyodalmakba sodortatott hazánk.

V. *Ferdinánd*, (mint osztrák császár e néven I-ső) I. Ferencznek második nejétől: siciliai Mária Thereziától származott fia. Született 1793 április hó 19-én Bécsben. Ferdinánd, már mint gyermek folyvást betegeskedett. Ifjúkora hasonló örömtelenségek közt folyt le; úgy, hogy csak 1829-ben, tehát 36 éves korában kezdett az államkormányzat némely ágával foglalkozni. Gyöngé s beteges szervezétének tulajdonítható, hogy teljes életében majdnem egészen hiányzott jelleméből az akaraterő. Alapjában véve jó ember volt, de félénk, habozó és könnyen befolyásolható. Az államügyek egyáltalában nem is igen érdekelték, s mindig szívesebben foglalkozott apróbb ipari s technikai kérdésekkel, mint a politikával. Akkor érezte magát legboldogabbnak, ha nejével: Mária Annával, — ki I. Viktor Emanuel szardinai király leánya volt, — zavartalan együttlétben tölthette napjait.

Még atyja életében: 1830-ban koronáztatott meg magyar királylyá. S midőn 1835-ben tényleg átvette a jogart, az alig 42 éves uralkodó egészen elaggyva, testben és lélekben megtörve foglalta el a trónt. S ebben leli magyarázatát az a szomorú tény, hogy a jó, de gyöngé király egész uralkodása alatt úgyszólván az akaratnélküli báb szerepét játszotta. Sőt történelmi jelek vannak, amelyekből az következtethető, hogy Ferencz császár még életében, — nyilván féltve beteges utódját az esetleges rázkódtatásoktól, — Lajos főherczeg hall-

gatólagos gyámsága alá helyezte Ferdinándot. Reschauer, a 48-as bécsi forradalom krónikása, — megemlékezvén Lajos és Ferencz Károly főherczegek szertelen befolyásáról az államügyekre, — a többi közt ezeket mondja:

„Még ma is titok, melynek lefátyolozása a jövőnek van föntartva, hogy Ferencz császár haldokló ágyában mily hatalommal és befolyással bizta meg Lajos főherczeget Ferdinánd irányában. Tény, hogy a beteges Ferdinánd nevében Lajos főherczeg oly jogokat gyakorolt, melyeket csak alkotmányos fejedelem gyakorolhat, és a császári családban oly tekintéllyel s befolyással bírt, hogy államügyekbe kívülre

Kossuth Lajos szülőháza Monokon.

másnak szava nem volt. Székében beszéltek, hogy a reformokra hajlandó főherczegek és főherczegnők előtt egyszer ekként nyilatkozott volna:

— Ferencz császárnak haldokló ágyánál megfogadtam, hogy az államrendszeren változás nem fog történni. Fogadásomat megtartom. Soha sem engedem meg a változtatást, amire egyébiránt nincs is semmi szükség.“

S Lajos főherczeg igyekezett Ferencz császárnak tett fogadását minden tekintetben megtartani. V. Ferdinánd viselte ugyan a koronát, de a *tényleges* uralkodó előbb a nagybátya: Lajos főherczeg, később pedig az öcsös: Ferencz Károly főherczeg volt. Egy, úgynevezett „államtanács“, — mely Lajos főherczeg elnöklete alatt Metternich

herczeg főkancellárból s Kolowrat grófból állott, — vezette teljhatalmúig a birodalom ügyeit. Magyarországot, a régi osztrák hagyományos rendszer szerint, külön kancellárok útján kormányozták.

V. Ferdinánd trónraléptével majdnem egyidejűleg kezdett döntő vezérszerepet vinni a magyar politikai közélet terén Kossuth Lajos.

Kossuth Lajos Zemplénmegyének Monok nevű kis községében 1802-ben született. Születésének évét pontosan tudjuk ugyan, de a *születésnap* dátuma immár a feledésbe merült. A tállyai ev. templom ugyanis, — a hol Kossuth megkereszteltetett, — 1810-ben leégvén, elhamvadt az anyakönyvnek azon kötete is, amelybe Kossuth Lajos keresztelése bejegyezve vala. Maga Kossuth a tállyai ev. lelkészhez intézett egyik levelében 1802 *szeptember 16—19.* közötti időre teszi születésnapját. A közönség szeptember 19-ét fogadta el ilyenül, s rendszeren e napon szokta volt megünnepelni Kossuth születésének évfordulóját.

A mi származását illeti: Kossuth a köznemesség sorából emelkedett Magyarország sorsának intézőjévé. Atyja: kossuthi és udvardi Kossuth László, ügyvéd volt; s mint ilyen a gróf Andrássy-család zempléni ágának uradalmi intézője. Anyja: Wéber Sarolta, tyringi Wéber András lizikai postamester leánya.

Maga a Kossuth-család igen régi.. Nemességüket még IV. Béla királytól nyerték. A család nemesi czimere: pajzs, kék mezőben ágaskodó zergével. Törzsfészük Turóczmege, ahonnan az idők folyamán elszármazva csaknem az egész felvidéken elszéledtek. Később a család két ágra szakadt; az egyik ág megmaradt róm. katolikusnak, a másik ág pedig, melyből Kossuth Lajos is származott, evangélikus lett. A család tagjai, előbb Turóczmegeyében, majd később Sárosban és Gömörben, e század elején pedig Zemplénben mindenkor élénken résztvettek a megyei életben.

Kossuth Lajos első oktatását Tállyán nyerte az ottani ev. lelkésztől, ki igen képzett és fenkölt gondolkozású férfiú hírében állott. S az igénytelen lelkész, a keze alá adott ifjúnak nemcsak szellemi fejlődését mozdította elő jelentékenyen, hanem kedélyét is fogékonytá tette a szép és jó iránt.

A tállyai lelkész magánoktatása azonban csakhamar kevésnek bizonyult a tudvágyó ifjú továbbképzésére. Atyja tehát Sátoraljához vitte, hogy nyilvános iskolában folytassa tanulmányait. Hat esztendő telt Kossuth az újhelyi piaristák gymnáziumában, mely idő alatt, hogy atyja anyagi gondjait könnyítse, magánórákat is adott.

S ezt annál könnyebben tehetette, mert osztályában mindig az első volt. Könnyen, játszva tanult. Legkedvesebb tantárgyát a történelem képezte. A nyelvek iránti rendkívüli hajlama már akkor mutatkozott. A latin nyelvet már mint középiskolai tanuló tökéletesen beszélte. Sőt a francia és a német nyelvben is csakhamar otthonos lett.

Az újhelyi gimnáziumból Kossuth a sárospataki főiskolába került; innen Eperjesre ment, hol jogi tanulmányait fejezte be. Az egyéves törvényes gyakorlatra hazament, hogy atyja vezetése alatt készüljön el az ügyvédi pályára, amelyre lépni óhajtott. “

Az egyéves joggyakorlaton túlesvén, Pestre ment jurátuskodni, hogy az ügyvédi diplomát megszerezze. Mint jurátus először báró Vécsey Miklós szeptemvir oldala mellett dolgozott, majd Horváth Tamás kir. ítélőtáblái előadó bíróhoz került. Az ügyvédi diploma megszerzése után ismét hazatért és atyja oldala mellett kezdett ügyvédeskedni. Elérvén nagykorúságát, csakhamar a közélet terére lépett. Mint nemes ember eljárt Zemplénmegye közgyűléseire, a hol alapos törvényismeretével s feltűnő ékesszólásával rövid idő alatt a vármegye vezérférfiai közzé küzdötte fel magát. Ebben az időben ismerkedett meg Szapáry grófnővel, kinek uradalmi ügyésze lett.

A gyorsan növekvő siker, a melyet a megyei életben elért, csakhamar felkölté a féltékenységet, s irigykedést. Ármánykodni, vádaskodni kezdtek ellene egyes megyei urak. Kossuth azzal válaszolt ez alattomos támadásokra, hogy lemondott Szapáry grófnőnél viselt ügyészi állásáról s az 1832-iki országgyűlés kihirdetése alkalmával, mint Szapáry grófnő's más mágnások helyettese a „*jelen nem levők*“ követei közt foglalt helyet az országgyűlésen.

Az 1832-iki országgyűlés egyike volt a legérdekesebbeknek. Már forrongani kezdtek a reform-eszmék. A követek sorában több nagyírú és nagyeszű férfiú foglalt helyet, mint Kölcsey Ferencz, Wesselényi Miklós báró, Felsőbükki Nagy Pál, Deák Ferencz, Palóczy László, Beöthy Ödön stb.

Nagyban élénkítette a diéta működését az „Országgyűlési ifjúság“ is, melynek tagjai mintegy segítségül az egyes követek mellé voltak beosztva, s mint ilyenek napról napra tömegesen jelentek meg az üléseken, ahol nem egyszer hangos szóval adtak kifejezést érzelmeiknek.

Az ifjúság „Társalgási Egyesület“ név alatt egy külön klubot is alakított, ahol estenként összejöttek, hogy megvitassák a napi eseményeket, s feldolgozzák az országgyűlés tárgyalásainak anyagát.

Európa nyugatáról már ekkor szárnyra kelt az a friss, üde légáram, mely később megizmosodva, az 1848-iki forradalmakat szülte. Új eszmék, új jelszavak röppentek széjjel s termékenyítették meg az elméket és a szíveket. Az országgyűlési ifjúság sem maradt érintetlen. A külföld szabad eszméi iránt annál nagyobb fogékonyságot tanúsított, mert lépten-nyomon tapasztalnia kellett, hogy hazánkban alig egyéb üres szólamnál a szabadság és a testvériség. A nép még

A tállyai ág. ev. templom. (Kossuth megkeresztelésének helye.)

a jobbágyság járma alatt nyögött. Az adózás alól épp a legvagyonosabb osztály: a nemesség volt fölmentve. A szabad sajtó röptét a cenzúra korlátozta.

Az ifjúság kedvvel, élénken foglalkozott e kérdésekkel, s radikális nézeteinek, melyek gyakran egész a forradalom dicsőítéséig mentek, nyíltan adott kifejezést. Később maguk a követek is szívesen felkeresték a „Társalgási Egyesület“ helyiségeit, eszmét cserélve az ifjakkal, s buzdítva őket az alkotmányos reformok melletti kitartó küzdelemre.

E körbe került Kossuth Lajos, midőn mint a „távollevők követője“ a pozsonyi diétán megjelent.

Kossuth beiratkozott az ifjak klubjába, eljárt a diétára, s szorgalmasan kivonatolta az ülések eseményeit. Mert az országgyűlés úgyszólván, a nyilvánosság kizárásával folytatta tanácskozásait. Résszint az akkori sajtóviszonyok, másrészt a közlekedési eszközök hiánya miatt az országgyűlés tárgyalásairól alig nyerhetett tudomást a közvélemény.

Mindjárt az országgyűlés elején, a követek, — Wesselényi Miklós báró közbenjárására, — elhatározták, hogy a diéta üléseiről külön naplót adnak ki. E napló, vagy a mint elnevezték: „Országgyűlési Tudósítások“ szerkesztésével Orosz József nevű „országgyűlési ifjú“ bízott meg. A napló azonban Orosz szerkesztésében annyira színtelen, oly hézagos volt, hogy sem a diéta tagjainak, sem a közönségnek tetszését nem tudta kinyerni.

Lónyai Gábor zemplénmegyei nagybirtokos, látván, hogy az Orosz-féle napló éppenséggel nem felel meg a hozzáfűzött reményeknek, felkérte a fiatal Kossuthot, kit már régebről ismert, hogy az országgyűlés fontosabb eseményeiről írjon és küldjön neki külön „leveleket“, s ő hajlandó a leírás költségeihez havonként 10 pfrttal hozzájárulni. Kossuth elfogadta a megbízást, s küldött „leveleivel“ nemcsak szülőmegyéjében, de magában Pozsonyban is oly feltűnést keltett, hogy a rendek csakhamar teljesen reábizták az „Országgyűlési Tudósítások“ szerkesztését.

Kossuth csak most mutatta meg, mennyire mestere a tolinak. Az országgyűlés tanácskozásairól oly élethű képeket rajzolt, a kormány túlkapásait oly hatalmasan tudta kidomborítani, hogy az „Országgyűlési Tudósítások“ egyszerre népszerű vállalattá emelkedett. Tömegesen érkeztek mindenfelől a megrendelések, úgy annyira, hogy a kellő számú példányokat csakis az országgyűlési ifjúság lelkesedése és ügybuzgalma segélyével lehetett előteremteni. Itt kezdődött Kossuth publicistikai működése, mely hovatovább izmosodva, oly mély nyomokat hagyott a magyar hírlapirodalom történetében.

Az országgyűlés befejezván működését, a „Tudósításokéra“ sem volt többé szükség. Kossuth tehát Pozsonyból Pestre tette át lakását. De neve ekkor már ismert volt az egész országban. Remek tudósításai oly népszerűvé tették, hogy előbbi megrendelői közül többen azt a kérelmet intézték hozzá, hogy most már a megyék szá-

mára készítsen hasonló irányú és szellemű lapot. Kossuth engedett a felhívásnak s nem sokára csakugyan megindítá a „*Törvényhatósági Tudósítások*“-at, a melyben a megyei élet kapcsán hirdette a lelkesedés hevével a reform-eszméket.

A kormány, mely már az országgyűlés tartama alatt növekedő gyanúval kísérte Kossuth tevékenységét, csak az alkalmas ürügyet leste, hogy újonnan megindított lapját beszüntesse és ezzel az egész reform-mozgalmat elnyomja.

S a keresett ok nem váratott magára sokáig. A kormány, báró Wesselényi Miklós: az ellenzék nagynevű vezére ellen, Szatmármegye közgyűlésén mondott liberális beszédje miatt „notaper“-t indított. A jogtalan erőszakoskodás, — a melynek az volt a célja, hogy Wesselényi politikai működését megbénítsa, — nagy visszatetszést keltett országszerte. Wesselényit a legrokonszenvesebb tüntetésekkel halmozták el mindenfelől. Az ifjúság sem maradhatott tétlen, mely Wesselényi bárót a férfi erények s a hazafiság követendő eszményképéül tekintette. Nagyszerű fáklyás-zenét rendezett hát tiszteletére. A kormány, mely már régóta görbe szemmel nézte az ifjúság sűrű összejöveteleit s hazafias tüntetéseit: elfogatta a fáklyásmenet főrendezőit, köztük Lovassy Lászlót, ezt a fényes tehetségű s nagyreményű ifjút, ki a fáklyásmenet alkalmával oly megragadó szónoklattal üdvözölte Wesselényit, hogy neve egyszerre ismert lett az egész országban.

Az ifjak elfogatása roppant felháborodást keltett az egész országban. Majd mindegyik megye fölírta az ifjak mellett, s a közgyűléseken a legélesebb kifakadások hangzottak a kormány ez erőszakos és kegyetlen eljárása ellen.

Kossuth sem maradhatott hallgatagon. A „*Törvényhatósági Tudósítások*“-ban lendületes szavakkal ecsetelte azt az elkeseredett közhangulatot, mely a megyékben az ifjak elfogatása miatt támadt. A kormány ezt az ürügyet vélte a legalkalmasabbnak Kossuth lapjának a megszüntetésére. Egyszerűen betiltotta a „*Törvényhatósági Tudósítások*“- további megjelenését.

Kossuth e váratlan tilalomra Pestmegye pártfogásába ajánlotta ügyét. S az ország legelső vármegyéje csakugyan oltalmába vette Kossuth vállalatát, elhatározván, hogy a tiltó rendelet ellen felír az országgyűléshez. Pestmegye példáját csakhamar harmincz megye követte; húsz megye meg éppenséggel kimondta, hogy a hézagpótló lapot továbbra is jártni és mindenképen támogatni fogja.

Midőn a kormány látta a közvélemény ez újabb felzúdulását, nehogy a mozgalom még nagyobb arányokat öltjön, döntő lépésre szánta el magát. Elhatározta, hogy Kossuthot, — kinek nagyhatású agitációja a bécsi udvari köröknek is felköltötte immár aggodalmát, — elfogatja. S csakugyan Eötvös József kir. fiskus és gróf Thurn kapitány vezérlete alatt, 1837 május 5-én éjjel, 48 gránátos rohanta meg Kossuthot zugligeti nyaralójában, s minden tiltakozása dacjára

Kossuth Lajos neje. (1848-iki festmény után.)

a budai várba hurczolták, ahol a kazamaták egyik nyirkos czellájába bertönöztetett.

Csak egy hónapi vizsgálati fogság után került pöre tárgyalásra. Az ellene emelt vád a következő három pontban formulázott: 1. Titkos társaságokban bűnös princípiumok terjesztése. 2. Előbb a nádor, azután királyi parancs által a lap kiadásától eltiltatott, ez ellen azonban protestált, s így de facto resistált. 3. Lázítási gonosz czélból vétkes törekvéssel a közrend felforgatására, a királyi tekintély. s a főtörvényszékek lealacsonyítására. törekedett.

Kossuth oly kitűnő elmeélel, az önérzet annyi méltóságával védte ügyét, hogy mindenki teljes felmentését hitte. Mindezek daczára azonban mégis elítéltetett. Úgy akarták felsőbb helyen. Három évet kapott.

Kossuth elítéltetésével majdnem egy időben ért véget Wesselényi nótapöre is. A kitűnő hazafi, az erdélyi Magyarország láng-lelkű vezére négy esztendei fogságra ítéltetett.

Kossuth és Wesselényi elítéltetése még erősebben felkorbácsolta az amúgy is háborgó közvéleményt. A legnagyobb megbotránkozással beszéltek mindenütt a felsőbbség jogtíró erőszakoskodásáról, mely előbb az ifjakat, most pedig a nemzet két legjelesebb fiát hurczolta börtönbe. Feliratokat szerkesztettek, követelték szabadonbocsájtásukat. De a kormány süket maradt a közvélemény e felzúdulására. S bizonyára módját ejtették volna, hogy az elfogottak egészen ártalmatlanná tétessenek, ha a bécsi intéző-köröknek katonára és pénzre nem lett volna szüksége. Előtérbe tolult a keleti kérdés, a tizenkilencedik századnak e veszedelme. Attól lehetett tartani, hogy kiüt a háború. 1839 őszén összehívták tehát az országgyűlést.

A megyék a külpolitikai helyzet ez alkalomszerűségét használták fel az elfogottak kiszabadítására. Arra utasították ugyanis köveiteket, hogy addig egyetlen polturát sem szavazzanak meg a kormánynak, míg Kossuth és Wesselényi, valamint az ifjak szabadon nem bocsájtatnak.

Az ország e forrongása annyira megijesztette a bécsi köröket, hogy 1840 ápril 29-én az összes államfogyok amnesztiát kaptak. Ámde, az óhajtvá várt szabadságot nem élvezhették valamennyien szívük édes vágya szerint. Lovassy László egészen áldozatául esett az önkénynek. Megtört testtel, elhomályosult elmével hagyta el a spielenbergi várat. Megtébolyodott a börtönben.

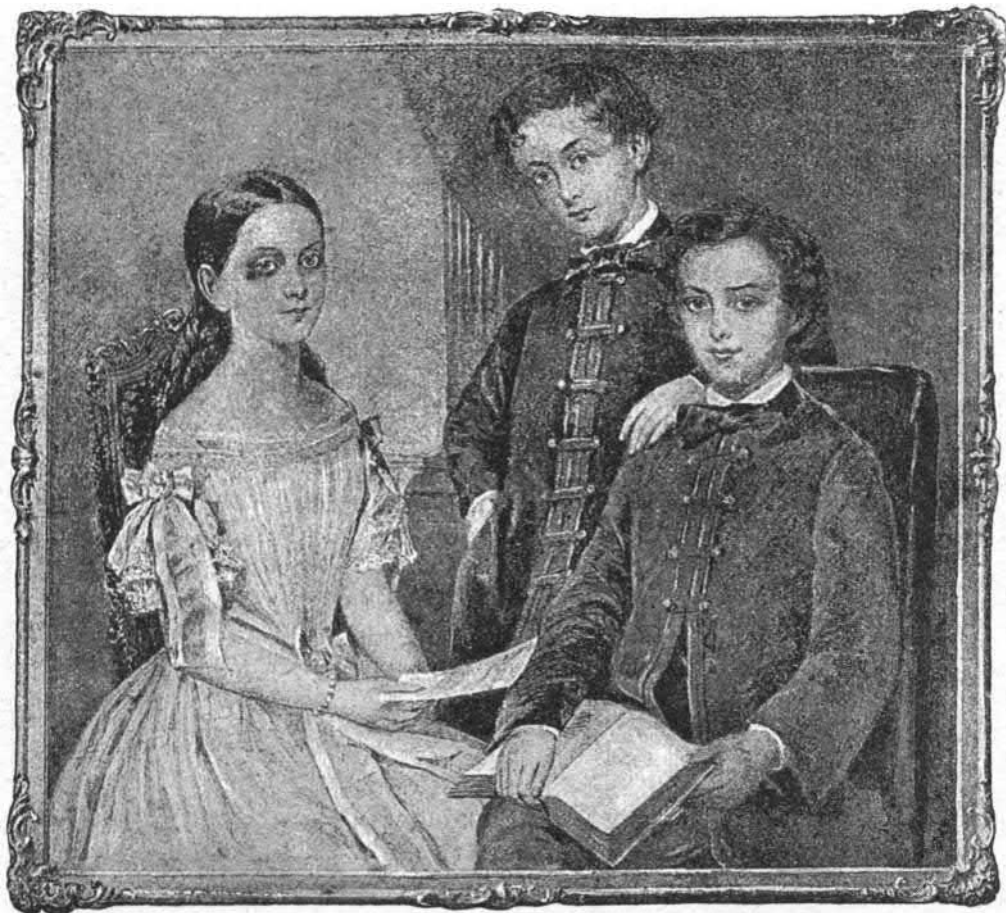
De szörnyű csapás érte fogságában Wesselényit is. Elveszté szeme világát: megvakult.

Kossuth szintén betege lett a hosszú fogságnak, de szívós természetű, szellemének rugékonysága mégis megőrizte minden súlyosabb csapástól.

Kossuth fogságát önképzésre használta. Midőn megengedtetek neki az olvasás, elővette Shakespeare műveit s megtanulta az angol nyelvet. De más tekintetben is felhasználta magányát. Esmélkedett, gondolkozott: meghányta-vetette a haza sorsát. Azt lehet mondani,

hogy itt, e komor börtönfalak között alkotta meg politikai programját, mely további működésének alapját vala képezendő. S a börtönlégyúrta át forradalmi alakká, aki, ha kell, karddal is kész kivívni hazája függetlenségét. Tisztult eszmékkal, megacézósdott akaratóvel, fején a martyr-koszoróval, elszántan a további harcra, — tért vissza Kossuth a közélet terére.

Alig pihente ki fogsága törödöttségét, a körülmények ismét a

Kossuth gyermekei. (Az ötvenes években kftzüilt festmény után.)

nyilvánosság elé szólitották. Landerer Lajos pesti könyvkiadó ugyanis engedélyt nyervén egy politikai napilap kiadására, annak szerkesztésével Kossuthot kínálta meg. Kossuth elfogadta az ajánlatot, s az új napilap „Pesti Hírlap“ cím alatt 1840. deczember 29-én csakugyan megkezdte pályafutását. /

A „Pesti Hírlap“, Kossuth szerkesztésében, néhány hét alatt az ország legnépszerűbb újsága lett. Megindulása után egy hónapra már ötezer előfizetője volt, ami az akkori hírlapirodalmi viszonyok közt valóban páratlan siker. De a lap meg is érdemelte e ritka támogatást. Kossuth, ki a politikai reformok vezérharcosává küzdött föl magát, a magyar hírlapírás terén is reformot teremtett. A száraz, tudálékos stílus helyett az eleven, szípkázó publicisztikai modort honosította meg. Az elvont tárgyak helyett pedig a legégetőbb napikérdéseket vette elő. Minden téren reformokat sürgetett. S a mihez csak hozzá szolt: azt oly szép, választékos, tömör, de mégis világos nyelven tudta megírni, hogy ez időbeli vezérczikkei a magyar prózának valóságos remekét képezik. Dolgozatainak minden betűjéből szinte kisugárzott a tárgy szeretete s a lelkesedés hévé, mely elragadta a leghiggadtabb újságolvasót is. Ily mesterien nem irt még előtte senki.

A lap nemcsak anyagilag erősödött napról napra, hanem a közvéleményre való hatása is rohamosan nőtt. Pedig Kossuth nem mindenben idomult közönségének nézeteihez, melynek zöme éppen a köznemesség soraiból került ki. A közteher viselésében például számos cikket irt, valósággal pellengérré állítván a kiváltságos osztályt, amely az adózás alól minden áron kibújni akar. De ha voltak is egyesek, kik Kossuth nézeteivel nem egyeztek, a nemzet zöme — telve a reformok iránti hő vágygyal, — köréje sorakozott, s követői mint a hógörgeteg napról-napra szaporodtak.

Ez időtájt, — 1841. szeptember 9-én — nősült meg Kossuth, egy művelt lelkű, bájos hölgyet: Meszlényi Terézt vezetvén oltárhoz. Házasságukat három szép gyermekkel áldotta meg a Gondviselés: u. m. Ferenczcel (szül. 1842), Vilmával (szül. 1843 †1862) és Lajos-Tódorral (szül. 1844).

A boldog családi élet csak növelte Kossuth munkakedvét. A lap még jobb lett, cikkei még erőteljesebbek, még hatásosabbak.

A kormány ijedten szemlélte a „Pesti Hírlap“ e rohamosan növekvő sikerét. Betiltani azonban nem merte, mert félt a közvélemény újabb felzúdulásától. De magát a konzervatív-tábort is elrémitette agitációja; merész modora pedig még oly férfiakban is aggodalmat keltett, mint Széchenyi István gróf, aki pedig sok tekintetben rokonszenvezett az ellenzék törekvéseivel. S ekkor következett a két szellemóriás bajvívása a vezérségért. Mindakettő: úgy Széchenyi,

mint Kossuth nagygyá, hatalmassá s dicsővé akarta tenni nemzetét. Mindakettő rendelkezett a roppant tudás, az olthatlan teltvágy s a népszerűség fegyvereivel. S mindakettőt céljai megvalósításánál a legnemesebb szándék: a haza szent szerelme vezette. Céljuk egyezett, de a kivitel módozataiban egészen eltértek egymástól, Széchenyi a fokozatos' haladás híve volt: nem mert koczkáztatni semmit, félt a rázkódtatásoktól, félt különösen az osztrák örökös tartományokkal fennálló közjogi viszony bolygatásától; — míg ellenben Kossuth a százados mulasztásokat lehető gyorsan szerette volna valósítani, „s a nemzet szerződéses jogait a gyakorlati életbe is átvinni. Széchenyi gróf a nemzetet mindenekelőtt közgazdaságilag akarta erőssé tenni; Kossuth jelszava pedig az volt, hogy előbb politikai önállóságunkat vívjuk ki, mert csak így fejleszthetjük ki teljes erővel anyagi és gazdasági érdekeinket, Széchenyi, — noha az egyenlőségnek elvileg híve volt, — a kiváltságos osztályok, főleg pedig az arisztokraczia segítségével óhajtotta reformeszméit keresztülvinni; — Kossuth viszont egészen demokratikus alapokra akarta államéletünket berendezni; s a közadózás behozatalával, a jobbgátság felszabadításával az egész nemzet összességének közreműködésével vélte legsikeresebben a reformeszmék megvalósítását. '

S mikor Széchenyi látta, hogy a közvélemény mindinkább Kossuth eszméit fogadja el: tollat ragadott s „*A Kelet népe*“ című röpiratában szállt síkra Kossuth agitációja ellen, A „legnagyobb, magyar“ elkapatva hevétől, kegyetlen szigorral, sértő gúnnyal támadta meg Kossuthot és lapját, melynek nemcsak modora, de iránya és szelleme fölött is kérlelhetlenül pálczát tört. Kossuth, persze, nem maradt adós a válaszzal: „*Felelet Széchenyi István grófnak*“ cím alatt erélyes hangú, de minden személyeskedéstől ment röpiratban védekezett, a legnagyobb tisztelettel emlékeztetve meg Széchenyi érdemeiről,

A két lángelme ez összetűzése roppant érdeklődést, mozgalmat s zajt keltett. A közönség, a „Kelet népe“ ropiratnak érdes és kíméletlen hangja által felingerelve százféle alakban tüntetett Kossuth mellett. Mindenfelől, mint a záporosó, úgy omlott Széchenyire a tömérdek válasz, óvás, tiltakozás.

E vita tehát, Kossuthnak nemhogy ártott volna, sőt épp ellenkezőleg hasznára vált. Tekintélye és népszerűsége még nagyobbra nőtt. A közhangulat máris úgy tekinté, mint a nemzet kiválasztott vezéré, ki az általa hangoztatott reformok keresztülvitelére a kellő erővel is bír.

Midőn a kormány látta, hogy Kossuth hírlapírói működésének hatását még a Széchenyi fellépése sem képes csökkenteni: cselhez folyamodott, hogy kiüsse kezéből a tollat. Valami úton-módon lekenyerezte a kiadót: Landerert, aki kicsinyes ürügy alatt összetűzött Kossuthal és szántszándékkal oly fordulatot adott a viszálynak, hogy Kossuth kénytelen volt megválni szerkesztői állásától.

Kossuth most egy új lapot akart indítani, de nem kapta meg hozzá az engedélyt. Családjával tehát falura, a főváros szomszédságában fekvő Tinnyére vonult, azzal az erős elhatározással, hogy egy időre végleg visszavonul a politikai élet idegbontó küzdelmeitől. De népszerűsége már akkor is sokkal nagyobb volt, hogysen egykönnyen elfelejtették volna. Sőt ellenkezőleg, tinnyei háza valóságos gyűlhelyévé lett az ellenzék vezérférfiainak, akik untalan biztatták, hogy ragadja ismét kezébe a zászlót s vezesse újabb győzelmekre azok táborát, akik immár őt vallják s ünnepük vezérük gyanánt.

Kossuth, kiben szintén buzgott a tettvágy, végre is engedett barátjai s elvtársai unszolásának, s eladván tinnyei birtokát, újólág Pestre költözött, hogy tovább szolgálhassa a nemzet ügyét.

Ezúttal az osztrák vámpolitika kiszipolyozó rendszere ellen szállt síkra. A kérdés éppen napirenden is volt. Az 1843—44-iki országgyűlésen ugyanis élénk viták tárgyát képezte a bécsi kormány vámpolitikája, a melynek segélyével Ausztria úgyszólván potom áron szerezte be Magyarországból a nyersterményeket, míg ellenben a maga iparcikkeit méregdrága áron sózta nyakunkba.

Kossuth, hogy a bécsi köröket legalább némi engedményre szorítsa: nagyszabású mozgalmat indított egy *országos védegyelet* alakítására, amely, — az osztrák termékek lehető mellőzésével, — teljes erővel a honi ipart támogassa. 1844. október 6-án Pozsonyban az országgyűlés tanácskozó termében gróf Batthyány Kázmér elnöklete alatt tartatott meg az alakuló közgyűlés, melyen a hazafiak színejava résztvett. A védegyelet megalakíttván, elnökké Batthyány Kázmér, igazgató-titkárrá pedig Kossuth választatott meg.

Kossuth, mint a védegyelet igazgatója, rendkívüli tevékenységet fejtett ki. Lelkesítő felhívásokat bocsájtott ki; járt-kelt, mindenfelé agitált, hogy e nemzeti szövetségbe lehetőleg bevonja az egész országot. S fáradozását gyors és fényes siker koronázta. Nem telt bele egy rövid év, s a védegyelet több mint százötven fiókkal rendelkezett. A hazai ipartermékek pártolása szinte divattá lett.

A bécsi kormány eleinte ügyet sem vetett' a dologra. Talán még örült, hogy Kossuth agitátori erejét efféle ártatlan társadalmi mozgalom tartja lekötve. De midőn látta, hogy a „védegylet“ eszméje hovatovább szélesebb körökre terjed ki, s ez által a bécsi iparcikkek piacot kezdenek veszteni: megrettent és a megyékhez köriratott intézett, amelyben élesen kelt ki „a védegylet államellenes és fölforgató működése“ ellen.

De e körirat vajmi kevés hatást tett, sőt még élesztette az

Az ellenzék vezérei. Batthyány és Kossuth. (Egykorú rajz.)

ellenzéki szellemet. A bécsi körök tehát más, hatásosabb eszköz után néztek. A közeledő követválasztásokat gondolták felhasználhatni az ellenzéki törekvések végleges elfojtására. Legott kiadták a titkos utasítást gróf Apponyi György kancellárnak, hogy az ellenzék vezérférfiait, köztük legelső sorban Kossuthot minden hatalmi eszköz felhasználásával buktassa ki a diétából.

Apponyi György (szül. 1808.) kétségtelenül nagyeszű s erélyes férfiú vala. Itthon, dús vagyonánál és családi összeköttetéseinél fogva befolyásos főúr; Bécsben pedig kedvelt egyéniség, ki nemcsak Metternich birodalmi főkancellár, de a legmagasabb udvari-körök bizalmát is teljes mértékben bírta. Az ó-konzervatív főrendek, még kancellársága előtt köréje csoportosultak. Az alsótáblán is, noha tudták, hogy aulikus, eleintén — minthogy némi reformoktól nem idegenkedett, — bizonyos rokonszenvvel kísérték politikai működését. Mihelyt azonban 1845-ben alkancellárrá neveztetett ki, egyszerre elvesztette a közvélemény becsülését. Apponyi ugyanis, hogy a reform-szellemet már csirájában megsemmisítse: az ellenzéki megyék élére, a főispánok elmozdításával teljhatalmú adminisztrátorokat nevezett ki.

Ez új „Kreishauptman“-ok, amint Kossuth Pestmegye közgyűlésén találóan elnevezte őket, természetesen alig törődtek a közigazgatás menetével, hanem minden befolyásukkal a kormány korteszéljait mozdították elé. Több megyében, így Biharban, a hol Tisza Lajos, Hontban, a hol Luka Sándor ült az adminisztrátori-székekben: a súrlódások, viharos jelenetek s véres összeütközések majdnem napirenden voltak. A súlyos alkotmányosértést még növelte az, hogy az alispánokat, akik eddig a törvényhatóságoknak tartoztak felelőséggel; most az adminisztrátorok fenhatósága alá helyezték.

Midőn az országgyűlés 1847. november 17-ikére Pozsonyba összehivatott, nem kevesebb mint harminczkét adminisztrátor szolgálta a kormány politikáját s leste a kancellár parancsait.

A követválasztási mozgalmak már 1847. tavaszán nagy zajjal indultak meg. Sőt Széchenyinek „*Politikai Programm-töredékek*“ című újabb röpirata, — amelyben a „legnagyobb magyar“ félretevén most már minden kíméletet, fékvesztett haraggal tör Kossuth és az ellenzék ellen, — a szenvedélyeket csakhamar majdnem a kitörésig fokozta.

A konzervatív-párt programja lényegileg ebből állott:

.....„A konzervatív-párt a kormányt, míg azon ösvényen maradand, melyen az most van, s oly kezekben lesz, melyek arról, hogy a jelen ösvényen megmaradni fog, kezeskednek: mindaddig minden alkotmányos és törvényes úton készek azt, valamint az ő törvényes orgánumait és törvényes tekintélyét is többségükkel gyámolítani“

Az ellenzék programja, — melyet az előleges pártértekezlet megbízásából Deák Ferencz fogalmazott, — a következő pontokban összegeztetett;

István főherceg, nádor.

- a) A közterhekbeni osztozkodás.
- b) A honpolgárok nem-nemes osztályainak, mindenekelőtt pedig a királyi városoknak és szabad kerületeknek, képviselőlet alapján, úgy törvényhozási, mint helyhatósági jogokban valóságos részesítése.
- c) A törvény előtti egyenlőség.
- d) Az úrbéri viszonyoknak kármentesítés mellett, kötelező törvény általi megszüntetése.
- e) Az ősiség eltörlésével a hitel és birtokszerzés biztosítása.

A párt egyszersmind azt is kijelenté, hogy az osztrák örökös tartományok-kai fennálló viszony tekintetében, a „pragmatica sanctio“ figyelembe vételével, szorosán ragaszkodik az 1791. évi X. törvénycikkhez.

A követválasztások, roppant heves korteskedések között, október havában zajlottak le. Apponyi, Bécsből vett utasításához képest, minden eszközt megragadott, hogy az ellenzék jelöltjeit megbuktassa.

Kossuth Pestmegyében lépett fel. A kofrnány természetesen mindent mozgásba hozott megbuktatására, de Kossuth népszerűsége oly nagy volt,, hogy még hozzáméltó ellenjelöltet sem tudott keríteni. Elő'bb Patay Józsefet kínálták meg a jelöltséggel, de ez kijelenté, hogy inkább kiköltözködik a megyéből, mintsem Kossuth ellen föl-lépjen. Végre, az utolsó perczekben, Bállá Endre megyei főjegyzőt úgyszólván rákényszerítették az ellenjelöltség elfogadására.' A választás 1847. október 17-én folyt le, s persze Kossuth fényes győzedel-mével végződött.

Kossuth megválasztása nagy ijedelmet okozott a konzervatív táborban. Maga Széchenyi gróf is oly jelentősnek tartotta Kossuth győzelmét, hogy főrendiházi tagságáról lemondván, Mosonbam követte választatta magát. Azt hitte, hogy Kossuth agitációját sikeresebben ellensúlyozhatja, ha maga is az alsótáblán foglal helyet.

Az országgyűlés 1847. november 17-én nyitott meg a pozsonyi primási palotában. V. Ferdinánd maga jött le a megnyitási ünnepségre, mely alkalommal a következő szavakat intézte az egybe-gyűlt'rendekhez:

„Magyarország rendéit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a királyi előadások mutatják. Fogadják bizalommal.“

Néhány szóból állott csupán e megnyitó, az is tört magyar-sággal mondvá, mégis a legnagyobb lelkesedést keltette. Hisz száza-dok óta ez volt a legelső eset, hogy Habsburg-házból származott magyar király ajkain az ország rendei előtt magyar szó zendült meg. Az országgyűlés első teendőjét a nádorválasztás képezte. A felejthe-

tetlén emlékü József, nádor helyére, ki 1847. január 13-án hunyt el, ennek fia: István főherczeg kiáltatott ki egyhangúlag nádorrá.

István főherczeg (született 1817. szept. 14.) alig töltötte be harminczadik életévét, midőn a nádori méltóságot elnyerte. E magas állásba is, a hálás nemzet ragaszkodó és igaz szeretete kísérte, melyet méltóan elnyert, midőn az 1838-iki pesti szörnyű árvíz alkalmával a mentési munkálatoknál önfeláldozásának és nemességének oly szép tanúját adta.

A kik megtörték az egyetértést. (Gróf Andrássy Manó 1848-iki humorisztikus rajzaiból.)

A nemzet már mint gyermeket magáénak vallotta és édes reménységgel nézett fejlődése felé. Magyar szóval, magyar szokásokban itt nevelkedett köztünk: a kies Alcsuthon, ahol a virgoncz „Palatinus Pista“ emléke ma is él még a nép körében.

Huszonhat éves korában távozott el először körünkől: Prágába, hogy mint Csehország polgári kormányzója szerezzon tapasztalatokat az államügyek intézésében. De a nemzet rokonszenve ide is elkísérte, s midőn az agg József nádor megsiratott halála után 1847-ben Magyarország helytartójául neveztetett ki, s midőn visszatérve kör-

utat tett az országban, mindenütt oly riadó lelkesedéssel fogadtatott, amely ritkítja párját.

„*Addig éljek, míg honomnak élek*“ — mondotta többször a hozzá intézett üdvözlő beszédekre... S e fogadalmát a nemzet annál nagyobb lelkesedéssel vette, mert hitt szavainak őszinteségében.

Nádorrá választását tehát valóságos örömrriadallal fogadta az ország. Nem gondolta akkor senki, hogy jöhetnek még olyan idők is, mikor a hazaszeretet és az uralkodóház iránti hűség összeütközésbe jön, s az ünnepezt István nádor, — megrettenve az összeütközés, személyi következményeitől, — bús sorsára fogja hagyni a nemzetet.

Az országgyűlés, a nádorválasztás után, nyomban megkezdte működését, A kormány, hogy elejét vegye az ellenzék támadásainak, kénytelen-kelletlen maga is több reform-kérdés megoldását illesztette programjába. A bécsi kormány politikáját, az országgyűlésen Apponyi György gróf képviselte, aki időközben — 1847. nov. 7-én, — az erélytelen Majláth Antal helyére főkancellárrá neveztetett ki. Buzgó támogatója volt *Szögyén-Marich László* (szül. 1806. † 1893) alkancellár, ki úgyszólván egész életét az udvar odaadó szolgálatában töltötte.

Az *alsótábla*, — melynek elnöke Zarka János kir. személynök volt — összesen 432 tagot számlált, még pedig a következő beosztással: a megyék 105, a szabad kir. kerületek 7, a városok 72, a káptalanok és apátságok 35, Horvátország pedig 2 taggal voltak képviselve; a mágnások, vagyis a „jelen nem levők“ követeinek száma 189-et tett ki; végül a kir.-tábla ülnökei 22 helyet foglaltak el.

A *felsőtábla* 258 tagból állott, u. m.: 32 főispán, 190 mágnás, 10 zászlós úr, 25 főpap, s végül Horvátország 1 küldöttje. Az elnöki tisztet. István. főherczeg nádor töltötte be, a helyettes elnökök pedig gr. Majláth György országbíró és gr. Keglevich Gábor tárnokmester voltak.

A két tábla természetesen külön tanácskozott, de a kir. leiratok felolvasására, valamint a már elfogadott, s a korona elé terjesztendő javaslatok végleges megállapítására úgynevezett *elegyes gyűlések* tartattak, amelyen mindkét tábla tagjai közösen résztvettek, s a mely gyűlésnek elnöke rendszerint a nádor, vagy országbíró volt.

Az alsótábla tagjai az országos ülések elé terjesztett javaslatokat előleges tanácskozásban, — mely „*kerületi ülés*“ -nek neveztetett, — vitatták meg. A kerületi ülésen a megyék kerületei sorszerint

felváltva elnököltek, s a vitás kérdések szavazással döntettek el. A kerületi ülések, épp úgy mint az országosak, nyilvánosak voltak.

Ilyen volt az utolsó rendi országgyűlés szervezete s munkabeosztása.

A konzervatív, — vagyis a kormánypártnak nyíltan bevallott

Apponyi György gr.

vezére nem volt ugyan, de azért úgy a felső-, mint az alsótáblán több kiváló erővel rendelkezett; ezenkívül, főleg a felső-táblán tömör sorokban küzdött a kormány politikája mellett. Az alsó-táblán *Somssich* Pál és *Babarczy* Antal, a felső-táblán pedig *Szécheny* Antal és *Dessewffy* Emil gr. vitték a vezérlő szerepet.

A liberalispárt, vagy az ellenzék a felsőtáblán gr. *Batthyány* Lajos, az alsótáblán pedig *Kossuth* Lajos körül tömörült. De az ellenzék, ez elismert vezéreken kívül még számos országos tekintélyű és nagytehetségű taggal rendelkezett, kik tudásuk teljes erejével, lelkük egész hevével küzdöttek a lenyűgött nemzet alkotmányos jogaiért. Ilyenek voltak a *felsőtáblán*: báró Perényi Zsigmond, gr. Károlyi István, gr. Teleki László, báró Eötvös József, gr. Batthyány Kázmér stb., az *alsótáblán*: Szentkirályi Móricz, Szemere Bertalan, Pázmándy Dénes, Bónis Samu stb.

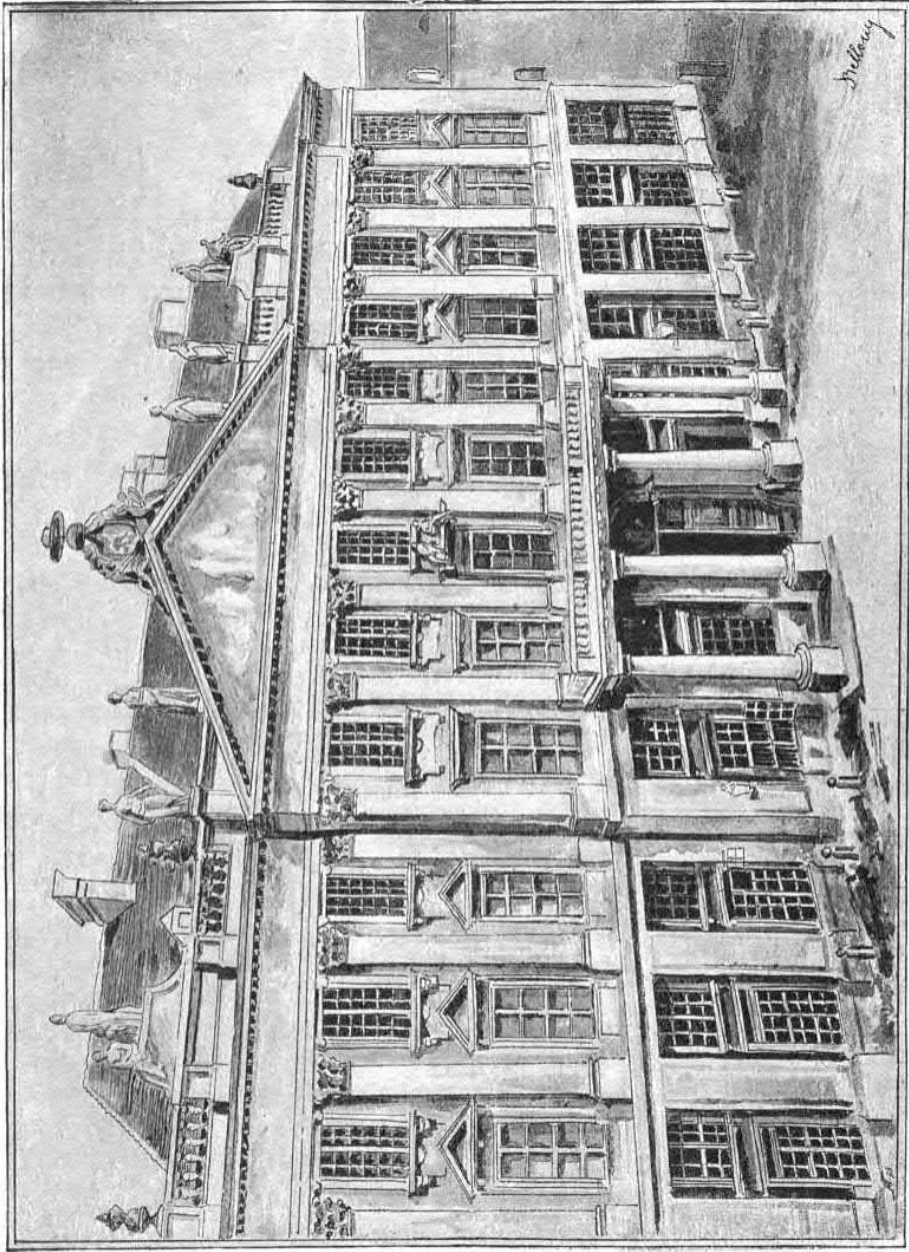
Az alsótábla ellenzékének vezére, mint említettük, Kossuth volt. Nem választották, de kiküzdé magát, a vezérségre. Fényes sikerű publicistikai működése, Széchenyiül vívott győzelmes polémiája, az országos védegyelet érdekében kifejtett bámulatos tevékenysége, — oly népszerűvé tették országszerte, s annyira megnövelték tekintélyét a diétán, hogy még azok is, akik talán nem rokonszenveztek vele, hallgatagon elismerték fölényét.

De Kossuth, egyéb kiváló tulajdonságai mellett, a szónoklás művészetében is fölülmúlta követársait. Kossuth szónoki tehetsége, úgyszólván az eseményekkel nőtt. Olyan volt, mint az izzó vas, mely annál fényesebb szikrákat szór, mentől nagyobb ütnek rá. Kossuthnak különben egész egyénisége rátermett a szónoklás művészetére. Daliás szép alakja, érczes csengésű kellemes hangja, mely a szívígíható lágyságtól egész a megremegető menydörgésig idomult, mélytűző kék szemei, könnyed tartása, keresetlen gesztusai, — mind közrejáruáltak szavai hatásának emeléséhez. Ezek mellé járult széleskörű tudása, s elmondandó tárgyának alapos ismerete. S ha mindezekhez hozzáveszszük még a reformok utáni lázas törekvést, mely akkor már az egész művelt magyar társadalmat forrongásban tartotta: úgy csakhamar megértjük a gondolataiban merészröptű s szónoklataiban ékesszavú Kossuth rohamosan növekvő tekintélyének és befolyásának titkát. Még az ellenfél is, mintha meg lett volna babonázva, bizonyos félelemmel vegyes csodálással nézett Kossuthra, midőn beszédes ajkain az igézetes szó megcsendült.

Az alsótábla érdemleges működését a felirati vitával kezdte meg.

A trónbeszéd munka-programmul a következő „királyi előadásokat tartalmazta:

1. Nádor-választás. 2. Katonai elszállásolási és élelmezési törvény alkotása. 3. Határozathozatal a szabad kir. városok, az egyházi rend és a szabad kerületek országgyűlési szavazata ügyében. 4. A szabad kir. és a bányavárosok törvényjavaslat

A pozsonyi prímási palota. (Az 1848-iki rendi országgyűlés székelye.)

nyomán alkotmányszerű szervezése. 5. A birtokszerzési és átruházási törvények módosítása; a telekkönyvezés és állandó megyei törvényszékek felállítása tárgyában törvényjavaslatok alkotása. 6. A jobbágyok örökváltási szabadságának összhangba hozatala a tulajdonjoggal. 7. A belkereskedelem' és a műipar felvirágoztatása érdekében az ország és az örökös tartományok közötti vámkérdés rendezése. 8. A közlekedési eszközök, minők a Tisza-szabályozás és a fiumei vasút tárgyában törvényjavaslat készítése. 9. A Részek visszakapcsolása. 10. Büntető törvénykönyv alkotása. 11. Gondoskodás a kamarai kincstár 528 566 ezüst forint és 24.315 váltó forint követelésének visszafizetéséről.

Ezek képezték a „királyi előadások“ főbb pontjait. Az adminisztratori-kérdés, úgyszintén a nemzet többi sérelmeinek orvoslása egy szóval sem említettett.

Hogy miből állottak e sérelmek és kívánságok, — legjobban kitűnik Borsod vármegye tömören és világosan szerkesztett utasításából, melyet követeinek adott.

Ez utasítás a következőkben összegezte a megye törvényhatóságának kívánságait:

I. *Előlegesek*: 1. Nádorválasztás törvényes kijelölések után. 2. Az országgyűlés kiegészítésének, tehát a Részeknek kérdése. 3. A honfi, bihari, horvátországi események körüli kormány-eljárásból eredt sérelem orvoslása.

II. *Szellemi érdekek*: 1. A népnevelés rendezése az országgyűlés által. 2. *Sajtószabadság*, az előleges vizsgálat megszüntetése és sajtótörvények mellett.

III. *Anyagi érdekek*: 1. Új vámrendszer a teljes viszonyosság alapján az ország és az örökös tartományok között. 2. Keletkező iparunknak védvámok által való megvédése. 3. A közlekedés eszközeinek javítása: vaspályák, csatornák, közutak státusköltségen, vagy a két elsőbbnek kamatbiztosítás mellett részvények útján építése. 4. Hitelintézetek, telekkönyvek behozatala. 5. Az ősiség eltörlése. 6. Kötelező örökváltás a státus segélyével. 7. A papi-tized eltörlése.

IV. *Politikai érdekek*: 1. Közteherviselés mind a hadi, mind a házi-adóra nézve; amaz a fejedelem és a nemzet közt kötetendő, ennek az áldozatáért némi kárpótlást nyújtó, a kivetést és behajtást biztosító szerződés mellett. 2. Egy országos pénztár alkotása. 3. A városok és szabad kerületek rendezése, úgy azonban, hogy az országgyűlésen aránylagos szavazatban *belrendezés* nélkül is részesíttessenek, ha választási és törvényhozási függetlenségök biztosítva leend. 4. Esküdtszékek felállítása. 5. Évenkénti országgyűlés Pesten, három évre választott követekkel. Elnököt a képviselői tábla maga válaszszon magának, a kormánynak felhatalmazott biztosa legyen jelen, a királyi tábla maradjon el. 6. A megyei választások rendezése, a követek bölcseisége szerint akár előzős gátló szabályok, akár a képviselet alapján alkotandó új rendszer behozatala által. 7. Általános népképviselet úgy a törvényhozás, mint a municipális élet körében az értelmiség és vagyonértéki képesség alapján. 8. Unió Erdélylyel. 9. A zsidók polgárosítása czélszerű törvénynyel, azoknak a szomszéd tartományokból való betödulása ellen.

Így hangzott Borsodmegeye követi utasítása az 1847-iki országgyűlésre. Csaknem hasonló szellemben szólt a többi vármegye is köveiteihez. A sérelmek közt a legelső helyet természetesen az adminisztrátori rendszerrel űzött visszaélés foglalta el. A második közjogi sérelmet pedig a horvát tartománygyűlés olyatén szabályozása képezte, hogy az abban résztvevő nemesség, egyoldalú kormányparancs által, személyes szava-

Szögyény-Marich László.

zatától megfosztatott. De a sérelmek orvoslásán kívül az összes megyék majdnem egyértelműleg követelték: a sajtószabadságot, az esküdszéket, a közteherviselést, a népképviselőten alapuló országgyűlést és az Erdélyvel való uniót.

Az alkotmányos reformok utáni vágy, amint ez a megyék utasításáiból is kitűnik, nem ötletszerűen támadt, hanem úgyszólván a század

elejétől benne élt a köztudatban, s hovatovább/izmosodva immár formulázott követelések alakjában zörgetett a törvényhozás ajtaján.

A felirati vita az alsótáblán 1847 nov. 19-én nagy élénkség közt indult meg. A kormány azt javasolta, hogy az országgyűlés *hálafeliratot* intézzen a koronához, köszönetét mondván a jótéteményekért, a melyekben a nemzetet a közelmúltban részesítő.

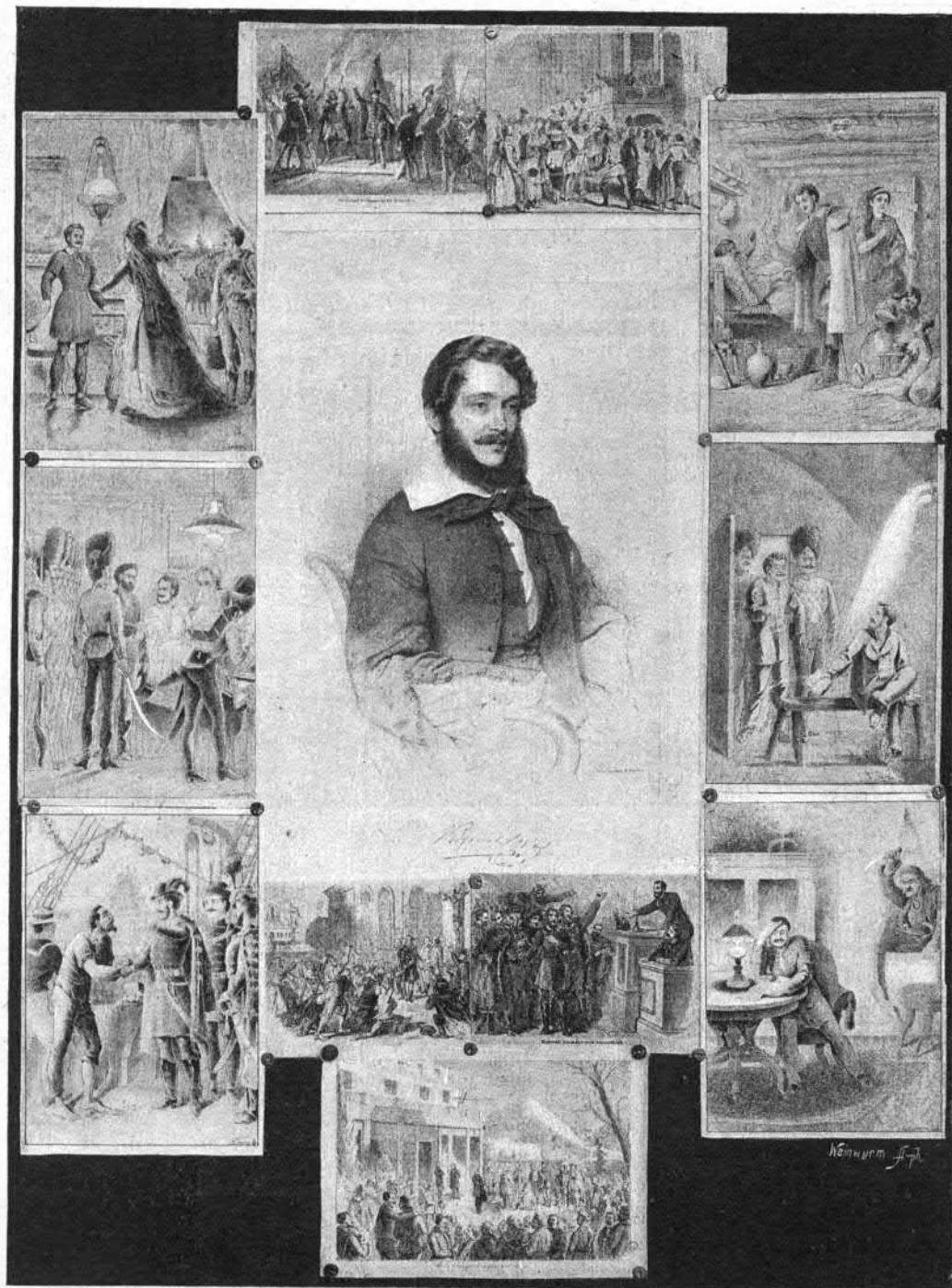
Az ellenzék viszont azt indítványozta, hogy a feliratban sorolassanak fel a nemzet bajai és sérelmei, s az országgyűlés kérje azok mielőbbi gyökeres orvoslását.

Az ellenzék álláspontját egy hatalmas beszéd keretében Kossuth Lajos fejtette ki.

... „Hogy ő felsége, — így szólt a többi közt, — több oly ügyek tárgyalására hívja fel az ország rendéit, melyeknek elintézését a nemzeti közvélemény korunk kitűnő feladatának jelölt ki, én azt méltányló hálával elismerem. De kötelességünk ő felségének nyílt őszinteséggel elmondani, mik azok az akadályok, melyeknek el kell háríttatniok, hogy királyi szándéka teljesedjék. A siker feltételeinek e kijelölésével tartozunk a fölséges uralkodóház iránti ragaszkodásunknak is. Én tehát kötelességemnek érzem országunk állapotának vázolásába bocsájtkozni.

... A kormányunk által képviselt kellő alkotmányos érdekeink, — így folytatott tovább — nem bírnak eléggé nyomatékos befolyással a monarchia közös státusviszonyainak intézésében. Ámde, hazánk állapotát legközelebről a leglényegesebben azon viszony érdekli, melyben mi az ausztriai monarchia tartományaihoz állunk. E viszony a fejedelem egységének s nem az országos önállás feláldozásának viszonya. S lelkem egész meggyőződésével ismétlem, amit a rendek táblája 1844-ben kimondott, hogy „a magyar alkotmányos élet teljes kifejlődése az örökös tartományok mellett lehetséges.“ Nézetemet mindenkor az a hajlam lelkesítette, miszerint részünkről minden készség meg volt és meg van a különválni látszó érdekek kiegyenlítésére örömet nyújtani segédkezet, csak a' részben legyünk biztosak, hogy azért országos önállóságunk, vagy éppen alkotmányosságunk árul nem kívántatik.

A kormányrendszernek saját belügyeinkre is alkotmányellenes befolyásától akarták őseink e hazát biztosítani, midőn az 1791. évi 10-ik törvényczikkben kimondták, hogy hazánk szabad ország s egész törvényhozási és kormányzási rendszerében független, tehát semmi más országnak avagy nemzetnek alájanem rendelt. Azonban, fájdalom, ezen sarkalatos törvénynek az élet, a valóság meg nem felel. Innen az örökös harc a nemzet és kormány közjogi hatalmának korlátái felett, mely ily mértékben a világon sehol sem fordul elő, s nálunk is csak azért van, mert az 1790. évi 10-ik törvényczikk nem valóság, s mert a birodalmi fő-kormányhatalom rendszere az alkotmányossággal összhangzásban nincs. Elannyira nem látom én ezen rendszer fenntartását a felséges uralkodóháznak érdekeivel azonosítva, hogy inkább azon véleményben volnék, miként az *lészen a Habsbnrg-ház második megalapítója, aki ezen rendszert konstitucionális* irányban reformálandja. De van még egy másik akadály is, mely abban áll, mit öt országgyűlés ismételt, hogy törvényeink is foganatlanok, ha

Jelenetek Kossuth Lajos életéből. ■

(Az 1848—49ki orsz. ereklýmúzeumn gyűjteményéből)

csak alkotmányos létünknek megrendített talpköve igazságos sérelmeink orvoslásával meg nem erősítettik

Beszéde további folyamán felhossa, hogy a magyar törvényhozás, a bécsi kormányhatalom rovására most is folyvást mellőztetik, az alkotmány biztosítékát képező intézvények pedig mindenféle módon folytón-folyvást gyengítetnek. A válaszfeliratban tehát a nemzet óhajainak és sérelmeinek, — ezek'között első sorban az adminisztrátpri rendszerből folyó sérelemnek, — okvetlenül meg kell említettüök.

A vita-Öt napig tartott. Mindkét részről a legkiválóbb szónokok vettek benne részt, De az ellenzéki melynek háta mögött a nemzet közvéleménye állott, több erőt fejtett ki és nagyobb sikert ért el. Érezte ezt maga a konzervatív-párt is, úgy hogy Széchenyi István gróf a vita negyedik napján közvetítő indítványt tett, mely szerint a felirat érintse az ország bajait, de csak *általánosságban*, minden konkrét tény megnevezése nélkül. A heves vitának azonban e közvetítő indítvány daczára, egész váratlanul mégis az lett. az eredménye, hogy az alsótábla négy szótöbbséggel az ellenzék feliratát fogadta el.

A felirat, melyet Szentkirályi Móricz szerkesztett, hálával emlékeztvén meg a királyi előadásokról, súlyos vádakkal fordul a kormányzás ellen.

„Haladási czélzataink főakadályát,— így szól tovább a felirat, — abban látjuk, hogy az 1790: X. tcz. teljesen életben nincs, mert hazánk kormányzása nem bír azzal az önállással, mellyel a törvény szerint bírnia kellene. Súlyosbítja ezen akadályt az, hogy törvényhozásunknak és kormányzásunk rendszerének alapzatában is lényeges különbség létezik, mert ez az, a mi okozza, hogy országgyűléseinken a kor szükségéből felmerült kérdések megoldásában a nemzet és kormány c.zélzatainak összeegyeztetésére biztosan nem számíthatunk.

, Előleges és egyéb sarkalatos sérelmeink, melyeket országgyűlésről országgyűlésre sok ízben felpanaszlánk, még mindig orvosolatlanok s ez által a hozandó bármily üdvös törvényeinknek foganata iránt annyival inkább kétség támad, mivel törvényeinknek végrehajtása és kihirdetése sincs teljesen biztosítva. Így az 1836: XXI, tcz. foganatba véve még most sincs; a vallásbeli és váltótörvények az ország határörvidéki részeiben kihirdetve sem lettek. Hozzájárul, hogy a törvényhozás alkotmányos befolyása mellőzésének és a kormányhatalom egyoldalú terjeszkedéseinek iránya is tapasztalható. És e részben bizonyosságul szolgálnak már csak azon intézkedések is, melyek a megyei szervezetnek az 1726:56 és 1536:36. törvényekben megállapított rendszere körül az eddig kivételes adminisztrátori rendszeresítésével, úgyszintén a kapcsolt részek közgyűlésére nézve, egyoldalúlag jöttek közbe ... Nagy és nehéz a következő idők feladata. A miénk: alkotmányos életünket és erőnket teljes mértékben kifejteni... Figyelembe véve az elintézésre váró tárgyak sokaságát és azoknak a sokszerű viszonyaira kiterjedő kapcsolatát: nélkülözhetetlen eszközül

tekintjük, hogy az országgyűlés évenként Pesten tartassék. Kérjük tehát Fölség'edet — e szavakkal végződött a felirat, hogy ezen kívánata iránt a nemzetet előlegesen is megnyugtanni kegyeskedjék“ . . ’.

E válaszfeliratot azonban a felsőtábla konzervatív többsége, több napi szenvedélyes vita után elvetette és a kormány által javasolt hála-

Az ország területén osztozkodó nemzetiségek.

(A „Charivári“ 1848-iki magyar élelzap képe).

felirat mellett foglalt állást. A főrendek e határozatára, az alsótábla, Kossuth indítványának megfelelőleg, — azzal válaszolt, hogy mindkét felirati javaslatot egyszerűen levette a napirendről; azt határozván, hogy a „kir. előadásokra“ az országgyűlés ezúttal mitsem válaszoljon, hanem alkalomadtán majd egy külön felterjesztésben juttatja a nemzet sérelmeit a trón elé.

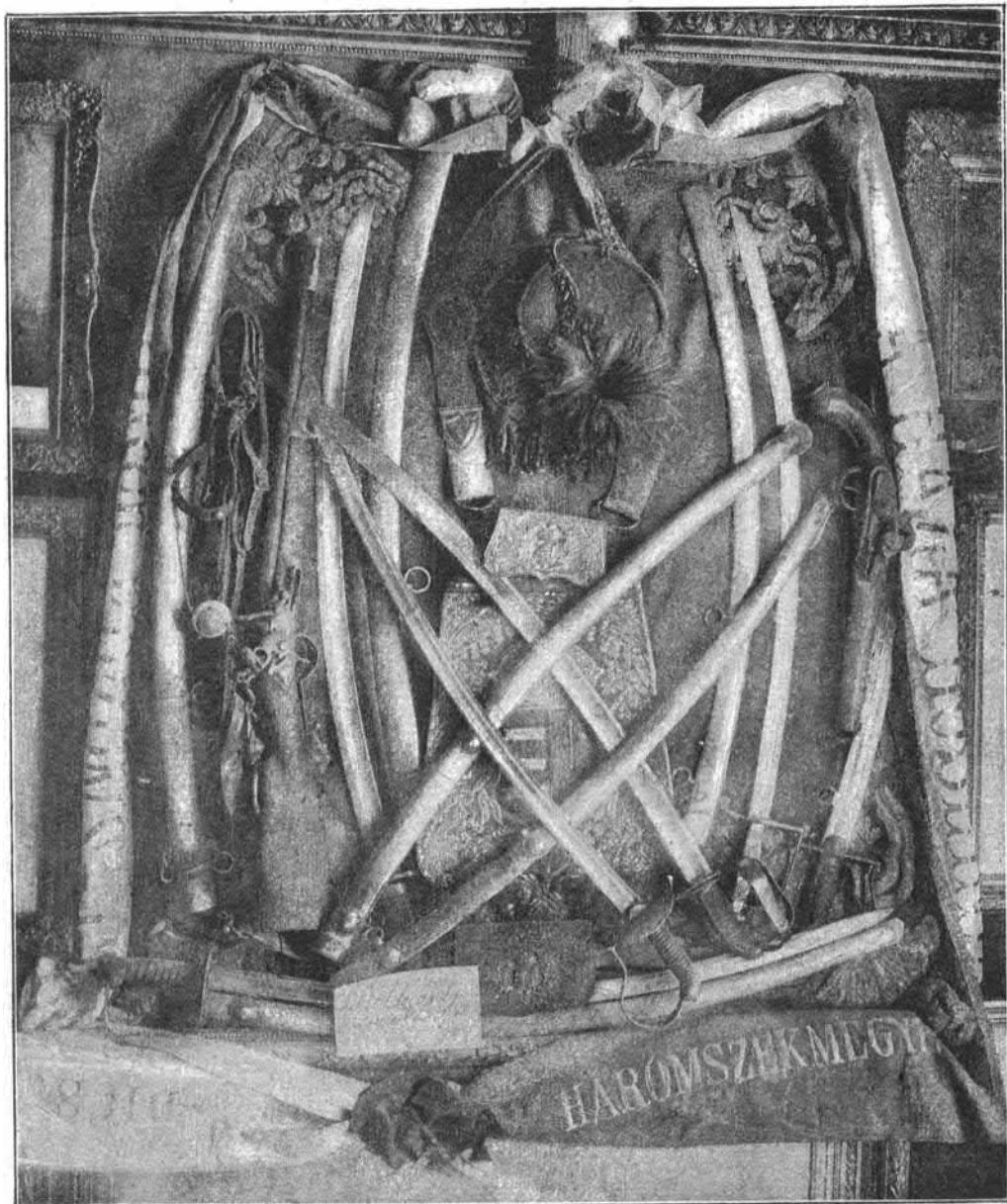
Ez volt Kossuthnak első nagyobb parlamenti sikere, amely azért is méltó a feljegyzésre, mert ezzel ura lett a helyzetnek. Szava immár döntő súlylyal bírt nemcsak a lobbanékonyabb közvélemény előtt; hanem a nemzet választottjainak komoly gyülekezetében is. S noha Apponyi gróf, a konzervatívok segélyével, továbbra is a legszívósabb küzdelmet fejtette ki áldatlan uralmának fentartásáért: a felirati vita ilyenén kudarczával sorsa eldöntetett. A liberális párt, élén Batthyány Lajossal és Kossuthal; követve a nemzet százezreinek lelkes tábora által, most már ellenállhatatlanul tort előre, hogy az alkotmányos reformokat győzelmesen kivívja.

Az országgyűlés ezután gyors egymásutánban vette elő a közteherviselés;“ az úrbéri örökváltság, a honosítás, stb. kérdéseit. S míg az országgyűlésen e nagyfontosságú törvényjavaslatok fölött folytak az élénk és érdekes viták: azalatt a kerületi üléseken a nemzet sérelmei hozattak napirendre. Főleg a gyűlölt adminisztrátori-kérdés volt az, amely körül, már a kerületi üléseken is, roppant heves viták folytak. Az ellenzék ezt a súlyos alkotmányjogi sérelmet akarta felhasználni, hogy Apponyi grófot és kormányát végkép megbuktassa. A kancellár megrettenve a sejtett következményektől; Bécsbe surrant és általános meglepetésül, egy *királyi leiratot* hozott magával, amelyben ígéret tétetik, hogy az adminisztrátorok kinevezésével a megyék önkormányzati joga nem fog többé csorbíttatni. S miután a Fölség, — így szólt a többi közt az Ígéret, — „a főispánokat törvényes hatóságaikba vissza fogja helyezni: megvárja az országgyűléstől, hogy a féltékenységek félretételével, elfogultság nélkül szorítkozzék törvényhozói kötelességének teljesítésére-

A leirat azonban, — amely február 1 -jén az elegyes ülésen olvastatott fel, — éppenséggel nem tette meg a várt hatást. A konzervatív-pártnak nem tetszett, mert engedményt látott benne a zajongó közvélemény részére, mely e siker által fölbátorodva, ezután majd még nagyobb követelésekkel fog előállani;. de az ellenzék sem eíégíté ki a leirat, mert nem tartotta egyébnek az ingerült közhangulat lecsillapítására szánt pusztá ígéretnél, amit a kormány nem fog beváltani. Az ingerültség a diétán még nagyobbra nőtt. Újabb szenvedélyes viták indultak meg. A kancellár azonban a kir. leirat segélyével annyit mégis elért, hogy az országgyűlés simahangú köszönő feliratot intézett az uralkodóhoz; kijelentvén, hogy a sérelem ígért orvoslását a „Fölség királyi szavának szentségébe vetett legőszintébb bizalommal reményük.“

Ezzel a kedélyek kissé meghiggadtak. A diéta tárgyalásai valamivel

simábbak lettek. A közjogi harcokról az ország gazdasági bajainak orvoslására irányult rövid időre a rendek figyelme. Széchenyi István

Az 1848—49-iki magyar honvéd-lovaság felszerelése és fegyverzete.
(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemuzéumban felvett csoport-kép.)

grófnak egy nagyobb szabású vasútépítési terve foglalkoztatta az országgyűlés tagjait. E terv abból állott, hogy Pest Fiumével, — Székesfehér-

váron, Károlyvároson át, — vasúttal köttessék össze. Széchenyi ez összeköttetésével nemcsak Pest forgalmi jelentőségét óhajtotta emelni, hanem egyúttal a magyar nyersterményeknek kiviteli utat akart nyitni a tenger felé. Széchenyi e tervével szemben azonban Kossuth kivihetőbbnek tartotta a vukovár-fiumei vasútvonal kiépítését.

E két vasúti-terv körül folytak az eszmecserék, midőn hirtelen, váratlanul, mint az ég czikkázó villáma, közējük csapott a *párisi forradalom* híre.

A hír leírhatatlan izgalmat keltett a diétán. A kormánypárt, mely már-már azt hitte, hogy talán mégis elterelheti a figyelmet a közjogi sérelmekről, a legnagyobb megdöbbenéssel fogadta azt. Az ellenzék azonban, mintha üde, hűs s balzsamos levegőáramlat érintette volna; fel-frissült és megújuló erővel készült a további küzdelemre. Tudta, érezte mindenki, hogy a zivataros menydörgés, mely Lajos Fülöp trónjának összeomlását kísérte, nem áll meg csupán Páris fölött, hanem csakhamar végigzúg egész Európa horizonján. És tudta ezt különösen Kossuth, ki éber figyelemmel kísérvén a külföld eseményeit, tudomásával bírt annak az általános elégedetlenségnek és mély elkeseredésnek is, mely majdnem a kontinens összes népeit forrongásban tartotta. Tudta, hogy csak egy szikra kell, a tűz, mint száraz avaron, végigfut egész Európán, nem kímélvén az ausztriai birodalmat sem. S ez a tűzszikra most Párisban kigyúlt.

Itt volt a kedvező alkalom, hogy az alkotmányos reformok, annyi meddő küzdelem után végre-valahára megvalósíttassanak. A százados hosszú éjszaka után ím' pirkadni kezd a népek szabadságának hajnala, amelyet a magyar nemzetnek elaludni önmaga elleni bűn volna.

S Kossuth elhatározta, hogy megragadja a sors e ritka kedvezését; elhatározta, hogy most már *tette* serkenti a reformok után sóvárgó nemzetet. 1848 márczius 3-án megtartotta tehát az alsótáblán nevezetes beszédjét, a melynek lángoló heve izzásba hozta a kedélyeket, s amely mint a vészharang kongása felriasztotta nemcsak a magyar nemzetet, hanem Bécs csöndesvérű s nyárspolgárias lakosságát is.

.... „Miután látjuk, — így kezdé Kossuth rövid bevezetés után e híres beszédjét, — miképen az ausztriai finanziaális viszonyok pénz- és értékviszonyainkra minő hatást gyakorolhatnak: nekünk a bank kimutatásának kívánásánál nem lehet megállapodnunk; mert ez csak egy részlet, mely az egésznek következménye, hanem nekünk a magyar státus-jövedelmek és státus-szükségek számbavételét, az ország finanziaájának alkotmányos kezelés alá tételét; szóval önálló magyar pénzügyminisztériumot kell kívánnunk. Különben a rólunk, nélkülünk intézkedő idegen hatalom

pénzviszonyainkat végtelen zavarokba bonyolíthatja; ha ellenben felelős finansz-miniszterünk lesz, a királyi szék díszéről, hazánk szükségleteiről s minden jogszerű kötelességeink teljesítéséről okszerű gazdálkodással gondoskodhatunk s polgártársaink pénzviszonyait minden veszélyes fluktuációk ellen biztonságba helyezhetjük.

A bankviszonyokról tehát csak annyit akarok szólni, miként hiszem, hogy a nélkülözhetlen két lépésre a szükséges lépések már is megtették, melyeknek egyike az, hogy a közönség a bank állapotja iránt hivatalosan megnyugtattassék, másika pedig, hogy a bankjegyeknek ezüstpénzzel beváltására az ország minden részeiben sikeres intézkedések tétessenek és ha ehhez a kormány politikájának iránya okszerűen megváltoztatik, reményiem, hogy a bizalom helyreáll, melyet helyreállítani saját zsebeink érdeke, de a dinasztia érdeke is múlhatlanul megkívánja.

És azért én a bajok kútfejének taglalására s a mentőszerek kijelölésére intézem előadásomat. Már midőn az országgyűlés elején a válaszfeliratot indítványozám, kötelességemnek éreztem hazánk állapotának taglalásába bocsátkozni, úgy saját belügyeink, mint azon viszonyok tekintetében, melyek a *pragmatica santio* következtében köztünk s az ausztriai császári birodalom közt fenforognak. Kimondám meggyőződésemet: miként hazánk alkotmányos jövődje iránt mindaddig tökéletesen nyugodtak nem lehetünk, valameddig felséges királyunkat minden egyéb uralkodó viszonyaiban is alkotmányos országslási formák nem környezendik. Kimondván meggyőződésemet, miszerint én a nemzet által várt reformok tekintetében sem érezhetem hazánkat arra nézve biztosnak, hogy irányuk alkotmányos s eredményük a nemzeti szabadságnak kedvező leend, valameddig a velünk egy fejedelmet uraló birodalom kormányrendszere az alkotmányossággal egyenes ellentétben áll, valameddig azon státus-tanács, mely a monarchia közös ügyeit intézi s hazánk belügyeire, is, törvénytelenül bár, de túlnyomó befolyást gyakorol, mind elemeiben, mind szerkezetében, mind irányában alkotmányellenes természetű. Kimondám meggyőződésemet, hogy a köztünk s a császári birodalom szövetséges népei közt fenforgó érdektalálkozást önállásunk, szabadságunk, jólétünk kára nélkül csak a közös alkotmányosság érzelmrokonító alapján lehet kiegyenlíteni.

Egy fájdalmas pillanatot veték a bécsi bürokratikus kormányrendszer eredetére s fejlődésére; említém, miként emelte fel zsibbasztó hatalmának épületét szövetséges szomszédaink elnyomott szabadsága romjain és elszámálva e szerencsétlen kormánymechanizmus vészterhes következményeit és betekintve az élet könyvébe, hol az események fátumszerű logikája a jövődónek revellatióját hirdeti, az uralkodóház iránti hű ragaszkodásom meleg érzetében jóslatot mondék: hogy az leszen a Habsburg-ház második alapítója, ki a birodalom kormányrendszerét alkotmányos irányban reformálandja s felséges háza trónusát hű népeinek szabadságára fektetendi le rendületlenül.

E szavak óta híres, bölcsességgel támogatott trónusok dőltek össze s népek nyerték vissza, szabadságaikat, miknek ily közel jövőjét három hónap előtt alig álmodok. Mi pedig három hónapon át gördítjük fáradhatlanul Sisiphus kövét és az én lelkemre epesztő aggodalommal borúi a mozdulatlanság fájdalma; vérző szívvel látom, miként izzad annyi nemes erő, annyi hű tehetség egy háládatlan munkában, mely a taposó malom kínjaihoz hasonlít. Igenis, tisztelt rendek, mi rajtunk egy fojtó

gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamarájából egy sorvasztó szél fú reánk, mely idegeinket megmerevíti s lelkünk röptére zsibbasztólag hat.

De ha ekkoráig csak azért aggódtam e felett, mivel a bécsi rendszer befolyása miatt kifejlődésünket hazánk kipótolhatlan kárával, minden mértéken túl feltartóztatva látni fájlalom, mert látom, hogy haladásunk alkotmányos iránya biztosítva nincs és mert látom, hogy azon divergentia, mely a birodalmi kormányrendszer absolutistikus természete s a magyar nemzet alkotmányos iránya között három század óta fennáll: kiegyenlítve maiglan sincs, s kiegyenlítve egyik vagy másik irány feladása nélkül nem is lehet; most már t. Rendek nemcsak e miatt aggódom, hanem aggódom a felett is, hogy a bürokratikus mozdulatlanság politikája, mely a bécsi státus-tanácsban megcsontosodott, a birodalmat dissolutióba sodorhatja, dinasztiaink jövőjét kompromittálhatja; hazánkat pedig, melynek önmagában önmagával annyi a teendője, melynek saját boldogsága végett minden erejére, minden filléjére nélkülözhetlen szűksége van, sorvasztó áldozatokba, végtelen bajokba bonyolíthatja.

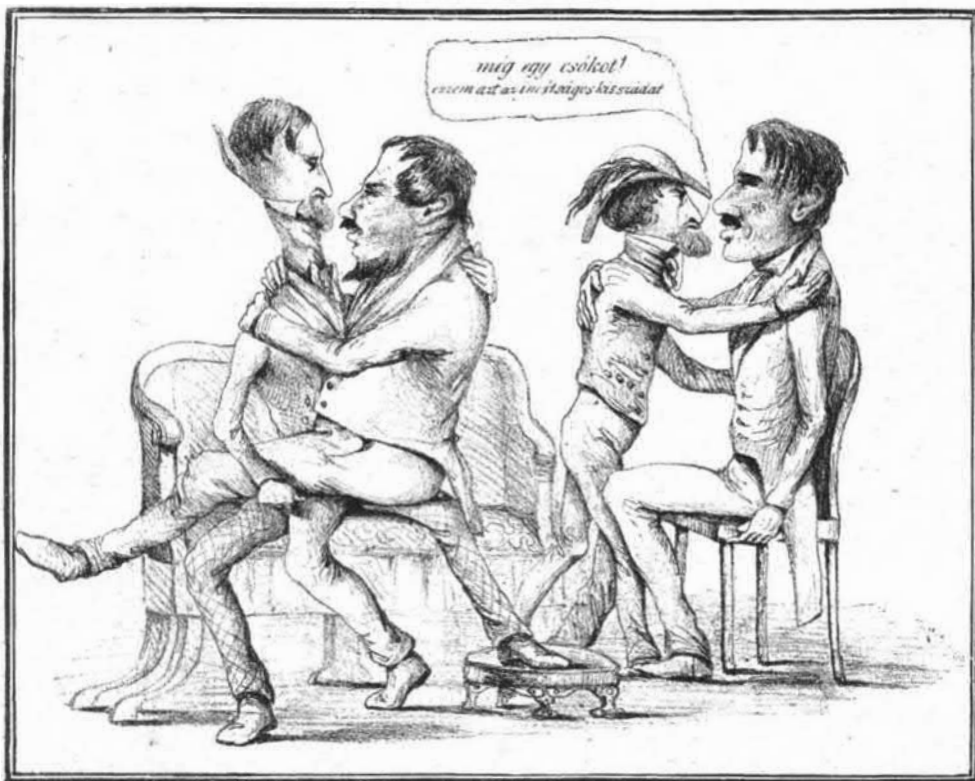
Én a dolgokat ekképen látom, s mivel ekként látom, halaszthatlan kötelességemnek tartom a t. rr.-ket tisztelettel felkérni, hogy figyelmüket ezen állapotra s az e miatt hazánkat fenyegető bajok megelőzésére kiterjeszteni méltóztassanak. Nekünk t. rr., kiket a nemzet azzal bízott meg, hogy jelenje felett örködjünk és jövendőjét biztosítsuk, nekünk nem szabad szembehunyva várni, míg hazánkat a bajok özöne elborítja. Megelőzni a bajt: ez hivatásunk s én akként vagyok meggyőződve, hogyha azt elmulasztanók, Isten, világ s lelkiismeretünk előtt felelősekké válnánk mindazon szerencsétlenségért, mely az elmulasztásból következendik. Ha egyszer a politika fonáksága miatt a békés kiegyenlítésnek, a fátum megkérdelésének ideje lejárt s a koczka visszavehetetlenül elvettett, ha ennek megelőzésére a nemzet képviselőinek szabadon emelt loyális szavát mérlegbe venni elmulasztottuk'; ha odáig engedték a bonyodalmakat vitetni, hogy csak megtagadás, vagy áldozatok között lehessen választanunk, melyeknek végét csak Isten láthatja be; akkor a bánat késő lesz, s a tétlenül elfecsérelt perczet a mindenható sem adhatja vissza. Én legalább a késő bánatnak, ha mint hazafi következeiseiben osztozni kénytelen leszek is, mint követ felelőségében osztozni nem akarok.

Méltóztassanak a tek. Rendek a francia háborúk idejére visszaemlékezni; mi közünk volt nekünk magyaroknak a francia nemzet belügyeivel? Országgyűlésünk együtt volt 1790-ben, de figyelmét az internacionális politikára ki nem terjeszté. S mi volt a következés? Az, hogy a nélkülünk, de rovásunkra elkövetett hibának átka 25 nehéz év tömérdek áldozatával súlyosodott szegény hazánkra; a nemzet vére patakokban omlott, értéke, vagyona örvénybe hányatott s e tömérdek áldozat között me nekívő futásban látták apáink a királyi házat, látták hazánk földén e távol nyugatnak diadalmas fegyvereit, e várost magát, törvényhozásunk székhelyét a győző hatalmában, a monarchiát bomlásnak indulva, a büszke triumphátor kegyelmének fonalán függni és siralmas finanziaális zavarokat, melyek a birodalommal szoros kapcsolatoknál fogva két státus-banquerott irtózatossapásaival nehezdedtek szegény ártatlan hazánkra. És e tömérdek szerencsétlenségben még csak azon vigasztalás is meg volt tőlünk tagadva, hogy mondhatnók, miként a fenyegető vész elhárítására tettünk, a mit lehetett, midőn még ideje volt.

Isten ne adja, hogy ez Országgyűlésre is ily ítéletet mondjon a história. Isten

ne adja, hogy lelkünkre nehezedjék a bánatos gondolat, miként láttuk közeledni a vést királyunk trónja, láttuk közeledni hazánk felé és nem léptünk fel férfias határozottsággal azt elhárítani, mindenesetre pedig emlékezetünket a kötelességmulasztás vádjától megmenteni.

Én hát arra szólítom fel a tisztelt Karokat és Rendeket, emeljük fel politikánkat a körülmények színvonalára. Merítsünk erőt a dinasztia iránti hűség érzetéből, merítsünk erőt a rajtunk fekvő felelősség s polgári kötelességünk érzetéből nagy körülményekhez illő nagyszerű határozottságra.

A szeretkezők. (Nyáry Pál és Pálffy Albert, Teleky László és Csernátony Lajos.)
Gróf Andrassy Manó 1848-iki humorisztikus rajzaiból.

Ezen körülményeket miként a monarchián belül és a külföldön vannak, rajzolni nem akarom, mert közönségesen tudvák; de kimond DM erős meggyőződésemet, miként a birodalombeli nyugalom bomladozásának és ebből eredhető minden balkövetkezésekn.ek valódi kútfeje a bécsi kormányrendszerben fekszik, s aggodalommal mondom ki meggyőződésemet, hogy ezen fonák politikához a népek érdekeivel s az okszerű szabadság jogos igényeivel merőben ellenkezőleg ragaszkodni annyit tenne, mint a dinasztia jövődjét kompromittálni.

Természet elleni politikai rendszerek is soká tarthatják fenn magukat, mert a népek türelme s a kétségbeesése közt hosszú út fekszik; de vannak politikai rendsze-

rek, melyek azáltal, hogy soká tartottak, erőben nem nyertek, hanem veszettek és végre elkövetkezik a Perez, midőn azokat tovább /tartogatni veszélyes volna, mert hosszú életük megérett arra, hogy meghalhassanak; halálban pedig osztozni lehet, de azt kikerülni nem. Tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mint elvénhedt embernek nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől; tudom, hogy fáj, darabról-darabra összedőlni látni, mit egy hosszú élet építetett. De midőn az alap hibás, a dőlés fátuma kikerülhetlen. És mielőttünk, kikre a gondviselés egy nemzet sorsát bízta, halandó ember gyarlóságai befolyást nem gyakorolhatnak.

A nép örök és öröknek kívánjuk a nép hazáját s öröknek ama dinasztia fényét, melyet uralkodónknak ismerünk. A múlt kor emberei egy-két nap után sírba szállanak, de a Habsburg-ház nagyreményű ivadékára, Ferencz József főherczegre, egy fényes trónus öröksége vár, mely erejét a szabadságból meríti, a melyet ősi fényében megőrizni a bécsi politika szerencsétlen mechanizmusával bajosan lehet. A dinasztianak tehát választania kell saját java s egy korhadt kormányrendszernek tartogatása közt.

S mégis félek, hogy ha a nemzetek loyális nyilatkozványai közbe nem jönnek, ama megcsontosult politika az Istenben boldogult szent szövetség egy újabb kiadásában keresend még a dinasztia rovására magának egy-két napi rövid tengődést.

Ők, kik semmit sem szoktak felejteni, egyet mégis örömet elfelejtenek: azt, hogy a szent szövetség első kiadásakor is nem ez mentette meg a trónokat, hanem a népek lelkesedése, egy oly lelkesedés, melynek alapja szabadság-ígéret volt, és ez az ígéret be nem váltatott.

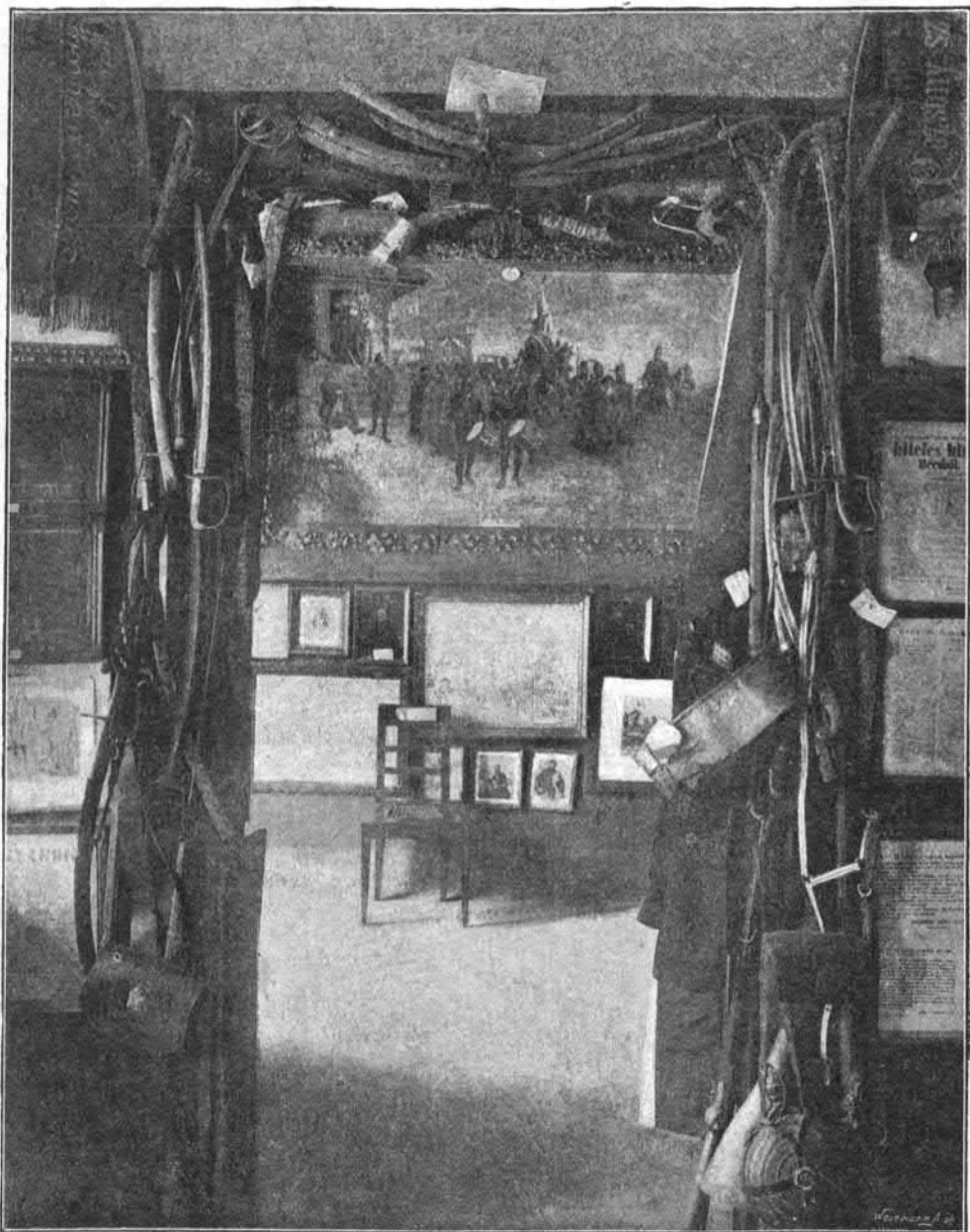
... Dinasztia iránt, mely népeinek szabadságára támaszkodik, keletkezni fog mindig lelkesedés, mert szívből hű csak szabad ember lehet; a kit nyomnak, az csak szolgálni fog a mint kénytelen, de bürokracziák iránt lelkesedés nem keletkezhetik. Életet és vért adhatnak a népek szeretett dinasztiajokért, de egy nyomasztó rendszer politikájáért egy verébfűnek sem lesz kedve soha meghalni. És különben is, ha van ember Bécsben, ki rövid napjai hatalmának érdekében a dinasztia rovására abszolút hatalmak szövetségével kaczerkodik, meg kellene gondolnia, hogy vannak hatalmak, melyek mint barátok veszélyesebbek, mint mikor ellenségek. Igenis t. rr., erős meggyőződése, hogy dinasztiank jövődjöje a birodalom különféle népeinek pgy szóbanlélekben egyesüléséhez van csatolva, ezen egyesülést nemzetiségeik respektálása mellett csak az alkotmányosság érzelem-rokonító forrasztéka teremtheti 'meg.

Büro és bajonet, nyomorú kapocs.

Én hát indítványomban dinasztiai szempontból indulok ki, és Istennek hála, hogy ezen szempont hazánk érdekeivel kapcsolatban van.

Ki gondolhatna borzadás nélkül az eszmére, hogy a nép áldozatokba bonyolítottassék szellemi és anyagi kárpótlás nélkül? Ha mi az országgyűlésről szétoszlanánk a nélkül, hogy megvinnók a népek, mit a törvényhozástól annyi joggal és oly méltán vár, ki merné magára vállalni a felelősséget azokért, a mik következhetnek? Ki merné magára vállalni a jótállást, hogy e lelkesedés és áldozatkészség, melylyel e ház falait megrendíthetjük, az életben is viszhangra talál?... A t. Rendek érezni fogják a körülmények súlyát, azért e viszonyokat tovább nem fejtegetem, hanem egyszerűen átmelegyek indítványomra, a melyet ajkaimra a dinasztia iránti hű ragaszkodás, hazánk s a nép iránti tartozás s felelősségem érzete ad.

De mielőtt ezt előterjeszteném, még csak azon egyet jegyzem meg, hogy indítványomban az országgyűlés némely teendőit elszámlálándván, sérelmeket, mint

1848—49-iki magyar guerilla-csapatok felszerelése és azok fegyverzete.
(Az orsz. ereklyemuzeumban felvett csoport-kép.)

minők a részek kérdése, a vallásügyi viszonyok és különösen az oly fontos horvát-ügy, azért nem említek, mert oly alapkívánatokat fogok előterjeszteni, melyek ha —

mint joggal hiszem — teljesednek, egyszersmind ezen sérelmek orvoslásának biztosítékát is magukba foglalják.

Indítványommal tehát ezen nagyfontosságú kérdéseket is és különösen a horvát kérdést, melyet az országgyűlésen megoldatlanul hagyni nem szabad, a biztos megoldás fokára akarom felemelni, változhatlanul el lévén határozva, hogyha a megoldás ez úton, melyen egyszersmind a múltak sebeinek keserű felszaggatása elkerülhető, nem sikerülne, legyen bár a múltak sebeinek felszaggatásával, a horvát kérdést lelkem egész rokonszenvével minden részleteiben felkarolni legsürgetőbb kötelességeink közzé számítom, s hiszem a t. Rendek is hasonlóan vannak iránta lelkesedve.“

Beszédje végén aztán előterjesztette az uralkodóhoz intézendő felirat javaslatát, melyben alkotmányt kér az osztrák örökös tartományok részére; a magyar nemzet számára pedig szabadelvű reformokat, s e reformok alapfeltételül és biztosítékául: „*független felelős minisztériumot.*“

A beszéd oly rendkívüli hatást keltett, hogy az alsótábla márczius 4-iki ülésén egyhangúlag fogadta el a Kossuth által javasolt feliratot.

Ezen korszakos események több elbeszélője, — köztük Horváth Mihály a kitűnő történetíró is, — úgy tünteti fel e nevezetes beszéd keletkezését, mintha Kossuth csupán csakis azért mondta volna el, hogy megcsappanó népszerűségét, a mely a vukovár-fiumei vasút indítványozásával állítólag csorbát szenvedett, ez úton visszaszerezze.

Az események logikája mást igazol. Kossuth e beszédje már csak azért sem lehetett ötletszerű, mert az országgyűlés elején a felirati vita alkalmával, más keretben ugyan, de majdnem ugyanezeket már hangoztatta. Alkotmányos reformokat követelt mindig és minden alkalommal: mint publicista, mint magánember, s mint a törvényhozás tagja. Ez adta meg egyéniségének a politikai súlyt, ez növelte meg népszerűségét olyan nagyra. Következetlenség, sőt több: balgaság lett volna tehát tőle, hogy akkor, midőn a világesemények is kezére játszanak: elmulasztja a kínálkozó alkalmat közel kétévtizedes törekvéseinek a megvalósítására. Sőt, tovább menvén, bátran állítható, hogy a márczius 3-iki beszéd Kossuth előző tevékenységének nemcsak logikai folyománya volt, hanem államférfiúi éleslátásának is egyik legfrappánsabb bizonyítékát képezi. Hisz az események úgyszólván nyomon igazolták fellépésének időszerűségét. Beszédje után alig telt el tíz nap s a forradalom tisztító fürgetege már a bécsi Burg ódon falai körül tombolt.

A tétovázó veszteglésre tehát nem volt egy pillanat sem. Meg kellett gyorsan előzni az eseményeket, üstökön kellett ragadni a kínálkozó alkalmat. Ezt tette Kossuth hatalmas beszédje elmondásával; ezt cse-

lekedte az alsótábla, midőn oly ritka egyértelműséggel elhatározta, hogy az alkotmányos reformok megvalósításáért feliratot intéz a koronás királyhoz.

Nem úgy a főrendiek, akik nem akarták megérteni a kor intő szavát. Ijedten, töprengve álltak meg, mint a hogy megáll a vak, ha vezetője pillanatra elereszti kezét. Sem elfogadni, sem visszautasítani nem merték a felirati javaslatot. Dilemma elé kerülve, attól féltek, hogy a felirat visszautasításával a háborgó közvélemény haragját, annak elfogadásával pedig a bécsi udvar kegy vesztését zúdíjtják fejükre. Megvakítá őket a szabadság előtörő fénye, vezetőre volt szükségük. Megkérték tehát a nádort: menjen Bécsbe és ott az udvarnál kérjen útbaigazító tanácsot. A nádor, ki maga sem tudta mitévő legyen, hajolva a szép szóra, csakugyan Bécsbe ment. Vele utazott Apponyi György gr. kancellár is. A felsőtábla ülései visszaérkezésükig természetesen elnapoltalak.

A főrendek e kétkulacos magatartása roppant elkeseredést szült nemcsak a főrendek közt, hanem a nagy közönség körében is. A felháborodás még nagyobbra nőtt, midőn Majláth országbíró, a nádor hívására szintén Bécsbe utazott, nehogy addig is, míg az udvartól az utasítás megjön, ülésre kelljen összehívnia a főrendeket, amint azt az alsótábla kívánta.

S midőn e fondorlatra Kossuth azzal az indítvánnyal válaszolt, hogy a felirat a felsőtábla mellőzésével küldessék a Fölséghez, csak a közhangulatnak adott kifejezést. Az indítvány, mely inkább csakijesztés akart lenni, nem fogadtatott ugyan el, de az a hatása mégis meglelt, hogy a konzervatív főurak közül éppen az aulikusabbak szétrebbentek Pozsonyból. Egyáltalán nagy volt az ijedség köztük. S mikor Széchenyi egyszer Petőfi versének e szavaival köszöntött közējük: „Dicsőséges nagy urak, hogy vagytok? Nem viszket-e a nyakatok?“ — nem egynek bizonyára sötét sejtelem szállta meg lelkét.

A nádor bécsi utazásának eredményét lázas érdeklődéssel várta a közönség. Nagy volt a türelmetlenség különösen *Pesten*, ahol a párisi forradalom váratlan s meglepő híre a legnagyobb izgatottságban tartotta az amúgy is lázas kedélyeket.

Márczius elején az „Ellenzékikör“ több befolyásos tagjának megbízásából Irányi Dániel Pozsonyba utazott, a hol felkeresvén Kossuthot, küldetéséhez képezt elmondta neki, hogy pesti barátjai sehogy sincsenek megelégedve az országgyűlés eddigi eredményével: gyorsabb eljárásra lenne szükség.

Kossuth e közlésre, — mint Irányi egyik emlékjegyzetében elmondja, — kedvetlenül válaszolt:

— Magam sem vagyok a dolgok menetével megelégedve. Tenni kellene valamit.

— Nem lenne-e jó, — kérde Irányi — ha országos mozgalmat indítanánk meg Pestről a reformok siettetése végett?

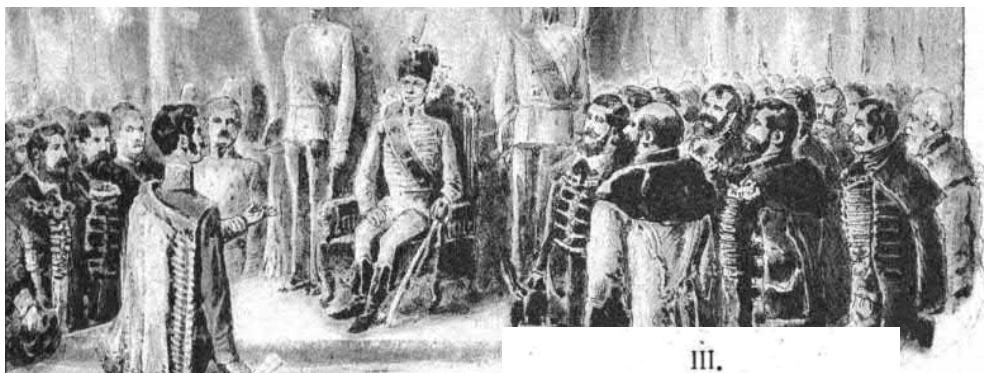
— Biz az nagyon üdvös lenne, — hagyta helyben Kossuth. Próbálják meg, hátha ez által is nyomást gyakorolhatunk a csökönyös mágnásokra.

Irányi Dániel másnap visszautazott Pestre, s az „Ellenzéki Kör,” az ifjúsággal karöltve, legott hozzáfogott az agitációhoz, mely a márczius 15-iki eseményeket szülte.

A pozsonyi és pesti események ezáltal összhangba jöttek. Pozsonyban a liberális-párt, Pesten pedig a lelkes ifjúság tört előre, hogy a nemzet számára az alkotmányos szabadságot kivívja.

A bilincsek a korszellem bűvös érintésére szétpattantak. Résen kellett lenni, hogy az önkény azokat többé össze ne kovácsolhassa.

III.

A népakarat diadala.

i az a kamarilla?

Spanyol eredetű szó, mely azt jelenti: *kamarácska*. Politikai értelemben, VII. Ferdinánd uralkodása alatt, a spanyolok kezdték legelőször használni; „kamarilla“ névvel illetvén az udvari-pártot, amely titkos cselszövényekkel és ravasz fondorlatokkal zsarnokoskodott a virányos szép ország felett.

Ez a találó elnevezés aztán szétterjedt mindenfelé, ahol hasonló koterriák hatalmaskodtak a népeken. Így jutott el a „kamarilla“ szó hozzánk is, midőn a negyvenes évek elején a

beteges és erélytelen V. Ferdinánd kezeiből egy felelősségnélküli „udvari-párt“ ragadta magához az államkormányzat gyeplőit.

Jókai Mór, a jubilaris író egyik komoly történeti munkájában ekként magyarázza meg a kamarilla szó jelentőségét:

. . . „Kamarilla. Milyen szép csengésű név! Mintha csak egy pásztor-idyll naiv hősnője volna. Ez a szép hangzású név volt Magyarországnak és Ausztriának átoknemtője: aki fürdött vérnek tengerében, megemésztett milliárdokat, melegedett égő városoknál, vigadott milliók jaj kiáltásainál s széttépett erős lánczokat, miket Istenkéz alkotott: testvért testvérhez, apát fiúhoz, nemzetet királyához kötő szeretet lánczait. Alkoták a kamarillát mindazok a bukott nagyságok, kiknek kezéből a ha-

talom kiesett a márcziusi forradalom következtében, s akik nem akartak abban megnyugodni, hogy a hajdani önkény uralmát ezentúl a nép jog kormányzata váltsa fel. Semmi eszköztől sem riadtak vissza“ . . .

A koszorús író e magyarázata alapjában helyes, csak-egy kis időszámítási tévedés csúszott bele. A kamarilla ugyanis nem a márcziusi forradalom után, hanem azt megelőzőleg sokkal előbb, mindjárt V. Ferdinánd trónralépése alkalmával kezdte meg kárhozatos működését. Aknamunkáját már a negyvenes évek elején ugyancsak sínylette a nemzet; 1848 tavaszán pedig, mikor az udvarnál újabb meg újabb akadályokat gördítenek reform-törekvéseink elé, már félig levetett álarczczal dolgozott. Sőt, midőn a bécsi márczius 13-ai forradalmat vérbefojtani akarták: egész nyíltan szállott síkra hatalmi érdekeinek a megvédelmzésére. Úgy Bécsben, mint Pozsonyban és Pesten. márczius elején névszerint ismerték már a kamarilla, vagyis a reakzionárius „udvari-párt“ tagjait.

Ez „udvari-párt“ vezetője *Lajos főherceg* volt, (sz. 1784f 1864), aki mint az uralkodó nagybátyja, azt hitte, hogy neki nemcsak'joga, de kötelessége a birodalom államügyeibe a család érdekeinek, megfelelőleg befolylni. Lajos főherceg, mint már említettük, csaknem a tútor szerepét vitte a gyámoltalan V. Ferdinánd mellett. Véleménye, szava, úgylis mint a status konferencia elnökének, döntő súlylyal bírt mindenben. Midőn az elárult Magyarország áldott földjére a háború üszkét dobták, midőn attól tartott, hogy a rohanó események árját nem lesz képes fön-tartani-: 1848 őszén visszavonult és *Ferencz Károly* főherczegre ruházta hatalmát.

Ferencz Károly (sz. 1802 † 1878.) főherczeg befolyását még az is tetemesen növelte, hogy, mint a gyermektelen V. Ferdinánd egyetlen fitestvére, reá, illetőleg gyermekeire volt szállandó a korona. Ő volt a törvényes trónutód.

Mindkét főherczeg politikáját természetesen a hagyományos öszs-birodalmi eszme irányította. S a magyarokkal, kik oly szívósan ellent-álltak a beolvasztási törekvéseknek, már csak ezért sem rokonszenveztek. Azt tartották, hogy a zabolázatlan és forradalmakra hajló magyar fajt csakis szuronyokkal lehet és kell fékentartani. Újításokról, engedményekről persze tudni sem akartak. A Habsburg-ház jogara alá került országokat egyáltalán úgy tekintették, mintha azok az uralkodó-család egyszerű magánbirtokai lennének, a nép pedig e birtokok tartozéka.

A többi főherczegek, u. m. *János Baptiszt* (1782—1859), *Albrecht* (szül. 1817), *Vilmos* (szül. 1827), többé-kevésbbé hasonló nézeteket vallottak.

A bécsi kamarilla.

De az „udvari-párt“ legtevékenyebb és talán a legbefolyásosabb tagja mégis *Zsófia* főhercegné volt.

Zsófia főhercegné (szül. 1805 † 1872) Miksa-József bajor király leánya volt. Tizenkilenc éves korában ment férjhez Ferencz Károly osztrák főherceghez. Házasságukból négy fiú és egy leány született; u. m. Ferencz József jelenlegi uralkodónk, Miksa, az oly tragikus véget ért mexikói császár, továbbá Károly Lajos, s Lajos Viktor főhercegek és Mária Anna főhercegné, ki azonban még ötesztendő korában elhalt.

Zsófia főhercegné, mint életírói följegyezték, igen éles eszű és magasrátörő ambícióval bíró nő volt. Kedvteléssel űzte a politikát, melynek szövevényeiben oly nagy jártassággal bírt, mint a legtökéletesebb diplomata. A családi-tanácskozások alkalmával, melyeken mindig résztvett, még férje, Ferencz Károly főherceg is meghajolt nézetei előtt. Azt lehet mondani, hogy *Zsófia* főhercegné volt az „udvari-párt“ láthatatlan feje.

Az uralkodó-család e tagjai köré csoportosultak aztán azok a csinált nagyságok, akik, hogy az udvar fényében sütkérezhessenek, készen állottak bárminő, szerep elvállalására. S ezek a derék jó urak, hogy az udvar kegyét megtartsák, még a főhercegeken is igyekeztek túltenni a reakzionárius nézetekben. Eszközei voltak az udvarnak; de öntudatos eszközei, kik önfeláldozó szolgálataik fejében hatalom és fény után áhítoztak.

Ezek közt az első helyet *Metternich* birodalmi főkanclerár foglalta el.

Metternich *Lothár Venczel* herceg 1773-ban Koblenzben született. Még a század első évében, 1801-ben lépett állami szolgálatba, s gyorsan emelkedett egész a kanclerárságig. Öntelt, gögös, középkori feudális nézetekkel telített bürokrata volt, aki az adózó népnek, még természetadta emberi jogát is tagadva, durva önkénnyel közel három évtizedig hatalmaskodott fölötte. Nevét gyűlölettel ejtették ki mindenütt. Állásához a legutolsó pillanatig ideges görcsösséggel ragaszkodott. Ártatlan emberek vérenek kellett folynia, hogy a felzúduló népharag állásából elsöpörhesse.

Az „udvari-párt“ eszközeinek sorában jelentékeny szerep jutott gróf Kolowrat államminiszternek is.

Kolowrat Ferencz Antal gróf régi cseh főúri családból 1778-ban Prágában született. Még Ferencz császár alatt 1826-ban lett államminiszterré. Ez állásában, melyet V. Ferdinánd alatt is megtartott, a

leghűbb segéde volt a főkancellárnak a bürokrata kormányzásban. De simulékonyabb ember volt, mint Metternich; igyekezett alkalmazkodni a változó viszonyokhoz. Úgy intézte működését, hogy a népszerűtlenség még az ő tetteiért is Metternichet érje. S midőn a bécsi nép oly ellenállhatatlan erővel követelte Metternich eltávolítását: Kolowrat gróf volt az első, akiakancellár ellen fordult, lázasan sürgetve, hogy mondjon le. Feláldozta mesterét, csakhogy maga megmaradhasson a hatalmi polczon. S részben célját is érte, mert Metternich után, az első alkotmányos osztrák minisztériumnak Kolowrat is tagja lett. Ámde, ezen új állásában is a régi reakcionárius bürokrata maradt, úgy, hogy csakhamar őt is lomtárba dobták.

Lajos főherczeggel együtt, — ki egyúttal az elnökséget is vitte, — Metternich és Kolowrat képezték a hirhedt „államtanács“-ot, amelynek tudvalevőleg titkos műhelyében szülemlett meg majdnem valamennyi szabadságtipró eszme és intézkedés.

Ezek valának a „kamarilla“ oszlopos tagjai, akik, — Metternich kivételével, — mindvégig megtartották befolyásukat. Aztán következtek a többiek, mint Windischgrätz, Latour, gr. Fiquelmont, Lamberg, Jellasich, Grüne gróf, báró Kübeck; majd az apróbb népség: Inzaghi, Hartig, Lebzelter, Pilgramm, Sedlniczky stb., valamint azoknak a névtelen élősdieknek a hada, akiket, mint az éjipillét a gyertyaláng, az ismeretlenség homályából odavonz és fogvatart a fejedelmi udvarok fénye.

A kamarillának természetesen a birodalom minden részében voltak teremtményei és eszközei, akiket céljaira felhasználhatott. Sajnos, akadtak ilyenek Magyarországon is bőven.

A magyar mágnások legnagyobb része kétségtelenül nem igen rokonszenvezett a reformmozgalommal. A demokrácia támadását látták e mozgalomban az oligarchia ellen. Féltették ősi előjogaikat, dús jövedelmük megcsappanását. De azért e főurak közül a legtöbben, midőn kenyértörésre került a sor, mégsem állták útját a nemzet törekvéseinek. Duzzogva félrevonultak falusi kastélyaikba, vagy külföldre utaztak, míg elvonul a vihar. Ezekben sokkal nagyobb volt az önbecs, hogysen odadobták volna magukat a bécsi hatalom vak eszközéül.

Ámde, volt a magyar arisztokráciának egy másik része, — igaz, csak csekély része, — a mely minden tartózkodás félretételével mindvégig a kamarilla kezére dolgozott. E gyászmagyarok előbb a szabad-
elví alkotmányos reformok megbuktatásán fáradoztak; később pedig, midőn a kamarilla lángbaborítá az országot: egész nyíltan a

gyűjtogatók, a haza legádázabb ellenségei közzé álltak. Szirmay István gróf önkéntes csapatot toborz nemzete ellen-, Zichy Ferencz gróf az oroszfordulatot vezeti hazája földjére. Aztán a többiek: Forgách Sándor, Pálffy Mórítz, Pálffy Lipót, Apponyi Károly, Cziráky József, Zichy Pál, Almássy Mórítz grófok, Majthényi László báró stb., kik részint mint mnszkavezetők, majd mint császári biztosok segítik kényszerrel a szabadságharcz legszomorúbb részét.

S noha a kamarilla hidrája mindenfelé ilyen erős csápokat eresztett: a közhangulat valódi állásáról a bécsi udvari körök mégsem voltak eléggé tájékozódva. Eleintén számba sem vették a mozgalmakat. Azt hitték, hogy múló láz az egész, amelyet ha éppen kell, drasztikus kúrával gyorsan eloszlathatnak.

Midőn Metternich a párisi forradalom kitörésének és Lajos Fülöp király lemondásának hírére vette, így kiáltott fel: *„Leköszönni, leköszönhet mindenki. Az új kormány törvénytelen ugyan, de ezt végezze Franciaország magával.”* S midőn a Burgban egyik félenkebb főherczegnő szóba hozta, hogy talán mégis kellene némi reformot engedni a népnek, Ferencz Károly főherczeg állítólag egész ingerülten ekként válaszolt: *„Nincs szükség reformra. A nép majd lecsendesedik, az izgatókkal elbánunk.”* Midőn pedig István főherczeg-nádor a pozsonyi diétán történekről számolt be: az volt a vélemény,* hogy a rakoncátlankodó magyar országgyűlést rövidesen fel kell oszlatni.

Pedig úgy Ausztriában, mint Magyarországon már sokkal általánosabb és mélyebb volt az elkeseredés a fennálló kormányrendszer ellen, hogysem az eféle erőszakoskodások elfojthatták volna a népharag kitörését.

A bécsi lakosság közt a párisi forradalom híre talán még nagyobb izgalmat keltett, mint nálunk. A francia köztársaság kikiáltása oltahatatlan szabadságvágyat ébresztett a leigázott nép körében, amely szilaj gyűlölettel fordult Metternich rendszere ellen. Már február 29-én, tehát mindjárt a párisi legelső riasztó hírek megérkezése után, az úgynevezett karinthiai kapu egyik oszlopára ismeretlen kéz a következő felírású plakátot ragasztotta:

„Egy hó alatt Metternich megbukott!
Éljen az alkotmányos Ausztria!”

Az izgatottságot még növelte a félelem, hogy a külföldi események Ausztriát könnyen pénzügyi bukásba sodorhatják, aminek aztán pénzdevalváció leszen a következménye. Tényleg, a bécsi bank iránti

A pozsonyi országgyűlés küldöttsége.

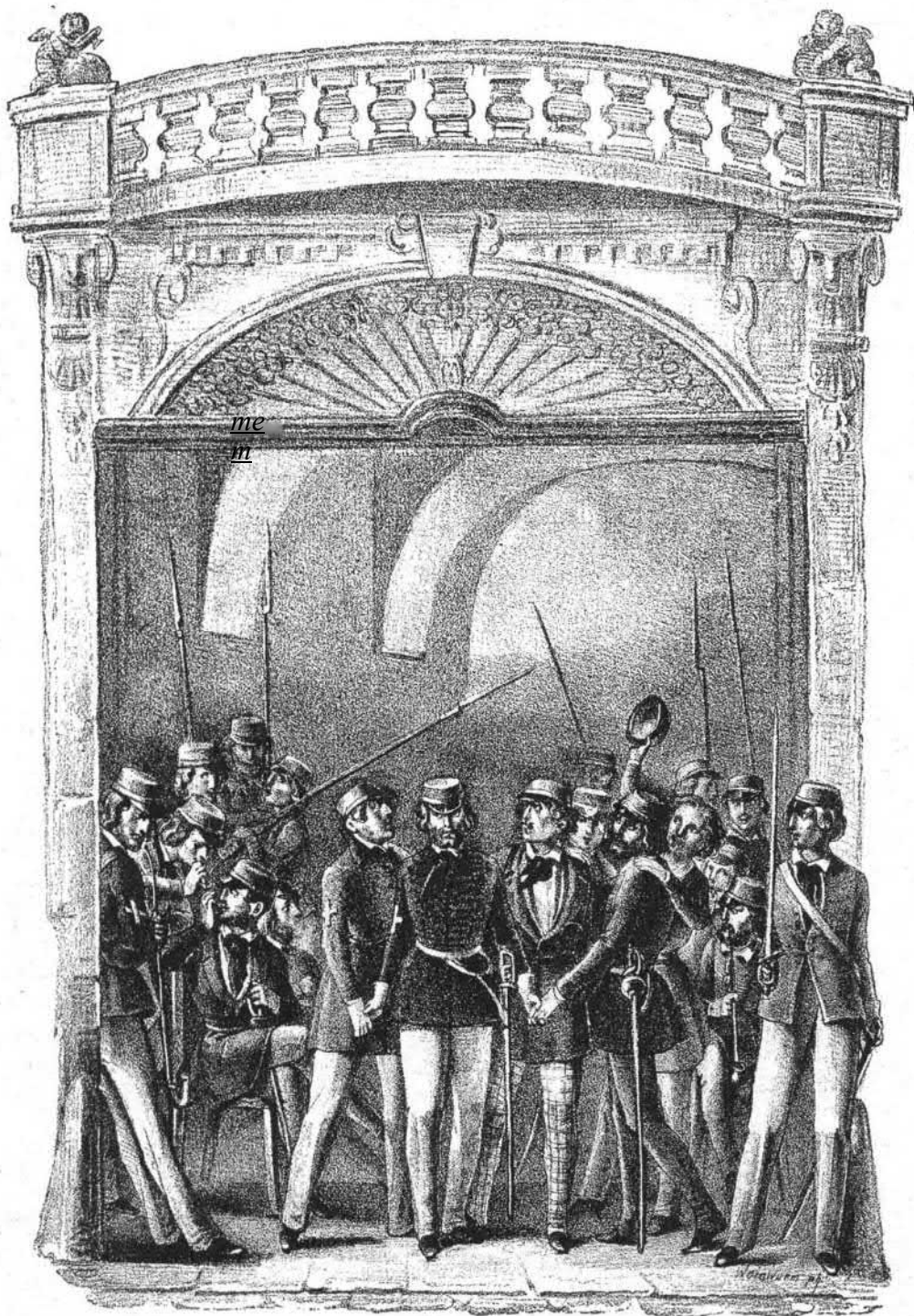
(Fogadtatott V. Ferdinánd által 1848. márczius 16-án.)

bizalom egyszerre annyira megingott, hogy a nép immár alig akarta a papírpénzt elfogadni. Emellett nyomon követték egymást az újabb, meg újabb felvillanyozó hírek, hogy a néphit is, amott is merészen kibontá a szabadság győzelmes lobogóját. Márczius 2-án már a közeli Münchenben ült diadalt a forradalom. De sőt a szomszéd apró német államocskák népe sem maradt érintetlen az alkotmányos reformok hő vágyától. Márczius 3-án Nassauban, márcz. 7-én Szász-Meiningenben, márcz. 10-én Weimarban és Hohenzollern-Sigmaringenben, márcz. 10-én Oldenburgban, Szász-Koburg-Góthában stb. vivta ki a nép a legszabadelvűbb engedményeket, úgyszólván minden vérontás nélkül. Csak erősen akarnia kellett: s nyomban teljesültek kívánságai. Ezek mind roppant izgatónak hatottak Bécs lakosságára.

De a pozsonyi országgyűlés heves vitái is élénk befolyást gyakoroltak a bécsi nép fogékony kedélyvilágára. Ámbár a cenzurának éber gondja volt arra, hogy a lapok mentői kevesebbet hozzanak a magyarországi eseményekről: a császárváros lakossága azonban, ez örködés daczára, mégis hűen értesült mindenről, ami a pozsonyi diétán történt. Már a közelségnél fogva is, úgyszólván majd minden nap akadt valaki, aki vagy Bécsből Pozsonyba, vagy innen Bécsbe utazott, s értesüléseit odahaza természetesen elbeszélte. Sőt voltak Bécsben olyanok is, akik önként, csupa hazafias buzgalomból közvetlen összeköttetést tartottak fenn a magyar ellenzék vezérférfiaival. Ilyen volt a többi közt egy magyar származású nagykereskedő, aki a vendéglősök segítségével valóságos titkos rendőrséget szervezett, s aki ez úton jobban értesült Bécs forradalmi hangulatáról, mint maga a hivatalos pohoczia. E nagykereskedő aztán időközönként kéz alatt bizalmas értesítéseket küldött Pozsonyba is: a liberális-párt vezetőinek, akik e kedvező hírek benyomása alatt persze, még annál szilárdabban álltak követeléseik mellett. Viszont a bécsi nép a magyar nemzet felbuzdulásából merített erőt és bátorságot, hogy szembeszálljon a gyűlöletes rendszerrel, mely oly hosszú idő óta leigázva tartotta. A hatás tehát kölcsönös volt és mint delejes-áram, gyorsabb keringésbe hozta nálunk is, túlnan is, az emberek véréét.

A *bécsi reform-mozgalmak* központját az úgynevezett „Olvasóegylet” képezte, ahol szórakozás ürügye alatt naponként találkoztak azok, kik a dolgok rendjével elégedetlenek valának, s akik különösen a párisi forradalom sikerén felbátorodva, mind hangsúlyosabban fakadtak ki Metternich ellen. •

Méltó a feljegyzésre, hogy a reform-mozgalomnak egyik főveze-

me
ni

Részlet a prágai márcziusi forradalomból.
(A diákok fegyverkezése.)

tője Bach. Sándor ügyvéd volt, ugyanazon Bach, aki később a reakció zsoldjába szegődve, mint osztrák belügyminiszter nálunk is oly szomorú hírnévre vergődött.

A szabadelvű törekvések másik gyúpontja az egyetem volt. A bécsi ifjúság, épp úgy mint nálunk, szintén túlradó lelkesedéssel buzgott a liberális reformokért. A külvárosok félreeső kávéházaiban s rejtettebb vendéglőiben folyvást gyűlésezett, tanakodott a teendők felett. S ez a titkos forrongás hovatovább szélesebb hullámgyűrűket vetett. A forradalom eddig ismeretlen láza lepté el csakhamar az egész lakosságot. De elégedetlenségüknek *tetteiden* még nem mertek kifejezést adni. Csak zúgolódtak, csak forrongtak. Vágyaiknak eleintén nem is igen volt más célja, mint a gyűlölt Metternichtől való szabadulás. Tovább nem gondoltak.

Kossuth hatalmas felirati beszédje azonban egyszerre határozott irányt jelölt törekvéseiknek. Mint a sötétben tévelygőre a felbukkanó fény: úgy hatott e beszéd a bécsi népre. Most már látta a végezhöz vezető ösvényt; most már tudta, hogy mit követeljen, ha Metternichtől sikerül szabadulnia. *Alkotmányt, szabadelvű intézményeket.*

„Leírhatatlan a hatás, — írja egy kortanu, — melyet Kossuth e beszédje Ausztriában, de különösen Bécsben előidézett. Sőt anélkül, hogy a hatást túlbecsülők, állíthatjuk, hogy az európai kontinensen alig volt még beszéd, amely hasonló s nagyobb horderővel bíró benyomást hagyott volna hátra.“

Kossuth e lángragyújtó beszédjét márczius 4-én a reform-mozgalom vezetői már ismerték, s irányt és bátorságot mentettek belőle.

Az „Olvasó-Egylet“ vezetői legott tanácskozásra gyűltek össze s a nép kívánságát a következő 11 pontba foglalták össze:

1. Meghatározott tárczákkal minisztérium 's a kormányhatóságok átalakítása és kevesbítése.

2. A közigazgatás teljes reformálása, a községek önkormányzati joga az előjárók szabad választásával; az adók igazságos és egyenlő felosztása, mindennemű birtok szabad birtoklása bárki által; az egyedáruságok, lottók-eltörlése, iparszabadság, hitelintézetek felállítása.

3. A rendi alkotmány kiterjesztése a polgári- és parasztsztyályokra képviselőlet alapján; az állam évi jövedelmeinek és bevételeinek rendes elszámolása az adó megajánlásának, avagy megtagadásának joga, az országrendi ülések nyilvánossága stb.

4. Egyesült országgyűlés az egész birodalmat érdeklő indítványok, törvények tárgyában.

5. Szóbeli tárgyalás nyilvánossága, a jelenlegi titkos és inkuiziciószerű törvénykezés megszüntetése.

6. A cenzúra eltörlése, sajtótörvények, sajtószabadság.

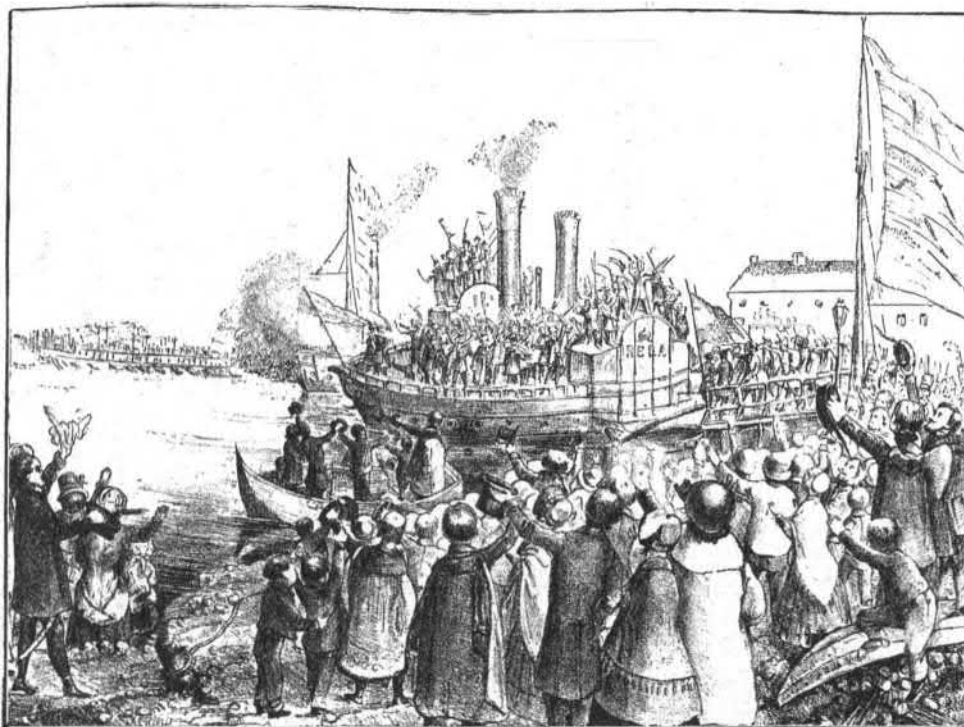
7. Szabad vallásgyakorlat, vallásegyenlőség, egyes vallások kiváltságainak megszüntetése,

8. A rendőri önkény korlátozása.

9. Reformok a népnevelésben, tanszabadság, a fönnálló rendszer megváltoztatása, tanügyekben a papi befolyás megszüntetése.

10. Általános népfőlfegyverzés, a polgári őrhad rendezése, vagyon és személybiztonság, a fennálló katonaság alkotmányos szerű szervezése.

11. Általános kérelmezési jog az országgyűléshez, vagy a trón zsámolyához.

Az orsz. küldöttség elindulása Pozsonyból Becsbe 1848. márczius 14-én.

(Az orsz. 48—49-iki ereklyemúzeum egykorú rajza.)

Az „Olvasó-Egylet“ bátor kezdeményezése örömríadással fogadtatott a császárvárosban. A első határozott szó kimondatván, most már minden habozás és félnkség nélkül nyilatkozni mertek mások is. A bécsi „Iparegylet“ tovább menván, már nyílt ülésen, szemtől-szembe Ferencz Károly főherczegnek, — ki az ülést legmagasabb látogatásával megtisztelni vélte, — hangoztatta a rendszerváltozás szükséges voltát. Erre aztán napról-napra szélesebb arányokat öltött a mozgalom. Petíciók özönével kezdték ostromolni a császárt. Alig volt olyan egyesület, társulat, intézet Becsben, a mely kérvényével

ne járult volna a trón zsámolyához, esdekelve szabadelvű institúciókért. De a Burgban rideg zárkózottsággal fogadták a nép óhajtását. A legtöbb kérvény nem is jutott Ferdinánd elé. Engedményekről tudni sem akartak.

Az udvari-körök e rideg magatartása azonban a lakosságot nem riasztotta vissza; sőt a békülékenység helyett most már az elszántság és dacz vert gyökeret a nép szívében. Azért sem tágít. Ám, ha csukvák előtte a Burg kapui: kerülő úton, a rendek közvetítésével férkőzik az uralkodó szívéhez.

Az alsó-ausztriai rendek ülésese épp küszöbön állott. Márczius 13-ára hívtak össze. A polgárság azt határozta tehát, hogy számos aláírással ellátott kérvényt szerkeszt, s azt küldöttségileg a rendeknek adja át, felkérve őket, hogy eszközöljék ki a császárnál a nép kívánalmainak teljesítését.

A polgárság petíciója a következő kívánságokat tartalmazta:

1. Az államháztartás költségeinek haladéktalan közzététele.
2. A nép minden osztályát és érdekeit képviselő parlament összehívása.
3. A képviselőház adómegajánlási, ellenőrzési és törvényhozási joga.
4. Sajtóviszonyok rendezése.
5. A törvénykezés nyilvánossága.
6. Hatóságok és községek rendezése.
7. Földművelés, ipar, kereskedelem és népnevelés fejlesztése.

Hasonló irányú mozgalom indult meg az egyetemi ifjúság körében is. Ezek kérvényt szerkesztettek, még pedig egyenesen a császárhoz intézve. Az ifjúság ezeket kívánta:

1. Népképviselést,
2. sajtó- és szólásszabadságot,
3. a népnevelés emelését és tanszabadságot,
4. a hitfelekezetek egyenjogúsítását és
5. a törvényszéki tárgyalások nyilvánosságát.

A nép elhatározását s bátorságát még növelték a Prágából, Gráczból és Brünnből érkező forradalmi hírek.

Márcz. 13-án már kora reggel szokatlan élénkség volt észlelhető Bécs utcáin. Különösen az Alser-külváros, az orvosnövendékek negyede öltött forrongó képet. A medikusok már hét órakor egészen elözönlöttek a városrészben fekvő közkórház környékét. A legtöbb tanuló ölmosbotot hozott magával. Helyenként a gyári munkások kezdtek csoportosulni, aztán jöttek az iparos-segéddek; különösen a szabók és czipészek közül jelentek meg számosan. Mondják, hogy több műhelyből maga a mester küldte el legényeit, hogy a tanulókhöz csatlakozzanak, s ha tette kerül a dolog, legyenek segítségükre. Úgy tetszett, mintha titokzatos kezek intézték volna a készülő tüntetést. Erre vall az is, hogy már hajnalban a Szent-István templom falára valaki egy nagy plakátot ragasztott, amely a következő felhívást tartalmazta:

„Bécsiek! Szabadítsátok meg jó császártokat, Ferdinándot ellenségeinek kezéből. Ki Ausztria javát kívánja: annak kívánnia kell a jelenlegi kormány bukását.“

Csakhamar óriási tömeg verődött össze az utcákon. Különösen az egyetem körül volt roppant a tolongás. Egy intésre aztán, a tanulóifjúság vezetése alatt megindult a menet a rendek háza (Landhaus) felé. „Le az önkényuralommal!“ „Igazságot akarunk!“ „Éljen a szabadság!“ kiáltások között hömpölygött tovább az emberáradat.

A menet végre megérkezett a rendek háza elé, hol egy fiatal orvos: dr. Fischhof Adolf tartott gyűjtő beszédet. Fischhof, ki kórházi segédorvos volt, épp hazafelé igyekezett, midőn a tüntetők tömege a rendek házához ért. A kíváncsiságtól ösztökélve erre vette útját s pillanatra megállott. Az óriási sokaság ott morajlott sűrű, zárt sorokban az épület előtt. Senki sem tudta, mi legyen most a teendő. Maguk a vezetők is tétovázva álltak meg a döntő lépés előtt. Ekkor Fischhof a pillanat heve által elragadtatva, beszélni kezdett. Először nem hallgatták, de amint erős baritonhangja, mint a harangcsörgés kivált a zsilajból, lassanként több és több szem fordult feléje. „Halljuk! halljuk!“ kiáltották minden oldalról.

És Fischhof, kit négy fiatalember vállára kapott, gyönyörű beszédben ecsetelte az elnyomott nép vágyait és törekvéseit.

. . . „Az idő sürget, — így szólt a többi közt, — s talán csak ez a pillanat a miénk. Mondjuk ki azért gyorsan, röviden, de határozottan, mit kívánunk és mi az, amiért el vagyunk készülve a legvégsőre.“

Mindenekelőtt sajtószabadságot kívánunk. Egyesek kívánatai, míg csak elszigetelten mondatnak ki, nem vétetnek figyelembe; olyanok mint a vízceppek, melyek, ha egyenként hullnak le, a föld beiszsza azokat, homokban elvesznek, a légben elpárolognak, de ha kívánataink a sajtó ezer, meg ezer csatornáin összefolynak: akkor lassanként hatalmas ellenállhatatlan árvává válnak a közvéleménynek, s jaj azon kormánynak, mely az állam hajóját a közvélemény árja ellenében merné vezetni. Azért mindenek előtt a legerősebben hangsúlyozzuk a sajtószabadságot...“

Ezután kifejté, hogy a sajtószabadság mellett népképviselési országgyűlésre is szüksége van a népnek. Továbbá fel kell szabaddítani a békóba vert lelkiismeretet és tanrendszert.

A nép fokozódó lelkesedéssel fogadta Fischhof szavait, mely gondolatainak s érzelmeinek oly hű kifejezését képezte. Midőn bevégezte beszédjét, ezer meg ezer ember kérdezte: „Ki a szónok?“ „A nevét!“

— A rendőrség Damokles-kardja lebeg ugyan fejem felett, — felelte Fischhof bátor, elszánt hangon, — de én azt mondom, amit Hutten: „ön vagyok kf mertem, dr. Fischhof.“

A fiatal orvos rögtönzött szónoklata lázba hozta a tömeget. Hisz ez volt az első szabad szó, mely hosszú idők óta Ausztriában nyíltan elhangzott. Fischhof egyszerre a legnépszerűbb ember lett Bécsben.

Fischhof beszédje után egy másik fiatal orvos, dr. Goldmark emelt szót és azt indítványozta, hogy most már menjenek fel a rendek házába és ott élőszóval adják elő kívánságaikat; a küldöttség vezetője és a nép szószólója Fischhof legyen.

Úgy történt. A küldöttséget Montecuccoli gr. tartományi marschall és a rendek elnöke fogadta, kijelentvén, hogy a rendek készek a nép kívánságait, támogatni és egy külön küldöttség által ő felsége a császár elé juttatni.

Míg az ülésteremben ezek lefolytak: azalatt a rendek házában udvara, — melyet zsúfolásig előzönlött a nép, — emlékezetes esemény színhelye lett.

Az utcáról egy fiatal ember furakodott az udvaron álló tömeg közé, s kezében papirost lobogtatva, félhevült arcczal kiáltozta:

— Kossuth beszédjét hozom! Halljuk, halljuk Kossuth híres beszédjét!

Kossuth felirati beszédje, mint már említettük, rendkívüli hatást keltett Bécsben. Mindjárt annak elmondása után többféle fordításban keringett a közönség közt, s márczius 12-én többeket el is fogott a rendőrség, a mint nyilvános helyeken azt felolvasni merészkedtek. A nép, a nagy tömeg e beszédnek tehát csak egyes lopva olvasott töredékeit ismerte.

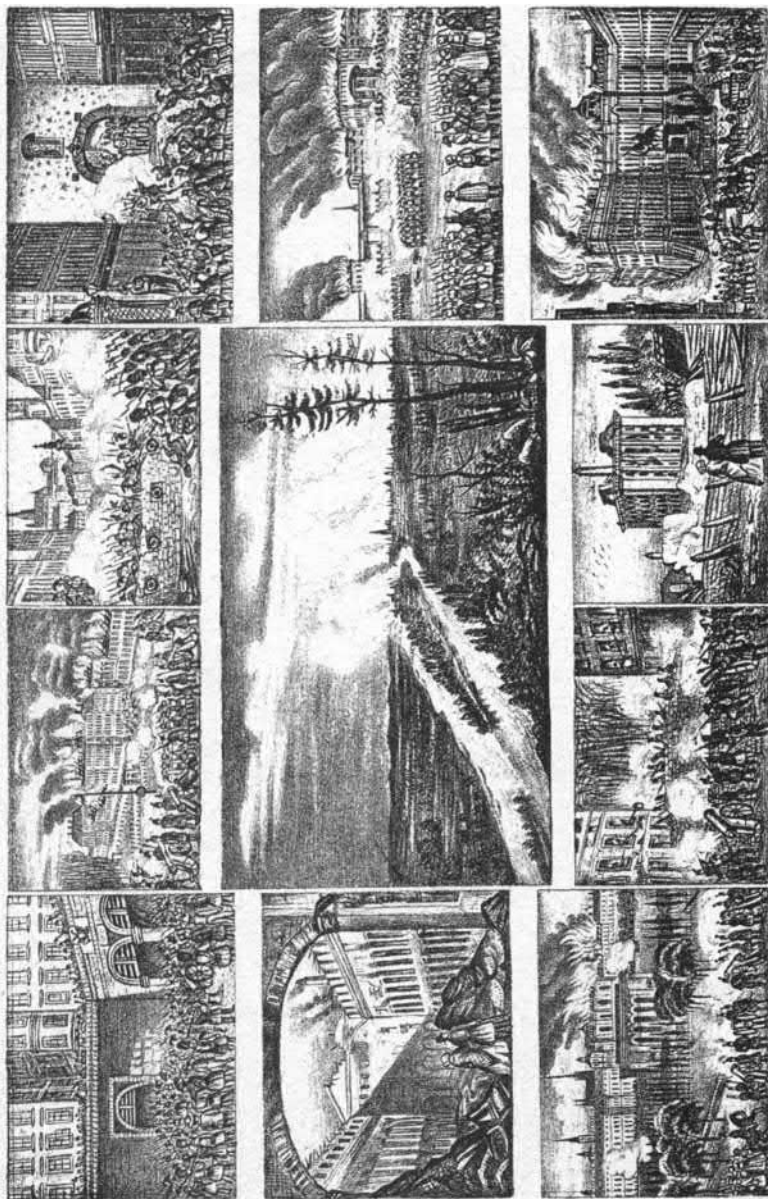
Kossuth említésére mintha megbűvölték volna a tömeget. Előbb csak csöndesen, mintegy felvilágosításul szájról-szájra szállt a neve, aztán egyszerre mint valami varázsütésre ötvenezer torokból hang* zott. fel az égrengető kiáltás: „Éljen Kossuth! Éljen Kossuth!”

Az üdvözlő rivalgás lecsillapodásával az iménti fiatal ember, — Goldner Miksának hívták, — szólalt fel:

— Polgártársak, — kiálta Goldner a kezében tartott papirost szétbontva, — felolvasom önöknek Kossuth Lajosnak, a szabadság e dicső bajnokának azon beszédjét, amelyet márczius 3-án a magyar országgyűlésen tartott.

— Halljuk! Halljuk! — kiáltották a körülállók és fölkapva Goldnert az udvaron levő födeles kút tetejére emelték, hogy jobban hallhassa a közönség.

Goldner a beszédet, — a melyet egy Bécsben lakó magyar

Jelenetek az 1848-iki bécsi forradalomból.

fiú: Kálozdi Mór fordított németre, — olvasni kezdte; de az izgatottságtól is fátyolozott gyöngé hangját a tömeg nem értette meg jól. Erre egy húsz-huszonkétéves orvostanhallgató: Putz, mint az evet a kút födelén termett és Goldnertől átvette a kéziratot.

Most tehát Putz olvasta a beszédet. Érczes, csengő hangja az udvar minden zugában tisztán hallatszott, egész azon pontig, midőn Kossuth az osztrák örökös tartományok számára alkotmányt követel, csöndes figyelemmel hallgatta a felolvasást a közönség. E pontnál azonban oly óriási tetszés-zaj tört ki, hogy perczekig tartott, míg Putz az olvasást folytathatta.

A hatás inentől perczről-perczre nőtt. A tömeg, mely még soha sem hallott ily merészen kimondott igazságokat, nem tudott betelni a beszéd szépségével. Egyes pontok felolvasását kétszer-háromszor kellett ismételnie Putznak.

Midőn a felolvasó a beszéd végén eme ponthoz ért:... *„tudom én, hogy elvénhedt rendszernek, mint elvénhedt embernek, nehéz megválni egy hosszú élet eszméjétől,“* — az ittasult tömeg tombolva követelte annak újabb meg újabb elmondását.

Az „elvénhedt ember“-re tett czélzás lázig fokozta a szenvedélyeket. És felhangzott az első forradalmi kiáltás:

— Le Mettemichhel! Le Lajos főherczeggel! Le a kormánnyal! Kossuth beszéde rövid félóra alatt átgyúrta, átalakította a népet. Nem volt ez többé a policzajtól remegő jámbor polgárság, mely egy kis utczai demonstrációban is nagy dolgot lát, hanem fanatizált forradalmi tömeg, a mely jogaiért kész vérét is ontani. Kipirult arczczal, láztól égő szemekkel követelte most a nép Metternich eltávolítását a kormányrúdtól. S ezt a csodálatos, átalakító hatást Kossuth beszéde okozta.

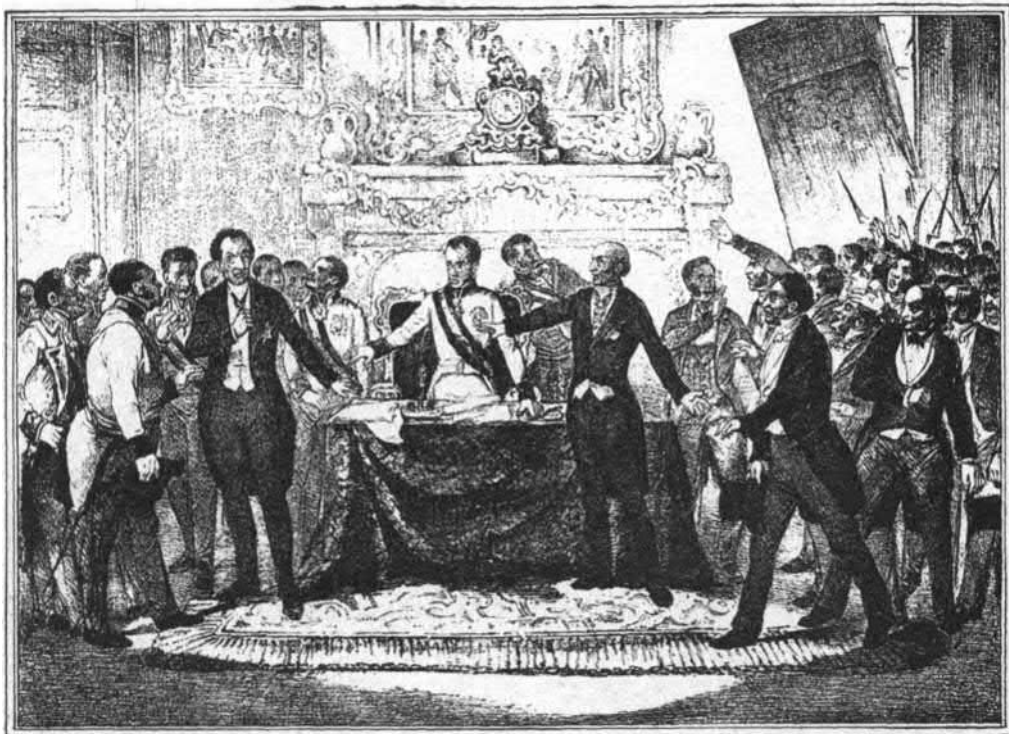
Liechtenstein herczeg, midőn Kossuth beszédének felolvasása után az ülésterem ablakából az udvarra tekintett, állítólag ezt a találó megjegyzést tette:

— Ezek többé nem bécsiek, ezek forradalmár magyarok.

A Burgban a nagyarányú tüntetés hírére sietősen megtettek minden intézkedést, hogy az esetleges zendülés a legerélyesebben elnyomassék. Albrecht főherczeg, Bécs katonai parancsnoka, különben már 12-én megtette az első intézkedéseket egy eshetőleges kitörés ellen. Az egyes csapatparancsnokok rendeletet kaptak, hogy a kaszárnyákban az összes csapatokat készenlétben tartsák. A gyalogságnál minden egyes közember hatvan darab éles töltést kapott. A Burg

védelmére két zászlóalj gránátos, egy zászlóalj gyalogság és egy üteg tüzérség rendeltetett ki. A kincstári épületek, mint az állampénztár, fegyvertár, zálogház stb. erős katonai fedezet alá helyeztettek.

Ez előleges intézkedésekkel, — úgy hitték, — a császári lak és a középületek eléggé megvédetnek ugyan, de a forrongó tömeg megfékezésére mégis a legerélyesebb rendszabályok alkalmazását határozták el. Albrecht íóherczeg tehát a megállapodáshoz képest menten kiadta a parancsolatot, hogy a kaszárnyákból az összes

Metternich bukása 1848. márczius 13-án. (Egykorú rajz.)

katonaság harczkészen vonuljon ki, szállja meg az élénkebb forgalmú utcákat és tereket, — s ha szükséges: használja fegyverét.

A rendek-házához, ahol legnagyobb volt a csoportosulás külön zászlóaljat vezényeltek, azzal az utasítással, hogy a tömeget űzze szét.

A rendek ép felfüggesztették az ülést, midőn a katonaság az udvart megszállta. A nép óhajlásához képest ugyanis egyenesen az ülésből a rendek egy küldöttsége ment a Burgba, hogy kihallgatást kérve a császárnál, előadja a nép kívánságait. A közönség, amely a

legnagyobb izgalommal várta az audiencia eredményét, a katonaság váratlan felvonulására egy pillanatra megdöbbsent, de már a másik perczen annál nagyobb erővel tört ki haragja és elkeseredése. A tömeg éktelen lármával: füttyüléssel, kurjongatással, püsszegéssel fogadta a katonaságot. Az előcsapatot kövekkel kezdték hajigálni. A vezénylő százados egy tégladarab által homlokon találva, véres fővel bukott a kövezetre. Erre a katonaság, sortüzet ad, majd szurony-szegezve rohan a menekülő népre. Roppant zűrzavar támad. A haldoklók, sebesültek jajszava közé a düh kiáltása vegyül. A közönség védekezni kezd. A találékonyabbak felrohannak a rendiház üléstermébe s az összezúzott bútordarabokat dobálják a katona*ságra. Közbe pisztolylövések durrannak. Egy marczona, óriási termetű munkás, akit lábikrán szúrnak, visszafordul: az utána rohanó katonát torkon ragadja, magasan a levegőbe emeli s megfojtva, mint a békát a földhöz csapja.

A véres összeütközés egész Bécsben roppant izgalmat keltett, A rémület, düh és a bosszú kiáltásai hangzottak mindenfelé.

— Polgárvér folyt! — ordították utczáról-utczára. — Fegyvertelen népre lőttek. Ez bosszúért kiált. Le a hóhérokkal, kik védtelen népet gyilkolnak! Átok reá, ki ezt parancsolta!

És a bosszúállás fékvesztett őrjöngése szállta meg a népet. Ki mit kaphatott a kezeügyébe: dorongot, kést, fegyvert stb., azzal rohant az utczára, hogy megboszulja az ártatlanul ontott vért.

A forradalom lángja lobogott fel egyszerre egész Bécs városában.

A düh oly nagy volt, hogy egy öreg tábornokot egy hasábfával ütöttek le a lováról. Hasonlókép járt volna Albrecht főherczeg is, ha sarkantyúba nem kapja lovát s idejekorán el nem menekül. Közápor hullt nyomába, egy darab fa arczö is találta, úgy hogy összetört a szemüvege. Erre azután a város több részén megindult az utczai harc a nép és a katonaság közt. Egy helyütt a tömeg tégladarabokkal verte vissza az előszáguldó dragonyosokat; más helyütt hevenyészett torlaszokból védte magát. Egyik csapat ostrom alá fogta a fegyvertárt, véres tusát folytatva a védő katonasággal. Egy másik csoport a Burgba igyekezett behatolni. A komor császári laknak az udvari színház melletti részén egyetlen ablaktáblája sem maradt épségben. A vasrostélyokat kiszaggatták, s ezzel fölfegyverkezve nyomultak előre, megrohanva az udvari gyógszertárt, amelyből a fal áttörésével egyenesen a császár lakosztályába lehetett volna jutni. Ez eshetőséggel azonban, úglátszik, számot vetettek a Burg-

bán, mert a gyógyszerár szobáit már eleve eltorlaszolták. A tömeg, mely roppant izgalomban nem ért rá a torlaszok széthányásával foglalkozni, zúzva-törve mindent ami útjában állt, tova vonult, hogy más oldalról kísértse meg a bejuthatást.

A Burgban most már csakugyan megijedtek. Az ijedelmet még növelték a beérkezett újabb, meg újabb hírek, hogy a katonaság immár nem bír a feldühödt nép titáni erejével. A császár láztól gyötörve, betegen zárkózott lakosztályába. Az uralkodó-család férfi

Metternich futása.

(A bécsi márciusi forradalom idején megjelent gúnykép.)

tagjai pedig Lajos termeiben gyűltek össze, ahol Metternich, Kolowrat s a többi udvari méltóságok meghallgatásával az államtanács úgyszólván permanenciában ülésezett. Iderendelték Latour és Windischgrätz tábornokokat is, hogy a katonai intézkedésekre nézve szolgáljanak utbaigazítással.

Lázás izgalom közt folyt a tanácskozás, melyet még-megszakított a felhangzó rémes csatazaj, a puskaropogás, a harczoló nép ideg-

rázó üvöltése. Eközben tiszték, lakájok tarka egyvelegben jöttek-mentek majd hírekkel, majd parancsokkal. Időnként rémült arczczal, kisírt szemekkel egy-egy főherczegnő is benézett, hogy vigaszt és megnyugtatót merítsen.

A tanácskozás folyamán Metternich herczeg azt javasolta, hogy a katonaság csak a Burg védelmére szorítkozzék s kerüljön addig minden kihívást, míg gyors futárok által Csehországból és Morvából kellő számú hadcsapatok nem rendeltetnek Bécsbe. Ekkor aztán minden kímélet félretételével kell elbánni a zendülőkkel.

Windischgrätz herczegnek viszont az volt a nézete, hogy a meglevő katonasággal is lehet rendet csinálni, ha nagyobb erélylyel lépnek fel. „*Csakhogya, — úgymond, — a forradalmakat nem puszkával, hanem ágyúval szokás leverni.*“

A többség azonban nem osztozott Windischgrätz nézetében. Az agyonbombázástól nem annyira a népet sajnálták, mint inkább az épületeket. Hosszú izgalmas vita után végre abban állapodtak meg, hogy előbb a polgárórség kirendelésével próbálják lecsillapítani a népet; s csak akkor, ha ez nem sikerülne, nyúlnak a Metternich és Windischgrätz által javasolt végső eszközökhöz.

Ámde, elkéstek e mentő eszmével is. A polgárórség — mely bizonyos katonai szervezettel bírt, s így fegyverrel is el volt látva, — már ekkor szívvel-lélekkel a néphez csatlakozott. Sőt parancsnokuk vezetése alatt külön küldöttséget is menesztettek a Burgba, hogy szószólói legyenek a nép kívánságainak.

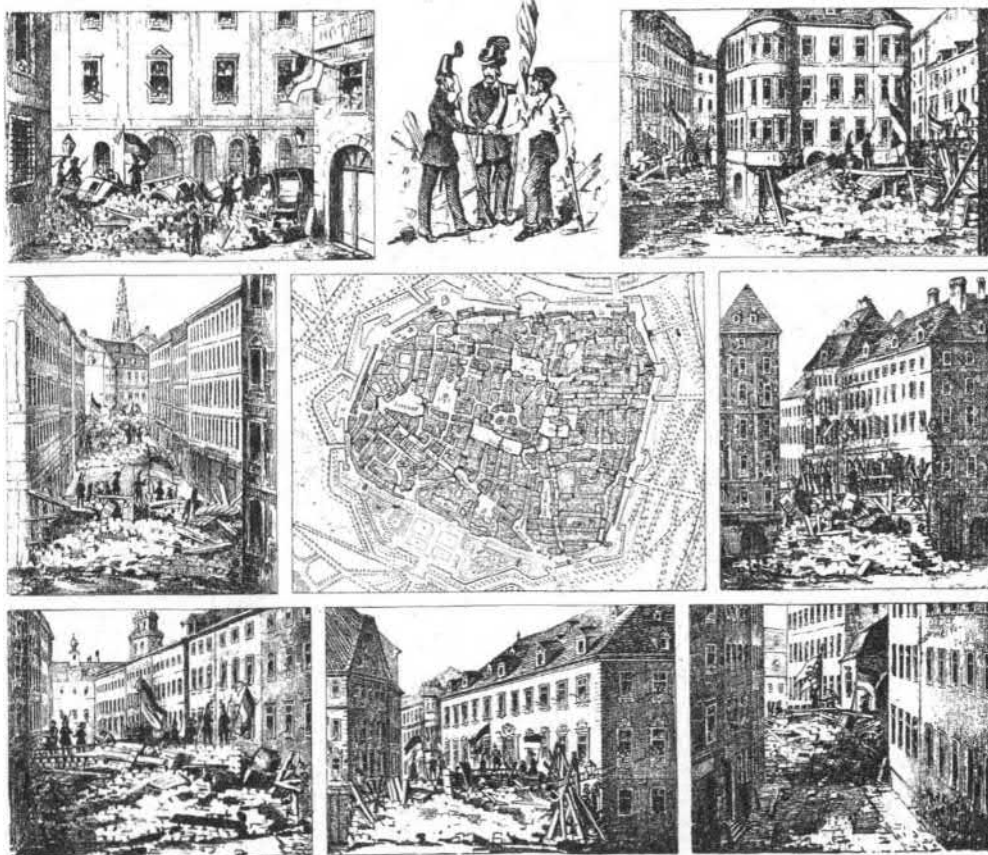
A polgárórség küldöttsége már ott találta a rendek és az egyetemi ifjúság deputációját. De egyiket sem engedték kihallgatásra. A rendház tizenhéttagú küldöttsége már a délelőtt óta ott őgyelgett Lajos főherczeg előszobájában, anélkül, hogy szóba álltak volna vele.

— Ő felsége a császár, — szólt durva nyersséggel egy udvari tanácsos a küldöttség tagjaihoz, — semmit sem enged magától kicsikartatni. Nagyon tévednek, ha azt hiszik, hogy Ő felsége hasonló helyzetben van mint a franczia király, vagy pedig olyan alkotmányt erőszakolhatnának reá, aminőt Lajos bajor király három óra alatt megadott.

A polgárórség küldöttségének vezetője e goromba visszautasításra azonban nem hátrált meg, hanem erélyesen követelte, hogy ereszszék a császár elé a nép küldöttjeit. Erre azt felelték, hogy a császár fekvő beteg, s így senkit sem fogadhat; de Lajos főherczeg hajlandó meghallgatni őket.

A küldöttség kelletlenül bár, Lajos főherceg fogadótermébe vonult. A szomszéd szobában egyre folyt az izgalmas tanácskozás, melyben az összes főherczegek résztvettek; sőt később a polgárőrség küldöttségének néhány tagja is behívatott.

A tanácskozást újabb rémhír zavarta meg. Egy tiszt azt jelenté, hogy a csöcselék betört a Mihály-templomba és ott mindent össze-

Az 1848-iki bécsi barrikádok térképe.

rombolt. Majd egy másik hír érkezett, hogy a tömeg felgyújtotta Máriahilfet. E hírek a legnagyobb rémületbe ejtették a tanácskozókat. „Lajos főherczeg, — írja egy szemtanú, — e hírekre, melyek később valótlanoknak bizonyultak, szótlanul rogyott egy támlászékbbe. Ferencz Károly kezeit tördelve rémülten így kiáltott fel: „Istenem, mi lesz még ennek a vége!“ Albrecht főherczeg földre szegezve tekintetét, heves léptekkel járt föl és alá a teremben; a többiek

mintha megkövültek volna, némán, elmélyedve bámultak maguk elé. Csupán János főherceg és Kolowrat gróf látszottak lélekjelenlétüket megtartani. A csendet a polgárország egy tisztjének Kolowrathoz intézett szavai törték meg:

— Kegyelmes uram, sürgősen szükséges, hogy most már történjék valami, ami a népet lecsendesíti!

— De hát mi történjék? — kérdi gr. Kolowrat.

— *Miután excellenciád kérdezi, hát felelek, — felelé a tiszt. — Ha Metternich herceg el tudja magát határozni, hogy lemond, jót állok a nyugalom gyors helyreállításáról.*

A polgárország többi tisztje szintén Metternich lemondásában látta az egyetlen mentőeszközt.

Metternich e jelenet alkalmával a szomszéd szobában valami rendelet szerkesztésével volt elfoglalva. A főhercegek bementek hozzá. Hogy mi történt köztük, azt ma is a titok fátyola borítja, annyi tény, hogy Metternich az utolsó pillanatig görcsösen ragaszkodott állásához.

Midőn János főherceg tudtára adta a küldöttségnek, hogy a kancellár a nép óhajtásához képest leköszön, Metternich, ki a nyitvafelejtett ajtón keresztül meghallotta e szavakat, a terembe lépett és a keserűség hangján kiáltá:

— Hogyan? Ez volna a köszönet a birodalomnak és az uralkodóháznak tett félszázados hű szolgálatomért?

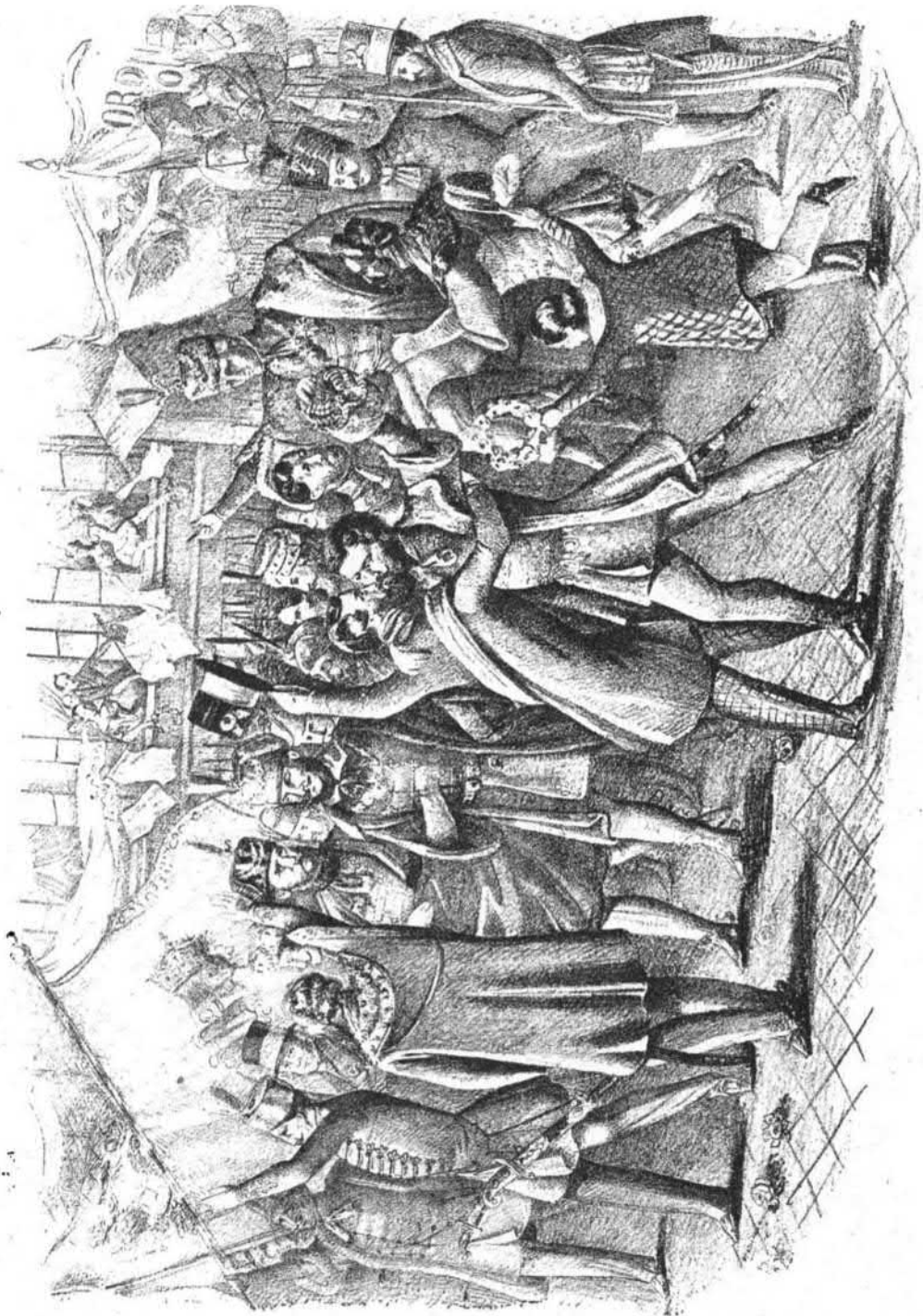
A küldöttség tagjai, — mint egy szemtanú beszéli — e szavakra gúnyos nevetésben törtek ki, amely porig sújtotta a kancellárt. Vége lett egyszerre. Ez a kaczagás ölte meg.

— Herceg, — válaszolt szavaira a küldöttség egyik tagja, — csak lemondásával mentheti meg ön az uralkodóházat.

— Ha önök gondolják, hogy visszalépésem a nyugalmat helyre állítja, — felelte Metternich remegő hangon, — úgy állásomat Ő felsége kezeibe teszem.

Ezzel megfordult és lassú, imbolygó léptekkel hagyta el a termet.

Néhány perez múlva a tanácskozó szoba ajtai ismét kinyíltak és Metternich környezve az összes főhercegektől, lépett az elfogadóterembe. Levertség, komor hangulat uralkodott mindnyájok arczán; Metternich sápadt-fehér volt, mint a meszelt fal. A kiállott izgalmak megtörték gögös alakját. De azért nyugodtságot erőltetve lépett elő s fordult a küldöttséghez:

A magyar orsz. küldöttség bevonulása Bécsbe 1848. márczius 15-én. (Egykorú rajz.)

— Önök a polgárság nevében, — így szólt, azon óhajást fejezték ki, hogy leköszönjek. Kérdem: mi kifogásuk van személyem ellen?

. — Herczegséged személye ellen semmi, de rendszere ellen tömérdek, — felelt bátor, szilárd hangon a polgárórség küldöttségének vezetője.

Pillanatnyi nyomasztó csend állott be. Metternich mereven maga elé tekintett, majd lassú hangon töredezte:

— Ha így van, örömmel teszem le állásomat ő felsége lábaihoz, — s ezzel könnyed fejbólintással eltávozott a teremből.

A főherczegek hallgatagon követték, mintha csak egy halottat kísérték volna ki. A küldöttség tagjai azonban szinte akaratlanul „Hoch“-kiáltásokban törtek ki, s örömsugárzó arczczal köszöntötték egy jobb korszak hajnalát.

A hivatalos „Wiener Zeitung“ márczius 14-iki száma következőleg adta tudtára a világnak az óhajtvá várt örömhírt:

„A titkos házi, udvari és államkancellár, herczeg Metternich hivatalát Ő felsége kezébe letette.“

Egy rász és ósdi rendszer bukott meg ezzel, mely közel fél-századon keresztül súlyos átok gyanánt nehezedett Ausztria népeire, s melynek sorvasztó hatását oly sokáig sínylette hazánk is.

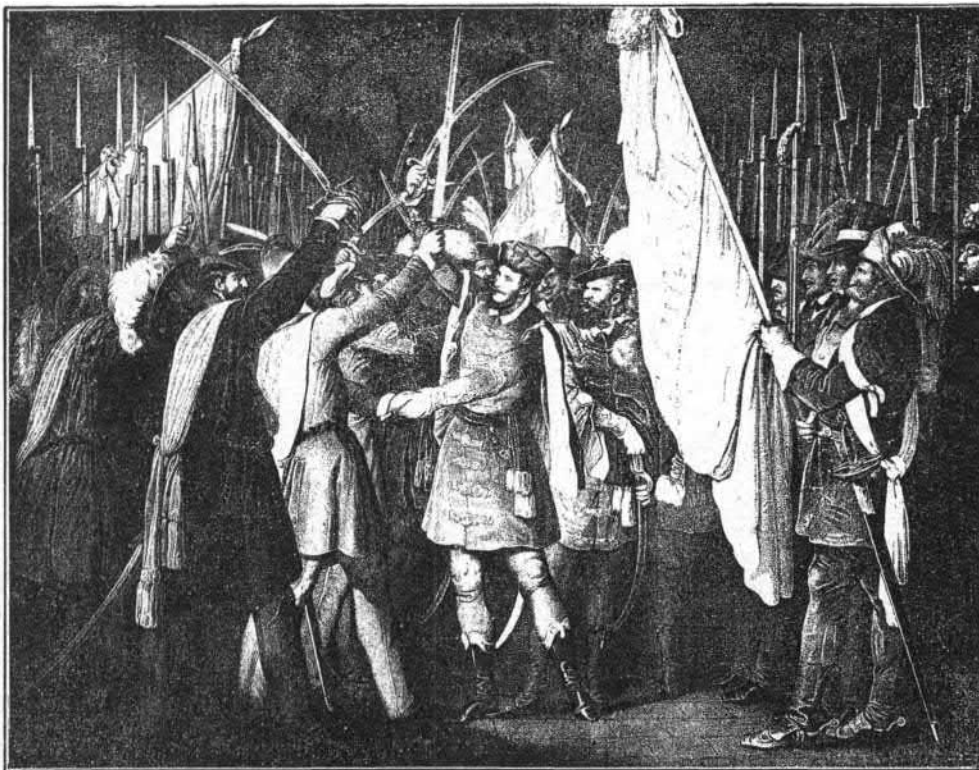
Metternich bukása gr. Apponyi Györgyöt is magával sodorta. Leköszönt. Helyét ideiglenes minőségben Szogyény-Marich alkanczellár foglalta el.

István nádor márczius 13-án, — tehát épp a diadalmaskodó bécsi forradalom kitörésekor, — *tért vissza Pozsonyba*, ahol a legfeszültebb érdeklődéssel várták küldetésének eredményét. Első perczben az a hír kelt szárnyra, hogy a nádor hiában járt Bécsben. A legfelsőbb körök tudni sem akarnak engedményekről s így Kossuth felirati javaslatát még tárgyalásra sem bocsájtják a felsőtáblán.

A szállongó hír természetesen nagy izgatottságot keltett a közönség körében. De a beavatottabb követekre is lehangolólag hatott a bizonytalanság. Pedig a hír nem volt igaz. Ugylátszik, a nyugtalanság szülte és a kétkedés hordta szét.

Máig is titok leple födi, hogy mit végzett a nádor a Burgban. Sok jel azt mutatja, hogy szilárd akarattal és őszinte szívvel szállott síkra a magyar ügy érdekében. Az udvarnak, mint tudjuk, először az volt a szándéka, hogy a kellemetlenkedő országgyűlést rövidesen feloszlattja s ez úton szabadul meg a reformkövetelésektől. A politikai

látóhatár sötétülése, a gyülemelő viharfelhők, de legkivált a bécsi nép növekedő forrongása utóbb mégis más nézetekre, terelte az intézőköröket. Elállottak első tervüktől, amelynek végrehajtása, a bizonytalan viszonyok közt, esetleg végzetes következményeket vonhatott volna maga után. Időt akartak nyerni. Valószínű tehát, hogy István főherceg szabad kezet nyert a teendőkre nézve. Azt az utasítást kaphatta, hogy a Kossuth-féle felirat tárgyalásának ne állja útját; sőt ha Becsből aggodalmas hírek érkeznének, fogadtassa azt el a

Részlet a magyarok bécsi fogadtatásából 1848. március 15-én.

(Az ereklye-múzeum képgyűjteményéből.)

főrendek által is. Legalább lecsillapodnak a kedélyek. A reformok visszautasítására. majd találnak később alkalmas ürügyet.

A bécsi forradalom híre március 14-én reggel terjedt el Pozsonyban, mindenütt a legnagyobb izgalmat támasztva. Este már Pesten is tudták a hírt.

Az alsótábla nyomban ülést tartott. Kossuth a meleg rokonszenv hangján emlékezett meg a bécsi nép bátor elhatározásáról, örömmel

vette tudomásul Metternich hercegnek s vele a magyar udvari kancellárnak, Apponyinak a bukását, majd így folytatta:

... „Nekünk most azon nagyszerű feladat jutott, hogy a mozgalmakat bölcsen vezessük, s azon kell lennünk, hogy a gyeplő kezeink közt maradjon, mert addig alkotmányos úton haladhatunk; de ha egyszer a gyeplő kezünkéből kirántatik: akkor a következeseket az Isten tudja csak. Kívánatos ennél fogva, hogy a felirat korábban jusson fel a trónhoz, mint az események hire az országban elterjed. Senki se engedje magát túragadtatni a kellő vonalon, de ezen vonalig mindent! . . .“

Azt indítványozta tehát, hogy a nádor szólíttassék fel a felsőház ülésének azonnal való összehívására. Továbbá, minthogy a bécsieknek a sajtószabadság megadatott, küldessék ki egy bizottság, mely a sajtótörvényről szóló törvényjavaslatot dolgozza ki. Végül „minthogy váratlan körülmények fejlődhetnek ki, hogy a belnyugalom az ország jóakarató polgárainak védelme alatt maradjon: küldessék ki egy másik bizottmány is, amely nem napok, hanem órák alatt a hon védelme iránt terjeszzen elő javaslatot.“

Kossuth mind a három indítványát egyhangúlag fogadta el az alsótábla. Az események ily meglepő alakulásán általános lett az öröm. Csak egy ember nem osztozott az örömben, csak egy férfiú arcza maradt komor: Széchenyi István grófé, aki megfjejt-hetetlen, csodás sejtésektől megkapatva, így szólott:

„Sokan örülnek, sokan búsulnak az események felett. Én még nem tudtam magamat elhatározni: örüljek-e, avagy búsuljak? Mert felfogásom szerint éppen annyi lehetőség van arra, hogy Magyarország egy szebb jövőnek indul elébe, mint arra, hogy önmagában s magával küzdve, végóráját érje. Ezt mutatja más nemzetek példája, melyek ily pillanatokban vagy nagyra nőttek, vagy kimúltak az élők sorából. A gyógyszer azonban kezünkben van. Nekem régi kedves óhajtásom, hogy Magyarország saját tengelye körül forogjon, merte nélkül oly haladás lehetetlen, mely után a nemzet sóvárog. És azon hihetőség, hogy ez most megtörtén. hetik, örömmel tölti el szívemet. De aggasztja az, hogy a szomszédság tüzre lobbant, s mi magyarok szalmakörülményeink: — heves vérünk, könnyű fellobbasunk mellett, — oly közel vagyunk e tűzhöz. Vagy reform, vagy anarchia: ezek közt kell választani . . . Nemzetünk feladata, hogy az alkotmányos kifejlésnek basisa a dynastiának támasza legyen . . . Most, mindenek felett rendre van szükség. „És nincs senki, aki jóviselete által jóltevőjévé ne lehessen a nemzetnek; de senki sincs oly kicsiny, hogy az ellenkezővel ne árthatna. Nincs ország a világon, melyben oly kevés politiaális rend lenne; de nincs nemzet, melyre jobban hasson a becsületes őszinte szó . . . Szűnjék meg minden párt, minden kaszt. Én eddig is csak a modorra nézve ellenkeztem, de a célra nézve nem, s annak tisztaságát mindenkor elismerem.“ . . .

Széchenyi e jóslatszerű intelmével kétségtelenül Kossuthra célzott, a kinek törekvései ellen eddig is oly erős küzdelmet folytatott-

De Kossuth páratlan népszerűsége, úgy látszik, lefegyverezte a „legnagyobb magyar“-t is, mert e szavaiban már az engesztelődés hangja rezdül meg. Egyetértésre int, s aztán nyomban menti magát, hogy ő csak Kossuth modorát kifogásolta, de szándékának tisztaságában soha sem kételkedett. Helyesli immár a czélt is, amelynek elérésére Kossuth törekszik, csak kellő óvatosságot ajánl.

Széchenyi e beszédje azért is emlékezetes, mert itt nyilatkozik meg először aggodó lelkének végzetszerű borúja és tépelődése, mely hovatovább növekedvén, nemsokára oly szörnyű örvénybe sodorta.

Tény, hogy Kossuth, kit az események oly csattanósan igazoltak, már ekkor feltétlen ura volt a helyzetnek. Népszerűsége

A pozsonyi jurátusok Becsbe érkezése 1848. márczius 16-án. (Egykorú kép.)

és tekintélye annyira megnövekedett, hogy még leghatalmasabb ellenfele: Széchenyi is, bár hallgatagon, de kénytelen volt meghajolni előtte. Nemcsak az alsótábla, de az egész magyar társadalom immár a megingathatlan bizalom lelkesedésével követte kibontott lobogóját. Kossuth egyszerre a nemzet sorsának intézőjévé lett.

Alakja egészen az előtérbe került, s a nagy dráma további eseményei csaknem kizárólag személye körül összpontosulnak.

István főherceg, mihelyt híret vette a bécsi forradalom kitörésének: azonnal, még a reggeli órákban magához hívatta gróf

Keglevich Gábort, Majláth György országbíró, báró Vay Miklóst és gróf Széchenyi Istvánt és felvilágosítá őket a helyzet válságáról. Az értekezlet eredménye az lett, hogy a nádor még az nap, — márczius 14. — délutánra a főrendeket sürgetős ülésre hívta össze, amelyen az alsótábla felirata lesz tárgyalandó.

Széchenyi elborult kedélyvel jött ki a nádor szobájából.

— Tengerként fog ömleni a vér és a haza el fog pusztulni, — mondá gr. Zichy Edmund főlovászmesternek.

Az alsótábla, — miután most már kétségtelennek látszott, hogy az ókonzervatív főurak ellenzése a nádor intésére megszűnik, — a feliratot a változott viszonyokhoz képest módosította. A feliratnak ugyanis több olyan pontja volt, amely csak általánosságban érinté a közvélemény óhajait. E homályos részeket az alsótábla, — Kossuth indítványára, — világos és határozott szavakkal helyettesítette. Kimondta, hogy „a szellemi kifejlődés ápolásának szükségé“ alatt: a *népnevelés*, a *vallásegyenlőség*, az *esküdtszék* és a *sajtószabadság* értendő; „a nemzeti erőnek egyesítése“ pedig az *Erdélylyel való unióra* vonatkozik.

Ily értelemben kiegészítve került a Kossuth-féle felirati-javaslat a főrendek elé. Rég volt oly nevezetes ülése a felsőtáblának, mint ez. Most kellett kitűnnie, hogy a szabadelvű eszmék utat törtek-e maguknak a mágnások gyülekezetébe; most kellett eldölnie, hogy a főurak a nemzet ellen vagy a nemzet mellett foglalnak-e állást? Az ülésterem karzatai szakadásig megteltek érdeklődő közönséggel. Megjelentek, persze, csak mint hallgatók, — az alsótábla vezérférfia is, köztük Kossuth, akit éljenzéssel fogadott a karzati közönség. Künn az utcán zsi bongó tömeg leste az eredményt.

Az ülésnek egyetlen tárgyát: a *felirat* képezte. De vitára, mint sokan hitték, nem, került sor, mert annak felolvasása után nyomban felállott István főherceg-nádor és a következőleg szólott:

„A felolvasott felirási javaslat felvételének mai napig elhalasztásáról azon eredményt merem reményleni, hogy a méltóságos főrendek magokévé teszik abbeli javaslatomat, miszerint efelirátot egész terjedelmében elfogadni szíveskedjenek“ . . .

Csoda történt. A nádor szavait zúgó éljenzés szakítá félbe. „*Elfogadjuk!*“ kiáltották a legaulikusabb fő urak közül épp azok, akik egy hét előtt még csak tudni sem akartak a reformokról.

A nádor néhány másodpercnyi szünet után ekként folytató beszédjét:

. . . „Midőn tehát a feliratra nézve a főrendeknek, mint látom, egyhangú határozatát kimondom: nyilvánítom azt is, miszerint az, hogy ez országgyűlés eredmény-

dúsan végződjkék, szilárd óhajtasom, forró kívánatom. Mit ma ígérhetek: az, hogy e tekintetben személyes és hivatalos befolyásomat önálló szilárdsággal használni is fogom. Biztosítom arról is a főrendeket, hogy alkotmányos kifejlődésünkre az országos rendekkel kezdet fogni, a jövőben is tisztemnek tartom.“

A nádor beszéde után újra felhangzott az „éljen“. De most már a karzat lelkes tüntetése is belevegyült. A kiengesztelődés meleg hangján üdvözölte a közönség a főurakat, akik végre mégis meghajoltak a nemzet akarata előtt.

A főrendiház határozata azonnal közöltetett az alsótáblával, ahol Kossuth azt az indítványt tette, hogy a feliratot a nádor vezetése alatt, az országgyűlés egy külön küldöttsége vigye Bécsbe és nyújtsa át a királynak.

A főrendiház az alsótábla ezen határozatát is elfogadta, s az országgyűlés mindkét házában azonnal megtörtént a küldöttségi tagok választása. Az elegyes küldöttség 72 tagból állott, a melyben az alsótábla 59, a főrendek táblája pedig 13 taggal képviseltette magát. A küldöttség tagjai lettek:

A mélt. FŐBB. táblája részéről: báró *Vay* Miklós koronaőr, *Lonovics* József Csanádi püspök, *Bajacsics* József karlóczai érsek, herceg *Eszterházy* Pál örökös sopronyi főispán, báró *Perényi* Zsigmond ugoicsai főispán, gróf *Károlyi* György békési főispán, *Tihanyi* P. erencz temesi gróf, ifj. *Majláth* György baranyai főispán, gróf *Batthyány* Lajos, gróf *Cziráky* János, gróf *Szapáry* Antal, gróf *Teleki* László és végül báró *Wenkheim* Béla.

A tek. KK. és BB. táblája részéről: *Zarka* János királyi személynök, *Ghyczy* Kálmán nádori ítélőmester, *Bernáth* Zsigmond Ung, *Szemere* Bertalan Borsod, gr. *Andrássy* Manó Torna, *Szentiványi* Károly Görüör, gr. *Andrássy* Gyula Zemplén, *Schnée* László Heves, *Gábrriel* István Abauj, *Badics* Miklós Heves, *Darvas* Pál Gömor, *Bükk* Zsigmond Borsod, *Bónis* Sámuel Szabolcs, *Bohus* János Arad, *Papszász* Lajos Bihar, *Bíró* Imre Arad, *Babarczy* Antal Gsongrád, *Bónay* János Csongrád, *Bónay* János Csanád, *Mánn* József Mármáros, *Kállay* Menyhért. Szabolcs, *Tomcsányi* József Békés, *Asztalos* Pál Mármáros, *Dessewffy* Jób Nógrád, *Tarnóczy* Kázinér Nyitra, *Kossuth* Lajos Pest, *Szentkirályi* Móricz Pest, báró *Bévay* Simon Turócz, *Olgyay* Títusz Pozsony, *Buttkay* István Zólyom, *Justh* József Turócz, *Kubicza* Pál Trencsén, *Bakovszky* Mórítz Liptó, *Pázmándy* Dénes Komárom, gr. *Széchenyi* István Moson, *Madarász* László Somogy, *Vidoss* József Vas, *Hunkár* Antal Veszprém, *Csúzy* Pál Zala, *Somssich* Pál Baranya,

Horváth László Fehér, *Szabó* Miklós Vas, *Gaál* Eduárd Tolna és *Tolnai* Károly Zalamegye követe; továbbá: *Josipovih* Antal túrmezei gróf, *Fogthy* János Hajdúkerület követe, *Máriásslj* 'Gábor az egri, gr. *Forgách* Ágoston a pozsonyi, *Daróczy* Zsigmond a pécsi és *Mericzay* Antal a váci káptalan követei; végül *Házmán* Ferencz Buda, *Haader* Pál Székesfehérvár, *Hergessel* Ferencz Győr, *Martini* Fridrik Sopron, *Pitroff* János Nagyszombat, *Rényey* Ferdinánd Szeged, *Komlóssy* Lajos Debreczen, *Tóth* Lőrincz Breznóbánya, *Staniczky* András Szatmár-Németi és *Károlyi* István gr. Pestváros követe.

A felirati javaslat győzelme élénk örömet keltett a hazafias érzelmű pozsonyi lakosság körében.' Este az ifjúság Kossuthot, mint az alkotmányos reformok rettenthetlen előharcosát, fáklyászenével ünnepelte.

Az országgyűlés küldöttsége, másnap, márczius 15-én reggel külön hajóval indult Bécsbe, hogy a királynak megvigye a nemzet kívánságait. A hajóállomásnál ott tolongott úgyszólván az egész Pozsony. Számosán, különösen a követek és az országgyűlési ifjúság köréből, önkényt csatlakoztak a küldöttséghez kíséretül. A Dunapartot előzőnlő közönség éljenzéssel, kendőlobogtatással üdvözölte a távozókat. A lelkes tüntetést egy ritka és érdekes természeti tünemény az elragadtatásig fokozta.

Mint rendesen az ébredő tavasz e szakában, most is esős, borongós idő volt. A mint azonban a hajó a parti állomásról a Duna sík tükrére fordult, mintegy varázsütésre, egyszerre kiderült az égbolt és egy gyönyörű szép *szivárvány* tűnt fel a kéklő távolban. A nap kibontakozott felhő-fátyolából és sugárözönével be-aranyozta a hajót. E megkapó természeti tünemény láttára a közönség ujjongó lelkesedésben tört ki.

— Szerencsés jel! — kiáltották. íme az Isten ujja, mely megjelöli utunk irányát. Fel tehát Bécsbe! Bizonyosan győzni fogunk.

A hajó már messze-járt, kerekeinek kattogását már rég elnyelte a távolság, midőn a közönség még mindig elragadással szemlélte a tarkaszínű szép szivárványt: hazafias törekvései megvalósulásának ez égi jelét.

István főherczeg még előző este kocsin utazott Bécsbe, a hová gyorsfutárral szállították. A Burgban ugyanis a legnagyobb aggodalommal voltak eltelve a magyarországi események iránt. Mindenféle rémhírek keltek szárnyra. Így márczius 13-án éjjel azt az érte-

sítést kapta Lajos főherceg, hogy Magyarországon szintén kiütött a forradalom, s István nádort királynak kiáltották ki. Pozsonyban már alakulófélben van az ideiglenes kormány Kossuth elnöksége alatt. Ez izgalmas napokban, midőn annyi váratlan esemény történt,

Kossuth egy gyermekkel ölében beszédet intéz a bécsi néphez 1848. márcz. 16-án — (Egykoru rajz után).

a legképtelenebb hír is hitre talált. Elhitték ezt is. A bécsi nép örömmel újságolta egymásnak, az uralkodó család körében pedig a legnagyobb rémületet támasztotta. Zsófia főhercegasszony e hír hallatára állítólag sírásra fakadt éi gy kiáltott fel:

— *Rettenetes! Magyarországot elvesztettük!*

Ezekről a rémhírekről akart az udvar teljes bizonyosságot szerezni, s ezért hívták külön gyors-futárral István főherceget Bécsbe, ahol a forrongás nemhogy csillapult volna, de perczről perczre nőtt.

A bécsi lakosság ugyanis keserűen csalatkozott, midőn azt hitte, hogy Metternich bukásával megnyerte az alkotmányt. Nem úgy történt. Elbocsáttatott ugyan Metternich, ki a nép dühe elől éj idején áruhában szökött meg Bécsből; de a remélt konstitúcióról szó sem volt. Sőt ellenkezőleg. A Burgban a legerélyesebb intézkedéseket tették meg a forradalom véres elnyomására'.

A várt alkotmány-pátens helyett márczius 14-én reggel az utczasarkokon a következő hirdetmény volt olvasható:

„Szilárdul elhatározva, trónja alapjának megrendítését nem engedni, ő felsége a császár a rend és a csend helyreállítása végett elhatározta, hogy herczeg Windischgrätz Alfréd altábornagyot polgári és katonai teljhatalommal felruhazza, kinek minden katonai és polgári hatóságot alárendel. Megvárja ő felsége az összes polgárság minden időben tanúsított ragaszkodásától, hogy vitéz hadseregével egyesülten a közrend helyreállítására irányzott törekvéseket és intézkedéseket teljes erejével támogatni fogja.

Herczeg *Windischgrätz* altábornagy,
teljhatalmú katonai és polgári kormányzó.“

Alkotmány helyett tehát *ostromállapot*. Képzelné lehet a csalatkozott bécsi nép keserűségét, mikor a plakátokat olvasta. Elkese-redése még fokozódott, látván a tüzérség felvonulását dübörgő ágyúival. Vad dühvel újult meg ismét a harcz. A külvárosok egy-nemely része valóságos csatamezővé változott.

Jellemző e rendkívüli idők közhangulatára, hogy a császári katonaság közül számosan nemcsak rokonszenveztek a nép törekvéseivel, hanem lehetőleg kímélték is azt a kényszerült összeütközéseknél. Így a többi közt egy *Pillet* nevű tüzemester nyíltan megtagadta az engedelmességet, midőn századosa ágyútűzet vezényelt a szemben álló tömegre.

— Én nem lövök a védtelen népre, — válaszolt daczosan, s az égő kanóczot a földre dobta.

A felbőszült nép e szívós és makacs önvédelme roppant lehangolólag hatott az uralkodóház tagjaira. Újabb tanácskozások kéz-dődtek. Ismét keresték a mentő eszközöket. Valaki felvetette, hogy talán csillapítólag hatna az izgatott kedélyekre, ha a császár séta-kocsizást tenne a belvárosban, s mutatná magát a népnek.

V. Ferdinánd erről először tudni sem akart. Félt, hogy esetleg

A szabadságharcz költői. — (Egykorú arcképek után.)

merényletet intéznek ellene. Végre mégis rábeszélték, hogy délbén Ferencz Károly és ennek legidősebb fia, Ferencz József főherczegek társaságában kikocsizik. Mielőtt azonban elindultak volna, meggyónt és megáldozott.

Aggodalma azonban nagyon is túlzott volt. A bécsi nép, — jól tudván, hogy az agg császár az erőszakoskodásoknak nem oka, — rokonszenves tüntetésekkel fogadta. Az uralkodót meglepte e nem várt fogadtatás. Elérzékenyülve hajtogatta fejét jobbra-balra s ismételen mondogatta:

— Mindent megadok nektek, mindent!

Míg a császár sétakocsizását végezte: azalatt Lajos főherczeg lakosztályában tovább folytak a tanácskozások a népnek teendő-engedmények felől. Az értekezleten résztvett *István* főherczeg is, aki egyáltalán a leglelkesebb tüntetések központja volt bécsi időzése alatt. „*Éljen Magyarország nádora, ki megváltásunkra jött!*“ — e szavakkal üdvözölte mindenütt a bécsi nép.

De *István* nádon kívül, az uralkodócsalád majdnem valamennyi tagja résztvett e nagyfontosságú tanácskozáson. Ott volt *Zsófia* főherczegasszony is. Ezekon kívül több magasrangú hivatalnok, tábornok, mágnás; szóval az udvar kegyeltjei.

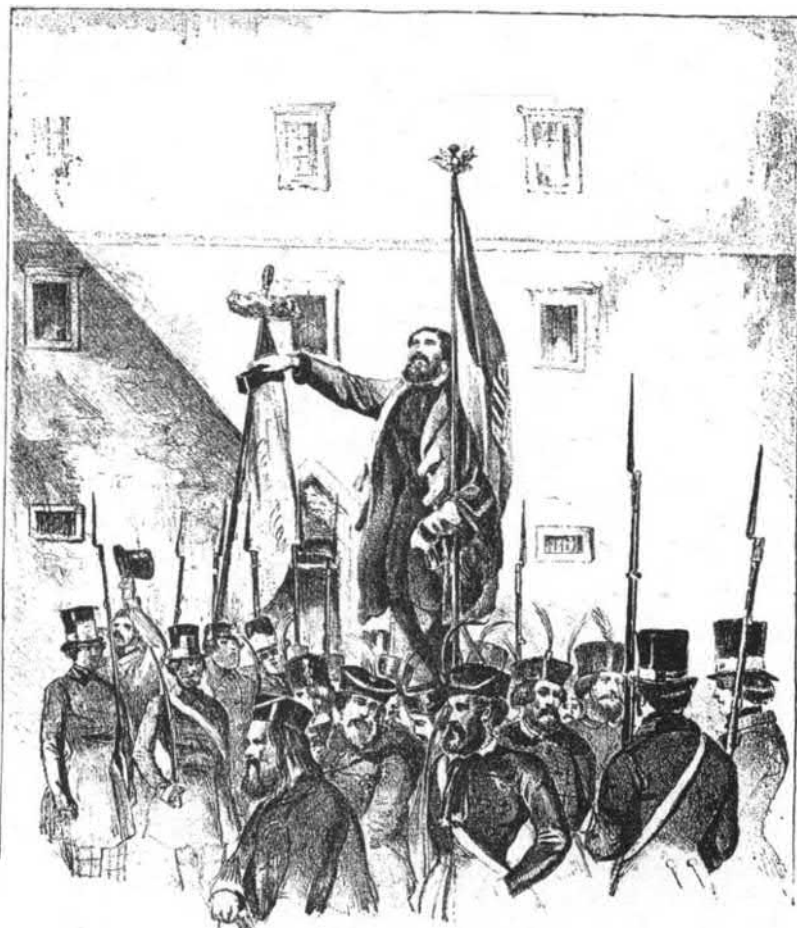
A tanácskozás most is rendkívül élénk és izgalmas mederben folyt. A kamarilla hívei Lajos főherczeg körül csoportosultak; míg azoknak, kik hajlandóságot mutattak az engedményekre, *István* főherczeg volt a szószólójuk. *István* főherczeg csodálkozását fejezte ki, hogy egyáltalában még lehetőknek hiszik az absolutismus fenntartását. A bécsi forradalmat, — így szólt tovább, — könnyen megelőzhette volna az udvar, ha kellő időben szabadelvű institúciókat léptet életbe. A főherczeg a magyarországi helyzetet is rendkívüli komolynak füsté, ahol a háborgó közvéleményt szintén csakis engedményekkel, első sorban felelős minisztérium kinevezésével lehet lecsitítani. Ha tehát elkerülni akarják azt, hogy Magyarország a legnagyobb bonyodalmakba sodortassák: úgy arra kell rábírni O felségét, hogy Magyarország kormányának vezetését *Batthyány* és *Kossuth* pártjából választott férfiakra bizza.

Kossuth nevének említésére a szörnyülködés hangja moríflott végig a termen.

— Csak ezt a nevet ne említsék itt, — jaj dült fel *Zsófia*, főherczegasszony és finom, fehér kezeivel betakarta füleit.

Lajos főherceg alig tudott uralkodni magán. Kipirult arczczal fordult István főherceg felé és indulatatosan kiáltá:

— Ha ez megtörténik, minden el van veszve. S a császári család legjobban tenné, ha Angliában előre menedéket keresne. A kamarilla többi tagja, különösen gróf Hartig és báró Pilgram

A magyarok küldöttsége a bécsi egyetemen megköszöni a fogadtatást.
(Egykorú rajz.)

szintén konokul ellenezte az István nádor által ajánlott engedményeket, azt mondván, hogy ezek megadása Magyarországnak Ausztriától való végleges elszakadására fogna vezetni.

E közben híre érkezett a rokonszenves fogadtatásnak, amelyben a császárt a nép részesíti. Ez a kedvező körülmény István nádor

részére billenté a mérleget. Azt hozta fel ugyanis, hogy a nép e kedvező hangulatát, mely a császár fogadtatásában nyilvánul, meg kell ragadni a nyugalom helyreállítására; ez pedig csak úgy érhető el, ha a kívánt alkotmány megadatik. Ez az egyetlen módja a forradalom gyors és sikeres lecsendesítésének. S noha Lajos főherczeg továbbra is mereven ragaszkodott visszautasító nézetéhez: ennek daczára az egybegyűltek egyrésze, köztük János főherczeg, mégis megfontalandónak tartotta a nádor indítványát. Újabb heves vita után végre abban történt a megállapodás, hogy az alkotmány engedélyezésére vonatkozó okmányt megszerkesztik és a császár elé terjesztik. Ám, döntse el ő a teendő lépések irányát. Bár vonakodva, ebbe Lajos főherczeg is beleegyezett, nyilván azon hiedelemben, hogy a császár vissza fogja utasítani az alkotmány-pátens aláírását.

Végre a császár koczikázásából visszaérkezett, de az ijedtségtől annyira elgyöngült, hogy környezete ágyba akarta fektetni. Oly izgattott volt, hogy egyre *sírt*. Alig tért egy kissé magához, az összes főherczegeket és a tanácskozásban résztvett urakat magához hívatta.

„Nem bírnok ez alkalommal tartott nagy tanácskozásról hiteles adatokkal, — írja Reschauer, — csak magasrangú egyének szóbeli hagyománya után közöljük, hogy a császár, midőn az alkotmány engedélyezésére vonatkozó leiratot vele közölték, azonnal késznek nyilatkozott azt aláírni. A császári-család több tagja, továbbá gróf Kolowrat, gr. Montecuccoli, gr. Latour, gr. Hoyos a pátens aláírása és kihirdetése mellett nyilatkoztak; Lajos főherczeg, Hartig, Pilgram azonban most is ellenkeztek.“

A császár egy pillanatig habozva állott, majd hirtelen elhatározás által megkapatva, kezébe ragadta a tollat, hogy a nagyfontosságú államokiratot aláírja. E perczben Lajos főherczeg a császár elé lépett, hogy még egy végső kísérletet tegyen.

— Mielőtt az aláírásra elhatározná magát felséged, — szólt ünnepélyes hangón, — figyelmeztetem dicsőült atyja Ferencz császár végperceire, ki mielőtt szemeit örök álomra hányta volna, meghagyta, hogy a birodalom kormányzását az ő szellemében folytassuk. '

E szavak épp az ellenkező hatást tették Ferdinándra. Mintha egy másodpercze fellobbant volna lelkében a szunnyadó akaraterő: beteges, sápadt arcza haragra gyűlt, bágyadt tekintete megvillant, s telve méltatlankodó haraggal kiáltá:

— Császár vagyok-e én, vagy nem? Aláírom, így határoztam! S ezzel gyorsan alájegyezte nevét az alkotmány-iratnak. A reform hívei „Hoch“ kiáltásokban törtek ki, a császár szemében pedig könny csillant meg s mint aki nagy dolgot végzett, midőn legyőzte gyöngeségét, kimerültén rogyott a karosszékbe.

Lajos főherczeg halotthalványan nézte végig a nevezetes cselekményt, majd megfordult, s fejét daczosan fölvetve, szó nélkül távozott a teremről. Pártja leverve, hallgatagon sompolygott utána.

A régi rendszer csak most bukott meg valójában, s úgy tetszett, hogy Ausztriára egy jobb korszak virradt.

Az alkotmány engedélyezésének híret végtelen lelkesedéssel fogadta a nép. A boszuért lihegő harag helyét egyszerre az engesztelékenység hangos öröme váltotta fel. A barrikád-harcoknak hirtelen vége szakadt. Az ostromállapot megszűnt. A katonaság legfelsőbb parancsszóra a városon kívül ütött táborn, s az őrszolgálatot mindenütt a polgári nemzetőrség vette át.

Az egész Bécs öröm-mámorban úszott, midőn a *magyar országgyűlés küldöttsége Bécsié megérkezett*. Leírhatatlan az a lelkesedés, a melylyel a bécsi nép a magyarokat fogadta. A Jágerzeile, merre a bevonulás történt, csak úgy nyüzsgött a roppant embersokaságtól. Az ablakok megnyíltak: a férfiak kalapjaikat csóválták a levegőben, anők kendőiket lobogtatták. Eljenrivalgás, virágdobálás, afék evesztett örömmel százféle nyilvánulása fogadta lépten-nyomon a magyarokat. Számosán odatolongtak Kossuthhoz és csókolták kezét, ruháját.

A Petzer-főle kávéház előtt már olyan torlódás támadt, hogy a magyarok kénytelenek voltak leszállani kocsijaikról. Itt tartotta Kossuth első rövid beszédjét. Természetesen a bécsi nép nyelvén: németül szólt, erősen magyaros kiejtéssel ugyan, de oly folyékonnyan, annyi hévvel, hogy a közönség elragadtatással fogadta minden egyes kiejtett szavát.

Kossuth, a maga és társai nevében megköszönte e nem várt nagyszerű fogadtatást, majd a szabadságszerető bécsi nép hősiességéről emlékezett meg magasztalólag. „Ausztria népei között még évszázadok múlva is, — mondá a többi közt, — nem lesz szív, mely titeket, bécsieket a felszabadítás körül kifejtett dicsőséges munkátokért áldólag ne említene.“

S midőn beszédje végén arra kérte a közönséget, hogy az út fáradalmaitól elcsigázott küldöttséget engedje át már most további feltartóztatás nélkül belvárosi szállására: azonnal helyet engedett a

tömeg és a tengernyi nép éljenző sorfala közt vonultak a magyarok egész a Szent-István templomig. A menet élén nemzetiszin zászló alatt a küldöttséggel jött jurátusok haladtak; utánuk pedig a bécsi egyetemi fiatalság aranyhímzésű selyem vánkoston a megkoszorúzott alkotmány-pátenst vitte. A lelkes tüntetés lépten-nyomon megújult. Boldog volt, ki a magyar küldöttség egy-egy tagjával kezét szoríthatott. A jurátusok összeölelkeztek, összecsókolóztak a bécsi diáksággal. Számos hölgy, kinek nem volt kezeügyében virág, leoldotta nyakáról vagy hajából a tarka, színes szalagot és azt hajította az elvonuló menetre.

A szakadatlan tüntetések ily frenetikus kitörései közt érkezett a küldöttség szállására; a „Ferencz Károly“ vendégfogadóba, ahol már a bécsi egyetemi ijuság díszörsége várta. '

Ámde, a küldöttség tagjainak vajmi kevés idő jutott a pihenésre. A tömeg körülvette a fogadót. A mint híre futott a magyarok megérkezésének, a messze külvárosokból újabb meg újabb csapatok özönlöttek a vendéglő elé, hogy lássák a magyarokat, de legkivált Kossuthot: az ünnepezt szónokot. Kossuth a felhangzó éljen-rivalgásokra a vendégfogadó ablakából intett köszönetét. De a tömeg nem elégedett meg csupán látásával, hallani is akarta őt. Kossuth végre kénytelen volt meghajolni a közönség sürgető kívánsága előtt és a népek testvériségéről oly elragadóan szép szónoklatot rögtönzött, aminőt a bécsiek még nem hallottak.

Hasonló hatású beszédet mondott még Kossuth a bécsi egyetemen is, a hol a magyarok testületileg jelentek meg, hogy az ifjúságot, mint a reformok bátor kezdeményezőjét üdvözljék. „E beszédek emléke — jegyezte fel egy jelenlevő, — örökké fenmarad Becsben.“ „Kossuth e két szónoklata, — mondja emlékiratában Löhner, — olyan volt, mint a harmonikus zuhatag.“

S míg a nép ily lelkesen tüntetett a magyarok mellett: azalatt a Burgban ismét megindult a cselszövés. A kamarilla csak az imént szenvedett veresége daczára sem adta fel a játszmát. Most a magyarok ellen fordult titkos befolyásának erejével. Előbb azt mondták, hogy a király beteg: az utóbbi napok izgalmai annyira kimentették, hogy semmiféle küldöttséget sem fogadhat. Majd azzal a kifogással álltak elő, hogy a magyarok kívánságait összhangba kell hozni az örökös tartományok alkotmánykérdésével; ez pedig időt igényel. Menjenek tehát csak a deputátus urak szép nyugodtan haza, a feliratot majd átadja Lajos főherczeg Ő felségének.

A nádornak egész tekintélyét latba kellett vetnie, hogy a fogadtatást kieszközölje, amely márczius 16-án déli egy órára végre mégis kitűzetett.

Az országos küldöttség felvonulása a Burgba újabb várt alkalmul szolgált a bécsi népnek a magyarok melletti tüntetésre. Az utcák,

Az első magyar miniszterelnök.
(Batthyány Lajos gróf.)

a hol a küldöttségnek kellett elvonulnia, zsúfolásig megteltek közönséggel. A nép lelkesedését csak növelte az a ragyogó fény és páratlan pompa, a melyet a magyar urak ez alkalomból kifejtettek. Ősi magyar díszbe öltözött a küldöttség majdnem valamennyi tagja. Abogláros kal-

pagok, az aranypaszomántos menték, a drágaköves kardok szemkáp-
ráztató látványt nyújtottak. A menet élén, Szintén díszbe öltözve,
a jurátusok mentek. Legelői Szarvady Frigyes, — ki később, külö-
nösen az emigráció idején oly nagy - szolgálatokat tett a magyar
ügynek,— egy nagy selyem trikolort vitt. A küldöttég előtt, harsány
dobpergés között, a bécsi nemzetőrség egy díszszázada haladt, utat
törve a tömegben a menetnek.

A menet csak lépést haladhatott. Sőt a Mehlmarkton a tor-
lódás olyan nagy lett, hogy kénytelenek voltak egy perezre meg-
állni. A közönség ezt az alkalmat arra használta fel, hogy Kos-
suthot újabb szónoklásra bírja.

Kossuth mellett egy fiatal bécsi polgárosszony állott, karján
mosolygós arczú, kedves, szőke gyermekkel.

Kossuth, egy hirtelen támadt ötlettől megkapatva, kivette az
anya karjaiból a gyermekét, s azt megcsókolva magasra emelte.

— Íme, — szólt — a szabad Ausztria jövőndő polgára. A mi hivatásunk, —
így folytató tovább, — szabadságért küzdeni, gyermekeink hivatása lesz e sza-
badság, áldását élvezni, de azt fenn is tartani. Nézzétek e gyermeket! Ha felnőtt
férfiúvá, akkor a szabadság már régen az összes emberiség közös birtoka leend.
E gyermeké, az ifjúságé a jövő. Azért éljen a jobb jövő!

E megható jelenet, — a mint a fiúcska édes mosoly közt kis
kacsóival körülfonja a beszélő Kossuth nyakát, — kivált a nőkre oly
mély hatást tett, hogy nem egynek köny gördült ki szeméből. Aztán
körülfőzönlötték Kossuthot, kérve kérven őt, hogy csókolja meg ennek
is, annak is a gyermekét, mert az ő csókja bizonyára áldásthozó leend.

Csak nagynehezen, mintegy negyedórái feltartóztatás után
indulhatott tovább a küldöttség és a közönség szakadatlan tünte-
tése közt ért a császári-lakhoz.

Y. Ferdinánd a trónteremben fogadta a küldöttséget, amely-
nek vezetője és szónoka István főherczeg volt. A nádor átnyújtván
a feliratot, lendületes beszédben kérte a királyt, hogy teljesítse a
hű magyar nemzet kívánságait.

... „E kívánatok — így szólt a többi közt, — a nemzet alkotmányos
életének, szellemi és anyagi javának, a kor igényei és a körülmények sürgős volta
által szükségelt kifejtését tárgyazván, ez által a szellemi és anyagi erők azon
lelkessült összhangzásának élénkítésére vannak irányozva, amelyben a jövőndő,
minden eseményei közt a királyi szék rendíthetetlen támaszát találandja fel.

A magyar nemzet, — így szólt tovább, — teljes bizalommal teszi le hő kíván-
ságait a trón zsámolyához, meg lévén győződve, hogy Felséged bizalmat tanusítand
a nemzet iránt, mely valamint eddig törvényes fejedelmei hatalmának és dicsőségének-

Batthyány Lajos grófné szül. Zichy Antónia.
(Barabás 1848-iki rajza.)

mindenkoron a legszilárdabb oszlopa volt, úgy a jövő idők viszontagsága között is mindig azon változatlan hűség és szeretet érzetétől lösz lelkesítve, melylyel alkotmányos szabadságáért s honáért hevülni soha meg nem szűnik. . . .

V. Ferdinánd a felirat átvétele után, töredezett magyarsággal, halk hangon ekként válaszolt:

„A magyar nemzet hűségi biztosítását köszönöm és kívánságait mielőbb sikeresíteni óhajtom. Szeretett Magyarországon mindig bíztam és annak hűségére ezentúl is számot tartok.“

E rövid válaszra, amelyben semmiféle *határozott* ígélet nem volt, felhangzott ugyan a hagyományos „éljen“, de a távozó küldöttségi tagok lelkében akaratlanul felmerült az aggodalom, hogy a nemzet kívánságainak teljesülése elől az akadályok még most sem hárultak el egészen.

És ez az aggodás csakugyan jogosult volt, mert a főherczegek tényleg felhasználták minden befolyásukat, hogy a magyar küldöttség törekvéseit megghiúítsák..

És megindult újólag a harc a kamarilla és a kívánságaikhoz ragaszkodó magyarok közt.

István nádor törekvése odairányult, hogy a felirat még bécsi idézésük idején, nyerjen kedvező elintézés s királyi kézirattal hatalmaztassék fel . az alkotmányos reformok keresztülvitelére. A nádor el is készíté a királyi kézirat vázlatát, amelyet mindjárt a kihallgatás után Szögyény-Marich alkanczellárnak adott át, hogy azt közölje a főherczegekkel.

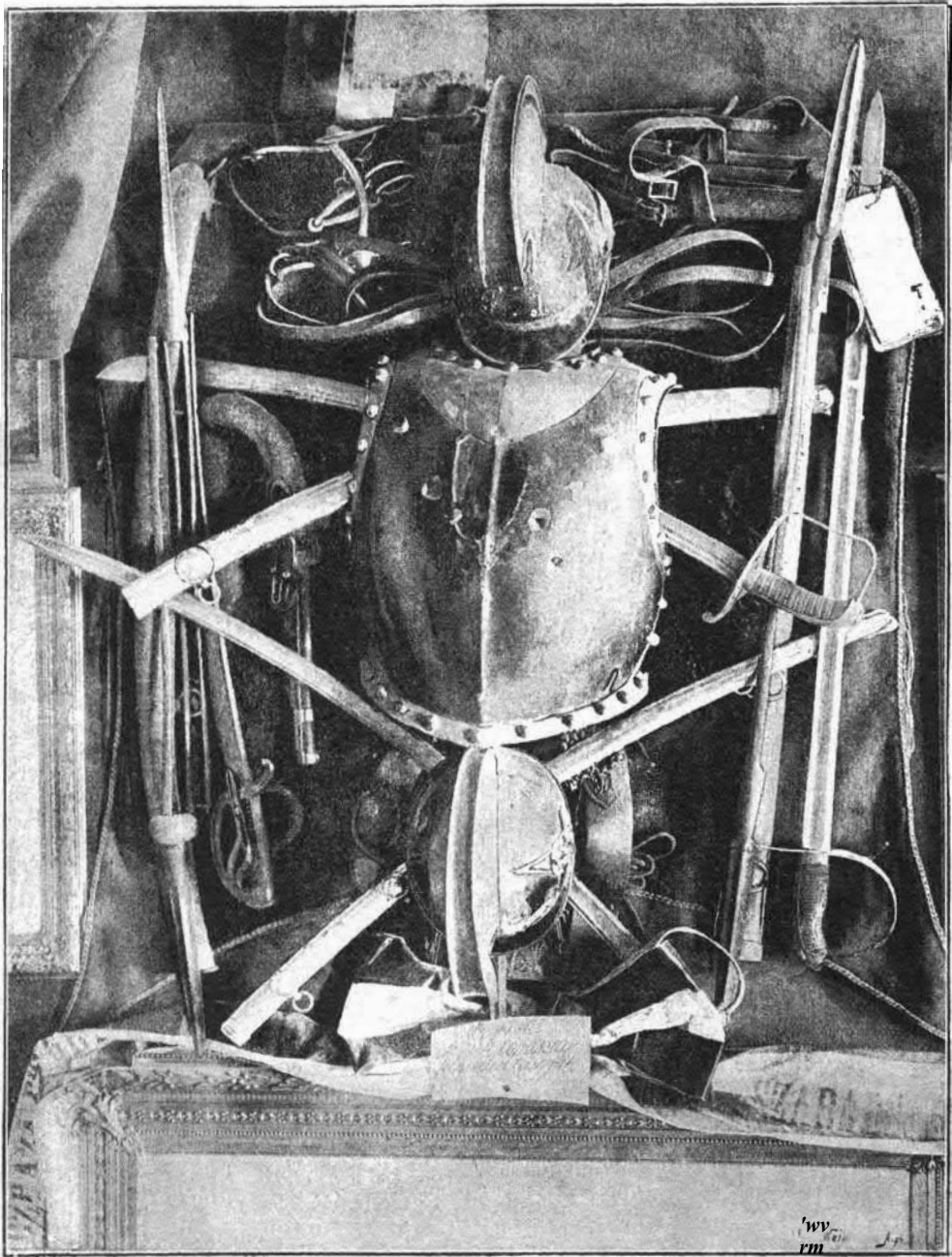
Batthyány, Széchenyi, Eszterházy Pál herczeg, kiknek már előző időből magas összeköttetések voltak az udvarnál, szintén sokat fáradoztak az ügy érdekében.

Hogy mennyire feszült és ideges volt a hangulat ez emlékezetes napok alatt, —* élénken jellemzi Eszterházy Pál herczeg esete.

Eszterházy ugyanis kihallgatást kért Lajos főherczegnél, hogy ha lehetséges, engedékenységre bírja Ót. A bejelentés után a főherczeg egyik segédtsztje által küzentette, hogy várokozzék.

Erre a dúsgazdag magyar főúr, haragra lobbanva, odafordul a segédtsztthez és hangosan, hogy a belső termekbe is behallatszott, imígy felel:

— Mondja meg a fenséges főherczeg úrnak, hogy most, midőn a korona megtartásáról, vagy elvesztéséről van szó, nincs ideje az udvari etikette formaságaihoz ragaszkodni.

Az osztrák lovasság fegyverzete és felszerelése 1848—49-ben.

(Az orsz. ereklyemúzeumban felvett csoportkép.)

Ez hatott. A másik pillanatban kinyílt a belső-terem ajtaja és a főherceg maga jött Eszterházy elé.

A délután folyamán Ferencz Károly főhercegnél hosszas értekezlet tartott, amelyen résztvett Szögyény és báró Jósika Samu erdélyi kancellár is. A tanácskozás folyamán Szögyény előterjesztő a nádornak a királyi kéziratra vonatkozó szövegezését. Valamennyien ellene szóltak. Leghevesebben Jósika Samu, aki azzal állott elő, hogy a magyar országgyűlés kívánsága összeférhetetlen a *pragmatica sanctio*val. Az értekezlet azzal a határozattal végződött, hogy az összes erre vonatkozó iratok tétessenek át véleményadás céljából a kancellária országgyűlési bizottságához.

Szögyény rögtön összehívta a bizottságot, amely kivüle Bartal, Zsedényi és Torkos tanácsosokból állott. Az értekezleten megjelent Jósika is, ki előbbeni merev álláspontjából engedve, most már azt tanácsolta, hogy; a nádor kézirat-szövegezését vegyék csak tárgyalási alapul, de a *pragmatica sanctio* helyes értelmezésének megfelelő módosítást tegyenek rajta. Épp e fölött tanakodtak, midőn az ülésterembe lépett Vay Miklós koronaőr, kiről köztudomású volt, hogy éppenséggel nem rokonszenvezik Kossuth politikájával. Ámde, Vay is azon nézetének adott kifejezést, hogy helytelen dolog volna most, ez izgatott hangulatban visszautasító, választ adni a küldöttségnek, mert az a visszautasítás könnyen leterelhetné a magyar országgyűlést a törvényesség teréről. A bizottság tehát most már minden tétovázás nélkül abban állapodott meg, hogy a feliratban foglalt kívánságok teljesítése ajánltassék O felségének. Bartal György mindjárt meg is szerkesztette az István nádorhoz intézendő királyi kézirat szövegét, a melyet Szögyény nyomban közölt Ferencz Károly főherceggel.

Újabb értekezlet indult meg tehát, amelyre István nádor is meghívott. A főhercegek meglepetve hallgatták végig a királyi kézirat szövegezését, aztán szemrehányásokat tettek Szögyénynek ez engedékenyséért.

— Midőn István főherceg Ú fensége állását kötötte e kívánságok teljesítéséhez, — válaszolt mentegetőleg Szögyény — a kancellária nem adhatott más véleményt.

Lajos főherceg most a nádorhoz fordult s tele keserű szemrehányással mondá:

— Neked fogjuk köszönni, ha elvesztjük Magyarországot.

— Belátom, hogy talán hibáztam, — válaszolt nyugodtan

István főherceg, — amiért öntől, kedves nagybátyám és Ő felségétől bocsánatot kérek, de nem tehettem másként. Egyébiránt most is megmaradok azon elhatározásom mellett, hogy visszautasítás esetén állásomat Ő felsége rendelkezésére bocsájtom.

— Bármi történjék is, — pattant ki erre Ferencz Károly főherceg, — én mint praesumtiv-örökös ez engedményekhez nem adhatom beleegyezésemet.

Eközben egy újabb, meglepő, váratlan dolog hozta ijedtségbe az udvart. Megérkezett a pesti márczius 15-iki események híre. A bővebb részletek még hiányoztak ugyan, csak azt tudták, hogy a tömeg önkényűleg eltörölte a hírlap-cenzurát, kiszabadítá börtöneikből a status-foglyokat, demonstrál és fegyverkezik; de ez is elég volt, hogy a főhercegek makacs ellentállását megtörje.

E riasztó hir hatása alatt azt határozták tehát, hogy a kívánt kézirat kibocsátását fogják ajánlani a királynak. Később alkalomadtán, majd keresnek és találnak rá módot, hogy az engedmények teljes egészükben vagy legalább részben visszavonassanak.

Az udvar ezen időbeli izgatott hangulatáról, úgyszintén a magyar küldöttség bécsi időzéséről, érdekesen ad számot maga Kossuth ama felolvasásai egyikében, amiket az ötvenes évek elején a magyar ügy érdekében Angliában tartott.

.... Amint korszerű politikai javításaink Pozsonyban az országgyűlés mindkét tábláján keresztül mentek, — így szól Kossuth e felolvasásában, — országos küldöttség lett István főherceg nádor vezetése alatt Bécsbe menesztve, hogy a királyi szentesítést kieszközölje. Tagja voltam e küldöttségnek. Gőzökre szálltunk a parton ezernyi ezer nép örömkialtásai között, mely minket magyar argonautáknak nevezett, kik utrakeltünk az igazság aranygyapjának keresésére. Amint gőzösrünk a Duna habjait szelve, előre tört, felséges szívárvány-ív tárult fel a légben hajónk előtt, mintegy diadalkapu-boltozat a sokat zaklatott magyar nép soká késett boldogságának templomához. Az írás ama mithikus tüneményére emlékeztetett, melyet örök szövetség jelének mond a hitrege isten és a föld élő teremtményei között. A természet is ünnepleni látszott a magyar nép loyálisát, melylyel békeszövetségre nyújtá ki kezét az öt századokon át méltatlanul sanyargatott fejedelmi ház felé.

Bécs forradalmi állapotban volt. A polgárvér kiontása miatt feldühödött nép kényszerítette az udvart, hogy a Windischgrätz parancsnoksága alatt állott harmincezer főnyi hadsereget a várostól több órai távolba elparancsolja. A város kapui a nép kezében voltak s a fölfegyverzett polgárok nagy vigyázattal őrködtek minden ki- és- bejárat felett. Ilyen volt Bécs a magyar „argonauták“ idején.

De én még csak nem is álmodtam a dolgok felől, mik reám Bécsben vartak. Idegen földön idegen voltam, kit személyesen a császári városban alig ismert valaki, de még hangzott a húr a felvillanyozott bécsi nép szívében, melyet

számára szabadságot követelő szavaim rezgésbe hoztak, — s én, az igénytelen idegen, oly határtalan ragaszkodással láttam magamal körülvéve, mely a válságok perczeiben a gyenge kéznek is hatalmat ad: hajtva vagy visszatartva, de belemarkolhatni a történelem kerekének küllőibe.

Lázasan ingerült százezer ember kíséretében érkeztem szállásomra. Este a nép frenetikus ujjongásai között miriád lámpa fényénél szemlét tartottam az utcákon felállított ötvenezernyi polgári katona felett, s a mint a császári lak elé értem, melynek sötét, hallgatag ablakai mögül a büszke császárok ivadékai remegve lesték a végzet ítéletét, — végig czikázott agyamon a gondolat, hogy mi történhetnék a Burgnak ügyefogyott gazdáival, kiknek minden oltalma a Burg udvarán tanyázott két dragonyos századból állott s kik előtt az elzárt városból minden kimenet elvágva volt, mi történhetnék velük egy negyed óra alatt, ha én a körültem tátongó puskaporos aknába az élő szó szikráját vetném bele, ott a hol az irott szó is lángot gyújtott, mely az abszolutizmus százados épületét elhamvasztotta. De engem, ki csak igazságot jöttem keresni hazámnak, nem vitt kísértetbe az alkalom.

Vártunk. Nap múlt el nap után s ők ott a Burgban a kamarilla ármányainak hajjai által hányatva határozatra jutni nem bírtak. Megtagadni tőlünk az igazságot még nem volt bátorságuk, — megadni nem volt erkölcsük. Haboztak, lesve amaz ostoba valószínűtlenségek egyikét, melyekkel a sors szeszélye a Habsburgokat oly sokszor megmentette, s ezt lesve forralták a gonoszságok terveit. Én megsokallottam a kínos bizonytalanságot, mely az általános forrongás közben Magyarországon a hosszutúrás fonalát megszakíthatná (minek az ország fővárosában már is jelei mutatkoztak) és felmentem a Burgba egyedül, kíséretlenül, s híven előadva a helyzetet, kijelenttem, hogy határozott választ kívánok: akarnak-e hazámnak igazságot szolgáltatni, vagy nem? — mert ha ily választ nem kapok, megyek oda, ahová követi kötelességem hiv; s ha én elmegyek megmondani nemzetemnek, hogy igazságra nem számíthat: tudhatják, hogy mi lesz a következő.

Erre a gyermektelen császár trónörökös testvére, a hatalmat kezelő Ferencz Károly főherczeg azt felelé, hogy „Öfelsége elismeri kívánságaink igazságát, szívesen is teljesítené, csak Bécs nyugodt volna, nehogy úgy látszassák, hogy nem szabad akarathból, nem atyai szívének sugallatából, hanem forradalom nyomása alatt szolgáltatott hú magyar nemzetének igazságot.“

— Adja nekem fenséged becsületszavát, — felelém — hogy meg is adják s becsületesen meg is tartják, a mivel jog s igazság szerint nemzetemnek tartoznak, s én nyugalmat szerzek az osztrák-háznak Bécsben.

— És az osztrák-ház önnek örök hála lesz kötelezve, — mondá a főherczeg és szavát adta, és adott szavát meleg kézszorítással kísérte.

— Az egyedüli hála, melyet kívánok: igazság nemzetem iránt, — válaszolám. Fölemelt fővel mondhatom, hogy ez nap az osztrák-háznak leghívebb, legönzéstelenebb támasza én valék, s mert hittem a jó erejében a gonosz felett, tettem nekik szolgálatot, minél nagyobbat ember nem tehet.

És az igazság, melyre szavukat adták?

Szegény, szegény hazám! mire jutottál! — Azonban szavukat adták: én elmentem a várból számot adni az országos küldöttségnek eljárásom felől s helyeslését kapva, értekezésbe bocsájtkoztam a bécsi mozgalom vezetőivel, kiket

A szabadságharcz írói. — (Egykorú arczképek után.)

nem volt nehéz meggyőzőnöm, hogy a magyar reformok szentesítése Ausztria alkotmányos életének érdekében áll. Megtétettek a rendelkezések, hogy Bécsben nyugalom legyen. Én felkértem a császárt István főherceg által, hogy másnap tegyen nyílt kocsiban sétakocsizást a városban, fejemmel állván jól, hogy öröm és lelkesedés kitörésével fog fogadtatni.

Úgy történt.— Aztán gróf Batthyány Lajos kijelölt miniszterelnökünk (kinek loyális hűségét később golyóval fizették meg!) és herceg Eszterházy és én késő éjjel az udvarhoz hívatunk. István főherceg a császárhoz vezetett, ki Ferencz Károly főherceg jelenlétében tudtomra adta, hogy nemzetünk kívánságai teljesítenek, másnap a királyi szentesítés ünnepélyes alakban megtörténik s gr. Batthyány Lajos a független magyar felelős minisztérium megalakításával megbízatik.

És úgy lón. A királyi szentesítés megadatván, hazánk alkotmánya és függetlensége intézvényes biztosítékokkal lett körülvéve; mi őszinte magyarok egy barátságos búcsúsót intézve Bécs lakosaihoz, melyben őket az uralkodóház iránti hűség érzetere buzdítottuk, azon bizalomban hagytuk el a császári székvárost, hogy hazánk közigazdászati tekintetben nem leszen többé idegen érdekek áldozata.“

Amint Kossuth ezen elbeszéléséből is kitűnik, az udvar csakis a forradalomtól való félelem hatása alatt adta beleegyezését a magyar minisztérium alakításához.

A főhercegek különösen Kossuth személye ellen viseltettek legyőzhetetlen ellenszenvvel, üt okolták, hogy a magyar nemzet ily követelésekkel áll elő; sőt a bécsi forradalom kitörését is csaknem kizárólag Kossuth agitációjának tulajdonították. S midőn az' események kényszerű hatása alatt végre mégis meghajoltak: legalább azt kötötték ki, hogy az alakítandó új kormány tagjai közé Kossuth ne vétessék fel.

A nádor magára vállalta, hogy a főhercegek e kívánságát közölni fogja magával Kossuth Lajossal.

István főherceg este nyolcz órakor csakugyan magához kérette Kossuthot, aki e látogatását és annak eredményét, egy alkalommal, már turini visszavonultsága idején, maga beszélte el Ábrai Károly írónak.

Kossuth megérkezésekor, — így hja le Ábrai egyik emlékjegyzetében Kossuth e visszaemlékezését, — a nádor komoly arcán valamely bánat felhője látszott borongani. Lassan, mintha maga is röstellené, adta elő, hogy a császári család tagjai bizonyosan téves információk alapján félnek Kossuthtól, hogy a kezébe adott hatalmat esetleg szenvedett üldöztetései megtorlására fogja felhasználni.

Kossuth sietett biztosítani a nádort, hogy éppenséggel nem akar a kormány tagja lenni; egyedüli jutalmul azt óhajtja, hogy mint a szabad hazának független polgára élhessen.

A nádor arcza pillanatra felderült.

Az 1848—49-iki honvédség fegyvergyakorlatai. — (Az 1848-iki honvéd-oktató könyvből.)

— Tehát ön csakugyan nem kíván miniszter lenni? kérdezte szinte csodálkozva.

— Biztosítom királyi fenségedet, — válaszolta Kossuth, — hogy ez lenne a legnagyobb áldozat, amit hazámnak hoznom kellene.

— Ez esetben kérem, legyen szíves még kevés ideig várni, mert Batthyány Lajos grófot is magamhoz kérettem.

Batthyány grófot néhány percz múlva csakugyan bejelentették. A nádor arra kérte Kossuthot, hogy a szomszéd teremben jvárja be beszélgetésök eredményét.

Nem sokáig kellett várnia. Alig tíz percz múlva a nádor egyik belső segédtszjtje által már hívatta.

— A gróf, — e szavakkal fogadta Kossuthot a nádor, — lehetetlennek tartja, hogy ön nélkül minisztérium alakítható legyen.

— Bármily kabinet, fenség, — szólalt meg Batthyány, — Kossuth nélkül huszonnégy óráig sem tarthatná fönn magát, mert hazánkban az alkotmányos szabadság és ennek biztosítéka most a Kossuth nevével van összeforrvva.

Kossuth ellenvetéseket próbált tenni, de Batthyány kijelentette, hogy nála nélkül meg sem kísérli a kabinet-alakítást.

— Akkor nincs más mód, — mondá a nádor, — mint hogy megteszem az utolsó lépést; s vagy megnyerem még ma a minisztérium alakításához a szükséges legfelső beleegyezést, vagy visszabocsájtva állásomat Ő felsége rendelkezésére, mint hazám egyszerű polgára fogok önökkel visszatérni, hogy résztvegyek a nemzet jogainak kiküzdésében. Most térjenek szállásukra s várják be, míg üzenni fogok.

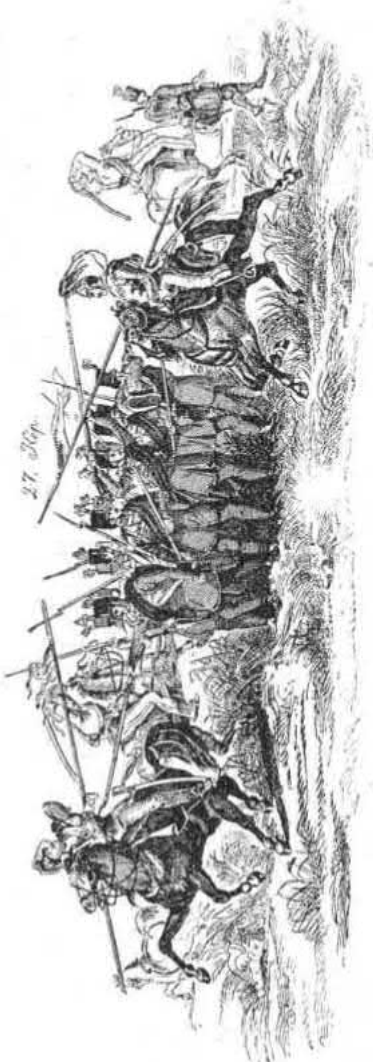
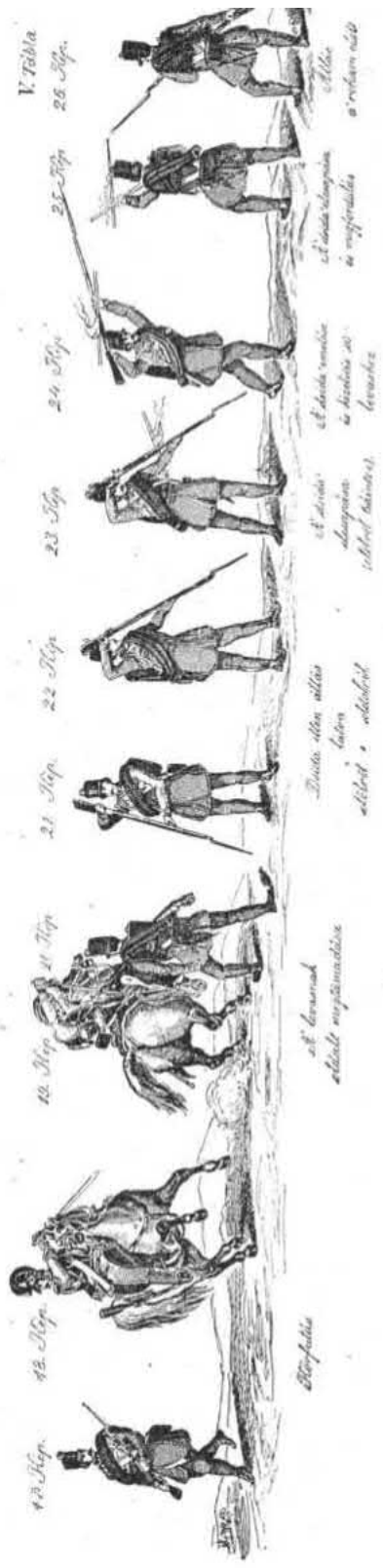
Remény és aggodalom közt hagyták el a nádort, a lázbeteg nyugtalan türelmetlenségével várva vendéglői lakásukon az események végkifejlését.

Mintegy másfélórai kínos várakozás után végre a nádor egyik segédtszjtje kopogtatott be hozzájuk, azzal az üzenettel, hogy jöjjenek azonnal a főherczeghez a Burgba. A nádor mindjárt belépésük alkalmával hevesen ragadta meg Batthyány gróf kezét.

— A nemzet óhajtása teljesült, — mondá örömteljes arczczal. S én a legnagyobb jutalomnak tartom, hogy ennek eszközlésében nekem is volt némi részem. Jöjjenek, — folytatá, — a király várja önöket.

Eszterházy Pál herczeggel együtt, ki megérkezésük alkalmával már ott volt, a király elé vezették őket.

Esti tíz óra már elmúlt. A Burg folyosóinak titokzatos csöndjét csak a szolgálatra kirendelt őrség halk lépteinek zaja zavarta meg.

27. Síp. *Előfelülés*

Az 1848-49-iki magyar honvédség fegyvergyakorlatai. — (Az 1848-iki honvéd-oktató könyvből.)

V. Ferdinánd dolgozó-szobájában fogadta a belépőket. A császári család tagjai közül egyedül Ferencz Károly főherczeg volt jelen.

Ferdinánd a nádor felé fordulva, kijelenté, hogy a magyar nemzetnek független magyar minisztérium alkotása iránti kívánságát elfogadja, s hogy már holnap meg fog jelenni az erre vonatkozó, s a nádorhoz intézett kézirat.

A magyarok mélyen meghajolva fogadták e kijelentését; a nádor pedig meleg szavakban köszönte meg a király jóakarátát, biztosítván őt a magyar nemzet hűségéről és hódolatáról.

A hivatalos fogadtatás után, az úgynevezett cercle alkalmával olyan jelenet játszódott le, amely mindennél jobban jellemzi Y. Ferdinánd félénk természetét és naiv kedélyvilágát.

Mint a csíntevő gyermek, ki büntetéstől tart, kezeit összetéve fordult István főherczeghez, s panaszos, esdő hangon, sajátos bécsi népszólással könyörögte:

— Aber i' bitt dich, nimm mir meinen Tbron nitt!... (Kérlek, ne vedd el a trónomat!)

S midőn a nádor biztosította, hogy ő továbbra is csupán leg-hűségesebb alattvalója akar maradni: boldog mosoly jelent meg sápadt beteges arczán. S most már egész vidáman, mintha egy nagy kő esett volna le szívéből, szólott Kossuth Lajoshoz:

— Úgy-e ha ön lesz finánczminiszter, majd sok pénzt fog adni nekem?

„Kitörni készülő mosolyunkat, — jegyezte meg Kossuth e jelenet elbeszélésekor, — elfojtotta a fájdalom érzete. „Szegény gyermek-király!“ — sóhajtánk fel magunkban.

Bécs közönsége a legnagyobb érdeklődéssel kísérte azt a szívós küzdelmet, amelyet a magyarok küldetésük sikere érdekében kifejtettek. Egész délután nagy tömegek hullámoztak a Burg előtt. A közönség nyugtalanságát még fokozta az a sok különféle hír, amely a délután folyamán szárnyra kelt. Majd azt újságolták, hogy a császárt a nagy izgalmak miatt ideggörcsös-roham lepte meg; majd meg annak terjedt el a híre, hogy a kiildöttségi tagokat el akarják fogni.

Este végre minden kétséget eloszlatott Kossuth, Batthyány és Eszterházy visszaérkezése a Burgból, akik bécsi barátjaikkal nyomban tudatták a kivívott eredményt.

A bécsi nép együtt örült a magyarokkal. „*Éljen a császár! Éljen Batthyány Lajos magyar miniszterelnök!*“ hangzott végig Bécs utczáin.

Ugyanezen este még egy csomó jurátus érkezett Pozsonyból, akik fáklyafény mellett a Rákóczy-induló harsogása közt tartották bevonulásukat a császárvárosba. Szállást nem kaphatván, a Lipótváros kocsmáiban széledtek el. Az „Arany bárány“-nál egész éjszakán szólt a vidám cigánymuzsika. S úgy itt, mint a többi vendéglőben, a bécsi nép pitty-mallatig együtt mulatozott a jókedvű magyar fiúkkal, éltetvén a népszabadságot és testvériséget.

Másnap, márczius 17-én István főherczeg a király következő kéziratát vette:

Kedves öcsém, főséges főherczeg, Nádor úr! Azon alázatos felírásból, melyet Magyarországom rendei nevében Kedvességed által kezemhez vettem, megértvén a hű magyar nemzet kívánságait, semmit nem kések atyai szívem tiszta sugallatából kijelenteni: hogy mindazon kívánságoknak teljesítésére, melyektől kedvelt Magyarországom boldogsága és alkotmányos felvirágzása már most feltételezve van, szívesen fordítandom gondjaimat. És ez okból tudtul adom Kedvességednek, hogy miután Kedvességed, mint az ország rendéinek egyhangú akaratával elválasztott s általam megerősített nádor s *királyi helytartóm* a törvények értelmében teljes hatalommal fel van ruházva, ezen országot a hozzákapcsolt részekkel együtt, a korona egységének és birodalommal kapcsolatok épségben tartása mellett, az országbóli távollétem alatt, a törvény és alkotmány ösvényén kormányozni; én a hű karok és rendeknek egy, a honi törvények értelmében független, felelős minisztérium alkotása iránti kívánatát elfogadni hajlandó vagyok; — Kedvességedet egyszersmind felhatalmazván, miszerint e végre a Kedveltséged által előttem megnevezett férfiakból nékem teljesen alkalmas egyéneket jelöljön ki; egyúttal pedig oda munkálkodjék, hogy ezeknek hatásköre iránt czélszerű tövényjavaslatok, — a karok és rendek által is helyes és kedveknek tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásával, mely a *pragmatica sanctio* által egyesült s atyai gondoskodásomra egyformán jogosított örökös tartományaim között létezik, — az országos felírásban érintett egyéb tövényjavaslatokkal együtt a karok és rendek által terveztesse és további elhatározásom alá mielőbb terjesztessenek. Adja Kedveltséged e soraim foglalát, mely kedvelt Magyarországom mindenkor atyailag ápolt boldogsága iránti atyáskodó indulatomból származik, mint a Kedveltséged által elémbe terjesztett kívánságokra tett legfelsőbb válszomat, az ország rendéinek tudomására.

Bécs, böjtmáshó 17-én 1848. *Ferdinánd*, s. k.

Az országgyűlési küldöttség tehát célját érte. A biztosíték, hogy az alkotmányos reformok, annyi küzdelem után, végrevalahára mégis megvalósulnak, immár olt feküdt a nádor kezében. Most már csak a nemzettől függ, — úgy hitték legalább az öröm e perczeiben, — hogy a király ígérete mielőbb valósággá legyen, az írott szó testet öltson.

A nádor, mint királyi helytartó, kapott meghatalmazása alapján Batthyány Lajos grófot legott a független magyar minisztérium elnökévé nevezte ki, s egyúttal megbízta őt a kormány alakításával.

A küldöttségnek nem volt tovább mit keresnie Bécsben. Sietett haza, hogy az újjaalakítás korszakalkotó nagy munkájához mielőbb hozzáfoghasson. Mielőtt azonban hajóra szállt volna, megleghangú búcsúszózatot intézett a bécsi néphez, mely a magyarokat a rokonszenv annyi jelével halmozta el. E búcsúszózat a következőleg hangzott:

Bécs polgáraihoz!

Ausztria népeinek szabadsága feltámadt. Azon veszélyes irány, mely a népek közötti egyenetlenséget ápolta, nem létezik többé. Ezentúl a kapocs, mely mindnyájunkat a szeretett uralkodóház jogara alatt egyesít, nem a közös szolgaság, hanem a közös szabadság köteleke, mely tartós, állandó, elszakíthatatlan mindnyájunkra nézve, mert mindnyájunk által ápoltatik.

Testvérek! A mi kívánságaink teljesítvék. Felelős magyar minisztérium, a nemzeti képviselők többségéből alakítva, — a szabad sajtó és a közvélemény által ellenőrizve, fogja Magyarország ügyeit vezetni. Ez kezességül szolgál, hogy a ti kívánataitok sem maradnak teljesítetlenül.

Testvérek! Mi egygyek leszünk a szabadságban, erősek az egyetértésben, hatalmasak az összeköttetésben, melyeket kölcsönös vonzalom, őszinte bizalom és az uralkodóház iránti közös szeretet még inkább megerősíteni fognak.

Testvérek! Ti éreztétek, hogy ügyünk közös. A szíves fogadtatás, melyben részesítettetek bennünket, örökre szívünkbe vésvé marad. Üdvkiáltásaitokra a feleletet hazánk földjéről fogjátok visszhangozva hallani.

Testvérek! Köszönjük a szíves fogadtatást, a melyre az uralkodóházra, a közös szabadságra, Auszria népeinek testvériségére szívünkéből fakadó háromszoros „éljen“-nel felelünk.

Bécs, 1848. márczius 17-én.

A magyar országgyűlés küldöttsége.

A bécsi egyetemi hallgatóságához pedig Szarvady Frigyes intézett a magyar ifjúság nevében hasonlóan megleghangú búcsúszót.

A küldöttség bécsi útját természetesen az egész ország a legfeszültebb érdeklődéssel kísérte. Tudta mindenki, hogy az alkotmányos reformok sorsa forog kockán. S amily aggodalommal volt eltelve a közönség a bizonytalanság első napjaiban: épp oly kitörő örömmel fogadta a kedvező híreket. Különösen Pozsonyban és Pesten lesték lázas türelmetlenséggel a Bécsből érkező tudósításokat. Pest különben már ekkor benne volt a forradalomban. Épp azon a napon, midőn az országgyűlés küldöttsége a legjobb reménységgel eltelve vígan hajókázott a császárváros felé: Pesten a márcziusi ifjúság, — merész elhatározással megelőzván az eseményeket,— maga csinált egy darab történetet. S mikor a küldöttség aggódva járta az audienciákat, hogy a nemzet kívánságainak teljesítését kiesdekelje: maga a türelmét vesztett nép részben már megvalósítá azokat.

Midőn az országos küldöttség útra kelt, hogy a kivítt reformokat elhozza a nemzetnek: a pesti váratlan események csodálatos lefolyását már ismerték az egész országban. Ismerték Pozsonyban is. De a pozsonyiak eleve értesültek már a Bécsben történt dolgokról is.

A pozsonyi hajóállomásnál tehát a visszaérkező küldöttségi tagokat a győzelmes forradalom hevétől lelkesedésre gyuladt újjongó tömeg üdvözölte. Különösen Batthyány és Kossuth ünneplésével nem tudott betelni az örvendező közönség. Sűrű csoportokban, rivalgó éljenzés közt kísérte a két vezérférfiút a Zöld-fába, a hol szállva voltak.

Jelenet a bécsi forradalomból. (A Jager barrikád ostroma.)

Kossuth a vendéglő erkélyéről rögtönzött beszédben köszönte meg a rokonszenves tüntetést.

.... Mint a magyar Szabadság hírnökei, — így szólt többi közt Kossuth, — üdvözöljük Magyarhori szabadságának napját.

Megjöttünk Bécs falai közül, hol az absolutismának századokon keresztül tartogatott rendszere összedőlt.

Testvéri szeretettel fogadtattunk azon nép által, mely a szabadság kivívásának tetteire Pozsony falai közül kapta a biztató szót. A mi közelségünknek híré

Ausztria számára az alkotmány magadásának percze volt. Hiszszük és reméljük, hogy a szomszéd birodalom népei azon alkotmányt, mely most szóban van, tetté fogják érlelni.

Mi minket illet, még nem sok hetek előtt az volt kívánságunk, hogy reformjainkban, fővényeinkben, közigazgatásunkban nem Bécs, hanem Buda felé haladjunk. Most már nem Buda felé haladunk, hanem törvényhozásunkban, szóval a nemzet jövődjének intézésében *Budán benn vagyunk*.

A magyar megtartotta és megtartja e nehéz napokban is hűségét a király iránt s a király nevében István főherczeg, teljes hatalommal felruházott királyi helytartó fogja a független felelős magyar minisztérium által Budáról kormányozni az országot. . . .

Most Kossuth bemutatta a közönségnek az első független felelős magyar miniszterelnököt, Batthyány Lajos személyében, s kezét a gróf vállára téve, imígyen folytató:

„ . . . íme itt azon férfiú, kit a nemzet kívánsága következtében a király akarata a nemzet felelős minisztériumának első alkotója és elnökévé kinevezett. Azt gondolom, hogy az ő személyisége, az ő élete, az ő lelke biztosítja a nemzetet, miszerint az, aminek ennek következtében történnie kell — magyar földön, magyar lélek által, magyar kezekkel, — kevés napok alatt végre lesz hajtván.

Mi más törvényeket Bécsből nem hozánk, nekünk más törvények nem jelleltek: nekünk felelős minisztérium kellett.

. . . . Nehány nappal ezelőtt némelyekre nézve közölünk talán veszély percei voltak. De ezen túl vagyunk. Most a munka napja következik. A munka napja nehezebb, mint a veszélyé, mert a veszély az egyest éri csak, ellenben a munka gyümölcse az egész hazáé.

E munka tekintetében uraim, oly közszellemre van szükség, mely áthatva a szabadság lelkesedésétől, azon meggyőződés által vezéreltessék, hogy a szabadságnak megszilárdulására jogszerű rend és jogszerű nyugalom kell . . .

Végül magasztalólag emlékezett meg az ifjúságról, amelyben a pezsgő vér a férfias komolysággal egyesült, midőn a reformok kivívásáért oly bátran síkra szállott. Aztán felhívta a polgárságot, hogy az újjáalakítás e nagy munkája alatt az ország nyugalomára és békéjére ügyeljen.

Kossuth után Batthyány szólt röviden. ígéretet — úgymond — nem tesz, hanem azt őszintén 'mondhatja, hogy minden munkásságát kizárólag fontos feladatának a teljesítésére fogja fordítani. De, hogy eredményt érjen el: szüksége van a nemzet bizalmára. Ezt kéri csupán.

Ezután Kossuth emelt még egyszer szót és a legnagyobb elismeréssel adózott István főherczegnek, a ki nádori méltóságát is kész volt kockára tenni, csakhogy a nemzet kívánságai teljesíttessenek.

Pozsony városának az egész szabadságharcban talán ez volt a legszebb napja. Még a zárkózottabb németajkú polgárság is kivette részét a közörmöből; idegen nyelven bár, de azért hazafias érzéstől

megdobbanó szívvel éltette a magyar nemzet újjászületésének kezdeményezőit.

Másnap a küldöttség az országgyűlésnek számolt be bécsi útjáról. A tett jelentés alapján viszont az országgyűlés égy nyilatkozatban tudatta e hírt a nemzettel. E kiáltványszerű nyilatkozat többi közt így hangzott:

... „ Azon országos választmány, mely az alsó és felső táblának az országgyűlési teendők tárgyában egy akarattal megállapított felirata ő felsége elé leendő terjesztése végett Bécsbe felküldetett, a legnagyobb sikerrel járt el hivatásában.

Március hó 16-án a küldöttség a fenséges nádornak vezérlete alatt ő felsége koronás királyunk által kegyelmesen fogadtatván, a nemzet hő kívánatait

Jósika Samu báró. *

magában foglaló felírást a trónnak zsámolyához letette. Mely alkalommal kijelentette Ő felsége, hogy folytonosan atyai szívén viselvén a trónja alatt álló népeknek boldogságát, az általa különösen kedvelt magyar nemzet óhajtását mielőbb sikeresíteni óhajtja,

És még azon a naponta nádorhoz intézett kegyelmes leirata szerint meg egyezvén abban, hogy a magyar beldolgoknak önállólag leendő kormányzása végett egy független felelős magyar minisztérium haladéktalanul összeszerkesztessék és aktivitásba lépjen, e célból a nádort, mint törvényeink, értelmében királyi helytartót felhatalmazni méltóztatott, hogy gróf Batthyány Lajost a törvények értelmében

független magyar minisztérium elnökévé kinevezvén, a gróf minisztertársait belátása szerint akként s oly számmal tegye legfelsőbb királyi megerősítés végett javaslatba, a mint azt a minisztérium feladatához s minisztertársai törvények útján meghatározandó hatásköréhez és felelősségéhez képest szükségesnek ítéli. A nemzetnek képviseleti táblája, elfogulatlanul tekintve vissza a történetekre, akként van meggyőződve, hogy mindazon összes sérelmeknek, melyek e nemzet alkotmányán százdokon ejtettek, alapoka, valamint szinte a nemzet alkotmányos szabadsága kifejtésének, az összes nép anyagi és szellemi hátramaradásának egyedüli akadálya abban fekszik, hogy a nemzet nem független magyar felelős minisztérium által kormányoztatott eddigelé.

Egy szabad, alkotmányos országban úgy a törvényhozó, mint a végrehajtó hatalomnak szoros összhangzásban kell lennie. Mindkettőt csak oly egyének gyakorolhatják sikerrel, kik a nemzet többsége akaratának kifolyásai.

Hazánkban már a törvényhozói hatalom nem gyakoroltatott mindig az összes nemzet érdekében.

Országgyűlésünk csak a nemzet egy részének képviselője.

A végrehajtó hatalom pedig a nemzetet kívül álló idegen elemekre lévén bízva, a megalkotott korszerű törvényeknek jótékony hatását a végrehajtásban többnyire meghiúsító.

Ezeknél fogva a kk. és rr. a teendők elsejének tartják, mely minden más alkotmányos törekvéseinknek szilárd alapját képezendi, a végrehajtó hatalomnak akkénti átalakítását, hogy ez az összes nemzet többsége akaratából legyen kénytelen meríteni minden erejét.

Úgy vannak a kk. és rr. meggyőződve, hogy minden idegen hatalomtól független felelős magyar-minisztérium az, mely békés átalakulásunknak, az összes nép boldogságának lehetőségét foglalja magában, és midőn az ekkép alakítandó minisztérium elnökévé gróf Batthyány Lajos neveztetett ki; azon minisztérium alakításával megbízott, mely által a nádor mint a királynak távollétében, törvényes teljhatalmú helytartója az országot a haza szívéből, Budapestről kormányozandja.

A képviseleti tábla egyrésztől alkotmányos szabadságunk kifejlését most már a minisztérium hatáskörének és felelősségének törvény által minél előbb leendő meghatározása által garantírozva lenni látja, míg más résztől a törvényhozói hatalomnak, az országgyűlésnek oly összeszerkesztését látja szükségesnek, mely képviseleti alapra fektetve, az összes magyar nemzet többsége akaratának erőteljes, méltó organuma legyen. Melyért is jelen országgyűlést nem tartja hivatva lenni arra, hogy mindazon törvények részletes kidolgozásába és megállapításába ereszkedjék, melyek a nemzet boldogságának felvirágzására általánosan szükségesek. Sőt úgy van meggyőződve, hogy törvény által meghatározván az alapokat, melyeken a képviseleti rendszer szerint néhány hónap alatt Pesten tartandó országgyűlés alakíttassék, mindazon törvényeknek alkotását, melyek az ország belbékéjének és a nemzeti szabadságnak biztosítása végett rögtöni intézkedést nem kívánnak: az ezen Pesten tartandó nemzeti gyűlésre halaszsa. Ennek folytán halaszthatlannak tartja még ez országgyűlésen:

1. Az új kormányzati rendszernek, a felelős minisztériumnak törvény általi körülírását és megállapítását.

2. A Pesten rövid idő alatt tartandó országgyűlésnek képviseleti alpra fektetett szerkesztési módját.

3. A közteherviselésnek minden közterhekre nézve az ország mindén lakosaira egyenlően leendő kiterjesztését és életbeléptetését.

4. Az úrbéri viszonyoknak a magánbirtokosokra nézve közállományi kárpót-lás melletti megszüntetését.

5. Az ország belbékéjének és szabadságának fenntartása végett a nemzeti őrseregnek azonnali felállítását.

6. A censura eltörlésével a sajtószabadságnak esküdtszéki intécczióval való biztosítását.

Az országos karok és rendek kijelentik, hogy mindazon tárgyaknak főbb elemeiben törvény által még ez országgyűlésen néhány rövid nap alatt okvetlenül

Kaszás nemzetőrök. — (Pettenkofen rajza.)

leendő elintézése után a jelen körülményekben törvényhozói kötelességüket befejezettek lenni gondolják, és meg vannak győződve, hogy addig is, míg a közelebbi országgyűlés Pesten, mint az összes nemzet többsége akaratának képviseleti alpra fektetett kifolyása, a haza boldogsága s felvirágzására czélzó részletes törvényeket alkotand, fenséges nádorunknak, mint teljes hatalommal ellátott helytartónak, gróf Batthyány Lájosnak mint miniszterelnöknek s az általa választandó és ő felsége által megerősitendő minisztertársainak személyeikbe fektetett bizalom a haza minden egyes

polgárát lelkesíteni fogja a tulajdon szentségének sérthetetlen megőrzése mellett a közbéke és rend fenntartására.“

A nép akarata tehát mégis csak diadalt aratott a cselszövényeken. A magyar nemzet célját érte. Alkotmányhoz juttatta a szövetséges osztrák népet, a saját államéletét pedig a szabadság alapján korszerűleg rendezhette be.

Ki hihette volna az öröm ez első mámorában, hogy a tett eredmények csakhamar visszavonatnak és a királyi szó szentségében bízó magyar nemzet ellen máris újabb árulás forraltatik? Ki hihette volna? . . .

IV.

Az első független magyar ministerium.

bécsi út fényes sikere országszerte a legcsapongóbb örömet fakasztotta. István nádort mindenütt a hála és elismerés magasztalásai közt éltette az ünneplő közönség. Kossuth neve egygyé lett az alkotmányos szabadsággal. Batthyány Lajos gróf kipróbált hazafiságában, szabadelvű gondolkozásában és nemes jellemében mindenki teljes biztosítékát látta, hogy az új kormány képes lesz megvalósítani az újjáalakítás nagy művét.

De velünk örvendeztek, — mint már említettük, — a nemzetiségek is. Nemcsak a szerb, az oláh, a tót; de még Horvátország lakossága is, melynek körében Kossuth és Batthyány neve ekkor még éppen oly népszerű vala, mintakár a magyar alföld rónáján. Az anyaországhoz való ragaszkodás számos jelével tüntettek. A bécsi kamarilla ekkor még nem látta elérkezettnek az időt, hogy közzéjük hajtsa a bujtogatás gyújtogató üszkét.

A nemzet tehát a legrózsásabb reménységgel tekintett a jobb jövő felé. Azt hitte, hogy egy szebb, egy boldogabb korszak nyílik meg előtte, mely a zavartalan béke és az alkotmányos szabadság áldá-

sait hozza meg az ország minden lakosa számára. Nem is gyanította akkoron még senki, hogy ez az édes öröm; olyan hamar mérhetlen gyászszá fog változni, hogy oly közel vannak a megpróbáltatás szörnyű napjai.

Maga az országgyűlés is megerősödött bizalommal és felfrissült munkakedvvel fogott a szükséges reformok megalkotásához. Minthogy a népképviselőtről s annak keresztülviteléről törvényes intézkedés még nem létezett, a rendi országgyűlést feloszlatni és népképviselőlet alapján újat összehívni, legalább addig, míg az új kormány meg nem alakul, lehetetlenség volt. Abban állapodtak meg tehát, hogy az országgyűlés, mielőtt szétoszlanék, előbb meg hozza a parlamentális kormányrendszer életbeléptetéséhez szükséges alapvető törvényeket. De, hogy működésének mégis legalább egy kis demokratikus színezetet adjon: *alkotmányozó gyűlésnek* jelenté ki magát; s a városi és egyházi képviselőknek szintoly szavazati-jogot adott, mint a minővel a megyei követek bírtak,

A tárgyalandó reform-javaslatok előkészítése közben, *márczius 19-én* — érkezett Pozsonyba *Kálóczy* Károly városi tanácsos és *Hajnik* Pál ügyvéd vezetése alatt a pesti küldöttség, hogy a márczius 15-iki határozat értelmében, a tizenkét pontban foglalt petíciót átadja. Velük jött, a tanszabadságra vonatkozó kérvényével, az egyetemi ifjúság küldöttsége is. A küldöttség mindenekelőtt Kossuthot kereste fel, hogy üdvözölje őt a reformok érdekében kifejtett sikeres működéséért.

Ezután István főherczegnél tisztelegtek, ki felhozta, hogy az ismert előzmények után, a küldöttségnek immár fölösleges Bécsbe fáradnia. A küldöttség a nádor felvilágosító szavai után, el is állott tervezett bécsi útjától.

Az országgyűlés déli 12 órakor fogadta a küldöttséget, de nem az országos, hanem a kerületi ülésen, a melynek elnöksége történetesen épp Széchenyi István grófra esett. A rendek nagy számmal gyűltek össze, hogy részesei legyenek az érdekes és a maga nemében páratlanul álló fogadtatásnak.

A küldöttség az ülésterem elő részében, szemközt az elnöki-székekkel félkörben állott fel. Az elhelyezkedés után előlépett a küldöttség szónoka: Hajnik Pál, — s mintha nem is a rendekhez, de egyenesen a hazához szólna, — a következő szép beszédben tolmácsolta a főváros kívánságait:

„*Fölséges Haza!* Magyarország híveinek, a minden érdekekben testvérileg egybeforrott buda-pesti számos lakosságának bizodalma részesbe bennünket azon magas szerencsében, hogy a fölséges haza előtt az ő küldötteik gyanánt megjelen-

/Wesselényi Miklós báró.

hessünk. A fölséges haza előtt tudva lesznek a Buda-Pesten legközelebb kifejtett nagyszerű események. ,

Nagyszerűek azon eseményeknek eredményei is, mert a kifejtett mozgalmak forrongásának közepette a rend, a közbátorság, a törvényhatóságok tekintélye és azoknak rendes működése egy pillanatig sem zavartatott meg. (Éljenzés.) Fölséges uralkodó királyunk és általában az uralkodó-család iránti hűség és bizalom pedig mindenfelé hangosan nyilatkozott.

Küldetésünk célja: hogy az egybeforrott összes lakosság által folyó évi márczius 15-ik napján egyértelemmel elfogadott petíciót a fölséges hazának benyújtsuk.

Midőn azt, mint hazánk jövődő boldogságának-és föl virágzásának egyedüli zálogét a fölséges hazának ezennel hódoló tiszteletünk jelentése mellett tiszteletteljesen bemutatni szerencsénk volna; ugyanahhoz még egy, az egyetemi tanuló-ifjúság által készített, s az egyetemi tanárok aláírásai által is ezeknek sajátukká tett kívánatát bátor vagyok csatolni, mely az eddigelé elhanyagolt tanulási és tanítási tárgyakra vonatkozik.

Ezen ifjúság az, mely a márczius 15-én kifejtett mozgalmak közepette dicső elszántsággal és önfeláldozással, — kezet fogva a lakossággal, — odaműködött és működni fog mindaddig, míg a rend helyreállítva nem lesz, hogy a rend, közbátorság és törvényhatóságok tekintélye meg ne zavartassák és a féktelenségek ellen biztosítsák. Csak az ő megfeszített erejének köszönhetjük, hogy a szabadság diadalnapja a vérengzés színpadává nem változott. Midőn tehát a buda-pesti összes lakosság petícióját az egyetemi ifjúság kívánataival együtt a felséges hazának ezennel benyújtani szerencsém van (*mindakét kérvényt gróf Széchenyi István elnöknek nyújtja át*), egyszersmind küldöm nevében azon magas megtiszteltetést, miszerint a Rendek minket testületileg elfogadni kegyesek voltak, alázatosan köszönve, magunkat és küldőinket magas kegyelmükbe ajánljuk.

Az éljenzéssel fogadott beszéd után Széchenyi István elnök a rendekhez fordult és felkérte őket, hogy nyilatkozzanak: miként óhajtják elintézni a küldöttség két kérvényét. E felhívásra Kossuth, mint Pestmegye követe, állott fel és a rendek részéről a következőkben felelt a küldöttségnek:

A körülmények fontosságánál fogva, a haza szívére: Buda-Pestre nézve két körülményt kell megemlítenem. Egyik az: miszerint a testvér fővárosi lakosság hazafiúi hangulata egyike legyen azon biztosítékoknak, hogy a haza alkotmányának átalakulása a közjó, közszabadság és közdicsőség érdekében vqi ósággal végrehajtva, és pedig szerencsésed végrehajtva legyen. A második pedig az, hogy a nemzet kívánatainak előmozdításában a főváros azon készséggel, mellyel nekünk segédkezet nyújt, nyújtson segédkezet elsőben is azon rendnek fönntartására, mely a szabadság kívánatára támaszkodik; mely rend nélkül a munka szerencsés véghezvitele bizonytalan; mely rend lehet egyszersmind megszerzője a nemzet számára azon dicsőségnek, hogy amit más nemzetek polgárvér özönével szerezhettek csak meg: nálunk a békés átalakulás és kasztok privilégiumainak a nemzet és a nép szabadságába átolvasztása polgári vér ontása nélkül történhetik.

E magasztos hivatást látom Buda-Pest lakosaiban összpontosítva. Mindazonáltal annyit megjegyezni el nem mulaszthatok, miszerint tökéletes reményem, hitem és bizodalمام az, hogy azon főhely, mely megyei hatóságának követi-székemet köszönhetem, azon város, melynek polgársága akkor, midőn megyém parancsára követnek jöttem, a bizodalمام szavával üdvözölt engemet, tökéletesen méltányolni fogja azon meggyőződésemmek a kimondását: miszerint én *Buda-Pest város lakosságát e hazában kimondhatlan nyomatékosnak tartom, de urának soha tartani nem fogom.* E nemzetnek szabadsága van, s minden tagja szabad akar lenni és e szót: „nemzet“ valamint semmi kaszt, úgy semmi város magának nem arrogálhatja; a 15 milliónyi magyar teszi egészben a hazát és nemzetet.

A mozgalmak közepette tehát, midőn örömmel értettem részemről, hogy Buda-Pest városának érdemes lakossága osztozott azon érzetben, melylyel mi is lelkesítettünk, midőn a fejedelem trónja előtt felszólaltunk, t. i. a királyi szék iránti hűség érzetében: úgy reménylem, osztozik annak érzetében is, hogy *csak a nemzet az, akit illet a nemzet sorsának eldöntése*; s hogy osztozik abban is, hogy ez a nemzet jogainak, hivatásának s rendeltetésének érzetében oly erős, miszerint *mindenkít, kinek ollyas gondolat jutna eszébe, letiporni tudna.* Ezeket kötelességemnek láttam megjegyezni.

Mi a petíciót illeti, — mert a rendkívüli körülményeknél fogva rendkívüli fontosságot tulajdonítok annak, hogy Buda-Pest lakossága kölcsönös hazafiui szeretettől lelkesítetve a törvényhozás elébe azon bizalommal járult, melyhez a megnyugvás és remény kötve van, meggyőződve arról, hogy a törvényhozás fölfogván a maga hivatását, megfogja tenni mind azt, mit a nemzet boldogságára és szabadságára nézve szükségesnek érez, — az volna alázatos indítványom:

Hogy a t. RR. a szokott közönséges pillanatokban alkotott formáktól méltóztassanak annyiban eltérni, hogy a részünkről tisztelettel, szeretettel és bizodalمامmal fogadott küldöttség jelenlétében olvastassék föl a petíció és az egyetemi ifjúság kérelemlevele, hogy így éppen a felolvasás által a küldöttség meggyőződhessék arról, hogy — Istennek hála, — a törvényhozó-test eddigi munkálataiban oly szerencsés volt találkozni a nemzet óhajtásaival, miképen a buda-pesti lakosságnak óhajtásaival is. Isten adja, hogy minden további lépésünk is olyan legyen, hogy találkozzék a nemzet kívánságaival.

A dolog tárgyalására nézve azon vélekedésben vagyok, minthogy péczeink fontosak, — s határozatunk az, hogy az országgyűlés a nemzet sorsának intézésére csak azon perczig érzi magát hivatva, amelyben előálland a képviseleti rendszer alapján összehívandó országgyűlés, mely Pestről gyakorolja hatalmát és ennek eszközlésében missiónk péczei fontosak, sokat kell kevés órák, pár nap alatt tenni, — a tárgyalás siettethetik az által, hogy fölolvastatás után a petíció adassék ki a választmánynak, mely ha olyat látna benne, mit tüstént formulázni lehet: azt törvénybeigrtatás végett terjessze a RR. elébe, s a mennyiben a kérelmet formulázni nem lehet, mondaná ki vélekedését. Ez véleményem a dolog tárgyalására nézve.

Erre a kerületi ülés jegyzője, a rendek éber figyelme közt felolvassa a pesti polgárság petícióját és az egyetemi ifjúság kérvényét. A felolvasás befejeztével ismét Kossuth emelt szót és beszédét imígy folytatta;

Egy pár szót lesz még szerencsém szólani. Valóban, ha valaha, most óhajtottam volna, hogy Isten adja meg e perczen azon hangot (*szónok nagyon el volt rekedve*), miszerint lelkem örömének megfelelő szóval és hanggal fejezhessem ki t. Rendek előtt a mostan vett hírre benső szívbeli örömet.

Azon szó, mely közértelemmel kimondatott, hogy tudniillik a trón mindaddig biztosítva nincs, míg az összes monarchiának alkotmány nem adatik, a királyt minden uralkodó viszonyaiban alkotmányos intéciók nem környezendik, hatalmas visszhangra talált a szomszédban, és ott is megadta a lökést arra, mi itten történt.

Mi ezeu lökés következtében a t. Rendek bizodalmból fölmenvén Bécsbe, nem ok nélkül mondtuk a szabadságban testvéreinknek, ausztriai barátainknak azt: hogy visszük haza a magyar felelős minisztériumot, mint biztosítékát annak, hogy nekik is rövid nap alatt meg fog adatni. És ime, tisztelt Rendek, Ausztriának felelős minisztériuma már van.

Már most a fölolvastott petícióra t. barátaink és atyánkfiái, a buda-pesti küldöttség és a t. Rendek annak felolvasásából méltóztattak meggyőződni az iránt: miszerint a fölolvastott tanujele lesz annak, hogy azon irányban vitte az országgyűlés munkálkodását, mint azt a nemzetnek általánosan és különösen Buda-Pest lakosságának óhajtsa igényli. Legtöbb a petíciónak pontjai közül részint valósággal el van határozva, részint a részletes munkák tekintetében intézkedések tétettek; s a legtöbb e pontok közül azon teendők közt foglaltatik, mit a tek. RR. ez országgyűlésen elvégezni határoztak.

Csak kettő van, amit megjegyezni kívánok, mielőtt a peticionális választmány véleményét beadná. Egyik az: hogy Pest városa közönsége kimondhatatlan óhajtsával várja, hogy az országgyűlés innen a határszélről az ország szívébe tétessék által. Ez a nemzetnek közóhajtsa volt, s évek óta keblünk legforróbb vágyai közt ápoltuk.

De azt gondolom, miután a két tábla egyetértőleg elhatározta, hogy a jelen fontos perczek között, midőn a nemzet sorsa fölött hosszasan intézkedni, részletesebb munkába bocsátkozni, a partialis reformokra kiterjeszkedni senki más missióval nem bírhat, csak azok, kiket nem egyes osztályok, hanem az egész nemzet fog képviselőül küldeni. Ezt az országgyűlés kimondván, kimondotta azt is, hogy ezen országgyűlés létele csak néhány napig tarthat, ameddig t. i. azt megteszi, mi a szabadságnak és a vele párosult rendnek tekintetében a jövő országgyűlésnek Pesten leendő összeüléseig okvetlen megkívántatik; s megkívántatik arra, hogy a magyar minisztérium törvény általi hatáskörrel legyen felruházva s a képviseleti országgyűlés Pestre összejöhessen. Csak addig tarthat ezen országgyűlés élete.

Ez kevés ideig tarthat céak, s reményiem Pest város közönsége által fogja látni, hogy hasznosabb az országgyűlésnek e kevés időt arra fordítani, hogy bevégezze munkáját itten, mert míg elmennénk Pestre, addig az országgyűlést itt bevégezhetjük. Ez által azon örömet készíjtük Pest városának, hogy kebelében fogja látni a nemzet képviselőit. Minthogy ezen óhajtsát sok oldalról halljuk, nem volt szükségtelen ezt kinyilatkoztatni. ,

Mi a petíciónak egyéb tartalmát illeti, én tek. RR. azt is szükségesnek tartom kijelenteni, hogy a miket előre bocsátani szerencsém volt, miszerint missiónk kevés órákra van szorítva, nem gondolom, hogy valamely részletesebb munkáknak kidől-

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői.

gozására reá érhetnénk. Az pedig feltehető, hogy az országgyűlés mihamarább össze fog hívatni Pestre. Hogy a felelős kormány megállapításánál a szabadság és rend addig is biztosíttassák, míg összejövend az új országgyűlés, intézkednünk kell; s már ezert is nagyobb munkálatokba nem igen ereszkedhetünk. Ez az én régens-ideám.

Ami különösen az egyetem petícióját illeti: az első pont, hogy a magyar egyetem a bécsitől függetleníttessék, már megtörtént akkor, midőn felelős minisztériumot nyertünk. E tekintetben a bécsi egyetemnek több beleszólása nincs, csupán csak a szeretet és barátság hangján; beavatkozásról szó sem lehet többé. Hanem, ha szükségesnek tartják a tek. RR. kimondani, hogy az egyetem a nevelési ügyminiszterium hatósága alá tartozik, ezt meg lehet tenni, de nem szükséges.

Ami pedig a petíciónak többi részét illeti: lelkemből vannak írva a pontok és régi' óhajtasaimat tolmácsolják, de azoknak tárgyalására, most rá nem érünk, s azért most csak azon teendőnk lennp, hogy a minisztérium utasíttassék a közelebbi országgyűlésre beadandó törvényjavaslat elkészítésére. Ezen szempontból fogom fel a petíciót anélkül, hogy a peticionális választmánynak véleményét elzárni akarnám. Ezt csupán megnyugtató és kölcsönös bizodalom végett nem tartottam fölöslegesnek elmondani.

Kossuth után még Széchenyi szólt, s a maga részéről is üdvözölte a küldöttséget: a barátságos egyetértést, az országgyűlés iránti bizalmat és a rend további fentartását kötvén szívükre. Ezzel a fogadtatás véget ért.

A küldöttség még márczius 20-án is Pozsonyban maradt. Itt értesült először, hogy Batthyány Lajos gróf kapta a megbízást a minisztérium megalakítására. De már ekkor mindenféle aggodalomkeltő hírek szárnyalták a közönség közt; így: hogy az új kormány népszerűtlen aulikus főurakból fog összeállítani, aztán, hogy a pénzügy, hadügy továbbra is az osztrák kormány fenhatósága alatt marad. A küldöttség tehát felhasználta az alkalmat, hogy Batthyány gróftól fölkeresse és kifejezést adjon aggodalmainak. Batthyány azonban megnyugtatta őket, kijelentvén, hogy e hírlések túlzottak, s ha a magyar minisztérium csonkán állíttatnék fel, azon nal beadná lemondását.

A küldöttség márczius 21-én távozott Pozsonyból és 22-én számolt eljárásáról. A pesti közönséget, de legkivált a közcsendi bizottmányt éppenséggel nem elégítette ki az eredmény. Már azt is zokon vették, hogy a küldöttség nem a plénum előtt fogadtatott, hanem csak a kerületi ülésen. De ennél még nagyobb elégedetlenséget szült Kossuth beszédjének ama része, amelyben dorgáló hangon szól a fővárosi mozgalomról, sőt annak eltiprásával fenyegetődzik, ha az esetleg túllépné a korlátokat. Kossuthnak lényegileg igaza volt, mert ez izgalmas és zavaros időkben az országgyűlésnek kétszeresen kellett vigyáznia, hogy működési szabadságát semmiféle illetéktelen külbefolyás meg ne bénítsa; mindazonáltal

figyelmeztető szavai, — talán élesebb kifejezésüknél fogva, — kétség-telenül rossz vért szültek Pesten. Úgy mondják, hogy Nyáry Pál és Kossuth között e miatt támadt az az elhidegülés, a mely a két kiváló fér-fiút az események további folyamán is tartózkodóvá tette egymás iránt.

Ugyanazon időben, míg a pesti küldöttség Pozsonyt járta, az országgyűlés viszont — Keglevich Gábor gróf tárnokmester vezetése alatt, — Pestre küldött megbízottakat, hogy élő szóval is tudassák az ország fővárosával a nemzet óhajainak teljesülését. A két küldöttség útja keresztezte egymást. Az országgyűlés küldöttjei „a közcsendi bizottmány“ ülésén közölték a kivított örvendetes eredményt. Keglevich gróf rövid szavakkal mondta el idejövételök célját, Szentiványi pedig felolvasta a Karok s Rendek nyilatkozatát a legközelebbi teendőkre nézve.

S noha a pesti közönség a történekről legnagyobbbrészt már előzőleg értesült, mindazonáltal szerte a városban élénk örömet és nagy meglepégedést keltett az országgyűlés e kitüntető figyelme.

Batthyány Lajos grófnak, mint az alakítandó új kormány fejé-nek, legelső gondját a rend fentartása képezte. Attól tartott ugyanis, — s ez az aggodalma nem is volt alaptalan, — hogy a nyolczszázados iga alól feloldozott nép, a szabadság mámorától megittasulva, rendzavará-sokra vetemedik. Nyomban miniszterelnökké történt kinevezése után tehát figyelmeztető körlevelet intézett az összes törvényhatóságokhoz. E körlevél, mely az új miniszterelnöknek legelső hivatalos cselekedetét képezi, a következőleg szól:

Tisztelt törvényhatósági elnök úr!

Az események rendkívüli gyorsasága miatt még talán szét sem küldetett k. k. körlevél hiányában a mellékelve olvasható nádor főherczegi kinevező iratra hivatkozva, első és haladéktalan kötelességemnek tartom a törvényhatóságok fejeit, elnökeit és így Önt is, uram ö felsége nevében a polgári hűség kötelességeire hiva-talosan felhívni és megbízni, hogy a közbéke és nyugalom fenntartására minden tekintélyüket, hatásukat, alárendeltjeiket erélyesen felhasználni és minden segédmódot igénybe venni; — a csend és népkedély bujtogatóira és a most még fennálló viszonyok netaláni tapodóira nézve pedig a törvények rendeletét szigorúan alkalmazni siesse-nek; nehogy minisztérium és országgyűlés, mint az átalakulás és törvényesség orgánumai, a nagy és nehéz munka megoldásában kicsapongások, vagy időelőtti követelések által akadályoztassanak, s a nemzet boldogsága, mielőtt alkotmányos tökélyét elérné, zavartassák.

És még egyfelől törvényes köreiket és hatalmukat a statuspolgárok irányá-ban igénybe veendik, hazafiúilag törekedjenek másfelől a nemzetben a bizodalom lelkét és nyugtató érzelmeit a nemzetszerző királyi felség s nádor főherczeg, mint szinte a törvényesség organurrjai iránt is, gerjeszteni és öregbíteni; szóval: polgári

és hivatalos erélyel eszközölni azt, hogy a hon magához méltóig és boldogságát elősegítőleg érezze át a nemzeti szabadság első örömeit.

S mindennek pontos és hűséges teljesültét annál biztosabban várom és reményiem, minthogy valamint én a kormányzat eredményéről felelősséget vállaltam, úgy a törvényhatóságok elnökeit felelősökké teszem mindazon nem remélhető zavarok és botrányokra nézve, melyek az általában nem várt hanyagságból, vagy egykedvűségéből származnának.

Pozsony, márczius 17-én 1848.

Hazafiúi üdvözlettel s teljes bizodalommal tisztelt törvényhatósági elnök urnák kötelezettje:

Gr. Batthyány Lajos s. k.
nemzeti miniszterelnök.

Batthyány e legelső körrendeleté némi bepillantást enged a nemes gróf fenkölt gondolatvilágába. A nemzet boldogságába vetett erős hit és a király iránti rendületlen hűség nyilatkozik meg abban.

Gondoskodva ekként a rend fentartásáról, megnyugtatta a kedélyeket: az országgyűlés zavartalanul foghatott hozzá a korszakalkotó reform-törvények megalkotásához.

Bámulatos az a fáradhatatlan tevékenység, amit az országgyűlés ezen rövid idő alatt kifejtett. Nap-nap mellett, úgyszólván kora reggeltől késő estig tartottak az ülések. A bizottságok pedig legtöbnyire éjjel dolgoztak, hogy az egyes javaslatokat a tárgyalásra idején előkészítsék. Alig két hét alatt nem kevesebb mint harmincz törvényjavaslatot alkottak meg; oly törvényeket, melyek közül csaknem mindegyik a mai Magyarország alkotmányának is egy-egy alapkövét képezi. A törvények a következők:

I. törvénycikk: József nádor emléke törvénybe igttatik.

II. törvénycikk: István főherczeg Magyarország nádorává választatik.

III. törvénycikk: Független magyar felelős minisztérium alakításáról.

IV. törvénycikk: Az országgyűlés évenkénti üléseiről.

V. törvénycikk: Az országgyűlési követeknek népképviselő alapján választásáról.

VI. törvénycikk: Az 1836:26.t.-cikkfoganatosításáról(Kraszna, Közép-Szolnok és Zaránd vármegyék, továbbá Kővár vidéke és Zilah városa visszacsatolásáról.)

VII. törvénycikk: Magyarország és Erdély egyesítéséről.

VIII. törvénycikk: A közös teherviselésről.

IX. törvénycikk: Az úrbér és az azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről.

X. törvénycikk: Az összesítésről, legelő elkülönzésről és fajzásról.

XI. törvénycikk: Azon ügyekről, melyek eddig a földesúri hatóságok által intézteitek.

XII. törvénycikk: Az úrbéri megszüntetett magán úri javadalmak státusadóssággá leendő átváltoztatásáról.

XIII. törvénycikk: A papi tized megszüntetéséről.

XIV. törvénycikk: A hitelintézetéről.

XV. törvénycikk: Az ősiség eltörléséről. .

XVI. törvénycikk: A megyei hatóságok ideiglenes gyakorlásáról.

XVII. törvénycikk: A megyei tisztiválasztásról.

XVIII. törvénycikk: A sajtótörvényről.

XIX. törvénycikk: A magyar egyetemről. (Tanszabadság.)

XX. törvénycikk: A vallás dolgában. (A vallásegyenlőségről.)

XXI. törvénycikk: A nemzeti színről és az ország címeréről.

XXII. törvénycikk: A nemzeti őrseregről.

XXIII. törvénycikk: A szabad királyi városokról.

XXIV. törvénycikk: A községi választásokról.

XXV. törvénycikk: A Jász-Kun kerületekről.

XXVI. törvénycikk: A Hajdú kerületről.

XXVII. törvénycikk: Fiume és Buccari szabad tengeri kereskedési kerületről.

XXVIII. törvénycikk: A nádori méltósághoz kötött hivatalokról.

XXIX. törvénycikk: Az ország közhivatalnokairól.

XXX. törvénycikk: A felelős miniszterségnek a közlekedési tárgyak iránti teendőiről.

XXXI. törvénycikk: A színházakról.

A megalkotott törvények, amint látjuk, hű kifejezői valának a nemzet törekvéseinek. A 12 pont, néhány nap alatt, mintegy varázslásra, egyszerre megvalósult. Az alkotmányozó országgyűlés, a nemzet óhajtasához képest, felszabadítá a jobbágyságot, eltörölte a dézsmát és a papitizedet, megalkotá a népképviselési országgyűlést, behozta a közös teherviselést, kimondotta Erdélynek Magyarországgal való egyesítését, összezúzta a sajtó bilincseit, törvénybe iktatá a vallásegyenlőséget, szervezte a nemzetőrséget, proklamálta a tanszabadságot, visszahelyezte megillető jogaiba a nemzeti színt és az ország címerét.

A jobbágyság eltörlésével a hűbéri rendszer utolsó maradványa dőlt romba. A nép millióiról hullott le a megszegyenítő rabláncz. A honfentartó ős népelem visszanyerte emberi jogait.

De az országgyűlés még ennél is tovább mént. Nemcsak szabadságot adott a népnek, de egyúttal bevette azt az alkotmányosság sáncaiba; nemcsak egyenlővé tette a pórt egykori földesurával, hanem egyszersmind jogot adott neki, hogy szavazatával hozzászólhasson az ország dolgához is.

A népképviseltről szóló törvény, mely a parlamentáris kormányrendszer maiglan is fennálló alapját képezi, kétségtelenül egyik legbecsebb alkotása az 1848-iki pozsonyi országgyűlésnek. E törvénynyel közel két millió ember jutott választói jogosultsághoz, miáltal a nemzet egyeteme nyert állandó befolyást az államügyek ellenőrzésére. És midőn kimondatott, hogy minden választó egyúttal választható is: ezzel a törvényhozás ajtai is megnyíltak a nép előtt.

A népképviselők száma, Erdélyen kívül, összesen 377-re tétetett. Ebből Horvátország három megyéjére 18, a horvát határőrvidékre 8, a szerémi végvidékre 3, a bánági végvidékre szintén 3 képviselő esett. Erdély részére, azon esetre, ha az uniót elfogadja, 66 mandátum hagyatott. S így az összes képviselők száma Erdélylyel együtt 443-ban állapítatott meg. Körülbelül harminc ezer lélekre és mintegy ötezer választóra esett egy-egy képviselő.

Természetesen, az országgyűlés működését is a parlamentarismusnak megfelelően kellett szabályozni. A két kamara-rendszer, mint ősi intézmény továbbra is fentartatott; sőt a felsőház belső szervezetéhez egyelőre nem is nyúltak, későbbre tartván fenn annak reformját. De annál nagyobb súlyt fektettek az alsóház korszerű újjáalakítására. Az erre vonatkozó törvény főbb pontjai a következők:

Az országgyűlés évenként tartatik, székhelye: Pest. A népképviselők mandátuma három évre szól. A királynak joga van, új választások 'kiírásával a törvényhozó-testületet előbb is felosztatni; de az esetben az új országgyűlés három hónapon belül összehívandó. A képviselőház évről-évre maga választja elnökeit, a főrendiház elnökét és alelnökét azonban' a király nevezi ki. Mindkét ház ülései nyilvánosak.

De a reformok között talán mégis a miniszterek működésére vonatkozó törvény volt a legfontosabb. Ez képezte sarokkövét a nemzet szabadságának új államéletében; ennek a törvénynek volt a hivatása, hogy idegen befolyásolások, rosszakaratú tanácsok ellenében megvédel-

meze az oly nagy küzdelemmel kivívott alkotmányt. A „Független magyar felelős minisztérium alakításáról“ szóló 1848: III. törvényczikk főalapelvét ugyanis az képezi, hogy a király, vagy helytartója a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében csakis a független magyar minisztérium által gyakorolhatja; s bármely rendelete, parancsa, határozata és kinevezése csak úgy érvényes, ha az a Budapesten székelő miniszterek egyike által is aláíratik.

A kegyelmezési jog, a főbb világi és egyházi méltóságok kinevezése, a nemesség, a címek és rendjelek adományozása továbbra is felségjogok maradtak ugyan, de kimondatott, hogy minden erre

1848—49-iki honvédek és nemzetőrök. (Egykorú rajz.)

vonatkozó kir. kézirat csakis az illető miniszter ellenjegyzése mellett bocsájtható ki.

S hogy a nemzet belügyeibe még félreértésből sem legyen oka, avagy ürügye a bécsi kormánynak beleavatkozni: a pozsonyi országgyűlés féltő gondnal a legapróbb részletekig állapította meg az egyes minisztériumok hatáskörét. Ez alapvető törvények megalkotása körül kétségtelenül Kossuthé a legnagyobb érdem. Mások is bőségesen kivetkék ugyan részüket at korszakos munkából; így Szemere, ki a törvényjavaslatok előkészítésében fejtett ki roppant buzgalmat, így Deák Ferencz, a ki páratlan közjogi ismereteivel irányította az egyes javas-

latok megfelelő helyes szövegezését, aztán Klauzál Gábor, Széchenyi gr., Szentkirályi stb., akik szintén nagy tevékenységét fejtették ki; — de a reform-javaslatok vezéreszméi mégis csak Kossuthtól eredtek, s legnagyobbbrészt az ő koncepciói szerint formáltattak. Kossuth védelmezte meg azokat, ha a törvényhozás egyik-másik tagja felszólalt ellenük, s midőn gyakorlatias megvalósításukra került a sor, Kossuth lehelt beléjük életet.

Akik eddig Kossuthban csak a merész politikust, látták, most kénytelenek voltak elismeréssel adózni fényes *alkotó tehetségének* is. Még gr. Széchenyi István is, — ki mindig oly élesen, annyi szenvedéllyel támadta Kossuthot, — meghajolt előtte és szokatlan tisztelettel beszélt az újjáalakulás körül szerzett érdemeiről.

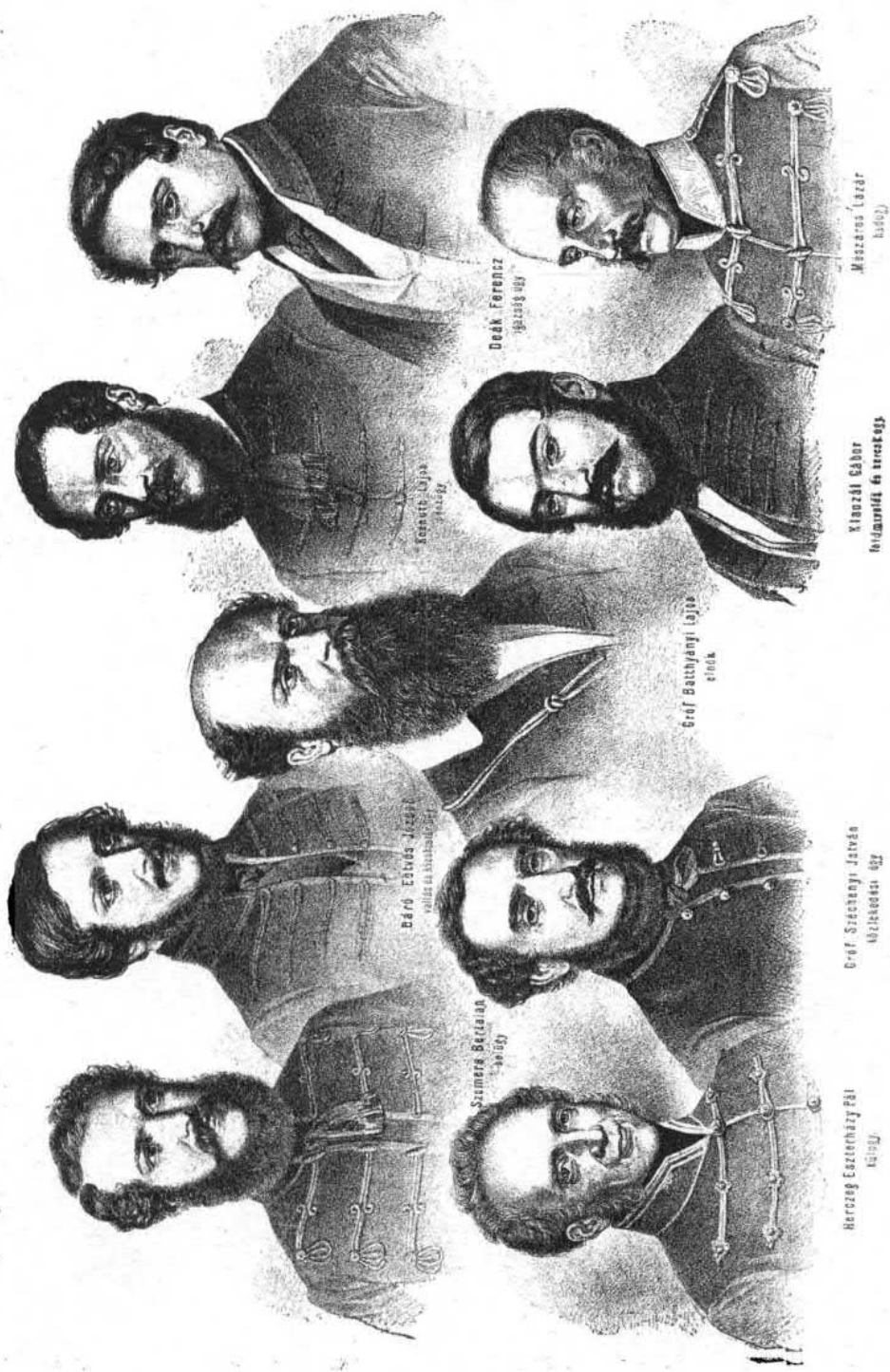
„Bátrabbak, — így szól Kossuthra czélozva egyik hírlapi cikkében, amelyet épp a napokban írt, — bátrabbak, merészebbek, kikkel magasb láthatatlan hatalmak látszanak szorosb szövetségben lenni, rövid napok alatt oly alapra fektették hazánk jövőjét, melyet — tisztelet, becsület, de igazság is, — velem együtt mi hangya-munkások tán soha, vagy csak generációk után lettünk volna képesek megalakítani.“

De maga Deák Ferencz 1867-ben, tehát már akkor, midőn e két nagy férfiú útjai egészen eltértek egymástól egy képviselőházi felszólalása alkalmával ekként emlékezett meg Kossuth ezen időbeli működéséről:

. . . „Magyarország közjogának történetében legfontosabb korszakot képez azon átalakulás, mely 1847—1848-ban tétetett, mert e nélkül a korszak igényei s a fejlődő eszmék hatalma rég elsöpörték volna alkotmányunkat. Ezen átalakulást össze fogja kötni a történelem azon férfiúnak — Kossuthnak — nevével, aki azt 1848-ban megindította és ernyedetlen erélylyel keresztülvitte. Daczára a bekövetkezett szerencsétlen eseményeknek, művének azon része fön maradt és fön fog maradni, míg nemzetünk él és országunk áll, s ahhoz a nemzet emléke és hálája lesz mindig csatolva“ ...

Míg Kossuth és az országgyűlés fáradhatlan buzgósággal munkált a reform-törvények alkotásán: azalatt Batthyány az új kormány helyes összeállítására fordította összes erejét.

Nagy nehézségekkel járt ebbeli fáradozása. Nem azért, mintha kiváló férfiakban, jeles szakerőkben hiány lett volna Válogathatott bennük. De vigyáznia kellett, hogy az új kormány összeállítása a közvélemény óhajtásának is megfelelőjen, a bécsi udvarnak is tessenék;

Herczeg Eszterházy Pál
Miniszter

Szemesi Bertalan
Miniszter

Béni Edeus József
Miniszter

Graf Szechenyi István
Miniszter

Graf Batthyány Lajos
Miniszter

Károlyi Gábor
Miniszter

Mészáros László
Miniszter

Deák Ferencz
Miniszter

Mészáros László
Miniszter

AZ ELSŐ FÜGGETLEN MAGYAR FELELŐS MINISZTERIUM.

ügyelnie kellett, hogy a minisztérium kebelében — egyik, vagy másik tag befolyásának túlsúlyával, — a szükséges összhang meg ne zavarassák. Batthyány, ki a mérsékeltbb irány híve volt, különösen Kossuth heves temperamentumától tartott. Arra természetesen nem is gondolt, hogy Kossuthot mellőzze. Tudta nagyon jól, a bécsi intéző-köröknek is tudomására adta ismételtén, hogy Kossuth nélkül, — kinek nevéhez fűződött az újjáalakulás dicsősége, — a minisztérium nem is képzelhető. Batthyány tehát arra törekedett, hogy oly férfiakat nyerjen meg a kabinet számára, akiknek mérsékletével Kossuth túlcsapongó hevét, politikai merészségét esetleg ellensúlyozhassa. Ezért bírta rá Széchenyi István grófot, továbbá Deák Ferenczet és Eötvös Jozsefbárót, hogy vállaljanak tárczát.

Az alsótábla márczius 23-iki ülésén Batthyány gróf végre bemutatatta az első független felelős minisztérium tagjainak névsorát, még pedig a következő összeállításban:

Batthyány Lajos gróf tárcza nélkül kormányelnök, *Szemere Bertalan* belügy, *Kossuth Lajos* pénzügy, *Széchenyi István* gróf közlekedésügy, *Eötvös József* báró vallás- és közoktatásügy, *Klauzál Gábor* földművelés, ipar és kereskedelem, *Deák Ferenccz* igazságügy, *Mészáros Lázár* hadügyminiszter, s végül *Eszterházy Pál* herczeg az Ausztriával fennálló viszonyokra nézve, illetőleg a király személye körüli miniszter.

Az országgyűlés tetszéssel fogadta az előterjesztett névsort, mely kétségtelenül a magyar közélet legkiválóbbjait foglalta magában. De egyébként is szerencsés volt az összeállítás, mert az új kormány, melynek tagjai közt főurak is foglaltak helyet, ezáltal mintegy külsőleg is kifejezte a nemzet egybeforrását a szabadságban.

A minisztérium tagjai között, már állásánál fogva is, az első helyet Batthyány gróf foglalja el. *Batthyány Lajos* gróf született 1809-ben Pozsonyban. A Batthyány-család egyike a legrégebbeknek hazánkban, eredetét a honfoglaló Őrs vezértől származtatja. A család első ismert őse Renold vitéz, aki 1160 táján élt. A Batthyány nevet György esztergomi várkapitány vette fel, ki 1398-ban kapta adományul Batthyány birtokát. A család 1628-ban a báróságot nyerte, 1630-ban pedig grófi rangra emeltetett. A Batthyányiak hosszú századokon keresztül mindig fényes szerepet vittek hazánk történetében. Többen közülök a báni méltóságig emelkedtek, a család egyik sarja erdélyi püspök volt, egy másik pedig — Batthyány József — esztergomi érsek-bíbornok. Legtöbben zászlósok, főispánok, majdnem valamennyi magas méltóságot viselő nagyúr, kinek szava súlylyal bírt az ország dolgában.

Ilyen ősi és előkelő főúri családból származott Batthyány Lajos gróf, az első magyar miniszterelnök.

Sajátságos játéka a sorsnak, hogy az, aki később a nemzet megsiratott vértanúja lett: ifjú korában alig törte a magyar nyelvet. Anyja, aki korán özvegyen maradt, az akkori idők mágnás-szokásainak megfelelőleg egy bécsi nevelőintézetbe adta az alig tíz esztendőes fiút. És hogy ez idegen német környezetben anyanyelvét egészen el nem felejté, az leginkább annak az igénytelen, magyar jobbágyfiúnak köszönhető, akit anyja inas gyanánt melléje adott, s aki később az élet viharában is mindvégig odaadó hű cselédje maradt.

Tizenhat éves koráig tartózkodott Batthyány e bécsi nevelőintézetben, a honnan mint kadét, az Olaszországban táborozó Miklós-huszárok ezredébe lépett, s csakhamar hadnagy létt.

A katonaelet vidám gondatlansága, az olasz égalj varázsa a fiatal huszárhadnagra is megtette hatását. Zajos, pazar életet kezdett folytatni; marékkai szórva a pénzt és marékkai szakítva az élet örömeinek pompázó rózsáiból.

Végre is anyja lépett közbe és hazahívta a fiút; Batthyány, — ki ekkor még alig töltötte be 21-ik életévét, — meghajolt az anyai intés előtt; leköszönt tiszti-rangjáról, hazajött és átvette ikervári uradalmának kezelését.

Az új élet, a változott munkakör, vagy talán maga a rég nem látott anyaföld, — csodálatos átalakító hatást tett az ifjú lelkületére. Egyszerre elfordult a léha élettől, megkomolyodott és vasszorgalommal tanulni kezdett. Mindenekelőtt az elhanyagolt édes anyanyelvet sajátította el tökéletesen, aztán a törvénytudományoknak feküdt neki, majd a nemzet történelmét búvárolta át. Eközben, hogy ismereteit azáltal is öregbítse, nagyobb utazásokat tett a külföldön. 1834-ben megnősült, oltárhoz vezetvén Zichy Antónia grófnőt, ezt a fennkölt lelkű hölgyet, akinek alig egy évtized múltán oly mérhetlen gyászt, annyi fájdalmat juttatott a haragvó balsors keserű osztályrészül.

Batthyány grófot a családalapítás most már egészen hazájához kötötte. Érdeklődött a közügyek iránt, eljárta a megyegyűlésekre, résztvett a politikai élet mozgalmaiban. 1839-ben már a pozsonyi országgyűlés főrendjei közt látjuk őt, a hol talpraesett felszólalásaival, s szabadelvű nézeteivel csakhamar a vezérférfiak sorába küzdötte fel magát.

Kossuthtal még az országos iparvédegyesület szervezése alkalmával ismerkedett meg. Bár társadalmi állásra, nevelésre, sőt jellemre

nézve különböztek is egymástól, mégis volt bennük valami közös vonás. Mindaketten egyaránt buzogtak a liberális reformokért, mindakettő nagy akaraterővel bírt, mindakettő lelkében olthatatlan lánggal égett a haza szerelme. De Batthyány nyugodtabb, mérsékeltebb, békülékenyebb s sokkal dinasztikusabb volt, mint Kossuth, kit gyakran elragadott heve, s aki a nemzet ezredéves jogait fölébe helyezte az uralkodóház érdekeinek. De a közös nagy cél: az alkotmányos reformok kiküzdése egyesítette a két hazafit. Míg Kossuth az alsótáblán harczolt a liberális párt élén, azalatt Batthyány a felsőház ellenzékét vezette csatára. S midőn végre a reformok kiküzdettek, midőn a parlamentális kormányforma alakításához a koronás király beleegyező szava elhangzott: maga Kossuth volt az, aki azt mondotta, hogy Batthyány gróf a legméltóbb és legalkalmasabb a miniszterelnöki méltóság betöltésére. S Batthyány csakugyan megfelelt a hozzáfűzött reményeknek, önfeláldozó buzgalommal tölté be roppant felelősséggel járó állását. Minden erejét megfeszítő, hogy a nemzet és az uralkodóház közötti ellentéteket kiegyenlítse. Lángolóan szerette hazáját, de hű akart maradni királyához is. Ámde ennek összeegyeztetése, a kamarilla ármánya folytán, csakhamar lehetetlenné vált. Az uralkodó-család és a nemzet szembe kerültek egymással. Batthyány nem akart részese lenni ez élethalál-harcznak, s midőn a nép kitörő haragja a hitszegésért Lambergen állt bosszút — Batthyány gróf végleg lemondott miniszterelnöki állásáról. De hazaszeretete nem hagyta nyugodni. Újólág megjelenik az országgyűlésen, hogy még egyszer megkísértse a nemzet és az uralkodó-család kibékítését. Ajánlatára az országgyűlés békekövetséget meneszt az előnyomuló Windischgrätz herczeghez, hogy megpróbálja a lehetetlent: az egyezkedést. A küldöttségben részt vesz maga Batthyány is, akit azonban a gögös és elbizakodott Windischgrätz visszautasít.

Mélyen megszegyenítve tér vissza a nemes gróf a fővárosba, s reményvesztetten borong a haza sorsán. Az országgyűlést immár nem is követi Debreczenbe; pedig ha távozik, talán elkerülhette volna rettentetes sorsát. Windischgrätznek, amint a fővárosba teszi lábát, úgyszólván első teendője, hogy a gyanútlan Batthyány grófot elfogassa. A budai kazamata-börtönbe veti, majd Pozsonyba, Olmützbe, Laibachba hurczoltatja. A világozi gyásznapi után ismét visszahozzák Budára és vértörvényszék elé állítják, a mely 1849. október 5-én bitóra ítéli. Batthyány, hogy a megszegyenítő halálnemet elkerülje, sebet ejt nyakán, mire október 6-án az Újépület udvarán agyonlövik. Így esett az önkény áldozatául éppen az, ki a szabadságharc vezéralakjai közül mindvégig leg-

hívebb támasza maradt a dinasztiának, aki az utolsó perczig minden lehetőt megkísérlett, hogy a nemzetet az uralkodóházzal kibékítse. Nemes önfeláldozását golyóval hálálták meg. Porladó tetemei ott pihennek a budapesti kerepesi-úti temetőben, abban a díszes mauzóleumban, amelyet közadakozásból a gyászoló nemzet emelt sírja fölé.

Szemere Bertalan belügyminiszter. Született 1812. augusztus 27-én Vattán, Borsodmegyében. Tanulmányai befejeztével: 1832-ben Pozsonyba ment, ahol, mint az »országgyűlési ifjúság« tagja, élénk részt vett azokban a mozgalmakban, amelyek a szabadelvű reformokat szülték. 1836-ban beutazta Európát, s szerzett tapasztalatairól igen érdekes és tanulságos könyvben számolt be. De ezenkívül is gyakran fölkereste magvas tanulmányaival, szellemes dolgozataival az akkori folyóiratokat. Irodalmi munkásságáért a Tudományos Akadémia már 1840-ben tagjai közé választotta.

Nyomossabb politikai szereplését az 1843-iki országgyűlésen kezdte meg, ahol szülőmegyéjét, Borsodot képviselte. Széleskörű ismereteivel, kiváló szónoki tehetségével csakhamar a diéta vezérlő tagjai közé küzdötte fel magát. Különösen szervező tehetségét, mely főképp az egyes törvényjavaslatok alkotásánál tűnt ki, becsülték nagyra. Kossuthnak lelkes híve, hű követője maradt csaknem az utolsó napokig.

Szemerét egyik kortársa, Szilágyi Sándor ekként jellemzi: „Kisded ember, kedves, de untalan mosolygó vonásokkal. Rendesen Borsodmegye küldte az országgyűlésre. Beszédei szív és ész kifolyásai. Meny-dörögni soha sem hallottam őt, de igen szív- és észhez szólani, melynek húrjait csodálatosan tudta pengetni. Szónoklatában annyi a logikai rend, hogy e tekintetben az elsők sorából nem hagyhatni ki.^a

Szemere az 1847—48-iki reform-országgyűlésen, már mint az ellenzék egyik vezére vitt fényes és döntő szerepet, úgy, hogy az első felelős minisztérium alakításakor a belügyi tárca vezetése bízott reá.

A Batthyány-minisztérium lemondása után a honvédelmi bizottmánnak lett a tagja, majd mint országos biztos szervezte fl honvédelmet, s közbenjárt a Dembinszky és Görgei közötti viszály kiegyenlítésén. A függetlenségi nyilatkozat után Kossuth őt bízta meg az úgynevezett „forradalmi minisztérium“ alakításával, melynek végiglen elnöke maradt, s egyúttal a belügyi tárczát is vitte.

Midőn hazánk ügye lehanyatlott, midőn a kibontakozásra nem volt remény: mint annyi mások, Szemere is a külföldön keresett menedéket. De távozása előtt, a gondjaira bízott koronát, — nehogy e

Mészáros Lázár, 1848-iki hadügyminiszter.

A pesti rendőrség jelvénye 1848-ban.

szent jelvény a bitor ellenség kezébe kerüljön, — a határszélen Orsovánál elásta. Bujdosó útja Törökországba vitte; innen Párisba ment, hol huzamosabb ideig lakott, majd Londonba üzte sorsa. 1865-ben végre kegyelmet nyert, de immár nem vehette hasznát száműzetése feloldásának. Testben-lélekben megtörve tért haza. Fényes elméje elsötétült, lelke világa kialudt, úgy hogy visszatérése után alig három évre 1869. január 18-án magához váltotta a halál.

Kossuth Lajos pénzügyminiszter. Kossuth tünémenyszerű életének 1848-ig terjedő részét fenntebb már vázoltuk. Láttuk, hogy az egyszerű prókátor-fiú miként emelkedett a nemzet vezérévé.

Nehéz volna eldönteni, hogy Kossuth nélkül lett volna-e bátorsága az elárult nemzetnek fegyverrel védeni jogait, — de annyi tény, hogy a nemzet érzelmeinek, vágyainak, törekvéseinek senki sem tudott a kortársak közül olyan igaz és erőteljes kifejezést adni, mint éppen Kossuth. Mint ha keze folyvást ott nyugodott volna a nemzet szívéen, mintha csak egészen belátott volna a magyar nép gondolatvilágába. És ez tette a nemzet vezérévé. Ebből magyarázható meg, hogy az események központja lett, hogy egy szavára a nép százezrei indultak véres tusára. És ez a határtalan bizalom akkor sem csökkent, midőn már minden elveszett. A népnek a szabadságharcz majd mindegyik főbb szereplője ellen volt vádló szava, csupán Kossuth állt előtte tisztán. Bolyongását a két világrészben féltő szeretettel kísérte, s csak tőle, csak általa várt szabadulást. S Kossuth a nép e törhetlen ragaszkodását kétségtelesen meg is érdemelte. Hisz legelső sorban Kossuth erélyének köszönhetette, hogy a jobbagység megszegyenítő bilincsei lehullottak kezeiről, hogy szabad polgára lett a szabad hazának.

Ámde Kossuth más tekintetben is magasan kivált a szabadságharcz vezéralakjai közül. Mint pénzügyminiszter, mint a honvédelmi bizottmány elnöke

és mint kormányzó egyaránt oly bámulatos munkaerőt és szívósságot fejtett ki, amely páratlanul áll újabb történelmünkben. Úgyszólván semmiből hadseregeket teremtett. Ott volt mindenütt, ahol cselekedni kellett. A csüggedőket lelkesítette, a viszálykodókat kibékíté. A világra szóló küzdelemnek ő volt a lelke, intézője, vezére, mindene.

Tagadhatlan, hogy Kossuth is követett el hibákat. Hiszen gyarló ember volt ő is, mint valamennyien. Talán többször elragadta a szenvedély heve, talán feltámadt lelkében olykor a becsvágy, talán egyszer-

Honvédzászló-szentelés. (1848-ban készült rajz.)

másszor elnézőbb volt mintsem kellett volna, talán nem tudta mindig jól megválasztani embereit, — ez mind lehet. De meg nem tagadható tőle, hogy minden cselekedetén, — lett legyen az jó, avagy hibás, — arany fonalként húzódik keresztül a végzetlen és lángoló hazaszeretet.

Széchenyi István gróf közlekedésügyi miniszter. Született 1791. szeptember 21-én Bécsben. Mint az akkori főúri nemzedék közül a legtöbben: Széchenyi is a katonai pályára lépett. Az 1809-iki insurrekcióban már mint főhadnagy szerepelt. A háború befejeztével a dzsidások-

hoz, majd a huszárokhoz tették át. De a lánglelkű ifjú becsvágyát nem elégítette ki a fegyver-zaj. Kapitányi rangra emelkedett már, mikor egyszerre otthagyta a csillogó katonai pályát s mint Batthyány gr., ő is komoly tanulmányokhoz fogott. Eközben nagy utazásokat tett, bekalandozván majdnem egész Európát. Korszakos politikai működését az 1825-iki országgyűlésen kezdte meg. A nemzet épp akkor kezdett ébredezni százados szenderéből. Széchenyi oda állt az ébresztők közzé és páratlan buzgalmával, önzetlen áldozatkészséggel csodákat művelt. Az alkotások hosszú sora dicsőíti maiglan is munkásságát.

Kossuth politikai működésével eleintén sehogy sem tudott megbarátkozni. Éles harcot folytatott ellene. Utóbb azonban, midőn látta, hogy Kossuth agitációját siker koronázza, némileg kiengesztelődött iránta, sőt az első minisztériumban tárczát vállalt vele.

Széchenyinél hatalmasabb szakerőt keresve sem lehetett volna találni a közlekedési ügyek élére. Megállapított tervvel, kész programmal vette át minisztériumának vezetését. A vasúti vonalaknak egész sorát akarta létesíteni, amint azt „Javaslat a magyar közlekedésügy rendezéséről“ szóló munkájában ritka szakértelemmel kifejté. Ámde a viharos események megakasztották szándékában. A viaskodó nemzetnek immár sem ideje, sem pénze nem volt, hogy a „legnagyobb magyar“ nagyszabású terveit megvalósítsa.

Széchenyi gróf, — sejtelmes lelkében előre látva a szörnyű örvényt, amely felé a nemzet tervszerűen sodortatik, — megtört reménnyel, elborult kedélyvel hagyta el miniszteri székét. Kínzó látományoktól gyötörtetve 1848. szeptember 5-én végleg eltávozott Pestről, s a döblingi ideggyógyintézetben keresett menedékhelyet, amelyet el sem hagyott többé. Néhány év múlva—azonban lényegesen javult állapota, sőt 1856-ban annyira visszanyerte szellemének rugékonyságát, hogy ismét érdeklődni kezdett a haza ügyei iránt. Megújítá régi ismeretségeit, dolgoztatott. Ez időben írta „Blick“ című munkáját, amely a Bach-rendszer megsemmisítő kritikáját képezte. Ez a hatalmas röpirat volt a nagy lángelmének utolsó fényes fellobbanása. Csakhamar újólág erőt vett borongó lelkén a kétség, mely napról-napra növekedvén, 1860. április 7-én az öngyilkosságba űzte. Tragikus halálának megdöbbentő híre gyászba borította az egész országot. Tetemeit nagy pompával a nagyszombati sírboltba helyezték örök pihenőre. A hálás nemzet emlékéért ércszoborban örökíté meg, amely a „legnagyobb magyar“ egyik legmaradandóbb alkotása: az Akadémia előtt 1880. május 23-án lepleztetett le.

Eötvös József báró vallás- és közoktatásügyi miniszter. Született Budán, 1813. szept. 3-án. Tanulmányai befejeztével 1833-ban ügyvédi vizsgát tett. Aztán, hogy közigazgatási ismereteit gyarapítsa, Fejérmegye törvényhatóságának szolgálatába lépett, hol jegyző lett. De nem maradt itt sokáig. Lelkében már ekkor hatalmasan lobogott az a költői láng, amely később oly nagybecsű munkák alkotására serkentő. Visszavágyott és visszatért a fővárosba, s az udvari kancelláriánál vállalt, mint fogalmazó hivatalt. Ez időtájt írta „Karthausi“ című

bölcselmi regényét, mely ragyogó irányával, mély gondolataival, megkapó érzelmfestésével egyszerre ismertté és népszerűvé tette íróját. Innentől kezdve Eötvös széleskörű irodalmi tevékenységet fejtett ki. Rövid időközök alatt, egymásután jelentek meg „A falu jegyzője,“ „Magyarország 1514-ben,“ a „Nővérek“ stb. című ismert művei; ezenkívül több bájos költeménye és számos egyéb dolgozata a különböző folyóiratokban.

Eötvös nyilvános politikai szereplését az 1843-iki pozsonyi országgyűlésen kezdte meg, ahol a főrendiházban foglalt helyet, s

szónoki tehetségével csakhamar feltűnt. Innentől kezdve élénk részt vett a közélet mozgalmaiban. Batthyány grófnak buzgón segédkezett a felsőházi ellenzék szervezésében. A megyék uralma ellen heves harcot folytatott ugyan, de azért egyik leglelkesebb híve volt a parlamentáris kormányrendszernek.

Az 1848-iki minisztériumban Batthyány unszolására vállalta el a vallás- és közoktatásügyi tárczát. A zavaros időkben vajmi kevés tér nyílt működésének. De költői kedélyű természete nem tudta elviselni a háború borzalmait. Batthyány lemondása után tehát ő is letette tárczáját és visszavonult. Az 1849-iki események után egy ideig külföldön élt, s visszatérve, mint az Akadémia elnöke fejtett ki élénk irodalmi munkásságot. 1861-ben orsz. képviselő lett; az 1867-iki kiegyezés után pedig újra mint vallás- és közoktatásügyi miniszter foglalt helyet az Andrássy-kabinetben. A békés idő áldásait felhasználva, lázas tevékenységet fejtett ki elhanyagolt közoktatásügyünk rendezésére. A népnevelési a haladó kor igényeihez képest egészen átszervezte. Lerakta alapjait a középoktatásnak. Egyáltalán véve, e téren valóságos úttörő munkát végzett, s ezen időbeli működésére ma is hálás kegyelettel gondol a nemzet. Meghalt 1871. február 2-án, Emlékét szintén ércszobor őrzi.

Klauzál Gábor földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. Született Pesten, 1804. november 18-án. Egyike az ellenzék azon vezérbajnokainak, kik a legernyedetlenebb szilárdsággal vívtak a régi kormánypárt ellen. Talpig becsületes, magyar ember, — jellemzi egyik életírója, — a kit az országgyűlés megrikatójának neveztek, mert senki sem tudott nálánál jobban szívhez szólni. Klauzál már az 1832-iki országgyűlésen feltűnt, s nevét a Deák Ferenczé mellett emlegették. Sőt az 1844-iki országgyűlésen, midőn Deák nem jelent meg a diétán, Klauzál volt az alsótábla ellenzékének a vezére. Az 1847—48-iki országgyűlésnek nem lehetett tagja, mert Csongrádmegyében, ahol fellépett, a kormány erőszakoskodásai miatt megbukott. De azért a bukás nem kedvetlenné el; sőt ellenkezőleg, még annál buzgóbban működött a reformok érlelésén. A pesti márczius 15-iki eseményeknél vezérszerepet vitt; s hogy a mozgalom oly fényes eredménnyel végződött, Nyáry mellett, Klauzál higgadtságának és erélyének köszönhető.

Batthyány grófhoz régi, meghitt barátság fűzte. Kétségtelenül ez is hozzájárult ahhoz, hogy Batthyány bevette a kabinetbe; de Klauzál különösen az iparügyek terén oly ritka szakértelemmel bírt, hogy nála hivatottabb ember e tárczára nem igen akadt volna az országgyűlésen.

De a szabadságharcz kitörése Klauzál szakszerű működésének is útját szegte; emellett még betegeskedett is. Batthyány gróf lemondásával tehát ő is letette tárczáját. Visszavonult, s csak 1861-ben lépett ki ismét a politikai küzdőterre, midőn Szeged városa képviselőjévé Választotta. Meghalt 1866. augusztus 3-án Szegeden.

Deák Ferencz igazságügyminiszter. Született 1803. okt. 17-én a zalamegyei Söjtörön. Középiskolái befejezésével Pestre jött és megszerzte az ügyvédi diplomát. Innét Zalába tért vissza, s eleintén mint ügyész, később mint az árvaszék elnöke, majd pedig mint táblabíró szolgálta szülőmegyéjét.

Az országgyűlésre, leköszönő bátyja helyére 1833-ban először Zalamegye küldte. Deák Ferencz alapos törvényismeretével, erős jogérzetével s éles politikai belátásával, úgyszintén keresetlen egyszerű, de meggyőző szónoklataival gyorsan tekintélyre vergődött. Az 1839—40-ki országgyűlésen már mint az alsótábla ellenzékének elismert vezére küzdött a nemzet alkotmányos jogaiért. 1843-ban ismét követte választatot, de a köztelherviselés kérdéséből támadt erőszakoskodás miatt a mandátumot nem fogadta el s nem is vett részt az országgyűlésen. Deák már akkor annyira népszerű volt, hogy nem akadt ember, ki helyette a zalai követséget elvállalta volna, úgy hogy széke az egész országgyűlésen üresen maradt. Az 1847-iki országgyűlésre egészségi okokból nem vállalt mandátumot; de midőn a nemzet újjáalakulásának nagy kérdései napirendre kerültek, 1848. márcziusban megjelent az alsóházban, s az első felelős független minisztériumban az igazságügyi tárczát vállalta el. Batthyány gróffal ő is leköszönt, de képviselői állását továbbra is megtartotta, s mint ilyen, tagja volt a Windischgrätzhez küldött békekövetségnek is. Midőn tapasztalta Windischgrätz visszautasító dölyfét, midőn látta, hogy a békés megegyezésre immár nincs remény: megrettenve a harc borzalmaitól, kehidai birtokára vonult, ahol egész 1854-ig zajtalan visszavonultságban élt.

Amint azonban az önkény hosszú, rémes éjszakája után derengeni kezdett: Deák ismét megjelent a politikai küzdőterren, s népszerűségének s bölcsességének latbavetésével mindent elkövetett, hogy az uralkodóházat a nemzettel kibékítse. Az 1867-iki kiegyezés, mely Deák szellemében és tervei szerint kötött, végre meghozta a béke olajágát. Deák, — noha egyenesen neki köszönhette az uralkodóház, hogy a nemzet a közelmúlt iszonyaira a feledés fátyolét borítá, — visszautasított minden czímet, rangot, kitüntetést, amelylyel ismételtén megkínálták. Élete végéig

1

Rozsnyó bánya város pénzületi utalvány egy pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

- 1., A városi pénzület átal. általadalmi magyar Bank jegyekkel biztosítottatnak.
- 2., Hamisítói, a városi hatóság által fenyítetnek.
- 3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határozatik meg, minek közértesítéssel számlátva 8 nap alatt beválthatók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó 1889 július 16-án.

Főbíró
[Signature]

6

Rozsnyó bánya város pénzületi utalvány hat pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

- 1., A városi pénzület átal. általadalmi magyar Bank jegyekkel biztosítottatnak.
- 2., Hamisítói, a városi hatóság által fenyítetnek.
- 3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határozatik meg, minek közértesítéssel számlátva 8 nap alatt beválthatók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó 1889 július 16-án.

Főbíró
[Signature]

3

Rozsnyó bánya város pénzületi utalvány három pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

- 1., A városi pénzület átal. általadalmi magyar Bank jegyekkel biztosítottatnak.
- 2., Hamisítói, a városi hatóság által fenyítetnek.
- 3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határozatik meg, minek közértesítéssel számlátva 8 nap alatt beválthatók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó 1889 július 16-án.

Főbíró
[Signature]

10

Rozsnyó bánya város pénzületi utalvány tiz pengő krajczárra

E J E G Y E K K :

- 1., A városi pénzület átal. általadalmi magyar Bank jegyekkel biztosítottatnak.
- 2., Hamisítói, a városi hatóság által fenyítetnek.
- 3., Vissza váltásuknak határideje, a város által határozatik meg, minek közértesítéssel számlátva 8 nap alatt beválthatók; különben érvénytelenek.

Rozsnyó 1889 július 16-án.

Főbíró
[Signature]

a nemes egyszerűség és a hazafias önzetlenség mintaképe maradt. Elhunyt 1876. január 28-án. Az országgyűlés a haza körül szerzett érdemeit törvénybe iktatta, az állam pedig szobrot állított emlékének.

Mészáros Lázár hadügyminiszter. Született 1796.. február 20-án Baján, ahol atyja földbirtokos volt. Katonai pályáját a Bácsmegyében

Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben.

1812-ben szervezett önkényes csapatnál kezdte meg. E szabadcsapat feloszlása után, főhadnagyi rangjának megtartása mellett a 7-ik huszárezredbe lépett, ahol 1837-ig szolgált, s ekkor mint őrnagy az 5-ik huszárezredbe tétetett át. 1842-ben alezredessé, 1845-ben ezredessé és ezredparancsnokká neveztetett ki.

Rozsnyó város szükségpénze 1849-ben.

Az első felelős minisztérium alakításakor Batthyány gróf figyelmét először Kossuth irányította Mészárosra, aki magyaros érzelmeinek az által is kifejezést adott, hogy állandó szorgalmas olvasója maradt a hazai hírlapoknak, katonáskodása alatt is. Kossuthnak, midőn még a „Pesti Hírlap“-ot szerkesztette, feltűnt ez a szokatlan körülmény; s

ebből azt következtette, hogy Mészáros nemcsak liberális gondolkozású ember lehet, de jó hazafi is, aki az osztrák katonai szolgálatban nem vesztette el érzékét a nemzet törekvései iránt.

S Kossuth nem is csalatkozott e feltevésében. Kezdetben nagyon sokan idegenkedtek Mészárostól; azt hitték, nem egyéb megcsontosodott osztrák katonánál, de csakhamar annyi jelét adta önfeláldozásának, hogy még azok is, kik máskülönben nem rokonszenveztek vele, kénytelenek voltak meghajolni tiszta hazafisága előtt.

Mészárost hadügyminiszterré történt kinevezése Olaszországban érte; s midőn Pestre jött, hogy állását elfoglalja, minisztertársai már erős munkában voltak. 1848. június 7-én tábornokká nevezetett ki; egyidejűleg pedig külön kir. kézirattal a magyarországi összes katonaság — függetlenül az osztrák hadügyminisztertől, — kizárólag Mészáros parancsa alá helyeztetett.

A magyar nemzeti hadsereg felállítása körül Mészáros elévülhetlen érdemeket szerzett. Az első tíz honvédszászlóaljzat ő szervezte és indította a harctérre.

A függetlenségi nyilatkozat után lemondott hadügyminiszteri állásáról. A szabadságharcz vége felé Kossuth Mészárost nevezte ki Görgei helyére fővezérnek; de ez a kinevezés csak papíron maradt, mert Mészáros nem állhatott immár a hadak élére.

Mészáros Lázár nem sok jelét adta ugyan hadvezéri talentumának, mint hadügyminiszter pedig nem birt a kellő erélylyel, hogy a vetélkedő vezérek torzsalkodását megszüntesse; de az elvitathatlan, hogy mindvégig becsületes igyekezettel iparkodott megfelelni nehéz állása nagyarányú követelményeinek.

A világosi fegyverletétel után Dembinszkivel együtt török földre menekült. Sok hányattatás után végre egy nemesszívű angol hölgy Lady Longdale egwoodi birtokán talált zavartalan menedékhelyet, ahol 1858. november 6-án meghalt. Tetemeit az oxfordi grófok sírboltjába helyezték örök nyugovóra.

Eszterházy Pál herceg, az Ausztriával fennálló közös viszonyok és külügyek minisztere. Született 1786. márczius 10-én. Fia a dúsgazdag és művészetkedvelő Miklós hercegnek, aki az úgynevezett „Eszterházy-képtár“-at, — mely jelenleg az ország közkincsét képezi, — alapította.

Eszterházy Pál a diplomáciai pályára lépett. 1810-ben már mint drezdai követ szolgálta az uralkodói, később pedig londoni nagy-

kövétté neveztetett ki. E magas bizalmi állását egész 1842-ig viselte, ekkor leköszönt és hazatért, hogy roppant birtokainak kezelését vegye át. Innentől, noha a zajosabb szerepléstől tartózkodott, tevékeny részt vett a közügyekben. Ama kevés főurak közzé tartozott, kik őszintén

Windischgrätz felfalja a szabadság bajnokait. — (Becsben megjelent gúnykép.)

rokonszenveztek az alkotmányos reformokkal; a parlamentáris rendszernek pedig, melyet angliai tartózkodása idején gyakorlatilag is megismert, nemcsak híve, de a mágnások között egyik lelkes szószólója is volt. Eszterhááy belépése a kabinetbe mindenképen nyereség

volt az új kormányra nézve. Fényes neve és nagy tekintélye egyrészt mintegy biztosítékul szolgált, hogy a főúri körökben nem ébred fel a reakzionárius ösztön az újítások ellen; másrészt azonban senki sem lehetett alkalmasabb az udvari ármányok megghiúsítására, mint éppen Eszterházy, aki a diplomáciai sakkjáték furfangjait nemcsak ismerte, de kellő bátorsággal is bírta, hogy az esetleges fondorlatokkal nyíltan szembeszálljon. S Eszterházy rajta is volt, hogy derekasan megfeleljen a hozzáfűzött reményeknek. Hivatásához képest ott állt őrt a nemzet jogaiért a koronás király személyénél. Körültekintő éberségével nem egy készülő ármányt hiúsított meg. Midőn azonban látta, hogy nem is kéz alatt, hanem egész nyíltan törnek a magyarok ellen: 1848. szeptemberben ő is lemondott állásáról.

A szabadságharcz leveretése után legtöbbnyire külföldön tartózkodott, s 1866. május 21-én halt meg Regensburgban.

A minisztérium valamennyi tagja,—mint e rövid életrajz-vázlatokból is látható, — igazi díszét képezte a magyar közéletnek. Súlylyal bíró férfiak, kikben egyaránt meg volt a készültség és az akaraterő, hogy az alkotmányos reformokat gyakorlatilag is keresztülvigyék. Úgy az országgyűlés, mint a közvélemény megnyugvással fogadta tehát a Batthyány gróf által bemutatott miniszteri névsort. Itt-ott hallatszott ugyan a gáncs szava, hogy az új kormány nem eléggé demokratikus, de ezzel a kifogással is hamar elhallgattak.

A közönség, amint az átalakulás ez izgalmas napjaiban természetes is volt, egyáltalán nagy érdeklődéssel kísérte a pozsonyi események folyását. Különösen Pesten volt roppant az érdeklődés. A „közcsendi bizottmány,” — mely ekkor már egész hatalommá nőtt, — nem egyszer a szabad kritika korlátait is túllépve, valósággal beleavatkozott az országgyűlés törvényalkotó működésébe. Külön követségeket menesztett Pozsonyba, követelve ennek, vagy amannak a törvénynek a nép akarata szerinti módosítását. Ez történt a többi közt a sajtótörvény tárgyalásánál is.

A cenzúra váratlan és minden átmenet nélküli eltörlése, már az első napokban visszaélésekre szolgált alkalmuk Egyes bujtogatók, a sajtószabadság védelme alatt a meghasonlás magvát kezdték szórni a közönség közé, izgatva nemcsak az országgyűlés, de a tulajdon szentsége ellen is. Kivált a nemzetiségi vidékeken számos ilyféle röpirat forgott immár a nép kezén. Szerb, illyr, tót, oláh írók kezdtek hirtelen előbukanni az ismeretlenség homályából.

Az országgyűlés, attól tartván, hogy a korlátlan sajtószabadság

különösen a nemzetiségek közt még veszedelemmé fajulhat, védő-gátakat akart emelni a már is jelentkező visszaélések ellen. A sajtótörvény megalkotásánál tehát csak a cenzúra végleges eltörlésére fektette a fősúlyt,

A Zichy-uradalom szükségpénze 1849-ben.

egyebekben szigorú megszorításokat óhajtott. A sajtótörvény elkészítésével Szemere Bertalan bízott meg. S Szemeré javaslata nagyon is időmult a rendek óhajához. A napilapok megjelenését *húszezer* forint

Ung- és beregmezei sóbankó 1849-ben.

óvadékhoz kötötte. A sajtóvétségeknek pedig olyan hosszú sorát állapította meg, hogy a királytól kezdve az utolsó tisztviselőig, az országgyűléstől a legkisebb hatóságig mindenki védve volt a sajtó esetleges támadása ellenében.

A javaslatnak, főképen alapok kauciójára vonatkozó része, nagy ingerültséget szült Pesten. A „közcsendi bizottmány“ menten népgyűlést hirdetett, s az összesereglett tömeg jelenlétében nyilvánosan elégette a törvényjavaslat egyik példányát. Aztán megbízta Pulszky Ferenczet, hogy azonnal utazzék Pozsonyba, keresse íel Batthyány gróf miniszterelnököt és adja tudomására a közvélemény felzúdulását a reakcionárius javaslat miatt. A tüntetésnek meglett a kívánt hatása. A sajtótörvény az első tervezetnél tényleg sokkal szelídebb formában került szentesítés alá.

„Ekkor különben már több élénken szerkesztett magyar lap szolgálta a közönséget. Az újságok száma a sajtó felszabadításával még növekedett. Számos nagyobb-kisebb lap indult meg, köztük egy pár *köz-társasági* irányú is. Szerkesztők és munkatársak, a harci zaj közepette, persze sűrűn változtak. Némelyik lap e rövid másfél év alatt négy-öt szerkesztőt is cserélt. A távozók rendszerint a csatátre mentek, hogy a letett író toll helyett karddal szolgálják tovább a hazát. A szabadságharcz ismertebb lapjai ezek voltak:

„*Nemzeti Újság*.“ A legrégebb magyar lap. Még a század elején Kulcsár István táblabíró alapította. A szabadságharcz idején immár 42-ik évfolyamát futotta. A lap vezére Liphay Sándor volt, szerkesztője pedig Illuch Oláh János. Legtovább és legkitartóbban Bulyovszky Gyula dolgozott bele.

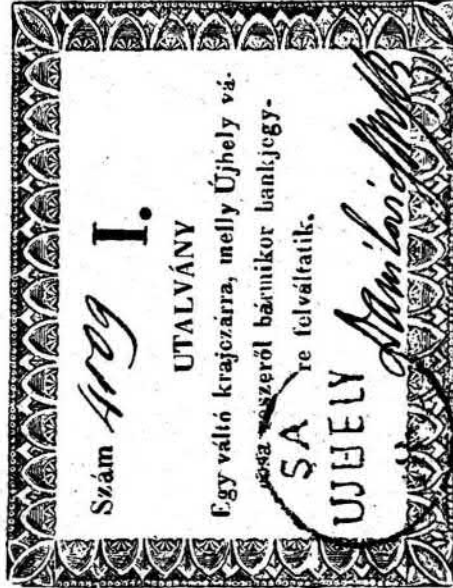
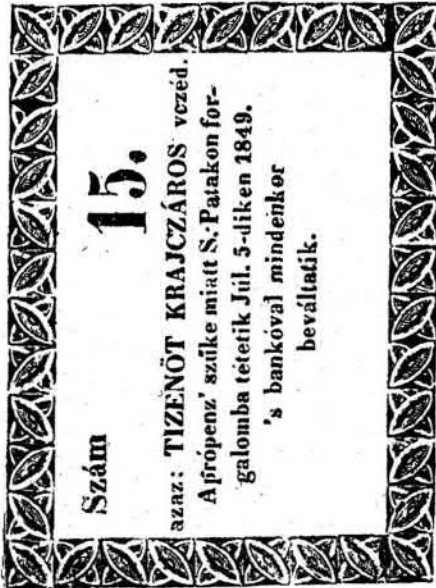
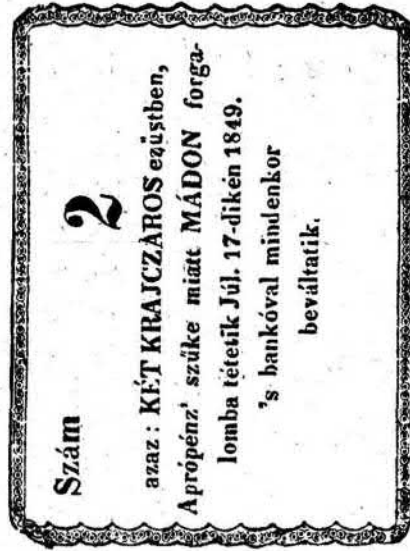
„*Pesti Hírlap*.“ A szabadelvű ellenzék főorganuma. 1840-ben még Kossuth alapította, kinek távozásával többször változtatott szerkesztőt. 1848. elején Csengery Antal szerkesztette, később báró Kemény Zsigmond-dai együttesen vezették a lapot. A „Közlöny“ megindításáig ez volt a kormány hivatalos lapja. Nevesebb munkatársai: Petőfi Sándor, Garay János, Hunfalvi Pál, Szathmáry Károly, Vasvári Pál; utóbb Jósika Miklós báró, Nagy Ignác, Vörösmarty Mihály stb.

„*Budapesti Híradó*.“ 1848 előtt a konzervatív-párt szolgálatában állott. Márczius 15-én azonban komoran letette a régi zászlót, s befejezett tény gyanánt üdvözölte az újításokat. Vida Károly szerkesztette.

„*Márczius tizenötödike*.“ Címe mellett ezt a jelszót viselte a lap homlokán: „Nem kell táblabírópolitika.“ Szerkesztője Pálffy Albert volt, legtevékenyebb munkatársa pedig Csernátony Lajos.

„*Közlöny*.“ Hivatalos lap. 1848. június 8-án a kormány indította meg. A kinevezéseket, rendeleteket stb. közölte. Szerkesztette Gyurmán Adolf.

„Nép barátja.“ Szerkesztették: Arany János és Vas Gereben (Radákovics J.) írtak bele: Czuczor, Petőfi, Garay és Vajda János stb.

A zempléni Hegyalja szükségpénze 1849-ben.

„Kossuth Hírlapja.“ Mint a címe is mutatja, a Kossuth lapja volt. Ő indította meg a Batthyány-miniszterium lemondása után. Itt jelentek meg Kossuth ama lángragyújtó cikkei, amelyek fegyverbe állították a nép ezreit a betörő Jellasich ellen.

„*Életképek*.“ Az „*Esti Lapok*“ átvételéig Jókai szerkesztette. Az akkori irodalom majdnem valamennyi jelesét munkatársai közé sorozhatta.

„*Munkások Újsága*.“ Szerkesztette Táncsics Mihály. A socialdemokrata irányzatoknak hódolt.

„*Jelenkor*.“ Szerkesztette: Helmeczi, később Királyi Pál.

„*Népétem*.“ Szerkesztették: Madarász László és Madarász József.

„*Esti Lapok*.“ A békepárt törekvéseit szolgálta. A debreczeni országgyűlés alatt Jókai Mór szerkesztette. Munkatársai voltak a többi közt: Kazinczy Gábor, Kovács Lajos, Hunfalvi, stb.

„*Figyelmező*.“ Szerkesztette: Vida Károly.

„*Religió*.“ Egyházi lap. Szerkesztette: Danielik János.

„*Futár*.“ Szerkesztette: Bajza József.

„*Radikal lap*.“ Szerkesztette: Mérei.

„*Forradalom*.“ Szerkesztői voltak: Hatvani Imre és Magos Ernő.

„*Respublika*.“ Szerkesztette: Erdélyi János, főmunkatársa pedig Szokolai István volt. A lap, mint címe is magyarázza, a köztársasági eszmét képviselte. Szemere Bertalan számos cikket írt bele.

„*Köztársasági Lapok*.“ Szerkesztette: Birányi Ákos. Szintén köztársasági irányú lap volt.

„*Charivári*“ (Dongó). Az egyetlen számottevő élcslap a szabadságharc alatt. Szeremlei adta ki, szerkesztőjé pedig Lauka Gusztáv volt.

A vidéken szintén több lap indult meg. Az erdélyrészi újságok közül különösen kettő szolgálta derekasan a nemzet ügyét. Az egyik az „*Ellenőr*“, szerkesztője előbb Kőváry László, később Dózsa Dániel; a másik lap pedig a „*Kolozsvári Híradó*“, amelynek szerkesztését Ocsvai Ferencz vezette. Később egy harmadik lap is támadt Kolozsvárit: a „*Honvéd*“, melynek Ócsvai vette át a szerkesztését. Ezenkívül megjelent Szegeden: a „*Szegedi Hírlap*“ és a „*Tisza-Vidéki Újság*“, Győrött: a „*Hazánk*“, Debreczenben: „*Alföldi Hírlap*“, „*Debreczen-Nagyvárad* *Értesítő*“, Komáromban: a „*Komáromi Lapok*“, Csíkszeredán: „*Hadi Lapok*“ stb.

Néhány német lap is volt. Pesten a „*Pester Zeitung*“, szerkesztője Glatz Eduárd, továbbá az „*Opposition*“, melyet Thownitz Gyula szerkesztett. A „*Pester Zeitung*“ a váltakozó kormányokhoz idomította pártállását; szolgálta Kossuth politikáját, de szolgálta Windischgrätzet is, a szerint, ki volt a helyzet ura. Az „*Opposition*“ már sokkal kitartóbban küzdött a nemzet ügye mellett. Ápril közepén keletkezett még egy harmadik német lap is, „*Das Junge Ungarn*“, de ez rövid életű volt. A vidéki

német lapok közt különösen kettő érdemel említést: a „*Pressburger Zeitung*” mely kivált eleintén, derekasan viselte magát, s a „*Siebenbürger Volksfreund*”¹¹, ez a nagyszebeni szász újság, amely ádáz dühvel tört

. Andrássy Gyula gróf 1848-ban. — (Egykorú kép után.)

ellenünk. De megjelent Szebenben egy másik német lap is, a „*Transilvania*”, mely viszont a szabadelvű eszmék mellett küzdött.

Az átalakulás békés irányú lefolyásához kétségtelenül nagyban hozzájárult az akkori *magyar* sajtó hazafias magatartása. A nemzet egye-

teme hamar beilleszkedett az új rendbe és őszinte örömmel fogadta az újításokat. Pedig egyes társadalmi osztályok valóban nagy és súlyos áldozatokat hoztak a reformokért. Nemcsak ősi kiváltságaikról mondtak le, hanem törzsvagyonuk tetemes részéről is; így: a papság a tizedről, a nemesség az úrbér hasznáról.

Különösen a köznemesség veszített sokat; némelyik mindenét. A mágnásosztály dús vagyonából könnyebben áldozhatott, maradt még neki elég. Az a kurta-nemes azonban, akinek majdnem összes fekvőségét egy-két jobbágytelek képezte: az úrbériség megszüntetésével úgyszólván mindenét elveszté. Joga volt ugyan a kárpótlásra, törvényhozásilag meg is ígértetett neki a váltságösszeg, de ez időtájt nem juthatott egy poltúrához sem. És a köznemesség nemcsak nem zúgolódt emiatt, hanem önkényt s örömmel hozta meg az áldozatot. És midőn a harci kürtök megszólaltak: ismét ez a köznemesség volt a legelső, amely a csataterre sietett, hogy vérét ontsa a haza szabadságáért. A kor haladó szelleme, a modern új áramlatok forgataga maholnap előreláthatólag végkép lesöpri a közélet teréről a régi nemességnek még a megmaradott romjait is; de az 1848—49-iki szabadságharcz alatt tanúsított páratlan önfeláldozásának dicsőségét nem törülheti el soha.

A föld népe, mely legtöbbet nyert, természetesen túlcsapongó lelkesedéssel fogadta az újításokat. Ámde, legkivált a *magyar köznép*, e mozgalmas napokban is, józanelműségének, becsületességének és hazaszeretetének a legszebb bizonyosságát szolgáltatta. Igaz, hogy a váratlanul jött nagy szabadság egyes helyeken megszilajítottfa a műveletlenebb tömeget; — így Szatmármegyében s Közép-Szolnokmegyében, hol a kisbirtokosság az uradalmak ellen zúdult fel; így Békésben, hol a felszabadult jobbágyság újabb földosztást követelt. De ezek a rendbontások is, nem annyira a földművelő nép kapzsisága, mint inkább régi pörösködések és jogtalannak vélt elbirtoklások miatt támadtak. A nép zöme elég nyugodtan viselkedett.

A pozsonyi alkotmányozó országgyűlés zavartalanul dolgozhatott tehát a reformokon. És dolgozott is kedvvel, szaporán. De hiába terjesztette fel Batthyány gróf egyik törvényjavaslatot a másik után jóváhagyás végett a királyhoz: azok szentesítése rejtélyes módon egyre késett. De napról-napra odáztatott az összminiszterium kinevezése is.

E gyanús és indokolatlan halogatás nyugtalanítani kezdte a tanácskozó rendeket. Az aggodalmat még növelte az a sok különös hír, amely az udvar köréből kiszivárgott. Számos jel azt mutatta, hogy a

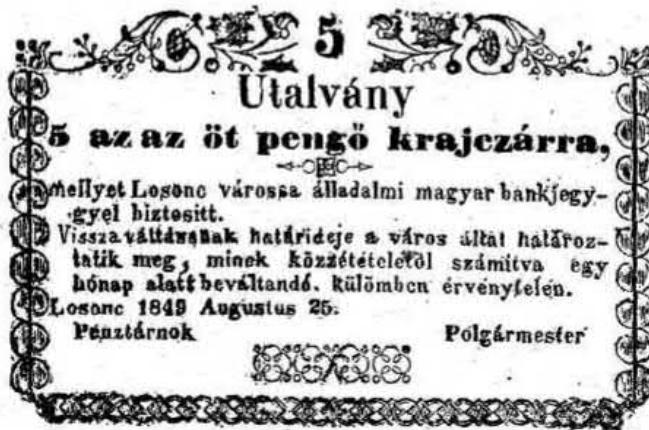
beteges V. Ferdinánd ismét a kamarilla befolyása alá került. S úgysis történt. Lajos főherczeg és vele a reakcionárius áramlat tényleg megint túlsúlyra vergődött a Burgban.

A kamarilla, mihelyt érezte, hogy a közvetlen veszély elmúlt:

A zemplénmegyei Hegyalja szükségpénze 1849-ben.

nyomban hozzálátott az újabb fondorlatokhoz, hogy a régi rendszert visszaállítsa. Ausztriában ez könnyebben ment. Ott a hiszékeny népet már a minisztérium alakításánál rászedték. Az új osztrák kormány ugyanis Kolowrat elnöksége alatt, legnagyobbbrészt az udvari-párt terem-

Losonc város szükségpénze 1849-ben.

ményeiből állítatott össze. Az alkotmányosságnak csak a külső mázát hagyták meg, de a kormányzat továbbra is reakcionárius maradt. Hiszen még a titkos államtanács is, — melyről a világ azt hitte, hogy Metternich bukásával megszűnt, — tovább folytatta kárhuzatos működését, vezetve

és sugallva az elaggott, gyöngé uralkodót. A titkos államtanács egyik tagja,— mint Bécs beavatott köreiből széltiben beszéltek, — mindjárt Batthyány gróf kinevezése után felvetette az eszmét, hogy a követelő magyarokat a nemzetiségekkel, különösen a békétlenkedő horvátokkal kell megtörni. Ezt a tervet egyelőre elejtették ugyan, de nem tettek le róla; sőt kéz alatt már ekkor ki is jelölték azokat a személyeket, — köztük első sorban Jellasicot, — akiket a nemzetiségek felbujtására alkalmasoknak véltek. A szörnyű árulás tehát, — mely később egész borzalmosságában keresztülvitetett, — már a pozsonyi alkotmányozó országgyűlés reform-tárgyalásai alatt, megbeszélés tárgyát képezte a Burgban. ^r

Nehogy azonban idő előtt felköltse a magyar nemzet gyanakodását, azt határozták, hogy az alkotmányos reformok életbeléptetését lehetőleg mindaddig húzzák-halasztják, míg az udvar a nyílt fellépésre kellő erőt gyűjthet. S ezzel most már egész tervszerűleg megkezdődött az a kétszínű játék, mely csakhamar oly rettenetes bonyodalmakba sodorta hazánkat.

A jámbor, s a pillanatnyi benyomásoknak engedő Ferdinándot könnyű volt behálózni. Elhitették vele, hogy a magyarok követelésének teljesítésével szétbomlik az egységes birodalom, s ezzel az uralkodó család régi hatalma is meginog. Elhitették vele, hogy a forradalmár magyarok közvetlenül még az ő saját trónusát is veszélylyel fenyegetik. Elhitették vele, hogy adott szavát, mely úgyszólván a forradalom erőszakával csikartotta ki tőle, — ily válságos körülmények közt nem köteles beváltani; sőt a dinastia érdeke egyenesen azt parancsolja, hogy ne is váltsa be. Szomorú dolog, de történeti tény, hogy a kamarillának ezt a felfogását több magyar főúr is támogatta, köztük Apponyi György gróf és Jósika Samu báró. De volt az udvari pártnak egy olyan magyar születésű eszköze is, akit minden rosszra felhasználhatták. Ez Wirkner udvari tanácsos, az előző választások idején a legbuzgóbb kormánypárti kortes, e válságos időkben pedig a magyarországi titkos rendőrség főnöke. Neve megvetés tárgya volt az egész országban.

A hiszékeny uralkodó ekként elámítva és megrettenve, egészen a titkos államtanács hálójába került, s innentől a szegény király a kamarilla öntudatlan eszközénél csakugyan nem volt egyéb.

A pozsonyi rendek aggodalma tehát nagyon jogosult volt. S ezt az aggodalmat még növelte, hogy a szentesítés halogatásának még csak elfogadható okát sem adták. Amint felérkezett egyik vagy másik

törvényjavaslat: egyszerűen félretették és mélységesen hallgattak. Utoljára is, István nádor volt kénytelen Bécsbe utazni, hogy e titokzatos eljárás nyitjára jöjjön. Itt aztán hamar megtudta a legridegebb valóságot. A kamarilla befolyására *a király visszavont mindent*. Még csak a miniszterek kinevezését sem akarta immár jóváhagyni, nemhogy a többi reform-törvényeket szentesítette volna. Azt mondták az udvarnál, hogy az egyes miniszterek hatáskörét nagyon is tágra szabta az országgyűlés. Ez lazítaná azt a kapcsolatot, mely Magyarországot az örökös tartományokhoz fűzi. S épp ezért a hadügy és pénzügy vezetését semmi szín alatt nem engedhetik megosztani. Maradjon ez csak továbbra is az osztrák központi kormány kezében. Egyébként a többi törvényjavaslatok ellen is vannak aggályaik; így a többi közt, az urbériség eltörlésére vonatkozó törvényjavaslat sem végrehajtható betérjesztett alakjában.

Hiába hozta fel a nádor, hogy az illetén eljárás megingatja a királyi szó szentségébe vetett hitet és aláassa a korona tekintélyét, — nem használt semmit. A nádor igyekezete most már odairányult, hogy legalább foglalják Írásba felhozott aggodalmaikat s amint illik, tudassák ezeket az országgyűléssel. Hátha talán mégis sikerül kölcsönös engedékenységgel kiegyenlíteni az ellentéteket. Nagy nehezen ezt megígérték.

A becsületes igyekezető nádor leverten tért vissza Pozsonyba.

Márczius 28-án este Zsedényi Ede udvari tanácsos csakugyan meghozta Bécsből a nádor által kierőszakolt királyi választ, mely az országgyűlés márczius 29-iki elegyes ülésén olvastatott fel, roppant megütközést, óriási vihart támasztva. A leiratnak már a külső formája is mélyen lealázó volt az országgyűlésre, mert nem a király írta alá, hanem maga Zsedényi, mintha az egész másodrendű, jelentéktelen cancelláriai végzés lett volna. De a leirat belső tartalma még sértőbb, még meglepőbb volt. A király márczius 17-én ünnepélyesen tett és Írásba foglalt minden Ígéretét visszavonta. E leirat, a többi közt, a következőket foglalta magában:

Ő császári és apostoli királyi Felsége nyilvánított legtisztább szándokának ösvényeit tehát továbbá is állhatatosan követvén, a független felelős magyar ministerium alakítása iránt készült s folyó hó 23-án kelt felírásukkal királyi jóváhagyása alá bocsátott törvénycikkre nézve, azt rendelte az országosan egybegyűlt Karoknak és Rendeknek — annak külön szakaszait illetőleg — kegyesen válaszoltatni: miszerint az első szakasz e szavakkal: „Ő Felségének a királynak személye szent és sérthetetlen“ — fejeztessék be, úgy, mint melynek csak első része tartozik jelen törvény köréhez, mely Ő Felségének az országgyűlése iránti jogaira nem terjeszkehdhet. A 2-ik szakaszt akként kívánja szerkesztetni: „Ő Felségének az országból távollétében a mostani nádor s királyi helytartó főherczeg István az országban és ahhoz kapcsolt részekben sat.

Az 5-ik szakaszhoz pedig, mely szerint a ministerium székhelye Buda-Pest, — azt kívánja világosan hozzátenni: miszerint Ő Felsége, tanácskozás végett a ministerek akármelyikét, bármikor maga elibe hívni magának fentartja. — Mi a 3-ik, 6-ik és 7-ik szakaszokat illeti, melyek egymással szoros összefüggésben állanak: legfőbb királyi tiszttel járó kötelességei s fejedelmi jussainak és az állodalom épségének fentartása, úgy szintén a rögtönzés veszélyes következéseinek mellőzése végett, kegyesen figyelmezteti az országos KK. és RR.-ket: hogy azon tárgyak, melyek, — az eddig kezelt egyéb közigazgatásiakon kívül, — *jelenleg a magy. kir. udv. cancellaria köréhez tartoznak*, háromfélék legyenek. Az első rendűek ugyanis azok, melyek az egyházi s világi méltóságok, érsekek, püspökök és egyéb főpapok, úgy az ország zászlósai nevezését s a királyi adományozásokat illetik. Ezek iránt Ő Felségének kegyelmes elhatározása abban pontosul, hogy az illető ministerek előterjesztésére s illetőleg meghallgatásával, e kinevezések s adományozások továbbá is mindenkor egyenesen a koronás fejedelmet illessék.

A másik rendbeli tárgyak a kegyelmezés jogának gyakorlatára, a nemesiségnek, címeknek és rendeknek adására (mikre nézve az illető ministereknek fenmarad előterjesztéseket tenni), továbbá az itt tartózkodó honfiaknak magánjogi törvénj'es viszonyaikra és a *magyar udvari cancellariát, mint törvényes hitelességű helyet* illető mindennemű tárgyalásokra vonatkoznak; melyek iránt ugyan ezt, — figyelmezve az 1687-iki 8-ik törv. cikkre, — *maga törvényes hatóságában továbbá is megtartani kívánja*. A 3-ik rendbelieket, a magánperlekedésekben formák hiánya miatt kívánt orvoslatok s visszahelyezhetési perek képezik; további törvényes rendelkezésig, *szinte a mostani gyakorlatban hagyatni kívánja*.

A királyi kincstár tekintetében végre, a királyi udvar fentartására szükséges s az összes állodalmi költségeknek, melyek az egész birodalom, tehát Magyarország és az ahhoz tartozó részek érdekében is tételnek, Magyarországot illető arányos részének fedezése iránt Ő Felsége a KK. és RR.-nek nyilváníttatni rendelte: hogy az e végre *Magyarországból jelenleg befolyt s kellőleg kimutatandó jövedelmek a birodalmi középponti pénztárba továbbá is beszolgáltassanak*, ezeknek minden felebbemelésé ellenben országgyűlési egyezkedésnek tárgya legyen; minden vám és pénznemi s kereskedelmi intézkedések pedig az illető német örökös tartományi közigazgatási organumokkal kölcsönös értekezés útján történjenek. — Mikhez képest e szakaszok újabban szerkesztendőek lesznek.

A 12-ik szakasznak *f)* alatti pontja a fentebbek szerint lévén módosítandó, a honvédelmi ministeriumra nézve kegyesen megjegyeztetni rendelte Ő Felsége, hogy e ministerium hatáskörének mindenekelőtt, az országosan egybegyűlt KK. és RR. által is kedveknek tartott ama legszorosb kapocsnak kellő méltánylásától, mely a *pragmatica sanctio* által egyesült örökös tartományok közt létezik, — különösen pedig Ő Felségének, mind a *pragmatica sanctio* fentartására, *mind a fegyveres seregek törvényszerű alkalmazása s a katonai hivatalokrai nevezésekre vonatkozó jussától* — melyet Ő Felsége magának továbbá is fentart — *kell szükségképen feltételezve lennie*, úgy mint, melyekhez Ő Felsége nemcsak jussainak szentiségénél fogva, hanem kedvelt Magyarországra s annak részei bátorsága s boldogítására törekedő atyai szándokához képest is, királyi tiszte s kötelessége szerint állandóan ragaszkodik. A törvény egyéb szakaszaira semmi észrevétel nem forogván

fenn. Egyébiránt Ő császári és apostoli királyi kegyelmével kegyelmesen s állandóan hajlandó marad. — Ő császári és apostoli királyi Felsege által bójtmáshó 28-án 1848. Zsedényi Eduárd m. k.“

Csányi László.

Így hangzott a kir. leirat. A hány pont, annyi sérelem; egészében véve pedig nem egyéb, mint a nemzet reformtörekvéseinek teljes megsemmisítése.

A nádor királyi helytartóvá történt kinevezését odamagyarázták, hogy az csupán a főherceg eddigi méltóságának a megerősítésére vonatkozik és semmiféle újabb hatalomkört nem ruház rá. — Az udvari kancellária továbbra is fentartatik. Az egyházi és világi kinevezések ezután is Bécsben intézteinek el. — Az összes kincstári jövedelem, úgy, miként eddigelé, folytatólag is a bécsi központi pénztárba leszzen fizetendő. — A hadsereg fölötti rendelkezést az uralkodó továbbra is magának tartja fenn. — A külügyi kérdések intézése az udvari kancellária' ügykörébe utaltatik.

A magyar minisztérium a királyi leirat szerint, minden önálló hatáskör nélkül, a helytartótanács színvonalára süllyesztve, egészen a bécsi kormánytól tétetik függetlenné pénzügyminiszter nem lett volna egyéb, mind a bécsi központi állampénztár adóbehajtója; a belügy- és igazságügy miniszternek a kancellária lett volna a felettes hatósága; a hadügyminiszter a bécsi katonai kormánynak maradt volna az alárendeltje. A király személye mellérendelt miniszter, miután minden hatáskör megvonatott tőle, akár mindjárt letehetette tárczáját.

A leirat felolvasása után elsőnek Batthyány Lajos gróf állott fel és a következőket mondotta:

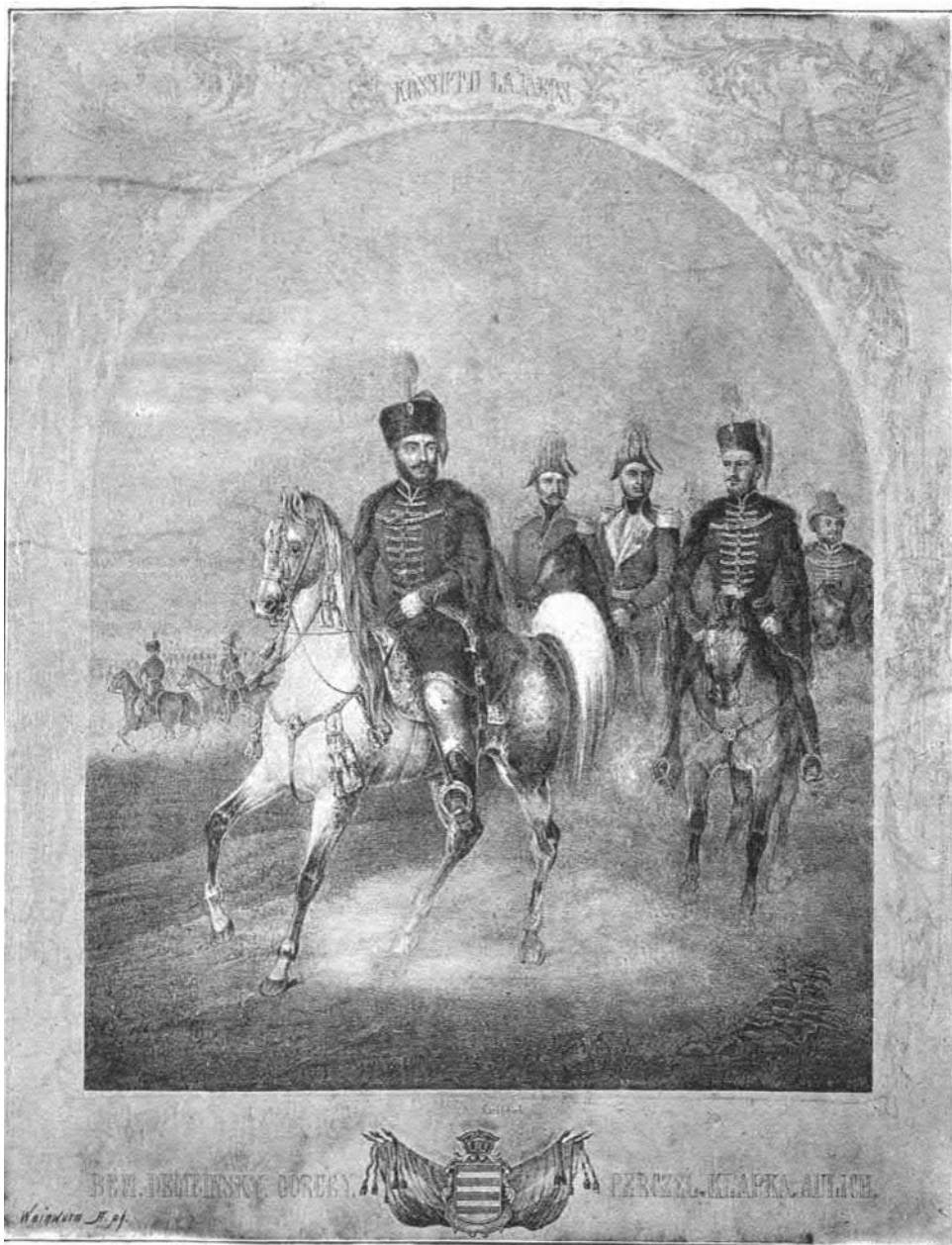
E királyi válasz az én meggyőződéseim szerint sem a nemzet törvényes igényeinek, sem az országos rendek méltányos várakozásának eleget nem tesz. (*Kiáltások minden oldalról: Igaz! Igaz!*) Azért minden további indokolás nélkül arra kérem ő fenségét, hogy hatályos közbenjárása által a királyi válasznak oly módóni átalakítását eszközölje, miszerint beváltassék Ő felségének azon szava: hogy Magyarországnak független felelős minisztériumot kíván. Mert ha ez nem történik: én mind magam, mint társaim névében kinyilatkoztatom, hogy a felelős miniszterséget elvállalni így képesek nem vagyunk, s arra magunkat jogosítva nem érezzük.

Batthyány gróf nyugodt, de férfias és nyílt kifejezése után a nádor emelt szót:

A mostani komoly és nagyszerű pillanatban, — úgymond, — Magyarország jövője döntetik el. S e pillanatban (a miniszterhez fordulva) méltóságtok házaságához azon forró óhajtasomat intézem, hogy most azon fontos hivatalról, melyre általam az összes nemzet bizodalma által felhiva vannak, ne mondjanak le. Mert itt ünnepélyesen szavamat adom, hogy mindazon észrevételeket, melyeket a felelős miniszterek nekem e tárgyban átadni fognak, Ő felségénél nemcsak előterjeszteni, de átvinni is fogom. És ettől, ha kell, állásomat is függővé teszem.

A nádor szavait, nagy tetszés közt, zúgó éljenzéssel fogadták az országgyűlés egybegyűlt rendei. Mintha nehéz kő esett volna le aggódó szívükről, midőn István főherceg nemes elhatározását hallották. — Batthyány nyomban ki is jelenté, hogy a minisztérium a nádor óhajtása

előtt készséggel meghajol; s lemondását, vagy maradását bécsi közbenjárásának eredményétől teszi függővé.

Kossuth és a honvédsereg vezérei. — (Berlinben rajzolt egykorú kép.)

Ezután a második királyi leirat olvastatott fel, melynek éle a jobbágyság felszabadítása ellen irányult és az volt a veleje, hogy az

urbériség tervezett megszüntetése, a fenyegető felvidéki inség miatt is, nagy károkat fogna okozni a földművelésnek. A törvényjavaslatot tehát, mely alapján véve különben helyes, fontolják meg újabban a KK. és RR.

Az elegendes ülés után az alsótábla tartotta ülését, mely alkalommal Kossuth, Batthyány grófnál már sokkal erősebb szavakkal jellemezte az udvari körök eljárását.

Midőn az ülés megnyílt, azt kérdezte az elnök: felolvastassék-e újjól a bécsi leirat?

.... Azt gondolom, uraim, — szolt Kossuth felállva, — hogy eleget hallottunk, midőn kétszer hallottuk s e felolvasás elég volt arra, hogy minden becsületos magyar határozott véleményét képezzen magának a dologról.

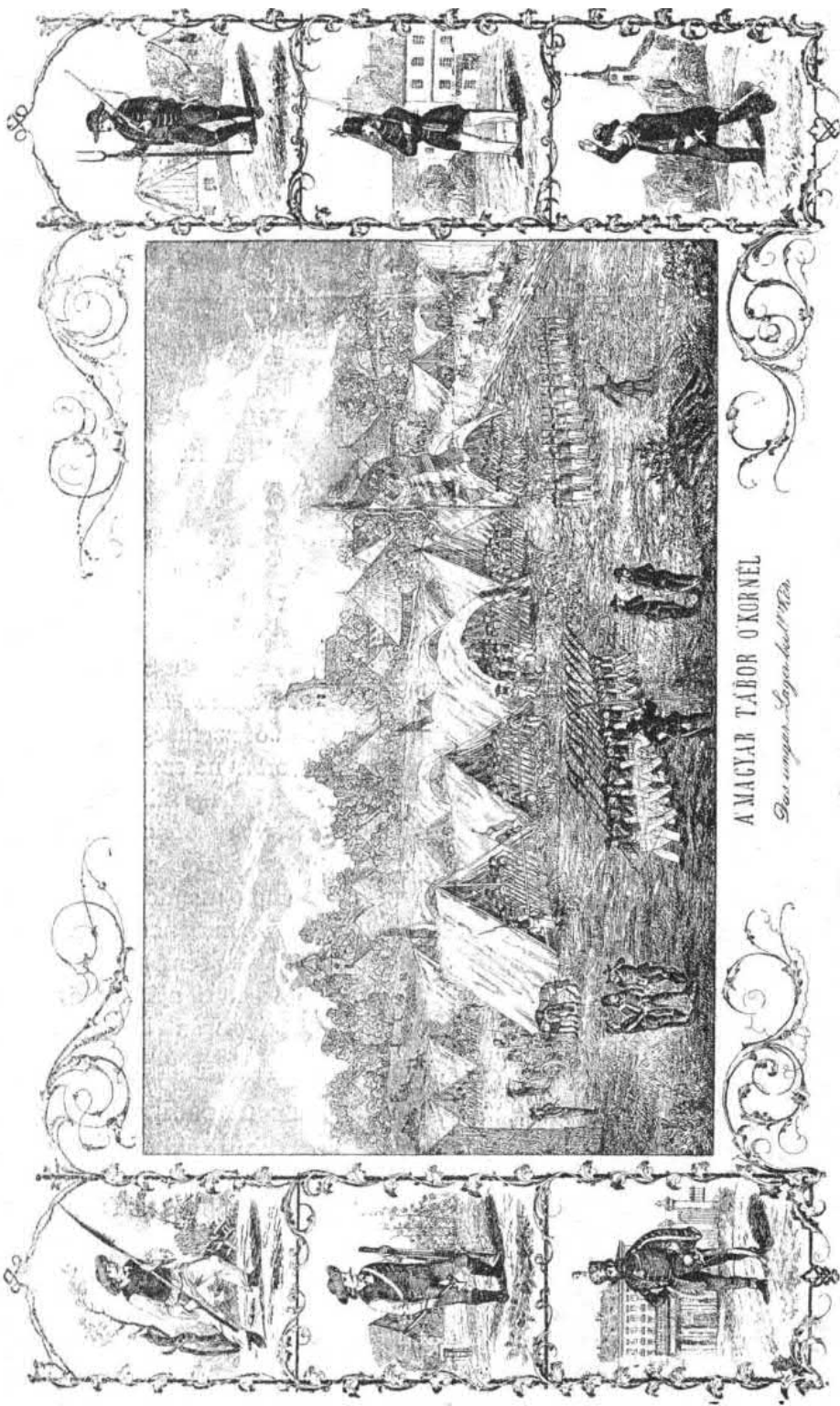
Röviden akarok szólni, — folytatá tovább, — s azon higgadsággal, melyben azon férfias elhatározottság fekszik, hogy akármi történjék bár, de a Bécsben játszott intriguák nem fognak célt érni Magyarországon.

Megmondom véleményemet mindkét leiratra.

Ami az első leiratot illeti, az országgyűlés hallotta a miniszterek nyilatkozatát, hallotta, hogy a nádor e dologhoz saját állását kötötte hozzá. Részletekbe nem bocsájtkozom, de kimondom, hogy ezen leirat lázasztó gúny és könnyelmű játékozás a trónnal, a hazával. És kik üzik e játékot? Az egész leiraton átlengő szellem nem más, mint hogy a gyűlöletes bürokrácia ezentúl is maradjon meg Bécsben s a magyar független minisztérium Budán ne legyen egyéb, mint alacsony postahivatal, mint volt a helytartó-tanács. És ez emberek nem gondolnak az ausztriai ház jövőjével, nem gondolnak a polgárvérrel, mely ily eljárás után patakokban folyhat; ugyanazon perczen, midőn a király kimondá, hogy „felelősmagyar minisztérium lesz“: előállanak a királyi szó szentségét megnyirbálni; nem kiméivé azon nimbust, azon pietást, melynek a királyi név körül lengeni kell, ha csak azt minden fényétől s tekintélyétől meg nem akarják fosztani, s oda viszik a dolgot, hogy a nép hitét veszítse a királyi szó iránt. Ezeket látva, lelkem mélyében megbotránkozom; s látva, hogy e perczen is, midőn az adott királyi szó szerint Ő felségének más tanácsadója nem lehet Magyarország ügyeire nézve, mint a kinevezett első felelős miniszter, gróf Batthyány; még folyvást Lajos főherczegtől, kinek semmi befolyása nem lehet a magyar dolgokra, kinek erre semmi legkisebb joga sincs, mert nem ül trónon, nem is koronaörökös, nem is nádor, s meg gr. Hardigok, herczeg Windischgrätzek és isten tudja még kinek befolyásától függnek dolgaink.

A legmélyebben el kell keseredni mindnyájunknak, látva, hogy még most is ott állnak a dolgok, mikép a megbukott kancellár és azon ember, kit nem akarok nevezni, ki itt éveken át a lélekvásárlás gyalázatos eszköze volt és báró Jósika erdélyi kancellár, kinek a magyar dolgokhoz semmi törvényes szólása nem lehet, ezek adnak tanácsot a törvényesen erre hivatott magyar miniszter helyett.

Ezt látva, kinyilatkoztatom, hogy teljes bizodalmit helyezek ugyan a főherczeg-nádor férfias elszántságában, ki a dolgot rendbe hozni ígérte, s remélem, hogy adott szavát lehető legrövidebb idő alatt beváltja; de ha ez nem történik:

A MAGYAR TÁBOR O KORNEL

Des unger-Lagerhall

Magyar tábor a szabadságharcz alatt.

(Egykoru kép. — Eredetiije az orsz. ereklyemuzeumban.)

akkor vessenek számot magokkal, kik e dolgok okozói valának, s én Apponyit, Jósikát, Wirknert hazaárulással vádolva, proskribáltatni kívánom.

Ami a második leiratot illeti, úgy veszem, hogy az úrbéri tartozások megszüntetésének elve a leiratban is sanctionálva van; a mennyiben mégis a földművelés fennakadása, fenyegető éhség s isten tudja minő rémképek miatt újabb tárgyalás alá akarják vétetni a kérdést, kijelentem, hogy erre hajlandó teljességgel nem vagyok, s határozatilag újra kimondatni kívánom, hogy a Rendek most már királyi beleegyezéssel is az úrbéri tartozásokat visszavonhatatlanul megszüntessék.

Kossuth e haragos felszólalása hű kifejezését képezte az országgyűlés hangulatának. Csakugyan oly általános és nagy volt az elkeseredés, hogy az ülés után egyesek a legerősebb szavakkal jellemezték az udvari-párt ez alattomos eljárását.

Még az nap este megint ülés volt, a melyen a két királyi leiraatra hozott határozatok olvastattak fel. Az első kir. leiraatra ekképen szólt a válasz:

A KK. és RR. Ófelségének, koronás királyunknak azon királyi szavát, minélfogva egy felelős független magyar minisztérium alakításában megegyezett, szentnek és sérthetetlennek tekintvén *mindazt, mi ezen királyi szót bármí részben megghiúsíthatná, a nemzet és a trón irányában*, — ugyanazon bürokrácia maradványai által, mely az ausztriai népek uralkodása alatt egyesült népek jövendőjét kockára tette, — *vakmerően üzött játéknál egyébnek nem tekinthetik*; vakmerőnek a kifejezés teljes értelme szerint, mert a királyi adott szó szentsége kétségbe nem hozathatik a nélkül, hogy a hit maga is a király iránt csorbát ne szenvedjen.

Mindazonáltal bizván ő főherczegségének, a nádornak szilárd, elhatározott kijelentésében: miszerint Ő felségénél eszközölni Ígérte, hogy a felelős minisztérium iránti törvény akként hagyassék helyben, mint azt megalkotni a nemzet megnyugtatására szükséges és a kérdésnek ekkénti megoldásához tulajdon állását kötötte hozzá; bizván továbbá, hogy a királyi akaraton győzelmet nem veendnek oly egyének, kiknek az ország sorsa felett intézkedni sem jogát, sem hivatását el nem ismerik. A nádor, királyi helytartó által önként nemes lélekkel ajánlott közbenjárásának sikerét a lehető legrövidebb idő alatt elvárják, azon elszánt indulattal, melyet a haza felett lebegő terhes pillanatok igényelnek“ ...

Az úrbériség megszüntetésére vonatkozó második királyi leiraatra csak rövid határozatban feleltek a rendek. Azt mondták, hogy miután a leiratból a törvényjavaslat helybenhagyása olvasható ki, annak újabb tárgyalása fölösleges.

István főherczeg másnap kora reggel csakugyan Bécsbe utazott, hogy rövid idő alatt immár harmadszor szálljon szembe a reakcióval.

A kamarilla ez újabb csselfogása talán még nagyobb vihart támasztott a közönség körében, mint a rendeknél. A pozsonyi ifjúság a királyi leirat közkézen forgó példányait előbb nyilvánosan megégette,

aztán Zsedényi ellen fordult haragjával. Kérdőre akarta vonni a királyi válasz törvényellenes aláírásáért. Keresték is mindenfelé, több házat egészen a padlásig felkutattak; de Zsedényi, szerencséjére, már ekkor megugrott Pozsonyból.

De még elkeseredettebb volt a hangulat Pesten. Már pusztán az a hír, hogy a király vonakodik megerősíteni a magyar minisztérium kinevezését, végtelen ingerültséget okozott. Szemere Bertalannak, és Klauzál Gábornak — akik a nádor megbízásából, mint országos kir. biztosok a rend fentartása végett márcz. 23-ika óta már a fővárosban tartózkodtak, — minden tekintélyüket és összes befolyásukat latba kellett vetniök, hogy ez a fokozódó ingerültség túl ne csapjon a törvényesség korlátain..

A „közsendi bizottmány“ márczius 27-ikén délután 6 órára gyűlésre hívta össze a népet, hogy a fenyegető veszélylyel szemben még idejekorán állást foglaljon. A népgyűlésen, melyen óriási közönség jelent meg, Petőfi és Vasvári tartottak forradalmi hangú beszédeket. Vasvári azon gyanújának adott kifejezést, hogy Metternich még mindig Bécsben lappang, s ő ármánykodik a magyarok ellen.

... Ez ember, — így szólt a többi közt, — újra Bécsben van, újra szövi titokban egyes szálat a hálónak, melybe nemzetünket zsákmányul akarja behorgonyozni. De istenemre mondom, ezt tenni most nem sikerülend. A zsarnoki kabinet megbukott, Metternich ennek romjai közt vajúdik, s ha úgy akarja, ha bennünket kényszerít: mi még egyszer megrázandjuk a bűncsarnok oszlopait, mint Sámson az izraelitáknál s Metternich minden fajzatával együtt örökre el lesz temetve. E földön bűn nem marad megboszulatlanul.... •

Vasvári szónoklata a kitörésig, tüzelte a lázas kedélyeket/ A múzeumtér egyik részéből egyszerre csak a francziák forradalmi dala: a „Marseillise“ zúg fel. A riadó leírhatatlan hatást tesz. Akkordjai odakapnak a szívhez, mámorossá teszik az elmét, lángragyújtják a vért. A másik pillanatban már ezer meg ezer ajk harsogja:

— Halál az árulókra! Össze kell hívni a nemzeti konventet, amely ítéletet mondjon a bűnösök felett!

Eközben az égnek emelik ököltre szorított jobbjaikat és átkot szórva kiáltanak halált a nemzet ellenségeinek fejére.

Úgy tetszett, mintha e pillanatban Danton és Marat véres szellem-árnya suhant volna végig az üvöltő tömeg fölött.

Nyárinak, kire még legjobban hallgatott a közönség, kellett közbelépni, hogy a népszenvedély ez elementáris kitörése lecsituljon.

Egy jó negyedóra telt el, míg a csönd annyira helyreállott, hogy Irányi felolvashatta a népgyűlés határozataként a „ közcsendi bizottmány“ következő kiáltványát:

Hazafiak!

Európa nagyobb része küzdött és kivívta az utóbbi időben a szabadság és jogegyenlőség elveit.

Magyarország is fellelkesült e szent ügyben.

A pesti 12 pont által, s részint az országgyűlés által is ledöntettek azon korlátok, melyek az ország fiait különszakasztották.

Az úrbéri viszonyok megszüntetve, a közös teherviselés meghatározva, a népképviselő és nemzetőrség elve kimondva, a sajtó bilincsei összetörve: szabad a föld, szabad az ember, ki e földet lakja, szabad a szellem. Nincs többé nemes és nem nemes, polgár és nem polgár, mindnyájan egyenlő fiai vagyunk Magyarországnak, osztozók annak minden jogaiban és minden terheiben.

A szabadság és jogegyenlőség, a vész pillanataiban egygyéolvadt nemzet közvéleménye és az országgyűlés által egyértelműleg kimondva és elfogadva van. Ezeknek biztosítására nem volt egyéb hátra, mint hogy a nemzet összes ügyei önálló magyar kormány, magyar felelős minisztérium által kezeltesse.

Ez meg is ígértetett. Ő felsége a magyar király gróf Batthyány Lajost felhatalmazta önálló magyar kormány alakítására.

Jogunk, sőt kötelességünk azt hinni és honfiaiink előtt annak hitelt szerezni, hogy amit Ő felsége: V-ik Ferdinánd saját neve aláírásával megerősített, az szent és visszavonhatlan.

Jogunk van követelni, hogy a nemzet minden ügyei a nemzet többsége kifolyásának, a magyar felelős kormánynak kezében legyenek.

Ez volna szabadságunk és függetlenségünk koronája és biztosítéka, s ez, tisztelt hazafiak, most veszélyeztetve van.

A régi országnyomorgató rendszer barátjai arra kívánják rábírní felséges királyunkat, hogy a had- és pénzügyet, — tehát a nemzet idegét és véréit, — a nemzeti magyar kormány kezéből kivegye s így királyi szent szavát álmagyarzatok által megíúsítsa.

Mi ezen cél ellen, mely kijátszása volna a nemzet igazságos követelésének s nyílt megcsalása a nemzetnek, határozottan tiltakozunk.

A *pragmatica sanctio*, melyben a nemzetnek s az országgló háznak jogai kölcsönösen biztosítva vannak, kétoldalú kötés; eddig csak egyik része volt életben, mely az országgló ház javát érdekli; jelenleg szükség, hogy kormányunk függetlenségének biztosításával másik része is teljeseésbe lépjen, a nemzet jogai is biztosítsanak.

A nemzet véréit áldozta a *pragmatica sanctio* egyik részéért, ugyanazt fogja tenni, ha kell, másik részéért is.

Azon tanácsosok, kik a jó fejedelemnek a nemzet kívánságaival ellenkezést tanácsolnak, nyíltan kijelentjük, nemcsak a nemzetnek, hanem a dynastiának is ellenségei, mert a dynastia érdekeivel játszanak.

Így érzünk, és nyilatkozunk mi, s hasonló érzelmre számolunk az egész országban.

Éljen a király, éljen a szabadság, éljen a magyar független felelős kormány!
*A rend fenlartására meghízott pestvárosi állandó választmány.**

E proklamációt, melyet komoran hallgatott végig a nép, aztán kinyomatták sok ezer példányban, s szétszórták az egész országban.

Perczel Mór. — (A tábornok 1848-iki arc képe.)

A népgyűlés hatása alatt Pest ismét forrongó képet öltött. A nép nemzetiszínű zászlók alatt, forradalmi dalokat énekelve járta be az utcákat. A nemzetőrség pedig újult buzgalommal fogott a fegyvergyakorlatokhoz, hogy — ha szükséges, — karddal is megvédelmezhesse a nemzet jogait.

A közönség forrongását nemcsak állandósította, de még fokozta az a terjengő hír, hogy a főváros már legközelebb ostromállapot alá helyeztetik. Ez izgalmak közepette jutott nyilvánosságra, hogy Lederer tábornok főhadparancsnok a budai löportoronyból éjjel titokban elszállította a puskaport. A fekete-lobogós hajó harminczegy mázsa löporral immár Promontor alatt evez.

Iszonyú harag fogta el a közönséget. Most már elhitte, hogy csakugyan árulást forralnak ellene. Rottenbiller egy század nemzetőrrel egy gyorsjáratú gőzhajón gyorsan útnak indult, hogy elfogja a löporos hajót, ami Promontor alatt szerencsésen sikerült is.

Ezalatt Szemere kérdőre vonta Lederert. A tábornok eleintén tétovázott, majd azt mondta, hogy neki a dologról semmi tudomása sincs: később azonban bevallotta, hogy a löpor, felsőbb rendeletre, Eszékre vala szállítandó.

A hadtestparancsnok e beismerése csak megerősíté a közönség gyanúját, hogy Bécsben csakugyan valami szörnyű meglepetésre ké-
. szülnek. S ez a sejtelen nem is volt alap nélküli. Tény, — amint később ki is világlott, hogy a kamarilla, — persze a legnagyobb titokban, — már ekkor kezdte előkészíteni a ráczok és a horvátok pártütését, s a lefoglalt puskapor az alvidéki szerb lázadóknak volt szánva.

Ily riasztó hírek láza közepette, márczius 30-án értesült a pesti közönség a Zsedényi-féle kir. leirat tartalmáról. Az este 10 órakor érkező pozsonyi gőzhajó utasai hozták magukkal.

A gőzhajók érkezését é mozgalmas időkben nap-nap mellett nagy közönség várta, hogy mentői hamarabb értesülhessen a bécsi és pozsonyi eseményekről. Ámbár későre járt már az idő, mégis nyüzsgő csoportok lepték a Duna partját, nyugtalanul várakozva a hajóra, amely tiz órakor végre megérkezett. Az egybegyült közönség azonnal megtudta a lesújtó valóságot. Egy jurátus, aki szintén a hajóval jött, mindjárt ott helyben, a legelső utcza-lámpás gyér világánál felolvasta a kir. választ.

A kir. leirat tartalmának hire a villám sebességével terjedt szét a fővárosban, mindenütt a legnagyobb fölháborodást támasztva. Egy félóra alatt már azok is talpon voltak, kik korábban tértek aludni. Sűrű tömegekben gyülemlt a nép a Szabadságtérre, mely csakhamar megtelt rivalgó embersokasággal.

— Fegyverre! El akarnak árulni! — kiáltott egy harsány hang.

Az eldobott szikra egyszerre lángallobbantotta a háborgó szenvedélyeket. Az arcok haragra gyúltak, s mint az ézengés, ezernyi ezer ember ajkán tört ki a harczkiáltás:

— Fegyverre! Fegyverre! Le az árulókkal!

A nép már-már áttörte a törvényesség korlátait.

— Félre kell venni a harangokat! Meg kell rohanni a fegyvermagazint! — ordította ismét valaki.

Ez a tűzcsóva még jobban gyújtott.

— Helyes! Helyes! Félre kell venni a harangokat! — zúgta rá, mindinkább nekihevülve a tömeg.

S ha Szemere, Klauzál s Nyáry Pál még idején a helyszínére nem toppannak: a másik perczen pár félrevert harangok kongása adja a hírül a forradalom nyílt kitörését.

Klauzál vállalkozott rá, hogy aliáborgó néptengert lecsillapítja. Szónoklatának minden varázsát kellett elővennie, hogy legalább meg-

Karlócza város pénz-utalványa 1849-ben.

hallgassák. Elmondta, hogy ez utolsó lépésnek még nem érkezett el az ideje, mert az országgyűlés erélyes határozatban felelt a kir. leiratra, a nádor pedig állását kötötte a nemzet kívánságainak teljesítéséhez. A főherceg már Bécsben is van, a honnan bizonyosan a vívmányokkal fog visszatérni. Várják be tehát nyugodtan a nádor közbenjárásának eredményét.

Majd Szemere szólt, s egyebek közt azt indítványozta, hogy azon esetre, ha a reform-javaslatok visszautasítása miatt a minisztérium csakugyan kénytelen volna lemondani: *ideiglenes kormány* állíttassák fel Pesten. Az erre vonatkozó előmunkálatok megtételére már most fel kell szólítani a megyei és városi hatóságokat, hogy két-két képviselőt

küldjenek a fővárosba. S hogy az eshetőleges meglepetések készen találják a fővárost: mondassék ki, hogy minde^épkézláb férfi köteles a nemzetőrségbe lépni.

A tömeg helyesléssel fogadta Szemere szavait, s a teendő intézkedések által némileg megnyugtatta, nagy nehezen szétoszlott.

S noha a reform-mozgalom vezetői minden lehetőit elkövettek a nép lecsillapítására, mindazonáltal maguk is a legnagyobb aggodalommal tekintettek a bizonytalan jövő elé. Már előző nap, —• márczius 28-án, — Csányi László lakásán nagy értekezlet volt, ahol mintegy 30—40-en jelentek meg, köztük a két miniszterjelölt: Szemere és Klauzál; továbbá Perczel Mór, Nyáry, Petőfi, Vasvári, stb.

Az értekezlet folyamán Perczel azt az indítványt tette, hogy a város állandó választmányából *Nemzeti konvent* hívassák össze, miután „az országgyűlés nem hű kifejezője a nemzetnek és nem bír elég erővel.“ A túlnyomó többség azonban Perczel indítványát nem fogadta el, hanem abban állapodtak meg, hogy Perczel Mór és Farkas János utazzanak tüstént Pozsonyba és ha a minisztérium kinevezésére nincsen remény, be nem várva az országgyűlés végét, hívják Pestre „a jobb embereket“, köztük a nádort is.

A forradalmi hangulat hasonló tünetei mutatkoztak a vidéken is. A reményeiben megcsalatkozott nép mindenfelé a legnagyobb felháborodással fogadta a kamarilla ez újabb cselfogását.

S ez a háborgás, úgy látszik, segítségére volt István nádornak, aki ismét sorravette a főhercegeket, hogy engedékenységre bírja őket. Eleintén — szokás szerint, — hallani sem akartak a kir. kézirat megmásításáról; a Magyarországból érkező aggasztó hírek azonban mégis puhítólag hatottak rájuk. Látták, minden jel azt mutatta, hogy Magyarországon csakugyan kitör a forradalom, ha tovább makacskodnak. Hát engedtek > legalább úgy színlelték, hogy engednek, míg elkövetkezik a várt alkalom, hogy ismét elárulják a könnyen hívő nemzetet. Ismételt tanácskozások, megújuló hosszas viták után István főherceget a király következő kéziratával térhetett vissza Pozsonyba:

Kedves öcsém, fenséges főherczeg nádor úr!

A független felelős minisztérium alakítása, iránt készült és az országos KK. és RR. által f. hó 23-án kelt felírásukkal királyi jóváhagyásom alá bocsájtott törvény-czikkre nézve, f. hó 28-án kelt legfelsőbb válaszem folytán, királyi jóváhagyásomat atyai szándékom újabb bizonyágául az országosan egybegyűlt KK. és RR.-nek azon határozott kijelentéssel kívánom tudtukra adatni; miként a felterjesztett törvényczikk 1. §-a érintett válaszem értelmében e szavakkal: „szent és sérthetetlen“ végeztessék;

Teleki László gróf. — (1861-iki arczkép.)

a 2. §. pedig így fejeztessék be: „s ez esetben a mostani nádor cs. kir. főherczeg Istvánnak személye hasonlókép sérthetetlen“; a 3-^{xik} §-t illetőleg, az érsekek, püspökök, prépostok s apátoknak az *illető magyar miniszter ellenjegyzései* melletti kinevezését átruházhatlan apostoli királyi hatóságomhoz számítom; s azt, valamint az ország zászlósainak kinevezését, a kegyelmezés jogának gyakorlását, a nemes-ségnek, czimeknek s rendeknek osztását is *mindig az illető felelős miniszter ellenjegyzése* mellett, egyenesen magamnak fenntartom. Ennek folytában tehát a 18-ik szakasz után külön szakaszban kimondandó jesz: hogy a fentemlített s egyenesen magamnak tartott tárgyakat a személyem mellé rendelt felelős miniszter a mellette levő álladalmi tanácsosokkal és személyzettel fogja kezelni.

A 6-ik §-t illetőleg pedig arra kívánom a hű KK. és RR-et felszólítani, hogy addig is, míg azon közállodalmi költségek aránya iránt, melyek az összes birodalmat közösen érdeklik, kölcsönös értekezés után a jövő törvényhozás királyi megegyezéssel intézkednék, kir. udvaromnak fentartásához s a közös diplomáciához és a magyar hadsereghez megkívántató különféle katonai testületek ellátására szükséges költségekről leendő beszámítás iránt jóváhagyásom mellett ideiglenes rendelkezés tétessék. Végre a honvédelmi minisztériumot illetőleg, valamint a honvédelmi szerkezet s a körülállások szükségéhez képesti hadiajánlatok körüli rendelkezést a törvényhozás köréhez, a rendes katohaságnak az országban elhelyezését és béke idejében alkalmazását pedig a királyi helytartónak, a felelős magyar minisztérium utján gyakorolandó kormányzáshoz tartozónak elismerem; úgy viszont a hű KK. és RR.-nek királyi házam s a *pragmatica sanctió*val szentesített birodalmi kapocs iránti hű ragaszkodásuktól bizton várom: miként önként átlátandják, hogy a magyar hadseregnek az ország határain kívüli alkalmazása, nem különben a katonai hivatalokrai kinevezések a szükséges birodalmi összhangzás végett egyenesen csak legfelsőbb elhatározásomtól függhetnek, az esetbeni ellenjegyzés tehát a folyvást királyi személyem körül leendő miniszterre leszen bízandó.

S ezek azon észrevételek, melyekhez a felterjesztett törvényczikket alkalmaztatni kívánom. . .

-Bécs, márczius 31., 1848. *Ferdinand, s.k.*

A nádor tehát becsületesen beváltotta Ígéretét. Bár konok ellenzésre talált, mégis sikerült legyőznie a félrevezetett király képzelt aggályait. Igaz, hogy ez az újabb leirat is erősen megnyirbálta a minisztérium hatáskörét, mindazonáltal lényegileg mégis az országgyűlés által javasolt állápontra helyezkedett.

Az országgyűlés tehát, feledve a nemzettel űzött rút játékot, megnyugvással fogadta a királyi választ. Maga Kossuth adta ehhez az impulzust, midőn a kir. leirat felolvasása után igen szép és higgadt beszédben magyarázta annak tartalmát.

Ha egyik-másik kedvencz eszménk így szólt a többi közt, — nincs is még e perczen biztosítva de most már van tehetség azokat kivívni... Vannak mindenféle egyének, — mondá tovább, — kik még egy pár hét előtt az absolutizmus hívei voltak, most pedig rajtam túlmennek, s én, ki a szabadság elveiért egy életen

át küzdöttem, szenvedtem, mérsékeltőbb vagyok náloknál. De éppen azt hiszem, hogy szavamnak lesz némi hatása, midőn azt kérem, azt remélem, hogy a nemzetben van elég erő valósággá érlelni azt, amit e leiratban bír, tartsa meg az erőnek azon nemes mérsékletét, melyben fekszik a szabadság diadala. Most pedig igyekezzünk befejezni az országgyűlést és várjuk el, hogy a minisztérium teljesítse kötelességét. És én megvagyok győződve, hogy e nemzet nagy és boldog lesz...

Kossuth e szokatlanul mérsékelt és csillapító beszéde végén azt indítványozta, hogy intézzenek köszönő feliratot a királyhoz és kérjék fel az ország mielőbbi látogatására. Hadd győződjék meg a korona felkent viselője személyesen, hogy „hűségünk nem pusztá szó, hanem a magyar férfiasan szilárd és őszinte tud lenni nem csak szabadsága kivívásában, hanem fejedelme iránti hűségében is.“

A király a rendek e feliratára csakugyan megígérte, hogy kész teljesíteni „hű magyarjai“ óhajtását. Ápril 10-ikén, — ha csak egészsége engedi, — lejön Pozsonyba és az országgyűlés berekesztése alkalmával személyesen adja át a *szentesített* reform-törvényeket.

A nemzet és az uralkodóház közt ismét helyreállott a megzavart egyetértés. A forrongás lecsillapult és a visszatorlásért kiáltó haragot felváltotta az édes öröm, mely még nagyobbra nőtt, midőn V. Ferdinánd a minisztérium kinevezéséről szóló kir. kéziratot ápril 7-én István nádor kezéhez megküldötte.

Már a nádorhoz intézett márczius 31-iki kir. levél is általánosan megnyugtató hatást keltett. A fővárosban másnap este már mindenki ismerte tartalmát, mert Klauzál, amint megkapta a leirat másolását: azonnal népgyűlést hivatott össze s a nemzeti múzeum lépcsőzetéről éjjeli 12 órakor lobogó fáklafénynél az összesereglett közönség örömujjongása közt felolvasta azt.

Pozsony lázas érdeklődéssel nézett az óhajtvá várt király-látogatás elé. A lakosság mindent elkövetett, hogy a fogadtatás mentői szebb, minél nagyszerűbb legyen. A megérkezés napján, — ápril 10-én — az egész város zászlódísz t öltött. A morajló Duna partját hosszú vonalban előzönlötte az ünneplőbe öltözött közönség, hogy szíve szerint üdvözlje az oly rég nem látott királyt.

Délután öt órakor, külön hajón végre megérkezett az uralkodó. Fényes kíséret követte. Eljött vele neje is: Mária Anna főhercegasszony, továbbá Ferencz Károly, a trónöröklő főherceg és ennek fia: Ferencz József főherceg.

Agyúdörgés, harangzúgás, a sok ezeryi nép rivalgó éljenzése közt történt a fejedelmi vendégek bevonulása. V. Ferdinánd sápatag

arcza — mint egy szemtanú jegyezte fel,— kipirult az örömtől, amint e páratlan, lelkes tüntetést látta.

Másnap, — ápril 11-én, — már korán reggel: nyolcz órakora rendek elegyes gyűlést tartottak, hogy küldöttséget válasszanak a király és családja üdvözlésére.

Az országgyűlés küldöttsége István nádor vezetése alatt legelőször a királynál tisztelgett, aki az üdvözlő beszédre a következő magyar beszéddel felelt:

„Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyannak találom, mint mindenkor tapasztaltam; s ezért kívánva kívánom a hű rendeket magam körül látni.“

E rövid, de bizalomteljes választ annal nagyobb örömmel fogadta a küldöttség, mert látta, hogy e szavak a gyermekded király szívéből fakadtak. .

A küldöttség ezután a királynét kereste fel. E fogadtatásnál érdekes és történelmi emlékű jelenet játszódott le. A királyné nem birta a magyar nyelvet, németül pedig ez ünnepélyes perczekben nem akart beszélni. A küldöttség szónokának üdvözlétére tehát *diák* nyelven válaszolt. A kifogástalan latinsággal elmondott beszéd a következőleg hangzott:

„Quod saepe alios testaber, esse mihi nobilis gentis hungariae érga ma studia longe gratissima, hoc non verbis solum inclitae deputationi huic significo, séd toto etiarh pectore sentio. Cupio eam felicem et partae per avos nominis hungarici glóriáié seris etiam in nepotibus parem. Atque hoc est, quod cunctis regni ordinibus referripeto.“

Képzelní lehet, mekkora lelkesedéssel fogadta a küldöttség a királyné e sajátps figyelmét a magyar nyelv iránt.

Végül még Ferencz Károly főherczeget keresték fel, aki köztudomásúlag egyik legmakacsabb ellenzője volt a reformoknak, de aki ezúttal szintén áradozott a magyar nemzet dicsőítésétől.

„Kedvesen veszem, — így felelt, — az országos rendeknek jeles küldöttsége által nyilvánított üdvözlését. Úgy tartom, hogy minden, amit a nemes lelkű nemzet és ennek nemzetisége dicső felvirágozására csak óhajtani lehetett, azon törvényekben, melyek szentesítése ünnepében résztvenni különös nyereségemnek tartom, bőven föllelhető. Senki a magyar névnek dicsőségét nálamnál jobban nem kívánhatja. Mit is e jeles küldöttség által az országosan egybegyűlt rendeknek válaszkép jelenteni kérek.“

Dél előtt tiz órára tűzetett ki az országgyűlés ünnepélyes berekesztése.

Már kilencz órakor megkezdődött a rendek és a karok felvonulása a primási palotához. A mit csak vagyon és pompa nyújthat, —az mind ott ragyogott a mágnások díszöltözetén. Az öblös, nehézkes határok toporzékoló paripáit színes bársonyba öltözött apródok vezették. Úgy tetszett, mintha a demokrácia diadalának ez emlékezetes napján a letűnő lovagkor még egyszer és utoljára bemutatni akarta volna régi fényét és ünnepét.

De a követek, az ifjúság, sőt a közönség is a legszebb, legdíszesebb ruháiba öltözött. Ünnepet ült mindenki: a népszabadság diadalának ünnepét.

Osztrák lovasság 1848—49-ben. — (Eredetije a bécsi csász. udv. múzeumban.)

Pont tiz órakor jelent meg a királyi pár, a két főherceg és zászlós urak által kísérve. A király, ki huszártábornoki egyenruhát viselt, igen boldognak látszott. Mosolyogva intett köszönetét a riadó éljenre, miközben az ülésterem háttérében felállított trónszéken helyet foglalt. A királyné, kinek fejét koronás diadém ékesítette, a két főherceggel együtt a fejedelmi vendégek részére fentartott külön-karzatra ment. Az ülésterem többi karzatai szintén előkelő s válogatott közönség lepte el.

Az elhelyezkedés után következett a szentesített törvények ünnepélyes átadása. Batthyány Lajos gróf miniszterelnök rövid, de annál lelkesebb szavakkal üdvözölte a királyt, megköszönvén a nemzet iránt tanúsított atyai jóindulatát. Erre a király a nemzetiszin szalaggal átkötött törvényeket átnyújtotta István főhercegnek, aztán így szólt:

„Hú magyar nemzetemnek szívemből óhajtom boldogságát, mert abban találok magamét is. Amit tehát ennek elérésére tőlem kívánt, nemcsak teljesítettem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel által is adom neked kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy mint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását s gazdagságát.“

A lelkesedés és öröm hangos kitörése fogadta a király e szavait. Perczekig tartott az éljen-riadal, amely csak akkor csillapodott le, midőn István főherceg kezdett szólani. A nádor mély, erős, érczes hangon, — mely betöltötte a nagy terem minden zugolyát, — akövelkező lendületes beszédben köszönte meg a törvények szentesítését:

Felséges királyunk I

Nagyobb örömmel nem tölthette volna el felséged hív magyarjait, mint hogy ezen örökre emlékezetes országgyűlés berekesztésére személyesen körünkben megjeleni méltóztatott.

Egy boldogított, háladatos nép környezi itt felséged királyi székét s a nemzet szíve soha forróbb szeretettel, több hűséggel nem dobogott fejedelme iránt, mint dobog most felségedért, ki a jelen törvények szentesítése által honunk újjáalkotója lett.

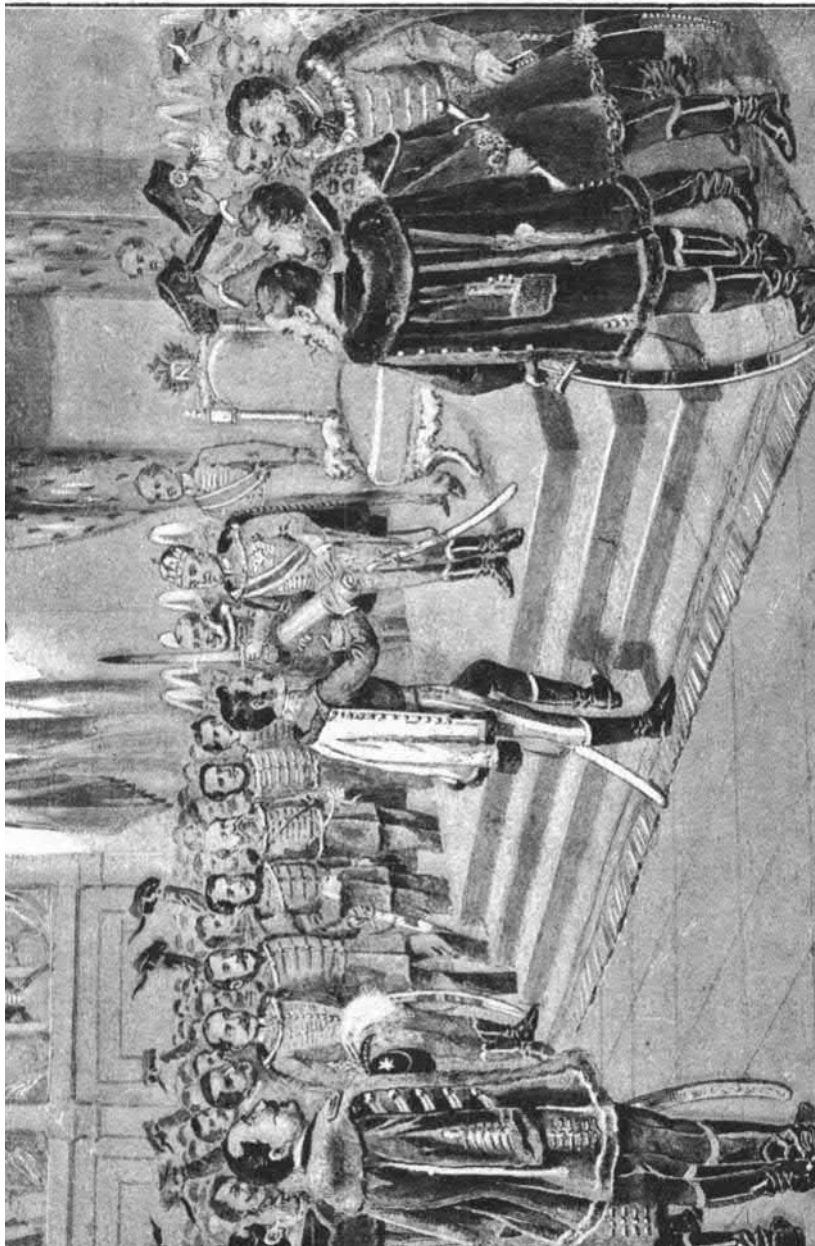
Szegény a nyelv, hogy ezért felségednek illő köszönetét mondhasson; hálánkat tetteink fogják bizonyíthatni. Mert valamint új, életerős alapra fektetett ezen törvények által a magyar alkotmány: úgy biztosabb alapot nyer általunk azon szent frigy is, mely e hazát felségedhez és királyi házához édes kapocszal köti.

Legyen isten áldása felségeden, koszorúzza hír és szerencse fejét, ezt óhajtjuk szívünk mélyéből, s magunkat s édes hazánkat felséged királyi kegyelmébe hódolattal ajánljuk.

A nádor e megkapóan szép beszédével az ünnepélyes szertartás véget ért. A király és családja, a rendek harsány éljenzése közt, elhagyta a termet.

Az országgyűlés tagjai most a rendes ülésterembe mentek át, ahol a megalkotott harminczegy törvényczikk felolvasása következett. Felolvastatott a szentesítési záradék is, melyben kijelenti a Fölség:

... „hogy a törvényczikk eleyeket ezen levelünkbe szóról-szóra beigtatni és beíratni rendeltük, s azokat összesen s egyenként az azokban foglaltakkal helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk királyi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeseltük és megerősítettük; biztosítván a hú Karokat és Rendeket a

Az 1848-iki törvények ünnepélyes szentesítése

felől, hogy minden, a fent beigtatott törvénycikkelyeiben foglaltakat, mihd minmagunk megtartjuk, mind más híveink által megtartatjuk, miként is azokat jelen levelünk ereje és tanúsága szerint elfogadjuk, helybenhagyjuk, helyeseljük és megerősítjük.“

Most a nádor emelt szót és a következő búcsúbeszédet intézte az országgyűlés egybegyűlt tagjaihoz:

Méltóságos főrendek! Tekintetes karok és rendek!

Urunk királyunk jelen országgyűlést berekesztvén, ezen alkalommal utolszor gyülekeztünk egybe.

Ha visszanezünk országos tanácskozásainkra, ha ezek eredményeit tekintjük, bátran el lehet mondanunk: hogy a jelen törvényhozás örökre nevezetes fog lenni hazánk évlapjaiban, mert általa nyertük meg azon alapot, amelyen egy új alkotmány dicső temploma emelkedik.

De épen ezért, mert most saját kezünkbe van letéve nemzetünk sorsa, a törvényhozó testület tagjainak magasztos kötelességei korántsem szűnnek meg, hanem csak változnak; s innen hazatérvén, mindnyájunk hazafias kötelessége őszintén azon törekedni: hogy az itt elért átalakulás, mely viszonyaink legmélyébe hat, az országgyűlés által adott irányban, békésen s így üdvösen menjen át az életbe is.

Egyetértés és méltányosság legyen jelszavunk, nehogy egymás közt meghasonolva, valamikép akkor játszszuk el az Ígéret földét, midőn még küszöbét is alig léptük át.

Fogadják most már az országos rendek szíves köszönetemet irántami bizalmukért, melyet az országgyűlés folyama alatt sokszor és örömmel tapasztaltam, s melynek édes emlékét keblem megőrzendi.

S midőn ezúttal a törvényhozási elnökségtől végbúcsút veszek, kérem az országos rendeket, hogy azon új pályán, melyet változott viszonyainknál fogva ő felsége élémbe tűzött, engem eddig tanúsított ragaszkodásukkal kísérni meg ne szűnjenek. Én mindnyájuk iránt az maradok, aki eddig voltam.

Végezetül még Zarka János kir. személynök, az alsótábla elnöke szólt, s a rendek nevében meleghangú köszönetét mondott a nádornak a nemzet újjáalakítása körül kifejtett hathatós és önfeláldozó közbenjárásáért.

Ezzel az utolsó rendi országgyűlés véget ért. Az ülésterem, mely annyi nagy és heves vitának volt tanúja, csöndes lett, ajtai bezárultak, hogy sohse nyíljanak meg többé az ország rendei előtt. Pozsony pedig, mely közel két századon keresztül adott székhelyet a magyar országgyűlésnek, szomorkodva látta elszéledni a karokat és rendeket, kik annyi pezsgést, zajt és eleven életet hoztak falai közé.

A miniszterek innen egyenesen Pestre utaztak. Hivatalos működésüket azzal akarták megkezdeni, hogy testületileg bemutassák magukat

az ország fővárosának. Deák Ferencz és Eötvös József báró ápril 13-án, Batthyány, Kossuth és Széchenyi áprif 14-én érkeztek Pestre. Mészáros, a hadügyminiszter még Olaszországban ezredénél volt, Szemere és

Kossuth megérkezése Pestre 1848. ápril 14-én. — (Egykorú eredetije az orsz. ereklyemúzeumban.)

Klauzál pedig a nádor megbízásából; mint biztosok, már az előző hónap végétől a fővárosban időztek.

A főváros lakossága Batthyány és Kossuth érkezését ragadta meg, hogy a nemzet új kormánya iránt szeretettnek és ragaszkodásának külső kifejezést is adjon. Nagyszerű fényes fogadtatást rendezett tiszteletükre. Igazi nagy nemzeti ünnep vala ez, megszentelve a hazaszeretet fenséges lelkesedésével.

A hajó, mely a minisztereket hozta, a kedvezőtlen időjárás miatt csak este érkezett meg, noha a program szerint már délután két órakor Pesten kellett volna lennie. Ennek daczára azonban óriási tömeg várta az érkezőket. A közönség a szeles, hideg és esős időben ott ógyelgett egész délután a Dunaparton, csakhogy „éljen“-t kiálthasson a reformkorszak e három nagy vezéralakjának. Ott volt a testvér főváros színe-java: a magisztrátus, a „közcsendi bizottmány“, az összes testületek, s a nép ezrei. A nemzetőrség teljes díszben szintén kivonult.

Az érkezeteket a hajóállomásnál a közönség nevében Vasvári Pál, e mézajku ifjú szónok üdvözölte.

.... A budapesti nép nevében jelentem meg önök üdvözetére, — így kezdte beszédjét. — Nem kaszt, nem párt, nem felekezet bízott meg e feladattal, hanem a nép, amely 160.000 szabad honpolgárból áll ...

Élénken emlékszünk 1838 márczius 15-ikére, — ekként folytatá tovább, — midőn a Duna folyam kitört a türelem medréből s hatalmas árjaival előzönlé egész Buda-Pestet. A zabolázatlan árvíz romba dönté Buda-Pest ószerű épületeinek roskatag falait, hogy azoknak romjain e nagyszerű paloták emelkedjenek, melyek szemünk előtt fénytengerben úsznak. Ez árvíz évtizedes napján az emberek imádkozni szoktak, hogy e vízőzöni veszedelem többé meg ne történjék.

Ez idén Buda-Pest lakosai nem imádkoztak, hanem a tény mezejére léptek; kitörték a türelem medréből s hatalmas hullámaikkal megrázkódtatták az egész Buda-Pestet, mint tiz év előtt a felbőszült Duna.

Ez idén leromboltattak a bécsi bürokrácia és abszolutizmus intézményei, földre sujtattak mindazok, mit a zsarnokság 300 éven át épített. Azt hiszszük e városban a hatalom szót ezentúl' csak az említse, ki a nép nevében beszél és csak akkor említse, midőn magáról a népről beszél.

Mi előkészítők az utat, — szólta befejezésül, — hogy ti polgártársaink, tisztelt miniszter urak e romok felett építhessétek fel a szabadság dicső csarnokait. Forradalmi mozgalmaink éppen egy hónapig tartottak, de e nép úgy tudja magát mérsékelni, miszerint ez éjen egészen lecsendesül és holnap már visszatérend a polgári élet magányába. E nép most kezeitekbe tesz egy forradalmi hatalmat s felelősségekre bizza a nemzet sorsát. Ti egy újjászületett, egy hatalmas nemzet előtt fogtok számolni eljárástokról, s ezért a haza szent ügyét figyelmetekbe ajánljuk“... .

Az üdvözlő beszédre Batthyány gróf mondott a maga és minisztertársai nevében köszönetét; a legnagyobb elismerés hangján

emlékezvén meg a főváros dicső közreműködéséről a reformok kivívása körül.

De a nagyszerű tüntetésből kivették méltó részüket a főváros hölgyei is, akik ötven tagú küldöttséggel járultak a fogadtatás fényének emeléséhez, s feliratos babérkoszorút nyújtottak át Batthyány grófnak. Bájos, szívdobbantó látvány volt, amint az aranyfőkötős asszonyok és pártás leányok ez angyalserege kipirult arczczal, ragyogó tekintettel üdvözölte a győzedelmes nemzet ünnepeit vezetőit. Batthyány gróf szemében könny csillant meg, Kossuth pedig elragadtatásában homlokon csókolta a küldöttség vezetőjét.

Este az egész főváros fénytengerben úszott. Ismétlődött a márczius 16-iki tündérest, kiegészítve nagyszabású fáklyás-zenével, amelyet az örömittas lakosság az új kormány tiszteletére rendezett.

A miniszterek megérkezésével a nemzet egy másik hő vágya is teljesült: Pest lett a kormány székhelye. Ezzel természetesen a „közcsendi bizottmány“, működése fölöslegessé vált. A bizottság, — melynek oly nevezetes, sőt döntő szerep jutott a reform-mozgalmakban, — ápril 15-én tartotta zárulását. „Miután a felelős nemzeti minisztérium Budapesten átvette az ország kormányát: a közcsendi bizottmány hivatását befejezettnek tekinti s a rend további fenntartását a minisztérium kezébe örömmel leteszi,“ — így szól utolsó jegyzőkönyvében, amely történeti emlékül a nemzeti múzeumban helyeztetett el.

Ápril 10-én a helytartó-tanács, ápril 15-én pedig a m. kir. udvari kancellária oszlott szét. Beadta lemondását Jósika Samu báró, erdélyi kancellár is.

A kormány ápril 16-án kezdte meg hivatalos működését s ezt a következő körrendelettel, adta tudomására a törvényhatóságoknak és az ország népének:

Az országgyűlés eloszolván, a hazának közkormányzását a törvények értelmében általvettük.

Midőn ezt a haza minden törvényhatóságaival s egyes polgáraival tudatjuk, felhíva érezzük magunkat kinyilatkoztatni: miként nemcsak közügyeinket igazgatni, hanem a további kifejlődést is előkészíteni és biztosítani tisztünk lévén, ennek érdekében a nemzetnek és minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendet, mint a szabadság feltételét, hatalmunkban álló minden eszközzel védeni és fenntartani kötelességünknek ismerendjük. Minélfogva a törvény nevében a hatóságoktól, egyes tisztviselőktől és a haza minden polgáraitól hazafiúi közremunkálást kívánunk, megvárva azon engedelmisséget, melylyel a törvényeknek mindeki tartozik.

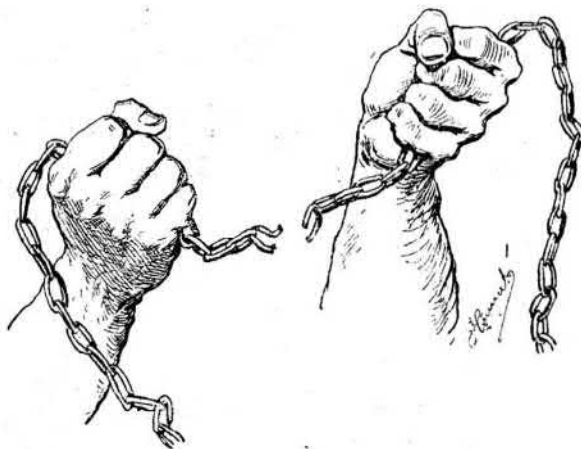
Eljárásunkról annak idejében felelni úgy tartjuk kötelességünknek, mint dicsőségünknek.

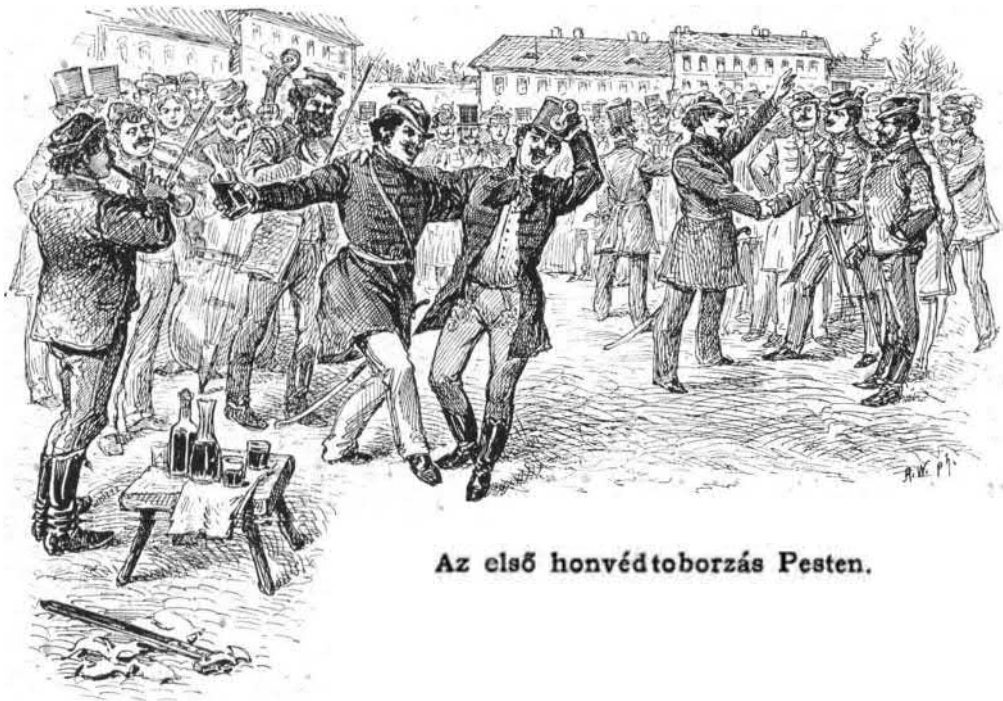
Ápril 18-án István főherceg érkezett a fővárosba. Fogadtatása talán még nagyszerűbb volt, mint a minisztereké.

A közönség nagyon jól ismerte azt az odaadó s szívós küzdelmet, amit a nádor a nemzet érdekeiért Bécsben kifejtett; tudta, hogy az alkotmányos reformok kivívásában mily. nagy része van a népszerű főhercegnek is. E ritka önfeláldozásért tehát a hála és a szeretet ezerféle jeleivel tüntetett mellette.

A nemzet boldogsága tehát teljes volt. Megkapta azt, amire vágyakozott, aminek eléréseért háromszáz esztendő óta annyi drága mártírvér folyt. Végrevalahára valóban önálló és független lett, s államéletét a haladó kor szellemének megfelelően rendezhette be.

S míg a nemzet örömujjongással ünnepelte a kivívott reformokat: azalatt ott fent Bécsben már kikoholták a szörnyű tervet, miként fűzzék ismét rablánczra a könnyenhívő magyart.

Az első honvédtoborzás Pesten.

V.

A felgyújtott ország

Komoly és nehéz feladat megoldása várt az első független magyar felelős minisztériumra. Az ország egész államéletét a reformtörvényeknek megfelelően kellett átalakítania. Korszaks, úttörő munka volt ez. S a kormány gyors körültekintéssel és nagy erélyvel fogott az újjáalakításhoz. Megszabta az államigazgatás új kereteit, szervezte az egyes minisztériumokat; a gyűlöletes adminisztrátori rendszert eltörülvé, a megyék és városok önkormányzatát a jogegyenlőség követelményeihez idomítá. Előkészítette a népképviselői országgyűlést. Gondoskodott a *Részek* (Partium) visszacsatolásáról, mi által a nemzet egy régi sérelme nyert orvoslást.

Még az elmúlt század elején: 1733-ban ugyanis III. Károly önkényüleg és országgyűlés megkérdezése nélkül, Középszolnok-, Kraszna- és Zarándmegyét, valamint Kővárvidéket és Zilah városát Magyarországtól elszakította és Erdélyhez csatolta. Azóta úgyszólván napirenden volt az elszakított Részek ügye. A váltakozó országgyűlések feliratokban és törvénycikkelyekkel egyre követelték a visszacsatolást. De a bécsi udvar, hogy Magyarországot ez által is gyöngítse, mindig talált módot és ürügyet a kérelem megtagadására. Emiatt aztán Erdély és az anyaország között súrlódások támadtak, a melyek többször éles összetűzésre is vezettek. Az 1848-iki /pozsonyi országgyűlés végre ezt a kérdést is

szerencsésen megoldotta. Az áldatlan villongás megszűnt és a Részek, — mintegy bevezetésül az uniónak, — ápril 23-án véglegesen visszacsatoltattak az anyaországhoz.

A Részek visszacsatolása után, a kormány, hogy a közigazgatás menete kellő összhangba hozassék a központtal: az összes megyék élére hazafiságban kipróbált új főispánokat nevezett ki.

Ez új főispánok, kinevezetésük sorrendje szerint, a következők voltak: *Bohus* János Aradmegye, *Madocsány* Pál Árva, *Justh* József Bars, *Vay* Lajos gr. Borsod, *Wenkheim* Béla báró Békés, *Beöthy* Ödön Bihar, id. *Pázmándy* Dénes Fehér, *Kalos* József Kraszna, *Wesselényi* Miklós báró Középszolnok, *Ráday* Gedeon gr. Nógrád, *Pálffy* József gr. Pozsonymegye, *Ujházy* László Sáros, *Zichy* János gr. Somogy, *Károlyi* György gr. Szathmár, *Karácsonyi* László Torontál, *Révay* Simon báró Turóc, *Bánffy* János báró Zaránd, *Radvánszky* Antal Zólyom, *Szentkirályi* Mór Jászkunckerületi kapitány, *Teleki* Sándor gr. Kővárvidéki kapitány, *Batthyány* Kázmér gr. Baranya, *Andrássy* Gyula gr. Zemplén, *Sztankovánszky* Imre Tolna, *Patay* József Szabolcs, *Kárász* Benjámín Csongrád, *Zay* Károly gr. Nyitra, *Jankovich* László Verőcze, *Csernovics* Péter Temes, *Jankovics* Gyula Pozsega, *Erdödy* János gr. Fiume kormányzója, *Tosoni* Ágost fiumei alkapitány, *Smaich* Bertalan buccari alkapitány, *Zidarich* János Körösmegye. *Josipovich* Antal Zágráb, *Szentiványi* Károly Gömör, *Degenfeld* Imre gr. Szabolcs, *Andrássy* Manó gr. Torna, *Návay* Tamás Csanád, *Hunkár* Antal Veszprém, *Károlyi* István gr. Pestmegye, *Jeszenák* János báró Nyitra, id. *Pejacsevich* László Szerém, *Weér* Farkas B. Szolnok, *Kun* Kocsárd gr. Hunyad, *Béldy* Ferencz Doboka, *Kemény* István Alsó-Fehér, *Horváth* János Felső-Fehér, *Bánffy* János gr. Küküllő, id. *Bethlen* Gábor Zaránd, *Szentiványi* Ödön Liptómege főispánja. Ápril 23-ika és jul. 2-ika közt tehát nem kevesebb mint 51 új főispán neveztetett ki, akiknek helyét azonban a későbbi zavaros időkben kormánybiztosok foglalták el.

A közigazgatás újjáalakításával egyidejűleg a *nemzetőrségről* szóló törvényt is életbeléptette a kormány.

A márcziusi napok idejében, a pesti ifjúság példájára, nemzetőrcsapatok felállításával, tudvalevőleg a vidéken is a polgárság vette kezébe a rend fentartását. Ámde, ez önkéntes csapatok sok helyütt túllépték hatáskörüket, amiből aztán zavar és viszálykodás támadt. Az országgyűlés tehát, hogy e bajnak elejét vegye, törvényhozásilag intézkedett a nemzetőrség egyöntetű szervezetéről.

A nemzetőrség szervezete főbb vonásaiban a következő volt:

„A személyes és vagyonbátorság, a közcsend és belbéke biztosítása, — így szól a többi közt a *nemzetőrségről* szóló törvény, — az ország polgárainak örökösére bizatik; e tekintetből, míg a legközelebbi országgyűlés kimerítőleg rendelkeznek, a *nemzeti őrsereg* alakítására nézve következők határozatnak:

Mindazon honlakosok, kik a városokban, vagy rendezett tanácsossal ellátott községekben félteiket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul bimak; vagy ha ily birtokot nem bírnak is, de 100 p. frt. évenkénti tiszta jövedelmük

Zsidóüldözés Pozsonyban. — (Egykorú rajz.)

van, 20 éves koruktól 50 éves korukig a nemzetőrségbe beírandók és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.

Mindenkinek szabadságára hagyatik, lovas, vagy gyalog szolgálatot vállalni: a gyalog seregben mindazonáltal szolgálatot tenni kötelesek mindazok is, kik a lovas sereghez nem soroztattak.

A nemzetőrségből kirekesztetnek az oly egyének, kik rablás, csalás, gyilkolás és gyűjtogatás, vagy hitszegés miatt büntetve voltak.

Tisztjeit kapitányig az őrsereg maga választja, a kapitányi rangon felüli tiszteket azonban a honvédelmi miniszter ajánlatára a nádor nevezi ki.

A nemzetőrség tagjai a magyar rendes katonaság hasonló fokozatú tagjaival egyenlő rangúaknak tekintendők, díjazás azonban, míg csak helybeli szolgálatot tesznek, nem húznak; külső szolgálatuk idejére azonban díjuk hasonló lesz a rendes katonaságéhoz, s a törvényhatóságok házi pénztárából fizetetik.

Rendes körülmények közt az őrsereg szolgálata egyedül csak a szükséges rendőrségi intézkedések fenntartására szorítkozik. Ez esetben a szolgálat felváltva történik.

Rendkívüli esetekben azonban, midőn a megzavart csend és bébe helyreállítására rendkívüli eszközök szükségesek, minden besorozott nemzetőr fegyvert fogni köteles.

Minden nemzetőr Szolgálatra saját fegyvereit használhatja. Akinek nincs fegyvere, az a hatóságtól kap. Az egyenruházatra nézve a honvédelmi miniszter külön rendelettel fog intézkedni.“

A nemzetőrség intézménye sokkal jobban bevált, mintsem hitték volna. A nép, különösen a magyarság, önként és Örömmel soroztatta magát a nemzetőr csapatokba. Kedvvel végezte a fegyvergyakorlatokat, ébren ügyelt a rend fentartására. S midőn ütött a veszély órája: fölkereste a harcztért is, s bátran szembeszállt az ellenséggel. E nemzetőrség ' képezte mintegy előiskoláját, majd anyagát és keretét a későbbi vitéz honvédseregnek. Egyáltalán, e nehéz átmeneti időben, az egész magyar társadalom ritka egyértelműséggel minden lehetőt elkövetett, hogy a kormány súlyos feladatát megkönnyítse. A közönség hamar beleilleszkedett az új rendbe. A kivívott jogokkal nem élt vissza, a törvényes intézkedések előtt tisztelettel hajlott meg. Örült a vívmányoknak és megszilárdult bizalommal tekintett a jövőbe.

De maga a kormány is fokozódó megnyugvással munkált a hon javán. Összes intézkedésein meglátszott, hogy ez az új állapot épen séggel nem tekinti ideiglenesnek, hanem egy zavartalan szebb korszak kezdetének. Erre mutat az is, hogy mihelyt az új közigazgatást működésbe hozta, nyomban az ország anyagi helyzetének a javítására fordítá figyelmét. Külön bizottságokat nevezett ki a hiányzó magánjogi törvények szerkesztésére. Telekkönyvi hivatalokat szervezett. A mezőgazdaság emelése céljából kezdeményező lépéseket tett egy földhitelintézet alapítására. Intézkedett, hogy az ipar és kereskedelem fejlesztésére megfelelő kereskedelmi kamarák állíttassanak fel. Szóval, minden téren a nyugodt és békés haladás alapjait igyekezett lerakni.

Nagyon jól tudta a kormány, hogy Bécsből sanda szemmel nézik a szabad Magyarország önálló berendezkedését, észrevette az egyes nemzetiségek gyanús mozgólódásait is; de azt nem hitte,

hogy a kamarilla újabb szöszegetre meri rábírní az uralkodót és éppen a koronás király leend az, aki az általa szentesített törvényeket megtöri.

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői.

Azt gondolta, hogy a nemzetiségi mozgalmak, a közös szabadság kiengesztelő hatása alatt majd elsimulnak maguktól; ha pedig itt, vagy

amott zavar támadna: maga a király fog sietni hű magyar nemzetének a segedelmére.

Vak bizalom, túltengő loyaltás, mely oly sokszor tör becsalta már a magyart! ... Így volt most is. Bécsben, már a minisztérium kinevezésekor úgyszólván a legapróbb részletekig megállapították Magyarország leigázásának sötét tervét. Már akkor, midőn a pozsonyi országgyűlés a reform-törvények szentesítése alkalmából oly újongó lelkesedéssel fogadta a királyi családot, ismételjük, már akkor készen állott minden, hogy hazánk lángbaboríttassék. A törvények szentesítése csak porhintés volt; azok a hízelgő, mézes szavak, amelyek Ferencz Károly főherczeg ajkairól elhangzottak, csak a nemzet megtévesztésére voltak szánva, hogy annál készületlenebbül találja a támadás.

Azt mondják, hogy a bécsi udvari könyvtárban még II. Ferdinánd korából egy titkos jegyzőkönyv fekszik, amelyben ázván írásba foglalva: miként lehet a legkönnyebben Magyarországot ősi alkotmányától megfosztani.

„Izgattassék föl, — állítólag így hangzik a jegyzőkönyv egyik pontja, — az egyik nemzetiség a másik ellen, egyik vallásfelekezet a másik ellen. Készíttessék az országban mesterséges lázadás, hogy ez utóbbit elfojtani, ez által az országot meghódítani és a fegyverjogra támaszkodva alkotmányától megfosztani lehessen“

íme a módszer, amelyet Magyarország legigázására századok óta használtak. Ezt alkalmazták most is. Már a márcziusi mozgalmak idején titkos ügynökök járták be az országot, hogy zavargásokra bírják a társadalom alsóbb, műveletlen rétegeit. S tetszetős jelszavakkal űzött bujtogatásuk többhelyt sikerre vezetett.

Ápril elején *Pest* utcáin különös plakátokat lehetett olvasni, „*Kenyeret a népnek!*“¹¹ — ezzel kezdődtek a falragaszok és népgyűlésekre szólították a főváros szegényeit, „akiknek érdekéről megfeledeztek a reform-mozgalmak vezetői.“

A plakát megjelenésének délutánján csakugyan furcsa alakokkal kezdett megtelni a múzeum előtti térség. A lebujok és csatornák dologtalan népe, a nagyvárosok emberszemetje özőnlöttelel azt a megszentelt helyet, ahonnan néhány héttel azelőtt a népjog diadalát oly büszkén hirdette az ifjúság.

A gyűlevész tömegeből rovott előéletű emberek bukkantak elő és beszélni kezdtek a vagyon megosztásáról, a gazdag háziurak lelketlenségéről, akiktől meg kell tagadni a házbér fizetését.

A proletárok gyülekezése rémhírként járta be a várost. A kereskedők bojtjaikat kezdték becsukni, a polgárság pedig rohant a városházához, hogy oltalmat kérjen.

A tömeg már-már fenyegető állásba helyezkedett, — írja Degré A. Visszaemlékezéseiben, — midőn Nyáry Pál, mint a villám megjelent

Akikre a harc minden körülmények közt számíthat.

(Gúnykép a „Charivári“-ból.)

Táblabíró (Vasvári: Polgárszerkesztő, ugyan miért nem megyünk mi, kik az egész világgal harcot akarunk, a szerbek ellen?
Polgárszerkesztő (Pálffy Albert): Tudja, mivel jobb élni a hazáért, mint halni.

a gyűlésen. A lépcső kőpárkányára ugrott és dörgő hangon figyelmeztette a népet, hogy ne hallgasson a bujtogatókra, mert ezek a szabadság eszméjének a megbuktatására a bécsi reakció által vannak összevásárolva; s ha a nép reájuk hallgat: önmagát dönti veszélybe. Kijelentette végül,

hogy a bujtogatókat, akamarilla e bérenczeit, azonnal elfogatja, mihelyt még egyszer valahol mutatni merik magukat.

Nyáry gyors és bátor fellépése megtette hatását. A bujtogatók hirtelen eltűntek, a gyülevész tömeg pedig, kivált midőn az elősiető nemzetőrséget is észrevette, lesütött fővel, morogva szétoszlott.

A proletárok e sikertelen gyűlése után egy-két napra azonban újabb, veszedelmes irányú mozgalom indult meg.

A külvárosok egyes félreesőbb helyein: kiskocsmákban, kávéházakban gyanús külsejű ismeretlen emberek jelentek meg és a *zsidók ellen* kezdtek bujtogatni. Felhozták, hogy a zsidók kapott új jogait a kereszténység még erősebb kizsákmányolására fogják felhasználni; felhozták, hogy a zsidók a társadalomhoz nem akarnak simulni és idegenkednek a magyarosodástól; felhozták, hogy a zsidó vallású iparosok elnyomják keresztény munkásaikat.

E vádak hitelre találtak és hovatovább szélesebb körben vertek gyökeret. Az antiszemitizmus legelőször abban nyilvánult, hogy a polgárság nem akart a zsidókkal együtt szolgálni a nemzetőrségnél. Az izraelita ifjúság erre külön nemzetőr-csapatot alakított, de a kormány, látván a növekvő ingerültséget, ideiglenesen felmenté őket a szolgálat alól.

Pedig a magyar zsidóság épp ez időtájt annyira igyekezett hozzásimulni a társadalomhoz, hogy még ősrégi vallási szertartásainak a megváltoztatására is hajlandóságot mutatott.

Kunewald tekintélyes izr. kereskedő azt indítványozta, hogy a zsidók a szombat megünneplését tegyék át vasárnapra. A pesti hitközség több előkelő tagja pedig hitsorsosai között aláírás céljából a következő nyilatkozatot köröztette:

„Mi alulírott mózesvallású magyarok, vallási szertartásainkban a kor igényelte változások életbeléptetése és mindazon szokások eltörlése iránt, mik a zsidalmon kívül elkülönzési vádakot támasztott ellenünk, — szívünk őszinte óhaját ezennel nyilvánítjuk.“

E nyilatkozatot sorban írták alá; köztük, első sorban az izraelita magyarosító egyesület tagjai.

Az aradi zsidóság ennél még tovább ment. Az általános óhajítás helyett világos pontokba foglalva a vallás-reformra vonatkozó óhajításait. Az erre vonatkozó felhívás, mely kortörténeti szempontból is érdekes, következőleg szól:

Hogy azon ellenvetés és nem alap nélküli vád, miszerint a zsidók magukat vallási szertartásaikban a többi hitfelekezetektől makacsul elkülönzik, elenyésztesek, — és hogy vallási intézményeik a társas. viszonyok irányában legkisebb ellentétet se

képezhessenek a *zsidó vallásban* gyökeres reformok szükségeltetnek. Mindazonáltal nehogy egyesek eltérő meggyőződése erőszakoltatni láttassák és a jelenleg fennálló községi viszonyokban valamely zavarok támasztassanak,- ezen reformok a kölcsönös türelem alapján legcélszerűbben következő módon lennének kiviendők:

1) A szabbath (szombat) mint nyugnap vasárnapra tétetnék át, hogy így a zsidók érintkezési viszonyukra nézve más vallásu státuszpolgárokkal ósázhangzásban hozzassanak; mindazonáltal azok számára, kik a régi rendszerhez tovább is ragaszkodnának, szombaton is isteni tisztelet tartassék.

2) A fennálló, szerfölött célszerűtlen éttörvények, melyek eddigelé társas viszonyainkra gátlólag hátának, szüntetessenek meg.

3) Minthogy a különböző és bizonytalanná vált időszámolás miatt lehetetlen ünnepeinket a többi hitfelekezetekkel ugyanazon időben ülnetni, ezek, mint többnyire

Gáj Lajos. — (Eredetije a bécsi császári udv. levéltárban.)

csak emlékeztetési jellemet viselők, a lehető legrövidebb időre redukálándók; az úgynevezett félünnepek pedig és a böjtnapok, az engesztelő napot kivéve, — egészen eltörleendő lennének.

4) Az isteni tisztelet röviden és hogy az ész. is illő áhítattal felfoghassa, mit a száj kimond, élő nyelven szerkesztett imákkal, minden külső jelruhák nélkül és födetlen fővel gyakoroltassák. A régi rendszerhez ragaszkodók azonban az eltörleendő ünnepek szokásszerű megülésében ne háborgattassanak.

5) Minthogy a körülméltetés a mosaismusnak főfeltételei közé nem számítható, — ami Németországban több helyeken a rabbik által világosan már el is van ismervé, — ezenkívül az emberi érzellemmel és méltósággal össze nem férhető, kimondassák: hogy annak nem teljesítése a zsidó vallás kebelében felvételében akadályul nem szolgálhat.

6) A bibliában ki lévén mondva: hogy a zsidókra nézve vallási alapelvül egyedül a tízparancsolat, mint istentől Mózesnek lett kijelentés kötelező, önként következik: hogy minden egyéb fennálló parancsolatok, vallási szertartások, a Talmud és más behozott szokások érvénytelenek.

Aradon, ápril 24. 1848.

Az aradi magyar zsidók.

A bujtogatás azonban, daczára a magyar zsidóság e simulékony-ságának, nem szűnt meg, sőt nagyobb arányokat öltött. Ennek aztán csakhamar sajnálatos következményei lettek.

A főváros iparos-segédei már ápril 15-én kísérletet tettek a zsidó mesteremberek kiűzésére, de a vakmerő tervet, szerencsére, még csirájában elfojtotta az éber „közcsendi bizottmány.“Négy nap múlva: ápril 19-én a Terézvárosban már sokkal komolyabb dolog történt. Alkonyaikor egész váratlanul óriási tömeg lepte el a király-uczát és becsmérő szitkok között megrohanta a zsidók üzleteit. Több boltot feltörték es kirabolták, számos védtelen kereskedőt véresre vertek. A nemzetörség és egy gránátoszázad erélyes közbelépésének volt csak köszönhető, hogy a csőcselék még nagyobb kihágásokra nem vetemedett.

De a vidék sem maradt mentes az antiszemita izgatásoktól. A lakosság ellenszenvének általános okai a vidéken is ugyanazok voltak, mint a fővárosban; de itt hozzájárult még a vérvád megújuló babonája is.

Ápril 5-én *Székesfehérváron* ütött ki a zavargás. A fanatizált tömeg ostrom alá vette a tanácsházat és eddig nem nyugodott, míg az egész zsidóság el nem hagyta a várost. A husvét-ünnepek alatt, ápril 23-án és 24-én egyszerre két helyütt: *Szombathelyen* és *Pozsonyban* tört ki a zsidó-üldözés.

A *pozsonyi* zavargás valóságos vérengzéssé fajult. A fékvesztett tömeg, ápril 23-án vak dühhel rontott a zsidóknak. Üzleteiket, lakásaikat feldúlta és kirabolta; számos házat, amelynek zsidó volt a tulajdonosa, földig rombolt. A keresztények, akik az izraeliták szomszédságában, vagy velük egy földél alatt laktak, csak feszületek kifüggesztése által kerülhették ki a hasonló bántalmazást. Katonáság lépett közbe, de a nekibőszült tömeg vakmerően ellenállott, mire borzalmas utczai harcz fejlődött ki, amely a félrevert harangok rémes kongása közt csaknem másnap délig tartott, midőn a szomszédos falvakból berendelt lovasság nagynehezen megfékezte a zendülőket. Többen életüket veszítették, igen sokan pedig súlyos sérüléseket szenvedtek,

A „Pesti Hírlap“ ápril 30-iki számában a felháborodás hangján emlékezik meg e kegyetlenkedésről.

„Végre tehát — így ír, — értesítve vagyunk a pozsonyi boldogtalan eseményekről. Irtózatossak azok; az ember feje ég és fellázad kebele, midőn a pozsonyiaknak zsidóelleni harczeitől olvas.

Ah uraim, ne nevezzétek azt zsidók elleni harcnak; mert az valósággal nagyon elleni harcz, magyarul mondva: rablás volt.

Szemtanúink vannak, kik oly polgárokat, kiket jó szerint úri-embereknek neveztek, ragadmánynyal terhelkezni láttak az osztály-gyűlölség harczában!

Osztálygyűlölség! Mily bűnös szó; és még ez csak bírna értelemmel. De rablás: ez elviselhetetlenül gyalázatos. Pozsony meggyalázta nevünket, megbecstelenítette magát; népe osztálygyűlölet czíme alatt rabolt; s tetteiket örök undorodással fogják hirdetni minden nyelveken.

Ez nem elég. A büntető igazságot példásan ki kell szolgáltatni. Kormánybiztosul Tarnóczy, mint halljuk, oda van küldve már.

Báró Jellachich József.

És a kormánybiztosnak nem kell, nem szabad addig kijönni a bűnnék e földéről, míg elégtételt nem ad a nemzetnek, melynek földje meggyaláztatott.

Merjünk igazságosak lenni!

Ápril 27-én *Szereden* és vidékén, május 2-án pedig *Vágújhelyen* ismétlődött a pozsonyi vandalizmus. *Vágújhelyen* mintegy hatszáz házat dúlt össze a pór nép. E szörnyű pusztításról egy hivatalos jelentés a következőleg emlékezik meg:

„Vág-Ujhelyen rettenetes rablás és vérengzés követtetett el. Nagy sereg nép gyűlt össze a környékből mindenféle fegyverrel. A katonaság nem bírta vele. Ennek folytán a belügyminiszter futár által Tarnóczy Lajos kir. biztos urat meghatalmazta a Pozsonyban tanyázó katonaság

egy részét vidékre áttenni, s gyökerében elfojtani a gonosz irányt, ami sikerült is.“,

A kormány egyáltalán nagy erélylyel lépett fel e zavargásokkal szemben. A veszélyeztetett helyekre külön kormánybiztosokat küldött, — így Székesfehérvárra Pulszky Ferenczet, Pozsonyba és Vagujhelyre Tarnóczy Kázmért,— akik menten megindították a bűnvizsgálatot a felbujtók és a részesekek ellen. Trencsénmegye területére, ahol szintén forrongott a köznép, statáriumot hirdetett. Szemere belügyminiszter pedig a törvényhatóságokhoz még egy külön körrendeletét is intézett, a melyben az antiszemita zavargások gyors és szigorú megfékezésére utasította őket.^u

De az antiszemizmus csak szórványos és múló kitörése volt ez izgalmas napoknak. A kormány, mint láttuk, hamarosan elfojtotta az egészet. A kedélyek lecsillapodtak, a mesterségesen felszított gyűlölködés helyét csakhamar ismét a régi békés hangulat és egyetértés foglalta el.

Ennél sokkal veszedelmesebb és mélyrehatóbb izgatás indult meg a *nemzetiségi vidékeken*. A kamarilla immár az egész vonalon teljes erővel hozzálátott az aknamunkához, hogy rombadöntse a bízó magyar nemzet szabadságát. Titkos emiszáriusok özönlötték el a Kárpátok alját, a Bán-ságot, Erdély havasait és a legvakmerőbb módon kezdtek izgatni a magyar nemzet ellen.

A bécsi Burgból intézték ugyan e titkos hadjáratot ellenünk, de a bujtoztatások főhadiszállása mégis Zágráb volt.

A reakció ugyanis Horvátországot választotta működése talajául, a honnan a magyar nemzet elleni támadást a siker legtöbb kilátásával intézhette. Itt kezeügyében állott harczedzett népével a határörvidék, innen a legkönnyebben lehetett felkelésre bírni a szerbeket is.

A kamarilla titkos terve — mint az csakhamar napfényre került, — odairányult tehát, hogy a horvátok felhasználásával zendülésre bírja összes nemzetiségeinket; majd közömbösséget színelve csöndesen félreáll és egy darabig szabad folyást enged a viharos eseményeknek. Mikor aztán az egész országot elborítja a polgárháború lángja: a rend helyreállításának ürügye alatt fegyveres erővel beleavatkozik és arra való hivatkozással, hogy a magyar nemzet gyöngye a maga lábán megállani, felfüggeszti az alkotmányt. — Egészen úgy, a miként azt annak idején II. Ferdinánd előírta.

S a kamarilla tényleg jól számított, midőn a horvátokat választá ármányos céljainak eszközéül.

Horvátország földjét, mint azt Béla király Anonymusa is följegyezte, még Árpád hódította meg. S tény, hogy törvénytárunkban Horvátország hosszú időn át „*hódított részek*“ (partes subjectae) elnevezés alatt szerepelt. Ennek daczára azonban a magyar nemzet soha sem érvényesítő a horvát tartománnyal szemben hódítási jogát, sőt inkább mindenkor úgy tekintette, mint vele *kapcsolatban álló* országot (partes adnexae.) Meghagyta külön, helyhatósági jogait, volt külön tartománygyűlése, mely belügyi kérdésekben szabadon működhetett. A horvátok századokon keresztül a legszebb egyetértésben éltek az anyaországgal.

A horvát küldöttség Bécsben. — (Egykorú rajz.)

Együtt küzdöttek-véreztek, ha a harci tárogatók megszólaltak; s midőn elcsitult a háború zivatarja: együtt örvendeztek a béke áldásainak. S ez a testvéries jó viszony az idők folyamán annyira erősbödött, hogy a horvátok,— maguk is tapasztalván az osztrák kormány hatalmi túlkapásait,—még helyhatósági jogaik egyrészét is az anyaországra ruházták. Így, 1790-ben önként felajánlották, hogy országuk adóját a magyar hongyülés szabja meg, s különálló helytartótanácsuk megszüntetésével, Horvátország közigazgatási tekintetben is a magyar kir. helytartótanács alá rendeltessék.

Ez a békés jó viszony csak e század elején: a harminczas években kezdett lazulni, midőn a francia forradalom eszméinek hatása alatt a faj-egyesülés láza fogja el a forrongó népeket. Horvát testvéreink is beleestek ebbe a betegségbe és egy délszláv birodalomról kezdtek álmodni. *Illyria* nevet adtak ennek az alakítandó új birodalomnak, s alkotórészei gyanánt, — persze Horvátország központtal, — a következő országtesteket szemelték ki: Karinthia, Görtz, Istria, Krajna, Stiria, Szlavónia, Dalmátia, továbbá Raguza, Bosznia, Hercegovina, Szerbia, Bulgária és *Alsó-Dilmagyarország*.

Minthogy ez az álomország csakis a magyaroktól való teljes elszakadás révén lett volna megalapítható: természetes, hogy az illyrizmus. dőre ábrándja Után a két testvér-nép közt csakhamar elhidegülés állott be. A százados jó viszonynak vége szakadt, s mind gyakoriabbak lettek az elkeserítő surlódások. Az illyr-mozgalom élén *Gáj Lajos* (szül. 1809. f. 1872.) nevezetű horvát újságíró állott; egy igen eszes és agilis férfiú, aki roppant tevékenységet fejtett ki az illyr-eszme terjesztése és népszerűsítése érdekében. Gáj, mivel azt hitte, hogy ábrándjai megvalósításának útjában csakis a magyarok állanak: eszméi terjesztése közben a legszenvedélyesebben kezdett izgatni hazánk ellen is. Az elvetett mag termő talajra lelt és az illyrizmussal együtt csakhamar nagyranőtt a magyarok elleni gyűlölség is. Akadtak ugyan egyes jó hazafiak, mint Draskovich Sándor, Josipovich Antal stb., kik szembeszálltak e tévtannokkal, de intő szavuk hatástalanul hangzott el. Az illyrizmus árja már oly ^rös volt, hogy elsodort minden józanelműséget.

A bécsi korpianykörök hamar észrevették ezt a veszedelmes mozgalmat, de a helyett, hogy már csirájában elfojtották volna, kéz alatt még dédelgették, hogy ez által is akadályokat gördítsenek a magyarnemzet törekvései elé.

A kamarilla tehát jól számított, midőn működése talajául Horvátországot választá. Tudta, hogy az illyrizmus maszlagával elhódított köznépet mindenre felhasználhatja. Csak a vezetőket kellett megnyernie. S Kulmer báró segélyével, — aki maga is horvát származású volt és játszotta a nagy illyristát, — rövid idő alatt ez irányban is egészen célját érte. A horvát-tulzók horogra kerültek, sőt Gáj Lajos, a főagitátor az udvari-körökkel lépett egyenes összeköttetésbe.

Gáj Lajosnak, nyilván bécsi intésre, az képezte legelső teendőjét, hogy a pesti márcziusi események példájára, egy nagy nemzeti gyűlést toborozzon össze, a hol szintén pontokba foglalva proklamáltassék a

horvátok kívánsága. A márcziusi 15-iki vívmányok híre, mint tudjuk, eleintén Horvátországban kedvező határt tett. Ezt a hatást akarta a kamarilla mindenekelőtt lerombolni.

Horvát tábor 1848-ban. — (Egykorú rajz.)

A horvát „nemzeti gyűlés“ márczius 25-én Zágrábban csakugyan megtartatott. Az illyr-mozgalom összes vezéreiből résztvettek benne: de eljött báró Kulmer is, aki, úgy látszik, titkos intézője volt az egész mozgalomnak és aki később, nyilván ebbéli működése jutalmául, tárcza nélküli miniszterré neveztetett ki.

Sztratimirovics György.

A gyűlés élénken, zajosan folyt le. Volt több magyar-ellenes beszéd s még több harsány zsviózás, majd pohárkószöntős lakoma, amelyen Jellasich már horvát bárt gyanánt ünnepeltetett. A gyűlés eredménye egyébként egy forradalmi hangú határozatban csúcsosodott ki, amely 'határozat, a pesti példára, szintén pontokba foglalva sorolja el a horvátok kívánságait. E határozat, mely az első lépés volt a nyílt pártütéshez, a következőleg szól:

Mit kíván a horvát nemzet?

1. Jellasich neveztessek ki bának.
2. A tartomány gyűlés májusra hívassék össze.
3. Dalmácia, Szlavónia és a Határőrvidék Horvátországgal egyesítesenek.
4. Nemzeti függetlenség.
5. Felelős független minisztérium.
6. A nemzeti nyelv szabad használata bel- és külügyekben. '
7. Zágrábban egyetem állíttassák.
8. A szabad nemzeti szellem alapelveinek politikai és értelmi kifejezése.
9. Sajtó-, szólás-, tan- és vallásszabadság.
10. Évenkinti országgyűlés felváltva Zágrábban, Eszéken, Zarában és Fiúmében.
11. Népképviselő egyenlőség alapján.
12. Jogegyenlőség, törvényszéki nyilvánosság, esküdtszék, bírói felelősség.
13. Közös adózás.
14. A robot eltörlése.
15. Nemzeti bank alapítása.
16. Az eddigi magyar kormány kezelése alatt álló nemzeti pénzalap visszaállítása.
17. Nemzetőrség, az ország kapitányának, kit a tartománygyűlés választ, parancsnoksága alatt.
18. A nemzeti csapatok béke idején otthon maradnak, hazafi tiszteltől nemzeti nyelven vezényeltetnek, az idegen csapatok az országból kiharancsoltatnak, a határőrök Olaszországból hazahívatnak.
19. A nemzeti csapatok esküt tesznek le a király, az alkotmány és a nemzeti szabadság iránti hűségre.
20. A politikai foglyok, különösen Tomesco Miklós, szabadon bocsátandók.
21. Társulati, gyülekezési és kérelmi jog.
22. Mindennemű közbülső vámok eltörlései
23. A tengeri só szabad bevitel.
24. A közmunka eltörlése az örvidéken, a községek régi jogainak helyreállítása.
25. Az örvidéki pénzalap a nemzeti pénzügyminiszter kezelése alá adassék.
26. A határőrnek egyenlő joga és szabadsága legyen az ország egyéb polgáraival.
27. A városok és községek újraszervezése a szabadság, önkormányzat és szólás-szabadság alapján.

28. A főispán az ősi „Zupán“ néven neveztessek és a megyék újra szerveztessek.

29. Mindennemű egyházi és világi hivatalok csupán belföldieknek adassanak.

30. A papi nótlenség töröltessék el, isteni-tiszteleten a nemzeti nyelv használtassák.

E pontok proklamálásával az illyr-párt most már egészen túlsúlyra vergődött. A nagyzás örülete magával ragadta még a mérsékeltbb elemeket is. Az a csekélyszámú magyarbarát horvát, a ki még a régi hűséggel viseltetett az anyaország iránt, a rohamosan növekvő illyr-áramlat által csakhamar végkép lesodortatott a cselekvés teréről. Minden úgy indult, a mint azt a kamarilla kitervelte. A horvátok, íme, maguk

A karlóczai szerb nemzeti gyűlés 1848. máj. 13.

(A szabadságharcz idején Zágrábban készült kép.)

kívánják bánul Jellasichot, akit erre az állásra már előzőleg úgyis kiszemeltek és készletben tartanak. A 30 pont magában foglalja a Magyarországtól való teljes elszakadást; a gyűlés ama határozata pedig, hogy a horvátok kívánságaik teljesítéséért küldöttségileg egyenesen a trónhoz fordulnak: bő alkalmul fog szolgálni a beavatkozásra.

Hogy az egész mozgalmat Bécsből irányították, erre nézve csattanós bizonyítékul szolgád Gáj Lajosnak nyilvánosságra jutott egyik

levele, melyet 1848. márczius 24-én, tehát a „nemzeti gyűlés“ előtti napon János főherceghez intézett.

... „Kötelességszerűleg jelentem, — írja Gáj e levelében,— hogy az itteni viszonyok a dynasztia, az. állam és nemzetünk érdekében, vezetésem alatt oly kedvezőleg alakulnak, hogy. a nekem adott megbízások szerint a legjobb eredményeket bizton várhatjuk“

A magyar politikai körök csak most, a zágrábi „nemzeti gyűlés“ után kezdtek komolyabban foglalkozni a horvátországi eseményekkel. Úgy Pesten, mint Pozsonyban ismerték ugyan Gáj üzelmeit, de a reformmozgalmak közepette alig vetettek rá ügyet. Az egész illyrizmust nem tartották egyébnek néhány túlzó kisszerű izgatásánál, a melyet egypár jó szóval ártalmatlanná lehet tenni.

Így fogja fel a pesti „közcsendi bizottmány“ is, a mely a horvát

Rajaich, karlóczai szerb érsek.

követelésekre a következő engesztelékeny és lelkes felhívással válaszolt: Horvátok, szeretett testvéreink!

Háromszáz éves elnyomás után valahára a függetlenség s szabadság küszöbére léptünk. Amit kivívtunk, a mi javunkra és a tietekre egyaránt vívtuk ki.

A jelszó, mely alatt küzdünk, s ha kell még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdeket magában foglaló függetlenség és szabadság szent neve.

Az ügy közös, a miénk úgy, mint a tiétek. Az ellenség közös: az ausztriai zsarnok bürokrácia. Ez ellen kell hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden népfaj, mely e hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak így vívhatjuk ki az ország önállását, szabadságát. '

Barátaink! A jó és balsors között nyolcz századon által híven megőrzött barátság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai!

Horvátok! Mindenre, ami szent előttetek, kérünk: ne viszálykodjunk! Feledjük a nyelvkülömbiséget, kik a közsabadság érdekében egyek vagyunk.

Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek, mert azok a mi közös gyöngítésünkre, elnyomásunkra akarják felhasználni a viszálykodást.

Testvérek! egyesüljünk!

Kelt Pesten, 1848. évi márczius 31-én.

A pestvárosi rendreiügyelő bizottmány.

De a pozsonyi országgyűlés sem látott még ekkor valami nagyobb veszedelmet az illyr-mozgalomban. A márczius 28-iki ülésen került szóba

Knicsanin István, szerb felkelévezér.

a kérdés, amely alkalommal maga Kossuth is sokkal megnyugtatóbbnak látta a helyzetet, mint az tényleg volt.

. . . Ha — így szólt ez alkalommal a többi közt, — Magyarországnak békés, barátságos viszonyai Horvátországgal megzavartatnak, ez csak két oknak lehet a következése. Első az, hogy Magyarország a szabadság iránt kellő méltánnyal viselkedik; másik az, hogy egyes rossz emberek az ottani népet bujtotgatják és az országgyűlést megelőzik abban, hogy a nép felvilágosíttassék. Úgy vagyok értesülve, hogy a magyar országgyűlés lépéseit a horvát nép mindenütt hálával, lelkesedéssel s a hű ragaszkodás nyilatkozataival fogadta. De van ott *néhány egyén*, kik a zavarosban halászni szeretve, készek lennének Horvátország nyugalmit, szabadságát, alkotmányát feláldozni szennyes nagyravágyásuknak és más mellékes ezéljaiknak. . .

Az országgyűlés elégnék tartotta, hogy horvát néphez csillapító szótart intéztessék.

Tehát maguk a rendek sem látták még a titkos kezét, mely az illyr-mozgalmat vezeti. Egyáltalán az országgyűlés az újjáalakítás ez első napjaiban oly bizalommal viseltetett összes nemzetiségeink iránt, hogy azt hitte: elegendő lesz a népet új szabadságjogairól felvilágosítani és az, minden bujtogatás dacára továbbra nyugodt marad. A zágrábi „nemzeti gyűlés“ határozatához képest a horvátok kívánságait tartalmazó petíciót, Gáj Lajos és Ozegovich Merell vezetése alatt, száztagú küldöttség vitte fel Bécsbe.

Márczius 29-én járultak kérelmükkel a trón elé. Fogadtatásuk igen kegyteljes volt, noha az adott királyi válasz, — nehogy a kamarilla titkos tervei idő előtt dobra ütessenek, — tartózkodóig hangzott. Biztosítást nyertek, hogy nemzetiségük, nyelvük és önkormányzati joguk továbbra is épségben marad; de egyúttal figyelmeztetnek, hogy minden olyatén törekvés, amely a Magyarországgal fönnálló kapocs gyöngítésére irányul, nem találkozhatik a korona helyeslésével. Benyújtott kérelmükre az írásos választ egyébként majd átvehetik Haulik György zágrábi érsektől, mint báni helyettesről.

Így folyt le a nyilvános kihallgatás. De magánúton egészen más biztatást kaptak. A küldöttség-vezetői már az audiencia előtt több ízben bizalmasan értekeztek Kolowrat és Fiquelmont osztrák miniszterekkel, a kamarilla e két odaadó eszközével. Gáj Lajost pedig még külön kihallgatáson is fogadta János főherceg, de sőt maga Zsófia főherceg-asszony is.

E titkos értekezleteknek és magán kihallgatásoknak csakhamar kipattant a titka. Néhány nap múlva, április 0-án, általános meglepetésre, egy grancsár ezredes: báró *Jellasich József, Horvát-Szlavonország és Dalmácia bánjául nevezetett ki.* Az új bán egyben vezérőrnagygyá léptetett elő, s ráadásul még a valóságos belső titkos tanácsosi címét is megkapta.

Jellasich kinevezése *egy nappal előbb* történt a Batthyány-miniszterium megerősítésénél; mindenesetre azért, hogy az új bán, akinek kinevezését bizonyára kifogásolta volna a magyar kormány, akadálytalanul foglalhassa el méltóságát.

A kamarilla, Jellasich kinevezésével most már minden további tétovázás nélkül a határozott cselekvés terére lépett. Erre vall azon körülmény is, hogy a törődött Lajos főherceg helyett a fiatalabb Ferencz Károly trónöröklő-főherceg vette át a támadás vezetését.

Jellasich József báró, — kinek oly kárhozatos szerep jutott szabadságharcunkban, — horvát szüléktől 1809-ben született. Atyja szintén katona volt és mint altábornagy vonult nyugdíjba; hosszas szolgálata jutalmául a bárói címet nyervén. A fiatal *Jellasich* e bárói rangon kívül alig örökölt egyebet atyjától. Még neveltetését is ingyenes he-

Kiss Ernő honvédtábornok. — (Egykorú dagouereotype-kép után.)

lyen nyerte: a Teréziánumban. Tanulmányai befejezésével a testőrségbe lépett, ahonnan hadnagyi ranggal a rendes sorkatonasághoz tétetett át.

Az 1848-iki események beköszöntésével az első báni ezrednél már mint parancsnokoló ezredes működött.

Jellasich József igen eszes s ambiciózus ember volt; külseje megnyerő, társalgása könnyed, fellépése gavalléros. Előszeretettel fog-

lalkozott a költészettel is, s a „Danika“ című horvát folyóiratba az illyrizmus dicsőítésére számos politikai irányú verset írt. Népszerűségével csakhamar túlszárnyalta Gájt; s honfitársai máris úgy tekintettek rá, mint az illyr-eszme megvalósítójára.

De Jellasich az udvari-körök figyelmét is magára vonta. Bejáratos lett a Burgba,. s különösen Zsófia főhercegasszony igen megkedvelte. Ez a magas pártfogás aztán olyan súlyt adott egyéniségének, hogy a horvát pártütés keresztülvitelére az aknamunka megkezdésekor mindjárt őt szemelték ki.

S kétségtelen, hogy erre a hóhéri munkára Jellasichnál alkalmasabb egyént alig találhattak volna. Dicstelen szerepét mesterien játszotta végig. Úgy tett, mintha a horvátok érdekében cselekednék, valójában pedig csakis a bécsi reakciót szolgálta. Elámítottá honfitársait, prédául dobta nemzetét az udvari kegy kedvéért. De meg is kapta bő jutalmát. Szabadságharcunk leveretése után grófi rangra emeltetett, Horvátország polgári és katonai bánja lett, s mint az udvar állandó kegyeltje halt meg 1859-ben.

Jellasich mindjárt a legelső fellépésével a nyílt forradalom terére lépett. Abban a körlevélben ugyanis, amelyben báni kinevezését adja tudomásul a horvátoknak, a többi közt imígy szól:

... A forradalom megrendítő és rombadöntő. a társadalmi élet, a nemzeti és állami viszonyok régi alapjait, nevezetesen pedig a mi viszonyainkat Magyarországgal, ősi szövetséges társunkkal. Miből reánk nézve azon szükségesség folyik, hogy tekintettel a magyar koronával való ősi kapcsolatunkra, mi magunk oda működjünk, hogy ahhoz való viszonyunk új, a szabadság, önállóság és egyenlőség . szellemének megfelelő, tehát szabad és hős nemzethez méltó alapokra fektetessék; addig pedig *részünkről minden viszony a mostani magyar kormánnyal megszakítassék.* “.

Ez a lázító irat volt Jellasich előfutárja; ő maga pedig ápril 18-án vonult be nagy ünnepélyességek között Zágrádba, ahol nyomban megkezdte a pártütés rendszeres szervezését.

A zágrábi példaadás,—amint azt a kamarilla jól számítja,—csakhamar megtette felbújtó hatását a magyarországi nemzetiségekre.

A délvidéki *szerbek* kezdtek mozogni legelőször is.

A mi szerbeinket is izgatta egy titkos vágy, de a mély szintén összeférhetetlen volt az egységes magyar állameszmével. Még 1790-ben bécsi izgatásra, azzal a kérelemmel járultak II. Lipóthoz, hogy hasítsa ki Magyarország testéből Bácsmegyét, meg a temesi bánásgot és *Vojvodina* elnevezés alatt kerekítsen ki részükre egy külön szerb tartományt, amelyet, függetlenül a magyar államtól, nemzeti vajdák kormányozzanak.

A politikai viszonyok azonban hirtelen megváltoztak: a szerbekre nem volt többé szükség, s így az udvar kérelmüket mellőzte. A szerb-túlzók azóta gyakran fölelevenítették a Vojvodina álmképét, de minden komolyabb izgatás nélkül.

A kamarilla titkos ügynökei tehát első sorban a Vojvodina eszméjét használták fel a szerbek felizgatására.

Csemovics Péter. — (Barabás rajza.)

Március közepén már itt-ott mozgolódni kezdtek, majd Újvidéken gyűlésre jöttek össze s a következő 16 pontban foglalták össze kívánságaikat:

I. A szerbek a magyar nemzetiséget és a magyar nyelv diplomáciai méltóságát, ezek elsőbbségét és hatalmát minden közállodalmi és hazai viszonyokban, Magyarországon szíves készséggel elismerik; de viszont kívánják, hogy a magok nemzetisége is megismertessék és nyelvük szabad használatára a magok tulajdon

ügyeikben, az egyházi szolgálatokban és azok körüli beligazgatásban törvény által megerősíttessenek.

II. Vallásuk függetlensége, szabadsága és más keresztény vallásokkal viszonyos egyenlősége, szentegyházi, iskolai s egyéb képzőintézetek, valamint köz-, elidegeníthetlen alapítványai és egyéb nemzeti intézetek, nemzeti gyülekezetek általi szabad rendezése s igazgatása, szintén törvény által megerősíttessék.

III. Jövendőben a püspökségek, az egyházi szabályok által meghatározott egy évi szünetre üresek ne maradhassanak; és így a már rég megürült bácsi püspökség azonnal és még a nemzeti gyülekezet előtt töltsék be.

IV. A zárdák birtokaikra nézve törvény által biztosíttassanak; elvett birtokaik adassanak vissza; azok rendeltetése, valamint a kezelésmód és nemzeti gyülekezet hatása alá essenek.

V. Hogy mind az első (consistorium), mind a főlebbviteli bíróságú szent-székekhez (appellatorium) aránylagos számmal és döntő szavazattal ellátott világi óhitű egyének alkalmaztassanak összes dolgokban, melyek, valamint azelőtt is, szerb nyelven lesznek vezetendők.

VI. A keleti hitvallás bármily megtámadás ellen, kiváltképen pedig unió és propaganda ellen, tökéletességgel biztosíttassák s a szentegyházak, melyek erőszakkal, vagy álnokul és ámitással elfoglaltattak, ugyanazon hitvallásuaknak adassanak azonnal vissza.

VII. Nemzeti gyülekezet minden évi szeptember 13-ik napján, úgyis mint egyházunk új éve napján, esztendőnként felsőbb helyről való engedelem nyerése megszüntetésével, Újvidéken, mint legnépesebb szerb község helyén, tartassék; és a gyülekezeti követek választásában részesüljenek mindazok, kik papibért fizetnek.

VIII. A nemzeti gyülekezet haladék nélkül, még' pedig jelen országgyűlés feloszlása előtt, de mindenesetre a jövő országgyűlés összehívása előtt tartatni engedjessék; s abban világi osztályból, 100, egyháziak közül 25, határszélről 50 és pedig ezen utóbbiak közül 20 katonai, 30 polgári egyén, végre a dalmátok közül 10 képviselők részesüljenek.

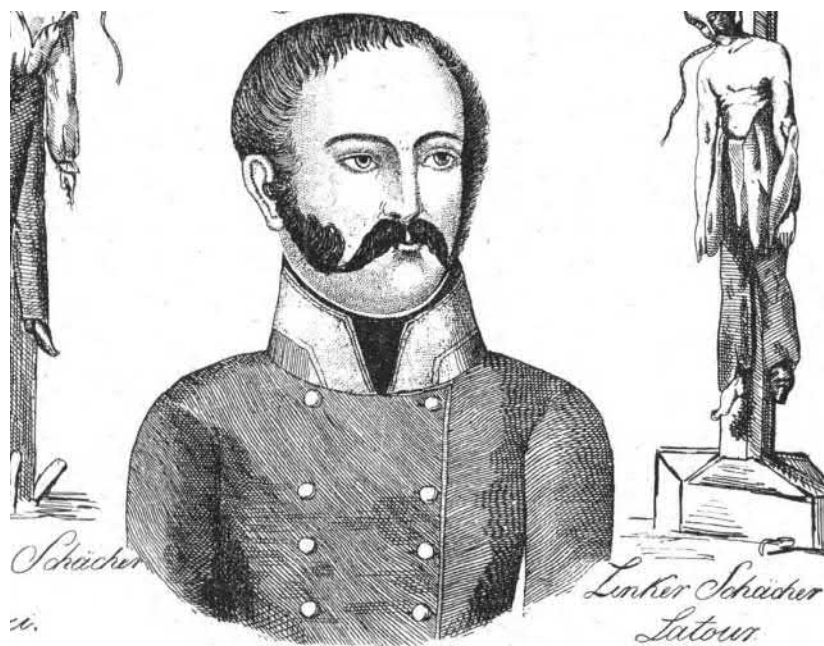
IX. A nemzeti gyülekezet jogosíttassék föl, nemcsak érsek és püspököket, hanem iskolai főigazgatót, s nemzeti elidegeníthetlen és iskolai közalapítványok felett örökdő segédeket, (assistens) akik mint számoló kezelők egy gyülekezettől a másiktól, ennek számadásukat előterjeszteni kötelesek leendenek, szabadon választani.

X. A gyülekezeti tanácskozások nyilvánosan tartassanak, hatáskörei és tárgyai pedig, valamint az egész organisációja, melyet az első gyülekezet kidolgozand, országgyűlésileg törvény által megerősíttessenek.

XI. Érsekünknek és püspökeinknek országgyűlési szavazat és ülési jog, méltóságaikhoz s hivataloskodási kor szerint, a kath. érsekek és püspökök között adassék meg.

XII. Az 1792. X. és 1844. V. törvényzikk értelmében, szerb nemzetből való egyének, valamint a legfelsőbb és felsőbb, úgy egyéb törvényhatóságokhoz leendő tisztalkalmaztatáskor, illő tekintetbe vétessenek és a mostani körülmények között azok tettel alkalmaztassanak.

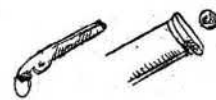
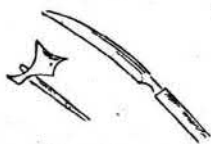
XIII. A kikindai és tizamelléki kerületek jogosíttassanak fel, ismeretes érdekeik következtében, ülással és szavazattal bíró követeket országgyűlésre küldeni.

BARON JOS. JELACHICH,

*General Feldmarschal Lieutenant
und Gäubirhauptmann*

Chapfurchtsvoll gewöhnet von freim Völkhe allen Schwarzgelben!

Jellasich torzképe.

(Megjelent a bécsi 1848. októberi forradalom idején.)

XIV. A *határőrségi egyházi és iskolai dolgok rendezése, valamint iskolai igazgatónak kineveztetése* a nemzeti gyülekezettől függjön, továbbá a határőrvidék politikai tekintetben a többi országrészekkel egyenlő helyzetbe tétessenek, a hűbéri (feudális kötelék, valamint már, a magyar alkotmány úrbéri hatalma volt lákóira nézve is megszüntettetett, reájok nézve is megszüntetessék: hogy ők is földjük iránt tulajdonjogot nyerjenek és minden egyéb szabadságokat és jótéteményeket, melyekben az egész hon részesül, új törvény szerint valósággal élvezhessenek.

XV. A végvidéki katonák, szolgálatok tekintetében, hacsak tettelesen abban vannak és járnak el, a haditörvények alá rendeltessenek; ezen szolgálatok irányában pedig mindazon jogokat, melyeket a magyar nemzeti őrsereg új törvény értelmében élvezni fog: szintén élvezzék; nevezetesen önmaguk tiszteket választhassanak, annyival is inkább, minthogy ezen jogot a nemzet fegyverrel megérdemelvén, azelőtt is gyakorolták, kiváltságai szerint és azokból csak idővel kiesett legyen.

XVI. A rom. kath. hitről más vallásra szabad átmenetről rendelkező 1844-ik évi 3-ik törvényzikk a vegyesházasságok teljes szabadságával együtt az ó-hitűekre is kiterjesztessék. Meggyőződve lévén, hogy dicsőségesen országló fejedelmünk kegyelme és az őszinte hazai kormány és törvényhozótest nagylelkűig emez igazságon alapult és mérsékleti kívánatainkat meghallgatni és sikeresíteni fogják, a szerbek és többi ó-hitűek jobbágyi hódolattal szent Ígéretüket teszik, hogy egész szívükből és lelkükből, vagyonaik- és önmaguk feláldozásával, a hon javának előmozdításában törekednek, hogy az alkotmányos király és édes hazánk iránt, érdemdús elődeiket nemcsak utánozni, hanem fölülhaladni fogják.

Kelt Újvidéken, 1848-ik évi márczius hó 15—27. tartott szerb és egyéb ó-hitű községek gyülekezetéből.

Az újvidéki gyűlés összehívói sokkal óvatosabban jártak el, mint a horvátok. Úgy intézték a dolgot, mintha a törvényesség teréről nem akarnának lelépni. Kívánságaikat tehát, — nyilván a kamarilla intésére, — akként formulázták, hogy addig is, míg nyíltan fölléphetnek, a párt-ütés gyanúját elhárítsák magukról. S épp azért, hogy még a külsőségekben is lehetőleg megőrizzék a törvényesség látszatát, azt határozták, hogy nem mennek mindjárt Bécsbe, mint a horvátok, hanem először a magyar országgyűléshez fordulnak. A pozsonyi országgyűlés ápril 8-án a kerületi ülésen fogadta a szerb küldöttséget, a melynek Kosztics Sándor és Sztratimirovics György voltak a vezetői. A küldöttségnek a rendek nevében Kossuth válaszolt. Higgadt és a békülékenység szellemétől áthatott beszédjében kijelentette, hogy a kivívott szabadság áldása, a haza minden polgárára, vallás- és nyelvkülönbség nélkül egyaránt szétárad; az alkotmányos jogokban tehát éppúgy fognak részesülni az összes nemzetiségek, s így a szerbek is, mint a magyarok. Ami az egyházi-ügyekre vonatkozó panaszait illeti, azokat megvizsgálja a kormány, s lehetőleg orvosolni fogja.

A rendek egyáltalán oly kitüntetéssel és annyi előzékenységgel fogadták a szerb küldötteket, hogy ha csakugyan békés járatban varnak: a legnagyobb meglepéssel kellett volna tűzhelyeikhez visszatérniök.

Ámde, mindjárt az ünnepélyes fogadtatás után elárulták, hogy

Damjanich János honvédtábornok. — (1848-iki arckép után.)

egészen mást forralnak. Magánbeszélgetés közben ugyanis a küldöttség egyik vezetője: Sztratimirovics, hevétől elragadtatva, így kiáltott fel:

— Ha kívánságaink szószerint nem teljesítenek: akkor másutt fogjuk keresni azok kielégítését.

Ez a fenyegető elszólás egyszerre megvilágítja a szerb mozgalom rejtett céljait. Kossuth Sztratimirovicrsá tekintett és kissé élesebb hangon állítólag így felelt:

— Úgy! Akkor hát döntsön köztünk a kard.

Ezzel a társalgásnak hirtelen vége szakadt, s a küldöttség még az nap visszatért Újvidékre.

Vannak, kik azt állítják, hogy Kossuthnak ezen érdes válasza űzte volna a szerbeket a forradalom terére. Ez azonban nem való. Már a szerb küldöttség pozsonyi útja előtt köztudomásúlag az egész Alvidék annyira alá volt aknázva, hogy a zendülés nyílt kitörése csakis a vezetők intésétől függött. Úgy a Szerémségben, mint a Határőrvidéken csaknem márczius közepe óta a legféktelenebb módon folyt a magyarok elleni izgatás. Az üzelmek kohója Karlóczán volt, főintézője pedig Rajasics József szerb érsek; ugyanazon Rajasics, aki néhány hét előtt, mint a pozsonyi országgyűlés küldöttségének tagja, nemzetiszínű kokárdával a mellén járta Bécsset és a többi magyar hazafiakkal együttesen sürgette az alkotmányos reformokat.

Innen, Karlóczáról került ki az a körlevél is, amely ápril folyamán kézről-kézre járt az Alvidéken, s amely külön Vojvodina alakítására hívja fel a szerbeket. A körlevél a következőkben sorolta fel a rácok forradalmi kívánságait;

1. Nemzeti önállóság és függetlenség a szerbek részére kiszakítandó tartományban.

2. E szerb tartomány alakíttassák: Bácsmegyéből, a sajkások kerületéből, a temesi bánásgból, ideértve annak mind a polgári, mind a katonai igazgatás alá tartozó végvidéki kerületeit, továbbá Szerémmegeből a péterváradi ezred kerületével és végre Baranyamegyéből.

3. Ezen ilykép kikerekített tartomány a szerb nép által saját kebeléből választandó ősi szokás szerint, „despot“ czímet viselendő nemzeti főnök által igazgattassék, s Magyarországgal csak az uralkodó azonoságánál fogva maradjon kapcsolatban.

4. Horvát-, Tót- és Dalmátországgal véd- és dacszövetség köttessék.

A karlóczai körlevél megtette kívánt hatását. A templomok, a béke e megszentelt hajlékai a bujtogatás fészkei lőnek. A szerb papság a szószékről hirdette ki a körlevelet, és ajkán az Isten nevével tüzelte a népet a lázadásra. Dűhe első sorban a magyar anyakönyvek ellen irányult. Nyolcz év óta, 1840-től ugyanis, egy erre vonatkozó törvény-

czikk értelmében az egyházi anyakönyveket a nemzetiségi vidékeken is *magyarul* kellett vezetni. Ez a törvényhozási intézkedés mindig szálka volt a szerb papság szemében. Most tehát, midőn érezte, hogy az ud-

1848—49-iki rézpénz.

vari-párt áll a háta mögött, valóságos irtó-háborút indított a magyar anyakönyvek ellen. Majdnem mindenütt ezek megsemmisítésével vezették be a zendülést.

1848-iki ezüstpénz.

Az útmutatás Újvidékről jött. Itt tépte össze, ápril 20-án, a felbujtogatott nép legelőször a magyar anyakönyveket. Ugyanezen alkalommal papok vezetése/ mellett, valóságos búcsújárásként egy nagy

küldöttség zarándokolt a közelfekvő Karlóczára, s arra kérte Rajasicsot, hogy a szerbeket nemzeti gyűlésre hívja össze. Rajasics, — aki akkor már minden tartózkodás nélkül egészen leveté álarczát,— hajlottá törvényellenes kérésre és május 13-ikára Újvidékre önhatalmúlag csakugyan gyűlést hirdetett.

Ezzel aztán megadatott a jel a nyílt zendülésre. Az egész Alvidéken lángrollobbant a gyűlölség zsarátnoka.

Néhány nap múlva, — ápril 24-én, — *Nagykikindán* már vér folyt. A kincstári földek felosztását követelte a nép. S midőn a kerületi bíró a helyben állomásozó huszárszázad segélyével akart rendet csinálni: a nekivadult tömeg fejszét, kaszát ragadt s vakmerően megtámadta a katonaságot. Véres utczai harcz fejlődött. Egy tiszt súlyosan megsebesült, két huszár elesett. A támadás oly erős és heves volt, hogy a huszárság, miután lőszere is elfogyott, kénytelen volt kivonulni a városból. Csak az kellett a dühöngő tömegnek. Mint a tigris, ha vért iszik, szilaj kegyetlenséggel fogott a szörnyű pusztításhoz. A rabokat kiszabadítá börtöneikből, s ezekkel egyesülve, előbb a középületeket rabolta ki, majd az úriházakra kerítette a sort.

— Üssétek agyon az urakat! — Vesszen minden magyar! — üvöltötte a pusztító tömeg a félrevert harangok kongása közt.

A kincstári és kerületi tisztviselők, szerencsére még idejekorán elmenekültek. Csak két városi tanácsos maradt vissza: Csuncsics János és Izákovics Sándor; mindakettő kikindai származású szerb. De a vérszomjas tömeget immár annyira elvakította dűhe, hogy azt sem nézte, kit támad meg. Az elmenekült tisztviselők helyett ezen a két boldogtalan emberen állott rettenetes boszút. Csuncsicsot előbb megcsönkítették: orrát levágták, szemeit kiszúrták; aztán a véres holttetemet, fejére csorba faze-
kat nyomva, egy vasárus-bolt ajtajába ültették. Izákovicsot pedig pocso-
lyába fullasztották: bedugták fejét a bűzös ganajlébe s addig tartották ott, míg iszonyatos kínok közt meg nem halt.

E szörnyűségekről egy szemtanú: Samarjai Károly 1848. ápril 30-án a „Pesti Hírlap”-nak hosszabb levélben számol be, a többi közt a következőket írván:

Ápril 24-én délután 3 óraker, — így ír a többi közt, — félreverték a harangok, lőszerek-, kaszák- és villákkal rohant a nép az itteni vagyonosabb lakosokra, halállal, gyújtogatással és pusztítással fenyegetőzve. A rémült lakosok nagy része, sőt az ó-hitűek közül is sokan kerítésekén és sövényeken keresztül menekültek az országúira, és lőn minden irányban nagy kivándorlás A városban rémes jajgatások, fenyegetődzések, lövések, szünetnélküli harangkongás és káromkodások valá-

nak hallhatók: „üssétek agyon az urakat, a magyarokat és németeket“, ordíták a felbőszültek.

A szerencsétlen áldozatok között megemlítendő: Csuncsics tanácsos, ki saját pinczéjébe menekült, s a lázadók által felfedeztetvén, először tagjai csonkították meg, aztán teknővel beborították, azon biztatással, hogy majd, ha borát megivák, segítenek rajta. Később szemeit vagdosák ki a szerencsétlennek s agyonverék. A dühös nép még holttestét is verdesé, s meztelenül egy vasáros-bolt ajtajába ülteté,

Hurbán M. József. — (A pánszláv agitátor fiatalkori arc képe.)

orrát levágá s fazék-koronát nyomott fejébe az átmenők rémületére. Hasonló sors érte Izákovics tanácsost is, ki miután családja megmenekült, egy beteg nő szobájában ájulásig veretett, s föleszmélvén, a ház kertjén keresztül futott, de a kerítésen kívül elfogatott, fejét ganajos mocsárba dugták, s úgy múlt ki fájdalmas és leírhatlan kínzások közt. Iszonyattal fordul el az ember e borzasztó jelenetektől.

A helységben csak 72 huszár volt, ezek közül ketten megölettek, többen megsebesültek, s látva, hogy ily roppant tömeg ellen lehetetlen harcolniok, a mezőre

vonultak. Ekkor a dühöngők a vagyonosabb polgárok házait pusztíták, nincs a fő-utcán, a piac közeliében szoba, melyben még a vaskályhák is szét ne zúzóttak volna; ablakok, ablakfogalványok, zongorák, szekrények s mindenféle bútorok nem darabokra, de csaknem pórrá zúzóttak, még a legkisebb könyvet és irományokat is széthasogatták; státuspapírosokat, részvényeket s ágyneműeket eltépvé az utcára szórtak. Sztojánovics főügyésznek a házát egészen földűtták, sőt kis gyermekeit is vérszomjasán keresték, hogy agyonverjék.

A kerület házában a tisztviselők minden szobáit feldűtták, okleveleiket és mindennemű irományaikat széttépték, a tanácssteremben mindent összezűztak, még felséges királyunk arczképét is, az asztalon levő keresztet darabokra törték.

A tatárok kegyetlenebbűl nem pusztíthattak, Dózsa emberei ezt el nem követték, de a vadállatok sem képesek azt elkövetni, mit a kikindai gyűlevész nép cselekedett....

Ápril 26-án *Ó-Becsén* történt hasonló kegyetlenkedés. Itt Zákó Istvánt, Bácsmegye egykori követét, mert a tanácsűlésen magyarul szólast fel, támadta meg a vérszomjas tömeg. Orvul rátörték házára, összezűzták bútorait, majd őt magát rohanták meg és karóba akarták húzni. Zákó csak nagy nehezen, súlyos baltasebbel homlokán, menekedhetett meg a gyilkosok karmai közül.

Petrovoszellón, Moholon, Szent-Tamáson, Verseczen, Kulpinban, Eleméren, stb. szintén véres erőszakoskodásokban tört ki a népszenevedély. Hogy T.-Szt.-Miklóson, Pádén és Hegyesen a forrongás túl nem lépte a törvényesség korlátáit: az csakis Csutak Kálmán torontálmegyei őrbiztos éberségének vala köszönhető. A magyar anyakönyvek megsemmisítésével kezdűdött mindenűtt a lázadás, aztán következett a régi tisztviselők elűzése, végűl a pusztítás és a rablás.

A kormány, híret vevén a szerb űzelmeknek, tűstént erélyes intézkedéseket tett a zavargások elfojtására. *Csernovics* Péter temesmegyei főispánt az egész Bánságra, továbbá Bács és Aradmegye területére teljes hatalmú kir. biztossá nevezte ki; gondoskodott továbbá, hogy megfelelő haderő álljon rendelkezésére. Nagy-Kikindátegy ezred Hannover-huszár s két ezred gyalogság szállotta meg.

És itt merűl fel a szabadságharcban legelőször *Kiss Ernő*, az aradi vértanú neve.

Ittebei *Kiss Ernő* 1800-ban Temesváron született. Még mint serdűlő ifjú a katonai pályára lépett. Huszonegy éves korában már főhadnagy volt a 3-ik sz. dzsidás-ezredben, ahol csakhamar kapitány, majd őrnagy lett. Innen alezredesi ranggal a 10-ik számú huszárezredhez tétetett át. A szerb mozgalmak Új-Pécsen találták, mint a 2 ik számú Hannover-huszárezred parancsnokát. E minőségben szállotta

Tót küldöttség Ferencz József főherczegaél. — (Prágában készült egykorú kép.)

meg ezredével Nagy-Kikindát, hogy ott a megzavart rendet helyreállítsa. Midőn a nemzet és az uralkodóház közt bekövetkezett a végzetes szakadás: Kiss Ernő esküjéhez híven továbbra is a megtámadott haza védelmében maradt. Több fényes diadalt aratott a pártütő rácok felett. Egyik legdicsőbb fegyverténye: Perlász bevétele, midőn a szerbek el-sánczolt táborát szuronyrohammal szórta szét.

Kiss Ernő a legvagyonosabb nemesemberek sorába tartozott. Eleméren gyönyörű kastélya volt, ellátva minden kényelemmel, telve számos drága műtárggyal. A rácok úgy álltak rajta bosszút, hogy a kastélyt kirabolták és felgyújtották. Csak füstös romjai maradtak meg ennek a páratlanul álló szép tündérpalotának.

Harci sikerei elismerésül később tábornokká nevezték ki s mint ilyen egyideig a hadügyminiszteri teendőket is ellátta.

Kiss Ernő, — mint egyik kortársa följegyezte, — középtermetű, elegáns megjelenésű, szép férfi volt. Szemeiből nyíltság és értelem sugárzott. Sokat adott a külcsínre; viselkedésén, életmódjában meglátszott az

igazi úr. A harctéren bátor, a társaséletben nyájas és előzékeny. Jelleme tiszta mint a színarany, de erős mint az aczél.¹

Bús sorsa ismeretes. Mert hű volt hazájához: — az aradi vár-árookban 1849-. október 6-án kivégeztetett.

Kiss Ernő segélyével Csernovics, a kiküldött kir. biztos úgy Nagy-Kikindán, mint Ó-Becsén csakhamar rendet csinált. A bujtogatók közül tizenkettő bitóra került, mintegy százan pedig börtönbüntetéssel lakoltak.

Csernovics Péter (szül. 1810. † 1892.) születésére maga is szerb. Arzenius patriarcha családjából származott, a kinek emléke maiglan is nagy tiszteletben áll a szerbeknél. 1844-ben Aradmegyét képviselte az országgyűlésen, ahol szabadelvű nézetei, tiszta hazafisága miatt közbecsülésben részesült. Később Temesmegye főispánja, s mint ilyen *temesi gróf* lett; s ezen minőségében is nemes odaadással szolgálta a haza ügyét. A kormány tehát egyénileg jól választott, midőn a szerb származású, dúsgazdag és népszerű Csernovics Pétert küldötte ki a rácz mozgalmak megfékezésére. S Csernovics minden lehetőt elkövetett, hogy hitfeleit a haza iránti hűségre bírja. Ámde, a szerb nép ekkor már annyira a szenvedélyek uralma alatt állott, hogy békéltető szava hatástalanul hangzott el.

A kormány eltiltotta a május 13-ikára összehívott szerb nemzeti gyűlés megtartását, s új határnapul május 27-ikét tűzte ki. Rajasics azonban nem vette figyelembe a tilalmat. Pásztorlevelet bocsájtott ki, a melyben vakmerő daczczal, szemérmetlen fenhéjazással fordul a magyar minisztérium ellen, s felhívja a szerbeket, hogy az általa hirdetett gyűlésre most már csak azért is mentői tömegesebben jelenjenek meg.

Május 13-án közletről és távolról sok nép sereglet össze Újvidékre. Még a szomszéd Szerbiából is eljött 4—500 ember; valamennyi tagbaszakadt, erős, marczona alak; fölfegyverkezve pisztolyokkal és handsárokkal. Az úgynevezett *szerviánusok* valának ezek, akik később nagy tömegekben tényleges résztvettek a délvidéki harcokban.

Csernovics Péter erélyesen tiltakozott a gyűlés megtartása ellen, kijelentvén, hogy a statariális törvények szerint fog eljárni, ha figyelmeztetésének ellenszegülnek. Ekkor az egész tömeg fölkerekedett, s fenyegetések és szitkok között átvonult Karlóczára, a hol a gyűlés, a kir. biztos ismételt tiltakozása daczára, megtartatott.

A gyűlést, teljes egyházi ornátusban, izgató prédikációval

maga Rajasics érsek nyitotta meg. Utána két udvari papja: Gruics és Katyánszky vette át a bujtogató szót. Minden egyes szavuk a magyarok elleni olthatatlan gyűlölettől izzott. Elmondták a szerbek bevándorlásának történetét; elsiratták utolsó despotájuk: Brankovics György szomorú halálát; hivatkoztak Lipót császártól nyert kiváltságaikra, amiket a magyar zsarnokság elkobozott.

— Elvették despotánkat, — így kiáltott föl a többi közt Gruics, — megfosztották egyházfőnket a patriarchai méltóságtól. Tették e jog-

Gróf Batthyány Kázmér.

fosztásokat pedig azért, mert jól tudták, hogy az egyházi hatóság gyöngé kardot rántani a nemzet védelmére, a patriarcha méltóságától megfosztott érsek, hiányozván tekintélye, mitsem tehet az elnyomott szerb népért. Állítsuk tehát vissza a régi rendet. Válaszszunk magunknak patriarchát és despotát, akik majd visszaszerzik kiváltságainkat, s megvédik jogainkat!

A fanatizált tömeg e felhívásra nyomban ott csakugyan kikiáltotta Rajasicsot patriarchának. S Rajasics nemcsak elfogadta a törvénytelenül

felajánlott méltóságot, de a pártütésben, még tovább menvén, maga tett indítványt, hogy most már despota, illetőleg vajda is választassák, még pedig a hadsereg-köréből. Mindjárt ki is jelölte: Zsivkovics, Jovics és Theodorovics tábornokokat, Valamint Suplikáczt ezredesre, akiket egyaránt alkalmasnak tart a vajdaságra. A választás *Suplikáczt* István ogulini ezredesre esett, akit a gyűlés nagy zsiviózás közt legott szerb vajdává kiáltott ki.

Jellemző az udvar akkori magatartására, hogy Suplikáczt, ki megválasztása idején épp az olaszországi hadcsapatoknál szolgált, nyomban h[^]zabocsájtották; de sőt, nyilván, hogy tekintélye a szerb nép előtt ez által is öregbedjék, ezredesi rangból egyszerre tábornokká neveztetett ki.

— A patriarcha és a vajda kikiáltása után, a gyűlés, Gruics indítványára, mindjárt pontokba is foglalta az új szerb vajdaság szervezetét.

E pontok a következők:

1) A szerb nemzet az ausztriai ház és a közös magyar korona alatt politikailag szabad és független.

2) A szerb vajdaság alkatrészei: a Szerémség, a határőrvidékkel, Baranya - és Bács megyék a sajkások kerületével, az egész temesi bánóság s annak határőrvidéke.

3) A szerb vajdaság szoros politikai szövetségbe lép Horvát-, Tót- és Dalmátországgal olyképen, hogy'e viszony feltételei a két fél által a szabadság és egyenlőség alapján dolgoztassanak ki s határozottassanak meg véglegesen.

4) E végre a vajdaság részéről egy nagy obdor, azaz bizottmány választatik, mely a mondott czélon kívül arra is felhatalmaztatik, hogy szükség esetében a nemzeti gyűlést összehívja; a maga kebeléből választmányt nevezzen, mely a nemzet kívánatait és sérelmeit Összeszedje s a gyűlésre kidolgozza.

5) A király megkérendő, hogy az oláhok nemzeti szabadságát s egyenlőségét is kijelentse.

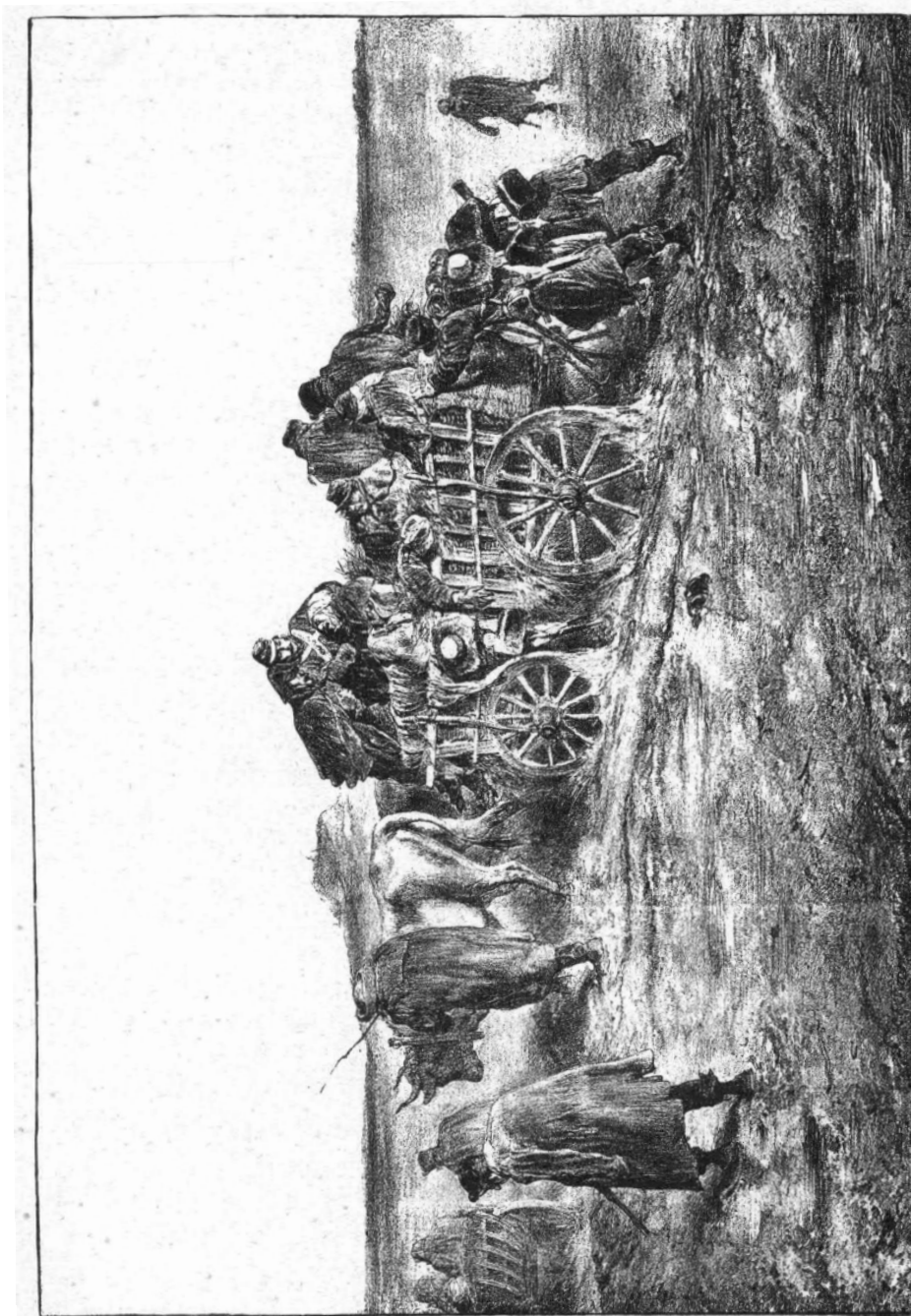
6) Nemzeti ügyben ezentúl az obdor rendelkezvén, a magyar minisztérium által május 27-re kihirdetett egyházi gyűlés nem fog megtartatni.

7) A nemzeti ügy kezelésének költségeit a nagy obdor, a patriarcha egyetértésével, a nemzeti pénztárból fedezze.

8) A nagy bizottmány s a patriarcha küldöttséget nevezend ki, mely a határozatokat ő felsége a király elejébe terjeszse.

9) Ugyanazon, obdor a közelebb tartandó horvát országgyűlésre követeket küldend, kik ott a szerb hemzet érdekeit képviseljék.

A gyűlés végén Katyánszki, előre sejtven a véres következményeket, esküre hívta fel a népet. Levett főveggel, jobbát az égre emelve, a fanatizmus hangján dörögte utána a feltüzelt sokaság:

Osztrák'sebesültek szállítása. — (Eredetije a bécsi csász. udv. múzeumban.)

— Esküszünk az egy élő Istenre és mindég szentjeire, hogy fegyverünket addig le nem tesszünk, míg ki nem vívjuk a szerb vojvodinát.

Átok szálljon fejünkre, gyermekeinkre, házunkra, marháinkra, ha eskünket megszegnék. Isten minket úgy segítsen. Ámen.

De a bujtogatás itt meg nem állt; a láng terjedt tovább, tovább...

A kamarilla nem elégedett meg a horvátok és a szerbek fellázításával, hanem tűzcsóvját odadobta a Kárpátok aljába, a jámbor *tót nép* közé is.

A lázítás eszközéül itt a pánszláv eszmét használták fel, mely ez időtájt éppen ismét felszínre került. A pánszláv mozgalmat a márcziusi napokban a csehek indították meg, akik a zavaros politikai helyzetet arra akarták felhasználni, hogy az osztrák birodalom egy nagy szláv császársággá alakíttassák át. Ennek az eszmének az érlelésére Prágában Thun Leó gr. elnöklése alatt külön nemzeti bizottság is alakult, amely emisszáriusokkal árasztotta el nemcsak Ausztria szláv lakta tartományait, hanem Magyarországot is. Május 31-én Prágában nagy panszláv-gyűlés is tartatott, a melyre már a mi felvidéki tótjaink is hivatalosak valának.

A bécsi udvar, — mivel az egész mozgalomnak az a látszata volt, hogy az nem az uralkodócsalád, hanem voltaképp a német-egység ellen irányul, — nemcsak szemet húnyt e törekvésekre, hanem a cseh származású Kolowrat utján, kéz alatt még támogatta is azokat.

Ezt a panszláv-mozgalmat ragadta meg a kamarilla tótjaink felbujtására. Itt azonban nem ment olyan könnyen a dolog, mint a szerbeknél, mert a tót lakosság zöme, az ő nyugodt természetével, együgyű kedélyvilágával éppenséggel nem volt fogékony a forradalmi eszmék iránt. Pedig az egész Felvidéket, különösen Nyitra, Turócz, Trencsén, Árva, Liptó, Hont és Gömör megyék területét keresztül-kasul barangolták a titkos ügynökök, szidalmazván a magyarokat és hirdetve egy boldog Szlavia feltámadását. A köznép keveset hallgatott izgató szavukra, de annál buzgóbb támogatásban részesültek egyes evangélikus papok és tanilók, így: Hurbán, Stúr, Hodzsa stb. részéről. Valamennyi közt a legszenvédélyesebb izgatást *Hurbán* Miloszláv József (szül. 1817. † 1890.) hlobukai ev. lelkész fejtette ki. Hurbán ádáz gyűlölettel viseltetett a magyarok iránt, s a pánszlávizmusnak a Felvidéken mindenha egyik legtevékenyebb ágense volt. Közvetlen érintkezésben állott Jellasics báróval, s a prágai pánszláv bizottsággal; sőt Oroszországban is voltak összeköttetései.

Midőn a kamarilla a Felvidéken is megindító aknamunkáját: Hurbán a legnagyobb örömmel állott annak zsoldjába. Azt hitte, hogy

Báró Hrabovszky János.

(Az 1848—49-iki orsz. ereklye múzeumban őrzött eredeti olajfestmény után.)

Magyarország romjain csakugyan felépülhet szláv birodalom és Szvatopluk népe ismét visszanyerheti elvesztett régi hatalmát.

Hurbán tehát most már maga állott a felvidéki pánszláv-mozgalm élére. Bejárta a falvakat és templomi szószékről lelkészi talárban a legféktelenebb izgatásokat végezte. S mikor látta, hogy pusztán a pánszláv-eszme nem elegendő a népszenvedély felköltésére, más, erősebb eszközhöz folyamodott. Elkezdte rémítgetni a népet, hogy a magyarok immár végkép kiirtják a tótokat: anyanyelvükön ezután tilos lesz a beszéd; ködment, tüszút, bocskort nem viselhetnek többé. A tót anyák emlőiről letépik a kisdedeket és idegenbe hurczolják.

Hasonló irányú izgatást fejtett ki *Stúr* Lajos, a pozsonyi ev. liczeum tanára, aki „Tatranszki Orol“ című lapjában írásban hirdette ugyanazokat a tévtanokat, amiket Hurbán élőszóval.

E féktelen izgatásoknak mintegy betetőzését képezte a május 10-iki liptó-szent-miklósi nemzeti gyűlés, ahol Hurbán kezdeményezésére a többi közt azt határozták, hogy az „uralkodóház és a törvényes rend érdekében“ tót önkéntes csapatot szerveznek az osztrák kormány segélyére. ,'

— Most van itt az ideje, — kiáltott fel *Stúr*, — hogy a magyarok által elfoglalt tótok földjét visszavegyük.

— És most van itt az ideje,— tette hozzá ököltre szorított kézzel Hodzsa, — hogy a magyarok kegyetlenkedését megboszuljuk.

A felkelés szervezésére mindjárt „tót nemzeti tanács“-ot is alakítottak, amelynek Hurbán lett az elnöke, a titkára pedig Borik Dániel. Ez a „tót nemzeti tanács“ aztán ilyenféle lázító iratokkal árasztotta el a felvidék szlávajku községeit.

A tót nemzeti tanács parancsa.

A községre nézve a helybeli hatóság felelősségének terhe alatt a következő utasítások adatnak ki és pedig:

1) Hogy az egész község szabadságáért egyszerre felkeljen, és a felfegyverkezett nép egy részét saját határan felállítsa, a többi felfegyverkezett férfit pedig a mi fő hadi szállásunkra elküldje.

2) Tudomásra hozatik továbbá, hogy harcunk nem a hitért, hanem az elnyomott tót nép szabadságáért folyik; így tehát minden elnyomott népnek nálunk kell jelentkeznie, hanem fegyverzet nélkül senkit sem használhatunk, fegyverzet alatt nemcsak puska, kard értetik, hanem kasza, cséplő és fejsze is, ki tehát nem jöhet karddal vagy puskával: jöjjön kaszával, cséplővel vagy fejszével.

3) A magyar minisztériumnak minden engedelmesség félmondatok s így sem ujonezot adni, sem pedig a magyar uradalom részére adót fizetnetek nem szabad, hanem azért részünkre katonai segítséget, úgy élelmet, védelmi eszközöket, embereket küldeni kötelességtekké tétetik.

I. Ferencz József. — (1848-iki arczkép.)

4) Az elnyomott tótok között megszűnjék minden ellenségeskedés és viszály, békétlenség és egyenetlenség, hanem mindenki nyújtsa oda jobbát szabadsága kivívására; azért ha ezen községben az elnyomott népnek saját hatósága iránt nincs bizalma, mindjárt helyben újítsanak, és válaszszanak meg ilyent olyan férfiakból, kik

az elnyomott tót népnek jót gondolnak, és kiknek jó tudomásuk övéké és kereszté tenni. Ezen hatásának esküt kell tennie Ferdinánd császár és királynak, a tót nemzetnek és ennek új hatóságainak. Ez kiadatik mihez tartás végett fő szállásoknak a tót nemzeti tanácstól.

Épen most jutott tudomásunkra, hogy titekét az urak izgatnak, mintha mi a háborút a hit és a katolikusok ellen indítottuk volna meg.

Ne hagyjátok magatokat a báránybőrbe bűjt farkasok által megcsalni; azok nem szólnak igazat, kik titeket már száz és száz év óta csaltak, nyúztak; ők most ezt azért teszik, hogy a tótokat szétválasszani, azután ennek egy részét elnyomni lehessen' és utoljára titeket minden szabadságtól megfosztani és a régi alárendeltségbe

Kelt Brezován, 1848 . . .

. . . napján.

H. F. Húrban,
a nemzeti tanács elnöke.

Danid Jaroslav Borik,
titkár.

Luáens Stúr,
a nemzeti tanács ülnöke.

juttatni. — Hogy a mi háborúnk nincs a katolikusok ellen intézve, bizonyítja az hogy fő tanácsosaink szintén katolikusok, a nép nagy száma szintén a szent katolikus valláshoz tartozik, és köztünk katolikus plébánosok is találatnak;

Szent előttünk a hit, és mi épen úgy tiszteljük a hitet, mint maguk a hívők. — Ne hidjetez tehát azoknak az izgatóknak, kik titeket csak elárulni, és szabadságtól megfosztani akarnak, hanem hidjetez nekünk, kik régi évektől fogva a tót nemzeti szabadságért harcoltunk. Mi titek vagyunk, legyetek ti is a miénk.

A kamarilla azonban nem elégedett meg a tótok, szerbek és a horvátok felbujtásával. A lázítás műve-nem volt még teljes. A bércz-koszorúzta *Erdély* még illetlenül állott. A márcziusi szellő itt is pezs-gőbb életet támasztott ugyan, de a havasok alján csend honolt. A román pór méla furulyaszóval kísérgette szökdécselő nyáját és áldotta az Istent, hogy barmainak jó legelőt, s családjának nyugalmas otthont adott. Szegény volt, de megelégedett; együgyű tudatlanságában szintúgy mint a tót, távol állott minden forradalmi vágytól.

Ennek a szegény s tudatlan *oláh népnek*, mely sűrű tömegekben lakja Erdélyt, kellett még szenvedélyét felszítani, hogy a magyar nemzet leigázása sikeresen keresztülvihető legyen.

Itt az *unió* kérdését használták fel a felbujtásra.

Erdély, mely mindenha Magyarország elválaszthatlan kiegészítő részét képezte, tudvalevőleg 1538-ban Szapolyai alatt szakadt el hazánktól. Nem akart megválni ősi szabadságától, s inkább elfogadta a török porta védnökségét, mintsem a Habsburg-ház jogara alá hajtja fejét; függetlenül Magyarországtól, de függetlenül az osztrák zsarnokságtól is.

Mihelyt azonban a török félhold fénye homályosulni kezd: a Habsburg-ház azonnal kinyújtja kezét Erdély, „mint Magyarország ősi tagja“ után. I. Lipót 1688-ban már egészen birtokába veszi; ámde, nem csatolja Magyarországhoz, hanem külön kormányoztatja.

Ez időtől kezdve Erdély sorsa is mind szomorúbbá válik. Megvannak ugyan a szabadságlevelei, de azokat immár alig veszi figyelembe az önkénykedő osztrák bürokrácia. Egyik sérelem a másikat követi, végre még az országgyűlések is elmaradnak. Így elerőtlenítve és le-

Honvédtoborzás, (Egykorú rajz.)

igázva a kicsiny Erdély még kevésbé tud ellentállani az osztrák beolvasztási törekvéseknek, mint Magyarország. S ekkor itt is, a Királyhágón túl is felmerül az aggó honfiak lelkében a régi testvéries viszony felújításának óhaja. 1790-ben Erdély rendei már lépéseket is tesznek az egyesülésre. A budai országgyűlés örömmel hajol kérelmükre, s a koronázási hitlevélbe bele is igtatja, hogy „Erdély Magyarország koronájához tartozik, annak elválaszthatlan darabja“ s a Fölség azt „Magyaror-

szág királyának jogán és neve alatt fogja kormányozni a törvények értelmében“; ámde II. Lipót a hitlevél ezen részét, ismételt felterjesztés után is, visszavetette. Maradt tehát minden a régiben, sőt a bécsi udvar még a viszály magját is igyekezett elhinteni a két testvérország között.

Végre ismét maga Erdély szállott síkra az egyesülés mellett 1842-ben az unió tárgyában feliratot intézett a királyhoz, majd külön bizottságot választott az előmunkálatok' megtételére; 1846-ban pedig még hangosabban, még határozottabban követelte az egyesülés fogantatását.

Midőn tehát az 1848-iki események beköszöntöttek: az unió kérdése egészen érett volt már. Úgy Erdélyben, mint Magyarországon belátták, hogy az egyesülés mindkét országrésznek csak hasznára válhatik; mert míg külön-külön alig képesek a bécsi reakcióval megküzdeni: egyesülten és vállvetve bizonyára diadalt aratnak fölötte.

A pesti márczius 15-iki események hírére tehát riadó lelkesedéssel fogadta az erdélyrészi magyarság. Íme, végre megjött az óhajtván várt egyesülés pillanata! Az „*unió*“ örömköltésaitől visszhangzottak a hóborított béredek, a pázsitos völgyek. Még az oláh nép is örült, hogy végre az ő kezéről is lehull a jobbágyság bilincse. S ezen érzelmeinek az első, április 30-iki balázsfalvi román gyűlésen külső kifejezést is adott, midőn üdvözölte az uniót. Csak a *szászok* maradtak hallgatagon, s gyanakodással fogadták az újjáalakulás hírére.

A *szász-faj* bevándorlása óta mindig elkülönözve állott Erdélyben. A Királyföld, amelyet gazdag városaival és virágzó községeivel elfoglalt, állam volt az államban. Az élelmes faj körülbástyázta magát mindenféle kiváltságokkal, egy rangba furakodott a honalkotó magyar és székely nemzettel, de azért mindig idegenül viselkedett Erdély iránt, amely neki boldog hazát adott. A bécsi kormány rendszerint a szászokat rántotta elő, ha Erdélyben zavart és viszálykodást akart csinálni.

Így történt most is. Az önző szászok, kik kiváltságaikat féltették, bécsi intésre: Salmen Ferencz báró, Bruchenthal Sámuel, Ranicher Jakab stb. vezetése alatt, egyszerre csak elkezdtek a legszenvedélyesebben izgatni az unió ellen. Az oláh népre vetették ki hálójukat és minden eszközt megragadtak, hogy a műveletlen tömeget elcsábítsák.

„Oláh testvéreink! — így szólunk hozzájuk a szászok egyik titkos felhívásukban — fogjunk kölcsönösen kezét s kössünk egymással szövetséget, mely előtt a felfuvalkodott magyarok kevélysége meghajoljon, s a magyar és székely pusztuljon ki közös hazánkból. Mert

hiszen Erdély nem a magyaroké; e szép ország a ti és a mi örökségünk, kik veletek egyesülni- óhajtunk. Űzzük ki a jogtalanul betolakodott magyarokat és székelyeket. Ti számra nézve hatalmasok vagytok, mi hozzátok csatlakozunk és a császár katonái nemcsak föl nem kelnek ellenünk, hanem velünk fognak küzdeni a közös nagy czélért. A magyarok a jóságos császárt trónjától akarják megfosztani, hogy maguknak egy független országot alkossanak. Ezt nem tűrhetjük. Fel tehát a császár és közös hazánk védelmére!“

Majd előbukkantak az orosz propaganda ügynökei is, akik meg *Daco-Románia* ábrándképével kezdték hódítani a könnyen hívő népet.

— Magyarországnak, — így lázítottak, — mely a szláv törekvések útjában áll, immár ütött a végórája. A harcز küszöbön van. A románok legyenek tehát résen, hogy a leigázott Magyarország romjain, Erdély, Moldova és Oláhország egyesítésével újólag felépíthessék a régi dicső Dáciát. Így akarja ezt maga a hatalmas czár is, aki kegyelmébe veszi az alakítandó új országot s a saját családjából egy nagyherceget ad neki királyuk

A nép ez izgatásokra már idegenkedni kezdett az uniótól, de azért még elég nyugodtan viselkedett. Midőn azonban azt látta, hogy nemcsak papja, de egyik püspöke is: *Saguna* András az izgatok pártjára állott: vad ösztönei feltámadtak, sgyűlölettel kezdett eltelni a módosabb székelyek és magyarok iránt. Most már aztán könnyen ment az izgatás. A tévútra vezetett együgyű pór elhitt mindent. Elhitte, hogy a robotot nem törlik el, sőt súlyosbítani fogják; elhitte, hogy maga a császár kívánja a magyarok kiirtását; elhitte, hogy győzelmük esetén a magyar és székely birtokosok földje az oláhság közt fog felosztatni.

A köznép ilyenén felizgatása után már csak a szervezkedés volt hátra. S *Saguna* püspök, ki már ekkor a pártütés élén állott, erre nézve is megtalálta az alkalmat. Május 14—15-ikére Balázsfalvára papi-gyűlést hirdetett. Ez azonban csak ürügy volt a kormányzék megtevesztésére; mert *Saguna*, papjai révén, voltaképen az oláh népet akarta Balázsválván összecsdíteni.

És terve sikerült is. Május 13-án pópák vezetése alatt mintegy tizen - ötezer oláh sereglett össze a balázsfalvi mezőkön. Eljöttek az összes főagitátorok is, u. m. Laureani Trebonianus nevelő, Pap Sándor táblai imok, Barnucz Simon tanár stb. Természetesen ott volt *Saguna* püspök is, udvari papjai kíséretében. De megjelent az egyesült görögkeleti püspök: Lemény János is, hogy lehetőleg ellensúlyozza a túlzók izgatását.

A gyűlés, illetőleg előértekezlet május 1,4-én vasárnap, fényes istentisztelettel kezdődött. Mise után mindjárt ott a templomban *Barnucz* tartott izgató beszédet a néphez. A gyűlölet hangján emlékezett meg a magyar nemzetről, amely csak bitorolja az oláhok vérrrel szentelt földjét. Majd az unió ellen menydörgött és arra izgatta a népet, hogy annak megvalósítását minden eszközzel hiúsítsa meg. Szidta az úriosztályt, amely igában tartja az oláh népet; dicsérte az osztrák császárt, a kinek mindenüket köszönhetik.

A románoknak volt ez időtájt egy mártírjuk is. Mikas-nak hívatta magát, de a valódi neve *Mikes* Ferencz volt; egy eloláhosodott magyar nemes: korcs utód, ki hűtlenné lett nevéhez, őseihez és hazájához; s a ki veszélyes bujtogatásai miatt már az előző évben börtönbe került.

Barnucz, beszéde folyamán, hogy nagyobb hatást érjen el, erre a román martirra hívta fel a gyűlés figyelmét, s azt indítványozta, hogy a kormányzót azonnal egy küldöttség keresse fel, amely Mikas szabadlára helyezését követelje.

— Ha Mikast ki nem adják, tömegesen megyünk a kiszabadítására! — kiáltotta az egyik kolompos.

— Úgy van! — zúgta rá a tömeg. — Most szabadság van, beszélhet mindenki, a mit akar.

A gyűlésen ott volt az elzárt fiatal Mikas atya is, egy jómódú birtokos, a kiről székiben azt beszéltek, hogy agyoncsigázott jobbágysai zsírján gazdagodott meg.

Az öreg Mikas, látva a hatást, amit *Barnucz* szavai előidéztek, maga is hozzá akart járulni a kedélyek felizgatásához. Feltápázkodott tehát a szónoki emelvényre és reszketeg, siránkozó hangon tagolta:

— Románok, testvérek! íme előttetek áll a zsarnokság igája alatt megtört öreg, a kinek fia a szabadság igéiért kegyetlen rabságban szenved.

Az agg Mikas szavai még jobban felizgatták a tömeget.

— Le a zsarnok magyarokkal! Szabadítsuk ki a foglyot! — ordították tajtékzó dühhel.

Másnap, május 15-én megtartatott aztán a nagygyűlés, a melyet azonban zárt értekezlet előzött meg. Ez előértekezleten csak a meghívottak, a nép előkelőbbjei: papok, ügyvédek, földbirtokosok vettek részt. Itt volt Janku Abrahám és Axente is, ez a két emberi szörnyeteg, a kinek kezéhez annyi ártatlanul kiontott magyar vér tapadt. A nép sűrű csoportokban ott rostokolt az Isten szabad ege alatt, a buja mezőkön.

Az értekezlet eredménye egy határozat lett, mely a következő tizenhat pontba tömörítette az erdélyrészi oláhság kívánságait:

A román nemzet kívánja:

1) Hogy alkotmányos, a többiekkel egyenjogú nemzetnek nyilváníttassák; évenként nemzeti gyűlést tarthasson s állandó nemzeti bizottmánya legyen.

2) Hogy az oláh egyház, minden felekezetesség s az unitus és nem unitus nevezetek eltörlésével, egygyé olvasztván, minden más ajkúak egyházaitól független legyen s mindazon jogokkal felruháztassék, melyekkel más nemzetiségek élnek.

Saguna András püspök. (Az erdélyrészi oláh mozgalom vezetője.)

Minden évben egyházi zsinat tartassák, melyben polgári rendűek is részt vegyenek. E vegyes zsinat válassza a püspököket. Balázsfalván érsekség állíttassék fel.

3) Hogy az úrbéri viszonyok és a dézsma, kárpótlás nélkül töröltessenek el.

4) Hogy minden czéh és külvám szűnjék meg, az ipar és kereskedés teljesen szabad legyen.

5) A török kormányval s a dunamelléki tartományokkal az erdélyi oláh juhászokra nézve kötött szerződés akként újíttassék meg, hogy a kettős adó megszűnjék.

6) Hogy a bányatized töröltessenek el.

7) A szólás korlátlanul, a nyomtatás mindég kezességi összeg nélkül szabad legyen.

8) A népgyűlések s egyesületek semmi módon ne korlátoztassanak.

9) Esküdt bíróság állíttassák fel, s ítélet előtt senki se fogassák el.

10) A végvidéki katonasággal kapcsolatban felállítandó nemzetőrségnél csak román nemzetbeliek alkalmaztassanak tisztségekre.

11) A hajdan románoktól bírt s most mások kezén lévő földek amazoknak adassanak vissza. A Királyföldön s egyebütt lakó románok sérelmei orvosoltassanak.

12) A román papok a status által láttassanak el, egyenlőleg a többi felekezetek papjaival.

13) Elemi, tudós, ipar és katonai iskolák a románok számára államköltségen állíttassanak; de a tanárok a nemzet által választassanak.

14) Adót s más közterhet mindenki aránylag viseljen.

15) A szabadság, egyenlőség és testvériség alapján új alkotmány és új büntető törvénykezési rendszer készíttessék.

16) Az unió kérdése mindaddig ne tárgy altassák, míg a román, mint alkotmányos nemzet, nem lesz képviselve az országgyűlésen.

Az ekként összeszerkesztett javaslattal, az értekezlet tagjai, harangzúgás közt, most a város délkeleti részén elterülő kaszálóra vonultak ki, ahol a nagygyűlés tartatott meg.

A pázsitos rét közepén, orosz és osztrák zászlókkal díszítve, szószéket rögtönöztek. A nép tizenkét tömör sorban, csillag-alakulag felállítva, a szószék körül csoportosult.

A színpadi elrendezkedés után Barnucz lépett a szószékre, s felolvastván a javaslatot, mindegyik sorhoz külön-külön a következő kérdést intézte:

— Hallottátok-e a román nemzet kívánságait? Hallván és megértvén azokat, — elfogadjátok-e a felolvasott tizenhat pontot?

Sorról sorra egyforma volt az előre betanított válasz:

— Igen, elfogadjuk!

Most egy másik agitátor: Belecescu Miklós szólalt fel és azt indítványozta, hogy e kívánságaikat, kérvénybe foglalva Saguna vezeteése alatt negyventagú küldöttség vigye fel Bécsbe a császárhoz; egyúttal azonban terjeszszék be azokat a magyar országgyűléshez is.

Az összecsődített nép, amely talán azt sem tudta, hogy voltképen miről folyik a szó, természetesen ezt az indítványt is vakon elfogadta.

A gyűlés befejezésével Saguna az egybegyűlt tömeget előbb megáldotta, aztán I. Ferdinánd osztrák császár, mint Erdély nagyfejedeleme iránti hűségre eskette fel.

A hazañas érzelmű Lemény János püspök, — ki mindvégig azon buzgólkodott, hogy a gyűlés le ne térjen a törvényesség útjáról, — sajnos, magára maradt. Még azt sem tudta keresztülvinni, hogy az esküformába „I. Ferdinánd. császár“ helyett „V. Ferdinánd király“ tétessék.

Este Balázsfalván nagy örömműnep volt A várost kivilágították, a nép előzönlötte a kocsmákat, s vígan pálinkázva, dudaszó mellett járta a kólót.

Janku Ábrahám.

A vezetők még két napig maradtak Balázsfalván. Május 16-án a kérvényeket csinálták meg, s Mikás kiszabadítása iránt tettek lépéseket. Május 17-én pedig egy szervező bizottságot alakítottak. A bizottság, amelynek „román facificálo comiié“ nevet adtak, a következő tagokból állott: elnök Saguna András püspök, alelnök Barnucz Simon tanár; választmányi tagok: Belecescu Miklós tanár, Laureani A. Trebonianus nevelő, Cipariu Thimotheus tanár és Bran János.

Így ért véget a balázsfalvi oláh gyűlés, amely Erdélyben is elvetette a forradalom magvát.

A horvátországi pártütés, a felbujtogatott nemzetiségek vakmerő fellépése méltó aggodalommal töltötte el a nemzet jobbainak keblét. Most már kétségtelen volt, hogy e veszélyes és összefüggő mozgalmak háta mögött a bécsi, reakció áll, mely ismét lánczra akarja verni a magyart. ;

A kormány megzsibbasztott erejéhez mérten minden lehető elkövetett, hogy ártalmatlanná tegye az izgatásokat. Ámde, a csillapító szónál alig állott egyéb eszköz rendelkezésére. Épp ez időben igen kevés katonaság volt az országban; ez is — egy két huszárezred kivételével — egészen idegen. A tisztikar, nyilván felsőbb utasításra nem hogy segédkezet nyújtott volna a kormánynak, de titokban még szította a tüzet.

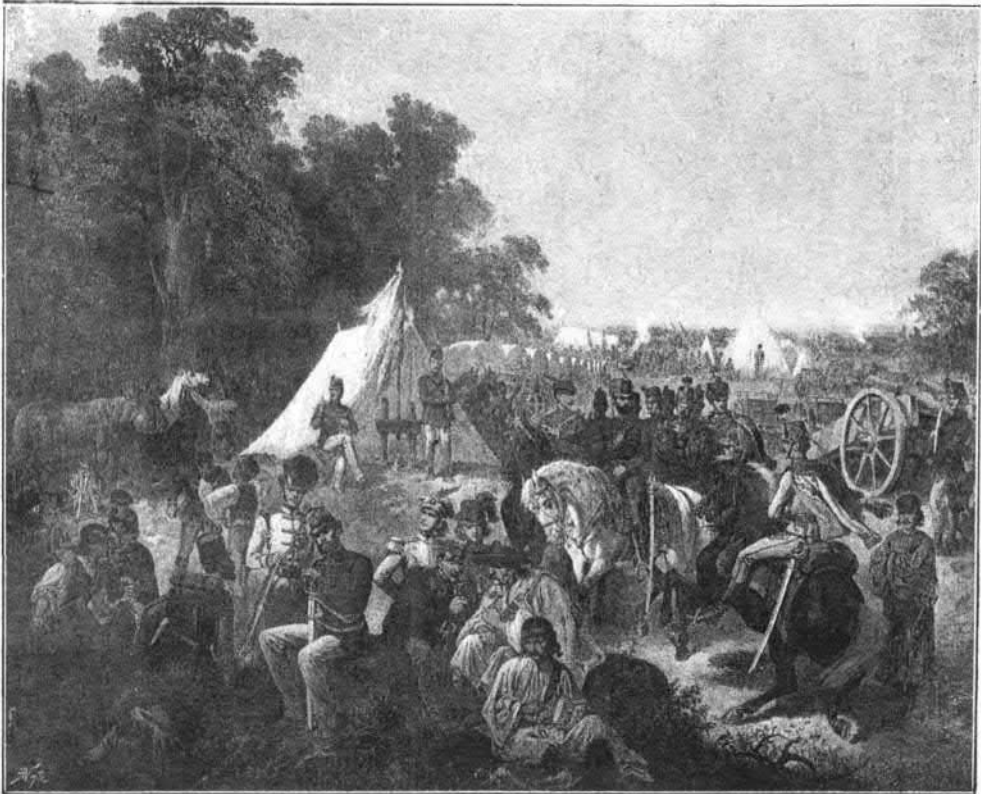
A magyar ezredeket, a melyek segítségével talán még lehetett volna rendet csinálni, készakarva külföldön tartották. Egy részök az olasz harctéren vérzett, más része pedig Galiciában, Csehországban és Morvában feködött helyőrségen. Eszterházy herczeg egyre sürgette a magyar katonaság hazaszállítását; de hasztalan, mert az intéző körök mindig találtak valami kibúvót a dolog odázására. Batthyány gr. türelmét veszelve, ápril 24-én még egy kísérletet tett. Utasította Eszterházy herczeget: közölje a hadügyminiszterrel, hogy a kormány, súlyos felelősségének érzetében, maga lesz kénytelen hadcsapatokat szervezni, ha a közbiztonság fentartására szükséges katonaság nem bocsájtatik mielőbb rendelkezésére. Azt felelték: tegyen, amit jónak lát. S a magyar ezredeket tovább is künn tartották.

A látóhatár, a mely néhány hét előtt még olyan ragyogó, olyan derűs volt, lassanként elsötétedett. Mindenfelől villámterhes fekete felhők kezdtek összetornyosulni. Az emberek keblét szorongás fogta el; mintha érezték volna, hogy küszöbön a rettenetes vihar, a mely a nemzet összes szép reményeit megsemmisítéssel fenyegeti.

Különösen a fővárosban nagy lett a nyugtalanság. A közönség növekvő izgalommal fogadta az újabb, meg újabb vészhireket. Az arczokról tünedezni kezdett a mosoly, a közhangulat komorrá változott. Most már kétségtelenné vált, hogy a nemzet előre kitervelt és alattomosan keresztülvitt szörnyű áruhással áll szemben, a melyet azonban egyszerű utczai tüntetésekkel nem lehet többé meghiúsítani. Ennél hatályosabb és erősebb eszközökre van immár szükség.

E nehéz napokban érkezett Pestre az erdélyi rendek tizen-négytagú küldöttsége, hogy a kormánynál az unió keresztülvitelét megsürgesse.

A küldöttséget, a melynek Wesselényi Miklós báró volt a vezetője, a közönség lelkes ovációkkal fogadta. Az „ellenzéki kör,” vagy amint magát újabban nevezte: a „*Radical kör*“ a küldöttség tiszteletére lakomát rendezett. A második fogásnál egyszerre csak felemelkedik az asztalfőn ülő Wesselényi Miklós, s poharat emelve szólni kezd:

Honvédtábor. — (Egykorú raj*z)

— Polgártársaim! Fegyverre minden, ki azt csak valamennyire bírja!

A zszibongás hirtelen elnémul, a teremben mély csend támad. De ez csak egy másodperczig tart. A csatakiáltás szívéen ragadja a hallgatókat, s a másik pillanatban már felugrálnak székeikről, odatolongnak Wesselényi köré és kipirult arczczal, fénylő tekintettel visszhangozzák:

— Fegyverre! Fegyverre!

A vak Wesselényi, fájdalom, nem láthatja már a hév tüzétől kigyúlt arcokat, de hallja a megújuló lelkes kiáltást. S az ősz vezér mozdulatlan, sápadt arcát az öröm derűje ragyogja be; úgy tetszik, mintha elhomályosult szemeiben egy fényes sugár villanna meg. A mint a csönd, helyreáll, beszédes ajkán ismét megindul a szó és az egész termet betöltő érczes hangon imígy folytatja:

— Igen, fegyverre testvérek! Használjuk föl a sajtót, a szónak hatalmát, a petíció jogát, igaz ügyünk mellett minden becsületes ember és az egész világ rokonszenvét felkölteni. Tudassuk e hon lakosaival és a föld minden népével az illírek merényének vétkességét és a kamarilla átkos czélzatát. Szóljunk magunk az illírek és horvátok jobbjai józanabb eszéhez s helyesebb érzetéhez. Mondjuk meg nekik, minő kétes az út, merre csábíttatnak s hogy hasonlíthatlanul jobb reájok nézve a szabadságot, melyet oly örömet osztunk meg velük, élvezni velünk, s azt együtt összes erővel védve folyvást és biztosan élvezni, mintsem vér és átok bérén vásárolni valamit, minek eredménye nagyon is bizonytalan. Szólítsuk fel tót honfitársainkat a kivívt közös szabadság nevében, s mondjuk meg nekik, hogy: habár fajrokonaik is azok, kik mi ellenünk törnek: de az ő szabadságuk ellen is törnek azok és reájuk a régi rosszak özönét akarják visszaidézni. És mondjuk a monarchia minden részeinek, melyekre mostan általánosan derült az alkotmányosság napja: miszerint Jellasich illíréivel nemcsak mi ellenünk, hanem szintúgy izent ellenük háborút. Azt akarja ő semmivé tenni, miért Bécs nemes fiainak vérök folyt s mit a legjobb király áldásként nyújtott hű népeinek. Járuljunk továbbá illő petícióval minisztériumunkhoz; kérjük meg azt, szólítsa fel jó királyunkat, hogy sem mint magyar király, sem mint többi tartományainak fejedelme ne szenvedje azon egyenesen személye ellen intézett csúfos rágalmat, mintha azt, mit jósága, helyesség-érzete és jót eszközlő hatalma teljességében önkéntesen tett, csak gyalázó kényszerítés következtében tette volna. Ily szellemben, ily célra szólalunk fel mindenütt és untalan. De tegyünk is amellet, tegyünk mindent, a mit csak a legfeszítettebb áldozat mellett tenni képesek lehetünk. Fegyverre azért! Legyünk szilárdul elhatározva küzdeni ernyedetlen; s ha a sors enyészetet mért reánk, ne korszosodás s lankadság sorvasztó rút halálával múltunk ki a nemzetek közül. Rabigában görnyedni egy nyomorú élet fentarthatásáért gyalázó! Ne engedjük soha, hogy a szolgálaiasság mirigye nemzetiségünket s szabadságunkat izmonként rothaszsa le rólunk és undor-halált haljunk; lehető legdrágábban eladva s habár mindent, de a becsületet el nem veszttve, szálljunk a dicsők sírjába.

Fegyverre polgártársak! Elszánt ember kevés is sokat tehet. Engem a balsors megfosztott attól, hogy zászlót ragadva fölkereshessem a helyet,

Jeszenák János báró. — (1848-iki arczkép)

hol legtöbb a veszély és legméltóbb a küzdés. De így is nemzetünknek néhány ellenségét fojtandja meg ez izmos két kar, mielőtt honomnak

még szabad földén elvérendem. Élet vagy nyészet vár-e nemzetünkre? — isten kezében áll; de a mi kezünkben van becsületünk és a nemzet becsülete. Azért éljünk, vagy haljunk, de magyarok és szabadok véglegelhetünkig. Poharamat a független és szabad magyar hazára ürítem!

Wesselényi lángragyújtó pohárköszöntője általános és mély benyomást keltett. Szózata, mintha Lehel fújta volna meg csatárahívó kürtjét, végigzúgott az egész országon és felköltötte az ősi harczikedvet.

Minden körben csak a híres pohárköszöntője általános és mély értelemmel helyeselték azt. Belátta mindenki, hogy egyértelmű volna az öngyilkossággal tovább is összetett kezekkel tétlenül nézni, miként készítik a nemzet számára a máglyát. Üssön hát kardjára a magyar és tanítsa emberségre a pártütőket! Védje meg önmaga fenyegetett hazáját és ősi szabadságát!

E közóhajtáónak a „Radical kör“ adott legelőször külső kifejezést, midőn felhívta a kormányt, hogy rendelje el haladéktalanul a toborzást és a jelentkező önkénytesekből nemzeti hadsereget szervezzen. A „Radical kör“ e történeti nevezetességű felirata, a mely a honvédsereg felállításához az első lökést adta, következőleg hangzik:

Miniszter Urak!

„*Veszélyben van a hon,—fel minden, ki magyar, ki polgár!*“ — így szólt b. Wesselényi Miklós. Szavai szívünk mélyére hatottak, és meg vagyunk győződve, hogy nagy hazánkfia szeretett nemzetének soha nemesebb szolgálatot nem tőn, mint midőn bennünket lelkes szavaival azon veszélyre figyelmeztetett, melybe az osztrák megbukott bürokrácia, ármányosan felhasználva minden alkalmat, hazánkat dönteni készül.“

Tudva van ugyanis — a Bánát és Bácskában minő véres jelenetek merültek fel. A szerbek hazánkbeli több helyeken szakadást proklamáltak és egyesülést Szerbországgal. Az illír izgatók hazaárulással vádolják mindazokat, kik magyar rokonszenvet táplálnak. Szlavonita és horvát testvéreinkhez körlevelet intéznek, melyben őket arra szólítják fel, hogy minisztériumunkat el ne ismerjék. Magyarországtóli elszakadásra izgatnak és megalapítására egy magyar részek és aldunai tartományokból összeszerkesztendő illír birodalomnak. Mindent elkövettek, hogy a velük egy valláson levő oláh fajt is. részükre elcsábítsák.

És hogy mindezek az osztrák megbukott bürokrácia ármányai következtében történnek, bizonyosságul szolgál az, hogy Jellasich, ki utazó rémeként horvát bánnak kinevezetett, kinyilatkoztatta: hogy ő ellenforradalomnak álland élére. Mert — úgymond — az, mit királyunk a jog és szabadság érdekében tett, tőle kicsikartatott, s hogy ő — Jellasich, — illíréivel s százezerén felül intésére váró határőreivel megmentendi császáriját ezen állítólag kényszerű állapotából, s visszaállítandja annak régi hatalmát s a dolgok régi állását.

Kétséget nem szenved, hogy a magyar föld, nemzetiség, szabadság veszélyben van. Kell tehát hogy a vészharang meghúzzassék. Intézkedéseinknek czélszerűen, erélyesen, rögtön kell megtörténni.

Ezekre nézve legyen szabad azon bizalomteljes ragaszkodásunknál fogva, melylyel önök iránt viseltetünk, hazafias kötelességtől vezéreltetve, igénytelen szót emelnünk.

Tapasztalatból merített régi igaz mondat az: hogy „ki békét akar, harczhoz készüljön.“ Más részről tudva van, hogy slavonita s horvát testvéreink nagyobb része velünk tart, de hogy a bár kisebb, de erélyesebb, rakonczátlankodó illir-párt által elnyomatik. Őket ily állapotban hagynunk nem szabad, elhagyni menthetetlen hanyagság, bűn volna. De nekünk is minden ellenséges megrohanást visszaverni hazafiúi kötelességünk. Ezeknél fogva mi *mindenekelőtt egy hadseregnek felállítását*

1848—49-iki pecsétek.

látjuk elkerülhetetlenül szükségesnek. És mivel országgyűlést most rögtön egybehívni nem lehet, e hadsereget *országos toborzás útján, önkénytesekből* véljük összeálltandónak, melyhez a rögtön rendelkezésünkre állható magyar katonaság hozzá-soroltassék. Szükségesnek tartjuk továbbá: hogy e sereg egyik fontos tényezőjéül *magyarokból tüzérsereg* állíttassék fel; hogy a hon lakosai pénz, élelem és más nem-beli adakozásokra felszólíttassanak, s hogy ezek iránt az intézkedés minél czélsze-rűbben, minél gyorsabban megtörténhessék, a haditanács több szakértő, erélyes egyénekkal szaporíttassék. Czélszerűnek tartjuk továbbá: hogy meg nem nyugodván azon hatásban, melyet a sajtó gyakorolni fog, népszerű emissáriusok küldessenek szét részint közvetlenül a középpontból, részint közvetve a hatóságok részéről, kik a népet nyelvkülönbőség nélkül, dolgok valódi állásáról: arról, mit mi akarunk, s

mit ellenségeink akarnak, fölvilágosítsák. Emissariusok küldessenek különösen az oláh fajhoz is, mielőtt a rác és illir izgatok részéről lefoglaltatnék.

Oláh testvéreinknek egyik régi sérelmük az, hogy a rácok s más ajkú hitsorsosaik által egyházi ügyeiben elnyomatnak. Miért, tekintve az oláh fajnak a magyarokhoz tanúsított hű ragaszkodását, tetemes számát s más ajkú hitsorsosaik fölött túlnyomóságot, méltányosnak, igazságosnak tartjuk, hogy mindenhol kellően képviseltessék, különösen pedig: hogy kormányunkban is méltó helyet foglaljon s hogy egyházi ügyeivel egy külön osztály bízassék meg.

Szükségesnek tartjuk végezetül, hogy a hatóságok vidékeiket éber figyelemben tartsák és az ellenséges érdekekben izgatok ellen jogosan járjanak el. Jellasich pedig, ki mint tisztviselő és polgár egyaránt vétkezett, mint nőtlen hivatalnok hivatalától elmozdítottassék, a hazán elkövetett árulásért pedig törvény értelmében szigorúan megbüntettessék.

Tegyük ezeket, tisztelt hazafiak! Tegyük mindent, hogy rabszolgaságtól tiszta nemzeti hajónkat e földrázó viharon át a biztos kikötőbe: a szabadság, egyenlőség, testvériség kikötőjébe bevezethessük. Teremtsünk mindenk fölétt önkénytes sereget elő, melyhez mi minden szellemi és anyagi erőnket a minisztérium rendelkezésére felajánljuk és ha hajdan igaz volt Zrínyi Miklós hősünk jelszava: „ne bánts a magyart!“ úgy most is megvagyunk győződve, hogy ha a riadó megfuvatik, a kitűzendő zászló alá százezrek hazafiúi buzgósággal sietendnek és ellenségeink szétzúztatván, a hon, melyet kell hogy megmentsünk, meg lesz mentve.

Kelt Pesten, ápril 30. 1848.

A „Radical kör“ határozatából

Reök István, - Teleki László,
jegyző. elnök.

A kormány, mint említettük, immár maga is belátta, hogy e fenyegető veszedelemmel szemben az országban állomásozó sorkatonaság támogatására komolyan nem számíthat. Még nem vesztette el ugyan reményét, hogy a koronás király elvégre is útját szegi a kamarilla fondorlatainak; de addig is, míg ez megtörténik, csakugyan gondoskodnia kellett a megzavart rend helyreállításáról. A közönség e felbuzdulását annál szívesebben vette, mert maga is komolyan foglalkozott katonailag rendszeresített újabb nemzetőr-csapatok felállításának eszméjével. A „Radical kör“ felirata tehát éppen kapóra jött. A minisztertanács beható eszmecsere után elhatározta, hogy kiírja a toborzást. A jelentkező önkéntesekből egyelőre *tíz zászlóalj*at és *egy üteg tüzérséget* szervez, amelyet katonailag fog felszerelni és begyakoroltatni: A kormány ekkor még talán .nem is gyanítá, hogy úgyszólván csak napok kérdése, midőn ezek az újoncz-csapatok szembe kerülnek az uralkodóház edzett hadseregével. Hiszen távol állott a nemzettől minden erőszakos, forradalmi szándék. A kormány csupán rendet akart csinálni és semmi egyebet. S bár, sajnos, volt már reá elegendő ok: a trón iránti hűség ekkor még nem ingott meg.

Meg akarták menteni a lázongó nemzetiségek prédájától Magyarországot, de nemcsak a honalapító magyar faj, hanem az uralkodóház számára is.

A minisztertanács határozatához képest május 16-án csakugyan kiíratott a toborzás. *Batthyány* gróf, mint ideiglenes hadügyminiszter és *Baldacci* Manó báró, a nemzetőri haditanács elnökének aláírásával lelkes kiáltvány bocsájtatott' ki, a melyben felhívatik a nép, hogy siessen a veszélyben forgó haza és trón védelmére.

Lemény János, erdélyi gör. kel. püspök 1848-ban.

Hazafiak!

Szeretett magyar hazánk láthatarán veszélyes felhők tornyosulnak, — így kiált fel a szózat.

Minden hazafi szent kötelessége, hazáját bel- és külellenségek ellen védeni: ezt igényli a természeti jog, ezt parancsolja a törvény.

A törvény parancsolta nemzetőrségen felül szükséges haladéktalanul egy tízezer főből álló rendes nemzetőrség felállítására.

A haza nevében szólhatnak fel tehát mindazon honlakosok, kik a rendes

nemzetőrseregbe, az ország zászlója alá, a királyi trón, Ijaza és alkotmány védelmére belépni kívánnak, hogy magukat az illető hadfogadó (Werbung) helyeken bejelentsék.

A belépő nemzetőrök három évi szolgálatra kötelezik magukat; az álladalom részéről fegyverrel s ruházattal láttatnak el, és szolgálati idejük alatt azon fölül, hogy a hitletétel alkalmával foglaló pénzt 20 pfírtot kapnak, közvitézek naponkint 8, tizedesek 16, őrmesterek pedig 24 pengő krajczár díjt fognak az ország pénztárából húzni.

Szükséges, hogy e rendes nemzetőrség tisztekkel elláttassék: e végett felhivatnak a rendes sorkatonaságban szolgáló magyar haditisztek és más, a tisztí fokozatra képes hazafiak is, kik e rendes nemzetőrségnél főtisztekül alkalmaztatni kívánnak, hogy magokat a nemzeti őrsereg alkotásával és rendezésével megbízott ideiglenes választmány elnökénél, b. Baldacci Manó ezredesnél (Pesten, István főherczeg című vendéglőben) jelentsék.

Végre, minthogy az ország rendes nemzetőrségi lovas ágyutelepet is állítand fel, az erre képes rendes tüzérségi magyar egyének és hazafiak felszólíttatnak: ugyanazon ezredesnél magukat haladéktalanul jelenteni.

A haza bizodalmasan várja fiaitól, hogy a mostani veszélyes körülmények közt, a királyi trón, haza és alkotmány védelmére az ország zászlója alá minél előbb összesereglendenek.

Egy másik, hasonlóan lelkes felhívás pedig a sorkatonasághoz intéztetett, a melyben főleg a nyugdíjas tisztek és a kiszolgált altisztek szólíttatnak fel, hogy lépjenek a nemzetőrséghez.

.... Mindazon még szolgálatban levő vagy nyugalmazott, vagy kilépett magyar tiszt urak, — mondja a többi közt e felhívás,— kik a rendes nemzetőr zászlóaljakba besoroztatni kívánnak, haladék; nélkül jelentsék magukat, és pedig az elsőrendűek szokott hivatalos utón, a többi a nemzeti őrsereg felállításával megbízott bizottmány ideiglenes elnökénél, báró Baldacci Manó ezredesnél.

Minden kiszolgált katonai egyének őrmestertől lefelé, szintén felszólíttatnak, annál is inkább, minthogy velük leginkább az altiszti helyek betölteni fognak. Hasonló felhívás intéztetik a még szolgálatban levő altisztekhez magyar ezredekben, de csak a mennyiben ezen általtétel hátralevő szolgálati idejükkel megegyeztethető, vagy egyéb törvényes kötelezettség általlépésüket nem gátolja. Azon nyugalmazott tisztektől, kik a koruknál és egészségi állapotuknál még szolgáltni képesek, a haza azt várja, hogy sietni fognak szolgálatukat felajánlani.

A sorkatonaságtól a rendes nemzetőrségbe belépő tisztek a hadseregnél rangjukat megtartják, és ha önmagok, vagy felsőbb rendeletek megkívánják, ismét régi teszületeikhez'előbbi rangviszonyaikba visszahelyeztetnek. Ha a rendes nemzetőrségnél szolgálatuk ideje alatt az illető teszületekbeni előléptetési sor őket illetné, e részbeni igényük ezen újabb alkalmazásukban tőlük meg nem tagadható.

Azon altisztek és nemzetőrök, kik a rendes nemzetőrségbeni szolgálatban elaggottakká lennének, ha közvetlen a sorkatonaságból általléptek, további ellátásuk tekintetéből a katonai javadalmakra igényt tarthatnak

A toborzás helyéül a következő városok jelöltettek ki: Pest, Pozsony, Kassa, Miskolcz, Nagy-Károly, Nagy-Kálló, Debreczen, Gyula, Szeged, Eger, Jászberény, Kún-Szent-Miklós, Győr, Komárom, Veszprém, Zala-Egerszeg, Szombathely, Székesfehérvár, Kaposvár, Szegszárd és Pécs.

S május 20-án az ország minden részében nagy hévvel megindult a toborzás. Vidám muzsikaszó verte fel a közönséget. Délczeg huszárok, nyalka nemzetőrök járták a verbunkost; s virágos szóval,

Orosz gyalogság 1849-ben. — (Eredetije a bécsi cs. udv. könyvtárban.)

szívdobbantó dallal dicsérték el a katona-élet szépségeit. Vajmi kevés kellett a fölavatáshoz. Egy parola, egy kézszorítás és megtörtént a kötés.

De csalogatásra sem volt valami nagy szükség. A fiatalság maga kereste fel a toborzó helyeket, s önként, csupán szíve sugallatát követve, lelkes örömmel ajánlotta fel karját a hon védelmére. Boldog volt, a kinek fejét megérintette a huszárcsákó, aki odaállhatott a vígan lengő trikolor alá. Nemes vetélkedés támadt az egyszerű pórfiú és az úriosztály iskolázott gyermeke közt, hogy melyikük öltheti hamarább magára

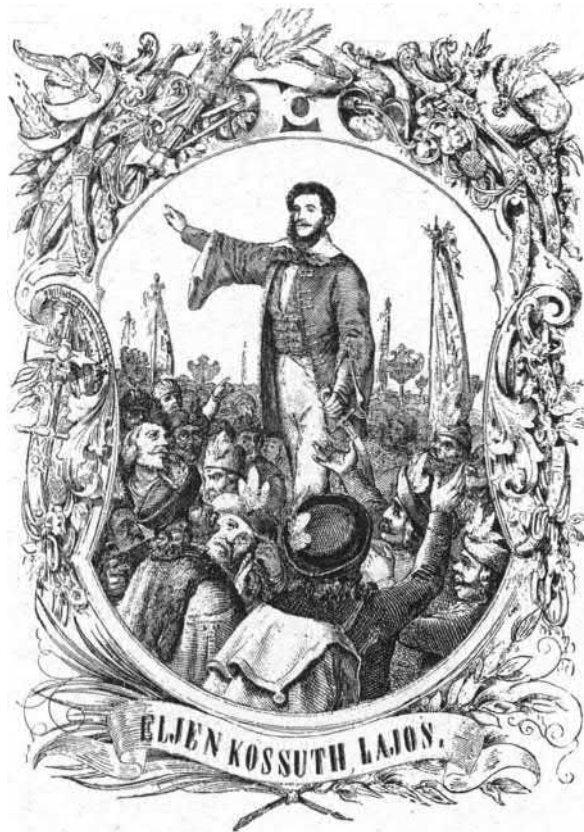
a piros zsinóros, kávészínű honvédatillát. És a kik között még nem régen lebonthatatlannak látszó válaszfal emelkedett: azokat most édes testvérekké avatta fel a haza szent szerelme. A toborzás hívó muzsikája még a zárdák és a szemináriumok csöndes rejtekébe is elhatott. Biharban egy kapucinus szerzetes csapott fel honvédnek, a jászói premontrei rend növendékei közül egyszerre hatan cserélték fel a szép fejér reverendát a még szebb honvédatillával.

Pesten, — mely az 1-ső és a 2-ik zászlóaljat szolgáltatta, — a felhívás után mindjárt másnap: márczius 17-én megindult az önkénytes újonczozás. A hadfogadó-hely a ferenczvárosi tehén-utczában volt, de a verbunkosok csalogató zene mellett ismételten bejárták az egész fővárost. A toborzást a nemzeti múzeumnál kezdték meg. A márcziusi napok ez emlékezetes helyét már a reggeli órákban előzönlötte az egyetemi hallgatóság. Elsőnek egy *Brandl* Károly nevezetű jogász csapott fel. Ez az idegennevű, de magyarszívű lelkes ifjú volt tehát a legelső honvéd. Brandl után azután következtek a többiek: a jurátusok, mérnökök, orvosnövendékek, kispapok, stb. A tantermek néhány nap alatt kiürültek; az egyetem kapuit be kellett csukni. Május végén már zászló alatt állott a szükséges kétezer ember.

Hasonló fényes sikerrel zajlott le a toborzás a vidéken is. Szeged a vitéz 3-ik zászlóaljat, Kassa pedig a híressé vált 9-ik zászlóaljat adta. Mindakettő a magyar ifjúság színét-virágát foglalta magában. Ez a két zászlóalj szolgált keretével a *veres sipkásoknak*, ezeknek a mithoszszerű alakoknak, a kiknek rettenthetlen hősiessége, mint valami csodás legenda ma is ott él a regélő nép ajakán.

A nyugalmazott tisztek közül szintén számosán léptek a nemzetőrségbe.

Az ekként összetoborzott nemzetőrség egészen a rendes sorkatonaság mintájára szerveztetett. Hasonló volt hadifegyelme, hasonló felszerelése. Még a vezényszó is csaknem ugyanaz volt, csakhogy tért mészetesen magyarul hangzott. Az egyenruha veres-zsinóros kávébarna attilából, szűk kéknadrágból és bakancsból állott; a csákón az ország címere díszlett, a bornyút fekete szíj tartotta. A közlegények 8 pkr., a tizedesek 16 pkr., az őrmesterek pedig 24 pengő krajczár napi-zsoldot húztak.

Kossuth a nép közt. — (Egykorú kép)

A tisztek fizetése a következő volt: hadnagy 30 pfrt., főhadnagy 40 pfrt., százados 80 pfrt., őrnagy és zászlóalj-parancsnok 130 pengő forint havonként.

A zászlóaljak élére, az első szervezés alkalmával, őrnagyok állítottak.

Az első tíz zászlóalj, toborzási helye szerint, a következő volt:

1- ső zászlóalj Pesten. Parancsnokoló őrnagy: gróf Lázár György.

2- ik zászlóalj Pesten. Őrnagy: Cserey Ignác.

3- ik zászlóalj Szegeden. Őrnagy: Damjanich János.

4- ik zászlóalj Pozsonyban. Őrnagy: Szászy János.

5- ik zászlóalj Győrött. Őrnagy: Horváth Dániel.

6- ik zászlóalj Veszprémben. Őrnagy: Szabó Zsigmond.

7- ik zászlóalj Szombathelyen. Parancsnokoló őrnagy: Petők Antal.

8- ik zászlóalj Pécsen. Őrnagy: Vitális Ferencz.

9- ik zászlóalj Kassán. Őrnagy: Vitális Sándor.

10-ik zászlóalj Debreczenben. Őrnagy: Szemere Pál.

E csapatok eleintén, — megkülönböztetésül a helyi szolgálatra alakult polgárőrségektől — »rendes nemzetőrség«-nek neveztettek. De ez

a csaknem egyforma elnevezés gyakori összetévesztésre szolgált alkal-
 muk Más, megfelelőbb gyűjtő-nevet kerestek, tehát az új magyar sereg
 számára. E fölött aztán a lapokban is élénk eszmecsere indult meg.,
 Egyik ezt, a másik azt ajánlotta, de egyik indítvány sem volt jó. Kiss
 Károly akadémiai tag szintén hozzászólt a kérdéshez. Kisfaludy Károly az
 „Élet korai“ című költeményéből: „Nem csügged a *honvéd*, tisztjét
 teljesíti,“ sort idézve, azt ajánlotta, hogy neveztessék el a rendes nemzetőr:
 „*honvéd*“-nek, az új nemzeti hadsereg pedig „*honvédség*“-nek. Úgyis
 azért alakított, hogy *a. hont védje*. Az eszme tetszett; helyeselte a
 közvélemény, elfogadta a kormány; s a névcsere csakhamar megtörtént.

Így születtek az 1848—49-iki honvédek, a magyar dicsőség ez
 örökkön élő félistenei.

Illyr izgatás Horvátországban.

VI.

Az árnyék-király.

A látóhatár egészen besötétült. A gyűlölség villámai cikáztak végig a komor látóhatáron. Immár minden pillanatban félni lehetett a belháború viharának kitörésétől.

Különösen Horvátországban vált napról-napra fenyegetőbbé a helyzet. Jellasics kinevezése mámorossá tette az illyr-pártot. Most már biztosra vették, hogy maga az udvar is helyesli felforgató törekvéseiket. Zágráb egészen forradalmi képet öltött. A „Dvorna,” az illyr-párt e korhely-tanyája, főhadiszálláshoz hasonlított. Helyiségei naponként megteltek gyanús alakokkal, akik előbb titokban, később pedig már egész nyíltan a Magyarország ellen viselendő háború esélyeiről tanakodtak. Ezen összejövetelek intézője és hangadója Gáj volt, aki mióta visszatért Bécsből, nem ismert határt az izgatásban.

— Bécsben, — szólt dicsekvő hangon egyik ilyen összejövetelük alkalmával, — számos nagyúr: exczellenciások, méltóságosak könyörögtek, hogy miután koldusokká lettek, mentsem meg őket. Megígértem. Hiszen az árvái, liptói, trencsényi tótok úgyis csak alkalomra várnak, hogy a magyarok ellen-fölkelhessenek. Ki kell irtani az ázsiai arisztokratákat, mert ameddig ezek fognak rajtunk zsarnokoskodni, szabadok nem leszünk.

Ilyféle fenhéjázó beszédekkel hódította Gáj híveit. Nem mondta ki ugyan egyenesen, de sejtetni engedte, hogy háta mögött az udvar

áll; ami egyértelmű volt azzal, hogy a horvát nép a legmagasabb körök kedvére cselekszik, ha Magyarország ellen páriót üt. Ez a hitegetés természetesen még vakmerőbbé tette az illyreket.

Midőn tehát Jellasics elfoglalta a báni-széket, egész Horvátország már alá volt aknázva. Készen állott minden, csak ürügyet kellett keresni a végleges szakításra. S Jellasics rajta volt, hogy ezt az ürügyet megtalálja. Ápril 18-án vonult be hangos ünnepek közt Zágrába és már másnap, ápril 19-én Túrmezeje (Turopolya) huszonnégy magyar községét statárium alá helyezte. Túrmezeje, melynek lakossága nagyrészt nemcsak magyarokból volt, de nemesi kiváltságokkal is bírt, mindig szállát képezett az illyr-párt szemében. Közigazgatásilag Zágráb megyéhez tartozván, gyakran megtörtént, hogy a közgyűléseken leszavazták az illyrek magyarellenes indítványait. Jellasics tehát, részint, hogy az illyr-pártnak kedveskedjék, másrészt, hogy a horvátországi magyarság erejét megtörje: ápril 19-én Zágrábmegye alispánjához a következő levelet intézte:

Alispán Úr!

Elhatároztam, hogy mind Turopolya községeinek huszonnégy bírása, mind a pokupszkói, poszáviai szabadosok előljárói, különösen a topolovecziek minél előbb jelenjenek meg előttem. Különösen pedig ezen báni parancsomnál fogva tegyen rendelést, hogy a turopolyaiak itt Zágrában előttem megjelenjenek.

Jelentse pedig mind a turopolyaiaknak, mind a szabadosoknak részemről, hogy én őket, — ha ezen báni parancsomnak nem engedelmessé válnának, — mint lázadókat fogom tekinteni, s velők mint ilyenekkel fogok elbánni.

Továbbá parancsolom, hogy Zágrábmegye területén a rögtönítelő bíróságot tüstént hirdesse ki, azok ellen, akik a király, haza és a nemzetiség pártolói ellen bármilyen módon lázítani merészelnének. Ami ezen báni parancsom kihirdetését és végrehajtását illeti, önt és valamennyi hivatalnokot a leg súlyosabb felelősség alá teszem.

Zágráb, ápril 19. 1848. *Báró Jellasics*, bán.

Jellasics ezzel megkezdte erőszakoskodásai hosszú sorozatát. Ápril 20-án újabb kiáltványt bocsájt ki, amelyben a Magyarországgal fennálló kapcsolatot felbontottnak nyilvánítja és szigorúan megparancsolja az összes hatóságoknak, hogy kivüle másnak engedelmessé válni ne merészkedjenek; ápril 25-én Buccarit, mely a fiumei magyar kormányzók főhatósága alá tartozott, önkényüleg Horvátországhoz csatolja; ápril 27-én pedig Horvátország és Szlavónia egész területére kiterjeszti a rögtönítelő bíróságot; belevonván Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyéket is, amelyek pedig a báni táblával csakis jogszolgáltatási viszonyban állottak.

A statárium elrendelése már magában véve is törvénytíprás volt, mert ezt a főbenjáró fontos jogot úgy Magyarországon, mint a Kapcsolt

Lenkey János honvédtábornok.

részekben csakis a nádor engedélyével gyakorolhatták kivételes és rendkívüli esetekben az egyes törvényhatóságok. Ámde, annak alkalmazása messze túlment még a törvénytíprás határán is; ez már diktátori jogok gyakorlása volt. A statárium ugyanis nem a közbiztonság megbontói, hanem az alkotmányos horvát párt, de főleg Magyarország ellen

irányult. Jellasics erre vonatkozó körrendeletében halált kiált mindazok fejére, akik netalán azt mondják, — amint igaz is volt, — hogy a horvát nép az úrbéri terhek eltörlését a magyar nemzetnek köszönheti; halált arra is, aki horvát létére a magyarokhoz húz. Szóval, bitó alá hurczolandó mindaz, aki a magyar állameszme hívéül vallja magát.

E jeladásra aztán egész Horvátországban elkezdődött a legféktelenebb terrorizmus. Az illyr-párt fokozódó dühvel valóságos irtóháborút indított a magyar nemzettel rokonszenvező horvátok ellen. Elég volt egy elejtett szó, valamelyik illyr-kolompos besugása, hogy a gyanúba kevert egyén statárium elé állíttassák. íme egy-két példa. Kussevics Aurélt, az ország levéltárnokát, alkotmányos érzelmei miatt rövid úton megfosztották állásától és nyomozó levelet adtak ki ellene. Rosszabbul járt Szivics. Zágrábmegye alispánja. Az érdemes férfiú, — mert Jellasics egyik törvényellenes rendeletét nem akarta végrehajtani, — elfogatott és statárium elé állítva, halálra ítéltetett. A boldogtalan ember csak úgy menekülhetett a bitótól, hogy örültséget színlelt.

Jellasics felforgatta az egész közigazgatást. A régi tisztviselőket mindenütt elcsapta és saját híveit ültette a helyükbe. Főispánokat nevezett ki, a közpénzeket magához harácsolta.

Az erőszakoskodás odáig fajult, hogy az emberek „Szlaviani“ felírású papírcédulákat voltak kénytelenek fővegük mellett viselni. Mert aki nem tűzött ki ilyen megkülönböztető jelvényt: azt mindjárt gyanúba fogták, hogy magyar érzelmű, és börtönbe hurczolták. A házkutatás, vagyoneklobzás napirenden volt.

Eközben a rágalom és rémítés minden aljas eszköze felhasználtatott, hogy a műveletlen, nyers tömeg lángragyújtott szenvedélye még jobban fokoztassék. Papok ajkáról széltiben lehetett hallani az eféle predikációkat: ,

— Magyarok törnek reátok, hogy nyert szabadságtokat töletek elrabolják. Ez az ázsiai vad csorda meg fogja ölni gyermekeiteket, megbecsteleníti feleségeiteket és leányaitokat; elúzi papjaitokat, hogy a templomokat lutheránus és kálvinista papoknak adja át. Az atyának gyermekével, a férjnek feleségével nem lesz szabad anyanyelvén beszélni, hanem csakis magyarul. Nagy veszedelem jön reátok. Legyetek hát ébren és tartsátok készen fegyvereiteket.

S mindezek az üzelmek Jellasics utasítására, sőt pártfogásával történtek. Maga buzdítá híveit az erőszakoskodásokra. Fölkereste a Dvornát, összeült a legelzülöttebb emberekkel és együtt poharazott velük.

Sütkérezett a népszerűség napfényében, de egyúttal adta a korlátlan hatalmú kényurat. Büntetett és jutalmazott. A kiről észrevette, hogy nem viseltetik rokonszenvvel törekvései iránt: azt a halálba üldözte; de viszont azokat, a kik vak bizalommal követték: dús javadalmazású állásokba rakta. Gáj Lajos részére, aki a pártütés szervezésében jobbkeze volt, még a *kir. tanácsosi* címet is kieszközölte az udvarnál.

Zágráb utcáin naponként nagy népcsoportokat lehetett látni, amint papjaik vezetése alatt a báni palotához vonultak, hogy Jellasics előtt

Orosz lovasság. — (Eredetije a bécsi csász. udv. levéltárban.)

kifejezzék hódolatukat. Egy ilyen hódolatnyilvánításról érdekesen emlékezik meg az akkori magyar lapokban egy szemtanú.

Diakovich nevű felső sztubiczai lelkész 4700 földmívessel zarándokolt egy napon Zágrábba, hogy a bánnál a szokásos tisztelgést híveivel együtt megtegye. Jellasics tábornoki egyenruhában, szertartásos ünnepséggel fogadta az óriási küldöttséget, a melynek nevében Diakovich a bánhoz a következő dicsbeszédet intézte:

— Boldog azon emlő, mely tégedet táplált. Boldog, mert te vagy istentől Messiásként küldve, hogy bennünket valahára a sok százados

magyar igától megszabadíts. Egyedül csak te viheted ezt a nagy czélt keresztül. Haladj tovább is a megkezdett úton, mi mindnyájan minden órában készek vagyunk, hogy életünket is éretted áldozzuk!

Erre az üdvözlésre Jellasics pedig így felelt:

— Testvérek! Még nektek soha sem volt ilyen bánatok, mint én, aki anyanyelveteken szólt volna hozzátok. Mindig idegen ajkúak valának, ezért voltatok ti rabok. Én azonban összetöröm lánczaitokat. De ezt a nagy munkát magam el nem végezhetem, a ti segítségteket várom, s jelenleg nem kívánok egyebetvak engedelmességnél. Csak így érhetem el azt a nagy czélt, a melyet kitűztem magam elé. Bízatok bennem: szabadok és szerencsések lesztek.

.Ezután a bírák közt pecsétes iratokat osztott ki, a melylyel községeiket felmenti a robot alól. Végül az egész gyülekezet szétoszlott a zágrábi csapszékekben, ahol a bán költségén nagy dinomdánomot csaptak. „Honnan veszik erre a pénzt? — sóhajt fel a tudósító, — nem tudom; de az mondatik, hogy a káptalannak van elég.“

De Jellasics nem elégedett meg csupán az izgatás ezen nemével. Bejárta keresztülkasul az egész tartományt, fölkereste a Határőrvidéket és mindenütt a horvát nép várvavárt Megváltója gyanánt ünnepeeltette magát. Útja elé virágok hulltak, de nyomán a vad gyűlölet lángja lobogott fel.

— Köszönöm hódolatotokat, — szokta mondogatni, — de ez kevés a nagy czél elérésére. Tetteket várok tőletek. Öntetek golyót, köszörüljétek kaszáitokat, mert közeledik a perez, midőn a gyűlöletes igát lerázzuk magunkról.

A magyar kormánynak vajmi nehéz helyzete volt ez üzelmekkel szemben. Láta az eltemető örvényt, amely felé Jellasics sodorni akarja az országot; tudta, hogy csak a legerélyesebb fellépés térítheti őt a törvényesség útjára, — de kezei kötve valának. Tetterejét nemcsak a belzavarok zsibbasztották meg, hanem az udvari-párt folytonos gáncsvetése is. Egyelőre a békülékenység terén maradt. Meg akarta próbálni, hogy kölcsönös felvilágosítással talán mégis jó útra terelhető az izgága bán. István főherczeg tehát, a minisztertanács megbeszélése alapján, ápril végén Jellasicshoz levelet intézett, amelyben bizalmasan felhívja, hogy ha a márcziusi vívmányokban valami sérelmet lát, egyenlítsék ki azt békés úton. Jöjjön tehát mielőbb Pestre és a magyar kormány tagjaival személyesen értekezzék beigtatásáról, a tartomány gyűlés összehívásáról s általán véve a horvátok kívánságairól, mert a kormánynak, erős szándéka és törekvése mindenben, mit a törvény, méltányosság és igaz-

ság megenged, odamunkálkodni, hogy a kölcsönös bizalom Magyar- és Horvátország közt erősödjék,“

Görges Arthur. — (1848-iki arczkép.)

Jellasics daczos levélben válaszolt e bizalmas és jóakarató megkeresésre. Kijelentette, hogy semmi szükség . sincs arra, hogy állását e válságos időkben csak egy perczre is elhagyja. „Különben is — írja válaszában, — az 1848-iki törvényekkel nem is annyira Horvátország,

mint az uralkodóház érdekeit látja sértve; s ezeket az érdekeket mint jó katona és hű alattvaló védeni tartozik/

S e visszautasító levelének mintegy megerősítésül, annak igazolására, hogy a magyar nemzettel véglegesen szakítani akar: a varasdi szép Dráva-hidat, mely Horvátország földjét Magyarországgal összeköti, karhatalommal széthordatta.

Ezzel természetesen a békés kiegyenlítésnek minden reménye eltűnt. Erélyesebb eszközökre volt szükség. De a magyar kormány még most sem akart letérni a törvényesség útjáról. Azt határozta, hogy egyenesen a koronás királyhoz fordul orvoslásért. A nádor, Batthyány gróf társaságában Bécsbe utazott, s V. Ferdinándtól kihallgatást kérve, nyílt őszinteséggel tárták fel előtte Jellasics túrhetlen viselkedését. A kihallgatásnak két királyi kézirat lőn az eredménye, az egyik a pártütő bánhoz, a másik pedig István főherczeg kir. helytartóhoz intézve.

A Jellasics báróhoz intézett kir. kézirat, amelyben a „kedves“ bán egy kis szelíd leczkében részesül, a következőleg hangzott:
Kedves báró Jellasics!

Legszilárdabb és legrendíthetlenebb akaratom a kormányzat egységének fenntartása a Magyarország koronája alatt egyesült országokban, mint azt királyi szavammal és a koronázási esküvel felfogadtam; soha sem fogom engedni, hogy a magyar korona országaiban a törvényes kapcsolat önkényes rendeletek, vagy egyoldalú határozatok által meglazuljon: ennél fogva odautasítom Önt, hogy királyi helytartóm parancsainak és az általam kinevezett magyar felelős minisztériumomnak, melyet én az 1848-ik évi III. t.-cz. értelménél fogva Magyarország és az ezen-országgal kapcsolatban álló országok törvényes kormányzatával felruháztam, az igazgatás ágában pontosan engedelmeskedjék és e királyi akaratom teljesítése fölött hivatalos hatáskörében minden tekintetben őrkdjék.

Budapest május 7. 1848.

Ferdinánd.

A másik kir. kézirat, — amelylyel István főherczeg felhatalmaztatik, hogy Horvátországba teljhatalmú biztost küldjön ki, — ekként szólt:

Kedves unokafivérem, István főherczeg!

Miután horvát királyságomban több helyütt különválási mozgalmak törnek ki, melyek következeiseikben a Magyarországra fennálló kapocsra és összmonarchiámra nézve felette veszélyesekké válhatnak, ezennel megbízom Főherczegségedet, hogy szükség esetén egy arra alkalmas egyéniséget küldjön mint kir. biztost a szükséges teljhatalommal Horvátországba, hasonló merényletek és szándékoknak teljes erélyesség kifejtése általi elnyomására.

Becs máj. 6-án 1848.

Ferdinánd.

**Klapka György 1848-iki arczképe.
(Eredetije az országos ereklyemúzeumban).**

A kormány, kezében a király meghatalmazásával, most már szabadabban mozoghatott. Megvolt az alap amire támaszkodva, a párttűtő bán tizeiméinek véget vessen. S eltökélte, hogy véget vet. István nádor, mint a király helytartója, Szemere belügyminiszter ellenjegyzése mellett, május 10-én erélyes hangú rendeletet küldött Jellasicsnak, melyben felhívja, hogy összes törvénytelen rendeletét tüstént vonja vissza, s erről három nap alatt jelentést tegyen.

... „Miután Ő felsége koronás királyunk és az 1848: III. törvényczikk által, — így szól a többi közt a nádor rendelete — a végrehajtó hatalomnak a felelős minisztérium általi gyakorlására teljes hatalommal, úgy az országban, mint az ahhoz kapcsolt részekben én ruháztattam fel, a belügyminiszter előterjesztésére rendelem:

1. Önnek mint Horvát-, Tót- és Dalmátországok kinevezett, de be nem iktatott bánjának az alkotmányszerű viszony megváltoztatására vonatkozó körlevele az alkotmánynyal és törvényekkel ellenkezőnek jelentetik ki.

2. Az ön által jogtalanul kihirdetett és egyoldalú irányban a legfelsőbb szabályokon túlterjesztett rögtönbiróság s az annak folytatában netalán megkezdett vizsgálat és hozott Ítélet érvénytelen.

3. Meghagyatik, hogy mind fentebb említett körlevelét, mind a rögtönbiróság iránti rendeletét ellenkező rendelet kibocsátásával azonnal vonja vissza; s e *rendelet vételétől számított harmadnap alatt ennek mikénti teljesítésétől engemet futár által értesítsen.*

Ugyanezzel kapcsolatosan egy másik rendelet, szintén a belügyminiszter ellenjegyzésével, Horvátország törvényhatóságaihoz intéztetett. E körrendeletben a megyék tudomására hozza a nádor, hogy Jellasics báró minden eddigi intézkedése törvénybe ütköző, tehát semmis. A hatóságok mint annakelőtte, úgy ezután is kizárólag csakis a magyar kormánynak tartoznak engedelmességgel. Egyébként az anyaországgal fennálló törvényes kapcsolat ellen elkövetett merényletek szigorú megvizsgálására és méltó megfenyítésére külön kir. biztos fog kiküldetni.

Másnap, május 11-én a kir. biztos, báró *Hrabovszky* János (szül. 1780. † 1852.) altábornagy és péterváradí főhadparancsnok személyében csakugyan ki is neveztetett. Hrabovszky kinevezésében ezúttal csakis általános megbízást kapott. A horvátországi sorkatonaság és a határország alája rendeltetett, működésére nézve szabad kezet nyert; de erősen szívére kötötték, hogy lehetőleg kövessen el mindent a forrongó kedélyek lecsillapítására. Jellasics ellen semmi-

féle kivételes intézkedést nem tett még a kormány. Bevárni akarta a nádor által kitűzött Három napot; azt hívén, hogy a bán talán mégis csak meggondolja magát és visszavonja törvénytíró ukázait. Ámde Jellasics daczos kevélységgel, s konok megátalkodott-

A Földvály-testvérek.

Földvály Károly ezredes, Földvály Lajos, Földvály Sándor ezredes,
a váci hős. Eszék várparancsnoka. a szent-tamási hős.

sággal tovább haladt azon a végzemes úton, amelyet a kamarilla jelölt ki számára. Nemhogy engedelmességre hajlott volna, de még fokozottabb mértékben folytatta bujtogatásait. Vakmerősége odáig ragadta, hogy István nácjor rendeletét *felbontatlanul* visszaküldte.

Csaknem hasonló sors érte a törvényhatóságokhoz küldött másik rendeletet is. Jellasics utasítására egyszerűen félretették azt a megyék. Egy 1848-iki szerb lap a zágrábmegyei közgyűlésnek e rendelettel szemben tanúsított magatartásiról referálván, a többi közt így ír: „Ezen küldeménynyel (t. i. a nádor körrendeletével) horvát-szlavon nemzetünknek holmi parancsokat osztogatnak, s valami kommisszáriust akarnak reánk tukmálni, akinek, — mint mondják, — a határszél összes vitéz katonasága, a nemzetőrség és Isten tudja még kicsoda, engedelmeskedni köteles. A közgyűlés tagjai előtt ez a felfuvalkodottság oly nevetségesnek tetszett, hogy mindnyájan, de még a parasztok is hangosan kacagni kezdtek. Hagyjon nekünk békét a minisztérium és a nádor, parancsoljanak ők csak a magyaroknak.“

Ilyen felforgató közszellem, ily durva hang honosult meg, Jellasics példaadására, a horvátok között. A dölyfésaz elbizakodottság oly magas fokra hágott, hogy az elvadultközönségmár a magyar nemzet vezérférfiainak a meggy átázásától sem riadt vissza. Mert ezt tette, midőn a zágrábi Márk-téren István nádor és a minisztérium tagjainak arczképeit, az ittas csőcselék vad üvöltése közt, nyilvánosan megége.

Jellasics azzal akarta elütni a hozzáintézett rendeletek hatását, hogy ő lépett fel vádló gyanánt a magyar kormány ellen. Május 12-én báni értekezletet hívott össze, amelyből kifolyólag egy panaszos felirat intéztetett a királyhoz.

A három egy királyság — vádaskodik a felirat, — nem engedelmeskedhetik a magyar minisztériumnak, mert az a szlávok iránt ellenséges elemekből alakult, s „az osztrák monarchia közös kapcsolatból való tökéletes elszakadás magvát hordja magában.“ A bán erélyes rendszabályaira a közbiztonság fentartása végett volt szükség. A magyar kormánynak nincs igaza, midőn a bánt és a horvátokat honáruólók, felségsértők és gonosztevők gyanánt akarja megbélyegezni, holott a horvátok, kik közül most is negyvenezren vérzenek Olaszországban, alattvalói hűség dolgában sokkal feljebb állanak a forradalmár magyaroknál. Arra kérik tehát Ő felségét, hogy adjon Jellasicsnak legkorlátlanabb hatalmat, hogy mindazt megtehesse, amit a rend és nyugalom fentartására, valamint a nemzeti érdekek biztosítására szükségesnek vél, mert „ez az egyetlen mód a hazát a féktelenségektől és a fenyegető polgárháborútól megmenteni.“

... „Ha ezen kérésünket, — ezzel az ultimátumszerű fenyegetéssel végződik & felirat, — a magyar ellenfelek meggátolnák, nem marad egyéb hátra, mint a törhetlen jobbágyi hűséghez való változatlan ragaszkodásunkhoz képest nemzeti és

A szabadságharc nevezetesebb szereplőinek kézírása.

politikai létünk megőrzése végett saját elhatározásunkból mindazon lépéseket megtennünk, melyeket a körülmények szüksége és kényszere parancsolni és az önfenntartás ösztöne sugalni fognak“

De már erre a magyar kormány hosszúra nyúlt türelem-fonala is elszakadt. Belátta, hogy a féktelenkedő horvátokat csakis úgy térítheti a törvényesség útjára, ha Jellasics kezéből kicsavarja a jogtalanul bitorolt hatalmat. Hrabovszky kir. biztoshoz a nádor újabb rendeletet intézett tehát, hogy Jellasicsot fogja hűtlenségi perbe, foszsa meg báni méltóságától, aztán a törvény szigorának vasvesszejével állítsa helyre a Kapcsolt Részek megzavart rendjét.

E rendelet, mely híven felsorolja a Jellasics egész bűnlajstromát, a következőleg hangzott:

*Báró Hrabovszky János
tótországi és szerémségi főparancsnoknak,*

Miután az 1848. III t. ez. ő felségének az országbóli távollétében, engem, mint nádort és teljes hatalmú királyi helytartót, a korona egysége és a birodalom kapcsának épségben tartása mplet, a törvény és alkotmányos ösvényen gyakorlandó végrehajtó hatalommal felruházott: a miniszterek meghallgatása után el nem mulasztóm, az összes minisztérium alakulása előtt kinevezett báró Jellachich Józsefhez azon parancsot juttatni, miszerint bizonyos határnapig Bugán személyesen megjelenni kötelességének ismerje; hogy úgy a tartományi gyűlés iránt, melyen báni méltóságába vala igtatandó, valamint egyéb viszonyok rendezése iránt is, a külön érdekek lehető kielégítésére a szükséges intézkedések eszközöltessenek.

Báró Jellachich József azonban, ki hivatalába igtatva nincs, sem tiszti esküjét még le nem tette, mellőzván a törvényes parancsot, nemcsak meg nem jelent, hanem az ország és a kapcsolt részek közötti viszonyt az újabban alkotott törvények által megváltozottaknak, megszakadottaknak nyilvánítván, a' hatóságoknak és állodalmi tiszteknek szigorúan megparancsolá, hogy kivüle senki mástól sem parancsot elfogadni, sem annak engedelmeskedni, sem senkinek hivatalos jelentést tenni ne merészljenek; sőt a kapcsolt részekben a rögtönbírósi jogot kihirdettetvén, ennek körét oly irányban és oly vétségekre is kiterjesztette, melyek a rögtönítélőszék elébe sohasem tartozhatnak; mi által felségi jogba vágni merészkedett.

Ő felsége e tényekről értesülvén, azon vallásosságánál fogva, melyet a törvény és alkotmány iránit mindig tanúsított és melyet hű nemzetének esküvel biztosított, nem késett nevezett bánnak május 7-éi kelt sajátkezű legmagasabb leiratának tartalmában szigorúan meghagyni, miszerint parancsaimat és a felelős miniszterek rendeletét haladéktalanul teljesíteni elengedhetlen kötelességének tekintse.

Ennélfogva t. évi május 10-én kelt rendeletemben az érintett körlevelet, úgy a rögtönbírósi jogot érvénytelennek és megszüntnek nyilatkoztatván, meghagytam, hogy mindkettőt azonnal vonja vissza.

Időközben báró Jellachich József, — ki beigtatás hiányában törvényes hatóságot, vagy báni hatalmat nem is gyakorolhat, — ellenszegülését folytatja és részint hivatalos, részint hitelt érdemlő tudósítások szerint, törvényteleniséget törvénytelen-

séggel tetéz. Tudniillik: Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyékben, melyek még a törvényes bánnal is csak felebbezési és országkapitányi viszonyban állanak, a hatósági felsőbbséget jogosítatlanul megragadta; tisztében maga sem lévén megerősítve, mégis Horvátországban főispánokat nevezni és így a fejedelmi hatalmat elsajátítani merészkedik; a hivatalnokokat, hatóságokat és tisztviselőket a törvény, a helytartói parancsok és miniszteri rendeletek iránti engedelmisség alól felmenteni, sőt épen és egyenesen az engedelmesek ellen büntetéseket szabni bátorkodott; az országos kincstár részleteit letartóztatja; a hatóságok pénztáraitól, sőt a korona jövedelmeiről is rendelkezni merészel, és törvényellenesen ezen bitorlásokat Fiume kerületére is kiterjeszteni törekszik. Minthogy pedig ily cselekvések, a mennyiben a helyszínen szerzendő hiteles adatokból és bizonyságokból valóknak tapasztal-

Jósika Miklós báró. — (1848-iki arckép.)

tatának, a Hármaskönyv I. 14. t.-cz. és az 1723: 9. t.-cz. értelmében hűtlenségi bűnt foglalnának magokban; ennél fogva:

Önök, mint királyi biztosnak és melléje kir. segédbiztosképen adott kir. tanácsnok Zsitvay Józsefnek rendelem és parancsolom:

1-ször. Ő felsége sajátkezü legmagasabb leiratát, mind azt, melyben báró Jellachich Józsefnek az irántam és a magyar minisztérium iránt engedelmisség meghagyatik, mind azt, minek alapján a király nevében teljhatalmú biztosképen Ön im kiküldetik, — Horvátországban, Pozsega-, Verőcze- és Szerémmegyében, úgy a határörvidéken: a hatóságokban, a helységekben és illetőleg ezredeken kihirdettetvén, minden alkalmas módon a nép tudomására juttatandja, báró Jellachich József parancsainak teljesítésétől mindenkit eltilt; ellenben az Ön rendeletéi iránt engedelmisségre mindenkit kötelezend. A rögtönbíróági jogot hirdesse ki, a hatóságokat e bíróságok tüsténti szabályszeres alakítására utasítsa;

és ezeket a koronaegység, a közrend és a béke erőszakos háborítói ellen gyors és szigorú eljárásra felszólítsa.

2- *szor.* Horvátországban, Szerém-, Verőcze-, Pozsega megyékben, valamint az illető kir. városokban a törvényes hatóságokat helyreállítandja és azokat a kir. helytartói és miniszteri rendeletek teljesítésére és a törvényes engedelmes-ségre kötelezendi.

3- *szor.* A báró Jellachich József által hivatalokra és tisztségekre tett kineve-zések törvénytelenek; és így érvénytelenek lévén és azoknak nyilvánítván: a törvényesen választott vagy nevezett tisztviselőket ismét hivatalaikba igtatandja.

4- *szor.* Mindazokat, kik a koronaegység és az országos kapcsolat tetteges felbontásának kísérletében a közrend, a személy és vagyonbátorság megtámadá-sában bujtogatás, vagy erőszak útján résztvettenek és vesznek: személy válogatás nélkül a büntető igazság kezeibe átszolgáltatja.

5- *szor.* Báró Jellachich Józsefet, ha a fennforgó és említett súlyos vád iránt a helyszínen is teljes bizonytságot szerzett: a királyi ügyigazgatóság előleges kihallgatása mellett, azonnal hűtlenségi (nóta infidelitatis) perbe fogassa és katonai tisztségétől felfüggeszse. Azon tényt pedig, miszerint a király és ország elleni hűtlensége miatt bűnvád alá vétetett, minden polgári és katonai hatósá-gokkal közölje, oly meghagyással, miszerint ezek közhírré tenni tartoznak: hogy a ki az ő rendeleteit teljesíti, vagy az én törvényes parancsaimnak az engedel-mességet megtagadni merészelné, mint részes a hűtlenségben, büntárs gyanánt szintén azon bűnvád alá vonatik. Az eljárás eszközölhetése végett, ezennel Eötvös József kir. ügyigazgatót, Fésűs György királyi ügyvédet és Zerpák Eduárd Horvátországban királyi ügyészt melléje rendelem.

6- *szor.* Báró Jellachich József elősorolt merényei által Horvátországban a közállapot rendkívül meg lévén zavarva, helyreállítására rendkívüli eszközöket és hatalmat is szükségei. Ennélfogva Önt apostoli királyunk nevében a polgári és katonai hatóságnak hathatós, úgyszintén a báni hivatalt illető minden hatalom-nak is ideiglenes gyakorlására feljogosítom és megbízom.

7- *szor.* Különösen felhatalmazom: hogy az ország és Kapcsolt Részeihez tartozó minden örvidékekben, a téveszmékkal csábítgatott valamennyi ezredeket hathatós nyilatkozványban nyelvök és vallásuk iránt a törvény értelmében bizto-sítsa és megnyugtassa. Hogy továbbá, mindazokban, melyek törvényhozási intéz-kedést nem igényelnek, u. m. szabad költözés, az ipar és kereskedés üzésének, a tudományok művelhetésének, az őrvonali szolgálat könnyíthetésének és meg-szorításának, az őrnapi díjjazásnak, a testi büntetés eltörlésének és az álladalmi közmunka megszüntetésének tárgyában mindazon engedélyeket tetteg adhassa és nyilváníthassa, melyek az illetők részéről valóságos jótétemények gyanánt fogadtat-nak és a határőri vitézeket meggyőzni képesek, miképen a magyar nemzet eltökélt szándoka határőrvidéki testvéreit, valamint a haza többi polgárait hasonló szeretettel ápolni és szabadságukat, jólétüket előmozdítani. Mindezt azonban a Végek védel-mére szükséges katonai szerkezetnek, módosítással bár, de kellő fenntartása mellett.

Hogy pedig rendeleteimet akadéktalanul végrehajthassa, azoknak engedhetlen és állandó foganatot szerezhessen és a törvényes állapotot minden áron visszaállít-hassa: parancsai alá helyezem és rendelkezésére bízom a Kapcsolt Részekben is

létező és rendezendő nemzeti őrsereget, az ott tanyázó katonaságot és az örvidék ezredeit, akik felszólításainak a legterhesebb fenyték terhe alatt engedelmeskedni tartoznak. Jelentését az eredményekről időről időre a belügyminiszterhez intézendi. Kelt Budapesten, máj. 14-én 1848.

Szemere Bertalan s. k., István s. k.,
belügyminiszter. nádor és királyi helytartó.

Hrabovszky teendőit az újabb rendelet most már részletesebben körülírta: Fogja bünperbe Jellasics bárót, foszsa meg báni és

(MÉSZÁROS LÁZÁR)

(B. PERÉNYI ZSIGMOND)

(PETÖFI SÁNDOR)

A szabadságharcz nevezetesebb szereplőinek kézírása.

katonai méltóságától, üssön szét az összeesküvő illyrek közt, szerzen tiszteletet a törvénynek, állítsa vissza a magyar nemzet megrendült uralmát a pártütő tartományban. Legyen kérlelhetetlenül szigorú a bujtogatókkal szemben, de viszont viseltessék elnézéssel a félrevezetett tudatlan köznép iránt; hallgassa meg vélt sérelmeit és lehetőleg orvosolja azokat. A Határörvidék népének megnyugtatását köti különösen a kir. biztos szívére a rendelet.

A Határörvidék, mint tudjuk, a mohácsi vész után, a törökök

beütése ellen, védelem céljából szerveztetett; s hosszú sávként félkörben Magyarország délkeleti részén nyúlt el. lakosságának zömét a török területről kivándorlott keresztény szökevények képezték. Az egész két részre, u. m. horvát-szlavon-határőrvidékre és bánági-határőrvidékre oszlott. Az első Horvátország és Szlavónia határán nyúlt el, a másik pedig Titeltől egész Erdélyig terjedt. Később 1768-ban Erdélyben is alakítottak néhány székely és oláh határőr-ezred.

A Határőrvidék természetesen katonásítva volt. Minden férfi állandóan fegyver alatt állott. A csajkás-ezred, Titel törzshelylyel, az aldunai hadihajóknál még matróz-szolgalatot is tartozott teljesíteni.

Az ozman-hatalom megtörése után a bécsi udvar nemhogy polgárosította volna a Határőrvidéket is, mint azt a nemzet számtalanszor követelte, sőt ellenkezőleg azon munkált, hogy különállása még erősödjék. Harcedzett, marcsona népét az osztrák császárok újabb, meg újabb kiváltságokkal halmozták el. De megváltottatták lassanként eredeti rendeltetését is. Immár nem annyira kifelé őrizték a határt, mint inkább befelé vigyáztak a békétlenkedő magyarokra. Valóságos kész táborhelye lett a kényuralomnak ez a kihalított földszáv, melyet Bécsből kormányoztak, s a melynek fegyveres lakosságát bármire fölhasználhatták.

A szabadságharcz idején a Határőrvidék összes fegyverfogható népe mintegy kétszázezer főre rúgott. Tehát egy egész nagy hadsereg, mely jó zsoldért kész volt akárkivel szembeszállni. Ezekre a granicsárokra támaszkodott a kamarilla, midőn a pártütést ellenünk szervezte. S tényleg úgy Horvátországban, mint az Alvidéken a reakciót a granicsár-tisztek támogatták a legbuzgóbban. A Karlóczán kikiáltott szerb vajda: Suplikacz granicsár-tiszt volt, Jellasics bölcsője szintén ott ringott a végvidék zordon hegyei közt. A horvát-szlavon határőrség egészen Jellasics befolyása alá került, aki azzal ijesztgette őket, hogy elvesztik százados kiváltságaikat, ha a magyar uralom fenmarad Horvátországban. A műveletlen vad nép, mely nomád módra házközösségben ólt, persze hitelt adott e rémítgetéseknek, s még erősebb bizalommal fordult a mindenható bán felé, aki bizonyára képes lesz megvédelmezni a határőrök féltett jogait is.

Ezért utasított Hrabovszky, hogy csinján bánjon a határőrvidékiekkel, s nyugtassa meg őket a magyar kormány jó szándékairól.

Ámde, a kormánynak úgy ezen, mint egyáltalánvéve a horvát pártütés megtörésére irányuló szándéka hajótörést szenvedett. Jella-

sics immár sem békéltető szóval, sem fenyegetéssel nem volt lete-
relhető többé a forradalom útjáról. Hrabovszkynak azt üzentette,
hogy a császári altábornagygyal szívesen szóba áll, de mint a ma-
gyar kormány biztosát nem ereszti át a horvát határon. S Hra-

Gróf Guyon Richárd honvédtábornok.

(Az 1848—49-iki orsz. ereklyemúzeumban őrzött egykorú aquarell után.)

bovszky, — aki becsületes igyekezetű ember volt, de erélytelen, —
tényleg csakis tábornoki minőségében, biztostársait a határszélen
hagyva, bátorkodott Belovárra utazni, ahol Jellasics márt várta őt.
Mit végeztek, máig sem tudni biztosan, a beavatottak azonban
mondták, hogy Jellasics Hrabovszky előtt ez alkalommal Ferencz-

Károly főherczeg egy bizalmas jellegű levelét mutatta fel, a melynek az volt a foglalatja, hogy a bán ne törődjék a király, vagy a nádor semmiféle rendeletével, hanem a fenyegetett uralkodóház érdekében szervezze csak bátran tovább a pártütést.

Hrabovszky tehát — a nádor utasításához képest, kibocsájtván rendeletét — mint aki jól végezte dolgát, szépen visszajött, Jellasics pedig az izgatás teréről a tettek mezejére lépve, most már egész leplezetlenül nyomban megkezdte *hadikészülődéseit*. Néhány napra a királyi biztos kinevezése után két rendeletet intézett a „Három egyesült királyság“ hatóságaihoz, amelyben arra utasítja őket, hogy haladéktalanul kezdjék el a hadiszerek, önkénytesek stb. összeírását. Ez a két rendelet, mely élénken jellemzi Jellasics egész működésének modorát, a következőleg szól:

I.

Uraim! A f. évi május 15-én kiadott rendeleteim folytán elkerülhetlen szükségem látom önöknek meghagyni: jelesen,

1. hogy azon pénzeket, melyek a beligazgatás károsítása nélkül a had viselése és kitarására fordíthatnak, haladéktalanul jegyeztessék fel;

2. hogy a hadi-adót, melyet a hadi-pénztár beküld, további rendeletemig tartsák vissza;

3. hogy a hatóságuk körében található minden fegyvert, lőporral s az ólommal együtt azonnal összeírni igyekezzenek, s azokat az illető hatóság felügyelete alatt tartsák;

4. hogy mind az önkéntes, mind a nemzeti őrsereg csapatjai számára, melyek rendezését már önöknek meghagytam, a vezérletre alkalmas emberekről gondoskodjanak, s nekem az ily egyéneket tudtul adják;

5. hogy a hadsereg felállítása körül működő választmányt azonnal rendeljenek ki;

6. hogy az iránt: hogyan láttathatnék el a legczélszerűbben önök kerületében élelemmel ezen hadsereg, azaz mennyi búzát, lisztet, szénát és zabot lehetne s mely idő alatt megszerezni, — nékem tudósítást adjanak;

7. hogy egy teljes hatalmú képviselőt, — aki a tartandó közelebbi tartományi gyűlésig, házi és helyi- körülményeiről a központi tanácsnak a szükséges értesítéseket megadja, — azonnal küldjenek ki;

8. hogy a raktárakat, amelyek kerületükben találatnak, különösen azokat, amelyek a magyar határ mentén a Száva vizén vannak, foglalják le.

Végre fölszólítom önöket, hogy ezen rendeleteim teljesítéséről, legtovább 8 nap alatt tudósítani el ne mulasszanak.

V.egyék üdvözetemet!

Zágrábban, 1848. máj. 16.

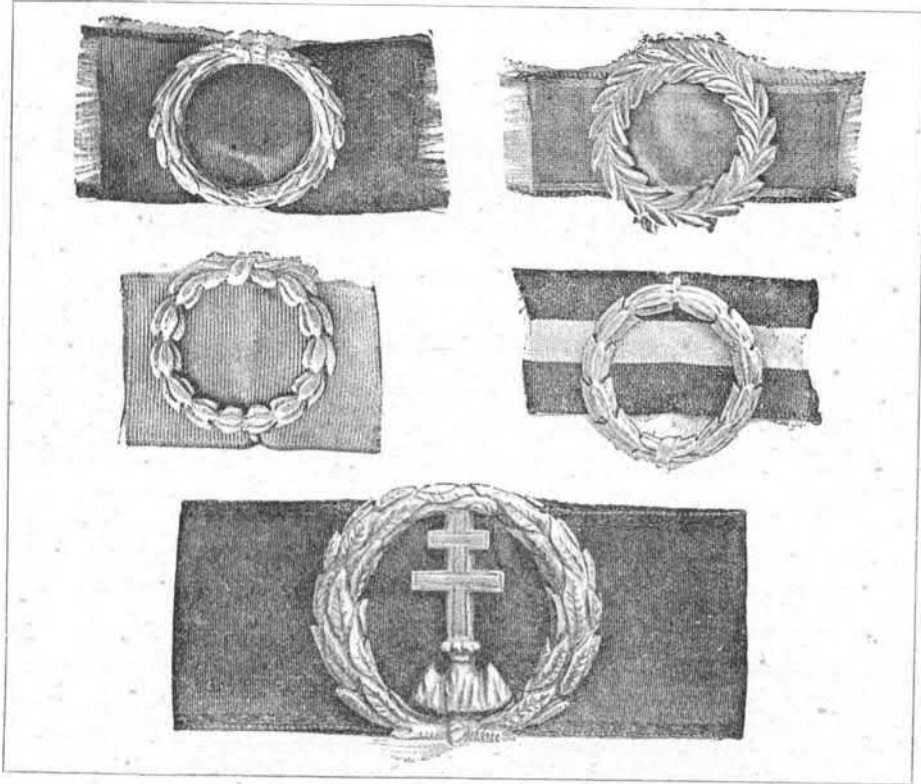
Jellachich, bán.

II.

Uraim!

Mínt hogy a mostani időnek rendkívüli körülményei, midőn t. i. önállásunk életéről van komoly szó, s hazánkat napról-napra nagyobb veszély fenyegeti, elkerülhetetlenül szükségessé teszik, hogy mindazon hatalom és erő, melylyel hazánkban bírunk, hazánk bátorságául, továbbá jogaink és nemzeti szabadságunk ellen irányzott megrohanások elhárításául készen tartassák.

Ennélfogva felhívom önöket, hogy ezen báni levellem vételével az önkénteseket, kik keblükben találatnak és hazájukért fegyvert viselni képesek, mind a gyalogokat, mind a lovasokat azonnal összeíratni rendeljék, s az összeírási ívet

1848—49-iki honvéd-éremjelek.

legfeljebb f. hó 20-ig ide küldjék át, minden esetre önkényteseik csapatjait akként tartásukra készen, hogy első felszólításomra oda, ahová parancsolni fogom, vonulhassanak.

Szintúgy rendelem, hogy az iránt is előkészületeket tegyenek, miszerint a nemzeti hadsereg, vagyis az insurrectio, ha szükséges leendő, ki is vezettethessék. Miről egyszersmind az ilyféle néphadseregbe besorozható egyének száma felől engem mielőbb értesíteni el ne mulasszák.

Vegyék üdvözetemet!

Kelt Zágráiban, 1843. máj. 15.

Jellachich, bán.

Egy kardvágás kellett csak, hogy a Kapcsolt Részek és a Magyarország közötti laza kötelék végleg elszakadjon. És Jallasics immár köszörülte a kardját, hogy ezt a vágást megtegye. Az Alvidéken a szerbek, Erdélyben az oláhok szintén hozzáfogtak már a fegyverkezéshez. A titkos összeesküvések, nemzetiségi forrongások zavaros ködéből kezdett kibontakozni a háború réme.

A Batthyány-minisztérium helyzete hovatovább súlyosabbá vált. A nemzet újjáalakulásához fűzött sok szép remény eltűnt, mint egy szép álmokép. A reformok békés munkája megszakadt. A tervbevett alkotások helyett a polgárháború iszonyainak az elhárításáról kellett sietősen gondoskodni.

A kormány lázas tevékenységet fejtett ki ebben az irányban is, ámde roppant nehézségekkor küzdött. Minden újabb lépése elé láthatatlan kezek csaknem elháríthatatlan sziklákat gördítönek.

A bécsi kormány, melynek vezetését Fiquelmont gyors bukása után Pillersdorf vette át, a lehető legrosszabb indulattal viseltetett a magyar kabinet iránt. Háta mögött a kamarillával, mindent elkövetett, hogy helyzetét súlyosbítsa. Az akadémikuskodást a pénzügyek terén kezdték el. Az első komoly viszályra az államadóságok kérdése szolgált alkalmuk Ausztriának mintegy kétszáz milliónyi adósága volt, amely könnyelmű gazdálkodással még a század elejétől: a francia háborúk óta halmozódott össze ily roppant összeggé.

A kamarilla mindenekelőtt ezen államadóság egy jelentékeny részét, — ötven millió forintot, — szerette volna Magyarországra áthárítani. István nádor még a pozsonyi országgyűlés berekesztése előtt kapott ez irányban felszólítást, de a márcziusi napok örömmámora elterelte a nemzet figyelmét a reakció e jogtalan követeléséről. Csakhamar újabb sürgető felhívás érkezett Bécsből. A kormány zavarba jött. A közvélemény felzúdult. Köztudomású volt ugyanis, hogy ez államadóságokból egy poltúra sem terhelheti jogosan az országot, a melynek összes államjövedelme — évenként 25—30 millió forint, — esztendők hosszú sora óta Bécsbe vándorolt. És ezen kivándorló milliókból a nemzet anyagi, vagy kulturális emelésére soha semmi sem fordított. Felemésztette a hadsereg, hasznát látta a dédelgetett császárváros. Jól tudták azt Bécsben is, de nem törődtek vele; hisz Magyarország megtörése volt a főcél. Megragadtak erre minden eszközt, nem mellőzték hát ezt sem. Arra számítottak, hogy az ekként támasztott pénzügyi zavarok súlya alatt csakhamar összeroskad a magyar nemzet.

Az államadósság terhe még inkább elzsibbasztja életerejét és hosszú időre megakasztja fejlődését. Örülni fog, hogy élhet, nem-hogy önállóságra törekedjék.

A magyar kormány, kerülni akarván az összetűzést, eleinte kitérő választ adott. Majd újabb sürgetésre azt mondta, hogy az országgyűlés határozata nélkül ilyen óriási közteher elvállalására

Bátori Schulz Bódog.

Antos János.

Gaál László.

Kiss Pál.

A szabadságharcz nevezetesebb szereplői a honvédség köréből*

nincsen jogosítva. Az udvar erre nyomban egy újabb leirattal választott, melyben kijelenté, hogy méltányolja a felhozott érveket: vár; de a nádor és a kormány tagjai írásban kötelezzék magukat, hogy az országgyűlést lehetőleg reábirják a státusadósságok elvállalásának a megszavazására. A kormány, mivel a kamarilla a királyt tolta előtérbe, kelletlenül bár, aláírta a kívánt iratot, egyúttal azonban kife-

jezte abbeli reményét, hogy ezen készségéért viszont az udvar . rajta lesz, hogy Magyarországon a béke meg ne zavartassák.

Azt hitte a kormányunk, hogy ezzel talán mégis megnyeri a bécsi körök hajlandóságát, s vége szakad az áldatlan villongásnak. Dehogy szakadt. A kamarilla kifogyhatatlan volt az újabb meg újabb fondorlatokban. Most a pénzügyet és hadügyet vette elő, s e két legfontosabb tárcza fölött továbbra is korlátlan önkénnyel akart hatalmaskodni. A feloszlatott császári udvari kamara és a főhadi-tanács örökébe beültették az osztrák minisztériumot, amely, mintha épen-séggel semmi változás nem történt volna, a legkihívóbb módon untalan beleavatkozott Magyarország beligazgatásába. Így, az osztrák pénzügyminiszter azt akarta, hogy a magyarországi bányák érczkészlete továbbra is Bécsbe szállíttassék. Ki is adott egy erre vonatkozó rendeletet. A bányatisztek, a vett utasításhoz képest, már útnak is indítottak egy csomó arany- és ezüstrudat, midőn a dolog a magyar kormány értésére esett. Ez már több volt a soknál. Kossuth erélyes lépésre szánta el magát. A szállítmányt visszaparancsolta; a bányavárosok területére pedig, hasonló visszaélések megakadályozása végett, Gréczy Péter honti főispánt kormánybiztosnak nevezette ki.

Csaknem hasonló összeütközés támadt az osztrák pénzügyminisztérium és a magyar kormány közt a dohány beváltás körül. Itt is a Kossuth erélye akadályozta meg a reakció hatalmi túlkapasait.

Egyáltalán mentői fenyegetőbb lett a helyzet: annál inkább előtérbe tolult Kossuth személye. Mintha maga a népek sorsát intéző Gondviselés ragadta volna előbbre, mind előbbre, hogy a bekövetkezendő véres drámánál a szorongatott magyar nemzet ne legyen vezér nélkül.

Batthyány gróf, öröklött hajlamainál és lovagias jelleménél fogva oly megingathatatlan hűséggel viseltetett az uralkodó-ház iránt, hogy az utolsó pillanatig folyvást remélt a békés kiegyenlítés lehetőségében. Nem hitte, nem akarta elhinni, hogy a reakció hydrája ott fészkel a trón háta mögött. S hogy a békés megegyezést ne veszélyeztesse: tartózkodott minden erősebb föllépéstől. Járt a Bécset, hol István főherczeggel, hol valamelyik minisztertársával s ott is kérésre fogta a dolgot, ahol követelni lett volna joga. El akarta kerülni a rázkódtatást, még áldozatok árán is.

Ellenben Kossuth csupa erély volt. Ő is minden lehetőet elkövetett, hogy a jó egyetértés a nemzet és az uralkodóház között meg ne

Osztrák táborigaztartó posta megtámadása. —

(Eredetije a bécsi csász. udv. múzeumban.)

szakíttassék; de viszont el volt tökéelve, hogy az országot nem engedi a fondorlatok prédájául. A kamarilla jól tudta ezt, s már a minisztérium összeállításánál azon mesterkedett, hogy Kossuthot, mint a reformmozgalmak vezetőjét lehetőleg megbénítsa és elkedvetlenítse. A pénzügyminiszteri tárczát jelölték hát számára, a melynek vitélére, úgy tanulmányainál, mint vérmérsékleténél fogva a legkevésbé látszott, alkalmasnak. De csalatkoztak, mert Kossuth lángelméje ezen szakma nehézségeit is csakhamar legyőzte.

Midőn Kossuth a pénzügyminiszteri-tárczát átvette: az államkasszában alig feküdt 400,000 forint. Az udvari-párt készakarvára úgy intézte a dolgot, hogy mindjárt az első legszükségesebb kiadásoknál a magyar pénzügy zátonyra kerüljön.

Épp ilyen ellenséges indulatot táplált a magyar kormány iránt a bécsi hadügyminisztérium. Ez sem akarta figyelembe venni a változott viszonyokat, hanem továbbra is kizárólagos rendelkezési jogot formált magának a hadsereg magyarországi része fölött. A főhadparancsnokok, az 1848-iki törvények szentesítése után is, JBécsből várták és Bécsből vették utasításaikat. Ebből aztán újabb nehéz bonyodalmak és sajnálatos összeütközések támadtak.

A kormány végre is egyenesen a királyhoz volt kénytelen fordulni panaszával. S a jó öreg Ferdinánd megint kéziratokkal próbált segíteni a bajon. Egyik kéziratával az olasz harcztérről haza rendelte Mészáros Lázárt, aki május végén a honvédelmi ügyek vezetését tényleg át is vette. Egy másik legfelsőbb irat pedig, — mely az osztrák hadügyminisztérium és a magyar kormány közötti viszonyt szabályozza — Latour grófhhoz intéztetett. Ez a királyi kézirat a következő:

Legfelsőbb kabinet-irat Latour gróf osztrák hadügyminiszterhez.

„Kedves gróf Latour! Hogy hadseregem összes kormányzatában, s az ez iránti rendeletekben a szükséges egybefüggés, egészen az utóbbi magyar országgyűlésen általam megerősített III-dik t.-cikkely 6-ik és 8-ik pontjai szerint tovább is fentartassék, meghagyom önnek: hogy minden rendeletekre nézve, melyek összes hadseregemre vonatkoznak, vagy a melyek, a fentebbi tervezet értelmében a magyar seregnek általam külföldöm, alkalmazását tárgyazzák, tegye -ön magát élőlegesen értekezésbe a magyar minisztériumommal, különösen pedig a magyar hadügyminiszteremmel; miután minden ilyes rendelkezések csupán a magyar hadügyminisztérium útján adathatnák ki a magyar fő hadi parancsnokoknak, kik a magyar katonai ügyek kormányzására nézve egyébként is csupán a magyar minisztérium alatt állanak. Azonban másrésről a legelőli említett cél elérésére nézve biztosítani kívánván itteni (bécsi) hadügyminiszteremnek az azon rendeletekről tudomást és áttekintést,

melyeket a magyar minisztérium a magyar katonaság kormányzására nézve, törvényes hatáskörén belül kibocsát; felszólítom egyszersmind öcsémet, a főherczeg nádort,

Aulich Lajos honvédtábornok. (1848-iki arczkép.)

irányozná oda a maga működését, hogy amennyiben ezen rendeletek, közvetve monarchiám összes hadseregére nézve fennálló intézkedéseket érintenek: az ilyesek

íránt itteni hadügyminiszteremmel érintkezés történjék; ellenben a kevésbé lényeges rendeletek vele utólagosan közöltessenek. Az itt/ adott utasítások a katonai határőrvidékre is alkalmazandók, épségben tartván, a bán tulajdonosi illetőségeit. Ezekhez képest intézze ön is tüstént a további szükséges teendőket, névszerint pedig Bécsben levő magyar miniszteremmel Eszterházy herczeggel, a szerint bocsátkozzék érintkezésbe.

Kelt Bécsben, május 7-én. 1848.

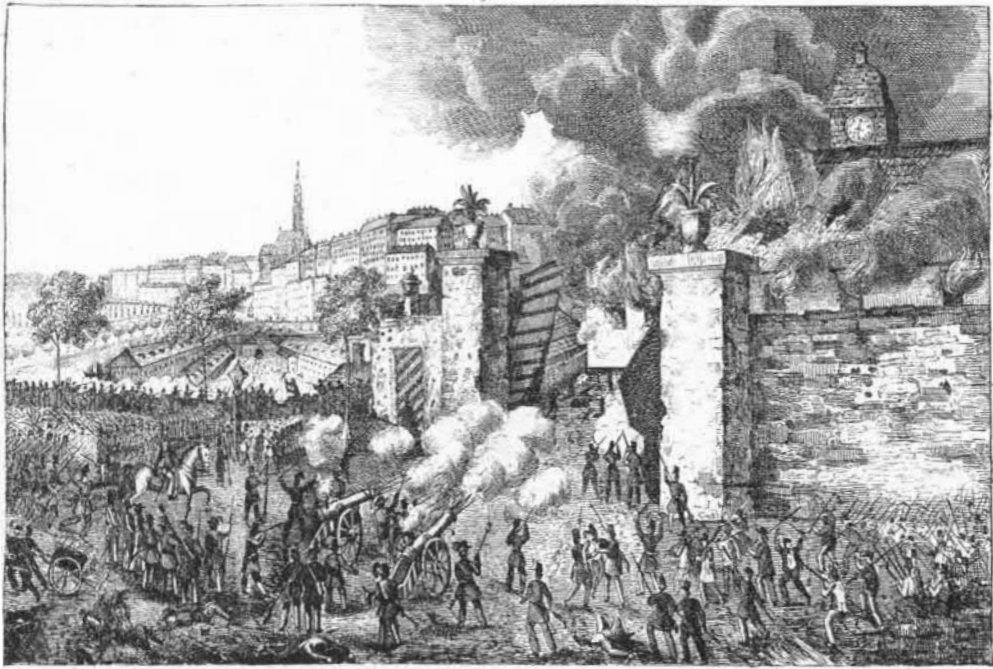
Ferdinánd

Végül még egy harmadik kir. kézirat a budai, szebeni, temesvári, péterváradai és zágrábi főhadparancsnokokhoz küldetett, akiknek további miheztartás végett tudomására adja a legfőbb hadúr, hogy az országban fekvő összes katonaság ezentúl parancsait és utasításait a magyar hadügyminisztériumtól fogja kapni; ők is ide tartoznak beküldeni jelentéseiket. E rendelkezés a határőrvidékre is szól.

Azt lehetett hinni, hogy a király e parancsa csak megtette hatását. Dehogy! A generális urak továbbra is megmaradtak visszautasító, rideg álláspontjukon. A honvédelmi minisztérium rendeletét daczos fitymálással fogadták, jelentéseiket továbbra is egyenesen Bécsbe küldték. Nagyon természetes, hogy a szigorú katonai fegyelem mellett ily nyilvánvaló engedetlenségre a maguk elhatározásából nem mertek volna vetemedni. Több mint valószínű tehát, hogy kéz alatt egészen más rendeletet kaptak.

Mindenesetre nagyérdekű részletét képezné a szabadságharcz drámájának azon viszony felderítése, amely az udvari-párt és V. Ferdinánd közt fennállott. Ám, ezt is gondosan betakarták a kutató szemek előtt a titok sűrű fátyolával.

Úgy tetszik azonban, számos jel igazolja, hogy V. Ferdinánd minden testi és szellemi gyöngesége mellett mindvégig szívósan küzdött uralkodói hatalmának a megtartása mellett. Köztudomású, hogy rendkívül vallásos ember volt; s már azért is bizonyára félt az öntudatos esküszegéstől. Rendeletéből tudjuk, hogy mennyire igyekezett megtartani koronázási hitlevelét. A jó szándéknál azonban nem tudott tovább menni. Hiányzott belőle az erély, hogy szembeszálljon a reakcióval, melynek élén nagybátyja és testvérei állottak. Egyik királyi kéziratot a másik után bocsátotta ki, de úgyszólván egyetlen parancsának sem tudott érvényt szerezni. Az udvari-párt kihasználván gyöngeségét, úgy bánt vele mint egy makranczos gyermekkel. Hagyta játszani a csillogó koronával, de a hatalom gyakorlásától lehetőleg visszatartotta. Midőn valami olyast akart tenni, ami nem volt ínyére a reakciónak: elővették

Részlet a bécsi forradalomból. — (A Zeughaus megostromlása.)

a gyermekszobák mumusát: az ijesztgetést. S ha ennek daczára mégis makacsul ragaszkodott elhatározásához, — szabadjára engedték. Hadd játssa a királyosdit. Megcsinálták elmondandó beszédeit, amiket a küldöttségek előtt szépen, lassan fölolvastak; megszerkesztették a királyi kéziratokat, amiket nagy kedvteléssel bocsájtgatott ki. De mihelyt egy-egy ilyen fontosabb kézirat elhagyta a kabinetirodát: nyomon követte az ellenintézkedéseket tartalmazó titkos utasítás is az udvari-párt részéről. Csakis így magyarázható meg, hogy Jellasicstól kezdve az utolsó parancsnokig senki sem vette komolyan az öreg király rendeleteit.

Igen valószínű, hogy V. Ferdinánd a horvát pártütés s a magyarországi szerb, oláh és tót mozgalmak valódi indító okait soha sem tudta meg. Bizonyára úgy tüntették fel előtte a dolgot, hogy voltaképp a magyarok a forradalmárok, s Jellasics, valamint az elnyomott nemzetiségek csakis azért fogtak fegyvert, hogy a magyarok támadása ellenében a trónt megvédelmezzék. És ez lehet lélektani oka annak, hogy később, midőn a kamarilla szükségesnek látta a nyílt fellépést: az esküjéhez annyira ragaszkodó gyermeteg király is ellenünk fordult; nyilván azzal a lelkébe plántált tév-

hittel, hogy ha a magyarok megszegették a köteles hűséget, ő is fel van oldva adott szava alól.

Ilyen rút játékot üzött a kamarilla V. Ferdinánddal, ezzel a szánandó szegény *árnyék-királyyal*, akinek gyöngé uralkodása oly gyászos nyomokat hagyott történelmünkben.

Hiába utasította tehát V. Ferdinánd a hadtestparancsnokságokat a magyar kormány iránti engedelmességre, — erre vonatkozó rendeletéi is hatástalanul hangzottak el.

Kitűnt ez mindjárt az összetoborzott első tiz honvéd-zászlóalj fölszerelésénél. Jólehet a raktárak tömve voltak heverő anyagkészlettel: a hadtestparancsnokságok jóvoltából a honvédsereg még egy puskához sem juthatott. Köztudomású volt például, hogy a budai katonai-szertárban tízezer lőfegyver fekszik. Midőn azonban Baldacci fölkérte báró Lederer Ignác főhadparancsnokot, hogy adja át e fegyvereket a honvédség részére, a tábornok mindenkép ki akart bújni a jogos kérelem teljesítése elől. Előbb azt mondta, hogy felsőbb utasítás nélkül nem intézkedhetik; majd azzal állt elő, hogy a szállongó hír téves: a raktárban nincs semmiféle használható puská.

A katonai-körök rideg zárkózottsága, de főleg Lederer tábornok kétszínű viselkedése természetesen nagy visszatetszést szült.

A közönség e válságos napok alatt különben is folytonos izgalomban ólt. Az érkező újabb, meg újabb vész hírek csak növelték idegességét. Oly lázban égtek a kedélyek, hogy már maga a kormány sem kimóltetett. Sajtóban, nyilvános gyülekezeteken gyöngésséggel vádolták, erélytelenséget dobtak a szemére.

Az ifjúság régi kedvelt tanyáján: a Pilvax-ban forrongott; utat-módot keresve, mikép bírhatná Lederer bárót engedékenységre. Valakinek az a gondolata támadt, hogy legjobb volna macskazenét adni a tábornoknak. Ez ártatlan tüntetés hatása alatt talán mégis kiszolgáltatta a kért fegyvereket.

Nem sok kellett ebben az izgalmas időben eféle demonstráció keresztülviteléhez. A felbukkanó ötlet csakhamar testet öltött. Május 10-én este tiz óra tájban hirtelen nagy tömeg verődött össze a budavári Szent-György-tőren, a hadtestparancsnokság ódon palotája előtt. Egy jeladásra aztán megkezdődött a fülsüketítő macskamuzsika. Ez rozsdás bádofedőket ver össze, az repedt tülökbe fúj, a harmadik nyávog, a negyedik—századik éles füttyöket ereszt meg. Közbe-közbe felhangzik az egetverő rikoltás:

— Levele! Le az áruló hadtestparancsnokkal! Nem nyugszunk addig, míg ki nem adja az elrejtett puskákat!

Az éktelen hangzavart azonban egyszerre trombitaharsogás, majd puskatűz nyomja el. Innen is, onnan is lovas- és gyalogkatonaság bukkan elő és vad kegyetlenséggel tör a védtelen tömegre. Szörnyű mézárálás támad: húszan megsebesülnek, három fiatalember életét veszti. A meglepett tüntetők rémülten menekülnek Pestre. Noha már éjfélre jár az idő, a Szabadság-tér gyorsan megtelik közönséggel. A harag, a bosszú kiáltásai hangzanak fel:

— Nem engedjük a védtelen népet mézárolni! Fegyverre! Menjünk át tömegesen Budára és tanítsuk emberségre a hóhérokat!

Néhány fiatalember a Ferencziek templomába rohan és megkondítja a harangokat. Az ingerültség, a zavar még nagyobb fokra hág. Az egész város felriad álmából és az utcára siet. A nemzetőrség már sorakozik, hogy a felbőszült nép kíséretében áttörjön Budára, — midőn hirtelen megjelenik Nyáry Pál, a népharag e bűvősszavú lecsillapítója. Gyors, közbelépése most sem marad eredmény nélkül. Csak addig eseng türelemért, míg a nádorral beszél. Ezzel kocsiba veti magát és a várba, István főherceghez hajtat. Husz-huszonöt perez múlva csengő szava már ismét ott hangzik a Szabadság-téren. A nádor megbízásából, akinél a nép nevében panaszt emelt, kijelenti, hogy a sajnálatos ügyben haladéktalanul meg fog indíttatni a legszigorúbb vizsgálat, s a bűnösök lakolni fognak. „Erre a tömeg, — mint egy szemtanú följegyezte, — ki nem elégitve bár és határozatlanul, de mégis szétoszlott, ingerült kebellet és bosszús ajakkal.“

A vérengzés ügyében mindjárt másnap csakugyan megindított a büntető eljárás. Zoltán János belügyminiszteri államtitkár vezetése alatt vegyes bizottság küldetett ki, mely nagy erélylyel fogott a nyomozás megejtéséhez. Napokon át folyt a sebesültek, tüntetők és a tanúk kihallgatása. A vizsgálat érdekes dolgoknak jött a nyomára. Így kiderült, hogy a tízezer fegyver, melyet Lederer letagadott, csakugyan raktáron, hever. De kiderült az is, hogy a kegyetlenkedést voltaképpen maga a tábornok rendezte, akinek valamiképen tudomására jutott az ifjúság szándéka. A hadtestparancsnokság palotájában és a közeli fegyvertár udvarán elrejtett katonaság, Varchi Lipót és Lippe János hadnagyok vezetése alatt, egyenesen az ő utasítására rohanta meg a kelepczébe csalt s a távozásra fel sem szólított védtelen közönséget.

A hosszas és beható vizsgálatnak azonban az ismert tényállás megállapításánál egyéb eredménye nem lett. A mézárulás értelmi szerzői kikerülték a büntetést. Maga Lederer, a vizsgálat elől mindjárt másnap Bécsbe távozott, a honnan vissza sem tért többé.

A kormány Eszterházy hg. útján váltig sürgette megjelenését a bizottság előtt, de a tábornok kihallgatásából nem lett semmi. A vitéz generális nemhogy büntetést kapott volna, de még jutalomban is részesült; néhány hétre a vérengzés után altábornagygyá neveztetett ki.

A közönség, a történetek után, természetesen még nagyobb gyanúval illette az idegen fegyvereseket. De a sorkatonaság, különösen pedig a császári tisztek viselkedése is egyre tűrhetlenebbé vált. A kormányt fitymálták, az alakuló honvédsereget gúnnyal illették, a közönséggel csakúgy félvállról beszéltek. Ez a kölcsönös gyűlölködés aztán pünkösöd-vasárnapján a Károly-kaszármában elhelyezett olasz-zászlóalj és az ugyanott szállásoló honvéd-önkéntesek között újabb véres összeütközésben tört ki.

Az összeütközés közvetlen okozója egy olasz katona volt, a ki ellopta egyik honvéd pénztárcáját. A honvédek a tolvaj katonát elfogták és az őrszobába akarták kísérni. Az olaszok azonban közbeléptek, miből heves dulakodás támadt, mely csakhamar vérengző összeütközéssé fajult. A kaszárnya csöndjét lövések zaja verte föl. A honvéd-önkéntesek segélyére nemzetőrség jött. Erre az olaszok torlaszt emeltek, s kétségbeesetten tovább harcoltak. A küzdelem, az összecsendült közönség rémületére, csaknem reggelig tartott. Mindkét részről számos sebesülés történt. Az olasz katonaság még a saját tisztjei közül is agyonlőtt két hadnagyot. Mézáros Lázár elszánt közbelépésére nagynehezen végre mégis sikerült lefegyverezni a dühöngő olaszokat, akik aztán a komáromi várba szállítottak.

Az eltávozott olasz-zászlóaljat azonban nem magyar katonaság, mint azt sokan hitték, hanem egy *horvát* ezred váltotta fel. Ilyen nagy bizalommal voltak Bécsben irántunk. Ezek a horvát katonák aztán itt az ország fővárosában, a magyarság szemeláttára valószínűségeket rendeztek. Tűrhetlen garázdálkodásaik fölött egy akkori lap ekként jaj dúl fel:

.. „Az eltávozott olasz ezred helyébe feljött illyr katonaság közt irányunkban a legellenségesebb indulat látszik uralkodni. A kaszárnyákban amagyarok ellen gúnydalok énekeltetnek, káromlások szóratnak s Jellasics neve istenítettik. Továbbá az illyr-pártnak köztünk levő emisszáriusai az „arany kéz“ című korcsmában csaknem naponként

egybejöveteleket tartanak, amelyekben Jellasics nevét zene és zsi-
viók közt harsogtatják. A váczi-utczai „Fiaskó“ című korcsmában
pedig borral traktáltatik a katonaság. Szemtanuktól hallottuk, hogy
az ittás horvát katonák a szokottnál hangosabban kezdtek garáz-
dálkodni, s midőn a magyarokra szórt szitkaik és zajongásaik ellen
több vendégek felszóltak, a dolog majdnem tetteges kitörésre
jött. Nem szeretnők, — jegyzi meg a lap, — ha honunk fővárosá-
ban szemeink láttára köszörültetnének a török, melyek létünk
átmetszésére szánvák.“ . . .

Eközben túl a Lajthán nevezetes események történtek. *Bécsien*

Jellasics táborából: Illyr önkéntesek. — (Egykorú rajz.)

május 15-én újabb forradalom tört ki. Ez különben nem is volt valami
meglépő dolog, mert hiszen a császárváros szintén állandó lázban
égett. Vulkánhoz hasonlított, amely külsőleg nyugodtnak látszik

ugyan, de mélyében ott forrong, sistereg a kitörni készülő láva. A bécsi polgárság hamar átlátta, hogy vérrel megszentelt alkotmánya nem egyéb álcázott abszolútizmusnál.

A reményeiben csalatkozott nép tehát egy új, szélesebb alapokon nyugvó alkotmányt akart, amelynek biztosítékául az uralkozónak eltörlése mellett az *általános szavazatjogot* követelte. Elég volt egy kis összekoczkodás, mely a polgárörtség vezetősége és Pillersdorf miniszterelnök közt támadt, hogy a forradalom zsarátnoka egész Bécsben újólag lángrollobbanjon. És ismétlődött a márczius 13-iki véres küzdelem. Barrikádok emelkedtek, harczizaj verte fel a város nyugalmát. Pillersdorft meglepték a lakásán; s a haragra gerjedt tömeg nem nyugodott addig, míg a megszeppent miniszter nem teljesíté kívánságait.

A Burgban, persze, nagy lett az ijedség. Az udvar nem érezte magát többé biztonságban a forradalmi eszmék által hajtott bécsi nép körében. Az uralkodó, általános meglepetésre, másnap egész környezetével együtt elhagyta Bécsset és Innsbruckba költözött.

Ferdinánd hirtelen távozása Bécsből, talán sehol sem keltett olyan óriási feltűnést, mint nálunk. Különösen a kormány fogadta nagy meglepetéssel, sőt aggodalommal a hírt. Azt hitte, hogy ez a rögtönös elutazás az udvar politikájának döntő irányváltozását jelenti. Innsbruck csak állomás, a honnan az uralkodó mihamar véglegesen Prágába távozik, hogy szétzüllő birodalmát a csehek óhajtasához képest szláv alapokra fektesse.

Épp ez időtájt ült össze a frankfurti nemzetgyűlés is, hogy a német-egység megalkotása fölött tanácskozzék. A gyűlésre, — mely a velünk kapcsolatos Ausztria jövő sorsáról is határozandó vala, — a magyar kormány, hazánk külön érdekeinek a megvédelmézésére, Pázmándy Dénes és Szalay László személyében szintén küldött képviselőket.

A birodalom német- és szláv-eleme közt tehát a hegemonia fölött erős küzdelem folyt. Bécs a német-egységért rajongott, míg viszont Prága a szláv-eszme mellett tört lándzsát. Az udvar látzólagos egykedvűséggel nézte a versengést; nyilván nemcsak a belzavarok miatt, hanem talán azért is, mert mindakét áramlat siker esetén amúgy is a Habsburg-ház jogara alá akarta tömöríteni a népeket.

Midőn azonban Ferdinánd olyan váratlanul elhagyta székhelyét: általánosan azt hitték, hogy ez a csehek mesterkedésének a műve. Az

A szabadságharc nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

(Egykorú arcképek után.)

a hír volt ugyanis elterjedve, — s talán nem is egészen alaptalanul, — hogy az újabb forradalmat cseh emisszáriusok szították; s pedig azért, hogy a császárt elidegenítsék a forrongó Bécstől, majd Prágába csalják és ezáltal a pánszláv áramlat sodrába kerítsék. Ez pedig nagy veszedelmet jelentett volna a magyar nemzetre nézve. Jelentette volna a prágai pánszláv-programm elfogadását, a mely program tudvalevőleg az alakítandó új szláv császárság keretébe Magyarországot szintén be akarta olvasztani.

A riasztó hírek hatása alatt a gáncs, az elégedetlenség, a vilongás egyszerre megszűnt. Mint a tengeri hajó utasai, ha vihar korbácsolja a haragvó óceánt, — testvéries szeretettel fogott össze az egész magyarság.

A főváros közönsége, hogy a kormány iránt tanúsított hűségét külsőleg is kimutassa, május 18-án nemzetiszín zászlók alatt sűrű tömegekben vonult Batthyány miniszterelnök lakása elé és bizalmiratot nyújtott át a nemes grófnak.

De maga a kormány is érezte, hogy a változott helyzet egyöntetű, gyors cselekvést követel tőle. A segélyvárás ideje elmúlt; a nemzetnek a saját erejére kell támaszkodnia, ha a menekülés reménye mellett akar szembeszállni a tomboló viharral.

S a kormány, most már félretevén minden tétovázást, haladéktalanul megtette intézkedéseit. Eszterházy herczegnek meghagyta, hogy tüstént utazzék a király után, s állandóan maradjon mellette. Elhatározta továbbá, hogy a nádor vezetése alatt Széchenyi István és Eötvös József miniszterekből álló küldöttséget meneszt Insbruckba, fölkérendő a királyt, hogy jöjjön hű magyarjai közé és tegye Budapestre székhelyét. Sietősen szerződéseket kötött itthon, Bécsben. és Brüsszelben százezer fegyver szállítására. Végül, hogy e válságos nehéz napokban a nemzet képviselői is együtt legyenek, a nádor, mint a király helyettese utján július 2-ikára Pestre összehívta az országgyűlést.

De a kormány a belső béke megőrzése céljából is olyan lépéseket tett, amelyek megnyugtatólag hatottak a kedélyekre. A Dráva-mentén Eszéknél, nehogy Jellasics, amint azt forralta, orvul reánk üssön, — Ottinger vezérőrnagy parancsnoksága alatt ötezer emberből álló figyelő hadtestet állított fel. A lázongó szerbek fékentartására pedig azt tervezte a kormány, hogy Szegednél tizenkétezer emberből álló tábort állít fel. Mivel azonban a honvédség még nem volt felszerelve, az országban fekvő csekély számú s máskülön-

ben is megbízhatatlan sorkatonaság egyebütt volt lekötve: Batthyány gróf a székely határőr-ezredekhez szózatot intézett, amelyben felhívja őket, hogy a haza védelmére siessenek a szegedi táborba.

.... „Mert bár a két testvérhonnak egyesülése, — így szól a

Knézich Károly honvédtábornok. — (Egykorú arckép.)

szép felhívás befejező része, — melyet legforróbb vágyunkként öröklénk őseinktől, mindeddig meg nem történt is, elvileg azonban

elfogadva, s kegyelmes urunk, királyunk változhatlan szavával szentesítve van. Ezért bízva a vitéz székely nemzetnek világszerte elismert rendületlen harciasságában s magyar testvérei iránti ingadozatlan szeretetében: sietek önöket felszólítani, hogy addig is, míg e rendeletemre fölséges urunk, királyunk jóváhagyását pótlólagosan megnyerném, e levellem vételével tüstént Magyarországra, a Szeged tájékára telepítendő 12,000 fegyveres katonaságból álló táborba siessenek, hol, valamint az átkelő helyeken is, élelmökről és fogadtatásukról már kellőleg gondoskodva van.“ ..

A kormány, — a király elutazásáról, valamint eddigi intézkedéseiről, — az események komolyságához képest az összes miniszterek aláírásával, következőleg hangzó kiáltványt bocsátotta ki:

Hazaifiak!

Éppen most vettük futár által azon tudósítást, hogy felséges királyunk Bécs városát váratlanul elhagyta és útját Insbruck felé vette,

Sietünk ezt a közönséggel tudatni, nehogy a hír más alakban és talán elferdítésekkel terjesztve, okot adjon nyugtalanságra, s eszközül szolgáljon izgatásokra, melyeket a haza jelen körülményei közt kerülni és távoztatni minden honpolgárnak legszentebb kötelessége.

Meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzet legforróbb óhajtása teljesülne^ha ő felsége, Bécsből távoztával, egyenesen hű magyarjai közé jött volna, hol szentséges személyét buzgó lelkesedéssel környezné azon nép, mely szabadságához és törvényes fejedelméhez szeretetben, hűségben ingadozni soha sem fog.

S nem is késünk a nemzetnek ezen forró óhajtását azonnal ő felsége elébe terjeszteni, bizodalmit kérve és remélve a jó királytól azon néphez, mely századokon keresztül e bizodalmit épen a veszélyek legnehezebb óráiban oly igen megérdemelte, s mely azt megcsalni bizonyosan képes nem volna soha. És mivel azon alkotmányos viszony, azon hűség és ragaszkodás, mely nemzetünket törvényes királyunk személyéhez és az uralkodóházhoz köti, változást nem szenvedhet az által, hogy Ő felsége birodalmának valamely más részébe tette által tartózkodási helyét: herczeg Eszterházy Pált, mint ő felsége személyéhez rendelt felelős magyar minisztert utasítottuk, hogy urunkat, királyunkat mostani tartózkodása helyére azonnal kövesse, s törvénytiszta állásában magas személye mellett maradjon.

Polgárok!

Európai események segítették elő hazánkban is az egész nemzet rég óhajtott szabadságának létrehozását; de az egész nemzet egyesült ereje és osztatlan közremunkálása szükséges arra, hogy az európai mozgalmaknak sokféle irányban zavargó* rohama veszélybe ne döntse hazánkat, nemzetünket s annak kivívott szabadságát. Mi erőnk és tehetségünk szerint teljesítendjük a reánk bízott kötelességet, de hogy nehéz feladatunkban eljárassunk: a nemzet buzgó és erélyes támogatására van szükségünk.

' Szükségesnek tartottuk az országgyűlésnek minélelőbbi összehívását, s annak határnapjául f. évi július hó 2-ik napját tűztük ki, s azt ő felségéhez is felterjesztettük. De rendkívüli körülményeink között addig is, minden egyes polgárnak szent kötelessége mindent elkövetni, hogy a hazát fenyegethető veszélyek megelőztessenek.

A hazának szent nevében szólítjuk fel tehát a honnak minden polgárát: legyenek erősek és állhatatosak a hon és szabadság iránti szeretetben s a törvényes fejedelem iránti hűségben; legyenek egyetértők, s mellőzve minden viszálykodást,

Károly Lajos főherceg. — (Eredetije a bécsi csász. udv. múzeumban.)

mi erőnket megtörhetné, egy célra egyesülve munkálkodjanak a haza megmentésén.

Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkéntes seregnek, mely iránt a rendelet már kibocsájtott, minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő.

Felszólítjuk végre, hogy midőn most a hazát vész fenyegeti, *tegyék a haza oltárára vagyonuknak is valamely részét* s adjanak a hon védelmére, kitől egyébként

nem telik, kölcsönkép pénz, vagy egyéb oly vagyont, mit könnyen pénzzé lehet fordítani.

Bízunk a nemzet lelkesedésében és azon honszeretetben, mely e hazát a legsúlyosabb körülmények között is megmentette; hiszszük, hogy e felszólalásunk nem fog siker nélkül elhangzani.

Budapest, május 19. 1848. *Gr. Batthyány Lajos.*

Deák Ferencz.

Szemere Bertalan.

Kossuth Lajos.

Klauzál Gábor.

Gr. Széchenyi István.

Báró Eötvös József.

István főherczeg pedig a sorkatonasághoz intézett napiparancsot, amelyben felhívja a csapatokat, hogy a polgársággal tartsák fenn a jó viszonyt, s „engedelmeskedjenek a magyar hadi-miniszterium rendeletéinek igazi katonai szellemben: szigorúan és pontosan.“ A király Bécsből való távozása, mint látjuk, riasztó hatással volt magára a kormányra is. Amitől eddig óvakodott: egyszerre megkondítá a vészharangokat.

Ám, a tett óvintézkedések sikeres keresztülviteléhez pénz kellett. A honvédsereg felszerelése, a fegyverszállitmány átvétele nagy összegeket igényelt. Az állampénztár pedig tudvalevőleg üres vala. Kölcsönrőrebben a háborús időben szó sem lehetett. A fizetések teljesítésében fennakadás támadt. Már-már attól lehetett tartani, hogy csakugyan a pénzügyi zavarok miatt fog elsenyedni a nemzet. Kossuth lánglelke azonban megtalálta a szabadulás ösvényét. Elhatározta, hogy függetleníti pénzügyeinket is a kapzsi Bécsből és lerakja az önálló magyar nemzeti bank alapját. Nagyszabású, merész terv volt ez, melynek kivitele éppen most szinte lehetetlennek látszott. De Kossuth, kinek akaratereje, mint a pálma a súly alatt, a veszélylyel együtt nőtt, nem riadt vissza feltornyosuló akadályoktól. Megpróbálta a lehetlent valósággá varázsolni. Érintkezésbe lépett tehát a kereskedelmi bankkal, a melylyel ismételt beható tanácskozások után az állam nevében a következő szerződést kötötte: A magyar állam a kereskedelmi banknál öt millió forint értékű aranyat és ezüstöt tesz le. Ezen ércfedezet alapján az államkincstár 12 és félmillió forint értékű papírpénzt bocsájt ki. A papírpénz egy- és kétforintos leendő, amelyet a bank, ha a közönség úgy kívánná, arany- és ezüstre beváltani tartozik. Az érczalaphoz a bank csak a beváltás arányáig nyúlhat. E papírpénzből a bank, kezelési költségeinek pótlá-

sául egy milliónyi kamatmentes kölcsönt kap; két és félmillió forint pedig öt százalékos kamattal az ipar és kereskedelem istápolására lesz fordítandó. Ezen kölcsönösszegek biztosítására a banktársaság összes vagyonát leköti. Viszont az állam kötelezettséget vállal, hogy az ekként kibocsájtandó bankjegyeket, még ha azokat az érczalap nem is fődözné egészen, pénztáraiban teljes névértékben kész fizetés gyanánt elfogadja.

Az önálló nemzeti bank keretét tehát Kossuth lángelméje im-

Jellasics táborából: Előőrsi szolgálat a Drávánál. — (Egykorú rajz.)

már összerotta, de hiányzott még annak belső tartalma: az *érczfede-*
zet. Ezt kellett előteremteni. Arról ez idő szerint szó sem lehetett,
hogy maga az állam, mely alig bírta a napi kiadásokat viselni,
tegye le az érczalapot. A bányák szűk termése alig jöhetett komoly
számításba. Ami csekély aranypénz, ezüsthuzas avagy tallér volt

forgalomban, az is csakhamar eltűnt; a közönség, mely félt a fenyegető pénzügyi válságtól, visszatartotta.

A kormány tehát újólaj a magyar nép csodás hazaszeretetéhez fordult. Felhívta a nemzet jobbait: rakják össze az érczalapot, járuljanak adományaikkal a szorongatott haza megmentéséhez. Az erre vonatkozó első felhívás, a mely Szemere belügyminiszter aláírásával jelent meg, a következőleg hangzott:

A megyékhez, városokhoz és kerületekhez.

Ő felsége királyunk Bécsset elhagyván, Innsbruckba költözött. E szerint rendes székhelyét megváltoztatván, leikeinkben a jövőre iránt méltó aggodalom támadhat.

Kívánatos lett volna, hogy jött légyen egyenesen körünkbe, kik hivei lenni nem szűntünk meg. Védelmére és hazánk védelmére nincs és ne legyen drága semmi áldozat. Királyunk és nemzetünk létele válhatlan kapcsolatban van; egyiket megmentvén, mindkettőt megmentettük.

De hazánkat is köröskörül oly irányú és természetű mozgalmak nyugtalanítják, melyek veszélyesekké válhatnak. Ellenséges törekvésekkel találkozunk még kedves honunk anyai keblében is.

Ébren kell lennünk, készen kell lennünk; nyújtsunk mindennek békeolaját, de a hadi megtámadás visszaverésére is gyűjtsünk magunknak erőt és hatalmat.

Úgy látszik, a vész és veszély titokban készül. Talán nagyobb, mint hisszük, talán kisebb; de épp azért, úgy a nagyobb, mint a kisebb találja készen hazafiui szíveinket.

A koronából egy drágakőnek sem szabad elvesznie. Királyunk itt leljen hű szíveket, ha máshol nem találja. Mindazon népek, melyek századok óta hasonló sorsban osztoznak a magyar szent korona alatt: egyesüljenek most a király felséges személye körül, felhagyva minden visszavonással és összeolvadva a fejedelem iránti hívségünk bebizonyításában.-

Hazánkat egészen meg kell tartanunk, a maga teljes épségében, szépségében, termékenységében, hogy legyen méltó földé a nemzet diszló virágának.

A haza minden igaz fia felszólítatik áldozni a haza oltárára. Nem vár a haza nagy áldozatokat, de megvárja, hogy mindenki becsületesen és lelkiismeretesen teljesítse kötelességét. Pillanatai a hazának drágák, azokhoz most élete és halála van kötve.

Felszólítunk mindenkit, hogy hallja meg a haza és a nemzet esdeklő hangját és ami áldásaiban annak részesült, azokból juttasson a hazának is. Önök fogják kitalálni, a legczélszerűbb módot, mi a lelkesedést a polgárookban felébresztvén, sikerre vezet. Szóljanak a szívhez, az észhez; s épp úgy zörgessenek a szegény, mint a dús ajtaján, mert a hazának egyenlőképen fia mindenik.

Különösebben szükségem leend:

1. A hatóság terjedelme és népessége szerint több küldöttséget kinevezni, mely amennyire lehet a hely színén az ajánlatokat átveendi, az ajánló nevét, lakát és ajánlatát pontosan följegyezvén.

2. Elfogadtatok készpénz, drága ércz, fegyver, gabonanemű, posztó, vászon és minden, mi könnyen pénzzé fordítható; Kölcsön is szívesen elfogadtatik, mely esetben a kölcsön vett pénz, vagy áru körülírva .kiteendő, eladási becse meghatározandó, s róla mint minden más ajánlatról is átvételi bizonyítvány kiadandó.

3. Az áru lehető, jutalmasan, de tüstént adassék el. A begyült pénz a törvényhatósági pénztárba teendő, honnan a pénzügyminiszter rendelete szerint fog elszállíttatni. A begyült pénzről mind a pénzügyminisztert, mind engem minden 14 napban értesíteni kell.

4. E rendeletem vétele után két nap alatt az állandó bizottmányi ülés megtartandó, melyből a küldöttségek tüstént kiküldessenek. Minden küldöttségnek legalább öt tagból kell állania.

A részletek meghatározását önökre bízom.

Hazánk gazdag. Fiai bírnak áldozni. Századok óta nem volt szentebb kötelességünk a haza és király iránt. Újra tegyük ragyogóvá a magyar koronát, újra tegyük le alapját a magyar hazának. Ez a czél, ez a feladás, mit nem a nagy, hanem a gyors segedelem által érünk el.

Megvárjuk a haza és nemzet nevében, hogy mindenki szívesen és becsületesen teljesítse- hazafiúi kötelességét.

Kelt Buda-Pesten, május 19. 1848.

Szemere Bertalan.
belügyminiszter

Az állam miként azt Szemere ezen lelkesítő szép felhívásában is említi, az egyes adományokat esetleg *kölcsön* gyanánt is kész volt elfogadni. Vonatkozott ez különösen az arany- és ezüstneműekre, amiknek értéke fejében az adományozók bizonyos idő múlva beváltandó utalványokat kaptak. E nemzeti kölcsön tervezetét szintén Kossuth csinálta meg; még pedig a következőkben:

1. Az állam két millió pengő forint értékig ötszázalékos kincstári utalványt bocsájt ki.

2. Ezen utalványok kétfélék: 50 írról szólók és 100 frtosak. Lejáratuk vagy három hónap, vagy félév, vagy egész esztendő. Mindenki olyan utalványt vehet, aminőt akar.

3. Az utalványokra fizetésül akár arany- és ezüstpénz, akár arany- vagy ezüstnemű, legyen az ócska avagy törött; sőt forgalomban levő osztrák bankó is elfogadtatik.

4. Az ötven forint alóli ajánlatokról ideiglenes nyugtatók adatk ki, amelyek kiadásuk napjától számított hat hónap múlva készpénzzel váltatnak be.

5. A felajánlott arany- és ezüstszerék becsértékét az állami fémhivatalok állapítják meg.

6. A kincstári-utalványoktól 5% kamat jár. Tőke-értékük a lejáratkor, a kamatokkal együtt, az államkincstárnál készpénzben kifizettetik.

Kossuth külön körlevélben is megismertette a kibocsájtandó kamatos kincstári-utalványok természetét; s az ő bűbajos nyelvén szintén adakozásra hívta fel a közönséget.

Ami ezután következett: egyik legszebb s legmegkapóbb részét

Kincstári kamatos utalvány szelvénye.

képezi szabadságharcunknak. Ha nem volna történelmi valóság, azt kellene hinnünk, hogy ezeregyébéli tündérmese.

A kormány segélykiáltása riadó visszhangot vert az országban. Behatolt a fényes palotákba, bejutott a szál maföd eles kunyhókba és mindenütt megdobbantá a szíveket. Mintha varázslat történt

1848-iki magyar arany.

volna, egyszerre valami csodálatos, kimagyarázhatlan érzés fogta el a magyart: odaadni mindenét, ami kedves, ami drága előtte, annak az ezer sebtől véyző, méltatlanul üldözött szegény hazának.

És legott megkezdődött az áldozatkészség bámulatos bűcsü-

járása. A gazdag kincsét, aranyát, a szegény termése legjavát hozta el a haza oltárára.

A nemes példával a főváros közönsége járt elől. A felhívások megjelenése után a nemzeti múzeum előtt rögtön népgyűlés tartott. Óriási néptömeg özönlötte el a tágas teret. A nemzetőrség lelkesítő zene mellett vonult ki. Lobogók lengtek fel az impozáns lépcsőzet két párkányzatán. Az oszlopcsarnokot, valamint a lépcsőzetet előkelő közönség lepte el.

A népgyűlést rövid, ékes beszéddel Vasvári Pál nyitotta meg, a szenvedő haza nevében adakozásra szólítván a közönséget. Erre előlépett Rottenbiller. Kivette mellényzsebéből drága aranyóráját lehúzta ujjáról nehéz pecsétgyűrűjét és ezekkel a szavakkal dobta a lábainál fekvő kosárba:

— Midőn a haza szegénységben van, fiainak nem szabad ékszerektől csillogni. Gyűrűm, óram legyen a hazáé. Polgártársak, kövessétek példámat!

Majd jött a diszruhás Kacskovics. Leoldá türkiszekkel behintett arany-övét és szintén a kosárba helyezte:

— A haza oltárára teszem!

Az elragadtatás moraja zúgott végig a térségen.

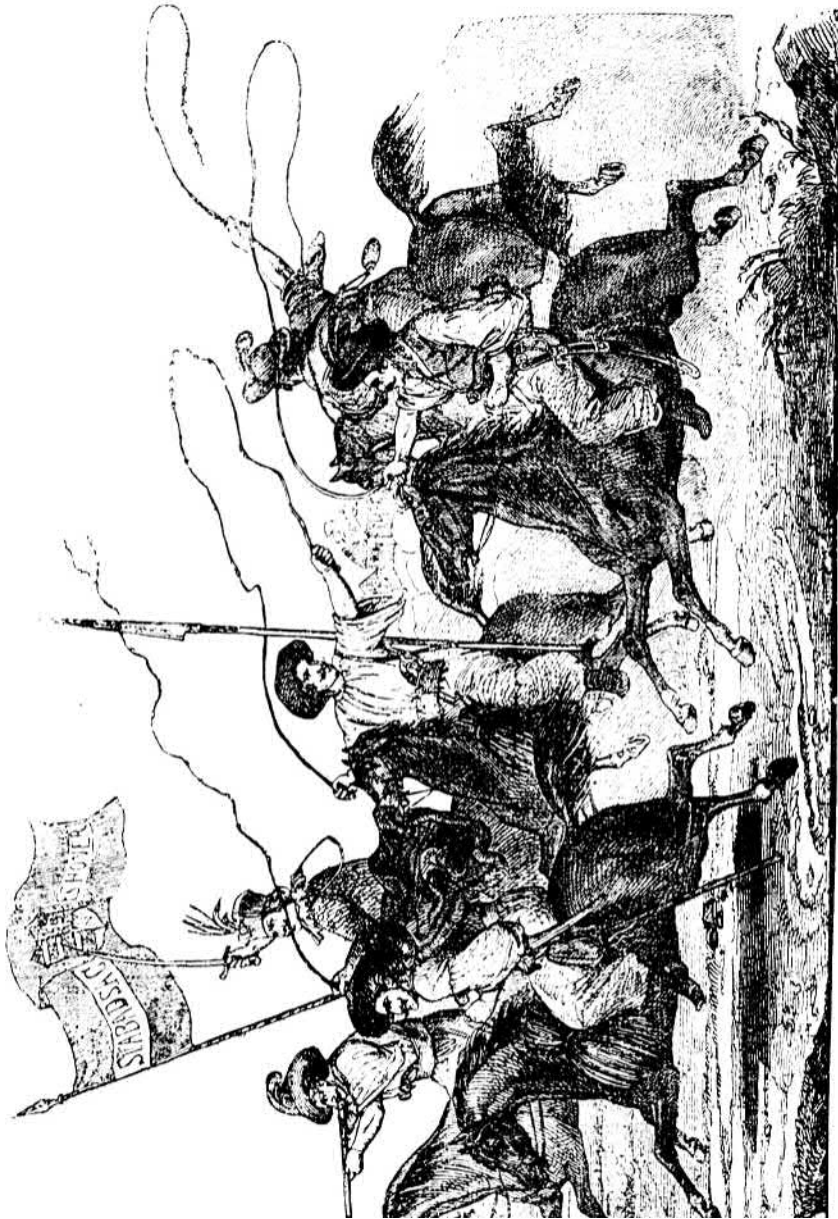
— Éljen Rottenbiller! Éljen Kacskovics! Kövessük mindnyájan a nemes példaadást! — hangzott fel ezer meg ezer torokból.

A tömeg, mint a megzavart hangyaboly, egyszerre csak megmozdult. A lelkesedés láza remegtette meg az embereket. Nyüzsgés támadt. Mindenki az oszlopcsarnok felé igyekezett, hogy mielőbb meghozza szent áldozatát.

És tolult a közönség hosszú, tömött sorban. Ez lánczát, amaz óráját, a harmadik gyűrűjét ajánlotta fel. A nők ékszereiket, fülönfüggőiket tették le. Egy gyermek-leány kivonta szűzies kebléből anyjától maradt drága ereklyéjét: az arany-amulettet és piruló arczczal, remegő kézzel nyújtotta át Rottenbillemek. Egy czéhbeli öreg iparos, ott a helyszínén le vagdalta zekéje összes ezüstgombját és azokat adta oda. Egy jurátus, aranyveretű ősi díszkardját hagyta ott.

— Majd szerzek kardot az ellenségtől! — szólt elmenőben.

A bűvös kosár rövid negyedóra alatt teli volt. Hoztak egy másik kosarat, majd egy harmadikat; ezek is csakhamar megteltek mindenféle drágasággal. Az emberek, mintha templomból jöttek volna ki, oly felmagasztosult kebellet távoznak a honszerelem e

Csikós guerillák (Egykorú rajz nyomán)

megszentelt áldozatoltárától. Boldog és büszke volt, ki ott hagyhatta legszebb ékszerét.

S erre az egész vonalon, szerte a hazában megindult az adakozás. A pesti nemzeti kaszinó húszezer forintot írt alá, emellett nagy értékű ezüst asztalterítékét ajándékozta a haza felsegélyezésére. Batthyány Lajos és Széchenyi István miniszterek, továbbá gr. Rhédey Adám, br. Kemény Pál egy-egy mázsa ezüstöt, Wodiáner két nagy láda arany - és ezüstműt, gróf Zichy Manó ötmázsányi remekmű antik ezüsttárgyat, a gr. Károlyi-család három mázsa aranyat és ezüstöt, Nádasdy Perencz kalocsai érsek tizezer forint értékű ezüstműt adtak.

Magánkörben, társaságokban, egyletekben kézzől-közre keringtek a gyűjtő-ívek. Aki aranyat, ezüstöt nem adhatott: pénzt írt alá. A „Radical-kör“ ivén ott találjuk mindjárt legelői Jókai Mórt, aki három éven át havonkénti 5 frt fizetésére kötelezte magát. Petőfi Sándor kedves könyveit adta el, s az érték kapott 30 frtot adta oda. Aztán kisebb-nagyobb összeggel jöttek a többi írók: Vörösmarty Mihály, Bajza József, Fáy András, Sárossy Gyula, V.ahott Imre, Vas Gereben, Bulyovszky Gyula stb.

Az egyes hitfelekezetek sem maradtak el. Így, a pesti izraelita hitközség 50 ezer forint kölcsönt írt alá és imaházának összes ezüstjét a haza oltárára tette; a pesti apácza-zárda még a templom egyetlen:drágaköves aranykelyhét is felajánlotta.

A tisztviselői kar szintén kivette a maga részét az áldozatkészségből. A miniszterelnökség személyzete fizetésének három százalékát ajánlotta a hon védelmére; a nemzetőrség központi irodája egy havi díjáról mondott le, a kereskedelmi minisztérium tisztviselői 1000 frtot raktak össze.

A városházánál, a fémváltó hivatalnál, a budai állampénztárnál egymást érték az ajánlatok. A lapok hasábjai heteken át telvék valának az adományok kimutatásával.

Még most is, egy félszázad múlva, a mai rideg, sivár korban a megilletődés könnye tolul szemünkbe, ha a magyar hazaszeretet e legendaszerű kinyilatkoztatásait olvassuk. íme, csak egy-két levél:

Egy pécsi honleány, arany nyaklánczának és fülbevalójának beküldése mellett, a következő sorokat intézte a „Pesti Hírlap“ szerkesztőségéhez:

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Mélyen érzem szeretett hazánk veszélyét, de érzem azt is, hogy annak megmentésére el nem halasztható tények kívántatnak. Engem az ég a vagyonosak sorá-

ból kihagyott, s így amit a haza szent oltárára letehetek, csak igen csekély. Legyen kérem oly szíves, az idecsatolt arany nyakláncot s hasonló pár fülbevalót a pénzügyi minisztériumnak a fentebbi célra elküldeni. Ezeket kedvelt férjemtől három év előtt jegyajándéku nyertem, de mióta a Mindenható gyermekekkel megáldott, kiket becsü-

Gróf Károlyi István 1848-iki arc képe.

letes honfiaknak felnevelni legkedvesebb feladatomban, egyéb ékszereket könnyen nélkülözők, melyeket jelennél soha jobb célra fordítani szerencsém nem lehet.

Pécsett, május 22. 1848.

Egy nő.

Debreczenből egy fiatal leány jegygyűrűjét, a boldog szerelem e drága zálogát tette a haza oltárára. Adományát a következő meghatóan kedves sorok kíséretében küldte be:

Tiszteit szerkesztőség!

Itt küldöm a szeretett hazának egyetlen és leébecesebb kincsemet: jegygyűrűmet. Vőlegényem honvédnek állt be, s mielőtt távozott, megfogadtuk egymásnak, hogy majd csak akkor lakodalmazunk, ha édes hazánk túl lesz a veszélyen. S hogy ez mentői hamarabb megtörténjen: én is hozzájárulok e csekély adománnyal. Fogadják olyan szívesen, a minő örömmel én adom.

Debreczen, 1848. május 24.

E. Tóth Mariska.

Egy róm. kath. plébános megtakarított 200 frtjának beküldését ezen levéllel kísérte:

Tisztelt szerkesztőség!

Midőn lapjaiban a felszólítást olvasám, melyben a haza ifjú polgárai a honnak védelmére hivatnak fel, szívemet fájdalom tölté el. Agg vagyok; kezeim, melyeket mint az oltárnak szolgája, csak áldásra emeltem, fegyvert elbirni nem képesek többé, s irigyelve a boldogabb ifjakat, kik zászlóink becsületéért fognak küzdhetni, haszontalannak érzem magamat e világon, kinek még azon szerencse sem jutott, hogy a haza javáért küzdhessem. Végre pedig azzal a gondolattal vigasztaltam meg magamat, hogy kiki azt a szolgálatot teljesítse, ami tőle kitelik: így tettem magamban egy határozást, melynek végrehajtójává önt megkérem.

Hosszú éltelenen át, melyet egy kis faluban, ha nem ismerve is, mint lelkész, mégis nem hasztalan töltöttem, 200 pfrtot takarítottam meg; csekélység, de mindenem. Én ezt a vakok intézetének szántam; s kis tőkém kedves vala előttem; gondolám, hogy ha majd nem leszek, végakaratom által a jó intézet hasznára gyümölcsozni fog.

De a haza minden előtt. Midőn a haza segélyért kiált hozzánk, gyermekeihez: haboznunk nem szabad. S ennél fogva ime a t. szerkesztőség kezébe teszem le 200 pfrtomat, azon kéréssel, hogy miután öregségem Pestre menetelemet nem engedí: adja által ezen kis tőkét a pénzügyi minisztériumnak mint kölcsönt azzal, hogy ha a haza sorsa majdan jobbra fordul: e 200 frt legyen a vakok intézetéé.

Megkülönböztetett tisztelettel őszinte polgártársa:

Egy katolikus lelkész.

Az ózdi vasgyár munkásai saját körükben gyűjtést rendeztek, s a begyűlt 38 frt 50 kr, elküldését e szép sorokkal kísérték:

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Idecsatolva küldünk édes magyar hazánk segélyezésére mi is egy csekélyke összeget. Nehéz keresményünkből krajczáronként raktuk össze. Bár adhatnánk többet, de mi csak szegény munkások vagyunk. Ám, ha vagyont nem áldozhatunk, felajánljuk a hazának erős, edzett karjainkat és a szabadságért lángoló vérünket; elhatározván, hogy valamennyien beállunk honvédnek.

Ózd, 1848. május 27.

A vasgyár munkásai.

1848-iki százforintos magyar bankjegy.

Záborszky Lajos pesti polgár a következő lelkes ajánlatot tette:

T. Szerkesztőség!

Hazánk a belügyminiszternek május 19-én kelt értesítése szerint veszélyben van. Ennek fedezésére a rendes források, saját vétkünk, saját hibáink nélkül jelenleg elégtelenek. Azért a honfiak segélyét és gyámolítását kell igénybe venni, mire pár nap óta a felelős minisztérium tetszólítása után már oly szép és követsékre méltó példák mutatkoznak, hogy ezen jobbak sorából csak pirulva lehetne kimaradni. Én tehát a következőkre kötelezem magamat:

1- *ször* ajándokul: az önkénytes honvédelmi seregből egy közlegénynek egy évi készpénzbeli fizetését magamra vállalom.

2- *szor* kölcsönbe adom ezüstneműmet, u. m. egy ezüst tálczát, egy ezüst kannát, egy cukortartót, két girondollet, két gyertyatartót, tizenkét ezüstnyelű kést, annyi villát, ugyanannyi kanalat, két sótartót, egy hamvevőt és tizenkét darab késtámlát, összesen mintegy 9 — 10 font ezüstöt.

Ez nélkülözhető mindenem. Legyen a haza javára szentelve, s rendelkezék felőle jobb időkig a haza s ennek annyi jeles honfiakból álló felelős minisztériuma.

Pest, május 25. 1848.

Záborszky Alajos,
polgár.

Ez csak néhány kikapott levél a sok közül. A hazafias áldozatkészség hasonló megnyilatkozásával az akkori lapokban száz meg százszámra találkozunk. Sokan még a nevüket is eltitkolták. Minek oda a név, ahol maga a tett beszél?! . . .

Voltak olyanok is, még pedig szintén számosán, akik a honvédsereg fölszereléséhez járultak adományaikkal. Erre nézve a nemes példaadás gr. Károlyi Istvántól eredt, aki az ágyú-üteghez szükséges száz darab lovat állította ki. Nyomban akadtak lelkes követői, így, a többi közt, Egressy Sámuel pesti polgár 100 pár fejéreműt ajánlott fel a honvédség részére; Gyomay János csizmadiamester 50 pár bakkancs, Gryenes István szabó-iparos pedig 20 pár egyenruha ingyenes elkészítésére vállalkozott. Aul József nevű pesti polgár a saját költségén egy honvédet állított: ő adta a foglalópénzt, ő szerelte fel tetői talpig, sőt még a honvéd zsoldjának a fizetésére is kötelezte magát.

A megyék és városok a hatáskörükben eszközlött gyűjtésen kívül, saját alapjaikból még nagyobb kölcsönöket is adtak az államnak. A többi közt: Sopronmegye ötvenezer frtot, Pestmegye negyvenezer frtot, Kecskemét városa nyolczezer forintot ajánlott fel stb.

De a földműves-osztály szívét is megdobbanta a haza esdő kiáltása. Ki búzával, ki rozsszal vagy más egyéb könnyen értékesíthető

terménnyel sietett segélyére. Így, hogy a sok közül csak egy-két jellemző példát említsünk:

Czegléd derék népe 400 mérő gabonát, 300 akó bort és 70

Lahner György honvédtábornok — (Egykorú arckép.)

mázsa gyapjút gyűjtött össze. *Dömsöd* 100 pozsonyi mérő rozst adott, ezenkívül a dézsmaváltságra krajczáronként összeszedett 1630 forintját tette a haza oltárára.

Egy *szobozslai* szegény özvegyasszony tehenét hajtotta a gyűjtő-bizottság elé.

— Hallottam, — szólt félénken, — hogy bajba került az ország, ellenség fenyegeti, segítségre van szüksége. Hát úgy gondoltam, hogy ilyen nagy veszedelemben mindenkinek meg kell tenni a magáét. Nekem nincs egyebem ennél a tehénkénél. Három árvámat táplálja. Ezt hoztam ide. Fogadják el a tekintetes urak. Rólam és gyermekeimről majd csak gondoskodik a mennybéli jószágos Isten.

Egy *hódmező-vásárhelyi* gazdaember pompás negyedfű csikót adott át a gyűjtő-bizottságnak.

— Hadd legyen azé, — fordult az elnökhöz, — aki az első ellenséget levágja.

Különben, hogy mi mindent hordott össze a nép az áldozatkészség e napjaiban, az Középszolnok megyének a belügyminiszterhez intézett jelentéséből tűnik ki legjobban. Ezen jelentés szerint a megyénél nyolcz nap leforgása alatt a következő adományok folytak he:

Készpénzben 930 írt, 3 gyűrű, 1tí ezüstkánál, 1 ezüstpohár, 28 köből búza, 150 veder bor, 2 paripa, 1 kanczaló, 16 db szarvasmarha, 3 db sertés, 7 pisztoly, 50 font ólom, 12 ezüst gomb, 6 vég vászon, s 1 ezüstkupakos tajtékpipa.

Ezek természetesen csak egyes esetek, amelyek még így tömörítve is, vajmi halvány képét nyújtják e csodálatos időnek. Mert hiszen alig volt magyar ember', aki valamelyes alakban, anyagi tehetségéhez mérten, de szívének legnemesebb érzelmei szerint, le ne róttá volna honfíúi kötelességét.

Kossuth tehát aggodalom nélkül'foghatott a papírpénz kiboesajtásához. Az érczalap a nemzet áldozatkészségéhól biztosítva volt. S júniusban már vígan zakatoltak a pénz-sajtók, augusztus elején pedig már ropogós új magyar bankó forgott a közönség kezén.

A bécsi kormány, — attól tartván, hogy Magyarország kisiklik az osztrák pénzügyi politika szipolyai közül, — boszút forralt. A magyar bankjegyeket kitiltotta az örökös tartományokból. Azt hitte, hogy ezzel megrontja a magyar pénzjegyek hitelképességét.

De a kamarilla ebben is csalatkozott. A nemzet bizalommal fogadta az új bankókat, mint függetlenségének egyik fontos vívmányát.

A minisztertanács megállapodásához képezt, István nádor Eötvös és Széchenyi kíséretében csakugyan Insbruckba utazott, hogy Buda-Pestre hívja a királyt.

V. Ferdinánd május 24-én fogadta a magyar küldötteket. S megújult a régi színjáték. A kihallgatás szívélyes volt, de az udvari-párt ismét olyan óhajtást adott e király szájába, melynek teljesítése Magyarország erejének újabb megzsibbasztását vonta volna maga után.

A király Magyarországba való utazását egy erős feltételhez köthette. E feltétel pedig abból állott, hogy a megnyitandó országgyűlés az olaszországi hadsereg számára szavazzon meg negyvenezer újonczot. A czózat világos volt. A kamarilla ezzel leginkább azt

Honvéd előrs. — (Egykorú kép.)

akarta elérni, hogy az ország fegyverbíró népéből éppen a legjava idegenbe kerüljön, s így aztán a lázongó nemzetiségek segélyével annál könnyebben gúzsba köthesse a magyart.

A küldöttség nehéz helyzetbe került. Gyors-futárt volt kénytelen meneszteni Pestre tanácsért és útbaigazításért.

Az útbaigazítás csakhamar megjött. A magyar kormány a feltételre szintén feltétellel válaszolt. Kijelenté, hogy hajlandó megajánlani a kért negyvenezer újonczot, ámde előbb Jellasics párttűző üzelmeinek vessen végett az udvar. Rendelje tehát őfelsége Jella-

sicsot magához és kényszerítse békére; ha a bán vonakodnék meghajolni parancsa előtt: foszsa meg állásától és nyilatkoztassa ki felségsértőnek, s hazaárulónak.

Eötvös és Széchenyi ebben az értelemben tettek előterjesztést a királynak.

Az udvar, hacsak azt nem akarta, hogy Jellasics báróval való titkos egyetértése kiderüljön, kénytelen volt meghajolni a magyar kormány e jogosult kívánsága előtt. Május 29-én tehát, főkép a szelídlelkű királyné közbenjárására, egy újabb dorgáló kir. kézirat ment Jellasics báróhoz. A király a június 5-ére hirdetett horvát tartomány-gyűlés megtartását betiltá, egyúttal pedig felhívta a bánt, hogy parancsának vétele után számítandó huszonnégy óra alatt Innsbruckban nála személyesen jelentkezzék.

A király most már határozott Ígéretet is tett, hogy „azonnal, mihelyest lehetséges, de mindenestre az országgyűlés megnyitására, családjával együtt hű magyarjai körébe jön és hosszabb ideig ott marad.“

A küldöttség abban a hitben, hogy sikeresen oldotta meg feladatát, a legrózsásabb reményekkel tért haza.

De örült V. Ferdinánd is, hogy a rakoncátlankodó bánt az engedelmesség útjára terelve, végre talán mégis nyugodtan és békében uralkodhatik tovább.

Pedig ugyanazon udvari futár, aki a király leiratával Zágrábba indult, állítólag egy másik titkos levelet is vitt, amelyben Károly Lajos főherczeg bátorítja a bánt, hogy ne féljen semmitől, s haladjon csak tovább a megkezdett úton.

Ilyen játékot űztek a szegény árnyék-irálylyal.

A Württemberg-huszárok hazaszökése Gácsországból.

VII.

Az első ágyúlövés.

ége szakadt az ideges félénkségnek. Az a regeszerű áldozatkészség, mely az önálló nemzeti jegybank megalapítása körül nyilvánult, visszaadta a társadalomnak tündező önbizalmát. A lelkesedés tüzeből az elszántság szikrái pattantak ki. A nemzet, tudatára jutván szunyadó őseréjének, most már nyugodtabban tekintett a fenyegető veszély elé.

A közönség felbátorodása a vezérlő férfiakra is buzdító hatást tett. A kormány most még nagyobb erélylyel szállt síkra a nemzet megtámadott szabadságának védelmére. Egy hajszálnyira sem tért le a törvényesség útjáról, a trón iránti hűségetmemcsak hirdette, hanem követte is; mindazonáltal számot vetvén minden eshetőséggel, sietősen készült az önvédelemre. S míg egyrészt a nemzet felfegyverzésére fordítá gondját; másrészt azon munkált, hogy a magyar társadalmat necsak érzelemben, de szerves intézvényekkel is, mielőbb egy nagy egészszé tömörítse. S ez jobbára sikerült is már.

Ámde, a márcziusi reformmozgalmak egyik legfontosabb vívmánya: az *unió*, még megvalósításra várt. Erdély és Magyarország ugyan rég összeforrott már vágyakban és törekvésekben, de a törvény betűje szerint még nem egyesülhetett.

1848. május 30-án azonban a nemzet ez a hő kívánsága is betölt. A kormány ismételt sürgetésére, május 5-én végre kibocsáj-

tatott a király levele, amely Erdélyország rendéit és karait május 29-ére Kolozsvárra országgyűlésre hívja össze. A kir. meghívó egyúttal magában foglalta az országgyűlés munkaprogramját is, amely lényegileg a következőkből állott:

1. Kijelölés a báró Jósika Samu lemondása által megüresedett udvari kancellári méltóságra.
2. A királyi táblai elnök megválasztása.
3. Az Unió feletti tanácskozás.
4. Az úrbéri viszonyok eltörlése.
5. A közterhek arányos viselésének megszavazása.
6. A románok polgári és vallási állapotának javítása.
7. Sajtótörvények alkotása.

A kir. leirat ezen része kínos meglepetést szült Kolozsvárott. Azt hitték, hogy az országgyűlés kizárólag csakis az unió kimondása végett hivatik össze; s íme, e nagyfontosságú kérdés megoldását a kancellári méltóság betöltése előzi meg. Már pedig, ha csakugyan megtörténik az óhajtott egyesülés: semmiféle kancellárra nincs többé szükség, mert hiszen Erdély kormányzását is a független magyar minisztérium veszi át. A kir. előadások sorrendje nyilvánvalóvá teszi tehát, — így okoskodának, — hogy megint a kamarilla ártotta magát a nemzet ügyeibe, s Bécsben az unió meghiusításán mesterkednek.

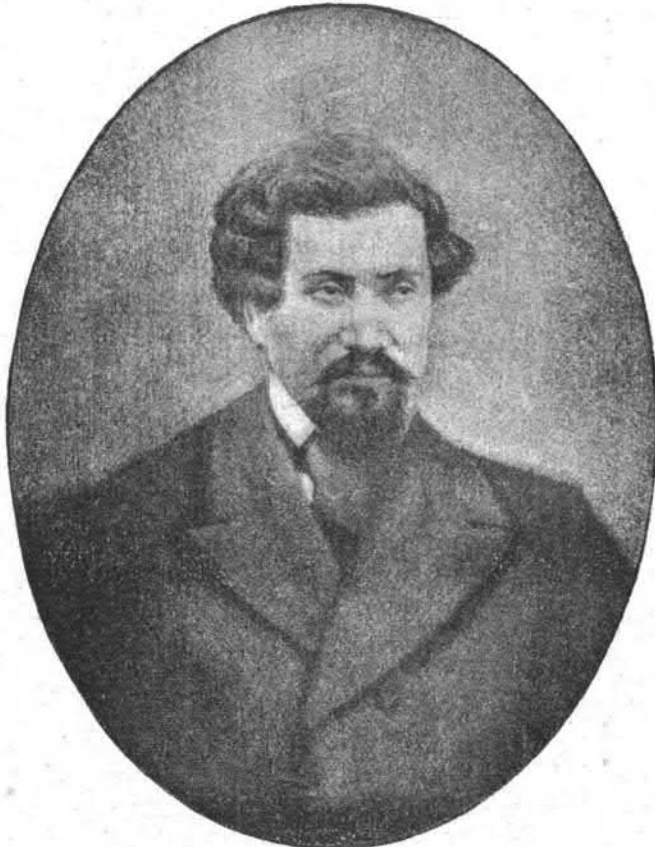
Az is gyanút keltett, hogy az országgyűlés kir. biztosául báró *Puchner* Antal altábornagy, Erdély főhadparancsnoka neveztetett ki.

Az unió híveit azonban az udvari-párt ez újabb fondorkodása nem rettentette meg. Volt egy régebbi törvény: az 1791. XII. t.-cz., a mely jogot ad a Rendeknek, hogy a tanácskozási tárgyak közül, a kir. -meghívó sorrendjétől eltérőleg, a fontosabbakat és sürgőseket első helyre tűzhetik. Az unio-párt vezérbajnokai tehát abban állapodtak meg, hogy a bölcs törvény e kedvezését ezúttal is felhasználják. Azon lesznek, hogy az országgyűlés napirendjére legelső tárgyal az unió kerüljön; ennek proklamálásával aztán akancellár-jelölés amúgy is fölöslegessé válik. De egyébként is lázas tevékenységet fejtettek ki, hogy a tárgyalás sima lefolyásának útját már jó eleve elegyengessék.

Míntha nagy nemzeti ünnepre virradt volna Kolozsvár: oly lelkes örömmel fogadta május 29-ikét, az országgyűlés megnyitásának ez óhajtva várt najját. Az egész város zászlódíszbe öltözött. Az utcákat már kora reggel kokárdás közönség árasztotta el. Az arezokon öröm, az ajkakon „Éljen az unió!” fel-felhangzó kiáltása.

A piacon sorkatonaság, a Monostor-utczában a régi redout előtt pedig, a hol az ülés vala tartandó, nemzetőrség volt felállítva.

Az országgyűlés megnyitása ősi szokás szerint, istentisztelettel kezdődött. A Rendek már kilencz órakor a piactéri nagytemplomba gyűltek össze, hogy részt vegyenek az ünnepélyes misén. „Eddig e napon — írja egy szemtanú, — drágábbnál drágább nemzeti öltönyöket látánk, arany és drágakövektől ragyogó kardokat; most

Gaál Sándor, a székely honvédség szervezője. — (Eredetije az orsz. ereklyemúzeumban)

egyszerű fekete magyarban jelentek meg, mintegy hirdetvén, hogy az arisztokratikus gyűlések temetésére gyűltek fel.“

A templomból a rendek egyenesen a monostor-utczai tanács-házba mentek, hogy megtartsák az utolsó erdélyi országgyűlést.

Erdély törvényhozó testületé, mely háromszáz tagot számlált, csak egy táblából állott. Az országgyűlést rendesen nyilvános értekezlet, vagyis úgynevezett „nemzeti gyűlés“ előzte meg.

Most is úgy történt. A követek, a kir. előadások sorrendjének megbeszélése végett, már előző napon, május 28-án tartottak egy ilyen „nemzeti gyűlés“-t. Ez alkalommal jegyezte meg Wesselényi, hogy ő az uniónak harmadik helyen való kitűzését tolihibának tartja. „Hogy annak nevezhessem — úgymond, — okát abból merítem, mert a tárgy nagyszerűsége is azt igényli.“ Többek felszólására abban egyeztek meg, hogy semmi áron nem engedik az unió leszorítását a napirendről.

A rendek tehát, legjobb reménységgel, de harczkészen gyülekeztek az országgyűlés megnyitására.

Az ülésterem, melynek ridegsége ezelőtt szinte lehangolta a szemlélőt, most szokatlanul eleven és színes képet öltött. A falak Magyarország czímerével valának díszítve, a czímerpajzsok körül nemzeti-szín zászlók: „Éljen a király!“ — „Éljen a nádor! — „Éljen az unió!“ stb. felírásokkal. Az elnöki székkal szemben levő emelvényen magyaros öltözetben, kokárdásan Erdély legelőkelőbb hölgyei ültek; a többi karzatokat pedig — legelői Székely József vezetése alatt a pesti küldöttség tagjaival,— az ifjúság lepte el. A magyar kormány megbízottja: Perényi Zsigmond báró az ülésteremben foglalt helyet.

A terem csakhamar megtelt a beözönlő követekkel. Egymásután jöttek báró Kemény Dénes, Szász Károly, Pálfi János, Berzenczey, Kemény Domonkos, Weér Farkas, GraalDani, Zeyk József, id. Bethlen János, s az erdélyrészi magyarság többi népszerű alakjai.

A szászok is megérkeztek Schmidt Konrád és Roth Ágoston vezetése alatt. A románok részéről Bohoczai Sándor és Lemény János püspök jött el.

Megindító jelenet volt, amikor gróf Teleki Domonkos karján a világtalan Wesselényi Miklós lépett a terembe. Egyszerű fekete magyar ruha fedte daliás alakját. Domború mellén nagy széles nemzetiszín kokárda. Fejét magasra emelve, lassan haladt a zöldasztal felé. Látva büszke fejhordozását, első pillanatra senki sem hitte volna, hogy villámszóró szemének fénye örökre kialudt.

A közönség mély mbgilletődéssel fogadta a belépőt. A férfiak arcza elkomorult, a nők szempilláin a részvét könnye rezdült meg.

Évek óta nem látta e szózatot terem az ünnepelt vezért, akinek mennydörgő szavára oly sokszor megremegett az önkény. Azóta sok súlyos csapás érte. Végigjárta a szenvedések Golgotháját. Börtönt szenvedett, száműzetésben élt, elvesztő szemevilágát. S mindezt a hazáért. A bánat, a keserv megviselte külsejét; de lelke érintetlen

maradt. Elveire, érzelmeire most is a régi volt. Ajka csak a népszabadságot dicsőítette, szíve csak a hazáért dobogott.

A közönség elfogódása azonban csak egy-két pillanatig tartott. A komor hangulatot gyorsan elűzte a viszontlátás öröme. És felharsant a szívből fakadó üdvözlés:

— Éljen Wesselényi! Éljen a vezérek vezére! Éljen Erdély legnagyobb fia!

Gróf Bethlen Gergely. — (Egykorú rajz.)

A követek odatolngtak az oly rég nem látott dicső vak ember köré; s boldognak érezte magát, aki vele kezét szoríthatott.

A viszontlátás édes-bús örömeinek ez akaratlan kitörése csak Puchner báró megérkezésekor csillapult le.

A tábornagy, egy hetven év körüli, őszbevegyülő, pirospozsgás arcú férfiú, a trónszerű emelvényen foglalt helyet. Beszéde rövid volt, de roppant hatást keltett. Ami a Habsburg-ház hosszú uralko-

dása alatt eddigelé egyszer sem fordult elő: most századok óta először, magyar szóval nyílt meg az országgyűlés. A kir. biztos V. Ferdinánd nevében magyarul üdvözlő az egybegyűlt Rendekeket; s magyar volt a kir. előadásokat tartalmazó leirat szövege is.

A megnyitás után Puchner, szárnysegédei kíséretében, a követek harsogó éljenzése közt eltávozott. A tanácskozás vezetését Teleki József gróf, kormányzó vette át.

A vitát Kemény Dénes, az ellenzék vezérszónoka nyitotta meg. A napirend kitűzéséhez akart szólni, de szavai elvesztek a zajban. A követek székeiről, az összes karzatokról mennydörgésként hangzott:

— Éljen az unió! Az uniót kell első helyre tűzni!

Perczekig tartott a tombolás.

Az elnök végre is kénytelen volt meghajolni a közvélemény e megingathatlan kívánsága előtt, s a holnapi ülés napirendjére kitűzte az unió tárgyalását.

De a türelmetlenség oly magas fokra hágott, hogy senki sem akart várni másnapig. Pálfi János, Udvarhelyszék követének indítványára tehát nemzeti gyűléssé alakulva, nyomban megkezdték az érdemleges tanácskozást.

Kemény Dénes felolvasta az unióról szóló törvényczikk szövegét. S erre megkezdődött az előörsi csatározás. Mind a négy erdélyi nemzet nyilatkozott.

A magyarok szívvel-lélekkel üdvözölték az uniót.

A székelyek azt óhajtották, hogy a törvényjavaslat tárgyalása előtt a székely határország nemzetőr-csapatokká alakíttassák át.

A szászok a törvényjavaslat kiosztását kérték, hogy a követek előbb tanulmányozhassák a kérdést.

A románok részéről Bohoczai Sándor, Hátszeg város követe szólt és azt kívánta, hogy a törvényczikkbe az oláh nemzet jogegyenlősége is vétessék fel.

A javaslat részére biztosítva volt ugyan a számszerű többség, de Wesselényi és elvtársai azt óhajtották, hogy az unió minden kikötés nélkül, egyhangúlag legyen kimondva.

A déli harangszót rég elhúzták, s a vita még egyre tartott. A kedélyeket izgatottság kezdte megszállani. Az elnök tehát délután öt óráig felfüggesztő az ülést, azzal, hogy ekkor még egyszer nyilatkozzék minden nemzet. Az unió hívei azt remélték, hogy a szünet alatt a nemzetiségek talán mégis mást gondolnak.

A délutáni ülés még nagyobb érdeklődés mellett nyílt meg. A magyarok újabb nyilatkozatára nem is volt immár szükség. A székelyek követelésével szintén hamar tisztába jöttek. A románokkal is sikerült nagy nehezen megértetni kívánságuk fölösleges voltát. A szászok azonban nem tágtítottak. Most már elhagyva az

Határőrvidéki katona. (Zágrábban készült 1848-iki rajz.)

óvatos kitérést, egész nyíltan kijelentették, hogy az uniót csak az esetben hajlandók megszavazni, ha előbb nyelvök, földterületük és önkormányzatuk épségben-tartása biztosítottatik. Ha kérelmük nem talál meghallgatásra: úgy óvást fognak emelni a törvényczikk ellen.

Ámbár köztudomású volt, hogy az önző szászok éppenséggel nem rokonszenveznek az unióval, sőt titokban még izgatnak ellene: a magyarság mindazonáltal csatát próbált.

A zászlót, — írja Kőváry László, aki mind hírlap tudósító mind végig jelen volta történeti nevezetességű tanácskozásokon, — most is Wesselényi lobogtatta elől. Utána Zeyk József jött. Mindkét szónok remekelt. Végigfutván a hazaszeretet, testvériség legédesebben zengő húrjain, esdőleg kérték a szászokat, hogy álljanak el követeléseiktől, ne akadályozzák az unió egyhangú kimondását. Ígéretet tettek, hogy a jövő hónap elején megnyitandó országgyűlésen partolni fogják összes kívánságaikat, csak most ne makacskodjanak.

Igézetes szó, koiúoly fogadás mit sem használt. A szászok ismételen kijelentették, hogy nem állhatnak el követeléseiktől.

Erre Szász Károly, az enyedi kollégium nagyhírű jogtanára, később államtitkár, emelt szólt.

Beakonyodott már. A terem közepén elnyúló asztalon néhány gyertya szórta halovány fényét. Az asztal jobboldalán végig a magyar követek, a baloldalon a szászok; mind csak állva. A karzatok hallgatósága visszafojtott lélegzettel várta a történendőket.

Szász Károly nyugodtan, csöndesen fogott beszédéhez. Eleintén ő is kérésre fogta a dolgot. Ámde hiába. A szászok továbbra is makacskodtak.

A szónok hangja egyszerre emelkedni kezdett. A belső hév mind erősebben csendült meg szavaiban. Midőn látta, hogy kérése hatástalanul hangzik el, a szenvedélytől reszkető kezekkel ütötte fel az asztalon fekvő történetkönyv azon lapját, a hol megvagyon írva, hogy a földönfutó szászokat Greyza magyar király csak könyörületből telepíté Erdélybe. Majd felhozta, hogy kiváltságaikat szintén egy magyar királynak: II. Andrásnak köszönhetik. Sőt, még tovább menván, szemükre lobbantá, hogy azon földet, amit a magyaroktól nyertek, most el akarják szakasztani, s azt a pénzt, amit ez az áldott föld terem, a magyarok elleni ármánykodásra használják. „Szenvedély-sugallta szavai, — jegyzi meg Kőváry, — csontot-velőt ráztak. A hallgatóság arczán mély fájdalom. Valami megható volt e jelenetben.“

A szónok egy perezre megszakította beszédjét. A síri csöndben minden tekintet a szász követek felé irányult, akik mint a bűnbánó gyermek, fejlesütve állottak ott, de ajkukra immár nem jött tiltakozó hang.

Erre aztán oly elemi erővel tört ki a visszafojtott érzelmek árja, hogy Szász Károly be sem fejezhette szónoklatát. Kendő-, kalaplobogtatás közt ezren menny dörögték:

— Unió! Unió! Ki van mondva az unió!

Ily izgalmak közepette zajlott le a folytatólagos második nemzeti gyűlés, amely az unió-párt teljes győzedelmével végződött. Másnap, május 30-án aztán az országos gyűlés tartott meg,

Gróf Vécsey Károly honvédtábornok. — (Egykorú aquarell után.)

mely most már döntőleg vala határozandó az unióról. A karzatok ismét zsúfolásig megteltek hallgatósággal, a monostor-utczát újólágoriási tömeg özönlötte el.

Az ülés megnyittatván, az első szónok *Wesselényi* volt. Rövid

beszédet tartott. Annak kijelentése után, hogy az unió tárgyalandó legelőbb, ekként folytatta:

— Az unió üdvös voltát hosszas szónoklattal bizonyítgatni még akkor is fölösleges lenne, ha idő volna rá; mennyivel inkább az most, midőn minden perez tenni, sürgősen tenni parancsol. Nem akarom hát a drága időt hosszas beszéddel elrabolni. Csak annyit legyen szabad mondanom, miképen boldognak érzem magamat, hogy nekem jutott osztályrészül a szerencse, hogy oly magasztos ügyben, melyért fiatalkorom első éveitől küzdöttem, melyért szenvedtem, most ixiár szenvedéseimre enyhítő balzsamul, — mely valóban nagyobb szerű küzdelmeknek is méltó bére lehet, — én emelhetem fel a diadalmas lobogót. E szent lobogó alá hívom fel a Rendeket, mondják ki egy lélekkel, egy szájjal: nekünk unió kell az 1848: VII-ik törvényczikk szerint

Wesselényi megállt, mintegy várva a feleletet. És megújult a tegnapi szívemelő jelenet.

— Úgy van! Úgy van! Nekünk unió kell! — zúgta utána a karzat és az ülésterem.

— Ezen örömrivalgás, a hon óhajtásának e mennydörgő kifejezése, — fejezte be rövid szünet után a vak szónok beszédjét, — sokkal ékeőbb és szívrehatóbban szól az unió mellett, mint a hogy én támogathatnám indítványomat. Azért“még egyszer csak azt kiáltom: éljen és örökké létezzék az unió!

Az éljen-riadal megújul és perczekig tart.

Most Szász Károly áll fel. Szintén röviden szól:

— Miután mindenki lobogtatja kendőjét, minden követ zörgeti a kardját, ebből világos, hogy Rendek és közönség egyértelemben vannak. Kérem tehát elnöki kijelentését az uniónak.

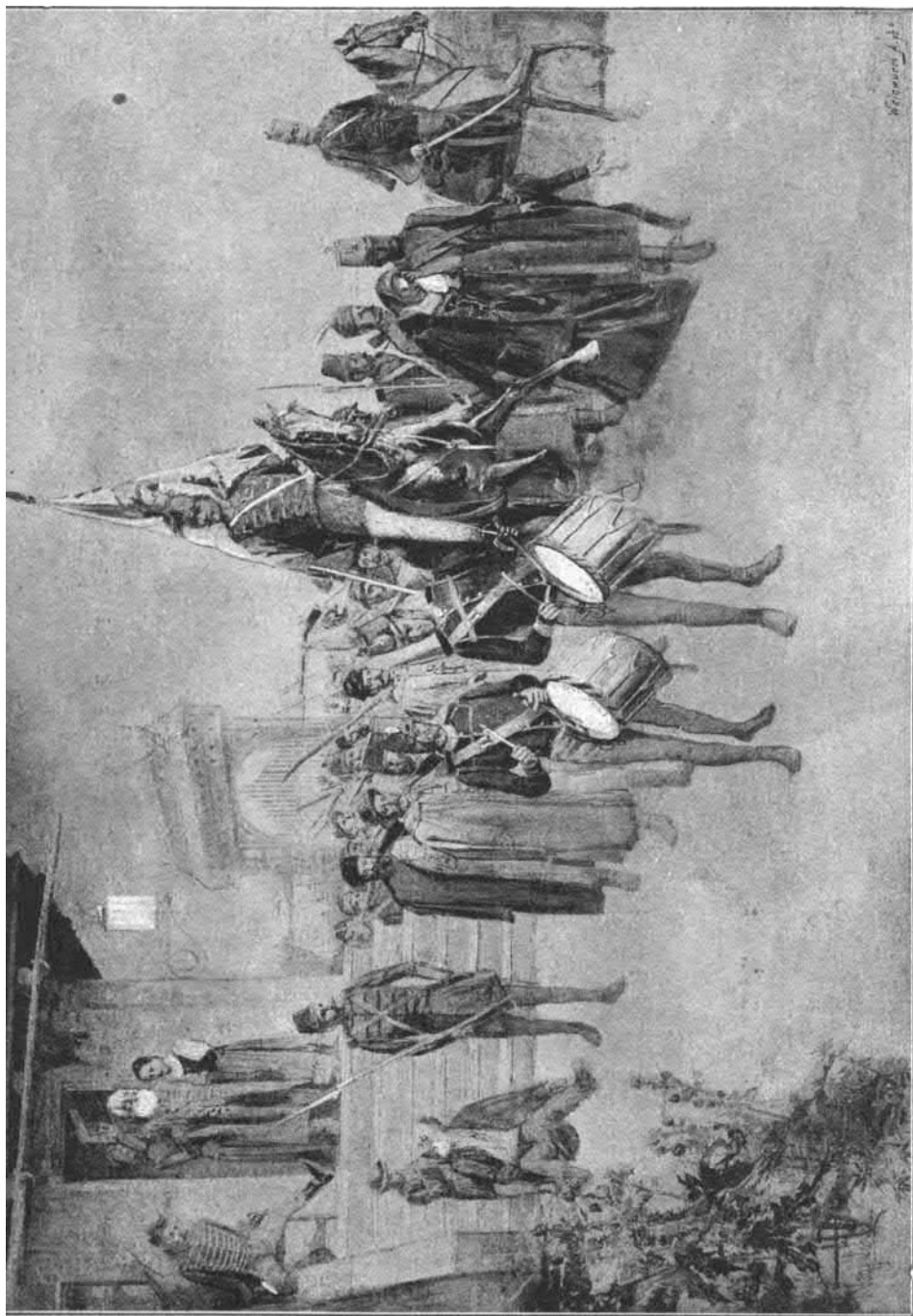
A helyeslés moraja zúg fel minden oldalon.

Kemény Domokos kór még egy-köt pereznyi figyelmet.

Már nem mint Erdély, hanem mint Magyarhon polgára, szólok. S csak arra akarom kérni a Rendeket, hogy ha az unió mellett nem is, de ellene engedjenek szót emelni, ha valaki azt óhajtaná. Ne mondhassa senki, hogy a netaláni ellenvéleményt elfojtottuk.

Kemény a szászokra czélt, akiket helyeslő nyilatkozatra akart bírni.

A felhívás megtette hatását, mert a szászok soraiból egyszerre csak felemelkedik *Róth* Ágoston, Brassó követe. Nagy mozgás támad. És *Róth* a legéberebb figyelem közt beszélni kezd;

Gábor Áron honvédekkel toborz Kézdi-Vásárhelyen. — (Nagy Lázár oltajfestménye után.)

— Látván, — úgymond, — miszerint a nemes magyar és székely nemzet Erdélynek Magyarországgal való egyesülését, nem mondom általános szavazattöbbséggel, hanem a leglelkesebb, a legihlettebb egyetértéssel, leghőbb nemzeti óhajtásuknak nyilvánították iinnepélyessen; megfontolván továbbá, hogy a jelen országgyűlés által ez ügyben hozandó törvényjavaslat csak öfelsége, szeretett fejedelmünk és királyunk legfelsőbb akaratának hozzájárulásával váland kötelező törvénynyé; s végül tekintetbe vevén, hogy Erdély a magyar korona tagja: *az uniót a pragmatica sanctio fentartása mellett, küldőim nevében pártolom.*

Erre valamennyi szász követ feláll és az elnöki szék felé fordulva, így szól:

— Csatlakozunk a brassói követ kijelentéséhez.

Ami ezután történt: azt lehetetlen ecsetelni. Az öröm és a lelkesedés oly égrengető vihara tört ki, amelynek párját hiába keresnők Erdély krónikáiban. A rend felbomlik. A karzati közönség, felugrálva helyeiről, az ülésterembe tolul. Egy nagy gomolylyá olvad össze az egész. Az arcok kipirulva, a szemek lázas tűzben. Emberek, kik eddig soha sem látták egymást, összeölelkeznek, s csókot váltva, adnak örömüknek kifejezést.

Urházi, az „Unió-zsebkönyv“ szerkesztője kezébe ragadja a pesti küldöttség nagy nemzetiszin selyemlobogóját, meghajtja a király képe előtt és a trón aranyos karfájához tűzi. Berzenczey, Marosszék követe pedig felszakítja az ülésterem utczára nyíló ablakát s harsány hangon kiáltja:

— Polgártársak! Az unió egyhangúlag ki van mondva. A szászok is mellette nyilatkoztak. A győzelem teljes. Éljen Magyarország! Éljen az unió!

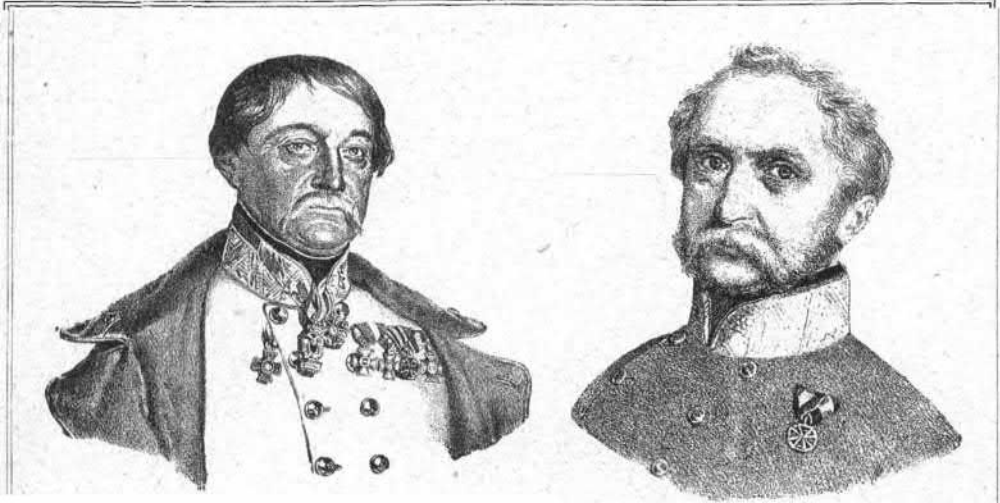
Az utcán nyüzsgő roppant tömeg felkapja az éljenzést, amely, mint a mennydörgés, csakhamar végigzúg az egész városon.

A nép felhangzó rivalgása összevegyül az ülésterem örömjával; s fennt és lennt, tízezer ajkról, de egy érzéstől fakadva, együttesen hangzik:

— Éljen Magyarország! Éljen az unió!

Egy jó félóra beletelik, míg szóhoz juthat Kemény Domokos, ki remek rögtönzésben üdvözli az uniót, mint egy boldogabb kor-szak hajnalhasadását. Majd felhívja Erdély nemzetiségeit, hogy most már tartózkodjanak a rosszravezető bujtogatásoktól, örüljenek mindnyájan együtt az egyesülés áldásainak.

Kemény, végső megjegyzésével a szászok ismét találva érzik magukat. Nyomban feláll *Schmidt* Konrád, a nagyszebeni követ, s fajrokonai nevében tiltakozik az izgatás gyanúja ellen.

August György.

Götz Kercsztély.

Alnoch Alajos.

Bárá Rukowina György.

Az osztrák hadsereg főbb szereplői. — (Egykorú arcképek után.)

— Nálunk is azt beszéltek, — így szól a többi közt, — hogy a magyarok közt a szász nemzet veszélyben van. Én nem hittem. Bizonyosága az, hogy jelenleg itt vagyok. Ne higgyenek tehát a ma-

gyarok sem rosszat a szászokról, akik, igaz, féltékenyen őrzik jogait, de hű fiait a hazának. Felszólalásomat“ azzal végzem, amivel Wesselényi: Éljen és virágozzék az unió!

A kiengesztelődés a szászok iránt most már teljes.

— Éljen Schmidt! Éljenek a hazafias szász testvérek! — hangzik a terem minden oldaláról.

E kitérő mozzanat után gr. *Teleki* József kormányzó kér szót:

— Tekintetes Karok és Rendek! Azt hiszem, most már elnökileg is kimondhatom, hogy az Unió összes akarattal ezennel elvagyon fogadva.

Újólág felhangzik a riadó taps, a szünni nem akaró éljenzés. Eközben a közönség látni akarja Schmidt Konrádot és Lemény Jánost, a hazafias érzelmű román püspököt. Mindaketten lemennek a nép közé. Schmidtet a tömeg vállaira kapja, s úgy hordozza körül. Az öreg, roskatag Reménynek széket hoznak, s arra ültetik. A püspök hálásan köszöni a rokonszenvet, mely személyében hitsorsosait éri.

Egy fiatalember „*Unió vagy halál!*“ felírású trikolórral a kezében odamegy a püspökhöz s így szól hozzá:

— Atyám! Áldd meg ezt a zászlót, mint az unió jelképét.

A fiatalember eközben letérdel és a földrehajtja a lobogót.

A galambösz aggastyán lassan fölemelkedik. Tekintetét égnék fordítja, reszkető kezét a zászló fölé emeli, s ez az ihletteljes fohász száll a magasságra ajkairól:

— Legyen Isten szent áldása az unión és a hazán. Ámen.

A körülállók szemébe a meghatottság könnye gyűl. Gyorsan lekapják fővegeiket, s mintha templomban volnának, rebegik az agg püspök után:

— Ámen . . . Ámen . . . !

Délután még egy rövid ülésre jöttek össze a Rendek, a mely alkalommal az unió elfogadására vonatkozó határozatot hitelesítették, s a királyhoz intézendő felírás szövegét állapították meg. Erdély rendei, a többi közt ily meggyőzően szép szavakkal kéri a Felsőget az unió-törvénycikk szentesítésére:

. . . „Magyarhonnak kétfelé szakadása volt a legnagyobb csapás a magyar nemzeten; s míg az erősb testvér nem tudott alkotmányos élete mellett elég erőt kifejtteni, Erdély csak senyvedt és napról-napra hanyatlott.

Ennek érzete szülte bennünk a két hon egygyéalakítása iránti vágyat; egyedül e két hon egyesítése által látván mind alkotmányos szabadságunkat biztosítva, mind pedig felséged trónját kemény és ingatlan alapokra helyezve. S ezen óhajta-

sunk az újabb időben, midőn Magyarhon széles és szilárd alapokra helyezé alkotmányát, csak újabb táplálékot nyert.

A legnagyobb öröm dagasztá tehát keblünket, midőn Magyarhon a f. évi 7-ik törvénycikkelyt följánld, látván, hogy testvérünk minket is részesíteni kíván azon javadalmakban, melyeket Fölséged kegyessége által nyert. S a legnagyobb háladatosság Fölséged irányában, midőn látók, hogy Fölséged ezen törvénycikkelyt szentesíteni kegyeskedett.

Bonis Samu kormánybiztos. — (Egykorú rajz.)

Úgy tekintjük mi ezen Fölséged által szentesített törvénycikkelyt, mint a jelen általunk most fölterjesztett törvénycikk szentesítésének biztosítékát; mert a magyar korona tagjai vagyunk, s hazánk egész boldogságát abban helyezzük, hogy a magyar király és erdélyi fejedelem a Fölséged személyében egyesül; s megadta már nekünk Fölséged mint magyar király azt, a miért most ugyancsak Fölségednél, mint erdélyi fejedelemnél esedezünk.

Magyarhon fölött viharteljes fellegek tornyosulnak, mi forrón óhajunk résztvenni azoknak elosztatásában. Ámde, csak összesített erővel lehetvén remélni a fenyegető zivatar legyőzését és Fölséged trónja megszilárdítását.

Könyörgünk annak okáért Fölségednek: méltóztatnék a Magyarország és Erdély egybealakulásáról szóló törvényczikket haladék nélkül szentesíteni, s oly rendelést adni magyar minisztériumának, hogy Erdély kormányát, átvegye“ . . .

A Rendek kétféle utat is használtak, hogy az unió-törvény mentől előbb szentesítést nyerjen. Egy példányban Puchner bárónak, a kir. biztosnak kézbesítették, aki azt a szokásos régi módon terjesztette fel. A másik hitelesített példány pedig, a felirattal együtt, Páli! József és Weér Farkas követek által Buda-Pestre küldetett, hogy a szentesítés a magyar kormány segélyével eszközöltessék.

Kolozsvár örömmámorban úszott. Az ifjúság az ülésterem zászlóit lehozta, s ezernyi ezer ember csatlakozása mellett a városban körmenetet tartott. „A házak ablakaiból lengetett zászlók, a monostor-utcza zászlóival, — Írja egy szemtanú, — egy vitorlászajókkal megrakott tengersizorshoz hasonlíta.“

Az unió győzelmének emlékére, a hid-utczát, a hol Wesselényi szállása volt, *Wesselényi-utczának*, a monostor-utczát pedig, ahol az egyesülés kimondatott, *unio-utczám*k nevezte el a lelkesült közönség.

A nemzeti ünnepet általános kivilágítás és nagyszabású faklyászene fejezte be.

Batthyány miniszterelnök, a két erdélyi követtel maga ment Insbruckba, hogy az egyesüléshez a felség jóváhagyását kinyerje, ami szerencsésen sikerült is. Június 10-én a király aláírta az unió-törvényczikket, amely a szentesítési záradékkal együtt a következőleg hangzott:

Az erdélyi 1848-iki I-ső törvényczikk.

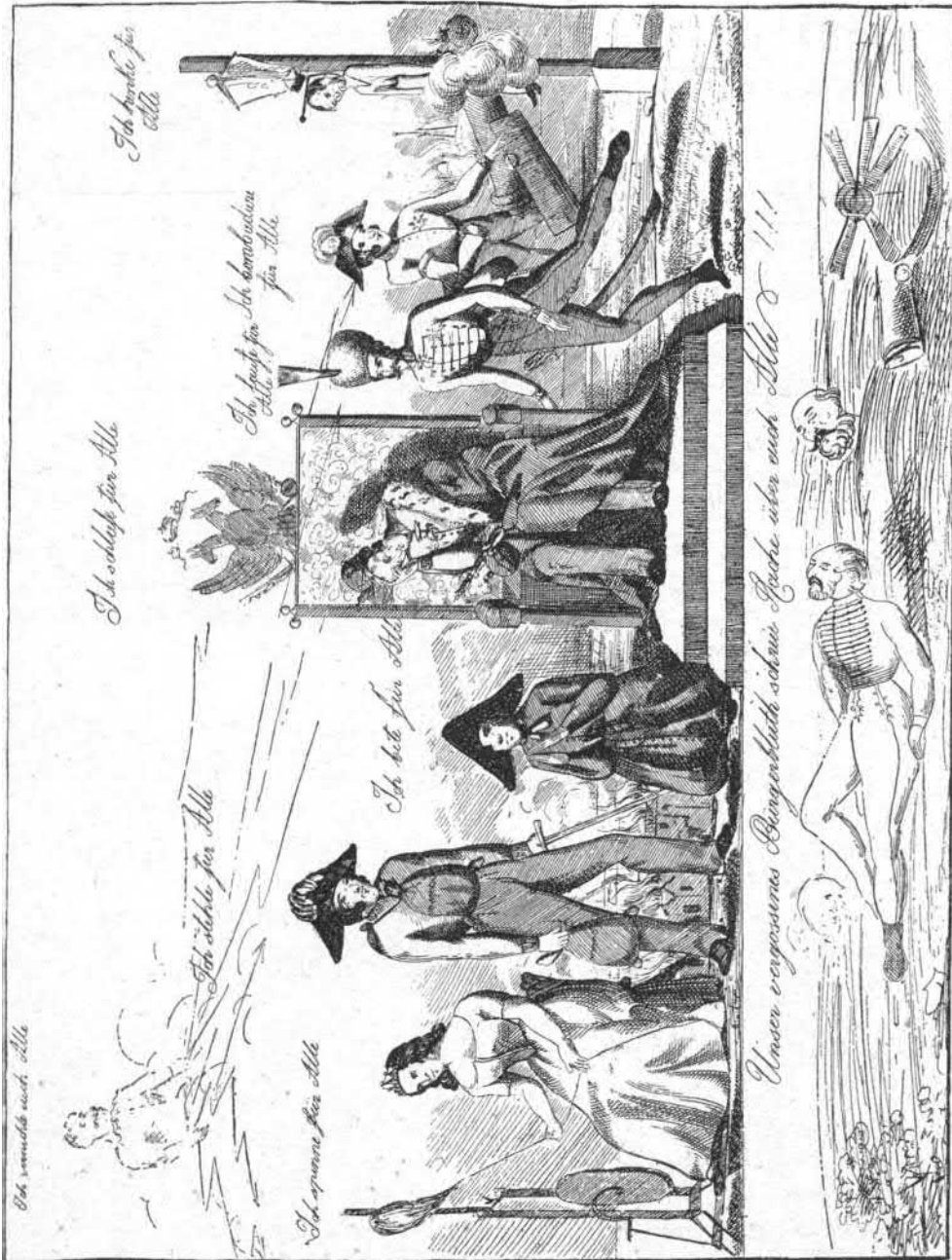
Magyarország és Erdély egygyéalakulásáról.

A magyarországi, törvényhozásnak a honegység tárgyában tolyó 1848-ik évben hozott VH-ik törvényczikkelyét Erdélyország hő rokonérettel fogadván, Erdélynek Magyarhonnal egygyéalakulását a *pragmatica sancti*óban szentesített birodalmi kapcsolatnak épségben tartása mellett és teljes kiterjedésében magáévá tevén; ennek következtében, valamint a testvér Magyarhonban minden lakosok jogegyenlősége kimondva és életbeléptetve van; ugyanaz, ugyanazon módon itt is e hazának minden lakosaira nézve, nemzet, nyelv és valláskülönbség nélkül örök és változhatlan elvül elismertetik, s az evvel ellenkező eddigi törvények ezenne¹ eltöröltetteknek nyilvánítatnak.

Az említett VII-ik törvényczikkely alkalmazásául következő meghatározások tétetnek:

1. §.

A képviseleti joggal bíró erdélyi városok száma Kolozsvár, Maros-Vásárhely

és Gyula-Fejérvár kir. városokon kívül 15, s ezek körül is kettő, t. i. Szamosujvár és Erzsébetváros szintén szabad királyi város lévén: az említett VII-ik törvénycikkely

3-ik szakaszába csúszott számításbeli vétség helyrehozásával az ugyanott kimondott vezéreszméhez képest az erdélyi szavazatok nem 60, hanem 73.

2. §.

Királyi kormányzó gr. Teleki József, s ennek meg nem jelenhetése esetében országos Elnök b. Kemény Ferencz elnöklete alatt: Thoroczkai Miklós gróffőispán, Balázsy József főkirálybíró, Lemény János fogarasi püspök, id. Bethlen János gróf, Jósika Miklós báró, Kemény Domonkos báró, Teleki Domokos gróf, Horváth István királyi hivatalosok, — Kemény Dénes báró, Zeyk József, Weér Farkas, ifj. Bethlen János gróf, Pálfi János, Mikó Mihály, Berde Mózes, Schmidt Konrád, Goocz Károly, Róth Illés, Löw Vilmos, Gyergyai Ferencz, Wesselényi Miklós báró, Szász Károly, Teleki László gróf, Demeter József, Hankó Dániel, Bohoczal Sándor követek, — Saguna András g. n. e. püspök és Debreczeni Márton kincstári tanácsos személyeikben egy országos bizottmány nevezetik ki, mely bizottmány a teljes egygyalukulás részletei iránt a magyar minisztériumot fel fogja világosítani, Erdély érdekeinek Magyarországba illesztésén közremunkálni és a közelebbi közös hongyülésre a minisztérium által e tárgyban előterjesztendő törvényjavaslatra anyagot nyújtani.

3. §.

Erdélyben a közigazgatás és igazságszolgáltatás folyama és személyzeti szerkezete, a közelebbi közös hongyülés általi elrendezésig, jelen helyzetben marad. Az udvari Cancellaria funkeziója ellenben teljesen megszünend és azon hatóság, melyet' Ő felsége folyó 1848. évi magyarországi Ill-ik törvénycikk értelmében Nádor Ő fenségére és a magyar minisztériumra ruházni kegyeskedett, Erdélyre is kiterjedend mind polgári, mind egyházi, mind kincstári, mind katonai igazgatás tekintetében és általán az igazgatás minden ágaira nézve.

4. §.

A közigazgatásnak a miniszteri Felelősséggel összhangzásba hozatala tekintetéből a folyó 1848-ik évi magyarországi XXIX. törvénycikkelylyel összhangzásban a törvény útján kívüli elmozdíthatlanság a kormányi kinevezéstől függő köz-hivatalok körül csak az igazság szolgáltatására rendelt bírói hivatalokra szoríttatik.

Szentesítés.

Mi tehát kegyelmesen meghallgatván és kegyelmesen eliogadván említett Híveinknek fennevezett Erdély örökös Nagy-Fejedelemségünk három nemzete Karainak és Rendéinek az említett módon törvényes alakban bemutatott Törvénycikkét, ezen Levelünkbe szóról-szóra beiktatni és beiratni rendeltük és azt és egyenként az abban foglaltakat helyeseknek, kedveseknek és elfogadottaknak vallván, hozzájuk császári, királyi és fejedelmi megegyezésünket és jóváhagyásunkat adtuk, s azokat királyi hatalmunknál fogva elfogadtuk, helybenhagytuk, helyeslettük és kegyelmesen megerősítettük; biztosítván az említett Karokat és Rendeket a felől, hogy az erdélyi Nagy-Fejedelemség Törvényei sorába beigtatott ezen Törvénycikket, mind Magunk megtartjuk, mind pedig minden más Híveink által megtartatjuk, miként is aztat

jelen levelünk ereje és tanúsága szerint elfogadjuk, helyben hagyjuk, helyeseljük és megerősítjük

Kelt Insbruckban, Szent Jakab hava tizennegyedik napján, az Úrnak Ezer-nyolczszáznegyvennyolczadik, Országlásunk pedig tizennegyedik évében.

B. Apor Lázár s. k. Ferdinánd s. k.

Czák Károly s. k.

Az egyesülés formailag is megtörténvén, — a reformtörvények hatálya természetesen Erdélyre is kiterjedt. Június 17-én végleg feloszlott az erdélyi kancellária is. Az átalakulás műve gyorsan és simán folyt le. A bérezés ország hamar beleilleszkedett az új rendbe. Az unió kimondása után néhány nappal Kolozsvár utczáin már megzendült a verbunkosok szívdobbantó muzsikája. Folyt a toborzás, gyűlt a honvéd. S csakhamar harezra készen állott a 11-ik és 12-ik zászlóalj, amely Erdély fiatalágának a legjavát foglalta magában.

Elsőrendű vitézségi honvéd-érdemrend.

Az unió kikiáltásának hire június 1-én érkezett Budapestre, s általános nagy örömet keltett. A főváros közönsége e napon amúgy is szinte sugárzott a boldogságtól. Nevezetes esemény szemtanúja volt. Amit alig mert remélni: a *helyőrség összes csapatai*, a budai vérmezőn, a miniszterek, tábornokok jelenlétében, ünnepélyes *esküt tettek az alkotmányra.* '

A ritka ünnepszeg lefolyását a „Pesti Hírlap“ tudósítója így beszéli el:

... „Heggel nyolcz óra után már temérdek nép hullámozott a budai vérmezőn, az ünnepély helyén, a hol az egész Buda-Pesten tanyázó sorkatonaság összegyűlt s a hova a nemzetőrség is megjelent. Tíz órakor megjött a hadügyminiszter is, riadó éljenkiáltások közt, a

haditanács tagjaitól és néhány tábornoktól környezve, kiknek jelenlétében a felállított sorok előtt egy rövid szemle-lovaglást tartott. Ez alatt megérkezett a miniszterelnök: gróf Batthyány Széchenyi gróffal, a nemzetőrség és a nép örömkialtásai közt. A miniszterelnököt a tábori szent mise szolgáltatására felállított sátorból eléje jövő tábori főlelkész fogadta. Most megkezdődött, az evégre felállított sátor alatt, a tábori szent mise, a három miniszter, a haditanács, a tábornagyok, számos polgári és katonai tisztviselő, díszes hölgykoszorú és nagy néptömeg buzgó kíséretében. Ennek végeztével legelébb is a Turszkynevet viselő magyar gyalog-ezred négyszögbe állítva, a középben a hadügyminiszter rövid, lelkes szavakban elmondá a leteendő eskü fogalmát és célját, — s felhívá őket az eskütételre; amit derék vitézeink, az előttük szakaszonként olvasott esküforma szerint hangos szavakban tisztjeik után teljesítőnek. Ezen eskü szerint kötelezik magukat: a fejedelem iránti hűségre, az alkotmány védelmére, a polgári törvényes hatóságok iránti engedelmségre, ellenségeink megtorlására, vérükkel is. Az eskütrendre a többiek is tették, a még itt tanyázó német és olasz katonák saját nyelvükön. Minden egyes csapat eskü-letételét éljennel üdvözlé az örömtias sokaság. Bevégződván az eskütétel, a miniszterek és tábornokok szemlét tartottak az előttük ellépő sorkatonaság és nemzetőrség felett.“ . . .

A tudósító, valószínűleg, hogy a közhangulatot ne zavarja, hallgatással siklik át a fölesketés egy kínos jelenete fölött, amely a fényes ünnepséget csaknem elrontotta. A Ceccopiori-ezred olasz legénysége ugyanis, — állítólag a tiszték felbujtására, — megtagadta az esküt. Már-már botránytól lehetett tartani, midőn Mészáros Lázár, neszét vevén a dolognak, hirtelen az ezred homlokzata elé lovagol, s olasz nyelven oly hatásos beszédet intéz a makacskodókhoz, hogy végre mégis leteszik az esküt.

Az egész jelenet, szerencsére annyira gyorsan játszódott le, hogy a közönség észre sem vette.

Az ünnepség után az ezredek harsogó zeneszóval vonultak kaszárnyáikba, a közönség pedig derűs hangulatban oszlott szét. Örült az új közjogi vívmánynak; s örömét még növelte az a csalóka remény, hogy ezzel a bécsi katonai köröknek ügyünk iránt tanúsított ellenszenvé is megtörik talán. Este aztán megjött az unió kimondásának híre is, a melyet Katona Miklós hozott Kolozsvárról.

Ilyen két nagy esemény egy napon! A hír, mint a napfény, egyszerre szétáradt az egész fővárosban. A nép öröme a mámorig

Gáspár András honvédtábornok. — (Egykorú olajfestmény után.)

fokozódott. Azt hitte, hogy a sorkatonaság hűségeskújével és Erdély visszacsatolásával most már el van hálítva minden veszedelem.

A nemzeti színházban az előadást fel kellett függeszteni. A kolozsvári íjúság aranyrojtos szép selyemzászlóját, melyet az unió örömeire küldött fővárosi testvéreinek, a betóduló fiatalság magával hozta és a közönség tapsvihara közt itt bontotta ki először. „Az örömjajnak, — jegyzi meg egy akkori lap, — nem volt határa, még a hellen istenek is ingadozának a függönyön.“

Másnap megújultak a lelkes tüntetések. Délután népgyűlés, este pedig kivilágítás volt az unió megünnepelésére, még a Petőfi búvós lantja is megszendült. E csapongó öröm hatása alatt írta meg a „*Két ország ölelkezése*“ czimii gyönyörű költeményét, amely csakhamar olyan népszerű lett, mint Nemzeti dala. A költő ily ódaszerű ihlettel üdvözli az uniót:

És az idő eljött, bár nem hamar,
De nem is későn még, midőn
A szent imádság meghallgatva lőn,
Midőn egygyé lett mind a két magyar! . . .
Ki eddig a porban hevertél,
Légy üdvözölve kebelünkön, Erdély!
Oh nemzetemnek drága szép testvére,
Simulj, simulj testvéred kebelére,
A melyben a SZÍV most oly édesen ver,
Légy üdvözölve százszor, százezerszer!

Együtt vagyunk és együtt maradunk!
Nincs Isten és nincs ördög, aki
Ismét széjjel birná szakítani
Ölelkező karunk.
Egy volt a bölcsőnk, koporsónk is egy lesz,
Ha majd leszállunk a holt nemzetekhez . . .
De én nem félek többé a haláltul;
Viselje bármilyen csalárdul
A változékony sors magát,
Sebet kapunk talán, de nem halált.

Jöhetsz most már, jöhetsz vihar,
Nem rettegjük már haragod.
Két ország egygyé olvadtott
Kétélű kard lett a magyar,
Mely jobbra is vág, balra is vág,
Es jobbra-balra majd érzik csapását!

A minisztérium pedig, — mintegy válaszul az unió elfogadását tudató átiratra, — lelkes hangú üdvözetét intézett Erdély rendéihez az elismerés meleg szavaival köszöntvén őket nagy elhatározásukért:

. . . „Erdélynek Magyarországgal való egyesülése, — így szól a többi közt az üdvözet, — forró örömmel tölté el lelkünket. Boldogítóbb és egyúttal fontosabb események híre nem juthatott el hozzánk.“

Dessewfiy Arisztid honvédtábornok. — (1848-iki arckép.)

Míg hajdan e két hon egy vala, mindnyájunkat nagyság, fény és nemzeti dicsőség környezett. A mely nap elszakadtunk egymástól, azon nap kezdtünk gyengülni, aljasulni, és szolgaságba jutni. Egyesült erőnkön megtört a hódítók hatalma, szétválasztva egyenként rabokká lettünk, s eltűntünk az önálló nemzetek sorából.

Minket Isten, közös vérkötelék, s nemzeti múltunk testvérekké parancsol lenni, nemcsak szomszédokká, mint eddigelé voltunk. Mi Erdélynek és Magyarországnak minden lakosai több vagyunk egymásnak. Testvérek vagyunk, kik szeretik egymást, közös boldogságot akarnak, s egyik a másiknak a javáért élni kíván és halni tartozik. Az unió e nemzeti testvériségnek újabb, nyilvános elismerése Európa színe előtt. Mit a vér egyesített, ezredéves közös történet örömei, és fájdalmi szentesítettek; — azt ma örökké megtartandónak nyíltan bevalljuk a világ előtt.

És e két honnak és népeinek egyesülése még többet is jelent. Jelenti azt, hogy mi ismét, mint egykoron közös erővel és buzgósággal azon törekvünk, hogy Magyarország nagy és boldog legyen, s népe hatalmassá és dicsővé váljék.

Ez legyen első és legszebb gyümölcse háromszázados elszakadásunk utáni testvéri egyesülésünknek“ . . .

Mint mikor zivataros éjszakán a gomolygó viharfelhőkből egy pillanatra előbukkan a holdfény, — olyan volt ez az öröm. Éppen hogy felvillant, rövid néhány napig tartott csak, aztán köröskörül megint sötét lett minden.

Még jóformán be sem zárultak a kolozsvári országház kapui, midőn a szászok és románok részéről máris megindult az újabb aknamunka. Hamar kitűnt, hogy csak színlelték az unióhoz való csatlakozást. Nem tiltakoztak ugyan ellene, de keblük ádáz gyűlölettől lángolt. Mig egyik kezükkel hűséget esküvének a honalkotó magyarnak, addig a másik kezükben gyilkot szorongattak.

A kamarilla, amely a frigykötés örömnapi alatt nem mert ármánykodni, ismét mozgósította ügynökeit. Új cselet eszelt ki: meg akarta akadályozni az unióról szóló törvény cikk szentesítését. Egy szász és egy oláh küldöttséget menesztett tehát Insbruckba, hogy siralmas panaszaikkal járuljanak a trón elé s kérjék ő felségét: ne hagyja jóvá az uniót, amely megfosztja őket jogaiktól és nemzetiségüktől.

A küldöttségek megérkezése alkalmával szerencsére épp Insbruckban tartózkodott Batthyány miniszterelnök, aki útját szegte a kamarilla mesterkedésének. A küldöttségek fogadtatása tehát igen kimért és hideg volt. A *szászok* panaszára a következőket felelte a király:

— Miután erdélyi nagyfejedelemségemnek Magyarországgal való egybekapcsolása az erdélyi rendek által valamennyi szász követ hozzájárulásával egyhangúlag határozottat el; ez által pedig Erdélyben levő szász alattvalóimnak semnemzetisége, sem szabadalmi veszélyeztetve

nincsenek, sőt inkább megszilárdulnak és megerősítetnek, — örvendek önöknek nyilváníthatni, hogy aggodalmaik alaptalanok. És én önöket azzal bocsájtom hazájukba útnak, hogy én hív zászaimat, valamint eddig, úgy ezután is jogaikban és szabadságaikban oltalmazni fogom, akiket királyi kegyemről és jóindulatomról biztosítok.

Gróf Károlyi György. — (Egykorú arczkép.)

A *román* küldöttség a balázsfalvi gyűlés határozataival járult a trón elé, s ezek teljesítését kérte. A király válasza szintén visszautasító volt:

— Minthogy római hitű alattvalóim által a balázsfalvi nemzeti

gyűlésen szerkesztett folyamodványnak érdeme, — így szólt a király — az erdélyi országgyűlésen egyhangúlag élfatározott — örvendek itt levő küldőiket biztosíthatni, hogy az illető törvényczikk által — a mely különbség nélkül nemzetiség, nyelv és vallásra nézve minden erdélyi lakosnak ugyanazon jogokat és szabadságot adja,— kívánatainknak a legnagyobb részben elég tétetett, s jövendő boldogságuk csupán e törvény végrehajtásától függ. Egyébiránt tán toííthatlan hűségük iránt nyilvánított ézfésüket kedvesen fogadon és önöket királyi kegyem és indulatom felől biztosítom.

A panaszosok elkeseredve, csalódottan jöttek haza. De a bujto gatásnak még sem szakadt vége. Salmennek, a szászok gróójának és Sagunának, a románok püspökének gondja volt rá, hogy a zsarátnok el ne hamvadjon. Újabb, meg újabb hitegetésekkel folyvást élesztgették azt. /.

— Csak ne tágítsunk. — így mennydörgött egyik prédikációja alkalmával Saguna, — kívánságaink előbb-utóbb teljesülni fognak. A császár jó, de a magyarok megfélemlítették. Ott vannak azonban a kegyes főherczegek, akik jól ismerik bajainkat, s nem hagyják el a hű román népet.

Az eféle biztatások, a püspök ajkairól hangoztatva, természetesen nem maradtak hatás nélkül. Az insbrucki rideg fogadtatás hamar feledve lön, a szívekben ismét feléledt a győzelem reménye. És elkezdődött újlag a titkos gyülekezés templomok zárt ajtai mögött, a hegyvidék rejtett völgyeiben. És elővette vándorbotját Janku (voltaképp: *Jánk*) Abrahám, ez a iánatikus és sötétlelkű ügyvédsegéd, hogy Dácia kivívására toborozza össze a havasok móczait.

A kormány, hogy a megújuló izgatásoknak elejét vegye, báró Vay Miklós személyében, külön kir. biztost volt kénytelen küldeni Erdélybe. Vay Miklós (sz. 1802. f 1894.) jun. 19-én foglalta el állását, de a rohamosan növekvő áradattal már nem tudott megbirkózni.

Hasonló, sőt ennél sokkal válságosabb volt a helyzet *Horvátországban*. Jellasics immár az uralkodó nyílt parancsszavának is ellenszegült. A király, mint tudjuk, a törvénytelenül összehívott horvát országgyűlés betiltása mellett a pártütő bánt Insbruckba maga élé idézte. Jellasics ügyet sem vetett e kir. rendeletekre. Inskruckba nem ment el, a tartománygyűlést pedig jún. 5-én csak azért is megtartotta.

A gyűlés, — amely mindenekelőtt Jellasicsot a báni méltóságba vala beiktatandó, — szabad ég alatt, a zágrábi Katarina-téren tartatott meg; persze, a külső hatás minden eszközének a felhasználásáig.

Hálásával. A házak fellobogózva. A mozsár-ágyúk lövésre készen. A katonaság cserlevelű csákokkal, diszörségül kivezényelve.

A teret roppant sokaság lepte el. Középtt: emelvényen a követek és deputációk foglaltak helyet, lent pedig köröskörül a bámész tömeg tolongott. A küldöttségek közt ott volt Rajasics karlóczi érek is, ötven délvidéki szerb élén.

A gyűlést Lentulaj Imre, Varasdmegye adminisztrátora, egy dühös illir, nyitotta meg. Ezután a bán kinevezési okmánya olvasatott fel, miközben Schrott belgrádi püspök vezetése alatt egy küldöttség ment Jellasicsért, hogy őt a beiktatásra meghívja.

Beniczky Lajos honvédezredes. — (Egykorú aquarell után)

Jellasics, — ki vidéki körútjából, nagy zajjal előtte való nap tért csak vissza, — harangzúgás, ágyúdörgés közt érkezett a gyűlés színhelyére, ahol áradó dicsőítéssel Lentulaj fogadta. Most aztán az eskü következett, amelyet Jellasics, a karlóczi érek Rajasics kezébe tett le; az Istenre való hivatkozással fogadást tévén, hogy Horvátország épsége és szabadsága fölött ébren fog őrködni, s azt minden támadás ellen megvédi. A nevezetes eseményt ágyúdörgés adta tudomására a zsiviózó közönségnek. „Annyit ágyúznak e napon, — jegyzi meg egy szemtanú, — hogy elég lett volna egy csata eldöntésére.“

Az-esküdtétel után, amint az szokásban volt, Jellasics beiktató-beszédet tartott. Nagy pathoszszal, a hatást keresve szólt. Látszott a hanghordozásán, a taglejtésein, hogy nagy gonddal előre készült rá.

— Esküdtételem által, — mondá a többi közt, — újra szentesítvék az uralkodó és az önök iránti kötelességeim, melyek előttem különben is szentek voltak, s azok maradnak a jövőben is. Végtelen örömem, hogy én lehetek az első, ki önöknek a szabadságot kihirdethetem... Nem mint kiváltságos rendek, hanem mint a nép szabad képviselői jelentek meg itt önök. Ezen szabadság hozta ide a határvidék képviselőit is. Ezentúl nemcsak ők, de mi is valamennyien a hon védői leendünk. Feladatunk igen nehéz. Azért jöttetek ide, hogy e fölött értekezzetek, mert ennek megoldásától függ jövődünk. A király és családja iránti viszonyunk s a magyarokkal fenforgó viszonyunk tesz legfőbb tárgyait gondoskodásunknak. Változhatlan hűség a királyhoz, ősi erénye népünknek: ez lelkesít minket is. Állásunk a magyarok irányában három oldalú: mint volt a múltban, van a jelenben és lesz a jövőben. A múltak a történet lapjaira tartoznak; állásunk jövője pedig a jelen gyűlés feladatát képezi. Azért e felett egyelőre nem akarok bővebben nyilatkozni. Minthogy azonban Magyarország koronája hazánké is, a kapcsolatot avval fenn kell tartanunk. De, testvérek, mi nem akarunk egy életnélküli aranykorona alattvalói maradni. A kölcsönös viszonyt tehát a jövőben csak úgy kívánjuk fentartani, hogy *a magyar korona fönséges dynasztiánkkal összekötve legyen*. Eloszlatni a magyarok iránti gyűlölséget törvényhozási és igazgatási szempontból is, a jelen gyűlésnek leendő feladata. A mai korszellem szerint a fejedelem és nép, állodalmak és nemzetek közti viszonyoknak, a szabadság, testvériség és egyenlőség elveire kell alapíttatniok. Ezen alapra akarjuk mi is fektetni viszonyainkat a magyarokkal, mivel harcban velők örökké csak nem maradhatunk. A nyolczszázéves barátság a viszály békés megoldását javasolja. Ellenben ha a magyarok minket és honunkban létező rokonainkat (a ráczokat) elnyomni akarnák, tudják meg, hogy mi *készek vagyunk fegyverrel is bebizonyítani*, hogy elmúltak azon idők, midőn egy nép más nép felett uralkodott, *félre tehát a magyar önkénynevel! Azt mi márczius előtt sem ismertük el; most pedig megtörtük és eltörültük*. Mi csak oly kormánynak hódolhatunk, mely minket alkotmányunk alapelvei szerint igazgat. Azért *a mostani magyar kormánynak, mely a királylyal semmi törvényes kapcsolatban nem áll, sőt azt magától egészen függővé tette s a birodalmat alapjaiban megrendítette, magunkat alája nem*

A szabadságharc nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

vethetjük. Az ellenem rendelt vizsgálat és gyanúsítások taglalásába nem bocsátkozom. Hogy a *pragmatica sanctio* ellen törekedem és az oroszszal szövetkezem, ismeretes koholmányok. A mi azonban szláv törekvéseinket illeti, nyíltan ki kell mondanunk: a mi rokonszén vünk csak a szláv nemzetiségekre terjed, de nem a kormányaikra. Mi ezen kölcsönös vonzalomban találjuk nemzetiségünk legerősebb biztosítékát. — A lefolyt magyar országgyűlésen alkotott törvényeket önök elbírálására bízom. — Csak egy esik szívemnek fájdalmasan: az, hogy dalmata testvéreinket itt nem láthatom. De bízom hazafiságukban, hogy ők is azon lesznek, hogy e régi kapcsolat, mely most közöttünk csak szóban él, a valóságban életbe lépjen. Higgyétek, hogy örökké hű leendek hazámhoz s királyomhoz!

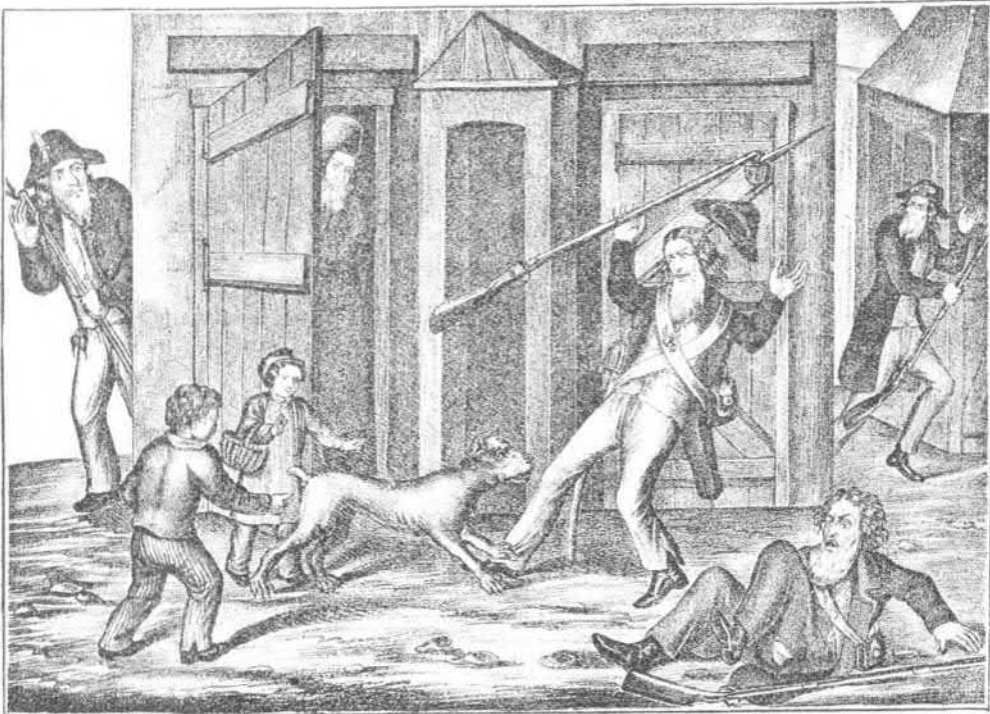
A szabadság szóvirágaitól pompázó beszéd természetesen élénk hatást tett. Egrengető zsiviózás kísérte majd mindegyik erőteljesebb kifejezését. De legnagyobb volt az ujjongás, midőn Jellasics egész leplezetlenül felmondta az engedelmességet a magyar kormánynak. Háromszor felemelték a levegőbe, Rajasics pedig „az elnyomott népek reménye és dicsősége“ gyanánt üdvözölte őt. S hogy az „elnyomott népek reménye“ a fegyveres erő fölött is parancsnokolhasson: egy füst alatt a „Háromegy királyság“ főkapitányának is kikiáltották. Még egy hatásos színpadi jelenet volt hátra. Jellasics egy trónszerű aranyozott székre ült, s így széken ülve, mint valami római imperator vitette magát a Márk-templomba, sí hol a zengi püspök horvát nyelven „*Te deum*“-ot tartott.

A „*Völkerhund*“ című lap a következőleg emlékszik meg Jellasics zágrábi bevonulásáról és a beiktatás külsőségeiről:

„A bán Zágrábba tartott menete igen nagyszerű volt. Kulmer báró vezetése alatt a kapcsolt részek országos küldöttsége a bánnt ünnepélyesen meghívta. Következett a menetel. Elöl a bandériumok, következett a papság és a mágnások. Aztán jöttek a megyék és hatóságok képviselői, báni ékszerek hordói és a *bán lóháton*, nemzeti öltönyben.

Másnap szabad ég alatt a katariniai-téren megnyitott Lentulai Imre varasdi helyettes által a horvát-tót tartománygyűlés. A báni kinevezés és esküforma felolvastatott horvát nyelven. Ekkor álgyük és zsiviók közt elhozott Jellasics. Boldogságát nem kinevezésének, hanem annak tulajdonítá, hogy a nép bizalmát bírhatja. A kinevezési leirat nemzeti nyelven újra felolvastatott. Ófelsége és a bán neveit mindig hangos zsiviók kísérték. Ezután létvé báni esküjét, melyet a karloviczi görög nem egyesült érsek mondott el előtte. Arcza, hangja arra mutatott, hogy igazán érezi azt, mit ajkai kifejeztek. Még a Márk-egyházba is elvitetett széken a bán. Kendőlobogtatás, virágdobás, zsiviók, népdalok, véghetlenig terjedtek.“ . . .

Ami az ünnepség külsőségeit illeti, kétségtelenül sikerültén zajlott le; de alapjában véve még sem vala egyéb üres szemfényvesztésnél. Mert hiszen a beiktatás egyetlen törvényes kelléke sem tartatott be. Nem küldetett ki kir. biztos, akinek hivatalos közreműködése nélkül pedig a báni-szék jogszerűen el nem foglalható. Hiányzottak az országnagyok. Az öt főispán közül egy sem jött el. Az ülést is csak egy főispáni helyettes: egy adminisztrátor nyitotta meg. Törvénytelen volt az eskülorma, amelyet Jellasics, Magyarország minden említése nélkül, maga szerkesztett. Ue sőt törvénytelen volt a bán

A bátor nemzetőrök. — (Gúnykép a bécsi forradalmak idejéből.)

esküvése is, mert azt nem az idegen és szerb hitű Rajasics, hanem a r. kath. zágrábi püspök: Haulik kezébe kellett volna letennie.

Ámde, Jellasics mindezekkel nem törődött. Neki nem a törvénytelen szabta kellékekre volt szüksége, hanem a beiktatás kapcsán rendezett külső zajra, hangos tüntetésekre. Hadd lássák az udvarnál, mily határtalan az ő népszerűsége.

Másnap ismét ülés volt, hogy most már érdemben a további teendők fölött tanácskozzanak. Az elnöki-tisztet ezúttal már maga

a bán vitte. A gyűlés mindenekelőtt köszönetét mondott Jellasics kineveztetéseért az uralkodónak. Az erre vonatkozó indítványt Kukuljevics, a bán egyik bizalmasa tette.

— Szavazzunk köszönetét, — így szólt Kukuljevics, — ő felségének, hogy a nemzet választottját nevezte ki bánunkká. De miután a királyi leiratban nem tétetik említés, hogy bánunk a szlavóniai és dalmáciai haderőnek is parancsnokává lett, — holott ez úgy volt hajdan s csak a horvát hűségért kardéllal és vérral fizető I. Lipót vette el a bán és a nemzet ezen jogát, — kérni kell ő felségét, hogy Szlavóniát és Dalmáciát is a bán fővezérlete alá helyezze. Ne feledjünk még egy körülményt, mely ezzel kapcsolatban áll. Kérdem: mi köszönetét nyert a bán a rend és az uralkodóház érdekében tett erélyes fellépéséért? Jutalma: lenézés, gyanúsítás, fenyegetés. Éppen a szabadság megalapításának perceiben kellett hallanunk, hogy ellene a főherceg-nádor s a miniszterek felléptek. De ő érezve méltóságát, nem ismerte el a jogtalan párancsolókat. Ezért megérdemli, hogy a nemzet által *istenítették*. Nyilatkoztassuk ki tehát, hogy ha ő felsége a bán. minden lépését és rendeletét megerősíteni nem akarná: akkor mi magunkat minden méltatlanság ellen, jöjjön az bárhonnán, védeni fogjuk.

Kukuljevics kifakadásai közben a tisztelt gyülekezetét annyira elragadta a dicsvágy, hogy Jellasics, — ha egy-két józanabb elme mérséklőleg közbe nem lép, — ott nyomban *alkirálylyá* proklamáltatik.

Hosszas és zajos vita fejlett ki ezután, amely csaknem szakadásra vezetett a horvát és a szerb testvérek között. A Szerémség birtoklása fölött czívíódtak össze. Rajasics a szerb vajdaság számára foglalta le a Szerémséget, a horvátok ellenben azt akarták, hogy a bán főnhatósága alá tartozzék. A szóharcznak, mely hovatovább hevesebb lett, Greorgovics vetett véget.

— Ne vitatkozzunk most ilyen kérdések felett, — vágott a czivakodók szavába. — Ráérünk még ennek az eldöntésére. Fogjunk baráti kezet és egyesüljünk! Egyesüljünk azon elv zászlója alatt, hogy mi szerbek, horvátok, bosnyákok és hercegovinaiak egy törzsből származunk. Most tömörüljünk a közös ellenség ellen. S majd csak akkor, ha egyesült erővel kivívtuk a győzelmet, csináljuk meg a testvéries osztályt.

Ez hatott. A kitörni készülő vihar minden nagyobb kártevés nélkül szerencsésen elvonult. Most aztán gyorsan végeztek. Abban állapodtak meg, hogy követeléseikkel még egyszer a trón elé járulnak. S

miután a horvátok és szerbek sérelme egy forrásból fakad: a két küldöttség együtt menjen Insbruckba. A horvátokat vezesse maga a bán, a szerb küldöttséget pedig Rajasics érsek.

Ebben az értelemben mondta ki Jellasics a határozatot.

Lázár Vilmos honvédezredes. — (Egykorú rajz.)

— Most pedig — e szavakkal végezte elnöki kijelentését, — oszoljunk szét a hazánkban. Menjen mindenki a maga helyére, mert a népet, éppen most, midőn nagy események előestéjén állunk,

magára nem hagyhatjuk. Induljatok tehát testvéreim kedves hazánk minden vidékére. Oktassátok a népet, szilárdítsátok annak buzgóságát és kitartását. Addig én is teljesíteni fogom nehéz kötelességemet. A küldöttséggel együtt a trón elejébe járulok, hogy előadjam panaszainkat, de egyúttal, hogy hűségünkről és ragaszkodásunkról újabb bizonyosságot tegyek. ^v

E rövid búcsúztatójával Jellasics, a tartománygyűlés tanácskozását az insbrucki küldöttség visszaérkezéséig felfüggeszté.

Batthyány gróf, mihelyt hírért vette, hogy a király csakugyan maga elé idézte a pártütő bánt, azonnal Innsbruckba utazott. Jelen akart lenni a dorgálásnál. Másrészt azt hitte, hogy az uralkodó közvetlen közelében talán mégis csak sikerül a horvát-ügyet valahogyan elintézni. Jellasicsnak azonban, mint láttuk, a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a király parancsa előtt meghajoljon.

Ily nyilvánvaló engedetlenséggel szemben már a korona tekintélyének a megóvása is azt követelte volna, hogy Jellasics a legszigorúbb elbánásban részesüljön. Az udvarnál azonban más volt a hangulat. Ott a bán makranczosságát olybá vették, hogy az nem a trón, hanem a magyar kormány ellen van irányozva. Ez pedig az udvari-párt előtt még érdem-számba ment.

De mintha maga az öreg király is más szemmel nézte volna immár az eseményeket. Úgy tetszett, hogy az a csekély hajlandóság is, amit a magyarok iránt érez, szünőfélben van. Szívében a bizalmatlanság vert fészket. Ügyünk iránt hidegülni kezdett. A kamarilla mesterien végezte ezt a dolgát is.

Midőn tehát Batthyány gróf a parancs-szegő bán megfenyítését sürgette, nemcsak a főherczcegnél, hanem magánál a királynál is merev ellenzésre talált.

A miniszterelnök végre is a kabinet-kérdést volt kénytelen felvetni. Erre mégis meghökkentek; jól tudván, hogy ha ebben az ügyben minisztorválság áll be: az egész magyar nemzetfegyvert ragad. Ez pedig rombadönthette volna a kamarilla összes terveit. Azt határozták tehát, hogy a játék egy ideig, — csak addig, míg kardjukra ütve nyíltan léphetnek fel, — még folytatandó. A király látszólag hadd teljesítse a magyar kormány kívánságait, Ferencz Károly főherczeg pedig, úgy mint eddigelé, gondoskodjék az ellenintézkedések megtételéről.

Batthyány gróf, június 10-én nagynehezen kézhezkapta a bán megínyítésére vonatkozó rendeleteket, a melyeknek foganatosítása azonban két feltételhez kötött. Az egyik feltétel az volt, hogy ha

Jellasics időközben mégis jelentkeznék: az ellene szóló rendelet publikálva ne legyen; másik pedig, hogy a miniszterelnök, mindjárt az országgyűlés kezdetén, maga indítványozza az olaszországi hadsereg megerősítésére szolgáló negyvenezer újoncz megajánlását.

Az egyik kir. irat, — mely a *horvátokhoz és a szlavónokhoz intézett szózat* alakjában jelent meg, — lényegileg azonos volt a nádor által kibocsájtott rendelettel.

Rajasics érsek a szerbek közt. — (Egykorú rajz.)

A király elmondja, mily fájdalmasan érinti, hogy a horvát nép a magyar kormány iránti engedelmisséget megtagadta. Noha „egyedül a magyar koronához való csatlakozásuknak köszönhetik, hogy alkotmányos szabadságuk, mint a többi szláv népeké, az idők folyamán el nem vezett A Figyelmezteti őket, hogy a magyar ország-

gyűlés által hozott reformok nemcsak érintetlenül hagyják szabadságukat, sőt növelik azt. Majd rátér az izgatásokra, s ezek kapcsán Jellasics viselt dolgaira, aztán így folytatja:

. . . „Kedvelt öcsénk, főséges főherczeg István, Magyarország nádorának és magyar minisztériumunknak első gondja az vala, miszerint báró Jellachichot szólítsa fel, hogy ő a ti nemzetiségtek, jogaitok és szabadságatok biztosítása tekintetéből, tegye magát velők kölcsönös egyetértésbe, hogy így az egyéb teendő között, a ti tartomány-gyűléstek is minél előbb összehívassék, hol a törvények valának kihirdetendők, melyeknek áldását töletek megvonni nem akartuk, s erre a bán vala hivatalába beiktatandó, mely beiktatás nélkül, ő törvényes tisztviselőnek nem tekintethetik.

A bán ellen vád van emelve, hogy ő ezen felszólításnak, ámbár az ismételve megtétetett, sőt tulajdon világos parancsunk által arra, hogy kir. helytartónk és magyar minisztériumunk rendeleteinek hódoljon, még meg is intetett és kötelességévé tétetett, épen nem engedelmeskedett, s ez által benneteket a fejtelenség veszedelmének martalékává tett.

Sőt az még nem elég, hogy a bán csak maga nem engedelmeskedett, hanem a mint mondják, még a törvényhatóságokat is felhívta, hogy ők is hasonlóképen ne engedelmeskedjenek; és mind ezeket, mind a népet erőszakos eszközök által a magyar korona elleni ellenséges lépésekre kényszerítette

Álhírek által netalán tévútra vezérlett alattvalóink sorsán atyailag aggódván, megkísérlettük az utolsó lépést, mielőtt ezen vádakát meghallgatnák, a vádlottnak maga igazolására személyes alkalmat adánk, midőn őket az általa királyi meg egyezésünk nélkül, mit a törvény kíván meg, f. évi junius 5-ikére kihirdetett tartománygyűlésnek visszahívására saját kezünkkel irt parancsunkban felszólítottuk, s neki a horvátországi zavarok tekintetéből, hogy udvarunknál személyesen megjelenjék, megparancsoltuk.

Jellachich azonban sem ezen parancsunknak, sem előbbi rendeleteinknek nem engedelmeskedett és sem a tartománygyűlést vissza nem hívta, sem a kiszabott időre udvarunknál meg nem jelent.

Miután az ellene emelt vádakhöz ezen legfelsőbb parancsunk iránti konok engedetlenség is hozzájárult, nem vala számunkra egyéb teendő, mint megsértett királyi tekintélyünk helyreállítása és a törvények fenntartása tekintetéből belső titkos tanácsos és altábornagyunkat, báró Hrabovszky János hívünket kir. biztosul kiküldeni, hogy ezen törvényellenes eljárását vizsgálja meg: báró Jellachich Józsefet, netalán létező bűntársaival együtt a vádnak megfelelő perbe fogassa és őtet, míg csak magát teljesen nem igazolandja, báni méltóságától s minden egyéb katonai tisztségéből tegye le; titeket szigorúan intvén, hogy mindazon kihágásoktól vonjátok vissza magatokat, melyek koronánktóli szakadásra czéloznak, — a törvényhatóságoknak pedig hasonló büntetés alatt megparancsolva, hogy Jellachich báróval vagy netalán létező vádtársaival, a hivatalos érintkezést azonnal szakaszák meg és királyi biztosunk rendeleteinek engedelmeskedjenek.

Horvátok és szlavoniták! Királyi szavunk kezeskedik nemzetiségtek és szabadságtokról s igazságos kívánataitok megadásáról. Ne adjatok tehát hitelt azon

ámító balsuttogásoknak, melyek által benneteket jogellenes czélok kivételére tántorítani, hazátokat pedig rabszolgaságra s végtelen nyomorra juttatni akarják.

Hallgassatok királytok jóakaró szavára, mely hozzátok szól; hallgassatok királytok szavára, ki nemzetiségteket és jogaitokat királyi hatalmával mindenkor védelmezni fogja, de a ki szinte szilárdul elszánt, magyar koronájának és a törvényeinek tekintetét, akármiféle megtámadás ellen, egész erejével fentartani.

Tartsátok tehát magatokat szorosan a törvényes engedelmességhez s nekünk

Nagy Sándor honvédtábornok. — (Egykorú aquarelle után.)

tartozott hűséghez; ne áraszzatok hazátokra, magatokra és gyermekeitekre engedetlenségték által ínséget és nyomort; mutassátok meg ezen megnehezült időkbén, hogy ti főséges házunknak még mindig a régi hívei vagytok

Egy másik *szózat* pedig a *határőrökhöz* intéztetett, akiknek maga a király adja tudom ásúkra, hogy ezután Hrabovszkynak tartoznak

engedelmességgel, mert Jellasics ellen engedetlensége és pártütése miatt bűnvádi eljárás indított. Aztán jóakaró hangon arra figyelmezteti őket, hogy a magyar kormány iránt, — amely ügyüket szíven viseli, kiváltságaikat nem bántja, — viseltessenek bizalommal és hűséggel.

A kormány aggódó érdeklődéssel várta Batthyány gróf insbrucki küldetésének eredményét. Főleg a horvát-kérdés okozott mind nagyobb gondot. A megoldás eszközeire nézve a minisztérium tagjai közt talán volt nézeteltérés, de abban, — mint Horváth Mihály is írja — valamennyien megegyeztek, hogy a növekvő bonyodalmat tovább tétlenül nézni nem szabad. A míg tehát Batthyány Insbruckban járt: a kormány a békés kiegyenlítésnek egy új, célravezetőbb módját eszelte ki. A terv az volt, hogy az uralkodóház valamelyik tagja, — olyan, aki eddig semlegesén viselkedék, — menjen el Zágrába, s ott maga, személyesen, élő szóval világosítsa fél a népet Jellasics (izéiméiről. Erre a feladatra pedig legalkalmasabbnak látszott János főherceg, aki a határőröknél, még a franczia háború óta, némi csekély népszerűséggel is bírt. A minisztertanács e megállapodásáról nyomban értesített Batthyány, akit egyúttal arra is felkértek, hogy közölje e tervet János főherceggel.

A hazatérő miniszterelnököt Salzburgban érte a sürgöny. Az eszme neki is tetszett. Még onnan Salzburgból azonnal utasította Eszterházy herceget, hogy a békéltetés ez új módjához eszközölje ki a király beleegyezését; maga pedig egyenesen Bécsbe utazott, s ott fölkeresvén János főherceget, előadta neki a magyar kormány szándékát. A főherceg szokatlan előzékenységgel fogadta a miniszterelnököt s kijelenté, hogy a felajánlott tisztelet, — ha az uralkodónak nem leend kifogása ellene, — hajlandó elfogadni.

Batthyány gróf, abban a reményben, hogy a horvát-kérdés János főherceg küldetésével talán mégis békés elintézést nyer, a Jellasics ellen kibocsájtott rendeletek nyilvános közzétételét nem tartotta időszerűnek. Az erre vonatkozó okmányokat, Zsedényi Ede utján, elküldte tehát Bartal udvari tanácsosnak Bécsbe, hogy további intézkedésig helyezze el azokat a magyar külügyminisztérium levéltárába. Az okmányok közül azonban a két „Szózat“, amiknek tartalmát fentebb vázoltuk, megfoghatatlan módon napvilágot látott. Junius 18-iki számában szószerint hozta a hivatalos „Közlöny“, utána pedig a többi lap. Ez a körülmény akkor sok találgatásra, még több gyanúsításra szolgáltatott alkalmat; sőt később, midőn ügyünk lehanyaglott, a vérbíróság Batthyány gróf ellen még vádul is fel-

használta. Pedig a legvalószínűbb, hogy a közzétételnek a kamarilla ejtette valamikép módját; nyilván azzal a rejtett szándékkal, hogy János főherczeg küldetését már eleve meghiúsítsa.

Bármiként esett a közlés: tény, hogy a magyar közönség, — amety Jellasics fekezhetlensége miatt már türelmét kezdé vesz-

Boczkó Dániel aradi kormánybiztos. (Egykorú arczkép.)

teni, — élénk örömmel és osztatlan meglepéddel olvasta a kir. leiratokat. A horvátok ellenben, leerve, a harag szilaj kitöréseivel

fogadták azokat. Jellasics, a küldöttséggel már Innsbruck felé járt, midőn a rendeletek tartalma Zágrábban köztudomású lett.

Roppant zavar és ijedelem támadt az illyr-táborban. Kukuljevics a tartománygyűlést még az nap rendkívüli ülésre hívta össze, amely roppant izgatottság közt folyt le. A leghevesebb kifakadásokkal illeték nemcsak a magyar kormányt, de magát az uralkodót is. Sőt olyan is akadt, aki a király detronizálását indítványozta. Egy másik azzal állt elő, hogy egyenesen Oroszországhoz forduljanak oltalomért. Zűr-zavaros vita, éktelen szidalmak után végre abban egyeztek meg, hogy gyorsfutár által, — mint a felvett jegyzőkönyv mondja, — „ő felségéhez *ultimátum* küldessék, amelyben férfiasán és határozottan kívánatik, hogy a dicső, derék, ellenségeitől alaptalanul és aljas módon rágalmozott bán nemcsak rögtön minden méltóságába és hivatalába visszahelyeztessék, hanem ezenfelül neki az egész horvát-szlavon örvidék főparancsnoksága is átadassák; a fölség pedig a horvát országgyűlés által *eléjeszabott* (vorgelegten) kívánságokba egyezzen bele és azokat hagyja jóvá“ ...

Ezután tíztagú bizottságot választottak, amely a bán elmozdítás esetén, Horvátország ügyeit diktatori hatalommal intézze.

Ámde, egészen fölösleges volt a horvát tartomány gyűlésnek ez a nagy börczenkedése, mert Jellasics bárót éppenséggel semmi veszedelem nem fenyegette. Sőt ellenkezőleg: a kitüntetések egész sora várt reá. A tiroliak fáklyászenével lepték meg; Ferencz Károly főherczeg pedig, *akinél szállva volt*, estélyt adott a tiszteletére. „Midőn Zsófia főherczegasszony meglátta a bánt — így dicsekedett az insbrucki fogadtatás után a zágrábi horvát lap — annyira ellágyult, hogy halovány „arczán könnyek gördülönek alá.“

Eszterházy herczeg, a király személye körüli miniszter rendkívül kényes helyzetbe jutott. Látta, hogy az egész udvar leplezetlen örömmel fogadja úgy a horvát, mint a szerb küldöttséget. A bán, mint valami fejedelmi vendég, állandó ünneplések központja; s Ferencz Károly főherczeg zárt ajtók mögött ismételten tanácskozik vele. Attól lehetett tartani, hogy ily előzmények után, a pártütők még jutalomban fognak részesülni, nemhogy dorgálást kapjanak.

S mindez talán így is történik, ha Eszterházy herczeg közbe nem lép, erélyesen követelvén, hogy a küldöttségek addig ne bocsájtassanak a trón elé, amíg Jellasics üzelmei miatt legalább komoly feddésben nem részesül.

Eszterházy herczeg követelése éppenséggel nem volt ínyére a

király tanácsosainak, de a látszat kedvéért végre mégis beleegyeztek. Hadd lássa a dőre magyar, hogy az udvar minden lehető megtesz a belháború meggátolására. Ha ezek daczára mégis lángboral az ország, — ők mossák kezeiket. És a szemfényvesztő komédiának egy újabb jelenete játszódott le.

Jellasics — június 19-én, — bűnbánó arcczal jelent meg a király előtt, úgy látszik, hogy az agg Ferdinánd ezúttal nehéznek találta szerepét, mert a kihallgatásra neje kívül, odahivta Ferencz Károly főherceget is. De hivatalos minőségben, mint a magyar kormány képviselője, megjelent Eszterházy herceg is.

Jellasics mentetetni kezdte magát eddigi elmaradásáért.

Haynau Gyula. — (Eredetije a bécsi cs. udv. könyvtárban.)

— Nem az engedetlenség tartott vissza, — szólt alázatos hangon, — hanem a felséges uralkodóház iránti kötelesség teljesítése...

A király be sem várva a további mentegetődzést, egy darabka papirost vett elő, s halk hangon, a harag minden jele nélkül a következő szavakat olvasta le róla:

— Nyíltan meg kell önnek mondanom, hogy az ön ellenszégülése parancsaim iránt engem mélyen sértett. E miatt báró Hrabovszkyt a vizsgálat megejtésére kiküldöttem. De én mégis a békés kiegyenlítést óhajtom, mire nézve magyar minisztériumom nagybátyámnak, János főhercegnek közbenjárását indítványozta. Használja ezt ön a Magyar- és Horvátország közötti kapcsolatnak általam szilárdul elhatározott fenntartására.

Ennyiből állott a király pirongatása.

Eszterházy beszélte el később, hogy midőn a király a dorgálás felolvasásába fogott, Jellasics ajkain gúnyos mosoly villant meg, majd Ferencz Károly felé emelte tekintetét, aki biztatólag intett neki.

A feddés után a küldöttségek fogadtatása következett.

Előbb a horvátok jöttek, akiket természetesen Jellasics vezetett, de most már kevélyen, daczosan, szinte akarattal megcsörrentve a kardját. A bán, néhány bevezető szóval, a horvát tartomány gyűlés feliratát nyújtotta át, amely a horvátok újabb kívánságait foglalta magában. A kívánságok, — amelyek, mint a falánk ember étvágya evés közben, folyvást nőttek, — ezúttal a következők valának:

1. A horvát nemzet a létező magyar kormányt el nem ismerheti: Ő felsége tehát kéri, hogy annak minden, Horvát-, Tóth- és Dalmátországra vonatkozó rendeleteit semmisítse meg, s ezen országoknak a bán elnöklete alatt külön felelős kormányt adjon.

2. A hadi, kereskedelmi és pénzügyek kezelése a bécsi minisztérium alatt maradjon, melyhez az említett országok részéről ama kormányágak mindenikében egy-egy felelős állami tanácsos nevezetessék ki.

3. Hivatalos nyelv kirekesztőleg a szláv legyen.

4. Minden belügy az egyesült országok gyűlésén, a külügy pedig az ausztriai középponti országgyűlésen tárgyalassék.

5. Dalmátia-, Horvát- és Tótországgal tényleg egyesíttessék.

6. A Magyarországon lakó nemzetekkel az eddigi barátságos viszony a pragmatica-sanctio értelmében s a szabadság, egyenlőség és testvériség alapján ezután is fentartassék. Ennek gyakorlati végrehajtását azonban a horvátok csak akkor fogják meghatározhatni, midőn ezen kérelmeikre kedvező választ nyerendének, s Magyarország állása az összes monarchia irányában világosabban fog kitűnni.

7. Minden politikai s igazságügyi tisztviselőt a király jóváhagyása mellett a bán nevezzen ki.

8. A perek felebbezés után se vitessenek, mint eddig, Magyarországra, hanem az egyesült országok számára külön törvényszék állíttassék fel.

9. Verőcze, Pozsega és Szerém vármegyék a gradiskai, bródi és pétervárad határőrvidékkel, Alsó-Szlavónia nevezés alatt, úgy szintén a fiumei, buccari és vinodoli kerületek Horvátország kiegészítő részei gyanánt tekintessenek.

10. A horvát nemzet mind ezen kívánságok kieszközlésére báró Kulmer Ferenczet a király személye mellé a maga képviselőjének választotta.

A király, a nélkül, hogy egy arczizma mozdult volna meg, szemeit föl sem emelve, a kezeügyében levő iratról egész egykedvűen a következő választ olvasta fel:

„Miután a junius 5-ikére az én jóváhagyásom nélkül kihirdetett tartománygyűlést törvénytelennek nyilvánítottam, önöket követekül el nem fogadhatom; egy-szersmind pedig önöknek a magyar koronám elleni törekvésük miatt, mely koronához

Horvátország 700 év óta tartozik, neheztelésemet nyilvánítom. Erősen el vagyok határozva, a most érintett kapcsolatot fenntartani, s mindkét ország egyetértését előmozdítani óhajtom, annival inkább, mert határőreim vitézsége megérdemli teljes elismerésemet. Nagybátyám, János főherceg e részben a közbenjárást magára vállalta, s önök a szónokuk által nyilvánított hűség érzelmeit az által fogják bebizonyítani, ha ezen egyetértés létesítését részükről is erőteljesen előmozdítják.“

Maderspach Sándor honvédőrnagy.

A horvát küldöttség azon tagjai, akik nem voltak beavatva a játékba, meglepetten fogadták ezt a nem várt elutasító és rideg választ. Jellasics azonban nyugodtan, sőt közönnnyel hallgatta azt végig; s mély bókolással távozott a trónteremből, hogy helyet adjon a szerb küldöttségnek.

A küldöttség, amelynek vezetője és szónoka Rajasics volt, a karlóczi gyűlés határozatainak megerősítését kérte az uralkodótól. Nevezetesen az iránt esdekélt, „hogy ő felsége Rajasics Józsefnek szerb patriarchává és Suplikác Izvánnak szerb vajdává történt

választását hagyja jóvá; továbbá engedje meg, hogy a Szerémség, Bánság, kikindai kerület, Bácsmegeye ó-becsei kerülete, a csajkások kerülete, végül Baranyavármegye, — mint a melyeket állítólag hajdan a rácok az ozmánoktól foglaltak vissza, — a szerb vajda kormányzása alá adassák.“

Ezen kérelemre az uralkodó, ugyanazon egykedvűséggel, mint a horvát küldötségnek, a következő feleletet adta:

„Én azon törvénytelen gyülekezetnek, mely Karlóczán összecsoportosuló szerb jövevényekkel együtt az 1790-iki Declatorium ellenére tartatott, sem választásait, sem határozatait meg nem erősíthetem. Görög nem egyesült alattvalóimnak azonban minden törvényes úton felterjesztett törvényes kívánságait teljesíteni kész vagyok. A magyar országgyűlés, a magyar minisztérium és a ti törvényes nemzeti gyűléseik azon utak, melyek által a kívánságaitokat előmbre terjeszthetitek. Hűségtek és ragaszkodástok felől nyilvánított érzelmeiteket egyébként tetszéssel fogadom.“

Ha az udvar, a koronás király ezen válaszaik értelmében jár vala el: a véres belharcz minden valószínűség szerint elmarad. A nemzetiségek talán egy ideig még békétlenkednek, de végre is jobb meggyőződésre jutván, lassan-lassan helyreáll közöttük a csend. És a nagylelkű magyar feledve a viszályt, bizonyára testvéries szeretettel öleli keblére eltévelyedett honfitársait. És a béke áldásának verőfénye ragyogta volna be a négy folyam közeit.

Hiszen a magyar nemzet még most is, közvetlenül az insbrucki árulás után, a békiülékenység jobbját nyújtá a pártütők felé. A „Közlönyében ugyanis egyidejűleg a fogadtatás leírásával, a következő hivatalos kijelentés jelent meg:

„A magyar minisztérium újólág is kinyilatkoztatja, hogy a horvátoknak minden törvényes és méltányos kívánatait teljesíteni; s a mik hatáskörét fölülmúlják, azok iránt közeledő országgyűlés eleibe kedvező javaslatokat terjeszteni, addig is az igazságos kiegyenlítést megkísérlem kész. Részéről azonban semmit, mi az ország és a korona integritásának fenntartása, mi a honvédelem és a csend, rend és a közbátorság és a törvények szentségének biztosítására megkívántatik, sem el nem mulaszthat, sem el nem halaszthat, sem függőben nem tarthat; s a legfőbb kötelességének ismeri, akként intézkedni, hogy a törvény és a magyar korona jogai és becsülete minden esetre megvédve legyen.“

A magyar kormány tehát békét akart. Békét, méltányos engedmények árán is. Az udvarnál azonban másképp gondolkoztak. Ott el voltak határozva, hogy a kevély szittyafajt, mindenáron, — ha

másképp nem megy, hát vér, pusztulás, a belháború iszonyainak árán, — járomba török.

A búcsúkihallgatás alkalmával, Ferencz Károly főherczeg a tisztelgő horvát-küldöttséget e szavakkal bocsájtotta útra:

— Csak haladjatok a megkezdett úton. Szívem veletek van s nálatok marad!

A két küldöttség tehát, a király dorgálásai daczára, győzelem-ittasan tért haza.

Az alibunári ütközet. — (Damjanich győzelme a szerbek felett. — Egykorú rajz.)

Zágrábban, — mihelyt az insbrucki időzés részletei nyilvánosságra jutottak, — a daczos haragot ujjongó öröm váltotta fel. Az ijedség hatása alatt összehívott tartománygyűlés oktalan határozatai egyszerre feledve lőnek. A jún. 10-iki kir. szózat, — amelynek tartalmát különben sem hivatalosan, hanem csak hírlapokból tudták meg, — elvesztő minden hatását.

A bán előbb Becsbe ment János főherczeghez, s csak azután jött Zágrábba, ahol diadalmi pompával fogadták.

Jellasics nyomban összehívta a tartománygyűlést, hogy ins-

brucki útjának eredményéről jelentést tegyen. De ez csak ürügy volt. Az összehívás alkalmával egészen más czél lebegett szemei előtt. Felelni akart a király feddésére. S felelt is; még pedig úgy, hogy *kikiáltatta magát Horvátország és Szlavónia diktátorává.*

A gyűlésen szóbakerült János főherczeg küldetése is. A többség tudni sem akart békülésről.

— Hagyjuk, ne ellenkezzünk, — szólalt fél Gfáj, — legalább időt nyerünk a teljes felfegyverkezésre. Aztán, — tette hozzá rejtélyes mosolylyal, — nem is kell nekünk félni a fenséges főherczegtől. Biztosíthatok mindenkit, hogy épp oly melegen rokonszenvezik törekvéseinkkel, mint az udvar többi méltóságai.

És Gájnak, — aki tudvalevőleg már a márcziusi mozgalmak idején levelezésben állott a főherczeggel, — tökéletesen igaza volt. A magas békéltető egy hajóban evezett a kamarilla többi tagjával. Persze, a magyar kormány, amelynek figyelmét ezer más baj kötötte le, ekkor még nem tudta ezt.

A tartománygyűlés, Gáj felvilágosítására, végre kimondta, hogy az alkudozásokba belemegy, de csak ezen három föltétel alatt: *először*, hogy a junius 10-iki kir. rendeletek hivatalosan semmisíttessenek meg;

másodszor, hogy a horvát országgyűlés törvényessége kir. leirattal ismertessék el; s végül

harmadszor, hogy a szerbek kívánságai a horvátok sérelmeivel együttesen tárgyalassanak.

Egyben azt is elhatározták, hogy az alkudozások ideje alatt az egész horvát nemzet serényen fegyverkezzék és készüljön a döntő háborúra.

Vájjon képzelhető-e, hogy Jellasics, az udvar dédelgetett kegyeltje *ily* fenhéjazó daczczal ujjat mert volna húzni magával a koronás királylyal is, — ha erre külön utasítása nincs?

Vájjon képzelhető-e, hogy V. Ferdinánd belső környezete eltűri vala az uralkodó felkent személyének ekkora megalázását, — ha mindez nem előleges beleegyezésével történik?

És vájjon képzelhető-e, hogy a magyarországi nemzetiségek, — épp akkor, midőn új szabadság-jogok birtokába jutnak, — a király akarata ellenére, kikötni merészkednek a túlsúlyban levő, tömör és erős magyar nemzettel, — ha legfelsőbb helyről támogatásban nem részesülnek?

A felvilágosító válasz e kérdésekre egyébként nem sokáig késett. Megadta csakhamar maga a kamarilla, amely az insbrucki színjáték után a homályból kilépve, mind merészebben kezdett dolgozni. Épp akkoron fojtotta el Windischgrätz a prágai forradalmat; úgy tetszett, hogy Bécsben is nyugodtabbak a kedélyek. A kamarillának egyszerre megnőtt a bátorsága; azt hitte, hogy most már megbirkózhatnak a magyarokkal.

Megkezdte tehát a nyílt, a kihívó támadást. Egyszerre csak Bécsből hivatalos megkeresés érkezik, amelyben az osztrák kormány röviden felhívja a magyar minisztériumot, hogy igyekezzék a hordátokkal mielőbb „minden áron“ kiegyezni, mert „különbén ők kénytelenek lesznek Magyarország irányában *a semlegességet fölmondani*.“

Néhány nap múlva aztán hire jön, hogy ez a kétes értékű semlegesség voltaképp már föl is mondatott, mert *az osztrák kormány 150000 forint hadisegélyt küldött Jellasicsnak*. Ez még nem volt elég. Erre fogja magát Latour hadügyminiszter és ráír Kossuthra, hogy azt az összeget az osztrák kincstárnak haladéktalanul térítse vissza; egyúttal pedig figyelmezteti, hogy a horvát katonaság további pontos ellátásáról gondoskodni kötelességének tartsa.

A magyar kormány gondoskodjék a lázadó Jellasics szükségleteinek fedezéséről!! . . . A magyar kormány lássa el zsolddal azt a katonaságot, amely megtámadásunkra készül! . . .

Ez már több volt a közönséges, megszokott támadásnál; vérig sértő gúnyolódás vala ez, amelyet egy becsületérző nép sem szokott büntetlenül elszenvedni.

A felháborodás moraja zúgott végig az országon. A fővárosban izgatott lefolyású nópgyűlés volt, amely a bécsi beavatkozás parancsoló visszautasítását sürgette.

Nem volt különben szükség erre a figyelmeztetésre, mert a magyar kormány szintén mélyen érezte a helyzet lealázó voltát. Megfelelt az magáért, úgy, amint azt honfíúi kötelessége és a nemzet sértett méltósága követelte.

Az osztrák kormány első átiratára, amelyben a semlegesség felmondásával fenyegetődzik, a minisztérium válasza lényegileg a következő volt:

... „A magyar minisztérium figyelmezteti az osztrák kormányt, hogy semlegessége felmondásának csak akkor volna értelme, ha a bécsi kormány egyúttal felmondta volna az engedelmességet az osztrák császárnak is, aki egyszersmind magyar király. Mert különbed, míg a két korona ugyanazon fejedelem fején egyesül,

az osztrák császár önmaga ellen háborút nem viselhetvén, minisztériuma sem mondhatja fel a magyar királynak a neutralitást.

Emlékezetébe hozza a magyar minisztérium a bécsi kormánynak, hogy a Magyarországhoz kapcsolt tartományokban a horvátok, benn a hazában pedig a szerbek részéről pártütés, lázadás van, s nem jogszerű háború. Továbbá arra is figyelmezteti a bécsi kormányt, hogy a magyar király, ki egyszersmind Ausztriának is császára, ama pártütést nemcsak kárhoztatta, hanem mivel elszakadást céloz a magyar koronától, melynek épségét fenntartani ő felségét eskü kötelezi, a kormánya ellen intézett ezen pártütést felségsértésnek nyilatkoztatta.

Midőn tehát az osztrák minisztérium a magyar királynak ezen eskü szerinti, törvényes intézkedése ellen a semlegességet felmondja, más szóval háborút üzen: ennek csak úgy lehet értelme, ha az osztrák minisztérium a magyar királyt urának többé el nem ismeri s a pártütésben részt venni szándékozik.

Minthogy tehát az osztrák minisztérium, míg császárijának hive, békét, háborút, neutralitást, mind csak császára nevében intézhet; ez pedig egy személyben magyar király is lévén, azok pártjára kik ellene fellázadnak, józanul nem állhat: a magyar kormány mindezekre nézve tehát az osztrák minisztériumtól egyenes, világos nyilatkozatot kíván.

A magyar kormány kijelenti még, hogy ezen semlegesség felmondásának okát csak azon elidegenedésben találhatja, melyet az osztrák minisztérium részéről hazánk pénz- és hadügyeinek önálló kormányzása iránt már számos jelenetben tapasztalt. Mire nézve határozottan kijelenti, hogy a magyar kir. korona önállóságából s nemzetünk törvényes jogai és szabadságaiból senkinek, semmi áron egy hajszálnyit sem fog engedni: úgy hazánk önállóságának, jogainak és szabadságainak bármi tekintetben való csorbítására intézett törekvésekről végkép és határozottan le kell mondania.

Mindezekről a magyar kormány azon hozzáadással értesíti a bécsi minisztériumot, hogy a kapcsolt országok minden méltányos kívánatainak a kielégítésére hajlandó; de egyszersmind a rend és a törvény iránti engedelmesség helyreállítására is elhatározva lévén, a bécsi minisztérium ebbeli figyelmeztetésére szüksége nincsen. S valamint tudja azt, hogy a horvát pártütés, kivált ha az ily neutralitást rejlő pártolás kilátásával szítogattatik, a birodalomra kétségkívül veszélythozó lészen: úgy bizonyos az is, hogy e veszély elhárítására nem az a célirányos mód, hogy a pártütés minden jog és törvény ellenére gyámolítottassék, hanem az, hogy az osztrák kormány is igyekezzék azon kir. korona épségének és jogainak a fenntartására, mely azon fejedelem homlokát ékesíti, ki a bécsi minisztériumnak is ura, császára.

A fejedelem egységénél fogva a magyar minisztérium fel nem tehetvén, vagy helyesebben nem akarván feltenni, hogy az osztrák minisztérium e miriósíthetlen nyilatkozata a császár képviselőjének, János főherczegnek megegyezésével történt legyen: egyszersmind István főherczeget is megkérte, hogy János főherczeggel hasonló érintkezésbe bocsájtkozzék, nem kételkedvén, hogy a két főherczeg, kik mint a fejedelem képviselői, a császár és király egységét ez idő szerint magokban egyesítik, az ügyet akként fogják elintézni, mint azt a jog, törvény, pragmatica sanctio s az ő felsége iránti hűségük kívánja. . . .

Az osztrák hadügyminiszter azon megkeresésére pedig, amelyben a magyar kormánytól Jellasics számára pénzt és az előlegezett 150,000 forint megtérítését követeli, Kossuth, mint pénzügyminiszter válaszolt, de már érdekesebb, keményebb hangon.

Schweidel József honvédtábornok. — (Egykorú rajz.)

... A magyar pénzügyminisztérium, — írta a többi közt, — nagyon ismeri és tudja kötelességeit, s már ezért is a magyar korona hatósága alá tartozó országok és tartományok kormányzásában idegen avatkozást nem fog tűrni. Mihelyt Horvátország a törvény iránti engedelmességre visszatér, annak minden szükségletét tudja, fogja is fedezni ayiagyar kormány, de hogy fegyverben álló ellensége ellátásáról gondoskodják, megfoghatlan követelés.

Ha az osztrák minisztérium, amint ezt a magyar kormány fájdalommal látja, a magyar korona ellen pártot ütött lázadóknak segélyezésére pénzt küld: azt a magyar kormány nem csak meg nem térítheti, hanem az ilyenmő segélyezést a király elleni pártütés gyámolításának kénytelen tekinteni.

A hadügyminiszter átirata egy újabb tájékoztató adat azon ellenséges indultat nézve, melylyel az osztrák minisztériumnak a Magyarországon s kapcsolt részeiben és a határörvidéken levő katonaságnak akár ellátásába, akár más néven nevezendő dolgaiba még folyton tapasztalható avatkozása ellen a magyar kormány ünnepélyesen tiltakozik s a vele közlött jegyzéket, ha kellőleg fel nem világosítatik: Magyarország törvényes önállása és épsége megtámadásának tekintendi. . . .

E j egyzékváltás után a két kormány közt még nagyobb ür támadt. A kívánatos jó viszony helyére a nyílt ellenségeskedés lépett. Az osztrák minisztérium most már egészen a kamarilla szolgálatába szegődött, s az eddiginél még ádzabb gyűlölettel tört folyton-folyvást ellenünk.

Hiába való volt tehát minden: erélyes szó, békés törekvés, az uralkodó ismételt közbelépése, — a belháború borzalmait nem kerülhette el a nemzet. A márcziusi kikelet szabadságfájának zsenge plántáját vérrel kellett megöntöznünk.

S a vér már folyt. Itt is, ott is láng csapott fel, — rémes hírnöke gyanánt a közeledő tüztengernek. A bánági végvidék szerb táborhelylyé változott. A római földsánczok rejtekéből vad szerezsanok handzsárja villant elő. Karlóczánál már dörögtek az ágyúk. A halál megkezdte szörnyű aratását, olcsó lett az emberélet.

Harczizaj tölté be a levegőt. Dobpörgés, trombitaharsogás hangzott mindenfelől. Az újoncz honvédcsapatok egymásután vonultak a csataterre. Az egész nemzet megmozdult, csak a hivatásos magyar katonák maradtak távol. Idegen országrészekben vesztegeltek, midőn pedig idehaza oly nagy szükség lett volna edzett karjaikra.

A magyar kormány hasztalan sürgette a Galicziában és Csehországban fekvő magyar huszárság hazarendelését. A bécsi hadügyminiszter nem hogy meghajolt volna e jogos és törvényes kívánság előtt, sőt az egyes ezredekét még messzebb helyezte az ország határszélétől. Így a Würtemberg-huszárok is beljebb: Mariampolba kerültek.

Csakhogy a kamarilla nem számolt a hazaszeretettel, ezzel a csodás érzellemmel, amely megdobbantja a szívet a katona-mundér alatt is, s amelyet még növel a távolság.

Azok az egyszerű, jó fiuk, akiknek bölcsője ott ringott a délibábos alföldön, egyszer csak hírét veszik az otthoni eseményeknek.

Kezükbe magyar lap téved valamikép, amelyből kibetűzik, hogy veszedelem fenyegeti a hazát. Majd elolvassák a Talpra magyart, ezt a vérpezsdítő riadót, amely úgy hangzik fülükbe, mintha édes anyjuk hazahívó esengését hallanák. Arczuk elkomorodik, kezük ököltre szorul.

— Sehogy sincs az rendjén, — mondogatják egymás közt, hogy minket itt tartsanak, mikor odahaza baj van. Ezen segíteni kell.

Aztán összesúgnak. Éjjelenként, mikor már az egész Mariampol lepihen: a 2-ik huszárszázad legénysége közt különös mozgás támad. Harsányi, a kis őrmester, ezzel is, azzal is titokteljes szót vált, mintha nehéz, hosszú útra készülnének.

Eszék város pénztalványa 1849-ben.

A tisztikarból csak Fiáth Pompejus, egy fürge, szemes főhadnagy veszi észre az óvatos készülődést. S noha könnyen kitalálja, miről van szó: hallgat, nem árulja el őket. Hisz az ő szíve is csak úgy vérzik, mint azoké a hallgatag fiuké, hogy nem mehet veszélyben forgó véreinek a védelmére.

Május 28-án éjjel, csöndben, halkán egyszerre csak fölnyergei az egész század. A lovak patáit, hogy dübörgésük ne legyen hallható, posztódarabokkal kötözik be. Százharminczegy Würtemberg-husár teljes hadifelszereléssel áll meg Fiáth Pompejus lakása előtt. Harsányi őrmester, a mozgalom vezetője, bemegy és elmondja vakmerő tervüket; aztán a század nevében arra kéri Fiáthot, hogy jöjjön velük s álljon az élükre.

— Baj lesz ebből fiuk meglássátok, — szólt szelíden a főhadnagy. — TérjeteK vissza, azt tanácslom, míg nem késő.

— Számot vetettünk mi mindennel, — válaszol elszántan Harsányi. — Ha a főhadnagy úr nem akar minket hazavezetni, indulunk magunk. De megyünk, ha száz halált halunk is. Megyünk, hogy segítségére lehessünk megtámadott édes hazánknak.

Fiáth le van győzve. A honszeretet bűvös deleje, mely oly elemi erővel vonza szülőföldjük felé a derék vitézeket, megérintő az ő szívét is. Nem képes tovább ellentállani. Gyorsan felkoti kardját, elővezeteti nyerges paripáját és a század élére áll. Néhány másodperc múlva már az éj sötétje fődí el a tovarobogó századot.

Szökésüket azonban hamar észreveszik. Még jóformán Mariampol határán sincsenek túl, midőn híre fut vakmerő vállalkozásuknak. Az egész helyőrség felriad. A tábornok kétségbe van esve, hog}7 az ő vaskeze alatt eshetik meg ilyesmi. Hátha valamikép elsimítható volna még a dolog, mielőtt Bécsben megtudnák. Nyomban lóra ülteti a szökevény század kapitányát: *LenJcey* Jánost, s azzal az utasítással küldi a menekülők után, hogy szép szóval bírja rá őket a visszatérésre.

Lenkey szerencsésen utoléri a századot. A huszárok, amint kapitányuk alakja kibontakozik a porfelhőkből harsány éljenzésbe törnek ki.

— Köszönöm a rokonszenvet — szólalt meg Lenkey, — de nem azért jöttem, hogy veletek menjek, hanem, hogy visszatérésre bijjalak benneteket.

A huszárok egyszerre elkomolyodtak.

— Ne hozzatok szégyent a fejemre, — fogta kérlelésre a százados — jöjjetek wissza. A tábornok Ígérétét bírom, hog}37 egykeknek sem lesz bántódása.

— Az volna a szégyen, ha ezek után visszatérnénk, — felelte bátor, csengő hangon Harsányi őrmester. — Nem mernénk apánk, testvéreink szemébe nézni, hogy akkor, midőn ők vértettek, szenvedtek a hazáért, mi itt a polyákok közt a lábainkat lógáztuk. Bizony jobb lesz, ha a kapitány úr is velünk jön. Nagy szükség van ám mostan otthon az ilyen emberekre, mint a százados úr.

Az őrmest erő szinte, keresetlen szavai mély hatást tettek Lenkeyre. Jobbjával eltakarta homlokát, mintha azok jelentőségén tűnődneK.

— Nem lehet fiaim, nem lehet, — mondta szomorú hangon. —. Esküm tart, tisztí szavam tart.

— Ha nem lehet, hát majd elviszszük erővel, — pattant föl Bodó János közvitéz, s elővonta pisztolyát. — Dehogy hagyjuk visszatérni a mi jó kapitányunkat.

— Jól van, megyek, de kérlek szépen, kötözzetek meg, — mondta most már elérzékenyülve Lenkey.

Erre Fiáth főhadnagy lovának egy szökkenésével mellette terem

Kmetty György honvédtábornok. — (Eredetiye az orsz. ereklyemúzeumban)

és megkötözi — ölelő karjaival.

— Nem úgy! — szabadkozik Lenkey. — Itt a kardom. A határig foglyotok vagyok. Otthon aztán, ha az Isten is úgy akarja, vezetlek benneteket akár a pokol kapui ellen is.

S Lenkey csakúgy ah leoldá kardját és átadta Harsányi őrmes-

ternek. Szíve bár őt is haza vonzotta, még sem akarta, hogy valamikor a szökés vádjával illethessék. Jött mint fogoly, kényszer alatt. Csakhogy édes kényszer volt az.

S most aztán mint a szélvihar megindult a század. Három napig jöttek járatlan utakon ezer veszély, tengernyi szenvedés közt. Átúsztattak az áradó Dníszteren, meghágták a Kárpátok meredékeit, raig végre május 81 -én átlépték a magyar határt.

— Állj! — vezényelte Fiáth, amint a határjelző oszlopot megpillantotta.

A század megállott.

— Itthon vagyunk, fiúk! — kiáltotta azután örömteljes hangon. Aki akarja, megcsókolhatja a haza földjét.

Nem kellett azt kétszer mondania.

Az elcsigázott legények, akik negyvennyolcz órán folyvást a nyeregben ültek, villámgyorsasággal pattantak le lovaikról. És egyik a másik után, — az egész század, — szent áhítattal, mintha feszület volna, csókolja meg a szikes talajt; — részét, határát az oly rég nem látott édes hazai földnek.

A maga egyszerűségében is lélekemelő szép jelenet volt ez.

Most már Lenkey vette át a század vezetését. Legelső teendője az volt, hogy érkezésükről külön futár által azonnal értesítette Máramarosmegye viczispánját.

A század május 31-én érkezett Máramaros-Szigetre. Bevonulásuk valóságos diadalmenethez hasonlított. Az örömjongó közönség nem tudott betelni ünneplésükkal. Fogadtatásukról egy máramaros-szigeti levél ekként emlékezik meg:

... „Máramaros-Szigeten ma rendkívüli esemény adta elő magát. Galicziából a württembergi huszár-ezrednek 131 főből álló százada, Lenkey János kapitány és Fiáth Pompejus főhadnagy vezérlete alatt, körünkbe érkeztek . .

Pogány alispán már előre mindenféle rendeleteket megtón a szíves elfogadásra. Az itt fekvő lengyel katona-tisztségnek pedig megmondattott, hogy ezen magyar legények iránt a megye fog most rendelkezni, s nem ők, kik huszárainkat Galicziába visszaküldeni akarták.

Roppant örömmel fogadtatának. Az egész város elejökbe ment. A nemzetőrség felállítatott. A tanulótság megjelent. Zászlókkal és örömrivalgásokkal fogadtattak. Elszállásolásuk végett veszekedtek a lakosok egymás közt. A megyeháza előtt felállott az egész század. Lenkey lelkes beszédben felszólítja a hatóságot, rendelkezék felőlük, míg a minisztérium sorsuk felett határozand. Kívánta, állítsák oda, hol veszély van.

Este pompás lakoma rendeztetett a derek század számára. Maguk az urak

szolgáltak a legényeknek. Lelkes beszédek tartattak. Mindenben a honszeretet forró érzelmei nyilvánultak.

Megható volt a huszárokra, kik e szökés után kemény büntetést várhattak, ily fogadtatás. Kirántották a nemzeti zászlót a deákok kezéből s rázták és sorban fogdosták, csókolták. Midőn a város alatt a zászlók eléjük vitettek, egy közvitéznek a lova azoktól megijedvén, megveregette lovát és ezt mondta:

— Szokjál már egyszer, ha muszka ló vagy is, e zászlóhoz, mert e zászló alatt kell ezután vívnunk, ha élünk.

Rég vala Mármaros-Szigetnek ily szép örömnapja, mint ez.“

A huszárszázad büntetésből a csatatérre: a rácok ellen küldett. Ámde nem fenyíték volt ez neki, hanem a legszebb jutalom. Hiszen azért jöttek a messze idegenből, liogj^ a hazáért onthassák

**Hauslab Ferenc osztrák
altábornagy.**

vérüket. És ott küzdöttek, csatáztak a római sánczoknál. A legénységnek több, mint féle elesett. Maga Fiáth Pompejus is, aug. 8-án a szent-tamási véres ütközetben szenvedett hősi halált. Lenkey János (sz. 1810. f 1849.) ezredes, majd tábornok lett. A világosi gyásznapi után ő is börtönbe került, ahol az önkénynél könyörületesebb halál mentette meg a bitó elől.

A Würtemberg-huszárok vakmerősége nagy riadalmat okozott Bécsben. Mindenféle szigorú óvintézkedést tettek, hogy hasonló esetek ne ismétlődjenek. De a hazaszeretet erősebb volt a hadiregulánál. A szökéseket nem lehetett többé megakadályozni. Csakhamar jöttek a Koburg-huszárok is. Szeptemberben aztán Csehországból kisebb-nagyobb csapatokban hazatért csaknem az egész Nádor-huszárezred is. ,

A *Nádor-huszárezred* a csehországi forrongások idején hosszabb

ideig Prága alatt táborozott. Itt értesült, részint hírlapokból, részint magánlevelek útján, a magyarországi zavaros eseményekről.

Az ezred valódi gyöngyét képezte a hadsereg lovasságának. Legénysége színmagyar, csaknem valamennyi Jász-Kunság szülötte. Harezedzett, deli szép férfiak, akiknek rettenthetlen bátorságáról legendák keringtek.

A tábortüzeknél, késő éjszakákon, midőn egyedül lehettek, egyébről sem folyt közöttük a szó, mint a haza nehéz sorsáról. S képzeletük elszállt hegyvölgyön át, a messze, messze távolba. És látták szüleiket ezer veszélytől környezve; s látták a nádfedeles lakóházat, az édes otthont, a melyet talán fel is dúlt már az ádáz ellenség. S szívük megtelt olthatatlan honvágygyal, lelkük halálos keserőséggel, hogy itt kell tétlen vesztegelniük, mikor Magyarországon olyan nagy a baj. Csak egy intés kellett, — és az egész ezred, mint a fürgeteg keresztültör mindenén, s száguld haza.

Csaknem hasonló volt a tisztikar hangulata is. A zöm ugyan tartózkodóan viselkedett; de Sréter Lajos, Virágh Gedeon és Dessewfiy Dénes vezetése alatt volt egy csoport, amely elég nyíltan mert kifejezést adni honfi aggodalmainak.

Ily aggályok közt érte őket a király hazahívó rendelete, amelyet a lapokból ismertek meg. De hiába lesték annak kihirdetését: az intéző körök tudomást sem vettek róla. Néhány napi türelmetlen várakozás után végre felkérték ezredesüket, hogy hirdesse ki és foganatosítsa a rendeletet. Az ezredes azonban a parancsnokoló tábornokra: Windischgratz herczegre utalt.

Másnap a tisztikar kihallgatásra jelentkezett Windischgratznál. A tábornok, ki már eleve értesült szándékukról, szokatlan nyájas-sággal fogadta őket. Kijelentette, hogy mennyire szereti ő ezt a vitéz ezredet, amely a prágai zavarok lecsillapításánál is oly derekasan viselte magát. Ily előzmények után reméli, hogy az ezred, melyre még szüksége van, továbbra is keze alatt marad. Magyarországon különben is — úgymond — már helyreállott a béke s a rácz zendülés csirájában el van fojtva.

A tiszték sokkal jobban ismerték a magyarországi eseményeket, hogysem Windischgratz hitegetésének felültek volna. Abban egyeztek meg tehát, hogy tömegesen leteszik rangjukat, s mint magánemberek térnek haza.

Elhatározásuk azonban valamikép Windischgratz fülébe jutott, aki néhány nap múlva ismét magához rendelte a tisztikart. S most

Pöltenberg Ernő honvédtábornok. — (Egykoru festmény után.)

íélretevén minden udvariaskodást, szigorú, katonás modorban adta tudomásukra, hogy háborús időben a kötelességtudó katona nem szokott kvietálni; s ha egyikük-másikuk mégis le akarna köszönni, előre is kijelenti, hogy óhajtása nem fog teljesülni, mert tisztekre szüksége van az ezrednek is.

A tiszték búsan, lehangolva távoztak a tábornoktól.

— Nem bocsájtottatok bennünket egyedül, — súgta össze, — majd megyünk hát tömegesen.

Csöndben, óvatosan legott hozzátogtak a készülődésekhez. Fölkeresték a tábornözetek, szóba elegyedtek a legénységgel; ébren-tartva elszántságát, élesztve hazaszeretétét.

A merész terv azonban egy közbejött véletlen folytán csaknem egészen dugába dőlt. A magyar kormány a külföldön fekvő magyar ezredkekhez megbízottakat küldött, hogy a katonaságot tájékoztassák az otthoni eseményekről. Néhány tiszt, — köztük Windischgrätz hadsegédének az öcscse, — éppen a Sréter táborában időzött, midőn egy ilyen emisszárius toppant közéjük. A tiszték rögtön gyanították az idegen kilétét, s szemhunyorításokkal óvatosságra intették. A jövevény szerencsére még idejekorán észrevette e néma figyelmeztetést, s közönyös dolgokról kezdett beszélni. De a táborban való ögyelgése mégis gyanút keltett, s attól lehetett tartani, hogy igazolásra szorítják. Dessewffy tehát módját ejtette, hogy az emisszárius minden baj nélkül tovább utazhassék. Az ügynök a biechoviczi vasúti állomásról, hová kocsi ment, Dessewffynek köszönő levelet irt, amelyben, — elég meggondolatlanul, —a kettőjük közt megbeszélt szökési tervről is tett említést. A levél azonban a visszatérő bérkocsis feledékenységéből, avagy rosszakaratából valamikép Windischgrätz herczeg kezébe jutott.

Dessewffy Dénest, Windischgrätz parancsára, még azon éjjel elfogták. Az eset természetesen roppant izgatottságot keltett a huszároknál, akik azt hitték, hogy készülődésük egészen fölfedeztetett, s most már nem mehetnek haza; de sőt kemény büntetést kapnak.

Be sem várva tehát a további fejleményeket: *Balla* Endre tizedes mindjárt másnap éjjel hetedmagával megszökött a táborból. A kis csapat szerencsésen elérte a magyar határt, s a vakmerő vitézek a Hunyadi-huszárok közé osztattak be.

A fogoly Dessewffy haditörvényszék elé került, de bizonyítékok hiányából fölmentetett.

Windischgrätz herczeg, hogy a további szökési kísérleteknek

egszersmindenkorra útját vágta, a legszigorúbb rendszabályokhoz nyúlt. Az összes helyőrségek, — különösen a Magyarországra vezető útvonalon, — figyelmeztetést kaptak, hogy résen legyenek. Magát az ezredet pedig, még beljebb: Rahonicz felé vezényeltette.

E nagy elővigyázat daczára azonban október 4-én *Sréter* Lajos kapitány és *Dessewffy* Dénes hadnagy vezetése alatt újabban egy egész század nádor-huszár ldscvlette meg a hazatérést.

Csodás menekülésükről *Virág* Lajos nádor-huszár naplószerű feljegyzéseiben a többi közt így emlékszik meg:

O k t ó b e r 4. Korán megérkezve stácziókra, négy közel eső faluba lettünk elhelyezve. A négy falunak mellékutai egy keresztnél folytak be a főutba; e keresztlőn kijelölve a szakaszok találkozási helyeül, éji tíz órakor. Táborig jelünk egy „fütytentes“ volt, s jelszavunk: „A haza minden előtt.“

Mint legtávolabb esőnek, az indulást *Dessewffy*nek kellett kezdeni.

A kis termetű, de lelkesült *Beliczay* tizedes által összehivatá embereit még naplemente előtt s röviden, néhány szóval, de igen érzékenyen búcsút vett tőlük; végszavaira máig is emlékszem:

— Nem hívlak magammal benneteket — úgymond — mert tudom, hogy nem sikerülés esetében jutalmatok és jutalmam a főbelövetés lesz; nekem mindemellett mennem kell, Isten veletek!

— Mi is megyünk, mi is el akarunk menni! — kiáltotta erre egy szívvei-lélekkel az egész szakasz.

— Gondoljátok talán, hogy feladatunk valami könnyű lesz?—szólt hozzájuk újra *Dessewffy*, nem annyira lebeszélni, mint ismételten próbára tenni akarván ismert határozottságukat. — Akkor nagyon csalatkoztok. El kell készülni minden rosszra. Mi csak megkísértjük a hazamenetelt; nagy kérdés azonban, ha vájjon csak egy is közülünk megláthatja-e a haza határát?! Elleneink fegyverein kívül meg kell küzdenünk nemcsak a fáradsággal, de az álmatlanság-, éhség-, szomjúsággal is.

— Egyik sem fog ki rajtunk! —volt reá a rövid s majdnem általános válasz.

Erre ünnepélyesen megesketi őket *Dessewffy*, hogy a fegyelmet magok közt fentartani szoros kötelességüknek ismerik, a veszélyben egymást támogatandják s föllebvalóik parancsainak engedelmeskedni fognak, egész addig, míg a czélt érve, hazájok másképp rendelkezik fölöttük. Az úti előkészületek gyors megtételére intvén ezután őket, hazabocsátá mind, tudatván velők az összehívó jeladást s megjelölvén a helyet, honnan indulandók lesznek.

Tíz óra közelgett, hosszas tanakodás, készülődésre nem volt idő.

Kis idő múlva különböző irányban hallatszott egy-egy kis fütytentes. Válaszoltunk reá s intézkedett *Sréter*, hogy minden vonalban egy pár ember közelítse meg őket, részint hogy kalauzul szolgáljanak a sötét éjben, s elővigyázatul másrészt, nehogy idegen katonaság által lepettessünk meg.

Az összegyűlt csapat ezután *Srétert* egy szívvel-lélekkel vezéréül választván,

ez Dessewffyre az első csapat vezetését, Szentpétery zászlótartóra pedig a fegyelem fen tartását bízta. /

Azon országút, melyen előre kellett haladnunk, R a k o n i c z kerített városon vezetett keresztül; e várost kikerülnünk balra úgy, mint jobbra, csaknem lehetetlen volt

Mielőtt az itt fekvő katonaság jöttünkről tudósíthatnánk, kellett e helyet nemcsak megközelítenünk, de azon túl is haladnunk, hogy biztosabban folytathassuk utunkat.

A sötét éj azonban a sebes haladásra sehogy sem volt alkalmas; kalauzolatásunkat egy közel eső faluig kénytelenek voltunk lovaink s a széles országúrra bízni.

A falutól kezdve egy cseh polgárt avattunk fel vezetőnké, akarátja ellenére; s útmutatása mellett sikerült elérnünk Rakoniczot még virradat előtt. Kapuit — nem éppen nagy örömeinkre zárva találtuk; azon reménnyel azonban, hogy a magasabb katonai hatóság menettervünkkel még nem ismertette meg őket, zörgöttünk oly modorban, mint kiknek küldetésük sürgetős, s ezt szóval is nyilvánítani siettünk a tizedes úrnak, kit az ör tudósított megjelenésünkről.

Egyenruhánk megtette a kellő hatást, be és kijutottunk szerencsésen onnan, hova csak valamivel később is aligha lett volna tanácsos kívánczoznunk.

Október 5. Rögtönözve lévén indulásunk, egész eddig, — lehet mondani — majdnem minden terv nélkül jöttünk, mulasztásunkat helyrehozni azonban nagyon is szükség volt; mi okból Dessewffynek szerencsére magával hozott nagy térképét — podgyászaink közül kikutatva, kezdtük búvárlani azt.

Rakonicztól kezdve, kalauz segítségével, mezei utakon kerültük ki a szomszédos falukat, városokat, s a Beraun folyón kompon átkelve, alkonyaira Zebrák-ba értünk.

Zebrák a pilsen-prágai nagy országút központját képezi, csekély távolságra egyik úgy mint a másik főhelytől; innen tehát nekünk sietve kellett távoznunk.

Késő éjjel egy falut értünk.

Október 6. Majdnem egész délig háborítatlanul haladhattunk előre.

Délután körülbelül két óratájban egy falu tűnt fel a láthatáron, s közeledésünkkel félrevert harangzúgás ütötte meg füleinket. Tűznek hírére sem láttuk sehoh; helyesen e szerint csakis azt következtethettük e furcsa fogadtatásból, hogy az, a szomszédos katonaság intézkedése folytán, értesítésére szolgáló jeladás ellenünk, s ép ez okból itt fegyveres erő jelenlététől nincs mit tartanunk.

A faluba berohanni, az előőrsöket kiállítani, a harangozást megszüntetve a lakosságot összetereelni: pillanat műve volt.

Ebédünk, vacsoránk ez ideig ehetetlen fekete kenyér és pálinka volt, s úgy ezt, mint a lovaink számára szükséges szénát és abrakot is mindenütt készpénzzel fizettük. Büntetésül a falu, ellenséges szándékáért, ez élelmi czikkek kiállítására köteleztetett. Többtől tartva, e csekélységet sietve teremtették elő s mi indultunk.

Este felé, erdő közt, egy falura bukkantunk. Lovaink végkép ki voltak merülve — egyet már hátra is hagytunk — Király Pál közemberét, ki azóta a vezetéklovak egyikén jött velünk; — tovább mennünk pihentetés nélkül lehetetlen volt.

Zab és széna-szerzéssel nem kellett töltenünk az időt, a hátrahagyott falu kiharangozta azt számunkra; etethettünk.

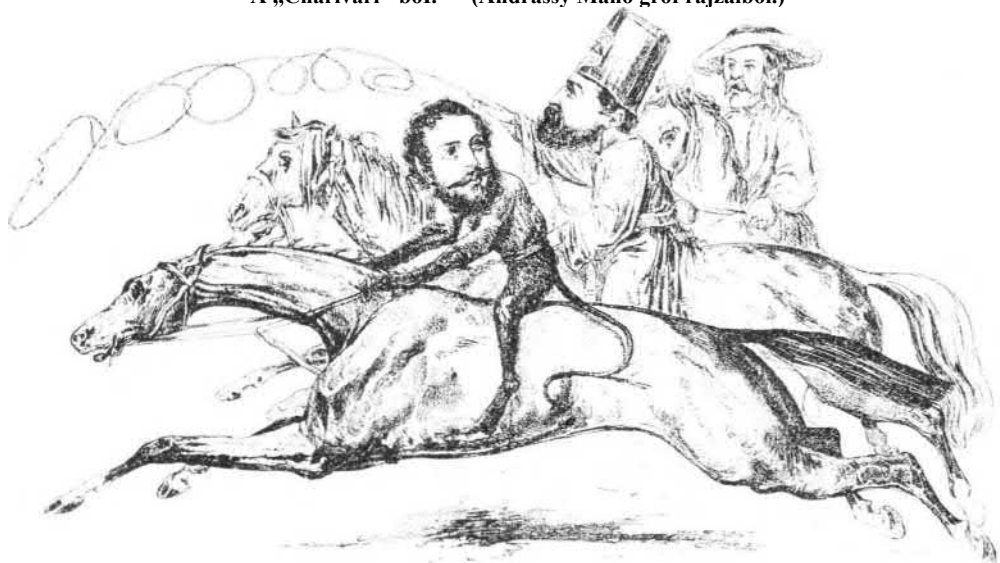
Szerencsére kantározunk már, midőn a végőrön álló, Szabó nevezetű huszár, hozzánk vágatva jelenti: hogy az erdőből nagyon megközelített bennünket a gyalogság s körül leszünk véve, ha nem sietünk.

Nem késünk egy pillanatot sem; mindemellett a faluból kivezető út lőtávokra hozott össze bennünket. El nem vágatván utunkat a gyalogság, sortűzet adott ránk, minek áldozatja lőn: podgyászos lovunk, a podgyász közt térképünk s néhány csákó.

A magyar huszárt jellemző s eredetiségében föltüntető egy eseményről, lehetetlen itt meg nem emlékezmem.

A gyalogság tüzelési szándékát látván két veterán huszár: Tóth János és Szabó János, egyike Sréter, másika Dessewffy mellé ugratott ki a sorból, fedezőleg.

A „Charivári“-ból. — (Andrássy Manó gróf rajzaiból.)

— Szorítsd! Aki lelke van annak a sovány angol kanczának. Az az átkozott majom (Andrássy Manó gróf) nagyon megüli, még odább illan vele; pedig az ó-becsei táborban jó hasznát vehetik ám.

— Engedelmet kérek, kapitány úr — mond az első — hogy helyemet elhagytam. Én nem lennék oly nagy kár; de ki vezetné haza az én bajtársaimat, ha az urakat találná a golyó?

A gondviselés örködött fölöttük, áldozatkészségének nem lett áldozatja egyik sem.

Helyzetünk komolyságára e napi események után akaratlanul figyelmissé kellett lennünk s beláttuk, hogy csak súlyosbodni fog az mindaddig, míg a Moldván át nem jutunk, s a tervezett irányban nem haladunk.

A Moldva partjára siettünk tehát, hogy ha csak lehet, még ez este

A komp túl volt, s kiabálásainkra golyózáporral felelt belőle egy vadászcsapat.

A folyam partján lejjebb vonultunk. /

Október 7. Kipihentettük lovainkat, hogy az átúszást megbírják.

A partra lucskosan átérkezők, a folyam közepén úszók, a vízbe ugratni akarók s a meredeken leereszkedők vajmi nagyszerű látványt nyújtottak ez alkalommal.

Átúsztatásunk Moldauthein és Budweis közt történt; ott, hol a meredek hegyek s vad vidék miatt, — hihetőleg, — legkevésbé várták elleneink, s reá elkészülve nem is voltak.

Késő este egy falut értünk el. Mindinkább sötétedett bár, de még kivehető volt, hogy e helység megkerülhetését jobbról egy kopár hegy, balról terjedelmes posvány gátolja.

Fölösleges kerülővel időnket pazarolni, lovainkat fárasztani célunk nem volt, s e körülményre csakis akkor gondoltunk, midőn a falu alá küldött két huszárunk azon hírrel tért vissza, hogy benn katonaság van.

Jobbra tértünk le, a kopár hegy felé.

Néhány száz lépésnyire egyszerre nagy lángvonal villant fel előttünk a sötétben, mit puskaropogás s golyózápor követett.

E sortűz oly közlőről intéztetett reánk, hogy eredménytelen nem lehetett, a nagy sötétség daczára sem; G y ő r f i tizedest és Orosz nevű közembert elvesztettük, három huszár könnyű sebet kapott.

Most csakis két út közt választhattunk: a posványon vagy a katonasággal megrakott falun át. Dessewffy és Szentpétery ez utóbbit javasiák. Sréter, ép oly bátor katona, de korosabb és higgadtabb társainál, nem volt barátja a koczkázató merényleteknek, míg más úton közvetíthető volt a célra juthatás, s a posvány megkerülése, vagy átgázolását indítványozta.

Még nem határozunk, midőn lóháton egy fiatal, e tájon lakó legény ért közelünkbe s felvilágosított bennünket, hogy az nem posvány, hanem tó, s rajta egy gát vezet keresztül, melyen szekerek járnak át.

Vezetése alatt szerencsésen át is jutottunk, s egy közeli erdőben pihentünk meg.

Október 8. Tizenhat órai folytonos menet után elértük Alsó-Ausztria határát.

Ez utunk nem annyira veszélyes, mint terhes volt; mennyiben sok helyen egyenkint, lovainkat kantárszáron vezetve haladhattunk csak át a meredek helyeken.

Október 9. Alsó-Ausztriában valamivel biztosabban érezhettük magunkat, mennyiben tudomásunkkal volt, hogy a katonaság nagyobb része Deés körül van összpontosítva. Hátunk mögött esett azonban most már Schwarzbach, s előttünk állt Srems; e két hely kissé mérsékelte elbizakodottságunkat. Srems főkép, hova — csak ma nyert értesülésünk szerint — kevéssel ezelőtt érkezett ép a mi elfogatásunkra egy dragonyos-század.

Déltájban egy faluba értünk, (nevét elfeledtem). A korcsmáros ép két süldő feldarabolásával foglalkozott.

A nyúlpecsenyétől elriasztva, öt napja rágódtunk már száraz rózsa kenyéren, s ittuk reá a rózsa krumplipálinkát. Étvágyunkat a két süldő látása a legfelsőbb

fokra csigázta. Megvettük s el is fogyasztottuk az utolsó falatig, s rendeltünk hozzá minden huszárra egy itcze sört.

Lakoma végeztével — mert méltán nevezhetjük annak az átélt napok után — két közember jelentkezett egyik tizedesnél, s kívánczolt a tisztokhoz vezetetni általa.

— Köszönjük hozzánk való szívességét a tiszt uraknak magunk és bajtársaink nevében, — szólt az idősebb, — s kérjük, ne költekezzenek reánk annyit; megélünk mi vizen és kenyéren is, csak lovaink számára legyen abrak.

— Szó sincs róla, András! — szólította nevén Sréter az illetőt. — A fakó porciójának meg kell lenni, török vagy szakad. Hisz huszár ló nélkül, s ló huszár nélkül nem ér egy fabatkát, ez régi dolog! Hanem ma épen mindkettőre szükségünk lesz ám András! Srems-ben készen várnak bennünket a dragonyosok.

— Tőlük el nem szalad az én szegény fakóm, azt tudom! — válaszolt a vén huszár; — csak hozzájuk bírjon szaladni, a többire majd csak megalkuszunk; s azt hiszem, szegény fakóm se bánná, ha kicserélném.

E rövid szóváltás után folytattuk utunkat.

Aradi fogoly faragványa. — (Eredetije az 1848—49-ki orsz. ereklye-muzeumban.)

Áthaladva egy közbeneső falun, már messziről láttuk Srems alatt a fehérköpenyes előörst, mint szintén közeledésünkkel, midőn vágatva futott befelé hírt vinni.

Srems menetervünknek egyik főbb pontja volt, melyen keresztül kellett hatolnunk bármi áron, ha csak 4—5 mérttöld távolságot nem akartunk veszteni.

A város alatt összeszedtük kis csapatunkat, s fölhúzott pisztolylyal, s kivont karddal, zárt sorban, ügetve vonultunk be a városba, készen minden eshetőségre.

A város népessége ablakok- s háztetőkről nézte a dráma kifejlődését.

Már messzire behatoltunk s kezdtünk cselvetéstől tartani, midőn majdnem egyszerre, szemközt s egy oldalutczában tűntek föl elleneink.

Ez utóbbiaknak rendeltetésük lett volna bennünket hátba fogni, mikor őket túlhaladtuk.

Sréter kereszthúzást tett tervükön: néhányad magával megállt az utca torkolatánál, Dessewffyt utalván a szemközti jövők fogadására.

— Habt Acht! man wird attaquiren! — hangzott Dessewffy csengő hangja.

Ugyanekkor az átelleni oldalon:

— Rechts um, kehrt euch! úgy, hogy a „Marsch!“ szót, a két vezénylő majdnem egyszerre mondta ki.

S mentünk egymás után; hanem ők futottak elől.

Csekély távolságra üldözvén elleneinket, megálltunk, Srétert tudósítandók a kedvező fordulatot vett körülményről.

Ugyanekkor vérteseink is megálltak, s újra farkasszemet néztünk. Kis idő múlva azonban, a mint meggyőződtek felőle, hogy nem az övéik kerülnek hátunkba, hanem a mi csapatunk erősbödik Sréter csatlakozásával, robogva vágattak el tovább az országúton, s mi követtük őket.

Ezen üldözés tarthatott mintegy negyed óráig; egész addig t. i., míg vérteseink mellékútra találva, eszélyesb dolognak találták letérni azon előlünk, s utunk szabad lön.

Október 10. Egy falu korcsmájának tágas udvarán pihentettük meg lovainkat a hajnal előtti «kis időköz alatt; s virradattal, jó drágán fogadott kalauz vezetése mellett folytattuk utunkat.

Éjjel Znaim, morva városhoz közel fekvő egyik falu alatt ütöttünk táborn; láttuk az ott kiütött tűzvészt, s tisztán hallottuk a dobpergést, trombita-harsogást, mely a liatonaságot volt fellármázandó az oltáshoz.

Október 11. Délben értünk csak falut; itt hallottuk meg a közelebbi bécsi eseményeket is.

A lakosság kijött hozzánk a falu alá, s jól tartottak minden jóval; közülök kivált később egy vad kinézésű férfi, s tisztjeinkkel kívánt beszélni.

— A helység papja, — úgymond, — kevéssel érkezésünk után indult el, s tart tőle, hogy nem a legjobb szándékkal. Ne késsünk soká, ő csempész, ismeri jól a tájékat, a titkos utakat, s ha elfogadjuk, éjjel átvezet bennünket a határon.

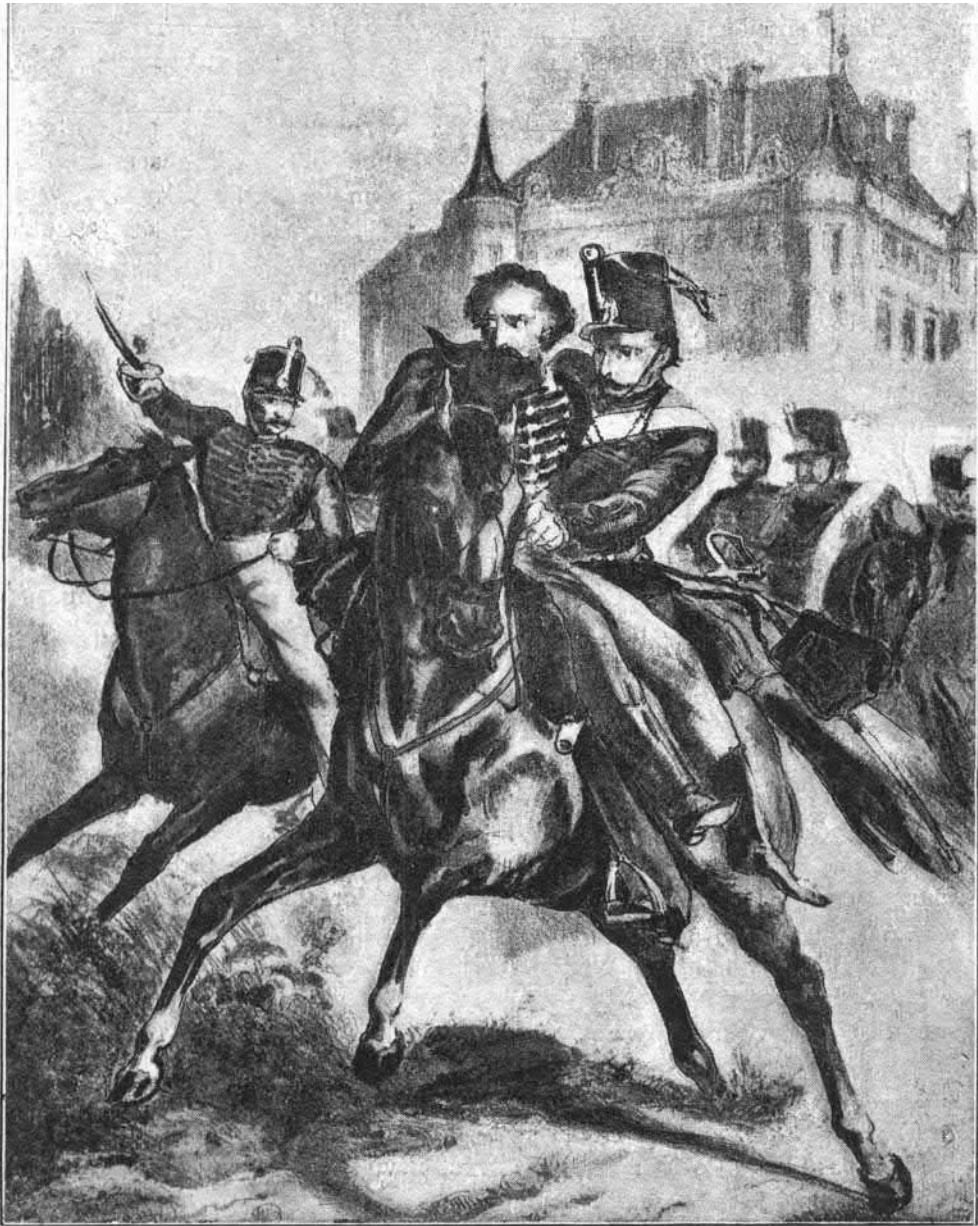
Menetvünk szerint Hochenau át kellett haladnunk, s e végvárost, mint a hír szárnyalt, egy zászlóalj horvát és egy század vadász katona tartja elfoglalva. A városon túl March nevezetű határszéli folyam vonul el, melyen szintén kereszttül kellene jutnunk; de hídját őrzik hihetőleg, s gázlóját nem ismerjük. Mind e nehézségeket csakis ily jártas egyén által küzdhetjük le, s a csempész nyílt, férfias arca, komoly határozottsága bizalmat keltett bennünk.

Elindultunk, s vezetőnk tanácsára Hochenaut késő alkonyatnál korábban nem közelítettük meg.

A hold világánál három, távol eső nagy nyárfára mutatott csempészünk.

— Én most bemegeyek, — úgymond, — a városba, kissé körültekinteni; ha kányasivítást hallanak az urak, az bajt fog jelenteni, s ez esetben tartsanak ama három nyárfának, ott legkönnyebben átúszthatják a March folyót; ha pedig ezen vonalban — a város közepe felé mutatott — látnak majd fenn, magasan egy lámpafényt: az a város és hídoni átkelhetés biztonságát jelzi; s ekkor csendesen vonuljanak át a városon, a híd felé.

Vezetőnk távozott, s mi azon helyt maradvá, vártuk a jeladást.

Gróf Zichy Jenő elfogatása. — (Eredetije az 1848 — 49-iki orsz. ereklye-múzeumban.)

Rosszat sejtve már-már kezdtük veszíteni türelmünket, midőn a lámpafény feltűnt a magasban.

Lassan, csendesen indultunk. A város alatt találkoztunk csempészünkkel, ki reánk várt.

— A városban csakugyan van — úgymond — mintegy 300 főre menő katonaság, s értesítve is vannak jöttünkről; de holnapra várnak bennünket. A mai napra elszállásoltatta őket parancsnokuk, s a híd őrsége hat emberből áll.

Azonnal készen lettünk tervünkkel, s ki is osztottuk a parancsot embereinknek, kinek-kinek szerepe szerint.

Az őrházat megrohanni, az öröket lefegyverezni, a hidoni átmenetet gátló lánczot szétszakítani annyira pillanat műve volt, hogy mi magunk is csak akkor kezdtük sajnálni, hogy a híd őrségét is magunkkal nem hoztuk foglyul, midőn a túlparton talált szt.-jánosi baltás nemzetőröknek már kiadtuk a híd széjjelszedésére a parancsot.

Most mondhattuk csak el: hogy hazánkban vagyunk!

S e szónak mily varázshatása lőn! Mint borult földre a legelfásultabb kedélyű is, hálaimát rebege, hogy szülőföldjét ismét láthatja; örömkönyes szemmel, hogy ölelte csókolta a bajtárs bajtársát, ki vele együtt a keserű kenyeret ette, a sz.-jánosi nemzetőrt, ki szintén azon hazának szettje, s kedves lovát, mely őt oly távolról hozta.

Mindezt látni lehetett, de leírni nem.

Szent-Jánostól kezdve egész Pozsonyig utunk valóságos pompamenet volt. Faluról-falura zenezsóval kísért a vidék nemzetőrsége, s Maláczkán tiszteletünk s megérkezésünk öröme nagy lakomát rendeztek.

Néhány napra ezután Csillag (Stern), egy zsidó születésű fiatal huszártizedes 85 emberrel kísérletté meg a szökést. De vakmerő vállalkozása balul ütött ki, mert a csapatot — tizennégy ember kivételével — elfogták és lefegyverezték. Csillag valami módon szintén megmenekült, s hazaérkezvén, a Hunyadi huszárok közé állt. Az elfogott 74 huszár halálra Ítéltetett, Németh József ezredes azonban nem irta alá a szörnyű Ítéletet. A huszárok vesszőfutással megmenekedtek a haláltól; de a hazáját szerető, becsületes ezredes rangjától felfüggesztve, Therezienstadtba internáltattott.

Az óvóintézkedéseket erre megkésztették; sőt az egész ezred statárium alá helyeztetett. De ez sem használt. Okt. 21-én Virágh Gedeon és Hollán Hugó főhadnagyk vezetése alatt Auschauból ismét 211 nádor-huszár indult útnak.

Az indulás napján báró Vernier őrnagy a tisztikar részére éppen ebédet adott, amelyre Virágh is hivatalos volt. Virágh, hogy elhárítsa magáról a gyanút, elfogadta a meghívást. Ebéd után a tiszték, szivarozva, beszélgetve a sétátérre mentek, midőn egyszerre Görbe nevű tizedes lóháton, hadifelszereléssel, sebes vágatva megjelenik s Virágh elé léptetve, szól:

— Jelentem alásan főhadnagy úr, az éles töltések ki vannak osztva, s a negyedik szakasz készen áll az indulásra.

Ugyanekkor más irányból egy Kovács nevű huszár vágat elő, s a második szakasról hasonló jelentést tesz Virághnak.

A tiszték megdöbbenve néztek egymásra. Vernier őrnagy első perczben nem tudja mitévő legyen. Azonban csakhamar visszatér lélekjelenléte, s a haragtól reszkette rival az örre, ki ott a közelben kardosan föl s alá járkál:

— Te bamba! nem látod, hogy Virágh főhadnagy úr szökni akar?! Tedd kötelességedet és lőjj!

— Van eszembe, — feleli a huszár elmosolyodva, — hiszen én is velük megyek. S ezzel lóra pattan s vágat Virágh után.

Virágh összeszedvén huszárjait, még egyszer visszatért Auschauba, hogy az ottaniakat is magához vegye.

Vernier báró épp ablakánál állt, midőn a szakasz elvonult. Elkeseredetten, szemrehányóan kiáltá Virágh után:

— Hát ez a jutalma az én huszonkilencz évi szolgálatomnak?

— Nagyon sajnálom őrnagy úr, — fordult vissza Virágh, — de én előbb magyarnak születtem, s csak azután álltam be katonának.

A két huszár-század mérhetlen veszélyekkel küzdve tört magának utat hazafelé. Keresztül úsztattak az örvényes Moldván, Königshegnél gyalogság állta útjokat, Lusnicznál körülkerítették őket. Többhelyt valóságos csatákat kellett vívniok. De páratlan vitézségük, csodás kitartásuk legyőzött minden akadályt. Nyolcz napi bolygás, harc, szenvedés után negre mégis beteljesedett szívük legédesebb vágya: október 29-én Szokolczánál átlépték a magyar, határt.

Az ismétlődő szökések hírére a bécsi hadügyminisztérium tombolt dühében. Egyenes rendeletére az ezred maradványát csaknem ostrom alá helyezték. A régi törzstisztek helyére újakat tettek; a fegyelmet a legnagyobb fokig szigorították. Minden tiz legényre egy külön vasasnémet ügyelt fel; két huszárnak magyarul nem volt szabad együtt beszélni.

De lehet-e megtiltani, hogy a madár ne epekedjék fészke után? Lehet-e megakadályozni, hogy a *sziv* ne dobogjon a hazáért?

És ha sárkányok őrzik őket és ha ezer halál vár reájok, mégsem maradtak volna veszteg. Újra meg újra egész a szabadságharcz lezajlásáig folyvást kísérleteket tettek a hazatérésre. Többeknek sikerült, soknak nem. Udvardi tizedes 114 embert vezetett haza. Negyvenkét huszár polgári ruhában, leberetvált bajusszal, gyalog, álutakon közelítette meg a határt. Közel száznegyven mérföldet tettek meg a derék fiuk, hogy a hazának életüket felajánlhassák. 1849. június 7-én, tehát a szabadságharcz végnapjaiban néhány altiszt vezetése alatt még egy század nádor-huszár kelt útra. Már-már a czélnál voltak, midőn Marburg alatt egy egész brigád vette őket körül. Rettenetes csata fejlődött. A huszárszázad háromszor tett kétségbeesett kísérletet, hogy talán keresztülvághatja magát. Mind hiába. A túlnyomó erő előtt megtört hősiességük. A vitéz huszárszázad fogságba esett.

A foglyok, — beszéli Frey — lefegyvereztetvén, hadi törvényszék elé állítottak. A haditörvényszék ítélete megtizedelésre szólt. Tíz ember jelöltetett ki a halálra. A katonai kormányzó azonban odaszéldítette az ítéletet, hogy a tíz emberből csak három végeztessék ki. Húzzanak sorsot életükre; a három fekete golyó jelenti a halált. Az elítélteket egy terembe vezették. Büszkén, bátran viselkedtek, csak halovány arcuk árulta el rettenetes lelkiállapotukat. Aztán egymásután az urnához léptek. A sors kegyetlen játéka, hogy a fekete golyók épp a három legfiatalabb huszár kezében akadtak meg. Rögtön levezették őket a kaszánya udvarára. Néhány perez múlva hármas kiáltás hallatszott: „Éljen Magyarország! — s erre három lövés dördült el. A teremben levő foglyok fájdalommal, megindultan

tekintettek egymásra, aztán, mintha visszhangot vert volna szíveikben az elvértettek utolsó óhaja, esküre emelt kézzel mennydörögték: „Éljen a hazai Éljen Magyarország!”

Ezután Szecsey őrmester vezetése alatt még egy század tett kísérletet a hazamenekülésre. De ezek porosz földre kerültek, ahol lefegyverezték őket.

Kilencz ízben tört magának utat a dicső Nádor-ezred, hogy a nemzet szabadságharczában résztvehessen.

Oh édes, istenítő hazaszeretet, van-e nálad fenségesebb érzélem a világon?!...

A kormány lázas tevékenységgel folytatta a honvédelem szervezését. Mack József (szül. 1820. f. 1868.), a későbbi buzgó ezredes vezetése alatt újabb tüzér-ütegeket állított; a honvéd-zászlóaljok kereteit pedig alkalmas vezetőkkel igyekezett minél gyorsabban betölteni. A hivatalos lap június havi folyama egymásra hozza a tiszti-kinevezéseket. Lázár György, Kosztolányi Mór, Ivánka Imre, Dobai, Görgei Artúr, Klapka, Perczel Miklós, Ihász Dániel, Kri-vácsy József, Kohonczy Lipót, Máriaassy stb. mind ez időtájt, csaknem egyszerre léptek a honvédsereg kötelékébe.

Ezek közül különösen kettőnek jutott nagy és döntő szerep szabadságharcunkban. Az egyik *Görgei Artúr*, a ki június 15-én az 5-ik zászlóaljhoz századosnak neveztetett ki; a másik pedig *Klapka György*, aki ugyanekkor, szintén századosi ranggal, a 6-ik zászlóaljhoz osztatott be.

Görgei Artúr, régi nemes család sarja, született a szepesmegyei Toporczon 1818. január 3-án. Három fítestvére volt, Guidó bányász, Ármin, a szabadságharc alatt őrnagy, s István, 48-ban honvéd-százados, most kir. közjegyző.

A fiú első nevelése anyjuk, egy igen művelt lelkű nő felügyelete alatt történt, aki a szellemi képzés mellett a testi nevelésre is nagy súlyt fektetett. E célból a Salzman rendszere szerint kora edzéssel erősíté őket. A czipőt harisnya nélkül hordták, télen-nyáron egyaránt könnyű, vékony kabátkában jártak, ruganyos matracz helyett kőkemény szalmazsákon aludtak. Meztelen nyakukat, mellüket, karjaikat megbarnítá a nap heve, pirosra marta a tél hidege.

Így megedzve, duzzadó életerővel került *Artúr* a kézsmárki, majd a lőcsei iskolába, hol gyors felfogású, éles eszével csakhamar kitűnt. Tizennégy éves korában már a retorikát hallgatta Eperjesen. Innen a tulni utász-iskolába ment, hogy hajlamát követve, a katonai pályára képezze magát. Itt is szokatlanul gyors előmenetelt tett.

Tanárai, tekintettel kiváló tehetségeire, kivételkép megengedték, hogy a három évi tanfolyamot két év alatt végezhesse el.

Ezután a magyar testőrséghez jutott. Öt évet töltött Bécsben, miközben, a hadi tanulmányok mellett, saját jószántából az egyetemen az állatgyógyászatot is hallgatta. A testőrségtől főhadnagyi ranggal a Nádor-huszárokhoz osztatott be, de nem maradt itt sokáig. Ezredesével valami viszálya támadt, mely nem az ő óhajta szerint intéztetett el. Emiatt aztán azzal az eltökélt szándékkal, hogy a polgári életben tör magának pályát, 1845-ben kilépett a hadseregből.

Prágába ment, hogy az ottani egyetemen a vegytanári okle-

Kossuth a táborban. (Egykorú festmény után.)

velet megszerezhesse; ami sikerült is. Erre megnősült (egy elszázi nőt vezetvén oltárhoz) és hazajött az ősi fészekbe: Toporcza. Itt érte a szabadságharc. S az első honvédszászlóalj szervezése alkalmával, mint annyi mások, Görgői is fölajánlá szolgálatát a magyar kormánynak, amely századosi ranggal az 5-ik zászlóaljhoz osztotta be. Első állomáshelye Győr volt, ahol az újoncz-csapatok első kiképzésében vett részt. Augusztusban a kormány nagyobb mennyiségű gyutacs beszerzése céljából Bécs-Ujhelybe és Prágába küldte. Meg-

biztatását olyan sikeresen végezte el, hogy visszatérése után őrnagygyá és a tiszáninneni mozgó nemzetőrség parancsnokává nevezte ki a kormány. Jellasics beütése kora Csepel-sziget védelmét bízták rá.

Nagy zavarok ideje volt. Jellasics martalócz hada feltartóztatlanul közeledett a főváros felé. A pesti közönség egy részét páni félelem fogta el, a másik rész komor lemondással készült a végcsatára. Sokan gyors békekötést ajánlottak.

E zűrzavar közepette híre fut, hogy Görgei, Zichy Jenő (Eugen) grófot az ellenséggel való czimborálás gyanúja alatt elfogatta, haditörvényszék elé állítá és szept. 30-án felakasztatta. A közönséget meglepte, majd felbátorította az a vaserély, a honárulásnak ez a merész és könyörtelen megtorlása. Az igénytelen őrnagy neve egyszerre ismeretes lett. A kormány figyelme is feléje irányult. Kossuth pártfogásába vette.

Innentől kezdve Görgei szédítő gyorsasággal halad fölfelé. A schwechati csata után már mint tábornok áll az elcsapott Móga hadtestének élén. Roppant akaraterije minden téren érvényesülni kezd és döntőleg hat a hadviselés további menetére. Csakhamar a hadak élére áll, majd diktátor lesz, míglen Világosnál minden felétel nélkül leteszi az orosz előtt a fegyvert.

Görgei jellemrajzát, még az ötvenes évek elején, egy névtelen kortársa, — aki úgy látszik, közelről ismerte, — a következő erő-, teljes vonásokkal ecseteli:

„Görgei kitartó ember, mint Laudon, szerencsés hadaiban, mint Wellington.

Görgeit katonái *nem* szerették, de félték tőle és félistennek tartották. Mint Napóleon, szerette ő is magát saját teremtményeivel körülvenni.

Hiúsága igen sok, s épen azért könnyen sérthető volt. Sértett hiúsága ösztönzé őt önfeladási machinációra, mint Szapolyait hajdan szövetkezni a törökkel.

Angol ítélok Görgeit hivatásszerű katonának nevezték. S helyesen, mert ő semmi egyéb nem volt, mint katona „ex professo,” ki fegyverrel akarja kivívni szerencséjét, hírét, nevét. Kardja élén mocskot egy félvilágért nem túrne el, — bukjék bár a hon, bukjék bár az ügy, melyért küzd.

E jellemvonások derítenek fényt. Kossuthal való versengésére.

Ha, mint a porosz Frigyes Vilmos, a koncentrált erőnek ő lett volna a vezére, ha nem állott volna előtte Kossuth, talán másképp intézte volna tetteit. De így? Akará, hogy Kossuth is elmondhassa az apostolával: „vicisti Galilae!”

De mint katona a legjelesebb tábornokok hírét érdemelte ki magának. De ha csupán katonai-érdem számára építenék pantheont, Miltiadestől Moreauig a legjobb stratégisták szobrai sem szégyelhetnék meg magukat társaságában.

A szabadságharc nevezetesebb szereplői a honvédség köréből.

Rendesen egyszerű, kopott őrnagyi egyenruhában járt. Rövid haját, szemüveget hordott, de csákót soha. Vihar, meleg egyiránt érte arczát, mely annak edzett kifejezést, teljes szint kölcsönze.

Gyönyörű paripákat tartott, mint ritka ügyes lovas. S a legsötétebb éjben elment megtekinteni az előőrsöket. Szigorú katona volt. Katonáit szolgálati hibáiért rangkülönbség nélkül halállal bünteté, de rangkülönbség nélkül jutalmazd. Fegyelem és rend páratlan volt táborában.

Kár, hogy a hírt, — e megjegyzéssel végződik a jellemvázlat, — amelyet mint katona hadi hír magasra emelése által kivívott, mint ember bemocskítá.“ ...

A világosi fegyverletétel után Klagenfurtban nyert menedéket, ahol a koronázásig maradt. Itt írta meg 1852-ben „Mein Leben und Wirken in Ungarn“ című kétkötetes emlékiratát, amelyben végzetes működését igyekszik mentetgetni. 1867 után hazajött, s néhány évig egy téglagyár igazgatását vitte. Később Visegrádra vonult, hol zárkózott magányában ma is él.

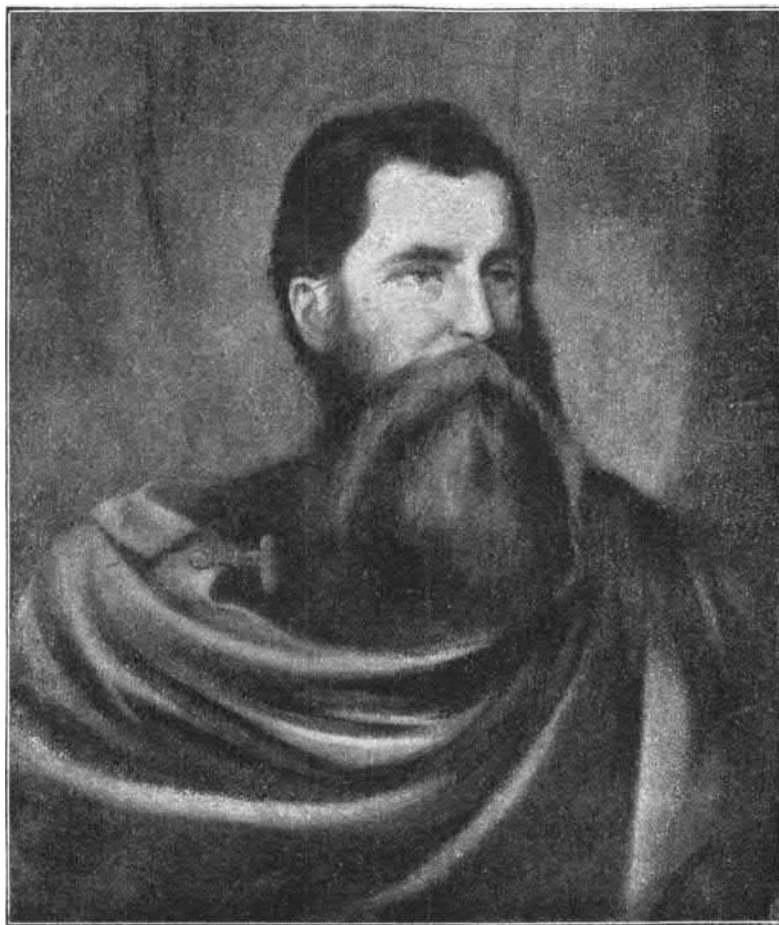
Klapka György 1820. ápril 7-én született Temesváron, hol atyja polgármester volt. Szülei, mihelyt Szegeden megszerezte a szükséges előismeretet, a karánsebesi katonai iskolába adták, amelynek befejeztével, mint hadapród, a tüzérséghez vétetett fel. Innen hadnagyi ranggal a magyar nemes testőrséghez került, s folytatván tanulmányait, kitűnő eredménnyel tette le a hadmérnöki vizsgát. Ámde még sem maradt a hadseregnél. Tehetségei kifejtésére nem találván kellő tért, elkedvetlenedett. Midőn tehát a németbánati határőrezredhez főhadnagynak nevezték ki, 1847 végén letette tiszti rangját. Éppen egy nagyobb külföldi útra készült, midőn a pesti márcziusi események hírére vette. Itthon maradt és a legelső közt volt, akik a haza szolgálatába léptek.

Klapka első küldetése politikai természetű volt. A kormány a székely népfelkelés szervezésével bizta meg. Rövid időre azonban tisztán katonai megbízatást nyert és ettől fogvást állandóan a csatamezőn találjuk, mint a szabadságharcz nagytehetségű, babérkoszorús bajnokát, aki mint Komárom hős védője, legutoljára tette le kardját, melyet hazája védelmére rántott ki.

„Klapka, — írja egy kortársa, — lassú a tervelésben, de vilámgyors a kivitelben. Magyar Wellington, hős, büszke; de hideg és pontos, mint ez az angol hadvezér. Alkata nem magas, de nemes állású. Arcza barna, szabályos, fekete bajuszszal és szakállal, szemei ragyogók és tüzesek. Arczjátéka, testmozdulata a magyar jelleg bélyegét hordozta magán.“

Klapka, a komáromi vár megadása után a külföldre ment. Első megállóhelye Hamburg volt, a honnan csakhamar Londonba költözött. Itt írta meg 1850-ben Emlékiratait, eredetileg angolul; de könyve, mely a szabadságharcnak egyik nagybecsű forrásmunkáját képezi, német fordításban is megjelent.

Kevéssel ezután Genfben telepedett le és az emigrációnak egyik

Bayer József tábornoki főaök. — (Egykorú olajfestmény után.)

legtevékenyebb vezére volt. Mint a „Magyar Nemzeti Igazgatóság“ tagja, Kossuth Lajossal és Teleki László gróffal együtt munkált a letiprott Magyarország felszabadításán. A magyar emigráció reményei azonban, Cavour váratlan halálával, épp a megvalósulás küszöbén rombadőltek. Klapka ekkor végleg otthagyta Olaszországot és Párisban kere-

sett új munkakört. Itt ismerkedett meg D'Arbouin Inezzel, egy bájos francia hölgygyel, akit oltárhoz is vezetett.¹

De nem sokáig élvezhette a családi élet édes nyugalalmát. Hon-szerető lelke nem tudott abba belenyugodni, hogy hazája, melynek szabadságáért annyi dicsőséggel küzdött, az önkény járma alatt szenvedjen. A porosz-osztrák háború kiütésekor (1866-ban) Bismarck felszólítására, Berlinbe sietett és ott egy magyar légió szervezéséhez fogott. A légió, — a melynek az lett volna a feladata, hogy a porosz fegyverek támogatásával felkelésre bírja a magyar nemzetet, — a hadjárat utolsó napjaiban már át is lépte a határt, de az időközben kötött fegyverszünet megsemmisítette Klapkának ezt a reményét is.

A königgrátzi csatavesztés után a nemzet és az uralkodócsalád közt megtörténvén a kibékülés: Klapka is visszatérhetett hazájába, amelyet hosszú tizenkilencz évig nem látott. Kezdetben, mint orsz. képviselő, tevékeny részt vett a parlament munkájában. A meddő párt-harczok azonban csakhamar kedvét szegték: letette mandátumát és a magánéletbe vonult vissza. Idejének javarészét ezután külföldön, főképp Franciaországban, családja körében töltötte; de gyakran, majdnem minden évben, többször huzamosabb időre, hazalátogatott. Egy ilyen látogatása alkalmával érte itt Budapesten, 1892. május 17-én a halál. Temetése az egész ország igaz és mély részvéte mellett május 20-án volt. Földi maradványai a kerepesi-úti sírkertben pihennek.

Említettük, hogy a kamarilla az insbrucki színjáték után kilépett tartózkodó állásából. Azt hitte, hogy immár itt az ideje, midőnnabelharcz fúriáit szabadon eresztheti. Mig az osztrák kormány útján ürügyet keresett a nyílt beavatkozásra: azalatt ügynökei által siettetette a lázadás kitörését. Terve az volt, hogy mindenekelőtt az Alvidéket borítja lángba; s csak azután, ha a szerbek, s esetleg az oláhok megkezdették a támadást, zúdítja az országra Jellasics martalócz hadait. A szorongatott magyarság bizonyára képtelen lesz kétfelé, sőt esetleg háromfelé védekezni, s így Jellasics annál könnyebben győzhet. S a kamarilla legott hozzáfogott sötét tervének a kiviteléhez.

A karlóczi gyűlés, mint tudjuk, a szerb mozgalom vezetését „nemzeti választmány“, úgynevezett „obdor“ kezeire bizta. Ennek az obdor-nak egy Sztratimirovics György nevű huszonnyolcz éves fiatal-ember volt az elnöke; ugyanazon Sztratimirovics, aki a márcziusi mozgalmak idején a szerb küldöttséget Pozsonyba vezette, s aki ott Kossuth Lajossal éles szóváltásba elegyedett.

Sztratimirovicsban a szerb vajdaság eszméje egyik legfanatikusabb apostolát bírta, aki e dőre álmokép megvalósítása érdekében lázas tevékenységet fejtett ki. Azelőtt huszárhadnagy volt, s így némi hadiismeretekkel is dicsekedett. Rajasicscsal együtt szították a délvidéki lázadást; de míg az érsek annak inkább csak a politikai részét vezette; azalatt ő a felkelés katonai szervezése körül buzgólkodék.

A kamarilla, Rajasics érsek, majd a temesvári hadparancsnokság útján ezt a dicsvágyó és fanatikus embert haaználta fel az Alvidék lángbaborítására. Sztratimirovics, hallgatván az ösztökélő szóra, már június 3-án bocsájtott ki mint az obdor elnöke egy harcziashangú kiáltványt, amelyben *fegyverre szólítja* a szerb népet a magyarok ellen, „akik már közelegnek elnyomatásukra.“

...Fegyverre testvérek! Vegyéték el, — így kiált fel, — először is az ágyúkat, válaszsátok meg vezéreiteket és seregeljetez Újvidékre, s egyesült erővel tegyüek semmivé ellenségeinket... nehogy titeket is felakaszszanak s úgy kínozzanak mint a becseieket és a kikindaiakat. . .

A tűzcsóva gyújtott. A Bánság népe vasvillával, kaszával, puskával fölfegyverkezve, sűrű rajokban nyomult Újvidék alá. Csakhamar összegyűlt mintegy tíz tizenötezer ember. Arra a híerre azonban, hogy magyar katonaság készül megszállni Karlóczát, az egész gyülevész tömeg a patriarcha székhelyére vonult, hogy „a szent várost“ megvédje a fenyegető támadás ellen.

De Sztratimirovics felhívásának ama része sem maradt teljesítetlenül, a melyben a katonai raktárak kifosztására hívja fel véreite. Az első ilyféle betörés Titelen történt. Egy szerb csapat, támogatva a helybeli csajkásóktól, június 6-án megrohanta a fegyvertárt s nyolcz ágyú és egy csomó puska elrablásával a római sánczokba vonult. Jellemző, hogy a helyőrség tétlenül nézte végig ezt a garázdálkodást; sőt az ezredes kivételével, az egész tisztikar a lázadókhöz pártolt.

Csaknem hasonló eset fordult elő Fehértemplomban, ebben a sokat szenvedett, hazafias városkában. Sztratimirovics egyik barangoló csapata jún. 22-én tábort üt a város alatt, s rövidesen beüzen a helyőrség parancsnokának: Dreihann alezredesnek, hogy a szertárban levő 3 ágyút, 30 mázsa lőport és 215 darab fegyvert haladéktalanul adja át, századával pedig csatlakozzék a szerbekhez. A városban 1200 főnyi, elég jól fegyverzett nemzetőrség is tanyáz, amely égve a harczai vágtyól, vissza akarja verni a ráczokat. Az ezredes azonban ennek daczára, a legcsekélyebb ellenállás nélkül, maga viszi át a követelt hadiszereket a

szerbek táborába. A szorongatott lakosság élére ekkor egy egyszerű százados: Maderspach Sándor áll s visszavonulásra készíti a támadókat.

Egyáltalán a rendes hadsereg tisztikara, — csekély kivétellel, — itt az alvidéken is kezdettől fogva a legodaadóbb támogatásban részesítette a lázadókat. A temesvári főhadparancsnokságtól, melynek élén Piret báró állt, kéz alatt még fegyvereket is kaptak. S ez időtájt merül fel először szabadságharcunkban a Haynau sötét alakja. Ez a kegyetlen véreb, ki ekkor osztályparancsnok volt Temesvárott, a legszenvedélyesebb dühhel lázított a magyarok ellen. Később Olaszországba helyezték át, hol hajmeresztő kegyetlenségei miatt a „bresciai hiéna“ elnevezést kapta; azonban csakhamar visszakerült, hogy a rémuralom ezerszer megátkozott hóhérja legyen.

A kamarilla meglegedetten szemlélte a dolgok folyását. Az öreg király nem tudta mitévő legyen. A csajkásokhoz és a határőrökhöz — jun. 16-án — újabb csillapító szózatot intéz, amelyben sajnálkozását fejezi ki, hogy jun. 10-iki nyilatkozata ellenére „a közzéjük lopódzott lázítóknak hitelt adtak és a *császári vagyont*: nyolcz ágyút eltulajdonítani vakmerősködtek, s lakhelyeiket elhagyva, felebbvalóik ellen nyílt lázadásra keltek.“ Arra inti tehát őket, hogy az elharácsolts nyolcz ágyút tüstént szállítsák vissza, s aztán békével térjenek haza.

Persze, ez a kiáltvány sem használt semmit. De nem is használhatott, mert a szerb küldöttség Innsbruckba érkezése után, mindjárt másnap, titkos küldetéssel egy külön udvari futár indult Karlóczára, hogy felkeresse Sztratimirovicst. Azt mondják, hogy a futár Ferencz Károly egy levelét hozta a felkelő-vezérnek. Mi volt a levél tartalma, — nem tudni. De az tény, hogy a futár megérkezése után, még szélesebb körben, még nagyobb erővel tört ki a lázadás.

Néhány nappal a titeli ágyurablás után, — június 10-én, — Hrabovszkyhoz, a pétervárad-i hadparancsnokhoz, a karlóczai táborból egy küldöttség állít be, s arra kéri, hogy a magyarok támadásai ellenében vegye őket oltalmába., egyúttal pedig a csajkás-zászlóaljat bocsássa a szerb nemzeti bizottság (obdor) rendelkezésére.

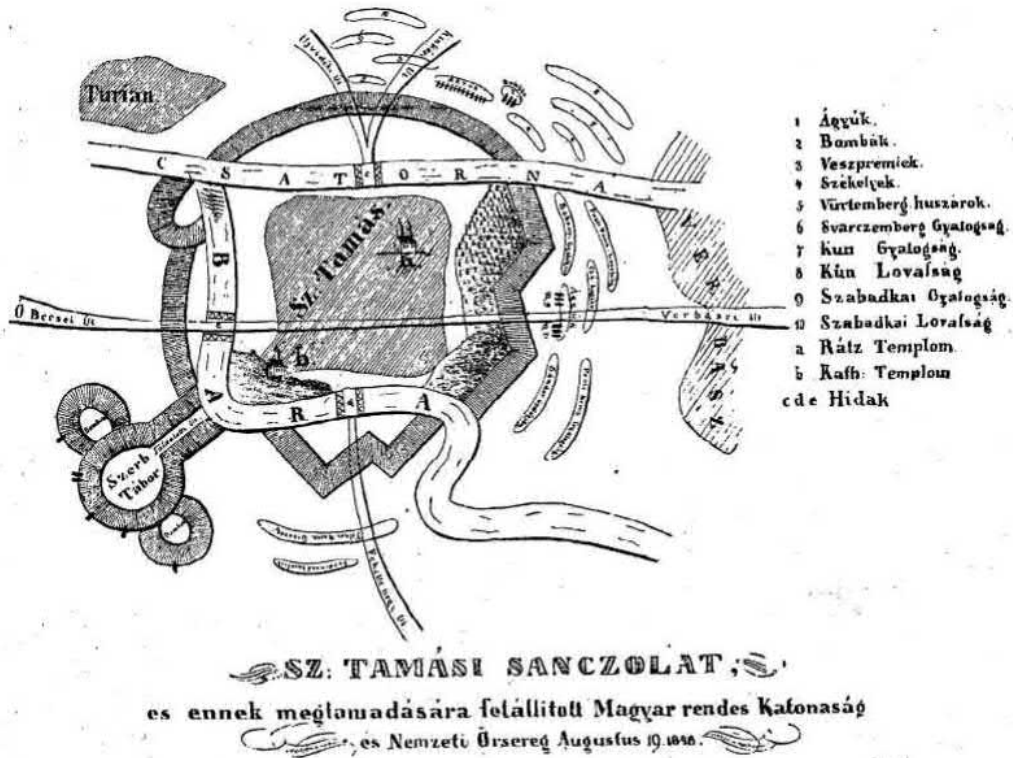
Hrabovszky, — aki mint kiküldött kir. biztos, ezúttal a bánági határőrség lecsillapítására fordítja figyelmét, — katonás őszinteséggel felel e vakmerő követelésre.

— Nem látom helyét — úgymond, — a kért oltalomnak, mert éppen a szerbek azok, akik a közbékét zavarják. Mihelyt önök, az engedelmesség útjára térve, megszűnnek nyugtalankodni: a csend is azonnal helyreáll.

— Mi azt hittük, — felelte a küldöttség egyik tagja, — hogy a tábornagy úr is híven szolgálja a császárt.. .

— Én a magam kötelességét jól ismerem, — vágott közbe Hrabovszky, — s éppen a császár parancsait teljesítem, midőn a magyar minisztérium felsőbbségét elismerem és rendeleteit végrehajtom.

— De a császár iránti hűség azt kívánja, — jegyezte meg erre egész kihívóan a küldöttség vezetője, — hogy míg a szerb nemzet kebeléből deputáció jár a császárnál, hogy ő felségét régi szabadalmaink

A szerb tábor Szent-Tamásnál.

helyreállítására és újabb kívánságaink teljesítésére kérjük: a tábornagy úr a magyarok hadikészülődéseit tiltsa el, biztosainak önkényes intézkedéseit pedig hiúsítsa meg.

Hrabovszky, aki máskülönben higgadt, csendes ember volt, erre a leczkértetésre kijött türelméből és haragosan kiáltá:

— Ami szabadalmaikat illeti, én azokat nem ismerem. De különben is Magyarországon szerb nemzetről mit sem tudok. Vagy önök megtudják mutatni — s ezzel Ausztria-Magyarország térképére mutat, —

hol van itt Szerbia, vagy a szerb nemzet följegyezve? Én nem látok szerb nemzetet sehol, a meddig Magyarország és Ausztria terjed, s ennél-fogva meg sem védelmezhetem. Odaát, a Száván túl van egy Szerbia, aki szerb akar lenni, menjen oda.

Ezzel hátat fordítván a küldöttségnek, átment a másik terembe.

A szerbeknek tehát már a nevét is megtagadják! — kiáltották a távozó Hrabovszky után a küldöttség tagjai s boszút lihegve hagyták ott Péterváradot.

A karlóczi táborban Hrabovszky egyszerre a leggyűlöltebb ember lett. Ok arra számítottak, hogy a hadparancsnok részéről támogatásban fognak részesülni; s ime, a császári főtiszt, kardjára ütve, még a nemzetiségüket is megcsúfolja. Az obdor nyomban összeült, s hosszú panaszlevelében a legképtelenebb vádakát emelte Hrabovszky ellen az udvarnál.

Jó ürügy volt ez azonban arra is, hogy a szerbek boszúvágya még erősebben felköltessék. Az obdor tehát, a panaszlevelén kívül, még egy újabb kiáltványt is bocsájtott ki, amelyben, elpanaszolva a péterváradai küldöttség visszautasítását, a többi közt ezeket mondja;

... Ily módon jutalmazza meg egy császári tábornok a szerb népet azon vérért, a melyet Francia-, Olasz-, Porosz- és Oroszországban az osztrák trónért ontott, s jelenleg is ont az olasz harczmezőn.

Testvérek, szerbek!

A német és a cseh, a morva és a lengyel, s sléziai és az olasz, a magyar és az erdélyi; — szóval, minden nemzet talál a maga számára nevet Ausztria térképén és a magyar törvénykönyvben. A te számodra, szegény szerb nép még csak az sem létezik! Ilyen tehát a ti sorsotok! Ez tehát a nyerevény, melyet nektek a tizenkilenczedik század, a nemzetek ez aranykora hozott?! . . .

Ezt nem szabad eltűrnünk! Ezen változtatnunk kell, ha kiömlő vérünk árán is!

Ezután általános felkelésre tüzeli a népet. „Ne legyen egy szerb sem, — úgymond, — aki megtámadott nemzetisége védelmére fegyvert ne fogna.“ Erre az egész Alvidék lángba borult. A római sánczoknál, Periasz mellett Karlóczán nagy, fenyegető táborok verődtek össze. A Bánság áldott földjét fegyveres bandák csatangolták be; rémületbe ejtve az itt-ott szétszórtam.élő magyarságot.

Hrabovszkyt végtelenül bántotta, hogy az ő alkotmányhú nyilatkozatai ily lelkiismeretlen módon zsákmányoltatnak ki. Atüzent tehát Karlóczára Sztratimirovicshoz, hogy küldjenek hozzá egy másik bízott-

Gróf Dembinszky Henrik.

ságot, amelylyel, az izgalmak lecsillapítására irányuló teendők felől, szívesen bocsájikozik újabb, higgadt tárgyalásokba.

Ez az engedékenység azonban olaj volt a lobogó tűzre. Sztrati-mirovics fenhéjázó göggel azt felelte, hogy a történetek után, nem állnak többé szóba a hadparancsnokkal; sőt ha továbbra is a magyarokkal tart, ostromzár alá veszik Péterváradot.

Sztratimirovics kihívó, daczos üzenete elpattantotta a húrt. A vé-rig sértett Hrabovszky kénytelen vult kardjára apellálni, ha csak azt nem akarta, hogy köznevetség tárgya legyen. Elhatározta tehát, hogy fegyveres kézzel zabolázza meg a lázadókat és szétveri a karlócza-i tábor-t.

Junius 12-én pittymalatkor Stein Miksa százados vezetése alatt egy zászlóalj gyalogságból, egy félszázad lovasságból és egy ágyúüteg-ből álló haderő indult meg Karlócza ellen.

Karlócza szőlőkkel, gyümölcsösökkel beültetett hegyek közt, a Dunára hajló völgyben fekszik. Kicsiny, de ódon város; százados székhelye a szerb patriarchának. Péterváradról egy jól gondozott országút vezet a városba. Ezen az úton haladt csöndes, lassú menetben a támadó sereg.

A szerb felkelők a Fruska-Gora lábainál elterülő tágas mezőn éppen gyakorlathoz fogtak, midőn a közelgő magyar sereg fegyverei a hajnali biborfényben megcsillantak. Roppant zavar és ijedtség keletkezett; nem hitték, hogy Hrabovszky támadólag mer ellenük fellépni. Eleinlén minden ellentállás nélkül a hegyek közé akartak menekülni, Sztratimirovics azonban nagy nehezen mégis rávette őket a védekezésre. Hirtelen megszállották a keskeny Dunahidat, amely a pétervárad-i ország-útat a várossal köti össze. Innen a hídról, továbbá az országút mentén elterülő bokrok rejtekéből élénk tüzeléssel fogadták a magyar csapatokat. De erre megszólalnak az ágyúk, s a kartácstűz fedezete alatt a vá-ro-sba nyomulnak csapataink. Véres s makass utczai harcz fejük ki ezután. A szerbek a házak ablakaiból, a padláslyukakból, a kerítések mögül lövöldöznek.

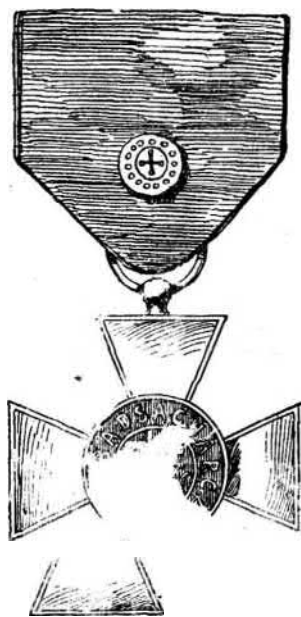
Egy ellenséges golyó mellen kapja Weinhengst hadnagyot, amint csapata élén bátran tör előre. A hadnagy szívéhez kap, összeesik. De a halálos seb nem fáj neki, halovány arczát a megdicsőülés deríti fel, s el-haló hangon rebegik ajkai:

— Büszkeségemnek tartom, hogy első kaptam sebet a haza védelmében

Ez a szepességi hős fiú volt a szabadságharcz legelső halottja.

Délben egy kis szünet áll be. Három óra tájt azonban ismét megújul a harc és tart egész estig. Sztratimirovics mintegy ötszáz felkelővel a patriarcha várkastélyába vonul, a kapukat eltorlaszolja, s onnan védi magát. De a Don-Miguelék ezt is megostromolják. Erre a harc véget ér. A szerbek felhasználva az esthomályt, rémülten menekülnek Kamenicz felé, s Mária-Schnee mellett ütik fel bomlott táborukat. Stein, a vezérlő százados, hetven fogollyal s egy szerb zászlóval tér vissza győzelmes csapata élén Péterváradra. A szerbek halottakban és súlyos sebesültekben mintegy háromszáz embert vesztek. A mieink közül egy tiszt, Weinhengst hadnagy és 6 közember esett el.

Így folyt le az 1848—49-iki szabadságharc ez első komoly és

Vitézség!
honvéd-érem

számottevő csatája.

Maga Hrabovszky, június 25-én kelt hivatalos jelentésében, a támadás okát és a csata lefolyását a következőkben mondja el:

„Karlovicz városában tartott egyik gyűlésben a magyar korona alatti határon belül letelepedett szerb származású, görög óhitű egyházi hívek számára patriarcha és vajda választattak. Ezen választások legfelsőbb helybenhagyása eszközlésével küldöttség bízott meg, mialatt a Karloviczon visszamaradt választmánynak az illyr nemzet érdekei feletti tanácskozás tétetett kötelességül.“

Ezen választmány, vagy miként magát később nevezé: „szerb központi bizottság” nem sokára a pétervárad ezred, a csajkás zászlóalj, Szerémszék fana-tizált lakosaiból és a belopódzott szerbekből alakult, mindig növekvő népcsoporttal véteté magát körül.

Jóllehet mindig öfelsege iránti hűséget és hódolatot szájukon hordozva, a bizottság csakhamar vakmerő törvénysértésekre vetemedett. Az illyr nemzeti vallási-alap pénztárát erőszakosan felnyitatta, községi és egyházi pénztárakhoz nyúlt, a dunahajózást megszakítá, a kir. postát feltartóztatá, hivatalos küldeményeket és leveleket feltört és megsemmisített. Valóságos ellenséges intézkedésekkel Pétervárad ellen előcsapatok állítottak ki s a karloviczi táborba 5 — 6 ezer fegyverest gyűjtöttek össze.

Miután a főparancsnok altábornagy b. Hrabovszky ismételt, azonban egyaránt sikertelen intéseket megkísértett volna; nem maradt egyéb hátra, mint katonai erélyes fellépés által ily törvényellenes merényleteknek illő korlátokat vetni.

E végett a Don Miguel gyalogezred hét századából, Estei Ferencz Ferdinánd egy századából, a pétervárad honvéd (Landwehr) egy századából, a császári huszárok 46 főnyi egy szárnyából és egy hatfontos ágyúütegből,— egy alig 1100 főből álló mozgó sereg Pétervárad felől, a karloviczi bizottság által még múlt éjjel elrendelt előcsapat állás ellen indítottatott, azonban azt elhagyatva találta.

További előhaladásakor a mozgó sereg főtisztsége legelői lovagolt, az illyr nyelvet bíró tiszt mint szónok kész volt előre nyargalni, mihelyest valaki mutatkozik. Rögtön a legelső házak megett rejtve állott csapatok a mozgó sereget megrohanták és magára a szónokra tüzeltek. Ily körülmények közt az előcsapat két ágyúja számára rés nyitattott és a felkelők kartácsccsal az útról elűzettek.

További előhaladás végett azon kunyhóknak, melyek a karloviczi vámkorlátón kívüli dűlön utcát képeznek, át kellett vizsgálatniok. Zárva találtattak. A lakások egészen üresen, hanem legtöbbször padlása ellenségesen védve és a nádtetőkről és a sövényzeten át a közlő seregre élénk tüzelés fejledezett. Itt egy nő esett el szuronyok alatt, midőn éppen tisztokra löni készült. Egy férfi, gyermekét balkarján tartva, a seregre tüzelvén, lekasaboltatott, azonban a gyerek — 3 éves fiú, — a megsebesültekkel Péterváradra vitetett, hol egy asszonyosság ápolása alatt volt, míglen anyja visszakívánta.

A nyomorú kunyhók a háztetőkről tüzelések által lángaborultak, pusztítás és rablás alá eső tárgyak bennök nem léteztek.

A városba tizennégy gránát dobatott, melyek némely helyütt gyűjtöttek, anélkül, hogy nagyobb kárt okoztak volna. A bizottság és seregei szökve hagyák el a várost.

Elégelvén az okozott ijedtséget, a mozgó sereg a vár irányában veendő alkalmas állásba visszavonulási parancsot vett, ezen komoly, egyébiránt az ellenség által előidézett katonai fellépésnek eredményét bevárando, mely — hála a jobb belátásnak, — el sem maradt.

A mozgó seregnek egy halottja és 7 sebesültje volt; Weinhengst hadnagy osztálya élén egy háztetőről feléje intézett lövés által súlyosan megsebesült.

Az ellenség vesztesége tetemes volt, mert határozottan tudni, hogy csupán Karlóczán 15 eltakarítottott. Egy szerb színű zászló tőlük elvét etett. Csataközben

valamennyi körülfekvő helységben a vészharangok meghúzottak, mire az illyr-felekezetek több csapatokban veszélyben forgó karioviczi testvérei segítségére siettek.“

Ekként szól a hivatalos jelentés, melyből kitűnik, hogy Hrabovszky sokkal kíméletesebben járt el a lázadókkal szemben, mintsem azt megérdemelték.

Az izgalom közepette, junius derekán, úgyszólván észrevétlenül zajlottak le az országgyűlési képviselőválasztások. A lapok csak elvétve röviden emlékeztek meg az eredményről. Pedig több helyütt, így Dédesen, Kis-Szebenben, Újvidéken, Vág-Vecsén stb. az alkotmányos jog ez első gyakorlása véres verekedésre ragadta a köznépet. De hát kit érdekelte akkor egy-két bevert fej?! . . . A kortes-zajt elnémította az ágyúk dörgése.

A lázadás a Bánságból csakhamar átcsapott Erdélybe, majd a felvidékre. Aztán jött Jellasics, utána az osztrák, végül az orosz.

A kamarilla célját érte.

Óriási csatamezővé lett az ország. Vérpatakok öntözték a letarolt mezőt. Égő városok és falvak gomolygó lángja fösté pirosra a komor égboltot. A pusztulás démona suhogtatta fekete szárnyait fölöttünk. Gyász és siralom költözött hideg tűzhelyünkre.

És irgalomnak Istene, — mindez miért?

Mert a nemzet szabad és önálló akart maradni.

(Vége az első kötetnek.)

